

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**II. BAYEZİD'İN ANNESİ GÜLBAHAR HATUN'UN HAYATI VE
VAKIFLARI**

Hazırlayan
Kübra DURSUN

TARİH ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Ali AÇIKEL

TOKAT-2020

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Prof. Dr. Ali AÇIKEL danışmanlığında hazırlamış olduğum “II. Bayezid’in Annesi Gülbahar Hatun’un Hayatı ve Vakıfları” adlı Doktora tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

04/11/2020

Kübra DURSUN

İmza

II. BAYEZİD'İN ANNESİ GÜLBAHAR HATUN'UN HAYATI VE VAKIFLARI

ÖZET

Bu çalışma, Gülbahar Hatun'un hayatı ve kendisi adına inşaa edilen vakıfları, bu vakıfların hangi birimlerden oluştuklarını, hizmet alanlarını, Osmanlı sosyo-ekonomik hayatına katkılarını, kuruldukları bölgeler ve gelir sağladıkları kırsal ile olan ilişkilerini araştırmaktadır. Vakıflar konusunda yapılan çalışmaların bir kısmında, tesis edilen bir külliye üzerinden belirli bir dönemin ya da belirli bir şehrin ekonomik durumuna katkıları ele alınmaktadır. Gülbahar Hatun vakıfları da bu minvalde, kuruluşlarından itibaren yaklaşık 300 yıllık süreçleri takip edilmeye çalışılacaktır.

Tez çalışması giriş, dört ana bölüm, sonuç ve eklerden oluşmaktadır. Giriş kısmında genel olarak vakıf kurumu, tezin kaynakları, amacı ve kapsamı hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Gülbahar Hatun'un hayatı, kökeni, Osmanlı haremine dahil olması, şahsiyeti ve vakıfları ele alınmıştır. Gülbahar Hatun'un devşirme kökenli olduğu, siyaseten oğlu II. Bayezit üzerinde etkili olmaya çalıştığı ve oğlu tarafından adına Tokat'ta büyük bir vakıf yapıldığı, ölümü üzerine de İstanbul'da türbe vakfı tesis edildiği tespit edilmiştir. İkinci bölümde Gülbahar Hatun vakıflarının işleyişi üzerinde durulmuştur. İşleyiş başlığı altında vakıfların hizmet alanları, çalışan sayıları ve bu konuda yaşanan değişimler, yeni görev ve görevlilerin eklenmesi gibi konular yer almaktadır.

Üçüncü bölümde Gülbahar Hatun vakıflarının ekonomik güçleri, zaman içerisinde malî yapılarında yaşanan değişimler, vakıfların gelir-gider dengesi, personel giderleri ve vakfın diğer konulardaki harcamaları, dönemin ekonomik ve siyasi süreçlerinin takibi gibi konular araştırılmıştır. Son bölümde ise vakıfların yönetimlerinde karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara getirilen çözüm önerileri, ortaya konulmaya çalışılmıştır. Genel bir değerlendirmenin yer aldığı sonuç kısmından sonra ise ekler kısmı ilave edilmiştir. Ekler kısmında, kullanılan arşiv malzemelerinden örnekler ve transkripleri ile birlikte Gülbahar Hatun Camii'ne dair görseller yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gülbahar Hatun, Vakıf, Hatuniye İmaret, Fatih Sultan Mehmed, II. Bayezid.

ABSTRACT

This study investigates the life of Gülbahar Hatun and the waqfs built in her name, the units these waqfs consist of, their service areas, their contribution to the Ottoman socio-economic life, and the regions where they were established and their relationship with the countryside where they earn income. In some of the studies on waqf, the contributions of a certain period or a certain city to the economic situation through a complex established are discussed. Gülbahar Hatun waqfs will also be pursued in this manner, in a period of approximately 300 years from their establishments.

The thesis study consists of introduction, four main chapters, conclusion and annexes. In the introduction part, general information about the waqf institution, the sources, purpose and scope of the thesis were given. In the first part of the study, Gülbahar Hatun's life, origin, her involvement in the Ottoman Harem, her personality and waqfs are discussed. It was determined that Gülbahar Hatun was of a concubine origin, that she was politically trying to be influential on her son Bayezid II, and that a great waqf was built by her son in Tokat on behalf of her son, and a tomb waqf was established in Istanbul upon her death. In the second part, the functioning of Gülbahar Hatun waqfs was emphasized. Under the heading of operation, there are topics such as the service areas of the waqfs, the number of employees and the changes in this regard, the addition of new duties and staff.

In the third part, subjects such as the economic strength of waqfs, changes in their financial structures over time, the balance of income and expenditure of waqfs, personnel expenses and other expenses of the waqf, and the follow-up of the economic and political processes of the period were investigated. In the last section, the problems encountered in the management of waqfs and the solutions offered to these problems have been tried to be presented. After the conclusion, which includes a general evaluation, the appendix part is added. In the annexes, there are examples of archive materials with their transcripts and images of Gülbahar Hatun Mosque

Key Words: Gülbahar Hatun, Waqf, Hatuniye Reconstruction, Fatih Sultan Mehmed, Bayezid II.

ÖNSÖZ

Osmanlı sosyal ve ekonomik tarihi üzerine yapılan çalışmalar arasında vakıflar konusu ayrı bir öneme haizdir. Bu nedenle vakıflarla alakalı pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Hakkında çok sayıda çalışma yapılan vakıfların, değişik açılarla ve farklı metotlarla çalışıldığı görülmektedir. Ancak yapılan çalışmalar içerisinde vakfa ismini veren kişilerin hayatları ve arkasından onların ismini taşıyan vakıf birimlerinin konu edinildiği çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Özellikle hareme mensup olan kadınlar içerisinde, valide sultanlar, hasekiler ve hanım sultanlar adına yapılan vakıflar, detaylı bir şekilde çalışılması gereken konular içerisinde yer almaktadır.

Gülbahar Hatun Fatih Sultan Mehmed'in eşi, II. Bayezid'in ise annesidir. Gülbahar Hatun'un oğlu II. Bayezid üzerinde baskın bir karaktere sahip olması, adına iki önemli vakfın tesis edilmesi, hayatı ve vakıfları üzerinde kısıtlı çalışmalar yapılması onun hayatı ve vakıfları konusunda yeni arşiv belgeleri ışığında kapsamlı bir çalışma yapmayı gerektirmiştir. Öncelikle Gülbahar Hatun'un hayatını ve kendisi adına ihdas edilmiş vakıfları konu edinen bu çalışmada uzun soluklu tarihi bir süreç takip edilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya başlanmadan önce uzun bir alan okuması ve arşiv malzemelerinin tespiti süreci geçirilmiştir. Ardından çeşitli arşivlerde yer alan pek çok fon içerisinde konuya ait en ufak bilgi kırıntısını barındıran evraklar toparlanmıştır. Konularına ve tarihsel akışa uygun olarak çalışmadaki yerlerini alan arşiv belgeleri, çeşitlilik arz etmektedir. Ayrıca konuyla alakadar olan, özellikle Gülbahar Hatun'un hayatı konusunda kaleme alınmış pek çok yabancı kaynak da çalışmaya dahil edilmiştir.

Şüphesiz tüm bu süreçler yaşanırken birçok kişinin katkısı ve destekleri olmuştur. En başta yıllardır danışmanlığını yapan, ilmi birikimi ile ufkumu genişleten, çalışmanın her adımında titizlikle ilgilenen hocam Prof. Dr. Ali AÇIKEL'e sonsuz teşekkür ederim. Çalışma boyunca, yardım ve desteklerini esirgemeyen, özellikle kaynakların temini konusunda her daim yanımda olan hocalarım Prof. Dr. Alpaslan DEMİR'e ve Prof. Dr. Mehmet MERCAN'a minnettarım.

Çalışmanın her safhasında ilgi ve desteklerini benden esirgemeyerek, fikirleri ve tecrübeleri ile bana destek olan hocalarım Prof. Dr. Songül Çolak ve Dr. Öğr. Üyesi Samettin BAŞOL'a teşekkürü borç bilirim.

Çalışmanın ortaya çıkmasına kadar olan uzun süreçte, sürekli destek olup yanımda olan Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümündeki hocalarım ve meslektaşlarım Doç. Dr. Uğur KURTARAN, Dr. Öğr. Üyesi Fadimana FİDAN ve Arş. Gör. Betül ÇELİK GÜNEY'e teşekkürlerimi sunarım.

Arşiv araştırmaları sırasında yardımcı olup işlerimi kolaylaştıran başta Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanı Mevlüt ÇAM Beyefendiye, yine yardım ve destekleri için Hasan DEMİRTAŞ Beyefendiye, emekli Vakıflar Bölge Müdürü İsmail AKTAŞ'a teşekkür ederim. Haritanın hazırlanması konusunda desteklerini esirgemeyen Arş. Gör. Emre DUMAN'a ve özellikle çalışmanın Tokat'la alakalı kısımlarında arşivinin kapılarını sonuna kadar açarak yardımcı olan Hasan ERDEM Beyefendiye teşekkür ederim. Savunma sınav jürisinde yer alan Prof. Dr. Ömer DEMİREL, Doç. Dr. Zafer KARADEMİR ve Dr. Öğr. Üyesi İsa TAK hocalarıma katkılarından ötürü teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak eğitim hayatımın ilk gününden beri en büyük destekçilerim olan, gösterdikleri sabır ve teşvikleri ile yanımda yer alan babam Halim, annem Hatice, kardeşlerim Yunus Emre, Ayşe ve Samet Kaya'ya şükranlarımı sunarım.

Kübra DURSUN

Tokat/2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ	x
ŞEKİL LİSTESİ.....	xii
PLANLAR LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1
Vakfın Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	1
Vakıf Çeşitleri ve Vakıfların Sunduğu Hizmetler.....	6
Çalışmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı	12
BİRİNCİ BÖLÜM	26
GÜLBAHAR HATUN’UN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE VAKIFLARI.....	26
I. GÜLBAHAR HATUN’UN HAYATI VE ŞAHSİYETİ.....	26
1.1. Osmanlı Hanedanı’nın Evlenme Usullerine Genel bir Bakış.....	27
1.2. Gülbahar Hatun’un Osmanlı Haremi’ne Girmesi.....	32
1.3. Gülbahar Hatun’un Kimliği.....	35
1.4. Gülbahar Hatun’un Saray Hayatı ve Şahsiyeti	39
2. GÜLBAHAR HATUN VAKIFLARI.....	48
2.1. Tokat Gülbahar Hatun (Hatuniye) Vakfı.....	48

2.2. İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı	60
2.3. Diğer Vakıfları (Amasya-Edirne).....	65
İKİNCİ BÖLÜM.....	68
GÜLBAHAR HATUN VAKIFLARININ İŞLEYİŞİ.....	68
1. TOKAT GÜLBAHAR HATUN (HATUNİYE) VAKFI'NIN İŞLEYİŞİ.....	70
1.1. İdari Görevliler	72
1.1.1. Nazır.....	73
1.1.2. Müteveli	77
1.1.3. Müteveli Kaymakamı	80
1.1.4. Katip.....	81
1.1.5. Câbî.....	84
1.2. Medrese Görevlileri.....	90
1.2.1. Müderris.....	90
1.2.2. Diğer Medrese Çalışanları	95
1.2.3. Medrese Talebeleri	98
1.3. Cami Görevlileri.....	101
1.3.1. Hatip/Hatib ve İmam	101
1.3.2. Müezzin	106
1.3.3. Cüzhan	108
1.3.4. Devirhan.....	115
1.3.5. Diğer Camii Çalışanları	119
1.3.6. Du‘aguyân/ Dua Okuyucular	122
1.4. İmarethane Görevlileri.....	123
1.4.1. Şeyh-i İmaret ve Vekil-i Harç.....	124
1.4.2. Habbaz ve Tabbah	126
1.4.3. Gülbahar Hatun Vakfı İmarethesinin Diğer Çalışanları	129

2. GÜLBAHAR HATUN TÜRBESİ VAKFININ İŞLEYİŞİ	138
2.1. Mütevellî.....	139
2.2. Mütevellî Kaymakamı	140
2.3. Câbi.....	141
2.4. Cüzhanlar.....	142
2.5. Türbe Vakfı'nın Diğer Çalışanları.....	145
3. DİĞER GÜLBAHAR HATUN VAKIFLARININ İŞLEYİŞİ	147
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	150
GÜLBAHAR HATUN VAKIFLARININ EKONOMİK YAPILARI	150
3.1. Tokat Gülbahar Hatun (Hatuniye) Vakfı'nın Ekonomik yapısı	150
3.2. Gelirler.....	158
3.3. Giderler.....	208
3.3.1. Personel Giderleri	213
3.3.2. Gelir Fazlasından Yararlananlar (Zevâid-Horân Ödemeleri)	215
3.3.3. Mutfak Harcamaları	222
3.3.4. Diğer Harcamalar	226
3.3.5. Kiler	230
3.2. İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nın Ekonomik Yapısı.....	235
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	237
GÜLBAHAR HATUN VAKIFLARININ YÖNETİMLERİNDE KARŞILAŞILAN PROBLEMLER	237
4.1. Tokat Gülbahar Hatun (Hatuniye) Vakfı'nın Yönetiminde Karşılaşılan Problemler	238
4.1.1. Vakıf Görevlileri Tarafından Kaynaklanan Sorunlar	238
4.1.1.1. Mütevellîler Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler.....	238
4.1.1.2. Câbîler ve Mültezimler Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler.....	242

4.1.1.3. Bazı Vakıf Görevlilerinin Vakıf Görevlerine Müdahaleleri	244
4.1.2. İdari Görevliler, Reaya veya Vakıfla Alakasız Kişiler ve Tımar Sahiplerinden Kaynaklanan Sorunlar	247
4.1.2.1. Yerel İdareciler (Ehl-i Örf) Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler.....	247
4.1.2.2. Reaya ve Alakasız Kişiler Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler.....	250
4.1.2.3. Tımar Sahipleri Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler	252
4.2. İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfında Karşılaşılan Problemler.....	253
4.2.1. Vakıf Yöneticileri, Görevliler ve İdari Yöneticiler Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler	254
4.2.2. İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nın Görevlileri Arasındaki Problemler.....	258
SONUÇ	263
KAYNAKÇA.....	271
EKLER	289
ÖZGEÇMİŞ	341

TABLOLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 1: Vakfiyeye Göre Gülbahar Hatun Vakfına Ait Olan Gelirler H.898/M.1492 ...	53
Tablo 2: Vakfiyeye Göre Gülbahar Hatun Vakfına Ait Olan Giderler.....	56
Tablo 3: Vakfiyeye Göre Gülbahar Hatun Vakfına Ait Olan Diğer Giderler	59
Tablo 4: Sorkuoğlu Köyünde Camii Görevleri ve Ücretleri.....	60
Tablo 5: 1617’de İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı Çalışanları.....	63
Tablo 6: Gülbahar Hatun Vakfı’nda Nazır Olarak Görev Yapan Dârüssâde Ağaları	76
Tablo 7: Gülbahar Hatun Vakfı’nda Müteveli Olarak Görev Yapan İsimler.....	79
Tablo 8: Gülbahar Hatun Vakfı’nda Kâtip Olarak Görev Yapan İsimler.....	83
Tablo 9: Gülbahar Hatun Vakfı’nda Câbî Olarak Görev Yapan İsimler.....	86
Tablo 10: Gülbahar Hatun Vakfı Medresesinde Müderris Olarak Görev Yapan İsimler	92
Tablo 11: Gülbahar Hatun Vakfı Medresesinde Yer Alan Diğer Görevliler.....	97
Tablo 12: Gülbahar Hatun Vakfı Medresesi’nde Eğitim Gören Talebelerle İlgili Veriler	100
Tablo 13: Gülbahar Hatun Vakfı Camiinde İmam ve Hatip Olarak Görev Alan Kişiler	102
Tablo 14: Gülbahar Hatun Vakfı Camii’nde Vaiz Olarak Görev Alan Kişiler	105
Tablo 15: Gülbahar Hatun Vakfı Camiinde Müezzin Olarak Görev Alan Kişiler	107
Tablo 16: Gülbahar Hatun Vakfında Cüzhan Olarak Görev Alan Kişiler.....	109
Tablo 17: Gülbahar Hatun Vakfında Devirhan Olarak Görev Alan Kişiler	116
Tablo 18: Gülbahar Hatun Vakfı Camiinde Görev Alan Diğer Çalışanlar.....	119
Tablo 19: Gülbahar Hatun Vakfı Camiinde Görev Alan Dua Okuyucuları	123
Tablo 20: Gülbahar Hatun Vakfı İmareti Şeyhleri ve Vekil-i Harçları	125
Tablo 21: Gülbahar Hatun Vakfı İmarethanesi Habbazları ve Tabbahları.....	127
Tablo 22: Gülbahar Hatun Vakfı İmarethanesinde Görev Alan Diğer Çalışanlar.....	133
Tablo 23: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı Mütevellileri	140
Tablo 24: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı Câbileri	141

Tablo 25: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı Cüzhanları.....	143
Tablo 26: Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nda Görev Alan Diğer Çalışanlar.....	145
Tablo 27: Diğer Gülbahar Hatun Vakıflarının Çalışanları	148
Tablo 28: Tokat Gülbahar Hatun Vakfı Gelir Gider Dağılımı (1580-1678)	155
Tablo 29: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Mecidözü Kazası Gelirleri	164
Tablo 30: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Kalecik, Kengirive Tuht Kazaları Gelirleri.....	188
Tablo 31: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Zünnunabad- Amasya Kazası Gelirleri.....	197
Tablo 32: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Çerkeş Nahiyesi Gelirleri.....	207
Tablo 33: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Giderleri	211
Tablo 34: Gülbahar Hatun Vakfı Çalışan Ücretlerine Dair Veriler.....	215
Tablo 35: Gülbahar Hatun Vakfı Gelir Fazlasından Pay Alan Zevaid-Horanlar	219
Tablo 36: Gülbahar Hatun Vakfı İmarethane Giderleri.....	225
Tablo 37: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Çeşitli Harcama Kalemlere Ait Veriler.....	229
Tablo 38: Gülbahar Hatun İmaret Vakfı'nın Kilerinde Bulunan Malzemeler.....	232
Tablo 39: Harita Üzerinde Yer Alan Numaralara Karşılık Gelen Yerleşim Birimleri..	333

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Sekil No</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 1: Vakıfların Sınıflandırılması.....	7

PLANLAR LİSTESİ

<u>Plan No</u>	<u>Sayfa</u>
Plan 1: Gülbahar Hatun Camii Albert Gabriel’deki Planı	51
Plan 2: Gülbahar Hatun Medresesi Albert Gabriel’deki Planı	51

GRAFİKLER LİSTESİ

<u>Grafik No</u>	<u>Sayfa</u>
Grafik 1: Gülbahar Hatun Vakfı Köylerinin Kazalara Dağılımı	56
Grafik 2: Gülbahar Hatun Vakfının Çeşitli Yıllara Ait Toplam Çalışan Sayıları ve Günlük Ücretleri	71

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

<u>Fotoğraf No</u>	<u>Sayfa</u>
Fotoğraf 1: Tokat Gülbahar Hatun Camisi’nin depremle sonrası ait fotoğrafları. ..	335
Fotoğraf 2: Tokat Gülbahar Hatun Camisi Şadırvanı	336
Fotoğraf 3: Gülbahar Hatun Camii Bezemeleri	337
Fotoğraf 4: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi İçerisindeki Sandukalar	338
Fotoğraf 5: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi	339
Fotoğraf 6: Amasya Loğ Minare Camii	340

KISALTMALAR LİSTESİ

age: Adı Geçen Eser

agm: Adı Geçen Makale

agt: Adı Geçen Tez

Bkz: Bakınız

BOA: Başbakanlık Osmanlı Arşivi

C: Cilt

Çev: Çeviren

Ed: Editör

Haz: Hazırlayan

H: Hicri

İA: İslam Anskilopedisi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

M: Miladi

OTAM: Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi

s: Sayfa

S: Sayı

TDVİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

TSMA: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

TTK: Türk Tarih Kurumu

VGMA: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Yay: Yayınları

GİRİŞ

İnsanın dünya üzerinde var olması ile birlikte ideal insana ulaşma gayesi de ortaya çıkmıştır. Kişiyi, erdemli bir birey haline getirme, iyi insan yapma, iyi ve güzel olana ulaştırma amacı da hep var olmuştur. Bu sebeple tüm dinlerin, dinsel öğretilerin ve toplumların temelinde kişinin çevresine, doğaya ve diğer canlılara iyilik yapma, faydalı olma arzusu ortaya çıkmıştır. Yapılan bu iyiliklerin ve faydalı işlerin hukuki statüye kavuşturulması, meşru bir zemine yerleştirilmesi ve bunun sürekliliğinin sağlanması amacı da vakıf müessesesinin ortaya çıkışını sağlamıştır.

Vakıf ve vakıf benzeri kurumlar pek çok devletin bünyesinde yer almaktadır. Her devlet kendisine has bazı uygulamaları eklemiş ve zaman içerisinde hayır kurumları toplumların bünyelerinde önemli bir yer almıştır. Osmanlı Devleti de kendisinden önce kurulmuş olan pek çok devletten miras aldığı vakıf kurumlarına ve vakıf işletme yöntemlerine kendi yorumunu katmıştır. Bunu zaman içerisinde çok geliştirmiş ve ortaya kendisine özgü bir vakıf medeniyeti çıkarmıştır.

Vakfın Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Tarihsel süreç içerisinde vakıfların kurulma amaçları ve işletilme modelleri değişime uğradığından bunun doğal bir sonucu olarak da pek çok farklı vakıf tanımı ortaya çıkmıştır. Genel olarak; karşılığı ve mükâfatı Allah'tan beklenerek kişinin kendisine ait olan bir malını ibadullaha (Allah'ın kulları, insanlar) ve doğanın sürekli kullanımına açması halidir. Daha farklı bir ifadeyle, kişinin malını Allah yolunda terk etmesi ile ortaya çıkarılan hayır kurumuna vakıf denilmektedir¹. Genel tanımın dışında vakfa hukuki ya da iktisadi anlamlarda olmak üzere de farklı tanımlar getirilebilmektedir. Hatta vakıf malları özel mülk olmaktan çıkarılmış hatta devlet mülkü olarak da tanımlanmadığı için üçüncü türden farklı bir mülkiyet grubuna dahil edilmiştir. Bu nedenle vakıflar aynı zamanda “*Üçüncü Sektör*” (third sector) olarak da adlandırılmaktadır². Tüm bunların dışında ise günümüzdeki modern ifadesi ile “*Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar*” (non-profit organizations) veya “*Sivil Toplum*

¹ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf (Tarih)”, *DİA*, C.12, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 479.

² Yasin Akyıldız, Ali Rıza Abay, “Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 7, S:15, Yalova 2017, s.143.

Kuruluşları” (non-governmental organizations) gibi adlandırmalarla da tanımlanmaktadır³.

Birbirinden farklı alanlar içerisinde, araştırmacılara çalışma sahaları açan vakıflar hakkında pek çok çalışma yapılmıştır. Vakıflar, devletlerin ve toplumların bünyelerinde çok önemli görevler üstlenmiş ve eğitimden sağlığa sosyal hizmetlerden bayındırlık faaliyetlerine kadar geniş yelpazede insanın ihtiyacı olan hizmetleri üstlenmişlerdir. Ancak vakıflar aracılığı ile yürütülen hizmetler konusuna geçmeden evvel vakıf kurumunun geçirdiği tarihsel sürece bir göz atmanın faydalı olacağını düşünmekteyiz.

Bazı müellifler vakıf kurumunu İslamiyet öncesi ve İslamiyet sonrası olmak üzere iki temel ayrıma tabi tutarlar ve bu ayrıma gidenlerin en temelde dayandıkları nokta, günümüzde vakıf denildiğinde akla gelen manada kullanımının İslamiyet ile birlikte geldiğidir. İslam öncesi toplumlarda da direk olarak vakıf olmasa bile vakıf benzeri kurumların var olduğu bilinmektedir. Eski Türklerde apaçık olarak vakıf tanımı ya da kurumu bulunmamaktadır. Ancak Kral Hattusilis tarafından yazdırılan bir yazıt, Budist Uygur Türklerine ait bir kitabenin varlığı vakıf konusunu çok eskilere götürdüğü şeklinde ifade edilmektedir⁴. Son yıllarda yapılan arkeolojik çalışmalarda, Uygur Türklerine ait olan kazı malzemelerinde vakfiyelerin olduğu kitabelere ulaşılmıştır⁵.

Eski Yunan’da bağış ve vasiyetler yoluyla, Babil kanunlarında mali tasarruflar şekliyle ya da Eski Mısır’da mabetlere ve kutsiyet addedilen anıtsal mezarlara yapılan bağış ve tahsisatlar aracılığı ile vakıf benzeri kurumların var olduğu ifade edilmektedir⁶. Roma ve Bizans’ta ise çok çeşitli görüşlere karşın doğrudan vakıf olarak adlandırılmasa bile vakıf benzeri kurumların varlığı kabul edilmektedir. Hatta Fuat Köprülü’ye göre İslamiyet’te var olan vakıf anlayışının temelinde Eski Roma hukukundan alınan ilham yatmaktadır⁷.

³Ramazan Pantık, *Atik Valide Sultan Külliyesi (1686-1727)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014, s.1.

⁴Nazif Öztürk, *Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s.30-31.

⁵Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003, s.58.

⁶Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf müessesesi*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, Gözden geçirilmiş ikinci baskı 1996, s.52-53.

⁷ Nazif Öztürk, age., s.34.

İslamiyet'in gelmesi ile birlikte vakıf anlayışı ya da diğer bir ifade ile hayır yapma bilinci daha açık bir hal almıştır. Modern anlamda vakıf kurumunun İslam'la beraber ortaya çıktığını savunanların dayandığı temel örnek ise Kabe-i Muazzama'nın inşasıdır. İslamiyet'ten önce Hz. İbrahim tarafından inşaa edilen yapı dünya üzerinde vakıf anlamı taşıyan en eski örneklerdendir. Ancak tam olarak bir vakıf eseri değildir⁸. Kabe'ye hakim olan Arap toplumları tarafından buraya bağışlar yapılmış ancak onlar daha çok Kabe'ye ve burada bulunan putlara tapınma amacı taşımaktadır. Oysa İslam ile birlikte gelen vakıf anlayışında buraya tapınmak adına bağış yapma geleneği yoktur. Onun yerine Kabe'ye yapılan hayırlar insanların faydalanması ve bunun neticesinde Allah'tan bağışlanma ve mükafatlandırılma amacı taşımaktadır.

Esas vakıf anlayışının İslamiyet ile birlikte insanların hayatlarına girmesinin temel dayanağı ise Kuran-ı Kerim'dir. Kuran'da geçen bazı ayetlerin açıkça insanları hayır işlemeye teşvik ettiği bilinmektedir. Bu hususta beş ayet meali aşağıya alınmıştır.

*“Ey iman edenler, rükû edin, secde edin, Rabbinize kulluk edin ve hayır işleyiniz ki, kurtuluşa eresiniz”*⁹.

*“İyilik yapmak ve fenalıktan sakınmak hususunda birbirinizle yardımlaşın”*¹⁰.

*“Sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe Cennet'e giremezsiniz. Allah yolunda her ne harcarsanız muhakkak Allah onu bilendir”*¹¹.

*“Herkesin yöneldiği bir yön vardır. Haydi, hep hayırlara koşun, yarışın! Nerede olsanız Allah hepinizi bir araya getirir. Şüphesiz, Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter”*¹².

*“Ey iman edenler! Hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı kıyamet günü gelmeden önce size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda harcadığınız”*¹³.

Kuran'da yer alan bu ayetler vakıf kurmanın diğer bir ifade ile hayır işlemenin insanların kurtuluşu ve faydası adına olduğunu göstermektedir. Yine Müslümanların

⁸ Ahmed Akgündüz, age., s.51.

⁹ M.H. Yazır, Kuran-ı Kerim ve Renkli Kelime Meali, İstanbul 2012, Hac, 77.

¹⁰ M.H. Yazır, Kuran-ı Kerim ve Renkli Kelime Meali, İstanbul 2012, Maide, 2.

¹¹ M.H. Yazır, Kuran-ı Kerim ve Renkli Kelime Meali, İstanbul 2012, Âl-i İmrân, 92.

¹² M.H. Yazır, Kuran-ı Kerim ve Renkli Kelime Meali, İstanbul 2012, Bakara, 148.

¹³ M.H. Yazır, Kuran-ı Kerim ve Renkli Kelime Meali, İstanbul 2012, Bakara, 254.

Kuran'dan hemen sonra yol göstericisi olan Hz. Muhammed'in de bu yönde tavsiyelerde bulunduğu bilinmektedir. Hatta insanlara örnek olarak, kendisinin mülkü olan bir hurma bahçesini vakfettiği ve çevresindeki sahabeleri de bu yönde hayır işlemleri konusunda yönlendirdiği görülmektedir¹⁴. Böylece, kişinin sahip olduğu malından bir şeyleri insanların ve diğer canlıların faydalanabileceği şekilde hibe etmesi ve karşılığında Allah tarafından mükâfatlandırılacağı anlayışına dayanan bir vakfetme modeli ortaya çıkmıştır. Hz. Muhammed ile başlayan bu anlayış peygamberin hayatında olduğu gibi kendisinin vefat etmesiyle son bulmamış bilakis ardından gelen Müslüman idareciler tarafından da desteklenerek büyümüştür.

İslamiyet'in kazandırdığı vakıf anlayışı kurulan devletlerde kendisini gösterdi ve İslam ülkelerinin bulundukları coğrafyalar, sayısız vakıf eserleri ile donatıldı. Emeviler ve Abbasîler vakıf tesis etmede oldukça ileri bir seviyeye ulaştılar. Hatta Abbasîler vakıfların kontrolünü sağlamak amacıyla "*Vakıflar Nezareti*" kurmuşlardır¹⁵.

Türk-İslam devletlerinde de durum farklı değildi. İslamiyet'i seçmiş olan tüm Türk devletleri güçleri nispetinde vakıf eserleri meydana getirdi. Özellikle Selçuklular ilerleme alanı buldukları tüm topraklarda vakıf eserleri tesis ettiler. Selçuklu sultanları, melikler ve ileri gelen devlet adamları tarafından büyük vakıflar tesis edildi. Selçuklu idarecileri vakıf kurmanın gelişi güzel olmayacağının bilincindeydiler ve bu nedenle mevcut alanda attıkları tüm adımları planlıydı¹⁶. Bu bilinçli hareketin neticesinde vakıflar toplumun içtimai-iktisadi hayatında önemli bir yer edinmiştir. Yine Selçuklular tarafından tesis edilen "*Nizâmiye Medreseleri*" bu bilinçli hareketin bir başka örneğidir. Sünni-Şii mücadelesi içerisinde, Şiiliğin yayılmasını önleme amacı ile tesis edilmişlerdir¹⁷.

Kadim ve zengin kültür birikimine sahip olan bir coğrafyada kurulmuş olan Osmanlı Devleti ise pek çok konuda kendisinden önce yaşamış olan devletlerin, teşkilat yapılarından bariz şekilde etkilenmiştir. Bu etkileşimi hiçbir zaman inkar etmeyen Osmanlı idarecileri vakıflar konusunda da mirasını devraldıkları devletlerin bazı

¹⁴ Ziya Kazıcı, age. s.62-63.

¹⁵ Ziya Kazıcı, age., s.76.

¹⁶ Seyfettin Erşahin, "Vakıf Düşüncesini Doğuran Temel Dinamikler Üzerine", *Vakıf Medeniyeti Sempozyum Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2003, s.27.

¹⁷ Ali Sinan Bilgili, *İran Azerbaycan Ermenistan ve Gürcistan'da Osmanlı Vakıfları (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2011, s.1; Kazıcı, age., s.77.

uygulamalarını kendi yönetimlerinde kullanmışlardır. Ancak, zaman içerisinde Osmanlı Devleti vakıflar konusunda çok büyük yol kat etmiş ve yayıldığı kocaman toprakları hayır eserlerle donatmışlardır. Tabiri caiz ise vakıf kurmayı kendi imzalarını atmanın ve iz bırakmış olmanın en iyi yöntemlerinden birisi olarak görmüşler ve buna uygun şekilde hareket etmişlerdir. Beyliğin kurulmasıyla başlayan vakıf kurma işi devletin büyüyüp genişlemesiyle doğru orantılı olarak gelişme göstermiştir. Bugün bilinen ilk Osmanlı vakfı Orhan Gazi tarafından Bursa’da tesis edilmiştir¹⁸.

Hayır kurumu tesis etme işi Osmanlı hükümdarlarından başlayarak şehzadelere, devlet adamlarına, hanım sultanlara ve hanedan mensubu diğer isimlere ardından da sıradan halka kadar inmiştir. Atalarını örnek alan tüm Osmanlı padişahları hayır eseri yaptırma konusunda adeta birbirleriyle yarışmışlardır. Bugün Anadolu ve Balkanlar başta olmak üzere Osmanlılarının ayak bastıkları tüm toprakları gezdiğinizde irili ufaklı pek çok vakfa rastlamanız mümkündür. Kimi zaman ıssız bir yol kenarında mütevazı bir mescit kimi zamanda şehre ayrı bir kimlik katan görkemli bir külliye ile karşılaşabilirsiniz.

Osmanlı idarecileri vakfa çok farklı bir rol yükleyerek, vakıfları yeni elde ettikleri topraklarda kalıcı hale gelmenin ön koşulu haline getirmişlerdir. İskân ve yerleşme siyasetinin önemli bir parçası olarak görülen vakıflar, ilk dönem hükümdarlarının asla ihmal etmedikleri bir uygulama halini almıştır¹⁹. Bu bilinçli hareket ile devlet hem yeni fethettiği yerlerde kalıcı hale gelmiş hem de henüz yeri yurdu olmayan pek çok insana yurt edinme imkanı sağlamıştır. Daha sonra ise İstanbul’u fetheden Fatih Sultan Mehmed ile birlikte vakıf kurma işi bambaşka bir hal almış ve artık vakıflar aracılığı ile şehirler inşaa edilir olmuştur. Nitekim Fatih Sultan Mehmed’in İstanbul vakfiyesinde yazdırdığı “*Hüner bir şehir bünyâd itmekdür. Reâyâ kalbin âbâd itmekdür*”²⁰ cümlesi ile aslında yapmak istediği işi en güzel şekilde ifade etmiştir. Fetihden hemen sonra harap bir halde devraldığı İstanbul’u yeniden imar ve inşaa etme niyetinde olan hükümdar, sadece kendisi çabalamamış çevresindeki önemli devlet adamlarına ve vezirlerine de bu yönde çalışmalarını emretmiştir. Bu girişim

¹⁸ Nazif Öztürk, age.,s.58.

¹⁹ Ziya Kazıcı, age., s.92.

²⁰ Nazif Öztürk, “Fatih Vakfiyelerinde Şehircilik”, *II. Uluslararası İstanbul’un Fethi Sempozyumu (30-31 Mayıs) 1 Haziran 1997*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

günümüzdeki İstanbul'un temellerinin atılmasına neden olmuştur. Günümüz İstanbul'unun en eski mahalle ve semtlerinden olan Mahmud Paşa, Gedik Ahmed, Murat Paşa ve Davut Paşa gibi külliye merkezli mahallelerin ortaya çıkması sağlanmıştır²¹.

Vakıflar Osmanlı Devleti'nin pek çok kurumunda kendisini göstermiş ve hemen her alanda vakıflar tesis edilmiştir. Böylece vakıflar Osmanlı toplum hayatının tam merkezinde yer almıştır. Nitekim bu denli geniş yelpazede yer alan vakıfların kurulması, işletilmesi ve denetlenmesi için farklı yöntemler uygulanmıştır. Çok sayıda insanın istihdam olanağı bulduğu vakıflar, zamanın şartlarına göre değişim dönüşüm geçirmiş ve farklı görevliler tarafından idare edilmiştir. Kuruluş yıllarından itibaren devlet kademesinin farklı görevlileri aracılığıyla yönetilip denetlenen vakıflar, en büyük idare kırılmasını ise 1826-1838 döneminde "Evkaf-ı Hümayun Nezareti" nin kurulması ile yaşamıştır. 1921 senesinde "Şer'iyye ve Evkaf Vekâleti" kurulmuş ancak o da 3 Mart 1924 kararları ile ortadan kaldırılarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yönetimine devredilmiştir.²²

Vakıf Çeşitleri ve Vakıfların Sunduğu Hizmetler

Oldukça uzun soluklu bir geçmişi olan vakıf kurumu Osmanlı Devleti'nde öylesine önemli bir yer kaplamıştır ki Bahaeddin Yediyıldız'a göre "*Vakıf Medeniyeti*" nin yanı sıra "*Hayrat Medeniyeti*"²³ olarak da adlandırılmalıdır. Aslında bu tip adlandırılmaların tamamı vakıfların Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik hayatında ne denli bir öneme sahip olduğunu gösterme amacı taşımaktadır. Günümüz modern devletin doğası gereği yerine getirmesi düşünülen pek çok iş Osmanlı'da vakıflar eliyle yürütülmüştür. Ya da başka bir ifade ile izah etmek gerekirse modern dünya düzeninde devletlerin ve iktidarların bakanlıklar aracılığı ile halka sundukları hizmetleri o günün şartlarında vakıflar üstlenmiştir.

Bir vakfin kurulması gelişigüzel olmayıp belli usul ve kaidelere bağlanmıştır. Vakıf oluşturulurken, vakfin kurucusu (vâkıf), mevkuf yani vakfedilen şey her ne ise

²¹ Halil İnalcık, "Vakıf Medeniyeti", *Geçmişten Geleceğe Vakıf Medeniyeti*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Medeniyeti Yılı 2006 Vakıflar Dergisi Özel Sayısı, Ankara 2006, s.6-7.

²² Bahaeddin Yediyıldız, agm., s.485.

²³ Bahaeddin Yediyıldız, "Eserden Müessire: Türk Hayrât Siteleri ve Fikri Arka Planı", *Vakıf Medeniyeti Sempozyum Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2003, s.17.

bunun tanımlanması, vakfın niteliği (hangi alanda hizmet vereceği), irade beyanı yani kurucunun kendi iradesi ile vakfı teşkil ettiğinin açıkça ifade edilmesi, vakfın işletilebilmesi için gerekli olan gelirlerin (akırların) belirlenmesi, vakıftan kimlerin yararlanacağı (mevkufun aleyh), vakıfta kaç kişinin görev alacağı gibi temel unsurların mevcut olması gerekmektedir²⁴. Vakıf kurmak isteyen kişi kadıya müracaat ederek, bahsedilen tüm şartlar yerine getirilip, bunlar vakıf senedi de denilen vakfiyeye yazılarak hazırlanan evrak ile şahitler huzurunda mahkemede tescil ettirdiği zaman vakıf kurulmuş olurdu. Bunun dışında ise kişi vasiyet yolu ile de vakıf kurdurabilirdi²⁵.

Vakıfların hizmet alanları ile sunduğu imkan ve hizmetler zaman içerisinde değişime uğramıştır. Bu nedenle de vakıflar kuruluş amaçlarına, hizmet alanlarına ya da mahiyetlerine göre farklı sınıflara ayrılabilir. Bunları açıklamadan önce görsel bir şema halinde sunmanın daha kalıcı olacağı kanaatindeyiz.

Şekil 1: Vakıfların Sınıflandırılması²⁶

Yukarıdaki şemada var olan sıralamaya göre: direk olarak toplumun faydasına ve hizmetine sunulan hayri vakıflar; hayır işlerine sunulup ancak aile bireylerinin geleceğini korumak amacıyla kurulan zürri vakıflar; vakfın tüm gelirlerinin, mülkiyetinin vakfın hükmü şahsiyetine ait olması yoluyla sahih vakıflar; vakıf taşınmazının mülkiyeti değil de sadece tasarruf hakkının vakfedildiği gayr-i sahih

²⁴ Ahmed Akgündüz, age., s.107-150.

²⁵ Ziya Kazıcı, age., s.46-47.

²⁶ Şemada yer alan veriler Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün sitesinde yer alan Türk Medeni Kanunu'ndan önce kurulmuş olan vakıfların bilimsel tasnifine dayanarak hazırlanmıştır.

vakıflar, önce Vakıflar Nezareti tarafından, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte ise Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından idare edilen mazbut vakıflar; Vakıflar Nezareti'nin kontrolü altında olup mütevellileri tarafından idare edilen mülhak vakıflar; doğrudan Vakıflar Nezareti'nin kontrolünde olup herhangi bir cemaat ya da azınlık gruba ait olan müstesna vakıflar; belirli bir değer ve ya süre ile kiralanın icare-i vahideli vakıflar; belirlenen kira bedelinin daimi olarak icare edilmesi icare-i vahide-i kademeli vakıflar olarak tanımlanabilir²⁷.

Vakıfların tanımlamaları ve çeşitleri çok çeşitli olabilir. Ancak ayrı ayrı hepsinin hizmet alanları mevcuttur. Osmanlı Devleti'nin sosyal ve ekonomik hayatında önemli görevler üstelenen vakıflar, eğitimden sağlığa, ibadetten aşevlerine yahut bayındırlık hizmetlerine varana kadar birbirinden farklı alanlarda hizmet veriyorlardı. En başta söylenilmesi gereken ise eğer vakıf devrin padişahı, devlet adamları ya da hanedan mensubu bir kişi tarafından yaptırıldıysa genellikle büyük çaplıdır ve külliye formunda inşaa edilmiştir. Külliyele ise daha evvel yukarıda bahsedildiği gibi etrafında mahallelerin hatta şehirlerin oluşmasına zemin hazırlayarak şehre kimlik katan yapılarıdır²⁸.

Her şeyden evvel Müslümanların namaz kılmaları için yapılan mekânlar vakıflar aracılığı ile inşaa ediliyordu. Tesis edilen cami ya da namazgâh diyebileceğimiz mekânlar bazen sokak arasında küçük bir mescit bazen de çok büyük kalabalıkları içerisine alabilecek kadar görkemli ve geniş camiiler olarak karşımıza çıkabilmektedir. Camiiyi yaptıran kişi gücünün yettiği oranda bir bina kurduruyor, yine maddi gücü nispetinde çalışanlara ve camiinin ihtiyaçlarına göre kaynak tahsis ettiriyordu. Kurulan vakfın vakfiyesinde şart olarak neler belirlenmişse ona uygun olarak hareket edilmesine önem veriliyordu. Vakıf şartına göre, eğer varsa namaz kılınmasının haricinde cüzhanlar belirlenen özel vakitlerde Kuran'dan sureler okuyorlardı. Hatta cami sultanlar tarafından yaptırılan Selatîn Camii²⁹,lerden ise Kuran'dan okunması istenen hemen her

²⁷ İlhan Akbulut, "Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi", *Vakıflar Dergisi*, S.30, 2007, s. 69,70,71; Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye'de Vakıf Müessesesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003,s.14-15. <https://www.vgm.gov.tr/vakiflarimiz/vakiflarimiz/genel-bilgi>.

²⁸ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Külliye", *DİA*, C.26, TDV Yayınları, Ankara 2002, s. 542-544.

²⁹ Semavi Eyice, "Camii (Mimari Tarihi)", *DİA*, C.7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 56-90.

sure için ayrı ayrı görevliler istihdam edilebiliyordu. Yasinhan, tebarekehan ve ihlashan gibi görevlilerin yanı sıra mevlidhanlar ve devirhanlar gibi görevliler bulunabiliyordu³⁰.

Osmanlı Devleti'nde camiiler, günümüzdeki gibi sadece namaz kılınacak birer mekân olarak görülmeyip aynı zamanda halkın birbirleri ile iletişim halinde olabileceği sosyal anlamda da kaynaşma mekânlarıydı. Örneğin, büyük ölçekli vakıfların vakfiyelerinde yer alan şartlar gereği Perşembe ve Cuma geceleri yatsı namazlarından sonra şerbet dağıtılması, yine kandil geceleri ve ramazan geceleri namaz sonrasında tatlı ikram edilmesi gibi uygulamaların yer aldığı bu mekânlarda halkın kaynaşması sağlanıyordu. Bunların haricinde eğer yakınlarda bir mektep ya da medrese yoksa camiiler, halkın dini anlamda eğitim alabilecekleri yerlerdi³¹.

Osmanlı'da vakıf denilince akla gelen ilk kurumlardan bir tanesi de imaretlerdir. İmareter gerçekten içtimai hayatın düzenleyicisi olarak rol almıştır. Çünkü imaretler sanıldığı gibi sadece yoksul kimselere yemek yedirmez, çevresinde bulunan medrese öğrencilerine, kurulduğu vakfın bünyesindeki çalışanlara, hapishanelerdeki mahkumlara ve yolculara da hizmet sunan yerlerdi. Bu da doğal olarak toplumun farklı kesimlerinden insanları bir araya getiriyordu. İmarette hazırlanan yemekler rastgele değil vakfiyelerinde istenildiği gibi belirli bir düzen içerisinde hazırlanıyor ve yine belirli usullerle dağıtımı yapıyordu. Kilerciden ekmek ustalarına, pirinç ayıklayıcılarından aşçılara varana kadar geniş bir personel grubu çalıştıran imaretler, bu yönleriyle pek çok kişiye de istihdam sağlayan kuruluşlardı³².

Vakıflar aracılığı ile halka hizmet sunulan bir başka mekân ise eğitim kurumlarıdır. Tıpkı camiler gibi eğitim kurumları da vakfın inşaa edildiği bölgenin ihtiyacına göre bazen bir mahalle arasında bir sıbyan mektebi bazen de yüksek dereceli bir medrese olarak kurulabiliyordu. Eğitim kurumları çok çeşitli olup içlerinde darü'l-hadis, darü'l-kurra, kütüphane, medrese ve sıbyan mektebi farklı türden eğitim veren birimleri olup bunlar örgün eğitim veriyorlardı. Buralarda görev alan çalışanların

³⁰ Ömer Demirel, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, TTK Yayınları, Ankara 2000, s.146-147; Ahmet Önkal- Nebi Bozkurt, "Camii (Dini ve Sosyo-kültürel Tarih)", *DLA*, C.7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 46-56.

³¹ Bahaeddin Yediyıldız, agm., s.480.

³² Bahaeddin Yediyıldız, "Vakıf", *İA*, C.13, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, s.171-172.

maaşları, talebelerinin ihtiyaçlarının karşılanması ya da eğitim kurumunun ihtiyaç duyduğu tüm gereksinimler yine vakıflara ayrılan gelirler aracılığı ile karşılanıyordu³³.

Mektep, medrese ve kütüphane gibi eğitim kurumları hem devlet hem de halk tarafından kıymet verilen kurumlardı. Okur-yazar oranının çok düşük seviyelerde olduğu akla getirildiğinde eğitilmiş insanlar haliyle toplumda büyük itibar görüyorlardı. Medreselerin ve mekteplerin yanı sıra tekke ve zaviyelerde de eğitim veriliyordu. Ancak bu kurumların eğitimleri daha ziyade dini ve tasavvufi alanlardaydı. Bu kurumlar da diğer eğitim kurumları gibi vakıflar tarafından maddi anlamda destekleniyordu³⁴.

Vakıfların oldukça aktif oldukları bir diğer alan ise sağlık sektörüydü. Şifahane, bimarhane, tımarhane ve darü's-şifa gibi farklı sağlık sorunlarının tedavisi için faaliyet gösteren kurumlar mevcuttu. Hastaların tedavisi için ihtiyaç duyulan bazı ilaçlar hastanelerde mevcuttu ve bunlar ücretsiz olarak tedavide kullanılıyordu. Ayrıca hastanelerde kalan hastaların beslenme ihtiyaçlarının karşılanması işi de vakıflara aitti³⁵.

Vakıfların hizmet sahaları sadece eğitim, sağlık ve ibadet gibi temel sektörler ile sınırlı kalmamıştır. Beledi hizmetler olarak adlandırabileceğimiz mahalle ve şehirlerin aydınlatılması, temizlenmesi, yol yapım ve bakım işleri gibi bayındırlıkla alakalı görevleri de yerine getirmiştir. Öte yandan bu faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan mali kaynak sağlama görevi de ilgili vakfın gelirleri tarafından karşılanıyordu³⁶.

Aslında vakıfların yerine getirdiği görevleri teorik olarak açıklamak yerine birkaç örnek üzerinden anlatmaya çalışmanın çok daha akılda kalıcı olacağı kanaatindeyiz. Bir insanın günlük hayatta ihtiyaç duyduğu çoğu iş vakıflar aracılığı ile yürütülüyordu. Örneğin; hali vakti yerinde bir tüccar olduğunuzu düşünün, siz evinizden çıkıp geri dönene kadar vakıflar sürekli size hizmet edeceklerdir. Yol boyunca kenarından geçtiğiniz tarlaların gelirleri, belki de konaklayacağınız hana aittir ve tarlada gördüğünüz o buğdaylar size hizmet edecektir. Yürüdüğünüz yollar, ıssız dağ geçitlerinden geçerken güvenliğinizi sağlanması, kimselerin olmadığı yerlerde dinlenip

³³ Mehmet Bayartan, "Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler", *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, X-1, 2008, s. 167.

³⁴ Mehmet İpşirli, "Medrese (Osmanlı dönemi)", *DİA*, C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. 327-333.

³⁵ Bahaeddin Yediyıldız, agm, s.171-172.

³⁶ Bahaeddin Yediyıldız, agm, s.171.

soluk alabileceğiniz bir tekke, ticaret için gittiğiniz şehirde konaklayacağınız bir han, siz yemeğinizi yerken bir yandan da atlarınızın ya da develerinizin beslenebileceği yem, banyo ihtiyacınızı karşılayabileceğiniz bir hamam, namaz kılmak istediğinizde bir cami ya da susuzluğunuzu giderebileceğiniz bir su kuyusu, işte bunların hepsi birer vakıftır ve siz ücretsiz olarak faydalanabilirsiniz. Tüm bunlar sizin belki de hiç tanımadığınız ve hayatınız boyunca da hiç karşılaşmayacağınız insanlar tarafından vakfedilmiştir. Bir başka örnekte ise ailesini kaybetmiş kimsesiz ve fakir bir kız çocuğu olduğunuzu hayal ediniz. Yaşadığınız yerin yakınlarında asgari düzeyde bile olsa eğitim alabileceğiniz bir mektep ya da karnınızı doyurmanız için bir imarethane muhakkak bulanacaktır. Yine siz evlenirken çehizinizi hazırlayacak bir başka vakıf çıkacaktır.

Karşınızda birbirinden bağımsız iki örnek, birisi zengin bir tüccar bir diğeri ise yoksul bir kız çocuğu. Toplumun farklı kesimlerinden olan insanları ortak bir paydada buluşturan, onları ayrıştırmayıp birleştiren aracı kurumlar, vakıflardır. Cemiyet hayatında insanları birbirlerinden soyutlamadan mümkün olduğunca bir arada tutup, onları birbirilerine yaklaştırır. Başarabildiği oranda zengin ile fakir arasındaki makası daraltır ve toplumsal sınıflar arasındaki farkı minimum düzeye indirmeye çalışır. Bu nedenle vakıflar Osmanlı toplum hayatına yön verme konusunda en büyük rolü oynar. Yani vakıfların temel fonksiyonu İlber Ortaylı'nın ifadesiyle “*içtima-i hayatın müesseselerini düzenlemektir*”³⁷.

³⁷ İlber Ortaylı, “Bizim Medeniyetimizde Vakıf Müessesesi Çok Önemlidir”, *Geçmişten Geleceğe Vakıf Medeniyeti*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Medeniyeti Yılı 2006 Vakıflar Dergisi Özel Sayısı, Ankara 2006, s.26-30.

Çalışmanın Konusu, Amacı ve Kapsamı

Bu çalışmada Fatih Sultan Mehmed'in eşi, II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun'un hayatı ve kendisi adına kurulan vakıflar konu edinilmiştir. Gülbahar Hatun'un hayatı ile ilgili bilgiler oldukça kısıtlı olduğu için mümkün olduğunca en ufak detaylar çalışmaya dahil edilmiştir. Gülbahar Hatun'un cariyeye kökenli bir isim olması özellikle kökeni hakkında pek çok tartışma ve görüşü de beraberinde getirmiştir. Kendisi hakkında yapılan çalışmalar oldukça sınırlı olup genellikle ansiklopedi maddelerinde kısa bilgiler halinde yer almaktadır.

Öte yandan bazı kaynaklarda kendisinin hiçbir zaman Müslümanlığı kabul etmediği ve Gayrimüslim olarak yaşadığı da ileri sürülen görüşler arasındadır. Ayrıca tüm bunların dışında Gülbahar Hatun'un yaşadığı yıllarda “*Valide Sultan*” ifadesi henüz kullanılır bir tabir olmamasına rağmen Gülbahar Hatun'un tam bir valide sultan gibi hareket ettiği ve devlet işleri konusunda görüş beyan ederek müdahil olmaya çalıştığı da iddia edilmektedir. Sadece bu tip iddialar ve belirsizlikler bile Gülbahar Hatun hakkında çalışma yapmayı gerekli kılmaktadır.

Gülbahar Hatun adına oğlu II. Bayezid tarafından Tokat'ta bir imarethane vakfı tesis ettirilmiştir. Bu vakıf cami, medrese, imaret ve buraya bağlı olan odunluk ve kiler gibi diğer birimleri ile bir külliye formunda inşaa edilmiştir. Tokat'ta bulunan vakfın haricinde Amasya'da Loğ Minare Cami olarak bilinen camiye Gülbahar Hatun tarafından pay ayrılmış ve zamanla burası da Amasya Gülbahar Hatun Vakfı olarak bilinir hale gelmiştir. Yine Gülbahar Hatun'un emri ile Amasya Sorkuoğlu isimli köyde bir cami inşaa edilmiş ve burası için de Tokat vakfı gelirlerinden pay ayrılmıştır. Edirne'de ise Gülbahar Hatun Mescid'i olarak bilinen ancak günümüzde mevcut olmayan bir mescidin varlığından bahsedilmektedir. Bahsedilen tüm vakıfların haricinde Gülbahar Hatun vefat ettiğinde yine II. Bayezid tarafından İstanbul'da bir türbe inşaa ettirilmiş ve kendisi oraya defnedilmiştir. Daha sonra II. Bayezid tarafından bu türbe için de bir vakıf tesis edilmiştir. Bazıları Gülbahar Hatun'un isteği ile bazıları da oğlu tarafından ihdas edilen pek çok vakıf vardır. Ancak bu vakıflarla alakalı akademik çalışmaların yokluğu bir yana çoğunun varlığı bile tam olarak bilinmemektedir.

Gülbahar Hatun'un kimliği ve şahsiyeti konusunda sonra, çeşitli arşivlerde yapılan taramalar neticesinde elde edilen verilerin el verdiği ölçüde Gülbahar Hatun Vakıfları'nın hangileri olduğu, nerelerde bulunduğu ve bunları nasıl işletildiği, vakıfların kuruluşlarından itibaren XIX. yüzyıla kadar olan süreçleri takip edilmeye çalışılmıştır. Özellikle Tokat'ta bulunan Hatuniye İmareti, konu olan vakıflar içerisinde, personel olarak en fazla kişiyi bünyesinde barından bir kuruluştur. Ardından İstanbul türbe vakfı ve bu vakfın işleyişi gelmektedir. Amasya ve Edirne vakıfları ise daha çok Gülbahar Hatun'a ait olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Asıl hedef olarak, Gülbahar Hatun'un hayatı, kendisinin şahsiyeti ve ismini taşıyan vakıfların, Osmanlı Devleti'nde kadın hayırseverliği konusunun neresinde yer aldığı belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda, Gülbahar Hatun kimdi? Osmanlı haremine nasıl dahil oldu? Fatih Sultan Mehmed'le nerede tanıştı? Nasıl bir hayat yaşadı? Hayatı boyunca hangi özellikleri ön plana çıktı? Düşünüldüğü gibi gerçekten devlet idaresine karışma gibi amacı var mıydı yoksa sadece oğlunu düşünen korumacı bir anne modeli miydi? Hayırsever bir kadın mıydı? Tesis edilen vakıflar Müslüman bir kadın hayırseverliği miydi? Yoksa Evliya Çelebi'nin iddia ettiği gibi gerçekten Müslüman olmayıp, hayır kurumları ihdas ettirmeyi, yerine getirilmesi gereken bir görev olarak algılayıp bu amaca hizmet etmek için mi yaptırdı? Tüm bunların dışında kurulan vakıflar hangileriydi ve nerelerde tesis ettirildi? Bu vakıfların işletilebilmesi için ne kadar gelir bağlandı ve bu gelirler nelerdi? Vakıflar vakfiyelerindeki şartlarına uygun olarak mı işletildi? Vakıfların işleyişinde değişimler oldu mu ve eğer olduysa bu değişimlere dayanak olarak neler gösterildi? Vakıflar Osmanlı gündelik hayatının neresinde yer alıyordu? Kuruldukları bölgeler için ne ifade ediyorlardı? Şehirlerin kimliğe kavuşmasında bu vakıflar rol oynadı mı? Osmanlı ekonomik hayatına ne gibi katkılar sağladı? Kaç kişiye iş imkânı sağladığı ve istihdam ettiği insanların ekonomik hayatta ne gibi yer edindikleri gibi sorular tez kapsamında cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Cevaplanabildiği ölçüde bu alanda yapılmış çalışmalara katkı sağlanması da hedeflenmektedir.

Hazırlanan çalışma süreç olarak Gülbahar Hatun'un hayatını ve vakıfların kuruluşlarından XIX. yüzyıla kadar olan süreci içermektedir. Aslında en başında Gülbahar Hatun'un Tokat Vakfı'nın daha uzun soluklu bir takibi planlanmıştır. Ancak

yapılan arşiv çalışmaları sonucunda tespit edilen diğer Gülbahar Hatun vakıflarını da ekleyerek daha bütünsel bir çalışmaya gidilmesi uygun görülmüştür. Diğer vakıfların eklenmesi ile birlikte de zamanı sınırlamak gerekliliği doğmuştur. Bu nedenle çalışmayı 16-18. yüzyıllarda arasındaki bir dönemle sınırlandırmanın daha doğru bir yol olduğuna karar verilmiştir. Böylece hem çalışmanın çerçevesinin daha net belirlenmesi hem de mikro bir örneklem üzerinden bir şahıs adına farklı yerlerde inşaa edilen vakıfların Osmanlı sosyo-ekonomik hayatındaki yerinin daha sağlıklı incelenmesi amaçlanmıştır.

Tokat'ta inşaa edilen imaret vakfı, vakfiyesine göre 1492 tarihlidir. İstanbul türbe vakfına ait vakfiye ya da herhangi bir vakıf senedi şuan için mevcut değildir. Bu nedenle Gülbahar Hatun türbesine ait olan en erken tarihli belgeler dikkate alınmıştır. Edirne ve Amasya'da vakıflar için de durum farklı değildir. Vakıfların başlangıçları farklı olup son tarihleri olarak XIX. yüzyıla kadar çalışmaya dahil edilmiştir.

Elde edilen veriler ışığında, Gülbahar Hatun'un şahsiyeti ve kendisine ait tüm vakıflar ile hazırlanan bu çalışmada, öncelikle Gülbahar Hatun'un kökeni ile ilgili görüşler, kendisinin hayatı ve nasıl bir şahsiyete sahip olduğu ile alakalı konulara değinilecektir. Ardından Gülbahar Hatun vakıflarının Osmanlı sosyal ve ekonomik hayatının neresinde olduğu, gündelik hayatında neyi ifade ettikleri, kimler tarafından idare edildikleri ve kimlerin çalıştırıldığı, yıllar içerisinde vakıfların ne gibi değişimlere uğradığı, külliye personeli ve diğer vakıfların çalışma kadrolarını neye göre belirledikleri, hangi alanlarda hizmet verdikleri, gelirleri ve giderleri arasındaki değişimler, vakıf kasalarının açık ya da fazla verip vermediği, vakıfların ekonomiye ve çalışan istihdamına hangi oranda katkı sağladığı, vakıflarla alakalı olarak teorik ile pratiğin birbirine ne kadar uyum sağladığı ya da hangi noktalarda birbirlerinden ayrıldığı gibi konular ele alınacaktır.

Tüm bunların dışında Gülbahar Hatun vakıflarının faaliyetleri işlenirken Osmanlı İmparatorluğu'nun geçirmiş olduğu siyasi süreçler bunların ekonomiye ve toplumsal hayata yansımaları da ilgili konular da yer alacaktır. Özellikle vakıfların idaresi konusu önemli bir husus olup süreç içerisinde nezaret eden kurumlar ve kişilerin takibi de yapılmaya çalışılacaktır. Her kurumda olduğu gibi vakıfların işletilmesi hususunda da zaman zaman aksaklıklar ve sorunlar da yaşanmıştır. Bu tip problemler ve bunlara getirilen çözüm önerileri de çalışmadaki yerlerini alacaktır.

Yöntem ve kaynaklar

Gülbahar Hatun'un hayatı ve vakıflarını konu edinen bu çalışmada ilk olarak sınırlı düzeyde literatür taraması ve arşiv çalışması yapılarak konunun tespitine çalışılmıştır. Konunun belirlenmesinin ardından tekrar literatür taraması ve arşiv çalışması yapılmış, elde edilen malzemenin fazlalığı sebebiyle zaman sınırlamasına gidilmiştir. Tarihsel aralık belirlendikten sonra da uzun soluklu bir arşiv araştırma sürecine girilmiştir.

Günümüzde Cumhurbaşkanlığı çatısı altında toplanmış olan arşivlerden, İstanbul'da bulunan Osmanlı Arşivi'nde pek çok fonda konu araştırılmış ve ilgili malzemeler toplanmıştır. Alınan malzemeler içerisinde çalışmanın tarihsel sınırına dahil olmayanlar ayıklanmıştır. Arkasından İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi fonlarında konu araştırılmıştır. Arşiv araştırmaları neticesinde, Vakfiyeler, Muhasebe Defterleri, Şer'iyye Sicilleri, Hurufat Defterleri, Tahrir Defterleri, Mühimme Defterleri, Ahkam Defterleri, Mektuplar, Hücetler ve İ'lamlar ve diğer perakende evraklar çalışmaya dahil edilmiştir. Tüm bunların taranması, ayrıştırılması, transkripsiyon işlemleri ve özellikle muhasebe defterlerinde yer alan verilerin tablolaştırılması ve bu tabloların ilgili yerlere yerleştirilmesini içeren uzun soluklu bir süreç geçirilmiştir. Bunların dışında bilhassa Gülbahar Hatun'un hayatı ve kökenine ait iddiaları içeren pek çok yerli ve yabancı kaynak elde edilmiştir.

Çeşitli arşivler, farklı belge serileri ve farklı kayıt mantığı ile hazırlanan evraklar üzerinden uzun soluklu bir çalışma yürütmek oldukça güç bir iştir. Bu nedenle çıkış noktası olarak vakfiyeler ele alınmıştır. Ardından muhasebe defterleri ve tahrir defterleri ile vakıfların ekonomik ve istihdam hacimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Özellikle çalışanlara ait kısımlar hazırlanırken muhasebe defterlerindeki bazı boşluklar hurufat defterleri ile desteklenmiştir. Mühimme defterleri, şer'iyye sicilleri ve ahkam defterlerinde yer alan dava belgelerinin pek çoğu ise vakfın yönetiminde karşılaşılan problemler kısmında incelenmiştir. Tahrir defterleri ve muhasebe defterleri ise daha çok vakıfların ekonomik yönleri, istihdam kapasiteleri, vakıfların gelir ve giderleri konularında veri sağlamışlardır.

Bu tip çalışmalar, beraberinde farklı güçlükleri de getirmektedirler. Tarihsel olarak uzun süreçler içeren konular çalışılırken arşiv malzemeleri her seneye denk gelecek şekilde ya da sondaj usulünde belirli yılların seçilmesine olanak vermemektedir. Bazı yıllara ait herhangi bir kayıt bulunmazken bazı yıllar içinse pek çok kayda denk gelmek mümkündür. Malzemelerin tutarlı ve anlamlı bir bütün haline getirilebilmesi içinse pek çok farklı fon kullanımı zorunlu hale gelmektedir. Farklı dairelerde hazırlanan evrak ve defterler kronolojik olarak sıralandığında tarihsel akış takip edilebilmektedir.

Karşılaşılan bir başka güçlük ise bir konunun farklı kayıtlarda tekrar tekrar karşımıza çıkması hususudur. Osmanlı Devleti'nde bir konu pek çok farklı daire tarafında kayda geçirildiği için, aynı hususa dair evraklar farklı fonlarda araştırmacıların karşına çıkabilmektedir. Örneğin, 1779 senesinde İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nın mütevelliliğine ait bir konu hem Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi hem de Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi fonlarında karşımıza çıkmıştır³⁸.

16. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar uzanan süreçte bazı belge ve defterlerdeki yazı sitilinin ve usulünün değişime uğraması da zaman zaman işleri güçleştirebilmektedir. Örneğin, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi fonlarında yer alan MAD.2076³⁹ numaralı defterde zaman içerisinde yazıların geçirdiği değişimler gözlenebilmektedir. Defterler tutulurken takip edilen usulle alakalı olarak ise bazen bir kazaya ait olan köy gelirleri, her köy için ayrı başlık açılarak teker teker kazanın başlığı altında verilirken, bazen köy isimleri yazılmadan kazaya ait tek bir başlık altında gelirler toplu halde verilmektedir. Bu özellikle kazaların ve onlara bağlı olan köylerin gelirlerinin senelik kıyaslaması ya da dönemsel karşılaştırmaları işini güçleştirmektedir. Bazı veriler kıyas yapmaya müsait iken bazı veriler buna imkân tanımamaktadır. Aynı şekilde giderlerin yazılması da her zaman aynı usulde değildir. Özellikle imarethanenin mutfağı için yapılan harcamalar bazen kalem kalem ayrılmış bazen de toplu halde kayda geçirilmiştir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde belge özetleri olmadığı için eğer çalışma konunuzun adaşı varsa zaman zaman karışıklığa neden olabilmektedir. Birden çok Gülbahar Hatun vakfı olduğu için diğerleri ile karışabilmektedir. Gülbahar Hatun

³⁸ BOA.TSMA.e. 776/1; VGMA.Küçük Evkaf Atik Rumeli Tafsili Defteri. 00669/00022; VGMA.Küçük Evkaf Atik Rumeli Tafsili Defteri. 00669/00023.

³⁹ BOA.MAD.d.2076.

vakfının bir diğer ismi olan Hatuniye Evkafı da başka yerlerde bulunduğu için bazen evraklarla ayırtırmak güç olabilmektedir. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Hurufat defterlerindeki Gülbahar Hatun Tokat Vakfı ile ilgili atama kayıtlardan istifade edilmiş ancak aynı durum İstanbul Türbe vakfı için söz konusu olamamıştır. Çünkü İstanbul Hurufat Defterleri “*Mahlut Defter*” olarak adlandırılmakta ve hurufat serisi içerisinde yer almamaktadır⁴⁰. Ayrıca Vakıflar Arşivi'nde İstanbul Gülbahar Hatun Türbe Vakfı'na ait vakfiye ya da vakıf senedine ulaşamamıştır. Ancak bu arşivde tarama yaptığınızda karşınıza bir vakfiye çıkmaktadır. Çıkan evraka detaylıca baktığınızda onun İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi'ne değil Tokat Gülbahar Hatun İmaret Vakfı'na ait olduğu görülmektedir. Yine türbe vakfının vakfiyesine ulaşmak ümidiyle, Süleymaniye Kütüphanesi, Millet Yazma Eser Kütüphanesi ve İstanbul Türbeler Müdürlüğü'nün de aralarında bulunduğu pek çok kuruma başvurulmuş ancak vakfiyeye ulaşmak mümkün olamamıştır.

Tezde kullanılan arşiv kaynaklarının başında vakfiyeler gelmektedir. Vakfiyeler, vakıflar konusunda çalışma yapacak araştırmacılar için, konunun hareket noktasını oluşturacak en önemli belgelerdir. Mahkemede şahitler huzurunda kadının onayı ile faaliyet vermeye başlayacak olan vakfın, meşru bir zemine kavuşmasını sağlayan hukuki belgelerdir. Vakfiye ya da vakıfname isimleri ile bilinen bu evrak türü, tarihsel akışta vakfın geçirdiği değişimleri, tamirleri, çalışan ücretlerinde yaşanan değişimleri, gelir artış ya da azalışları gibi konulara ilişkin veriler sunmasa bile, vakfın kuruluşundaki birimlerini, vakfın hizmet alanlarını kimlerin vakıftan yararlanabileceğini, gelirlerini, çalışanların sayılarını ve ücretlerini bildirmeleri açısından çok kıymetli verileri içermektedir⁴¹.

Vakıf muhasebe defterleri de çalışmanın en önemli kaynakları arasındadır. Genellikle bir yıllık süreleri içeren bu defterler gerekli görüldüğünde daha kısa ya da daha uzun süreleri kapsar şekilde de tutulabilmektedir. İlgili vakfın her türlü gelirleri, birimlere ait çalışanları ve bu çalışanların her birinin günlük aldığı ücretleri, vakfın tüm

⁴⁰ İstanbul Hurufat Defterleri konusu ile ilgili olarak, Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Kültür ve Tescil Daire Başkanı Mevlüt Çam Beyefendi tarafından bir açıklama getirilmiş ve İstanbul defterlerinin “*Mahlut Defter*” olarak adlandırıldığını beyan etmiştir.

⁴¹ Vakfiyeler ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Osman Gazi Özgüdenli, “Vakfiye”, *DİA*, C.42, İstanbul 2012, s.465-467; Ruth Roded, “Quantitative Analysis of Waqf Endowment Deeds: A Pilot Project”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.9, 1989, s.51-76.

giderleri, eğer ilgili mali dönemde varsa geçirdiği tamirâtı ve varsa vakfın alacaklarına dair bilgiler muhasebe defterlerinde yer almaktadır. İçerdiği mali dönem ile alakalı olarak vakfın ekonomik durumunu ortaya koyan bu defterler için, ayrıntılı müfredat defteri ya da modern anlamda tabloları içermese bile belirli bir kayıt sistematığı olan mali bilanço defterleridir de denilebilir. Özellikle vakıfların ekonomik durumlarını çalışmak isteyenler için muhakkak başvurulması gereken belge türüdür⁴².

Şer'iyye sicilleri, tutuldukları şehrin, ekonomik, kültürel ve sosyal hayatına dair, kısaca sıradan halkın gündelik yaşamına dair pek çok farklı konuyu içerisinde barındırabilme potansiyeline sahip olan defter türüdür. İçerisinden çeşitli konularda çalışma yapmaya elverişli olan Şeri'yye sicilleri, vakıflar konusunda da oldukça zengin belgeler sunmaktadır. Muhtevasında vakfiyeler ve atama kayıtlarının da yer alabildiği bu defterler, vakıflarla alakalı olan birçok hususlarda yardımcı olabilmektedir⁴³.

Hurufat defterleri, Arapça harf kelimesinin çoğulu olan hurûf ile isimlendirilmiş olup, atama kayıtlarını alfabetik olarak içerdiği için bu isimle bilinmektedir. Bu defterlerde vakıf kurumlarının çalışanları, bunların günlük ücretleri, tayin ya da azilleri, görev değişiklikleri ve değişiklik sebeplerini ihtiva eden bilgiler yer almaktadır. Bu nedenle vakıfların personel yapılarını ortaya koyma açısından araştırmacılara kıymetli veriler sağlamaktadırlar⁴⁴.

Tahrir Defterleri ise kullanılan bir başka defter türüdür. Tapu Tahrir Defteri, Mufassal Tahrir Defteri, İcmal Defteri ya da Evkaf Tahrir Defterleri olarak isimlendirilebilen bu defterler özellikle erken dönem vakıf çalışmaları için kullanılabilirler. Osmanlı Devleti'nde vergi mükellefi nüfusu belirlemek ve kontrol altında tutmak amacıyla hazırlanan bu defterler vakıflar ve vakıf gelirleri için önemli bilgiler içerir⁴⁵.

Mühimme Defterleri, Osmanlı tarihi ilgili yürütülen çalışmalar açısından şüphesiz en önemli kaynaklardandır. Divan-ı Hümayûn'da görüşülüp karara bağlanan

⁴² Oktay Güvemli, Batuhan Güvemli, "Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi", *Vakıflar Dergisi*, S.46, 2016, s.9-21.

⁴³ Yunus Uğur, "Şer'iyye Sicilleri", *DİA*, C.39, İstanbul 2010, s.8-11; Alpaslan Demir-Yasin Dönder, "Gümüşhane Şeriyye Sicili (1877-1892)", *Mavi Atlas*, 5(1), 2017, s.160-171.

⁴⁴ Hasan Demirtaş, "Vakıf Araştırmalarında Kaynak Olarak Hurûfât Defterleri: Kangırı Örneği", *Vakıflar Dergisi*, S.37, 2011, s.47-92.

⁴⁵ Mehmet ÖZ, "Tahrir", *DİA*, C.39, İstanbul 2010, s. 425-429.

davaların kaydedildiği defterlerdir. Devleti ilgilendiren her türlü dahili ve harici konu yer alabilmektedir. Başka bir ifade ile devlet için önem arz eden tüm konular bu defterlerde kayıt altına alınmaktadır. Bu nedenle vakıflarla ilgili konular da bu defterlerde kendisine yer bulmaktadır. Vakıflar, vakıf çalışanları, vakıfların işleyişlerine dair hususlarda çalışma yürütülecekse mühimme defterlerine başvurulmalıdır⁴⁶.

Ahkam Defterleri, ise aslında çok erken tarihlerde olmayıp daha sonradan ihdas edilen defter serisidir. Önceleri önem addedilen hemen her konu gibi vakıflarla alakalı konular da mühimme defterleri içerisinde yer alıyordu. Ancak zamanla problemler ve şikayetlerin artmasıyla bu tip konular mühimme defterlerinden ayrı olarak önce şikayet defterlerine daha sonra da şikayet defterlerinin haricinde ahkam defterlerine kaydedilmeye başlanmıştır. Şikayet defterleri ve ahkam defterlerini birbirinden ayıran nokta ise şikayet defterlerinde eyalet ayrımının olmaması, ahkam defterlerinin ise eyalet esasına göre tertip edilmesidir. Pek çok konuda olduğu gibi vakıflarla alakalı olarak özellikle şikayetlerin ve anlaşmazlık davalarının yer aldığı defterler ahkam defterleridir⁴⁷.

Yukarıda bahsi geçen arşiv kaynaklarının haricinde arşivlerden elde edilmiş pek çok mektup, berat, hüccet ve il'lam gibi müstakil evraklar da mevcuttur. Tüm bu malzemeler çalışmada ilgili kısımlarda kendilerine yer bulmuşlardır. Ayrıca çeşitli kütüphaneler ve özel arşivlerden elde edilen, seyahatnameler, çizimler, fotoğraflar, haritalar ve diğer basılı kaynaklar da çalışmaya büyük katkı sağlamışlardır.

Literatür Özeti

Vakıflarla alakalı pek çok çalışma yapılmıştır. Yapılan okumalarda özellikle son yıllarda yapılan çalışmalarının sayısının bir hayli arttığı gözlenmiştir. Tamamen öznel bir değerlendirme ile yapılan çalışmaların üç temel alanda yoğunlaştığı söylenebilir. Bunlardan ilki vakıfların hukuki yapılarını ele alan çalışmalardır. İkincisi vakıfların vakıf-şehir-ekonomi ekseninde yoğunlaşan, sosyo-ekonomik hayattaki rollerini temel alan çalışmalardır. Bu alanda vakıfların şehirlere kimlik katma, şehirlerin oluşumundaki

⁴⁶ Zafer Yıldırım, Nezaket İslam Hayırlıoğlu, "Mühimme Defterlerinin Tarih Araştırmaları açısından Önemi, 82 Numaralı Mühimme Defteri Örneği", *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 2019, s.205-214.

⁴⁷ Ramazan Günay, "Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkam Defterleri: Gelişim Seyri, Muhtevası ve Önemi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.17, 2013, s. 9-29.

rolleri, eğitim ya da sağlık gibi insana ve topluma ait alanlardaki fonksiyonları, istihdam sağlama ve devletlerin ekonomilerinde kapladıkları mali kapasiteleri gibi çok çeşitli alt başlıklara ayrılabilen konular sayılabilir. Üçüncüsü ise daha çok vakıfların fiziki yapılarını ele alan, sanat tarihi, mimari yapıları ve dekorlarını içeren yani teknik durumlarını içeren çalışmalardır.

Bizim yürüttüğümüz çalışma ikinci alanda yer aldığı için literatür içeriği olarak da daha çok bu alanla ilgili çalışmalara işaret edilecektir. Türkiye’de Annales Okulu’nun ilk temsilcilerinden sayılan ve kabul gören isimlerden olan Fuad Köprülü ve Ömer Lütfi Barkan’ın vakıflar ve vakıfların sosyo-ekonomik hayattaki etkilerini hemen her yönleri ile değerlendirmiş olmaları bu tip çalışmaların da önünü açmıştır.

Fuad Köprülü, Türkiye’de vakanüvis anlayışının mevcut olduğunun eleştirisini yapmıştır. Köprülü, eserlerinde mevcut tarih anlayışının “*Saray Tarihçiliği*” olduğunu ve bunun yanlış olduğunu, saray ve devlet merkezli tarih yazımı mantığından sıyrılıp, “*Sosyal Tarihçilik*” ve “*Modern Tarihçilik*” mantığına sahip olunması gerektiğini savunmuştur. Köprülü’nün vakıflar konusundaki aşağıdaki ifadeleri de bu görüşünü desteklemektedir.

“Vakıf Müessesesi, orta ve yeniçağlar Türk ve İslam dünyasının tetkik için birinci derecede mühim bir kaynaktır. İlim dünyasının kolayca erişebileceği vakıf vesikaları, yalnız vakıf müessesini hukukî ve tarihî bakımlardan aydınlatmakla kalmayacak; tarihimizin her şubesini aydınlatabilecek yeni vesikalar elde edilmiş olacaktır. İktisadi Tarih, İçtimâî Tarih, Şehir Tarihi, İskân Tarihi, Tarihî Topografya, İdarî ve Mali Tarih, Dinî Tarih hülâsa eski Türk cemiyetinin dâhilî bünyesini, muhtelif içtimâî tabakaların hayat şartlarına, hukukî, içtimâî münasebetlerini bize gösterecek bütün tarih şubeleri bundan en büyük istifadeyi temin edecektir. Şehirlerin nasıl iskân edildiğini, yeni mahallelerin nasıl teşekkül ettiğini, muhtelif sanat mensuplarının nerelerde temerküz ettiğini, muhtelif ticarî faaliyetlerinin inkişaf derecesini, muhtelif halk tabakalarının hayat seviyelerini, eşya ve para kıymetlerini, muhtelif vergilerin

*mahiyetini, ilmî ve dinî müesseselerle içtimaî yardım müesseselerinin inkişafını bize vesikalar anlatacaktır...*⁴⁸»

Ömer Lütfi Barkan'ın da bu konuda gelecek nesillere yol gösterecek önemli çalışmaları bulunmaktadır. Kendisinin tahrir defterleri başta olmak üzere pek çok farklı belge türüyle hazırlanmış çalışmalarında, vakıflar konusunun ekonomik hayata etkilerini farklı açılardan incelemiştir. Özellikle ülkenin farklı yerlerinden örnekler seçerek hazırladığı “*Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Bakımından: Osmanlı İmparatorluğu’nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar*” isimli makalesi, vakıfların şehirlerin oluşumundaki etkilerini ortaya koyma açısından çok kıymetlidir. Yine “*Türkiye’de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I ve II*” çalışmasında yer alan pek çok makalesinde vakıflar-toprak ilişkilerini değerlendirdiği yazıları bulunmaktadır. Bu makalelerinde de toprakların işletilmesinde vakıfların üstlendiği rolleri ve hukukî durumlarını görmek mümkündür⁴⁹.

Kullandığı metodu, tahlilleri ve yaptığı çok boyutlu değerlendirmeleri ile Bahaeddin Yediyıldız ise vakıflar konusunda ayrı bir öneme sahiptir. Lisansüstü pek çok çalışmaya danışmanlık yaparak, yol gösteren Yediyıldız, kendisi de doktorasını vakıflar alanında yapmış ve sondaj usulü ile çalışmıştır. Belirli vakfiyelerin seçilmesi ile hazırlanan çalışma, vakfiyeler üzerinden hazırlanan vakıflar konusunda en kapsamlı çalışmalar arasındadır. Fransızca olarak hazırlanan ve 1975 senesinde tamamlanan doktora çalışması 2003 yılında Türkçe olarak basılmıştır⁵⁰. Vakıflarla ilgili çok sayıda

⁴⁸ Fuad Köprülü’nün vakıflarla alakalı olan çalışmaları için bkz: M. Fuad Köprülü, *İslam ve Türk Hukuku Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, İstanbul: Akçağ Yayınları, 2006; Davud Kapucu, “Mehmed Fuad Köprülü’nün İlmi ve Siyasî Hayatı”, *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, 2020. S.2, 205-227; S. Erdem Sönmez, *Annales Okulu’nun Türkiye’deki Tarih Yazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980’e*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2008.

⁴⁹ Ömer Lütfi Barkan’ın vakıflarla ilgili çalışmaları için bkz: Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye’de Toprak Meselesi*, Toplu Eserler I-II, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980; Ömer Lütfi Barkan, “Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Bakımından: Osmanlı İmparatorluğu’nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.23, S.1-2, İstanbul 1963, s.239-296; Ömer Lütfi Barkan, “954-955 (1547-1548) Mali Yılına Ait Bir Osmanlı Bütçesi”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.19, S.1-4, Ekim 1957-Temmuz 1958, s.219-276; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, C.2, İstanbul 1942, s.279-386; “Vakıfların Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılması Diğer Şekiller”, *Vakıflar Dergisi*, S.1, 1942, s.354-365.

⁵⁰ Bahaeddin Yediyıldız, *VIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003. Vakıflarla ilgili olan diğer çalışmaları hakkında birkaç örnek için bkz: Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları”, 2. *Vakıf Haftası*, (3-9 Aralık 1984), Ankara 1985, s.16-19; *Institution du waqf au XVIIIe siècle en Turquie-étude socio-historique*,

kitap, kitap bölümü, makale ve bildirisi bulunan Bahaeddin Yediyıldız, bu konuda yapılabilecek çalışmalarda kullanılabilecek metotları “*Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları*” isimli bir başka çalışmada sıralamış ve sonraki çalışmalara model oluşturmuştur.

İlerleyen yıllarda vakıf müessesinin, sosyal hayata etkilerini baz alan çalışmaların sayısı oldukça artış göstermiştir. Hasan Yüksel⁵¹ ve Nazif Öztürk⁵² doktora çalışmalarında, B. Yediyıldız’ın sondaj metodunu kullanmışlardır. Belirli sayılarda vakfiyeleri seçerek kullandıkları çalışmalarında, vakıfların toplum içerisinde üstlendikleri vazifeler, vakıf kurumlarının yönetimi, vakıfların denetimi, vakıfların sosyal hayata etkileri gibi konuları incelemişlerdir.

Yediyıldız’ın vakıf çalışmalarında ortaya koyduğu üç farklı yöntemden ikincisi ise coğrafi yaklaşım tarzıdır. Belirli bir bölgenin baz alındığı bu tip çalışmalar uzun soluklu olup, pek çok arşiv malzemesi ile de desteklenmesi gerekmektedir. Bu yöntem oldukça kabul görmüş ve vakıfların şehirlerin oluşumunda, onlara kimlik katma konusunda nasıl rol oynadıkları yapılan çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bu yöntemle yapılan çalışmalara Ömer Demirel’in “*Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*”⁵³, Cafer Çiftçi’nin, “*Bursa’da Vakıfların Sosyo-Ekonomik İşlevleri (1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arası Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında)*”⁵⁴, Samettin Başol’un, “*Kentleşme, Ekonomi ve Sosyal Hayat Yönleriyle 17.*

Ankara 1985; “İslam’da Vakıf”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.XIV, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s.19-68; “Türk Kültür Sisteminde Vakfın Yeri”, *Türk Vakıfları* (Ed.Z.Baloğlu), Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayını, İstanbul 1996, s.40-47; “Müessese-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumuna ve Vakıf Müessesesi” *Vakıflar Dergisi*, C.XV, Ankara 1982, s.23-53; “XVIII. Asır Türk Vakıf Teşkilatı”, *Tarih Enstitüsü Dergisi* (Prof. Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı), S.XII, İstanbul 1982, s.171-190; “Türk Vakıf Kurucularının sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800”, *Osmanlı Araştırmaları*, C.III, İstanbul 1982, s.143-164; “Vakıf İstilahları Lügatçesi”, *Vakıflar Dergisi*, CXVII, Ankara 1983, s.55-60; “XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadi Boyutu”, *Vakıflar Dergisi*, C.XVIII, Ankara 1984, s.5-41; “Hayrat Kavramı Üzerinde Bazı Düşünceler” *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, (Prof.Dr. İsmail Ercüment Kuran’a Armağan), XXVII/1-2, Ankara 1989, s.277-284.

⁵¹ Hasan Yüksel, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Sivas Dilek Matbaası, 1998.

⁵² Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

⁵³ Ömer Demirel, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişkisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.

⁵⁴ Cafer Çiftçi, *Bursa’da Vakıfların Sosyo-ekonomik İşlevleri (1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arasında Vakıf Muhasebe Kayıtları Işığında)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2001.

*Yüzyıl Bursa Vakıfları*⁵⁵”, Sami Ağaoğlu’nun, “*Van Merkez Sancağındaki Vakıflar, XVI ve XVIII Yüzyıllar (Sosyal Hayat ve Eğitime Katkıları)*”⁵⁶, Hamza Keleş’in, “*Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400-1920)*”⁵⁷, Fatma Üstek’in , “*984 (1576) Tarihli Defter-i Vakf-ı Rum’a Göre Tokat Merkez Kazası Vakıf Kayıtları*”⁵⁸, Yasemin Demircan’ın, “*Tahrir ve Evkâf Defterine Göre Kayseri Vakıfları*”⁵⁹ isimli çalışmaları örnek gösterilebilir.

Vakıflar konusunda çalışmalar yürütülürken birbirinden farklı metotlar kullanıldığı gibi farklı malzemelerin birbirini tamamladığı bütüncül çalışmalar da mevcuttur. Vakfiyelerin yanı sıra özellikle vakıf muhasebe defterlerinin kullanıldığı çalışmalar oldukça önemlidir. Özellikle Suraiya Faroqhi⁶⁰ ve Kayhan Orbay⁶¹’ın çalışmaları bu tip çalışmalar için en iyi örnekleri teşkil eder. Her iki isim de çalışmalarında, merkeze aldıkları vakıf muhasebe defterlerinin yanı sıra farklı türden defter ve belgeler de ekleyerek bütüncül ve nitelik açısından kapsayıcı çalışmalar hazırlamışlardır. Özellikle orta ve küçük çaplı vakıflara uyarladıkları çalışmalarında, taşra ve köylerde yaşayan toplulukların hayatlarında vakıfların iktisadi yönlerini ortaya koymuşlardır.

Bahaeddin Yediyıldız’ın metot olarak sunduğu üçüncü tip çalışmalar ise külliye merkezli çalışmalardır. Özellikle bir isim adına inşa edilmiş külliyeler ya da kişinin

⁵⁵ Samettin Başol, *Kentleşme, Ekonomi ve Sosyal Hayat Yönleriyle 17. Yüzyıl Bursa Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.

⁵⁶ Sami Ağaoğlu, *Van Merkez Sancağındaki Vakıfları, XVI ve XVIII Yüzyıllar (Sosyal Hayat ve Eğitime Katkıları)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2003.

⁵⁷ Hamza Keleş, *Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400-1920)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996.

⁵⁸ Fatma Üstek, *984 (1576) Tarihli Defter-i Evkaf-ı Rum’a Göre Tokat Merkez Kazası Vakıf Kayıtları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1985.

⁵⁹ Yasemin Demircan, *Tahrir ve Evkâf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü 1992.

⁶⁰ Suraiya Faroqhi’nin vakıflarla ilgili çalışmalarına bir kaç örnek için bkz: Suraiya Faroqhi, “Vakıf Administration in Sixteenth Century Konya, The Zaviye of Sadreddin-i Konevi”, *Journal of the Economic and the Social History of the Orient*, XVII/2, 1974, s.145-172; “Agricultural Crisis and the Art of Flute-Playing: The Worldly Affairs of the Mevlevi Dervishes (1595-1652)”, *Turcica*, XX, 1988, s.43-70.

⁶¹ Kayhan Orbay’ın vakıflarla ilgili çalışmalarına birkaç örnek için bkz: *The Financial Administration of an Imperial Waqf in an Age of Crisis: A Case Study of Bâyezid II’s Waqf in Amasya (1594-1657)*, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2001; “16. Ve 17. Yüzyıllarda Bursa Ekonomisi: Sultan Çelebi Mehmed Yeşil İmareti’nin Mali Tarihi (1553-1650)”, *OTAM*, S.22, 2007, s.125-158; “Vakıf Muhasebe Defterlerinde Aynî Toplanan Tarımsal Gelirler ve Aynî Giderlerin Fiyatlandırılması ve Tarihsel Fiyatlar Endekslemeleri Konusunda”, *Osmanlı Araştırmaları*, XXIV, İstanbul 2004, s.289-305.

adına yapılmış vakıfların, vakıf-toplum, müessese-toplum, vakıf-şehir-toplum çerçevelerine yerleştirilerek hazırlanabileceği kıyaslamalı çalışmalar yapılabilmektedir. Örnek olarak, Osman Nuri Ergin'in "Türk Şehirlerinde İmar Sistemi"⁶² ve Mustafa Cezar'ın "Tipik Yapıları ile Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemleri"⁶³ isimli çalışmaların başı çektiği böylesi eserler özellikle son yıllarda hız kazanmıştır. Yine bu metotla ilgili çalışmalara Cangüzel Zülfikar Güner'in "Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi'nin Kuruluşu ve İlk Yüzyılı"⁶⁴, Fahri Unan'ın, "Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi"⁶⁵ ve Ramazan Pantık'ın "Atik Valide Sultan Külliyesi"⁶⁶ isimli çalışmaları örnek gösterilebilir.

Ayrıca son yıllarda vakıflar alanında yapılan çalışmalar konusunda kadınların yaptırdığı ya da isimlerine yapılan hayır kurumlarını temel alan çalışmaların yoğunluk kazandığı görülmektedir. Bilindiği gibi Osmanlı Devleti, kendisinden devraldığı Anadolu'da Selçuklular tarafından yapılmış olan sayısız vakfa sahip olmuştur. Ancak vakıfların sadece inşaa ve imar edilmesi değil bunların bakım onarım ve hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması da bir o kadar önem arz etmektedir. Osmanlı elitleri, başta padişahlar ve şehzadeler olmak üzere hemen hepsi vakıf tesis ettirme konusunda öncü oldukları gibi kendilerinden önce var olan vakıfların da devamlılığının sağlanmasında liderlik etmişlerdir. Bu konuda özellikle kadınlar rol almışlardır. Yine kadınlar tarafından Osmanlı Devleti'nde pek çok vakıf ihdas edilmiştir. Haremin öncü isimleri olan Valide Sultanlar başta olmak üzere sıradan halktan olan kadınlar da vakıflar kurdurmuştur. Sanırım buna en iyi örnek olarak Bursa'da kurulan kadın vakıfları gösterilebilir. Başol'un çalışmasında ifade ettiğine göre, XVII. yüzyılda sadece Bursa şehrinde kurulan vakıfların % 40'ı hanedan mensubu kadınlar tarafından ihdas edilmiştir⁶⁷. Kadın vakıfları ile alakalı olarak, Halim Baki Kunter'in "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd"⁶⁸, Özkan Özer Keskin'in "Başangıcından 19.

⁶² Osman Nuri Ergin, *Türk Şehirlerinde İmar Sistemi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.

⁶³ Mustafa Cezar, "Tipik Yapıları ile Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar sistemleri, *Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları*, İstanbul 1985.

⁶⁴ F. Cangüzel Zülfikar Güner, *Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi'nin Kuruluşu ve İlk Yüzyılı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.

⁶⁵ Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003.

⁶⁶ Ramazan Pantık, *Atik Valide Sultan Külliyesi (1686-1727)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2014.

⁶⁷ Samettin Başol, agt, s.114-138.

⁶⁸ Halim Baki Kunter, "Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd", *Vakıflar Dergisi*, S.1, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları*, Ankara 1938, s.103-130.

Yüzyıl’a Kadar Trabzon Gülbahar Hatun Vakfı⁶⁹”, Tijen Sabırlı’nın “Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Nurbanu Atik Valide Sultan Vakfı”⁷⁰, Özlem Soyer Zeyrek’in, “Kadın Vakıfları: Kütahya Örneği (1789-1923)”⁷¹ örnek gösterilebilir.

Yukarıda ifade edilen metotlar göz önüne alındığında bizim çalışmamız üçüncü tip çalışma modeline dahil edilebilir. Hanedana mensup Gülbahar Hatun adına inşaa edilen vakıfları temel alan çalışmamız vakfiye başta olmak üzere pek çok farklı belge türünün kullanılmasıyla mukayese yoluna giderek vakıf-şehir-toplum çerçevesi içerisinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Gülbahar Hatun vakıflarını konu alan birkaç çalışma bulunmaktadır ancak bunların hiç biri uzun soluklu bir süreç takip etmemiş veya sadece bir vakfı ya da vakfin kısa süreli bir dönemini ele almaktadır⁷². Tüm bu sebeplerden Gülbahar Hatun örneği üzerinden uzun soluklu ve bütüncül bir çalışmanın yapılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

⁶⁹ Özkan Özer Keskin, *Başlangıcından 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Gülbahar Hatun Vakfı*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2018.

⁷⁰ Tijen Sabırlı, *Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Nurbanu Atik Valide Sultan Vakfı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.

⁷¹ Özlem Soyer Zeyrek, *Kadın Vakıfları: Kütahya Örneği (1789-1923)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya 2007.

⁷² Gülbahar Hatun Vakıfları ile ilgili çalışmalar için bkz: Şaziye Ulubaş Şahin, *17. Yüzyıl Anadolu’da Vakıf Muhasebesi: Tokat Hatuniye Vakıf Muhasebesi Örneği*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat 2014; Ali Açık, “Osmanlı Döneminde Tokat Cami Vakıflarına Bir Örnek: Gülbahar Hatun Camii Vakfı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi/ Gaziosmanpaşa University Social Sciences Researches Journal*, 12/2, Kış 2017, s.1-16; Kayhan Orbay, “The “Celâli Effect” on Rural Production And Demography in Central Anatolia The Waqf Of Hatuniyye (1590s to 1638)”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung*, Volume 71 (1), 2018, s.29-44.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜLBAHAR HATUN'UN HAYATI, ŞAHSİYETİ VE VAKIFLARI

I. GÜLBAHAR HATUN'UN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Gülbahar Hatun, XV. yüzyılda Osmanlı hanedanının etkili isimlerinden biriydi. Harem eşrafının Topkapı Sarayı'na taşınmadan önce, Eski Saray'da (*Saray-ı Atik*) yaşadıkları, devletin yönetim merkezinden uzakta bulundukları dönem olmasına karşın gücünün yettiği ölçüde devlet işlerine müdahil olmaya çalışan bir şahsiyetti. Üstelik o yıllarda “*valide sultan*”, “*vâlîde-i padişah*”⁷³ gibi unvanlar henüz kullanımda olmamasına rağmen Gülbahar Hatun'un oğlu II. Bayezid'e yazdığı mektuplardan valide sultan gibi hareket ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Gülbahar Hatun önemli bir simadır, çünkü harem mensubu kişiler XVI. yüzyılın son çeyreği ve XVII. yüzyıla kadar devletin yönetim mekanizmasından uzakta bir hayat sürdükleri için devlet idaresinde söz sahibi değillerdi⁷⁴. Harem Dairesi devletin idare merkezinden uzakta olmasına karşın Gülbahar Hatun devlet adamlarını tanıyor ve atılan adımların sonuçları hakkında çıkarımda bulunabiliyordu. Belki de bu yüzden, Osmanlı tarihinde haremın önemli şahsiyetleri olarak karşımıza çıkan Hürrem Sultan, Nurbanu Sultan, Kösem Sultan, Gülnûş Valide Sultan, Hadice Turhan Sultan ya da harem konusunda ayrı bir öneme sahip olan III. Murad devri kadar⁷⁵, Gülbahar Hatun'u da bilmek gerekmektedir.

Konu ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, Gülbahar Hatun'a dair çok detaylı bir çalışma bulunmamaktadır. Durumun böyle olmasının en büyük nedeni ise şüphesiz kaynaklardan bilgi edinme bakımından oldukça zorlu bir dönem olmasıdır. Üst düzeyde korunaklı olan Harem Dairesi'nin ve burada yaşayanların yaşantısına dair mevcut bilginin çok az olması ayrıca Gülbahar Hatun'un cariyeye kökenli bir isim olması da üzerinde çalışma yapmayı bir kat daha güçleştirmektedir. Zaten mevcut kaynaklardan yola çıkıldığında eşi olan II. Mehmed döneminden daha ziyade, oğlu II. Bayezid'in tahta geçişinden (1481) kendisinin ölüm tarihi olan 1492 yılına kadarki 11 yıllık süreçte, Gülbahar Hatun'u daha net görebilmekteyiz.

⁷³ Selânikî Mustafa Efendi, *Tarih-i Selânikî*, II, Mehmet İpşirli (haz.), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s.437.

⁷⁴ Ali Akyıldız, *Haremın Padişahı Valide Sultan Harem'de Hayat ve Teşkilat*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 51.

⁷⁵ Domenico Hierosolimitano, *Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları*, (çev.) Esmâ Selçuk Demir, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017; Ali Akyıldız, age, s. 53.

Harem'e cariyeler olarak giren Gülbahar Hatun'un muhtemelen hayattaki en büyük şansı Fatih Sultan Mehmed'e eş olması ve II. Bayezid'i dünyaya getirmesidir. Çocukluk dönemi, Osmanlı Haremi'ne girişi ve Fatih Sultan Mehmed'le tanıştığı tarih hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Oğlu Bayezid, sancakbeyi olarak Amasya'ya gönderildiğinde kendisine refakat etmiş ve 1481 yılına kadar oğlu ile birlikte Amasya'da bulunmuştur. 1481'den sonra geriye kalan hayatını ise İstanbul'da geçirmiştir. Gülbahar Hatun'un kimliği, cariyeler olarak hareme ne zaman alındığı ya da oğlu Bayezid'i ne zaman dünyaya getirdiği gibi hayatına dair önemli konulardan bahsetmeden önce Osmanlı padişahlarının evlenme şekillerine bakmak gerekmektedir.

1.1. Osmanlı Hanedanı'nın Evlenme Usullerine Genel bir Bakış

Tarih araştırmaları yapılırken çalışma konuları içerisinde, devletlerin siyasi faaliyetleri kadar hükümdarlar ve imparatorların kişisel yaşamları, sarayları, eşleri ve eşleri ile olan ilişkileri de oldukça geniş yer tutmaktadır. 14. asırdan 20. yüzyıla kadar dünya tarihinde önemli bir yeri olması nedeniyle, Osmanlı Devleti ve bu devleti yönetmiş olan Osmanlı hanedan mensupları hakkında tarih araştırmacıları tarafından hemen her alanda pek çok çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam edilecektir. Zira henüz aydınlatılamayan pek çok konu bulunmaktadır.

Osmanlı Devleti; Anadolu, diğer adı ile Küçük Asya'nın kuzeybatısında küçük bir uç beyliği olarak kurulmuştur. Osmanlı beyleri, Hristiyan topraklarına karşı giriştiği akınlarda “*Müslüman dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen ölçüde dinsel hizmet ile kahramanlığın şiddetini birleştirdiği için*”⁷⁶, etraflarında büyük akıncı toplulukları oluştu. İlerleyen süreçte kimsenin tahmin edemeyeceği kadar büyüyen Osmanlı Devleti zamanla dünya siyasetine yön verir hale geldi ve büyük toprakların sahibi oldu.

İlk Osmanlı beyleri, topraklarını genişletip varlıklarını kalıcı hale getirmeye uğraşmakla kalmadı aynı doğrultuda beyliklerini imparatorluğa taşımak amacıyla her alanda teşkilatlanma yoluna da gitmişti⁷⁷. Bulundukları bölgede varlıklarını sağlamlaştırmak amacıyla yaptıkları faaliyetlerden bir tanesi de evliliklerdir. XV. yüzyılın başlarına kadar yapılan evlilikler daha çok komşu beyliklerin ve hanedanların kızları ile gerçekleştirilmiştir. Hanedanlar arası yapılan bu evliliklerin daha çok siyasi

⁷⁶William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, (çev.) Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi, Ankara 2015, s. 342.

⁷⁷Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Kitabevi, İstanbul 2015, s. 45.

ve taktik amaçlı⁷⁸ olduğu söylenebilir. Muhtemelen bu evliliklerin çoğunda, civarda var olan beyliklerden gelebilecek muhtemel saldırıların önüne geçilmesi, miras yoluyla yeni toprakların kazanılması ve devletin diplomatik konumunun güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Komşu Türk Bey aileleri ve hanedan kızları dışında tanınmış ve nüfuzlu ailelerin kızları ile de Osmanlı beyleri evlilikler gerçekleştirmiştir. Yapılan bu evliliklerin Osmanlı beyliği'nin halk tarafından daha çok benimsenmesine katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Nitekim, o dönemlerde Anadolu'da oldukça fazla taraftarı olan Ahîlik tarikatının liderlerinden olan Şeyh Edebalı'nın kızı Bâlâ Hatun⁷⁹ ile Osman Gazi'nin evlilikleri bunun en iyi örneklerindendir. Şeyh Edebalı Eskişehir civarında bulunan ve o bölgede en çok sözü geçen itibarlı şahsiyetlerindendi⁸⁰. Osman Gazi'nin böyle bir evlilik yapması ahîlerin sempatisi ile birlikte desteğini kazanması ve bulundukları bölgede kabul görmelerini kolaylaştırıcı bir hareket olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte Şeyh Edebalı'nın ahî grupları ve Anadolu'nun farklı yerlerinde var olan tarikat şeyhleri arasında bağlayıcı bir isim olması nedeniyle onun damadı olarak Osman Bey, zamanla kendisine itaatsizlik edebilme potansiyeline sahip olan zümrelerin önünü kapatırken dışarıdan gelebilecek her hangi bir saldırı ya da olumsuz durum karşısında birbirinden bağımsız ve aralarında ilişki bulunmayan pek çok farklı grubun birleştiricisi de olmuştur.

Osman Bey'den sonra Osmanlı hükümdarı olan Orhan Bey'in Asporça Hatun ve Theodora Hatun ile evlilikleri de siyasi amaçlı evlilik örneği olarak zikredilebilir⁸¹. Bu amaçla gerçekleştirilen bir diğer evlilik ise Yıldırım Bayezid'in Sırp Kralı I. Lazar'ın kızı prenses Despina ile olan evliliğidir. Kaynaklarda Maria, Milevas⁸² ya da Despina Olivera şeklinde birbirinden farklı isimlerle geçen Sırp prensesi ile yapılan bu evlilik

⁷⁸Leslie P. Peirce, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümlerlik ve Kadınlar*, (Çev.) Ayşe Berktaş, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016, s. 36.

⁷⁹Şeyh Edebalı'nın kızının kim olduğu ve ismi konusunda farklı görüşler mevcuttur. İ.H. Uzunçarşılı'nın belirttiği üzere (*Osmanlı Tarihi I. Cilt*, s.105), Âşıkpaşazâde (*Tevarih-i Al-i Osman*, s. 6-35) ve Neşrî (*Cihânnümâ*, s.38) tarihlerinde Şeyh Edebalı'nın kızının ismi "Malhon Hatun" olarak kayıtlıdır. Oruç Bey Tarihi'nde (*Tevarih-i Al-i Osman*, s.25) "Rabia Hatun", Rüstem Paşa Tarihi'nde ise "Bâlâ Hatun" olarak geçmektedir. Ayrıca, Leslie P. Peirce de *Harem-i Hümayun*(s.43) adlı kitabında bu konuya değinir ve "En az beş ya da altı oğlu ve en az bir kızı olan Osman'ın muhtemelen Mal Hatun ve Edebalı'nın kızından başka eşleri de vardı" diyerek Osman Bey'in birden fazla evlilik yaptığını vurgular.

⁸⁰ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK Basımevi, Ankara 2011, s. 105.

⁸¹ Leslie P. Peirce, age, s. 44.

⁸² Nicole Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi (1300-1451)*, I, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, s. 248.

daha çok siyasi amaçla gerçekleştirilmiştir. 1389'da Kosova savaşında Osmanlı hükümdarı Murad Hüdavendigâr ve Sırp Kralı Lazar'ın ölümü bu evliliğin yolunu açmıştır. Kimi kaynaklarda bu evlilikle, Yıldırım Bayezid'in Despina'nın aşkından pek çok hata yaptığı düşüncesi ile suçlanmış olsa bile pek çok kaynak asıl amacın siyasi gerekçeler olduğu konusunda hem fikirdir⁸³.

Osmanlı Devleti'nin altıncı hükümdarı olarak tahta geçen II. Murad'ın, 1435'te Sırp Kralı Branković'in kızı Mara (Despina) ile yapmış olduğu evlilik de bu konuya örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca bu düşünce ile evlilik yapmak sadece Osmanlılar'a has bir uygulama ya da taktik değildir. II. Murad ile Prenses Mara'nın yaptığı bu evlilik için, Kral Jorj Branković'in Türk akınlarını önlemek amacı ile kızını II. Murad'la evlendirdiği ve Edirne-Sigedin antlaşmasının imzalanması konusunda Prenses Mara'nın büyük rol oynadığı söylenmektedir. Prenses Mara diğer adı ile Despina, eşi II. Murad'ın 1451'de ölümünden sonra da devletlerarası ilişkilerde önemli rol oynamıştır⁸⁴.

Önceleri hükümdarların, prenses ve soylu ailelerin kızlarından olan nikahlı eşleri ile birlikte cariyeleri yani müstefreşe⁸⁵ ve odalıkları mevcuttu⁸⁶. Tamamı olmasa bile yapılan evliliklerin çoğu bu şekilde gerçekleştirilmiştir. İlerleyen yıllarda toprakların genişlemesi ve feth edilen topraklar üzerinde mutlak hakimiyet kurma düşüncesi, hanedan içerisinde yapılan evlilikler üzerinde de bir takım değişimler yaşanmasına neden olmuştur. Artık devletin bu tip siyasi kaygılarla yapılan evliliklere ihtiyacı kalmamıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında var olan, kendini kabul ettirme kaygısı zaman içerisinde Rumeli ve Anadolu'da elde ettiği başarılarla ortadan kalkmıştır.

Özellikle II. Mehmed'in 1451 yılında ikinci defa tahta oturmasından sonra hanedan içerisindeki evliliklerin de değişime uğradığı görülmektedir. Bugünkü bildiğimiz anlamda, harem kurumu ve harem hayatı Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren mevcut olmakla birlikte, belirgin olarak şekillenmesi ve teşkilatlanması Fatih

⁸³Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, I, (Haz.) Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı/467 Başvuru Kitapları/I, Ankara 1992, s. 11; Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, ALFA Basım Yayımlar San. ve Tic. Ltd. Şti, İstanbul 2015, s. 82; Feridun Emecen, "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C.43, S.43, Ocak 2014, s. 67-92; Nicole Jorga, age, s. 248-249.

⁸⁴M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, 35; Leslie P. Peirce, age, s. 37.

⁸⁵ **Müstefreşe**: İstifraş kelimesinden türetilmiş olup bir cariyeyi odalık etme anlamında kullanılır. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı yayınları, İstanbul 2007, s. 102.

⁸⁶ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara 1988, s. 146.

Sultan Mehmed zamanında gerçekleşmiştir. Özellikle evlilik konusunda, II. Mehmed'e kadar Osmanlı padişahları hür kadınlarla evlilik yaparken, bu dönemden sonra Harem'deki cariyelerden istifraş hakkına sahip oldukları kadınlar ile evlenmişlerdir⁸⁷.

II. Mehmed döneminde devletin idari teşkilatı ve kapıkulu teşkilatlarında devşirmelerin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Devşirmelerin öneminin artması sadece bu kurumlarla kalmamış harem de çok büyük ölçüde devşirmelerden meydana getirilmiştir. Böylece II. Mehmed dönemine ait olan reformların içerisine, Osmanlı Haremi'nde cariyelerle evlenme usulü getirilmesi de dahil edilmiştir. Fatih Sultan Mehmed ile başlayan bu usul devletin yıkılışına kadar devam etmiştir⁸⁸. Fakat atlanılmaması gereken önemli bir nokta ise; bu tarihten itibaren sadece cariyelerle evlenildiği zannedilmemelidir. Çünkü istisnai şekilde olsa da bunun örnekleri görülmektedir. Örneğin; II. Mehmed'in büyük şehzadesi Bayazid, İstanbul'un fethini takip eden yıllarda Karamanoğlu Nasuh Bey'in kızı Hüsnüşah ile evlenmiştir⁸⁹. Bu istisnai durumun bir örneği de II. Osman'ın, Şeyhülislam Esad Efendi'nin kızı Akile Hatun ile olan evliliğidir⁹⁰. Bahsi geçen sıra dışı birkaç örnek haricinde özellikle II. Bayezid dönemiyle birlikte cariyeler ile evlenmek bir gelenek haline gelmiştir. Bu sebeple II. Bayezid'in saltanat yılları (1481-1512) cariyelerle evlilik dönemine geçiş olarak tanımlanmaktadır⁹¹.

Mevcut düzenin neden değiştiği ve neden hür kadınlar yerine köle statüsünde bulunan cariyeler ile evlenme yoluna gidildiği konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Bunların içerisinde en yaygın olan görüşlerden bir tanesi; I. Bayezid'in 1402 yılında meydana gelen Ankara Savaşı sonrasında ailesi ile birlikte Timur'a esir düşmesi ve eşlerinden biri olan, Sultan Bayezid'in kendisini çok sevdiği söylenen, Sırp Prensesi Maria'ya hizmetçilik yaptırılması konusudur⁹². Bu görüşe göre; Ankara Savaşı sonunda mağlup olan Yıldırım Bayezid demir bir kafes içerisine oturtulmuş ve Timur'un çadırına getirilmiştir. Burada düzenlenen bir ziyafette Yıldırım Bayezid'in nikahlı eşi olan Maria diğer adı ile Despina Hatun'un Timur'a şarap sunmaya mecbur edildiği ve

⁸⁷ Ahmed Akgündüz, *İslam Hukuku'nda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları No: 8, İstanbul 1995, s. 23.

⁸⁸ M.Çağatay Uluçay, *Harem II*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 89.

⁸⁹ Çağatay Uluçay, age, s. 89.

⁹⁰ Necdet Sakaoğlu, age, 327; M. Çağatay Uluçay, age, s.87.

⁹¹ Çağatay Uluçay, age, s. 43-63.

⁹² Leslie P. Peirce, age, s. 50-51.

Timur'un bunu Yıldırım Bayezid ve eşini küçük düşürmek amacı ile yaptığı belirtilir⁹³.

Fakat kanaatimizce bu konuya ihtiyatlı yaklaşmak daha doğru olur. Çünkü bu konu hakkında tam olarak bir görüş birliği yoktur. Aralarında, Zinkeisen⁹⁴, Hammer⁹⁵, Theodoros Spandunis⁹⁶ ve Leslie Peirce⁹⁷ gibi isimlerin bulunduğu yabancı yazarlar, Ankara Savaşı'nın akabinde yaşandığı söylenen bu olayı eserlerinde anlatırken, dönemi ele alan Osmanlı kronik yazarlarından Âşıkpaşa-zâde⁹⁸, Mehmed Neşri⁹⁹, Oruç bin Adil¹⁰⁰, Enverî¹⁰¹ ve Sarıca Kemal¹⁰² gibi isimlerin eserlerinde ise bu konu hiç geçmemektedir. Bunların haricinde güncel çalışmalarda da böyle bir hadisenin yaşanmadığı ifade edilmektedir¹⁰³.

Yıldırım Bayezid'in eşi Maria'ya Timur'a sakilik yaptırıldığı iddiası gerçekte olmayıp yabancı yazarların hayal ürünü olarak mı yazdıkları ya da olay gerçek olup yerli kaynakların kasıtlı olarak mı bu konuyu eserlerinde anlatmadıkları bilinmemektedir. Fakat Necdet Sakaoğlu'nun ifadesi ile “*Osmanlı tarih yazarlarının yorumuna göre, Timur'un Prensese böyle davranması, sonraki padişahlara ders olmuş; bir daha hiç biri nikahla hür Hristiyan bir eş almayarak cariyeye (köle) kızları tercih etmişlerdir*”¹⁰⁴. Bahsi geçen noktadan hareketle, bu hadise padişahların cariyelerle evlenmelerine sebep olarak görülmüştür.

⁹³ Necdet Sakaoğlu, age, s. 82-87.

⁹⁴ Johann W. Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C. I*, (Çev.) Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011, s. 293.

⁹⁵ Baron J. Von Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi, C.I*, Üçdal Neşriyat, İstanbul 2003, 369.

⁹⁶ Theodoros Spandunis, *Osmanlı Sultanları*, (Haz.) Donald M. Nicol, (Çev.) Necdet Balta, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015, s. 50.

⁹⁷ Leslie P. Peirce, age, s. 50-51.

⁹⁸ Âşıkpaşazâde, *Osmanlı Tarihi (1285-15029)*, (Haz.) Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. İstanbul 2013, s. 107.

⁹⁹ Mevlânâ Mehmed Neşri, *Cihânnümâ [Osmanlı Tarihi (1288-1485)]*, (Haz.) Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayım, İstanbul 2008, s. 162.

¹⁰⁰ Oruç bin Adil, *Oruç Beğ Tarihi [Osmanlı Tarihi 1288-1502]*, (Haz.) Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayım, İstanbul 2007, s. 41.

¹⁰¹ Enverî, *Düstûrnâme-i Enverî (19-22. Kitaplar) [Osmanlı Tarihi (1299-1465)]*, (Haz.) Necdet Öztürk, Çamlıca Basım Yayım, İstanbul 2012, s. 35.

¹⁰² Sarıca Kemal, *XV. Yüzyıl Tarihçilerinden Kemal Selâtîn-Nâme (1299-1490)*, (Haz.) Necdet Öztürk, TTK Basımevi, Ankara 2001, 100-115.

¹⁰³ Son yıllarda yayımlanan Ahmet Şimşirgil'in Emir Timur Otağ II adlı eserinde bu konu ele alınmıştır. Kitaba göre bahsi geçen Bayezid'in demir kafes içerisinde çadıra getirilmesi ve eşine hizmetçilik yaptırdığı konusu gerçek değildir. Arap tarihçiler Bayezid'i ve Timur'u sevmedikleri için her ikisi hakkında da uygunsuz anlatımlarda bulunmaktan çekinmediklerinden bahsedilmektedir. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Emir Timur Otağ II*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s.199.

¹⁰⁴ Necdet Sakaoğlu, age, s.86. Ayrıca bu konu ile ilgili detaylı bilgi için bkz: M. Halil Yinanç, “Bayezid I”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, C.II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, s.369-392; Halil İnalcık, “Bayezid I”, *DİA*, C.5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, 231-234; Nicholae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, C. I*, (Çev.) Nilüfer Epçeli, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009. s. 289-294.

Osmanlı sultanlarının cariyelerle evlilikleri hakkında ikinci ve daha çok kabul gören görüş ise; neslini bilen ve geldiği ailesi ile sıkı sıkıya bağlı soylu kadınlar yerine, ailesi ile bağları kopmuş ve Harem'deki insanlardan başka tanıdığı olmayan cariyelerin, devletine ve hükümdarına bağlı bir hayat süreceği düşüncesidir. Küçük yaşlarda esir düşen veya devşirilen kızların Harem'e alınarak bambaşka bir kültürde eğitim görmesi, dinlerini değiştirmesi ve çok iyi korunarak dışarıdan müdahaleye kapalı olan Harem'de hayatlarını devam ettirmesi, onların gerçek ailelerini hatırladıklarını ya da iletişimlerini devam ettirmelerini büyük ölçüde engellemiştir. Nitekim devletin de kasıtlı olarak bunu amaçladığı söylenebilir. Çünkü cariyelerin ait oldukları memleketler ve aileleri ile bağlarının kopması, Osmanlı hükümdarlık soyunun bu yolla sürdürülmesini çekici kılan en temel etken olarak gösterilebilir. Bu düşüncenin neticesinde, hükümdardan çocuk sahibi olan bir cariyenin bundan önceki yaşantısı ile bağlarının kesilmiş olması, sultanına, çocuklarına ve devletine sadık birer eş olacağı varsayılmıştır¹⁰⁵. Tüm bu nedenlere dayandırılarak haremdeki cariyeler ile evlilik yoluna gidilmiştir.

1.2. Gülbahar Hatun'un Osmanlı Haremi'ne Girmesi

Osmanlı Haremi'ne dair çalışmalar yapılırken, hareme alınan cariyelerin kimlikleri, memleketleri ve soylarının bilinmemesi araştırmacıları en çok zorlayan konulardan bir tanesi olarak gösterilir. Son dönemlerde yaşamış olanlar için belki bu durum bir nebze olsun aydınlatıcı şeyler bulunmasına imkân sağlasa bile 1400-1500'lü yıllar için durum aynı değildir. Bu nedenle harem ahalisinin kim oldukları, nerelerden ve ne şekilde oraya getirildikleri, gündelik yaşam içerisinde neler yaptıkları gibi konular hep gizli kalmıştır. Çünkü Osmanlı Haremi, İslam geleneğine göre şekillenmiştir. İslam Hukuku'na göre harem, bir ailenin özel yaşam alanıdır ve dışarıdan olan insanlara kapalıdır¹⁰⁶. Nitekim padişah bile olsa, kişinin özel hayatının gizli kalması kadar doğal bir düşünce yoktur. Bu sebeple Osmanlı Devleti de Harem Dairesi'ne ayrı bir önem atfetmiş ve onu elinden geldiğince dış dünyadan koruma yoluna gitmiştir.

Şekil, düşünce ve uygulama biçimiyle haremde her zaman mevcut olan mahremiyet durumu, sürekli olarak seyyahların, araştırmacıların özellikle de yabancı yazarların dikkatini ve merakını celp etmiştir. Nitekim bugün hareme dair yapılmış

¹⁰⁵Lucienne Thys-Şenocak, *Hadice Turhan Sultan Osmanlı İmparatorluğu'nda Kadın Baniler*, Ayla Ortaç (çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009, s. 88.

¹⁰⁶Betül İpşirli Argıt, *Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. Yüzyıl*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017, s. 23.

çalışmaların pek çoğunda yabancı isimleri görmekteyiz. Gizli ve yasaklı olanın insanoğluna hep cazip gelmesinden mi yoksa dönemin dünya düzeninde söz sahibi olan bir devletin idarecilerinin hayatlarını daha yakından öğrenme arzusundan mı bilinmez, fakat harem ve harem hayatı sürekli olarak batılı yazarlar tarafından ele alınmıştır. Konu ele alınırken de daha çok kendi hayal dünyalarının ürünü olan düşünceler, uygulamalar ve işleyişin varlığından bahsettikleri görülmüştür. Gerçekte ise Halil İnalcık'ın ifadesi ile “*Harem bir fuhuş yuvası değil, bir okuldur*”¹⁰⁷.

Günümüz modern toplumlarında kölelik/cariyelik her ne kadar çağdışı ve insan haklarına aykırı olarak algılansa da aslında yakın geçmişe kadar gayet normal bir uygulama olarak kabul görmüş ve toplumların bünyesinde var olmuştur¹⁰⁸. Bu sebeple kölelik/cariyelik kurumuna acımasızca eleştiri yapmadan evvel o dönemin mantığıyla ve bakış açısı ile yaklaşmak gerektiği düşüncesi daha doğrudur. Zira bu yaklaşım daha objektif bir pencereden bakabilme imkânı sağlayabilmektedir.

Osmanlı Devleti de kendi çağdaşları gibi bünyesinde köle/cariye bulundurmıştır. Devletin varlığını sürdürdüğü uzun yıllar boyunca, harem müessesesi Türk-İslam geleneğine uygun bir kurum olarak var olmuştur. Hareme esas olarak İslam hukukunun kuralları uygulanmış ve haremdaki cariyelere bu hukuka göre muamele edilmiştir. Hareme cariye, yani kadın köle alınırken genellikle iki yol izlenmiştir. Bunlar, savaşlarda esir olanlar ve esir pazarlarından saray için özellikle satın alınanlardır. Ayrıca bunların dışında çeşitli devlet adamları tarafından saraya hediye edilenler de mevcuttur. Devletin ve sarayın büyümesi ile doğru orantılı olarak haremdaki cariyelerin sayısı artmış ve bazı dönemler sayıları yüzlerle ifade edilir hale gelmiştir¹⁰⁹.

Hareme alınan cariyeler için yapılan ilk iş, kızların özelliklerine göre kendilerine yeni isimler verilmesiydi. Ardından uzun soluklu ve sıkı bir disiplinle eğitime alınarak beceri ve yatkınlıklarına göre çeşitli eğitimlerden geçirilmekteydi. Türk-İslam adetleri ve dini bilgilerle alakalı dersler verilir, okuryazar olmayanlara okuma yazma öğretilir, yine becerilerine göre mûsiki, dikiş-nakış, hanendelik, sofrâ ve saray adabı gibi dersler

¹⁰⁷ Halil İnalcık, “Harem bir Fuhuş Yuvası Değil, Bir Okuldu” sözünü Çağatay Uluçay'ın Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları isimli kitabının önsözünde ifade etmiştir. Bkz. M. Çağatay Uluçay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001, s. 7.

¹⁰⁸ Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları No:8, İstanbul 1995, s. 69-100.

¹⁰⁹ Hasan T. Fendoğlu, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik Kamu Hukuku Açısından Mukayeseli Bir İnceleme*, Beyan Yayınları, İstanbul 1996, 77; Ahmed Akgündüz, *age*, s. 170-174.

verilirdi¹¹⁰. İlerleyen yıllarda, sayıları yüzleri bulan cariyelerin çoğunluğu saray içi hizmette kullanılmış yalnızca çok az bir kısmı padişah ile birlikte olmuştur. Padişah hizmetine girecek olan “*Gedikli*” sınıfı ise haznedar usta tarafından çok daha özel bir itina ile yetiştirilirdi. Daha sonra ise bunlar çeşitli sınıflara ayrılarak sarayda görevlendirilmişlerdir. Saray görevlileri tarafından çamaşır, kiler, sofras ve temizlik gibi genel hizmetler için istihdam edilmiştir¹¹¹. Cariyelerin içerisinde en güzel olanlar has odalık olarak seçilir ve ona göre eğitilirdi. Burada bulunan bir cariye padişah ile birlikte olur ve gebelik söz konusu olursa “*ikbal*” adını alır ve daha sonrasında “*hanım*” yahut “*hanımefendi*” diye anılırdı¹¹².

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Gülbahar Hatun da kul taifesinden olup kendisi cariyedir. Onun cariye olduğunun en büyük kanıtı ise bugün elimizde mevcut olan Evail-i Zilhicce 872/22 Haziran-10 Temmuz 1468 tarihli hüccettir¹¹³. Belge, Gülbahar Hatun’un oğlu Bayezid’in Amasya’da sancakbeyliği sırasında, Veled-i Kuzgun Mahallesi’ndeki bir parça arazinin alımı ile ilgilidir. Bu işlem için Sinan Bey bin İshak vekil tayin edilmiş ve Amasya Kadısı Salih bin Emre tarafından tanzim edilmiştir. Kadıasker Ali bin Yusuf el-Fenari ve İbrahim bin Halil taraflarından tasdik olunan hüccet üzerinde geçen *Gülbahar bint-i Abdullah* ifadesi bize kendisinin cariye olduğunu göstermektedir. Çünkü Harem’e alınan cariyelere isim verilirken kendilerinin saraya köle olarak alındıklarını belirtmek amacıyla “Allah’ın kulunun kızı” anlamına gelen “*bint-i Abdullah*” şeklinde baba isminin verilmesi çok yaygın bir uygulamadır¹¹⁴. Ayrıca hüccette kendisi için “*meliketü’l-melikât*” (kraliçelerin kraliçesi), “*tâcü’l-mükerremât*” (saygın kadınların tâcı), “*fahru’l-mu‘azzamât*” (muazzam kadınların en övüleni), “*fâtihatü’l-meyâmin ve’l hayrât*” (bereket ve hayırların başlatıcısı) ve “*netîcetü’l-mu‘alla ve’s-sa‘adât*” (yücelik ve mutlulukların özü) şeklinde övgü dolu ifadeler kullanılmıştır¹¹⁵.

Gülbahar Hatun da yukarıda bahsedilen usullerden birisi yoluyla Osmanlı

¹¹⁰ Mehmet İpşirli, “Harem”, *DİA*, C.16, TDV Yayınları, İstanbul 1997, 135-138; Çağatay Uluçay, age, 50.

¹¹¹ Çağatay Uluçay, age, 56-57; Halil İnalcık, agm, s. 7.

¹¹² Çağatay Uluçay, age, s. 86.

¹¹³ BOA, AE.SMMD.II, nr. 33.

¹¹⁴ Betül İpşirli Argıt, age, s. 81.

¹¹⁵ BOA.AE.SMMD.II, 1/33; Bahsi geçen belgeyi Necdet Sakaoğlu da kullanmış ve aynı ifadeleri tespit etmiştir. Bkz: Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, ALFA Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti, İstanbul 2015, s.147.

Haremi'ne alınmıştır. Fatih Sultan Mehmed'in eşi olması sebebiyle has odalıklar içerisinde yer alarak en iyi eğitimlerden geçmiş olması muhtemeldir. Şehzade Mehmed ile tanışması ve kendisine eş oluşu konusunda kesin bir tarih vermek oldukça güçtür. Fakat yapılan çalışmaların birçoğunda Şehzade Bayezid'in doğum tarihi 1447-1448 yılları ve doğum yeri Dimetoka olarak gösterilmektedir. Bu bilgiye göre Gülbahar Hatun'un evlenme yılı, H.849/M.1445 veya H.850/M.1446 yılları olduğu düşünülebilir¹¹⁶. Aslında tarihlendirme konusu ile alakalı kaynaklarda tam olarak bir görüş birliği yoktur. Gülbahar Hatun'un II. Mehmed'e eş olması tarihi net olarak bilinmediğinden dolayı, kaynaklarda Şehzade Bayezid'in doğum tarihi konusunda farklı görüşler mevcuttur. 1447,1448 ve 1449 yılları Bayezid'in muhtemel doğum seneleri olarak gösterilirken içlerinde en muhtemel olanı 1447 yılıdır.

Bazı inceleme eserlerdeki bilgilere göre, Gülbahar Hatun; 1446 yılında, Fatih Sultan Mehmed'in bir av eğlencesi bahanesi ile şehir dışına çıkartılarak, tahtı babası II. Murad'a bırakıp Manisa valiliğine gönderildiği dönemde tanışmış olmalıdır¹¹⁷. Şehzade Mehmed, 1447-1450 yıllarında babası ile birlikte Arnavutluk Beyi olan İskender Bey üzerine yapılan seferlere katılmıştır. Bu seferler sırasında Osmanlı padişahlarının yeri geldiğinde Dimetoka'da kaldıkları bilindiğinden ve şehzade Bayezid'in Dimetoka'da doğmasından hareketle, Şehzade Mehmed ile Gülbahar Hatun'un Dimetoka'da tanışmış olabileceği daha kuvvetli bir ihtimaldir¹¹⁸.

1.3. Gülbahar Hatun'un Kimliği

Osmanlı Devleti'nde kişiler babalarının isimleri ile anıldığı için hareme alınan cariyelerin babalarını ifade eden "*bint-i Abdullah*" tabirinin kullanıldığından yukarıda bahsetmiştik. Baba isimleri bu şekilde anılırken cariyelerin annelerine dair ise herhangi bir bilgi bulmak neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle saraydaki cariyelerin kökenleri ve nereden geldikleri konusu muğlak kalmaktadır. Daha doğrusu bu meselenin muğlak olması çok çeşitli fikirler ve görüşlerin ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Gülbahar Hatun'un da Harem'deki diğer cariyeler gibi, hangi aileden geldiği ve hangi millettten olduğu konusunda bir netlik olmamakla birlikte birkaç farklı görüş mevcuttur.

Bunlardan bir tanesi, Babinger, T. Gökbilgin ve bazı bilim adamları tarafından

¹¹⁶ Şerafettin Turan, "Bayezid II", *DİA*, C.5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, 234-238; Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, 39; Necdet Sakaoğlu, age, s. 147.

¹¹⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, age, 439-440; Necdet Sakaoğlu, age, s. 147.

¹¹⁸ Feridun Emecen, "Gülbahar Hatun", *DİA*, C.14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s. 230-231.

ileri sürülen, Gülbahar Hatun'un Arnavut asıllı olduğu görüşüdür. Gökbilgin, Gülbahar Hatun'u Fatih Sultan Mehmed'in üçüncü eşi olarak gösterir¹¹⁹. Babinger, Arnavut asıllı olduğunu yazmakla birlikte daha sonradan Türkler'in efsaneler uydurarak kökenini Fransız Hanedanı'na bağladıklarını söyler¹²⁰. Fransız Hanedanı'na mensup olabileceği ihtimalinden yalnızca Babinger bahsetmez, J. Freely de bu konuya değinir ve bunun doğru olmadığını söyler. J. Freely'in ifadesine göre; Gülbahar Hatun öldükten sonra Fatih Camii avlusuna defnedilmiş ve mezarı halka açılmamıştır. Bundan kaynaklı olarak efsanevi düşünceler ortaya atılmıştır. Efsaneye göre Gülbahar Hatun aslında Fransız Kralı'nın kızıdır ve kendisi İmparator Kostantin XI. Dragages'e gelin götürülmek için yola çıkarıldığında İstanbul fethedilmiş ve akabinde Türkler tarafından esir edilmiştir¹²¹. Bahsedildiği şekilde bir olayın gerçekleşmiş olması mümkün değildir. Çünkü İstanbul 1453 yılında fethedildiğinde Gülbahar Hatun Fatih Sultan Mehmed'in eşi olmuş ve bu evlilikten Şehzâde Bayezid çoktan dünyaya gelmiştir. Bu durumda Gülbahar Hatun'un İstanbul'un fethinden daha önce bir tarihte Sultan ile tanışmış olması gerekir.

J. Freely ile birlikte Gülbahar Hatun'un Fransız Hanedanından olduğu konusunda görüş belirtenlerin temel dayanak noktası Hammer'in neşrettiği, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin İngilizce çevirisidir. Babinger'in Türkler'in efsane uydurdıkları şeklindeki iddiası da muhtemelen buraya dayanır. Çünkü Evliya Çelebi'nin eserinde oldukça sıra dışı ve çok fazla duyulmamış bir hikaye yer alır. Bu hikayeden hareketle kaynaklarda karışıklığa neden olan konu, bahsi geçen kadının Gülbahar Hatun mu yoksa II. Mehmed'in diğer eşi Çiçek Hatun mu olduğu meselesidir. Evliya Çelebi'nin yazdıklarına göre hikayeyi anlatan Yeniçeri Ocağı baş katibi olan Sukemerli Koca Mustafa Çelebi¹²² dir.

Seyahatname'de bahsedildiğine göre; Sukemerli Koca Mustafa Çelebi Kemal

¹¹⁹ M. Tayyib Gökbilgin, *XV.-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar- Mülkler-Mukataalar*, Üçler Basımevi, İstanbul 1952, s. 320; Necdet Sakaoğlu, age, s. 147; Ahmet Şimşirgil, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı'nın Sır Dünyası*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014, s. 106.

¹²⁰ M.Çağatay Uluçay, age, s. 38.

¹²¹ J.Freely, *Osmanlı Sarayı bir Hanedanlığın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011, s. 62-63.

¹²² Sukemerli Koca Mustafa Çelebi hakkında bilgiye Sicill-i Osmanî'de rastlanır. Ancak Sicill'de sadece Mustafa Çelebi şeklinde geçer. Ayrıca Sicill'de Anadolu Kethüdası olup Mısır fethine yakın (1517) Tumanbay'a elçilikle gönderildiği sırada biçareyi şehid etmiştir şeklinde yer alırken Seyahatname'de ise Yavuz Sultan Selim ile Mısır seferinde 25 yaşında bir delikanlı yiğit olduğunu, daha sonra Tumanbay Mısır'a padişah olup Mısır fethedilince oradan kaçıp geldiğini ve ilerleyen zamanda hikayeyi kendisine anlattığı ifade edilmektedir. Bk. Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, C.4, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, 1147; Yücel Dağlı vd. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi I. Kitap*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011, s. 43-44.

Paşazade'den ders almış eğitimli birisidir. Bir müşavere olacağı zaman kendisine de danışılarak sözüne itibar edilmektedir. Kendisinin Fransa kralının kızının akrabalarından olduğu kesindir der ve buna delil olarak da sürekli Fransa kralından üzerinde değişik şekil ve tasvirlerin olduğu hediyeler geldiğini beyan eder. Sukemerli Koca Mustafa Çelebi'nin kendisine anlattığı iddia edilen hikaye ise şöyledir. Mustafa Çelebi'nin babasının Fransa kralının oğlu olduğunu, babasının kız kardeşinin ise İstanbul Tekfuru ile nişanlı olduğunu, kendisi üç yaşında iken babası ve halası ile İstanbul'a gönderildiği sırada çok fazla mal ve değerli eşya ile birlikte Sarayburnu'nda iken kendilerini Osmanlılar'ın alıp Tersane bahçesinde Fatih Sultan Mehmed'e teslim ettiğini söyler. Burada; Akşemseddin hazretlerinin telkinleri ile babasının İslâm ile tanıştığını, halasının da Sultan'a hibe edildiğini, Akşemseddin'in kendisine İslâm'ı telkin ettiğinde tereddütte kaldığını, İslâm'ı kabul etmeyince Sultan'ın "*biz onu hüsn-i terbiyeye koruz*" dediğini ve kendisinin o vakitler beş yaşında olduğunu söyler. Daha sonra kendisinin de Müslüman olduğunu, babasının Dergâh-ı Âlî kapıcı başlarından olup kendisinin ise Saray-ı Hass'a alındığını anlatır. II. Mehmed ile halasının evliliklerinden Sultan Bayezid-i Veli'nin doğduğunu, Cem Sultan ve Şehzade Nureddin Şah'ın dahi bu evlilikten olduğunu söyleyip Fransa Hanedanı ile Osmanlı Hanedanının yakınlığını bu şekilde ilişkilendirir. Hikayenin devamı ise şöyledir. Mustafa Efendi, halasının hiçbir zaman İslâmiyet'i kabul etmediğini, vefat ettikten sonra da Fatih Sultan Mehmed Han'ın kendisi için yaptırdığı türbenin güneyinde küçük bir türbe inşa edilerek oraya defn olunduğunu söyler. Daha sonra ise Evliya Çelebi, pek çok kez seher vaktinde, türbede kuran-ı kerîm okumakla görevli olan eczâhânların Gülbahar Hatun'un sandukasına arkalarını dönerek Kuran okuduklarını ve türbenin ziyarete kapalı olduğu halde Fransız asıllı kişilerin gelip türbedarlara bir kaç akçe vererek türbeyi ziyaret ettiklerini gördüğünden bahsetmektedir¹²³.

Bahsi geçen hikayenin kesinlikle doğru ya da yanlış olduğunu söylemek oldukça güçtür. Çünkü 3-5 yaşlarında bir çocuğun olayları çok net hatırlayabilmesi pek mümkün değildir. Öte yandan kişilerin hayatlarının akışını değiştiren olay ve tarihleri hatırlaması da beklenebilir. Fakat burada üzerinde durulması gereken asıl noktayı şöyle izah etmek mümkündür. Osmanlı Hanedanında gerçekleştirilen evlilikler incelendiğinde en eski tarihliler bile olsa, soylu ailelerin kızları ile gerçekleştirilen evlilikler çok net bir

¹²³ Yücel Dağlı vd. age, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 43-44.

biçimde bilinmekte ve kayıtlara geçirilmektedir. Gülbahar Hatun'un hikayede anlatıldığı gibi gerçekten Fransa Kralı'nın kızı olsaydı mutlaka kayıtlara geçirilmiş olması gerekirdi. Fransa Hanedanına mensup olan soylu bir kadının Osmanlı sarayında cariyeye olarak adlandırılmış olması pek mümkün gözükmemektedir. Bugün mevcut olan kaynakların hiç birisinde bu anlatıdaki gibi bir ifadeye rastlanılmamakla birlikte arşiv kaynakları Gülbahar Hatun'un cariyeye olduğunu göstermektedir. Üstelik Sukemerli Mustafa Çelebi'nin anlattığı hikayede ne babasının ne de halasının isimleri bir kez bile geçmemektedir.

Ayrıca bahsi geçen hikayenin gerçeklerle çeliştiği bir başka önemli nokta ise şehzadeler konusudur. Anlatılanlara göre sadece Şehzade Bayezid değil Şehzade Cem ve Şehzade Nureddin de halasının oğullarıdır. Oysa Şehzade Cem'in, II. Mehmed'in eşlerinden Çiçek Hatun¹²⁴, dan dünyaya geldiği bilinmektedir. Tüm bunlardan daha önemlisi ise bahsi geçen hikayedeki kadının, Gülbahar Hatun'dan daha çok Çiçek Hatun'un olması muhtemeldir. Yukarıda bahsi geçen hikayenin aynısını Evliya Çelebi Şehzade Cem'in annesi Çiçek Hatun için de kaleme almıştır. Hikayenin Gülbahar Hatun'dan ziyade Çiçek Hatun'un hayatına daha fazla uyum sağladığı düşünülmektedir. Gülbahar Hatun'un bilinen herhangi bir kardeşi olmamasına karşın Çiçek Hatun'un bir erkek kardeşinin varlığı bilinmektedir. Çiçek Hatun'un kardeşi olarak bahsedilen kişinin ismi Ali'dir ve Şehzade Cem'in hayatını konu alan kaynaklarda Ali isimli bir dayısının varlığından bahsedilmektedir¹²⁵. Gülbahar Hatun'un kökenine ilişkin bu hikayenin herhangi bir dayanağı olmadığı bir yana tarihsel gerçekliklerle uyuşmadığı da aşıkardır. Zira dile getirilen anlatı Evliya Çelebi'de tarihsel olarak, İstanbul'un fethi ve sonrasında yaşanan süreçten bahsedilirken yer alır. Oysa Gülbahar Hatun ile Fatih Sultan Mehmed'in tanışma tarihleri çok daha öncedir. Nitekim anlatılanlarda hayat hikâyesi geçen kadının kim olduğu konusuna ginceye değin asıl önemli nokta Şehzade Bayezid ve Şehzade Cem'in ayrı annelerden dünyaya gelmiş olmaları bahsidir. Mevcut kaynaklar her iki şehzadenin ayrı kadınlardan doğmuş oldukları konusunda hem fikirdir ve bunlar belgelidir. Tüm bunların ışığında bahsi geçen hikâyeyi doğru varsaymak pek mümkün değildir. Çünkü hikayede Şehzade Bayezid'in annesi olarak geçen kadının

¹²⁴ Münevver Okur, *Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, s. 2; Mahmut H. Şakiroğlu, "Cem Sultan", *DİA*, C.7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 283-284; M.Cavit Baysun, *Cem*, İslâm Ansiklopedisi, C.III, MEB Yayınları, İstanbul 1979, s. 69-81; Necdet Sakaoğlu, age, s. 157-173; M.Çağatay Uluçay, age, s. 41.

¹²⁵ Necdet Sakaoğlu, age, s. 157-173; M.Çağatay Uluçay, age, s. 41; M. Cavit Baysun, agm, s. 69.

Fransız asıllı olduğuna dair iddia daha çok efsaneler ile yoğrulmuştur. Ayrıca tarihsel akışa da uymamaktadır.

Gülbahar Hatun'un kökeni ile ilgili ortaya atılan görüşlerden en sıra dışı olanı ise Türk asıllı olduğudur. Sydney Nettleton Fisher tarafından kaleme alınan *Sultan Bayezid Han 1481-1512* adlı eserde Gülbahar Hatun'un Türk olduğu söylenmektedir. Hatta bu iddiayı temellendirmek adına Sultan II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun adına Tokat'ta bir cami ve medrese kurdurarak vakıf yaptığını, bu hayır eserlerin Tokat'ta vücuda getirilmesinden hareketle Gülbahar Hatun'un Tokat'ın ileri gelenlerinden eski bir aileye mensup olduğundan bahsedilmektedir¹²⁶. Bahsi geçen çalışmada, bu konuya kaynak olarak Louis Thuasne'nin *Djem-Sultan Fils de Mohammed II, Frère de Bayezid II (1459-1495) D'après Les Documents Originaux en Grande Partie Inédits*¹²⁷ adlı eseri gösterilmiştir. Fransızca olarak kaleme alınan bu eser incelendiğinde, Gülbahar Hatun'un Türk olduğuna dair herhangi bir bilgiye rastlanılmadığı gibi atıfta bulunulan sayfada Gülbahar Hatun'un isminin bile geçmediği görülmüştür¹²⁸. Dile getirilen bu iddianın doğru olmadığı ve sadece II. Bayezid'in annesi adına Tokat'ta bir külliye yaptırmasından yola çıkılarak bir kurgulamaya gidildiği anlaşılmaktadır.

Başka bir görüşe göre ise, Gülbahar Hatun'un Sırp kökenlidir¹²⁹. Tüm bunların dışında Rum kökenli bir aileye mensup olduğu da kaynaklarda geçmektedir¹³⁰. Hangi ırka mensup olursa olsun tüm kaynakların ortak görüşü, kendisinin cariyeye eş olduğudur. Bunun da en büyük kanıtı yukarıda bahsedilen 872/1468 tarihli hüccettir.

1.4. Gülbahar Hatun'un Saray Hayatı ve Şahsiyeti

Osmanlı Hanedanı'na biri erkek biri kız¹³¹, iki tane çocuk dünyaya getiren

¹²⁶ Sydney N. Fisher, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2014, s. 15.

¹²⁷ Louis Thuasne, *Djem-sultan fils de Mohammed II, frère de Bayezid II (1459-1495) d'après les documents originaux en grande partie inédits*, Étude sur la question d'orient à la fin du XVe siècle, Paris:1892.

¹²⁸ Bu konunun doğruluğunun tespiti için bahsi geçen L. Thuasne'nin eseri tarafımızdan temin edilmiş ve bu tez çalışmasının danışmanı Prof. Dr. Ali Açıkel tarafından incelenmiştir. İnceleme sonucunda, adı geçen eserde Gülbahar Hatun ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin başka baskıları olup olmadığı ya da çeviriden kaynaklı bir hata olabilir mi? gibi sorulara cevap aramak için yayınevi ve çalışmanın çevirmeni ile iletişime geçilmek istenmiş fakat bu girişimler sonuçsuz kalmıştır.

¹²⁹ Feridun Emecen, agm, s. 230.

¹³⁰ J. Freely, age, s. 28.

¹³¹ Fatih Sultan Mehmed'in Gülbahar Hatun'dan dünyaya gelen kızlarının ismi Gevherhan'dır. Gevherhan Sultan, Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmed Bey ile evlenmiş, vefat ettiğinde ise annesinin

Gülbahar Hatun'un saray hayatı hakkında maalesef kaynaklarda detaylı bilgi bulunmamaktadır. Osmanlı Sarayı'na girdikten ve II. Mehmed'in eşi olup Şehzâde Bayezid'i dünyaya getirdikten sonra kendisini daha net tanıma imkânımız bulunmaktadır.

Gülbahar Hatun 1446 veya takip eden yıllarda Şehzade Mehmed ile tanışmıştır. Bu tanışma Şehzade Mehmed'in Manisa sancakbeyliği yıllarına denk gelmektedir. Kendilerinin tanıştıkları yer muhtemelen Balkan topraklarında bulunan Dimetoka'dır. Bunun en büyük dayanağı Şehzâde Bayezid'in Dimetoka Sarayı'nda dünyaya gelmiş olmasıdır. Daha sonraki süreçte Gülbahar Hatun'un Manisa'ya gidip gitmediği bilinmemektedir. Fakat oğlu Şehzâde Bayezid, sancakbeyi olarak Amasya'ya görevlendirilene kadar Edirne'de bulunduğu göre kendisinin de oğluyla birlikte Edirne'de olması ihtimali oldukça kuvvetlidir¹³².

Fatih Sultan Mehmed'in oğulları, Şehzade Bayezid ve Şehzade Mustafa'nın 1457 yılı baharında yapılan sünnet düğününde Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun da hazır bulunmuştur. O tarihlerde sancakbeyi olarak görev yapmakta olan Şehzade Bayezid Amasya'dan Şehzade Mustafa ise Manisa'dan getirtilmiştir. Edirne'de gerçekleştirilen bu sünnet düğününe II. Mehmed'in oldukça büyük önem verdiği anlaşılmaktadır. Sünnet düğünü için Menteşe, Aydın, Karaman, Saruhan ve Karesi gibi civardaki komşu beylere davetnâmeler gönderilmiş, ayrıca dönemin ünlü âlimleri de katılmışlardır. Günlerce süren bu sünnet düğününde çeşitli eğlenceler tertip edilmiş ve pek çok hediyeler sunulmuştur¹³³.

Şehzâde Bayezid yedi yaşına geldiğinde sancakbeyi olarak Amasya'ya gönderilmiş, annesi Gülbahar Hatun da oğlu ile birlikte Amasya'ya gitmiştir. Şehzâde Bayezid'in, 1455-56 yıllarında başlayıp 1481'de tahta çıkmasına dek süren 27 yıllık sancakbeyliği döneminde annesinin de onunla beraber Amasya'da bulunduğu düşünülmektedir. 3 Mayıs 1481 tarihinde Fatih Sultan Mehmed'in vefatıyla oğlu Şehzade Bayezid İstanbul'a gelip tahta oturmuş ve böylece Amasya'daki süreç sona ermiştir. Oğlunun tahta çıkmasından sonra Gülbahar Hatun da İstanbul'a gelerek Eski Saray'da ikamete başlamıştır. Bundan sonra kalan ömrünü İstanbul'da geçirmiş ve

türbesine defnedilmiştir. M. Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2012, s.42.

¹³²Feridun Emecen, agm, s. 230.

¹³³Haldun Eroğlu, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004, s. 76-79.

H.898/ M.1492 yılında hayata gözlerini yummuştur. Doğum tarihi ya da Fatih Sultan Mehmed ile tanıştığında kaç yaşında olduğu bilinmediğinden ölüm yaşı konusunda kesin bir yargıda bulunmak güçtür. Ancak öldüğünde 60'lı yaşlarında olduğu düşünülmektedir. Ölümünden sonra II. Bayezid, Fatih Camii avlusuna annesi adına bir türbe yaptırarak cenazeyi buraya defnettirmiştir¹³⁴.

Gülbahar Hatun'un nasıl bir kişiliğe sahip olduğu konusunda eşi Fatih Sultan Mehmed'den daha ziyade oğlu II. Bayezid'in saltanat yıllarındaki rolü nedeniyle belli başlı noktalara değinebilme imkânımız bulunmaktadır. II. Mehmed ile olan ilişkisi hakkında ise şunları söylemek mümkündür. Gülbahar Hatun'un otuz beş yıl evli kaldığı fakat diğer hükümdar eşleri gibi kendisinin de Fatih Sultan Mehmed ile çok fazla görüşme imkânının olmadığı muhakkaktır. Oğlunun doğumuyla birlikte, zamanının tamamını Şehzâde Bayezid ile geçirmiş ve onun şehzadeligi süresince de kendisini yalnız bırakmamıştır. Fatih Sultan Mehmed'in kendisini diğer eşlerinden ayrı tutarak onu çok sevdiği şeklinde ifadelere kaynaklarda rastlamak mümkündür. J. Freely kaleme aldığı *Osmanlı Sarayı* adlı çalışmasında Fatih'in babasının eşlerinden olan Mara Hatun vasıtasıyla Hristiyanlığa karşı özel bir ilgi duyduğunu, eşi Gülbahar Hatun'un da Harem'e girince Müslüman olsa bile cariyeye olarak saraya girmeden önce Hristiyan olduğu için kendisine karşı yakın bir alaka beslediğini ileri sürmektedir¹³⁵. Hatta sonraki yıllarda II. Murad'ın oğlunu, ona danışmadan Müslüman soylu bir Türkmen kızı olan Dulkadiroğlu Süleyman Bey'in kızı, Sitti Mükrim Hatun¹³⁶ ile evlendirdiği ve Şehzade Mehmed'in bu durumdan hiç hoşlanmadığı da bahsi geçen konular arasındadır¹³⁷. Fakat bunun gerçeklikten daha ziyade hayal ürünü bir düşünce olduğunu söylemek gerekmektedir. Çünkü bu tarz gerçekleştirilen evliliklere Osmanlı Hanedanı yabancı değildir. Bunun pek çok örneği mevcuttur. Ayrıca soylu aileler ile evlilikler gerçekleştirilirken şehzadelere danışılması gibi bir durum söz konusu değildir. Söz konusu olan soy ve devletin bekası olduğu için, zaten bu düzen içerisinde büyütülmüş olan şehzadelerin söz konusu durumu yadırgamadıkları da aşikârdır.

Fatih Sultan Mehmed 1461 yılında Trabzon seferine giderken Gülbahar Hatun'a

¹³⁴Necdet Sakaoğlu, age, 147; Feridun Emecen, agm, s. 230.

¹³⁵J. Freely, age, s. 43.

¹³⁶Sitti Mükrim Hatun hakkında detaylı bilgi için bkz: Necdet Sakaoğlu, age, 113, Çağatay Uluçay, age, s. 37.

¹³⁷J. Freely, age, 29-63.

Amasya’da bir köyü mülk olarak vermiştir¹³⁸. Ayrıca oğlu II. Bayezid kendisi adına Tokat’ta imaret, medrese ve camiden oluşan bir vakıf külliye inşa ettirmiş ve civardaki pek çok arazinin gelirini de Gülbahar Hatun Vakfı’na bağlamıştır. Yine Amasya’da ve Edirne’de kendisi adına vakıfları bulunmaktadır. Gülbahar Hatun vakıfları bu çalışmanın diğer bölümlerinde ele alınacağı için burada detaya girilmeyecektir.

II. Mehmed döneminde 1470’li yıllarda hayata geçirilen toprak dönüşüm sistemi ile ilgili düzenleme Gülbahar Hatun mülkleri için de geçerli olmuştur. Bilindiği gibi; mülk ya da vakfedilme yöntemi ile devlete ait olan pek çok toprak parçası şahısların eline geçmiş ve bu dönemde çıkartılan bir kanun ile bu topraklar devlete mal edilmiştir¹³⁹. Bu kanun pratikte uygulamaya konulurken hiç kimse için ayrıcalık ya da tolerans gösterilmemiştir. Durumun en güzel örneklerinden bir tanesi, bugün elimizde bulunan ve Gülbahar Hatun mülklerine dair olan düzenlemeleri içeren belgelerdir. 1470’li yıllarda Fatih Sultan Mehmed’in gerçekleştirmiş olduğu toprak reformundan Gülbahar Hatun mülkleri de nasibini almıştır. H. Muharrem 883/ M. Mayıs 1478 tarihinde çıkarılan bir ferman¹⁴⁰ ile Gülbahar Hatun’a mülk olarak verilen köyün satılarak tımara dahil edilmesi istenilmektedir. Belge oldukça tahrip olup zarar görmesi nedeniyle detayına inilememesine karşın, okunabilen kısımlarda geçen “*bir köy temlik ediverdüm ol köy satılup, alınup, tımara verilüp*” ifadeleri durumu açıklamak adına oldukça dikkat çekicidir.

1479 yılında miri topraklardan mülkiyete geçen toprakların satılması işleminden vazgeçilerek, Gülbahar Hatun’a ait olan mülk topraklar karşılığında cebelü¹⁴¹ yükümlülüğü getirilmiştir. H. 884 Şaban/M. 1479 yılı Ekim sonu Kasım başlarına denk gelen bir hükme¹⁴² göre, bu bölgedeki bazı toprakların hukuka aykırı olarak Gülbahar Hatun mülklerine dahil edildiği ifade edilmektedir. Metin üzerindeki “*taraf-ı tegallüb ile tasarruf olunan*” ifadesi ile bu durumu açıklamaktadır. Bu toprakların da tımar olarak dağıtılması gerektiği ayrıca mülk hissesi olarak elinde bulunan Amasya merkeze bağlı

¹³⁸Feridun Emecen, agm, s. 231.

¹³⁹Halil İnalcık, “Mehmed II”, *DİA*, C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. 395-407; “Mehmed II”, *İslam Ansiklopedisi*, C.7, Ankara, s. 533. (506-535); Mithat Sertoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Toprak Dirlıklarının Çeşitli Şekilleri”, *VI. Türk Tarih Kongresi (20-26 Ekim 1961)*, C.1., TTK Yayınları, Ankara 2011, s.284. Mithat Sertoğlu, “Osmanlı İmparatorluğu’nda XV. ve XVI. Asırlarda Girişilen Toprak Reformları”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.35, 1970, s.68-71.

¹⁴⁰BOA.AE.SMMD.II, 1/29. (H. 29 Muharrem 883/ M. 2 Mayıs 1478).

¹⁴¹Cebelü: Osmanlı Devleti’nde tımar sahibi olan kişilerin savaş zamanı sefere götürmekle yükümlü oldukları tam teçhizatlı asker. Cebelü hakkında detaylı bilgi için bkz: Feridun Emecen, “cebelü”, *DİA*, C.7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 188-189.

¹⁴²BOA. AE.SMMD.II, 1/24. (20 Şaban 884/ 6 Kasım 1479).

Bağluca adlı köye karşılık ise “*cebelü vaz‘ olunub*” ifadesi ile mevcut topraklara karşılık cebelü çıkartılması istenilmektedir.

Her iki belge üzerinde geçen bu ifadeler bizlere yapılan toprak düzenlemesi gereğince herkesin yasalara uyması gerektiğini ve padişahın çok sevdiği eşi ya da şehzadesi bile olsa kişilerin kanun önünde eşit olduğunu kanıtlamaktadır. Kanunların uygulanması konusunda kimseye iltimas geçilmediği de aşikârdır. O vakitler babası ile arası bozuk olan Şehzade Bayezid, çıkartılan bu kanunu kendi sorumluluğunda olan bölgede (Amasya) uygulanmasına karşı çıkmıştır¹⁴³. Belki de özellikle Gülbahar Hatun mülkleri için ferman çıkartılmasının nedeni Bayezid’in bu uygulamaya karşı göstermiş olduğu tutumdur. Hatta bu durum için, Fatih Sultan Mehmed’e muhalif olan grupların toplanma merkezi olarak Amasya’nın tercih edilmesine de neden olduğu ve bu sebeple padişahın oğlu Şehzade Bayezid ve eşi Gülbahar Hatun’a karşı tavır aldığı da söylenilmektedir¹⁴⁴. Bunların haricinde Fatih Sultan Mehmed’in böyle bir uygulamaya gitmesini, oğlu ve eşi örneği üzerinden kendisine muhalif olan tüm gruplara gözdağı vermek için planladığını iddia eden görüşler de mevcuttur¹⁴⁵. Nitekim Şehzade Bayezid’in tahta geçtiği vakit, miriye geçen emlak ve evkafı sahiplerine dağıtmak yaptığı ilk icraatlarından olmuştur.

3 Mayıs 1481 tarihinde Fatih Sultan Mehmed’in vefatıyla oğlu Şehzade Bayezid İstanbul’a gelerek 20 Mayıs’ta tahta oturmuştur¹⁴⁶. Bayezid’in, kardeşi Şehzade Cem ile aralarında olan rekabetten dolayı Amasya’dan İstanbul’a gelişinin oldukça hızlı olduğu, bu sebeple annesi Gülbahar Hatun’u yanına almadan İstanbul’a geldiği ve annesinin kendisinin tahta çıkışından sonraki bir tarihte İstanbul’a geldiği düşünülmektedir¹⁴⁷.

İstanbul’a gelişinden itibaren Gülbahar Hatun vefatına kadar eski sarayda oturmuştur. Devleti ilgilendiren önemli konulara müdahil olup görüş ve önerilerini belirterek, o dönemde *Valide Sultan* ifadesi¹⁴⁸ kullanılmaya başlanılmamasına karşın tam bir valide sultan gibi hareket ettiği görülmektedir. Önceleri padişahların ailesi

¹⁴³ Halil İnalcık, agm, s. 404.

¹⁴⁴ Feridun Emecen, agm, s. 231.

¹⁴⁵ Ali Akyıldız, *Haremin Padişahı Valide Sultan Harem’de Hayat ve Teşkilat*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 352.

¹⁴⁶ Abdurrahman Sağır, *Mehmed B. Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)’nin Nuhbetü’t-tevarih ve l-ahbâr’ı ve Târih-i Âl-i Osman’ı (Metinleri, Tahlilleri)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2000, s. 105.

¹⁴⁷ Ahmet Şimşirgil, age, s. 107.

¹⁴⁸ Valide Sultan unvanını ilk olarak III. Murad’ın annesi Nurbanu Valide Sultan kullanmıştır. Bk. Ali Akyıldız, “Valide Sultan”, *DİA*, C.42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 494-499.

(kızları, eşleri ve şehzadeleri) eski sarayda otururken, Hürrem Sultan'ın yeni saraya taşınmasıyla birlikte Harem halkı devlet işlerine müdahil olmuşlardır. Böylece Harem'in en yetkili kişisi olan, valide sultanların konumu daha çok ön plana çıkmıştır.

Osmanlı tarihi boyunca oğlunun padişahlığını görebilen yirmi üç kadından biri olan Gülbahar Hatun, valide sultan vasfıyla devleti ilgilendiren konulara müdahil olarak oğlu Sultan II. Bayezid'e tavsiyeler verip ve nasihatlerde bulunmuştur. Bu durumu bize kanıtlayan en büyük delil bugüne kadar ulaşmış olan üç adet mektuptur. Mektuplardan iki tanesi Çağatay Uluçay tarafından neşredilmiştir. Aşağıda alıntılanan ilk mektubun üzerinde tarih bulunmamakla birlikte 1483 yılı Mart ayında yazılmış olabileceği düşünülmektedir. Mektup, Gülbahar Hatun'un oğluna duyduğu özlemi dile getirmek ve nevrüzünü kutlamak amacıyla yazılmıştır. Bu ilk mektup için Ç. Uluçay; Bayezid'in acele ile İstanbul'a gelmiş olması nedeniyle annesinin Amasya'da kaldığını ve mektubun oradan yazıldığını öne sürerken, N. Sakaoğlu ise; mektubun Amasya'dan değil, padişaha çok daha yakın bir yer olan Eski Saray'dan yazıldığını ifade eder. Mektubun transkripsiyonu şöyledir:

“Ba'de'd-duâ Sultanım Hazretlerine selâm ve dua edüb iki şah gözlerinden öperim, kabul kılasız.

Benim Sultanım nevrüz dahi mübarek olsun, hemişe bunun gibi mübarek günler ve şerif saatlere yetişin devletle. Benim devletlimi göresim geldi; sizin göresiniz gelmediyse, bizim geldi. Devletlû başınız-çüngelün göreyim. Benim beyciğezim yakın sefer dahi ederseniz, sağlıklarla bâri bir iki gezcik devletlû yüzünüzü görelüm gitmeden. Kırk gündend artacuk oldu kim, göremedim. Benim Sultanım küstahlığımızı ma'zur dutasız. Benim dahi sizden gayri kimimiz var, siz sağ olun. Baki devlet-i ebedî ve saadet-i sermedî.

Kemter Kemine Valideniz.”¹⁴⁹

II. Bayezid, tahta çıktıktan sonra uzun süre kardeşi Cem Sultan ile mücadele içinde olup devlet yönetiminde otoritesini kabul ettirmeye uğraştığından ailesine ve annesine zaman ayıramamış olduğu düşünülebilir. Sultan II. Bayezid'in saltanatı döneminde, ilk seferini 1483 yılı baharında Edirne, Sofya ve Filibe üzerine gerçekleştirdiği bilinmektedir. Kaleme alınan ilk mektubun bu sefer öncesindeki

¹⁴⁹ M. Çağatay Uluçay, *Haremden Mektuplar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 22.

hazırlık sürecinde yazılmış olduğu düşünülmektedir¹⁵⁰. Yazılan mektuptan Gülbahar Hatun'un oğluna duyduğu büyük özlem ve derin bağlılık duygusu anlaşıldığı gibi bunun dışında oğlunun ilk dönemlerinde yaşamış olduğu zorlukların da son bulması için dua ettiği anlaşılmaktadır.

Gülbahar Hatun'un oğluna yazdığı ikinci mektup aşağıda alıntılanmıştır. Bu mektupta, kendisinin tam bir valide sultan gibi hareket ederek devletin işleyişi konusunda oğluna görüşlerini bildirdiği ve tavsiyelerde bulunduğu görülmektedir. Mektup üç sayfa olup ilk sayfası ve son sayfası daha çok Arapça dualardan oluşmaktadır. İkinci sayfa ise Gülbahar Hatun'un oğluna tavsiye ve uyarılarda bulunduğu kısımdır. Mektubun bu sayfasının farklı bir kişi tarafından yazılmış olması muhtemeldir. Çünkü yazı sitili diğer iki sayfadan farklı olmakla birlikte hareketler kullanılarak yazılmıştır¹⁵¹. Diğer mektuplarda olduğu gibi bu mektup üzerinde de tarih bulunmamaktadır. Fakat mektup içerisinde geçen isimlerden mektubun yaklaşık tarihini belirlemek mümkündür. Mektupta ismi zikredilen devlet adamları içerisinde vezirlik vermişsiniz diye bahsedilen Hızır Beyoğlu 1483'te vezirliğe getirilmiştir¹⁵². Mektupta Hızır Beyoğlu'nun vezirlik rütbesine getirilmesi haberinin yeni alındığı anlaşılmaktadır. Buradan yola çıkarak mektup 1483'te yazılmıştır denilebilir.

“Ba‘de‘d-dua benim devletlim, ciğerköşem, çok selâm ve dua edüb iki şah gözlerinden öperim.

Benim Sultanım, devletlû başınız çün göresimiz geldi, desturcuk verin, varayım, göreyim devletlû yüzünüzü. Yoksa size hatırcığazım kaldı, kendim ararım, hiç gubar gelecek yerde kadem basmadım. Siz dahi bilirsiniz kim, ezelî duacınızım ve dahi Allah yarcığınız olsun. Hızır Beyoğlu'na vezirlik vermişsiz, hem dahi öyle gerekti, sizi sevenleri biz dahi severiz. Sultanım, Ayas Lalanız dahi bunda imiş. Ol dahi gayat sizin muhibbinüzdür. Hem atandan, dedenden kalmış pirdir, iş görmüş kişidir. Sultanım ol dahi sizin yanınızda yaraşur. Sultanım sağ olsun, hem elin şimdi dilinde bu kim, Hersek oğlun(u) pek çeri istemez, kapıya geldiği acibdür, yine bir kavga etmezlerse, derler,

¹⁵⁰ Necdet Sakaoğlu, *age*, s. 147.

¹⁵¹ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi ve Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi arasında imzalanan bir mutabakatla, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi katalogları Osmanlı Arşivi kataloglarından da taranabilmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde mektubun eski numarası: 10288 yeni numarası: 974/69 iken Osmanlı Arşivi'ndeki yeni numarası: TSMA.E.0974 şeklinde kayıtlıdır.

¹⁵² Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, C.4, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1056; Hoca Sadettin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, C.IV, Haz: İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları 305/Başvuru Kitapları Dizisi/5, Ankara 1992,s.115,116.

anınçün dahi siz sağ olun, sancaklar çok benim beyciğezim, ne hacet kim ol itleri söyletesiz.

Duacınız Valideniz”.¹⁵³

Mektuptan Gülbahar Hatun’un oğlu Sultan II. Bayezid üzerinde oldukça etkili olduğu oldukça açık bir şekilde görülmektedir. Devlet adamlarının bazılarının lehinde bazılarının ise aleyhinde görüşler bildirmesi, onun devleti ilgilendiren önemli konuları ve olayları yakından takip ettiğini göstermektedir. Mektupta ismi geçen Hızır Beyoğlu, II. Bayezid dönemi önemli devlet adamlarındandır. Siyasi kariyerinde pek çok önemli görevler yürütmüş, 1483 yılında kendisine vezirlik verilmiş ise de bir yıl sonra görevden azledilmiştir. Daha sonra Şehzade Ahmed’e lala olarak görevlendirilmiştir¹⁵⁴. Kaynaklarda kabiliyetli birisi olarak ifade edilen Hızır Beyoğlu, saray ve çevresinde sevilen bir sima olarak görülmektedir. Gülbahar Hatun da muhtemelen bu özelliklerinden dolayı Hızır Beyoğlu’na vezirlik verilmesini doğru bir adım olarak değerlendirmiş ve bu konudaki memnuniyetini dile getirmiştir. Mektupta bahsi geçen Ayas Lala ise, Fatih Sultan Mehmed devrinde vezirlik yapmış önemli bir isimdir. Amasya sancakbeyi Şehzâde Bayezid’e lalalık yapmış ve Bayezid-Cem mücadelesinde haliyle hocası olduğu Şehzade Bayezid’in tarafında yer almıştır¹⁵⁵. Bu sebepten ötürü II. Bayezid’in çevresinde olması Gülbahar Hatun’un hoşuna gitmiş olmalıdır.

Mektupta kendisinden bahsedilen son isim ise Hersek Oğlu¹⁵⁶, dur. Kaynaklarda Hersek-zade Ahmed Paşa olarak geçen ve aynı zamanda II. Bayezid’in damadı olan Hersek oğlu da dönemin önemli siyasi isimlerindendir. II. Bayezid’in kardeşi Cem Sultan’la olan mücadelesinde, Sultan Bayezid tarafında yer almıştır. Daha sonraki süreçte II. Bayezid’e en yakın isimlerinden olmuştur. Kendisi iş bilir, güvenilir ve

¹⁵³M. Çağatay Uluçay, age, s. 22-23.

¹⁵⁴Kaynaklarda pek çok farklı isimlerle yer alan Hızır Beyoğlu, Hızır Paşa’nın oğlu Mehmed Paşa olup meşhur Yörgüç Paşa’nın ise yeğenidir. Bürokratik bir aileye mensup olduğu için, Semendire sancakbeyliği, Rumeli beylerbeyliği, vezirlik ve lalalık gibi birbirinden farklı görevler yürütmüştür. Vezirlikten sonra Amasya sancakbeyi Şehzade Ahmed’e lala olarak görevlendirilmiş ve 1498 yılında Amasya’da vefat etmiştir. Mehmed Süreyya, *Sicil-i Osmanî*, C.4, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1056; Mustafa Çağhan Keskin, “II. Bayezid Dönemi Amasya Çevresinde Yerel Bir Bani: Hızır Paşa Oğlu Mehmed Paşa”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Art Sanat Dergisi*, 5/2016, s.63-82. Necdet Sakaoğlu, bu kişinin İstanbul’un ilk kadısı olan Hızır Bey’in oğlu olduğunu söylüyor. Ancak bu kişi Sicill-i Osmanî’de Sinan Paşa (Hoca) şeklinde kayıtlı olup vezirlik görevi bulunmamaktadır. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, C.5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996, s. 1512.

¹⁵⁵Mehmed Süreyya, age, C.2, s. 342.

¹⁵⁶Mehmed Süreyya, age, C.1, s. 211-212; Salmir Kaplan, *Hersekzâde Ahmed Paşa: Hayatı ve Eserleri*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İstanbul 2010, s. 18; Şerafettin Turan, “Hersekzâde Ahmed Paşa”, *DİA*, C.17, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s. 235-237.

kahraman bir devlet adamı olarak tanınmasına rağmen, mektuptan yola çıkarak, Gülbahar Hatun'un kendisinin önemli görevlere getirilmesini garipsediği söylenebilir. Üstelik böyle düşünmesine sebep olarak da yeniçerilerin kendisinden pek hazzetmediğini iddia eder. Fakat görülen o ki II. Bayezid bu konuda annesini dinlememiş ve Hersek Oğlu'na çeşitli görevler vermiş (1484'de Anadolu Beylerbeyi, 1489'da Kaptan-ı Derya) hatta 1492'de vezirliğe kadar yükseltilmiştir¹⁵⁷.

Yukarıda bahsi geçen iki mektubun haricinde, Topkapı Sarayı Arşivi evrak fonlarında bir adet mektup daha vardır. Gülbahar Hatun'a ait olan bu mektupta da tıpkı diğer ikisinde olduğu gibi tarih bulunmamaktadır. Ancak yine mektubun muhtevası bize mektubun hangi yıl yazılmış olduğunu belirleme konusunda yardımcı olmaktadır. Mektup Gülbahar Hatun tarafından, Karamanoğlu Kasım Bey'in ölüm haberi üzerine oğlu II. Bayezid'i tebrik amacıyla yazılmıştır. Kasım Bey 1483 yılında öldüğüne göre mektup da 1483 tarihlidir. İki ayrı sayfa şeklinde yazılmış olan mektup "*Ciğer köşem sultanım hazretleri ka'im-i devlete*" şeklinde bir cümle ile başlar, ilk sayfa duadan müteşekkil olup ikinci sayfasında ise mektubun yazılış amacı belirtilip yine dua edilmektedir. Mektubun transkripsiyonu aşağıda verilmiştir:

"Evzâlezalle ef'âlefi'l-müşârik ve'l-mağrib mahdûden ve tahkiki'l-makâsıt ve'l-mütâlib maksûden

Çehre-i din û devlet ve hakâyık umur-ı ümmet ez-feyz-i eşî'a-i envâr-ı re'y-i enver hazret-i tahmîdrayet Sultan-ı selâtînü'l-âlem-i padişah nesl-i âdem-i nur-dîde-i ümmet-i Muhammedî şem'-i sa'adet-i millet-i ahmedîkehfû's-sakaleyn zıllullâh fî'l-hâkikati'l-mü'eyyed fî's-semâi'l-mütesavveri'l-muzaffer 'ale'l-a'dâ mazhar-ı kelimâti'llahi'l-aliyye peyveste müzeyyen ve münevver bâd ve merâsim-i saltanat-ı mü'eyyed ve me'alim ferman muhalled ba'de ez ref' da'vât-ı hâlisân ve külliyyât-ı sâfiyyât-ı vâfiyân ki karîn icâbet olmuş ola a'lâm-ı âsitan selâtîn-i âşiyân budur kim şimdiki halde şöyle istima' olundu ki Karaman Oğlu Kasım Beğ müteveffa olmuş Hak te'âlâ sultanıma çok yıllar ömr-i devletleriyle makarr-ı devletde ve müstekar-ı sa'adetde devlet-i etraf-ı âlemde ne kadar adâ ve hussâd var ise makhûr ve mahzûl kılub mümellîs ömürlerin kasîr ve zahmetlerin kesîr kılub cezâen bi-mâkânû ya'melûne sa'lâtîn? birle ... olanlar bakî devlet-i padişahî bi-'inâyet-i ilâhî zât-ı vücûd-ı memdûd bâd li-mücemmidihâlidü'l-emcâd

¹⁵⁷ Mehmed Süreyya, age, C.1, s. 211-212; Şerafettin Turan, agm. C.17, s.235-237.

El-malik ... Valideniz”¹⁵⁸

Mektubun yan tarafına ters bir şekilde küçük bir not daha düşülmüştür. O kısımda ise; “*ve ba‘dehu benim sultanım ciğer köşem hazretinden temenni ve istid‘â budur kim dâima hak turûkunu feramuş kalmayub ana durasuz takım hak subhânehu ve te‘âlâ seni mu‘âvin ola inşallah benim devletim*” şeklinde bir ibare bulunmaktadır.

Fatih Sultan Mehmed’in ölümü ile patlak veren şehzadeler arası taht mücadelesi, devlet içerisinde siyasal anlamda otorite boşluğuna sebep olmuştur. Bu kaos ortamından faydalanmak adına, Karaman oğlu Kasım Bey Şehzade Cem tarafını tutmuş ve onu abisi Bayezid’e karşı tahrik etmiştir. Bu mücadelenin ilerleyen dönemlerinde eline geçen her fırsatı değerlendirerek Osmanlı Devleti’ne karşı mücadeleye girişmekten geri durmamıştır¹⁵⁹. Devlet yönetimini ve II. Bayezid’i bu denli uğraştırıp elinden geldiğince müşkül durumda bırakmak için çaba harcayan Kasım Bey’in ölümü Gülbahar Hatun’u oldukça memnun etmiş benziyor. Aldığı bu haber üzerine duygularını yazıya aktarmış ve Kasım Bey örneği üzerinden, oğluna ve devlete karşı olan tüm düşmanlarının perişan olup hüsrana uğramalarını “*devlet-i etraf-ı ‘âlemde ne kadar a‘dâ ve hussâd var ise makhûr ve mahzûl kılub*” ifadeleri ile temenni etmiştir. Düşmanları için beddua ederken buna karşın oğlu II. Bayezid’e hayır duasını “*Hak te‘âlâ sultanıma çok yıllar ömr-i devletleriyle makarr-ı devletde ve müstekar-ı sa‘adetde*” sözleri ile eksik etmemiştir.

2. GÜLBAHAR HATUN VAKIFLARI

2.1. Tokat Gülbahar Hatun (Hatuniye) Vakfı

Tokat, Anadolu Türk-İslam hakimiyetine girdikten sonra, özellikle, Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti dönemlerinde en önemli ticaret ve sanayi şehirlerinden biri olmuştur. Bu durumun doğal bir sonucu olarak şehrin her noktasında çeşitli vakıf

¹⁵⁸ BOA. TSMA.e. nr/0750.

¹⁵⁹ Karamanoğulları’nın her fırsatta Osmanlı Devleti’ne karşı başkaldırı halinde olmaları Kasım Bey zamanında da devam etmiştir. Kasım Bey, Sultan II. Bayezid ve şehzade Cem mücadelesini fırsat bilerek, yanına iltica ettiği Akkoyunlu hükümdarından izin almış, Karaman ve çevresinde kendisine bağlı olan beyleri toplamıştır. Taht mücadelesi boyunca Cem tarafını tutmuş hatta kendisi ile bir anlaşma yapmıştır. Buna göre Kasım Bey, şehzade Cem’i destekleyecek ve Cem tahta oturursa Kasım Bey’e Karaman ve çevresi verilecekti. Ayrıca şehzade Cem’in Rodos şövalyeleri ile iletişime geçmesi konusunda kendisini teşvik eden de yine Kasım Bey’dir. Sonraki mücadele sürecinde II. Bayezid’e karşı direnememiş ve kendisinden af dileyerek ömrünün sonuna kadar (1483) İçil’de yaşamını sürdürmüştür. Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013, s. 58-59; Halil İnalcık, *Seçme Eserler II: Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.129; İsmail H. Uzunçarşılı, age, C.II, s. 108; Sydney N. Fisher, age, s. 29.

eserleri karşımıza çıkmaktadır. Bazıları mevcudiyetini yitirmiş olsa da pek çoğu bugün hala kullanılmaktadır.

Bölgenin ilk yerleşimi eskiçağlara kadar uzandığı için, bölge üzerinde çok farklı din ve etnik gruptan insanın bir arada yaşadığı bilinmektedir. Kentte nüfusun yoğunluğunu oluşturan Türkler, Ermeniler ve Rumlar beraber yaşamaktaydı. Bu çok kültürlülük farklı meslek gruplarının da oluşmasına katkı sağlamıştır. Örneğin, deri, gıda ve alet yapımı çoğunlukla Müslümanlar, tekstil, bina yapımı ve kuyumculuk gibi meslek grupları ise Gayrimüslim esnaflar tarafından icra edilmekteydi¹⁶⁰. Tapu Tahrir Defterlerine göre XVI. yüzyılda bezcilerden kuyumculara, dericilerden ipekçilere, baharatçılardan yazmacılara varıncaya dek farklı meslek ve iş kolları karşımıza çıkmaktadır¹⁶¹. Ayrıca, şehrin sahip olduğu doğal korunaklı yapı ve şehri besleyen Kelkit, Yeşilirmak ve Çekerek gibi önemli akarsuların, verimli topraklarla burada buluşması şehre ayrı bir kıymet katmaktadır. Şehrin bu özel konumunu XVII. yüzyılda Tokat'a gelen ünlü seyyah Joseph de Tournefort “dünyada bu kentinki kadar özel bir konuma sahip olan başka bir kent yok. Hatta çok ürkütücü, dimdik ve dümdüz yontulmuş iki mermer kayayı bile boş bırakmamışlar ve her birinin tepesine birer kale yapmışlar¹⁶²” sözleri ile tasvir eder. Ayrıca evlerin, sokakların ve kaldırımların çok iyi inşaa edildiğinden bahseder¹⁶³. Yine ünlü seyyah Tavernier Tokat'tan bahsederken; “Türkiye'nin en iyi şehirlerinden biridir” ifadesini kullanır¹⁶⁴.

Tokat'ın Avrupa'dan İran'a ve oradan da Doğu Türkistan'a kadar uzan İpek yolu güzergâhında olması ve güney şehirlerini kuzey limanlarına bağlayan geçitlerin de bu şehirden geçmesi, şehrin ticaret ve ekonomik anlamda sürekli canlı kalmasını sağlamıştır¹⁶⁵. Osmanlı Devleti zamanında ise bu ticari potansiyelini korumuş hatta

¹⁶⁰ İlhan Şahin-Feridun M. Emecen, “XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esnafı”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi VII-VIII*, İstanbul 1988, s. 287-308.

¹⁶¹ Ali Açık-Abdurrahman Sağır, *Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları- Vakfiyeler I. Cilt*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:17, Araştırma Serisi No:8, Tokat 2005, s.29.

¹⁶² Joseph de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi*, (e.d.) Stefanos Yerasimos, Kitap yayınevi, İstanbul 2013, s. 222.

¹⁶³ Gülgün Üçel Aybet, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, s. 551.

¹⁶⁴ Gülgün Üçel Aybet, age, s. 550.

¹⁶⁵ Nazif Öztürk, “Selçuklu-Osmanlı Ulaşım Sisteminde ve Ticaretinde Tokat'ın Yeri”, *Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu 2-6 Temmuz 1986*, (hz: S. Hayri Bolay v.d.), Ankara 1987, s. 71-80.

XVII. yüzyılda kara gümrüğünün kurulması ile şehir önemli bir kavşak haline gelmiştir. Özellikle Erzurum-İstanbul hattında meydana gelebilecek ticaret ve vergi kaçaklarını önlemek adına H.1075/M.1664-65 yılında gümrük oluşturulmuştur¹⁶⁶. Böylece Tokat, ekonomik anlamda ticaret erbabının ve kervanların uğrak noktası haline gelmiş, transit ticaret merkezi olarak ön plana çıkmıştır¹⁶⁷.

Yukarıda bahsi geçen canlı ticaret hayatının korunması ve devamlılığının sağlanması adına vakıflar şehirde oldukça önemli bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde vücuda getirilen pek çok vakıf bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de Gülbahar Hatun diğer adıyla Hatuniye Vakfı'dır. Gülbahar Hatun adına oğlu II. Bayezid tarafından yaptırılan vakıf şehrin tam merkezinde yer almaktadır. Gülbahar Hatun Vakfı, kurulduğu mahalleye de ismini vermekle kalmamış, bölgeye "*meydan*" denilmesine neden olan kimliğin de oluşmasını sağlamıştır. Böylece "*meydan*" kavramı ortaya çıkmıştır ve şehir halkı günümüzde bile bu bölgeyi meydan olarak adlandırmaktadır. Nitekim vakıf; "*Gülbahar Hatun vakfı*", "*Hatuniye imâreti*", "*Meydan camii*" gibi farklı isimlerle bilinmektedir. Bu durum Vakıf Muhasebe Defterlerine de yansımış ve "*evkâf-ı imâret-i Hatuniye*"¹⁶⁸, "*evkâf-ı câmi '-i şerîf ve imâret-i amire*"¹⁶⁹, "*merhûme Gülbahar Hatun câmi '-i şerîf ve imâret-i amireleri evkâfı*"¹⁷⁰ gibi birbirinden farklı şekilde ifade edildiği görülmüştür.

Hatuniye Vakfı; cami, medrese ve imarethaneden oluşan birimleri ile bir külliye formundadır. Caminin taç kapısı üzerinde bulunan kitabeden H. 890/M. 1485 yılında Gülbahar Hatun namına yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde yer alan külliyenin vakfiyesi ise H.898/M.1492 tarihlidir¹⁷¹. Külliyenin yapımına camiden başlanılarak diğer birimlerin eklenip tamamlanması 1492 yılında nihayet bulmuş olması muhtemeldir. Vakfiyeye göre külliye; cami (bk. plan 1), medrese (bk. plan 2), matbah/aşhane, mahzen, ekmekhane, kiler, odunluk, ahır ve abdestliğin de içinde bulunduğu yapılar bir duvar ile çevrili olarak inşa edilmiştir. Külliye

¹⁶⁶ Mutlu Özgen, *Şehr-i Meydan Tokat*, Ankara, Gece Kitaplığı Yayınları, 2017, s. 30.

¹⁶⁷ Gülgün Üçel Aybet, age., s.552; Aslıhan Kılınç, *XV. ve XVII. Yüzyıllar Arasında Anadolu Üzerinden Kudüs'e Giden Batılı Seyyahlar ve Anadolu Hakkındaki İzlenimleri*, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Malatya 2014, s. 99-100.

¹⁶⁸ TSMA.d.01655/0001-02. (6 Cemaziye'l-evvel 1001/ 8 Şubat 1593).

¹⁶⁹ BOA. MAD.d.02076/02. (29 Cemaziye'l-evvel 1052/ 24 Eylül 1642).

¹⁷⁰ BOA. AE.SMST.II/000002.00181.001. (29 Zilhicce 1115/ 4 Mayıs 1704).

¹⁷¹ VGMA, Vakfiye, nr. 740, sıra nr. 158, s. 405.

günümüze camii gelmiş olmakla birlikte son yıllarda yapılan restorasyon çalışmalarıyla imarethane binası da kullanılabilir. Ancak medrese ve ismi geçen diğer birimler tamamen ortadan kalkmıştır.

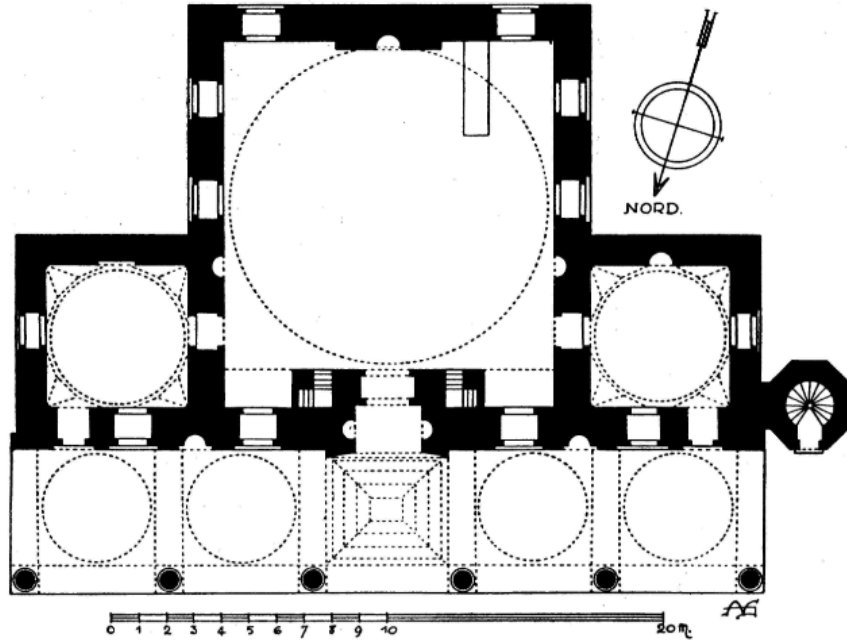

FIG. 53. — KHATUNIYE DJAMII : Plan.

Plan 1: Gülbahar Hatun Camii Albert Gabriel'deki Planı¹⁷²

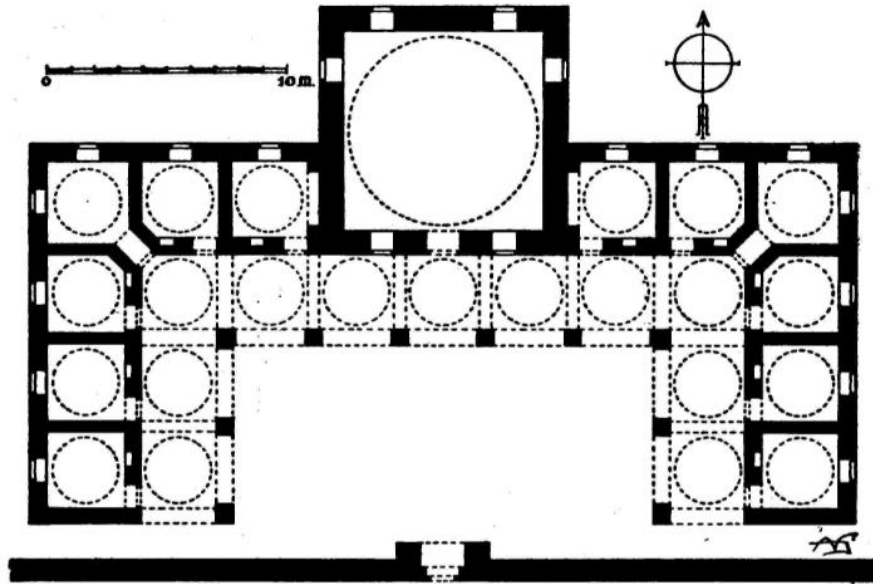

FIG. 56. — KHATUNIYE MEDRESE.

Plan 2: Gülbahar Hatun Medresesi Albert Gabriel'deki Planı¹⁷³

¹⁷² Albert Gabriel, Monuments Turcs d'Anatolie II Amasya-Tokat et Sivas, Paris 1934, s.89.

Tarih boyunca pek çok tamirat ve bakım geçirdiği bilinmektedir. 30 Eylül 1619 ve 30 Ekim 1620 tarihlerini kapsayan bir muhasebe defterinden anlaşıldığına göre vakıf o senelerde tamirat geçirmiştir¹⁷⁴. Yine 12 Mart 1783 tarihinde vakfın hemen her birimi tamire ihtiyaç duymuş ancak bu onarım için gerekli olan malzemeler, bu malzemeler için lazım olacak yaklaşık para tutarı ve kaç kişinin çalıştırılacağı gibi ön değerlendirme raporu diyebileceğimiz fizibilite çalışması istenilmektedir¹⁷⁵. Bunların haricinde 15 Ocak 1840 tarihli bir belgeden 1838/39 tarihindeki mukaata gelirlerinden 1368 kuruşun camiinin tamiri için ayrılması talep edildiği anlaşılmaktadır¹⁷⁶. Ayrıca zaman zaman meydana gelen depremler ile de zarar görmüş ve yine tamire ihtiyaç duymuştur. Bu anlamda ilk tespit edilen bir kayda göre, 21 Zilkade 1242/16 Haziran 1827 tarihinde meydana gelen depremde Meydan Camii tahrip olmuştur¹⁷⁷. 1939 ve 1943 yıllarında vuku bulan depremlerde de camii zarar görmüş ancak daha sonradan restore edilmiştir¹⁷⁸. Cami avlusunda kuzey tarafta bulunan şadırvan ise XX. yüzyılda yaptırılmıştır¹⁷⁹. Cami kesme taştan, kare planlı ve tek minareli olarak inşaa edilmiştir¹⁸⁰. Caminin öne çıkan özellikleri arasında beş kubbeli son cemaat yerini, tahta kapı kanatları üzerindeki işlemlerini, iki renkli olarak oyma mermerden oldukça gösterişli taç kapısını ve cami içerisindeki göz alıcı bezemeleri saymak mümkündür. Camii en çok kapısının gösterişli olması ile ünlüdür. Nitekim şehir halkı arasında “*Ali Paşa’nın yapısı, Meydan’ın kapısı*” şeklinde meşhur bir ifade kullanılmaktadır¹⁸¹. Camiinin kapısı hala varlığını korumasına rağmen maalesef geçirdiği restorasyon çalışmaları sırasında caminin içerisindeki bezemelerin yok olduğu görülmektedir¹⁸².

Gülbahar Hatun Vakfı şehirde tesis edilen en büyük vakıflardandır. Pek çok kişiye istihdam sağlaması açısından oldukça dikkat çekicidir. Böylesi büyük bir külliyein düzenli olarak işleyebilmesi ve işlerin aksamaması için çevre illerden pek

¹⁷³ A. Gabriel, age., s.93.

¹⁷⁴ TSMA.d.01655/0002-s.6/b.

¹⁷⁵ VGMA.d.00354/00218.

¹⁷⁶ VGMA.d.00754/00127.

¹⁷⁷ Tokat Şer’iye Sicili (TŞS) 119, s. 21.

¹⁷⁸ A. Osman Uysal, “Tokat’taki Osmanlı Camileri”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu* (2-6 Temmuz 1986), Ankara 1987, s.328-337. Bk Fotoğraf 1 (1939 depremi sonrasına ait 1 adet, 1942 depremi sonrasına ait 2 adet fotoğraf yer almaktadır).

¹⁷⁹ Bk. Fotoğraf 2.

¹⁸⁰ Ahmet Vefa Çobanoğlu, “Meydan Camii”, *DİA*, C.29, TDV Yayınları, Ankara 2004, s.499-500.

¹⁸¹ Halis Turgut Asarkaya (Cinlioğlu), *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat: Tokat Belediyesi Kültür Yayınları, 2019, s.42.

¹⁸² Bk. Fotoğraf 3.

çok arazinin geliri buraya akar olarak bağlanmıştır. Vakfa tahsis edilen mezra, köy ve kasabalar Tablo 1’de görülmektedir¹⁸³. Bu bölümde yer alan bilgiler ve veriler vakfiye esas alınarak hazırlanmıştır. Çalışmanın diğer bölümlerinde vakfın işleyişi, gelir gider dengesi arasındaki değişim dönüşüm, görevlilere ait detaylı bilgiler ve vakfın geçirdiği tamiratlara ait istatistikî veriler yer alacağı için burada detaya girilmemiştir. Bu bölümdeki asıl amaç, vakfın kurulduğu ilk dönemdeki durumunu tanımlamak ve mümkün olduğunca büyük fotoğrafı ortaya koyabilmektir.

Tablo 1: Vakfiyeye Göre Gülbahar Hatun Vakfına Ait Olan Gelirler H.898/M.1492

Nahiyeler	Nahiyeye Bağlı Olan Köyler ve Mezralar
	Ağılcık köyü malikâne ve divanîsinin ¹⁸⁴ tamamı
	Ahmedoğlanı köyü malikâne ve divanîsinin tamamı
	Beyân/Ba’demir/ Badam köyü malikâne ve divanîsinin tamamı
	Beyân/Badin köyü malikâne ve divanîsinin tamamı
	Borsucak köyü malikâne ve divanîsinin tamamı
	Börekçi köyü 7/9 malikânesi
	Cenke/Ceneke köyü 8/9 malikânesi ve divanîsi
	Çat köyü 8/9 malikânesi
	Çıkırcık köyü malikâne ve divanîsinin tamamı
	Çukuryut köyü 1/2 malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Devletoğlanı köyü malikânesi ve divanîsinin tamamı

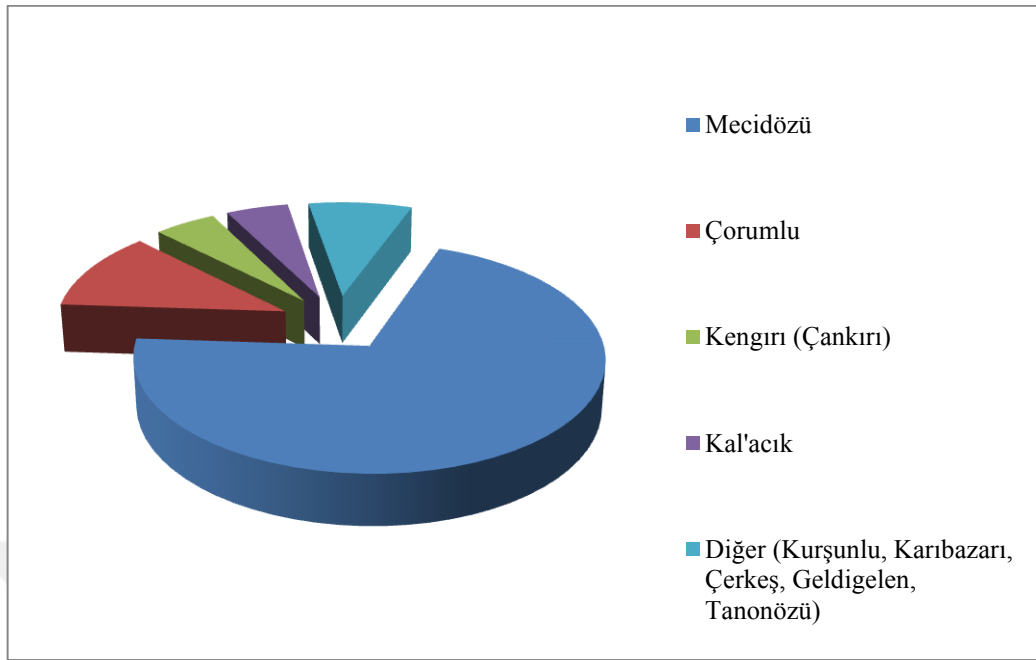
¹⁸³ Tabloda yer alan veriler Vakfiyede nahiyelerin yazılış sırasına göre verilmiştir. Ayrıca; ismi geçen köylerin sınırları o bölgelere ait olan doğal sınır belirteçleri ve halk arasında geçen yerel ifadelerle tanımlanmıştır. Fakat günümüzde pek çoğu ortadan kalktığı için tam sınırları belirlemek oldukça güçtür. Ayrıca bu konu ile ilgili mevcut olan diğer çalışmalar için bk. Ali Açık, “Osmanlı Döneminde Tokat Cami Vakıflarına Bir Örnek: Gülbahar Hatun Camii Vakfı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi/ Gaziosmanpaşa University Social Sciences Researches Journal*, 12/2, Kış 2017, s.1-16.

¹⁸⁴ Mâlikâne-Divanî Sistem: Osmanlı Devleti’nde var olan bir tür toprak vergilendirme modeli denilebilir. Sisteme göre topraktan alınan vergilerin belirli bir kısmı şahıslara ya da vakıflara aittir ki buna “mâlikâne” hissesi adı verilir. Vergilerin diğer kısmı ise devlete aittir bu kısma ise “divanî” hisse adı verilir. Kaynaklarda “iki baştan” veya “iki başlı” şeklinde de ifade edilebilmektedir. Bu uygulama Osmanlı Devleti’nin her yerinde uygulanmamıştır. Uygulama sahası olarak: Çorum, Amasya, Tokat, Sivas, Konya, Karaman, Kayseri, Malatya gibi daha çok Orta-Anadolu şeklinde ifade edilen bölgeler sayılabilir. Buralarda uygulanmış olmasının temel nedeni olarak ise Selçuklu Devleti’nden devralınan bölgeler olması gösterilmektedir. Çünkü Selçuklu idarecileri çağdaşı olan diğer devletler gibi yerel idarecilerine bulundukları bölgelerin vergilerini toplama yetkisi vermiştir. Bu durumun doğal bir sonucu olarak da zaman içerisinde yerel aristokratik aileler bu bölgelerde söz sahibi olmuşlardır. Türkmen nüfusunun yoğun olduğu bu bölgelerde uygulanma amacı ise yerel beylerin mülkiyet hakları ile Osmanlı Devleti’nin temel toprak rejimi arasında barışçıl bir denge sağlamak şeklinde ifade edilebilir. Detaylı bilgi için bkz: Halil İnalcık, *Seçme Eserler-XII Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I (1300-1600)*, (Çev: Halil Berktaş), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018, s.151-152; Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye’de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I*, İstanbul: Gözlem Yayınları, s. 151-208; Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2000, s.112.

Mecidözü Nahiyesi	Dutbağı/ Dutağacı köyü 1/2 malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Dola/Düvle köyü malikânesinin 3 /4 ile 1 /4'ün 8/9 ve divanîsinin tamamı
	Elperek/Elpirek köyü malikânesinin 1/2 ve 1 /2'nin 1/3'ü ve divanîsinin tamamı
	Evhad köyü 1/2 malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Evyeribağ köyü malikânesinin tamamı
	Emirbağı/Eymirbağı köyü 8/9 malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Habilhacı köyü malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Hacıköy köyü malikânesinin 1/2 ve 1/2'nin 1/3'ü ve divanîsinin tamamı
	Halfetoğlanı köyü malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Hulialanı/Halhalanı mezarası malikânesinin 8/9'u ve divanîsinin tamamı
	Hızır köyü malikânesinin 4 /5'i
	İbek köyü malikânesinin 1/2'si ve divanîsinin tamamı
	İsa mezarası ismi ile kayıtlı olan Musaköyü'nün malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Karacaviran köyü malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Karay köyü malikânesinin tamamı
	Kargu köyü malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Kışlacık köyü 3 /4'ü ve divanîsinin tamamı
	Kızılca köy'ün malikânesinin 8/9 ve divanîsinin tamamı
	Killik köyü malikânesinin 1/2'si ve divanîsinin tamamı
	Künikağılı/Göynükağılı köyünün malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Saraycık köyü malikânesinin tamamı
	Savcı mezarası malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Sırçelü/Sırçalı köyü malikânesinin 8/9'u ve divanîsinin tamamı
	Tasma köyü malikânesinin 1 /2'i ile 1/2'nin 1/3'ü ve divanîsinin tamamı
	Tataralı köyü malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Terceman/Terhoman mezarası köyü malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Türkmenoğlanı köyü malikânesinin 8/9'u ve divanîsinin tamamı
	Ortakca köyü malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Virancık köyü malikânesi ve divanîsinin tamamı
	Yassıkışla köyü malikânesinin 1 /2'si ile divanîsinin tamamı
	Yüzbeyi köyü malikânesinin 1 /2'si ile diğer 1/2'nin 8/9'u ve divanîsinin tamamı
	Zekeriyağlanı köyü malikânesi ve divanîsinin tamamı
Zinnunözü ismi ile yazılı Tanonözü Nahiyesi	Tanonözü nahiyesine tabi olan köylerin ve mezarların tamamı
	Arucak mezarasının malikâne ve divanîsinin tamamı
	Çetük/Çatuk mezarasının malikâne ve divanîsinin tamamı

Çorumlu Kazası	Eskiköy mezarının malikâne ve divânîsinin tamamı
	İymanpınarı/İmanpınarı mezarının malikâne ve divânîsinin tamamı
	Selmenviranı mezarının malikâne ve divânîsinin tamamı
	Andık mezarının malikâne ve divânîsinin tamamı
	Akpınar mezarının malikâne ve divânîsinin tamamı
Gelengiras/ Geldiklanabad/ Geldigelenabad Nahiyesi	Bağluca köyünün malikâne ve divânîsi
Kangırı/Kengırı Nahiyesi	Tohat köyü malikânesi ve divânîsinin tamamı
	Güles/Külüs köyü malikânesi ve divânîsinin tamamı
	Üyükü/Öyükü köyü malikânesi ve divânîsinin tamamı
Kalecik/ Kal'acık Kazası	Kuramaz köyü malikânesi ve divânîsinin tamamı
	Kuzuayağı/ Kozayağı köyü malikânesi ve divânîsinin tamamı
	Gül köyü malikânesi ve divânîsinin tamamı
Karıbazarı Kazası	Kalfat/ Halefet köyü malikânesi ve divânîsinin tamamı
Çerkeş Nahiyesi	Bozoğlu köyü malikânesi ve divânîsinin tamamı
Kurşunlu Kazası	Dumlupınar köyü malikânesi ve divânîsinin tamamı

Tablo 1'deki verilere göre; köy ve mezralardan oluşan toplam 61 tane farklı yerleşim biriminin gelirlerinin tamamı ya da belirli bir kısmı Gülbahar Hatun İmareti Vakfı'na akar olarak tahsis edilmiştir. Bunlar içerisinde 43 köy ve mezra ile Mecidözü en büyük akar sağlayan nahiye konumundadır. Ardından Mecidözü'nü sırasıyla; Çorumlu kazası, Kengırı kazası, Kala'cık kazası, Kurşunlu kazası, Karıbazarı kazası, Çerkeş nahiyesi, Geldigelenabad (Gelengiras) nahiyesi ve Tanonözü (Zinnunözü) nahiyesi takip etmektedir. Gelirler belirlenirken, Osmanlı Devleti'nin Selçuklulardan devraldığı “*malikâne-divânî sistemi*” uygulanmıştır. Kaza ve nahiyelerin vakfa gelir getiren yerleşim birimi sayılarına göre köylerin ve mezraaların pasta grafikteki dağılımı aşağıdaki gibidir (bk. Grafik 1).

Grafik 1: Gülbahar Hatun Vakfı Köylerinin Kazalara Dağılımı

Vakfiyede akar sağlayan yerleşim birimleri oldukça detaylı bir şekilde ifade edildikten sonra, vakıfta istihdam edilecek olan personel belirlenmiştir. Görevler ve görevliler belirlenirken görevlerin, vakfın ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olması, görevlilerin ise işlerinin ehli ve özellikle güvenilir olmaları ile görev ihmali yapmamaları istenmektedir. Hemen her görev için belirlenecek görevliyi tanımlarken bu özellikler tekrar tekrar sıralanmış olması dikkat çekicidir. Vakıfta yer alması istenen görevleri ve bu görevlere ait ücretleri içeren veriler aşağıda Tablo 2’de gösterilmiştir. Görevli ücretleri vakfın gider kalemlerinden bir kısmını oluşturmaktadır.

Tablo 2: Vakfiyeye Göre Gülbahar Hatun Vakfına Ait Olan Giderler

Çalıştığı Birim	Görevliler	Günlük Ücreti (dirhem ¹⁸⁵)
Yönetim	Mütevelli	30
Cami-i şerif	Hatib	6
Cami-i şerif	İmam	5
Cami-i şerif	Müezzin (2 kişi)	6 (kişi başı 3)
Cami-i şerif	Muarrif	2
Cami-i şerif	Cüzhan (15 kişi, içlerinden birisi reis olacak)	31 (kişi başı 2, reis ise 3 dirhem)

¹⁸⁵ Vakfiyede görevli ücretleri, o tarihlerde resmi para birimi olarak kullanılan akçe yerine dirhem olarak yazılmıştır. Dirhem: Arap para sisteminde gümüş sikke yerine kullanılmış sonra da Osmanlılara geçmiş bir tabirdir. M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.I, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, s.453-454.

Cami- şerif	Devirhan/Hafız (6 kişi, içlerinden birisi ser-mahfil olacak)	7 (kişi başı 1, ser-mahfil ise 2 dirhem)
İmare-i amire	Şeyh	8
İmare-i amire	Kâtib	6
İmare-i amire	Vekil-i harç	4
İmare-i amire	Kilerdar	3
İmare-i amire	Ambarî	2
İmare-i amire	Ferraş (2 kişi)	6 (kişi başı 3 dirhem)
İmare-i amire	Nakib (2 kişi)	6 (kişi başı 3 dirhem)
İmare-i amire	Kandilci	2
İmare-i amire	Aşçı (2 kişi)	8 (kişi başı 4 dirhem)
İmare-i amire	Habbaz (2 kişi)	8 (kişi başı 4 dirhem)
Yönetim	Cabi (birkaç kişi)	20
İmare-i amire	Nekkad-ı ürz	3
İmare-i amire	Bevvâb	2
İmare-i amire	Et hamalı	2
İmare-i amire	Gassal	2
İmare-i amire	Hizmetçi	1
İmare-i amire	Ahırcı	2
Medrese	Müderris	30
Medrese	Talebe (12 kişi)	24 (kişi başı 2 dirhem)
Medrese	Mu'id	4
Medrese	İmam (medrese mescidi için)	2
Medrese	Bevvâb	-
Medrese	Hizmetçi	1
Toplam	64 kişi (Cabiler hariç)	233

Tablo 2’den de anlaşılacağı gibi, vakfiyeye göre; emin ve dinde mutemed bir mütevellî, ilimden nâsibedâr bir hatib, kıraat ehli ve namazı erkanına uygun kıldırarak bir imam, sesleri güzel ve vakitleri bilir iki müezzin, her gün cüz sandığını getirmek, cüzleri okuyanlara taksim etmek ve toplamak için bir mu’arrif, tecvid ehli 15 cüzhan (kuran okurken dünya kelamı konuşmamak şartıyla), Cuma günleri çeşitli camilerde devir okuyacak 6 devirhan/hafız, salih, namuslu ve doğruluktan ayrılmayan güvenilir bir şeyh, kendisine güvenilir bir katip, alışverişte tecrübeli ve güvenilir bir vekil-i

harç¹⁸⁶, mahzende mevcut bal, yağ, pirinç ve sair malzemeyi korumak için bir kilerdar, mahzende bulunan buğday, arpa, odun, misafirlerin hayvanlarının yemlerini muhafaza için bir ambarcı, imaretin içini ve dışını temizlemek, yaygıları serip kaldırmak için 2 ferraş, talebe, fukara ve misafirlere akşam ve sabah yemek dağıtmak için 2 nakib¹⁸⁷, çerağ ve kandilleri yakıp söndürmesi için bir kandilci, türlü türlü yemek yapmada 2 aşçı, ekmek yapmakta mahir 2 habbaz/ekmekçi, vakıf gelirlerini toplamak için yeterli sayıda güvenilir cabiler¹⁸⁸, pirinç ayıklaması ve buğday dövmesi için bir görevli/nekkad-ı ürz/kendüm-i küb¹⁸⁹, yemek dağıtım zamanında kapıda durarak yemek almak isteyenleri sıraya sokmak için bevvab/kapıcı, çarşıdan güzel ve yağlı et alıp imaretin matbahına(mutfak) getirmesi için bir et hamalı (et almak için bir kasap tayin edilmeyip güzel eti hangi kasapta bulursa ondan alması görevi de bu kişiye aittir), kapıları yıkayıp temizlemesi için bir gassal¹⁹⁰, tuvaletleri temizlemek için bir hizmetçi, imaret ahırını süpürmesi için ve misafirlerin hayvanlarını muhafaza ve ahırın geceleri kapısını kapaması gündüzleri açması için bir ahırcı, salih ilimlere hakim öğretime devam eder, talebenin teknil ve terbiyesine çalışan bir müderris, müderrise yardımcı olacak öğretmeye muktedir bir mu'id, dershane adı verilen yerdeki mescitte hazır olan cemaate namaz kıldırarak salih bir imam, medresenin kapısını açıp kapatmak için bevvâb(kapıcı), medrese tuvaletini temizlemek için bir hizmetçi şeklinde tanımlamalarla birlikte yaklaşık 65-70 kişilik çalışan grubu mevcuttur. Bu sayıya câbiler dahil edilmemiştir. Çünkü câbi sayısı belirtilmemiş sadece yeterli sayıda olup ihtiyacı karşılamaları istenmiştir. Çalışan ücretleri ise günlük toplam 233 dirhemdir.

Yukarıda ifade edilen görevli ücretleri dışında diğer giderler diye adlandırabileceğimiz

¹⁸⁶ Vekil-i harç: Vakıf kuruluşlarında lazım olan eşya ve erzakı tedarik etmekle yükümlü olan vakıf görevlisidir. Ali Himmet Berki, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen Istılah ve Tabirler*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü 1966, s.59.

¹⁸⁷ Nakib-i imaret: İmaret şeyhinin yardımcısı ve imaret işlerinin görüp gözeticiisi olan görevlidir. Ali Himmet Berki, age, s.44.

¹⁸⁸ Câbi: Vakıflarda vakıf gelirini toplayan tahsildardır. Ali Himmet Berki, age, s.9.

¹⁸⁹ Vakfiyede görevin ismi tam olarak belirtilmemekle birlikte pirinç ayıklamasını ve buğday dövmesini istedikleri görevli, vakıf muhasebe kayıtlarında “nekkad-ı ürz” ya da “kendüm (Gendüm) küb” olarak geçmektedir. Bahsi geçen iki görev birbirinden farklı olduğu için, görevlendirilecek tek kişinin her iki işi de yapması planlanmış olup vakfiyede özel bir isimle adlandırılmamış olması muhtemeldir. Nekkad-ı ürz: İmarethane ve hastahane gibi hayrî vakıf müesseselerinde pirinç ayıklayan demektir. Kendüm (Gendüm) küb: İmarethane ve hastahane gibi hayır kurumlarının muhtaç olduğu buğdayları doğup hazırlayan kimsedir ki bazı vakfiyelerde bir hizmet olarak zikrolunmuş ve ücret tayin kılınmıştır. <https://www.vgm.gov.tr/vak%C4%B1f-i%C5%9Flemleri/vak%C4%B1f-kay%C4%B1tlar%C4%B1-ar%C5%9Fivi/vak%C4%B1f-deyimleri-ve-terimleri-s%C3%B6zl%C3%BC%C4%9F%C3%BC#N.02/05/2018,23:20>.

¹⁹⁰ Vakfiyede gassal olarak geçmektedir. İlerleyen yıllara ait olan vakıf muhasebe defterlerinde ise “kâse-şuy” olarak adlandırıldığı görülmektedir.

bazı gider kalemleri daha mevcuttur. Bunlar, aşağıda Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3: Vakfiyeye Göre Gülbahar Hatun Vakfına Ait Olan Diğer Giderler

Diğer Giderler Listesi	Günlük Ücreti ve Cinsi
Matbah, ekmekhane ve kış günleri yakmak için odun ücreti	8 dirhem
Tuz ücreti	1 dirhem
Çerağ, kandil yağı ve hasır ücreti	4 dirhem
Mevsimsel sebze, meyve ve safran gibi ihtiyaçlar için	4 dirhem
Kullanılan kapların kalaylanması için	2 dirhem
Koyun eti	6 batman
Ekmek için un	12 batman
Çorbalık pirinç	1 batman
Pilav ve zerdeşi için pirinç	4 batman
İyi ve halis sadeyağ	8 okka
Süzme bal	3 okka
Misafirlere ikram edilmek için kahvaltılık miktarı	20 okka

Tablo 3’de listelenen giderlerin nerelerde ve hangi amaçlarla kullanılacağına dair bilgiler vakfiyede oldukça detaylı bir şekilde ifade edilmiştir. Özellikle yiyecek grubunun nasıl tüketilmesi gerektiğine dair bilgiler dikkat çekmektedir. Örneğin, pilav ve zerde¹⁹¹ yapılmak için alınan pirincin, üç batmanından pilav bir batmanından ise zerde pişirilmesi istenilmektedir. Yiyeceklerin alınması gereken miktarları batman¹⁹² ve okka¹⁹³ gibi ağırlık ölçüleri ile belirlenmiştir.

Ayrıca tüm bunların dışında giderler kısmında yer alması gereken özel bir husus daha bulunmaktadır. Vakfiyenin bize söylediğine göre, Gülbahar Hatun emir vermiş ve günümüzde Çorum ili Mecidözü ilçesine bağlı olan Sorkuoğlanı/Sorkoğlan köyünde bir cami yaptırılmıştır. Bundan ötürü arşiv kataloglarında tarama yapılırken “Çorum Gülbahar Hatun Vakfı” şeklinde ifadelerle karşılaşmak mümkündür. Yine Gülbahar

¹⁹¹ Zerde: İmaretlerde pişirilip ikram edilen bir tür tatlı. Pirinç ve safran ile hazırlanmakta olup, safranın sarı renk vermesinden ötürü bu isim verilmiştir. M. Zeki Pakalın, age, C.III, s.653.

¹⁹² Batman: Daha çok Türkler ve Türkler’le ilgili bulunan kavimler tarafından kullanılan bir ağırlık ölçüsüdür. Her bölgede, her üründe ve hatta bazı ürünler için aynı bölgede farklı değerler taşıdığı anlaşılmaktadır. Anadolu’da kullanılan Batman ise yaklaşık değer olarak 6 okkadır. Halil İncalcık Standart Osmanlı okkasını 1,282kg olarak ifade etmektedir. Bunu baz alarak hesaplandığında 1 batman yaklaşık 7.682 kg denk gelmektedir. Ünal Taşkın, *Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ 2005, s.15.

¹⁹³ Okka: Kıyye, vukıyye ve vakıyye gibi adlarla da adlandırılabilen bir ağırlık ölçüsüdür. Kaynaklarda bazı farklılıklar olmasına rağmen temelde 400 dirhemdir. Halil İncalcık standart Osmanlı okkasını 1.282 kg olarak ifade etmektedir. Ünal Taşkın, agt, s. 96.

Hatun vakıflarından bahsedilirken “Çorum’da da vakfı bulunmaktadır” gibi bir ifadenin kaynak noktası vakfiyede yer alan bu kısımdır. Vakfiyede Tokat İmaretı Vakfı’nın hemen ardından bahsedilerek ayrı bir vakfiye düzenlenmediği için, adı geçen köyde yapılan cami Çorum sınırları içerisinde yer almasına rağmen farklı bir başlık altında ele alınmamıştır. İnşaa edilen bu cami için de Gülbahar Hatun İmaretı vakfı gelirlerinden pay ayrılmıştır. Ayrılan paylar mahsul cinsindendir. Buna göre, o vakit caminin hatibi olan Mevlana Hayreddin’e ve kendisinden sonra camide hatiplik yapacak olanlara hitabetinden ötürü 5 müdd¹⁹⁴, imam olan Mevlana İlyas Fakih’e ve daha sonra gelecek olan imamlara imametlerinden dolayı 4 müdd, müezzin olan Mevlana Gökçe Hacı’ya ve kendisinden sonra gelenlere 2 müdd, ecza mülâzimlerine 4 müdd buğday tahsis edilmiştir.

Tablo 4: Sorkuoğlanı Köyünde Camii Görevleri ve Ücretleri

Görevler	Ücretler
Hitabet: Mevlana Hayreddin ve kendisinden sonra hatib olanlar için	5 müdd buğday
İmamet: Mevlana İlyas Fakih ve kendisinden sonra imam olanlar için	4 müdd buğday
Müezzin: Mevlana Gökçe Hacı ve kendisinden sonra müezzin olanlar için	2 müdd buğday
Ecza mülâzimleri: Mevcut olan iki kişi ve daha sonra göreve gelecek kişiler için	4 müdd buğday (kişi başı 2 müdd)

Allah’a hamd, peygamber ve ashabına salat ve selamla başlayan vakfiye, olması gereken diğer şartları da yerine getirerek en sonunda da dua ile nihayet bulmuştur. Vakfiyeden anlaşılacağı üzere tesis edilen vakıf; gelirleri, çalışanları, hizmet alanları ve giderleri ile oldukça büyük hacimlidir. Kurulduğu yer olan Tokat’a yakın pek çok mezra, köy ve nahiye’nin gelirlerinden bu vakıf için pay ayrılmıştır ki bu vakfın işleyişi için oldukça önemlidir. Sonraki devirlerde vakfın gelirlere ait veriler ve gelirlerin kullanıldığı alanlara dair özgün ve detaylı bilgiler çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yer alacaktır.

2.2. İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı

Gülbahar Hatun, oğlu II. Bayezid’in 20 Mayıs 1481 tarihinde tahta oturmasından

¹⁹⁴ Müdd: Hububat ölçülerinden birisidir. Her biri 4’er şinikten meydana gelen 20 kileye denirdi ki bu resmi müdddür. Miktarı bölgelere göre değişen bu ölçüde de bir birlik yoktur. Burada bahsi geçen müddün Amasya ölçeği esas alınarak hesaplanması istenmektedir. Amasya ölçeğine göre ise bir müdd 415,64 kilogramdır. Ünal Taşkın, agt, s. 90-91.

bir süre sonra İstanbul'a gelmiş ve kalan ömrünü burada tamamlamıştır. Gülbahar Hatun'un ölüm tarihi ve öldüğündeki yaşı tam olarak bilinmemektedir. Fakat yapılan çalışmalar ve mevcut kaynaklar bize, Gülbahar Hatun'un 1492 senesinde 60'lı yaşlarında öldüğünü söylemektedir. Ölümünün ardından oğlu Sultan Bayezid, annesi için babasının türbesinin güney tarafına bir türbe inşaa ettirmiş ve Gülbahar Hatun'un cenazesi burada toprağa verilmiştir. Daha sonra Gülbahar Hatun'un kabri yanına kızı Gevherhan Sultan ve isimleri belirli olmamakla birlikte hizmetçileri olduğu düşünülen iki cariye aynı türbeye defnedilmiştir¹⁹⁵. Nitekim Necdet Sakaoğlu, İstanbul'da türbesi bulunan validelerin ilki olduğunu belirtir¹⁹⁶.

İnşa edilen türbenin mimarı, hassa başmimarı Mehmet Tahir Ağa'dır¹⁹⁷. Türbe oldukça sade ve gösteriştan uzak bir şekilde inşaa edilmiştir¹⁹⁸. III. Mustafa döneminde 1766 yılında İstanbul'da meydana gelen büyük depremde başta Fatih Camii olmak üzere, Gülbahar Hatun Türbesi ve pek çok önemli yapı ya ciddi zarar görmüş ya da tamamen yıkılmıştır. Devlet hazinesine büyük masraflar açılrsa bile büyük bir imar faaliyetine girilmiş ve şehirdeki yapıların bir kısmı onarılmış bir kısmı ise yeniden inşaa edilmiştir¹⁹⁹. Bu büyük depremin ardından dönemin padişahı III. Mustafa'nın emri ile Fatih Camii'nin yeniden inşası sırasında, tamamen yıkılan türbe de tekrardan aslına uygun olarak inşaa edilmiştir. Türbenin yeniden inşaa edilmesi için gerekli olan 1780 kuruş ise Enderun Hazinesi'nden karşılanmıştır²⁰⁰. Türbe, 1782 yılında meydana gelen Cibali yangını sırasında da hasar görmüş ve sonrasında onarılmıştır. Daha sonraki zamanlarda aralıklarla restore edilen türbe son restorasyonunu 2011-2012 yıllarında geçirmiştir²⁰¹.

Türbe Vakfı'nın ne zaman tesis edildiği tam olarak bilinmemektedir. Çünkü gerek Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri kataloglarında gerekse Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakfiye Arşivi'nde yapılan taramalarda vakfin vakfiyesine ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu nedenle vakfin kuruluşunda ne gibi şartların olduğu, kaç

¹⁹⁵ Bk. Fotoğraf 4.

¹⁹⁶ Necdet Sakaoğlu, age, s.150.

¹⁹⁷ Mehmet Tahir Ağa için bkz: Nazife Şişman, "Mehmet Tahir Ağa", *Türk Mimarisinde İz Bırakanlar I*, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara: Afşar Matbaacılık 2015, s.161-169; Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Mehmet Tâhir Ağa", *DİA*, C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s.535-536.

¹⁹⁸ Bk. Fotoğraf 5.

¹⁹⁹ Kemal Beydilli, "Mustafa III", *DİA*, C.31, TDV Yayınları, Ankara 2006, s.280-283.

²⁰⁰ BOA. TSMA. e. 866/27.

²⁰¹ Nilgün Nurhan Şener, "Fatih Camii Külliyesi Hazire Duvarları ve Çeşmelerin Restorasyonu ile Sponsor Olarak Restore Edilen Türbeler/ Restorations of Fatih Mosque's Cemetery Walls-Fountains and Sponsored Restorations of Tombs", *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, İstanbul 2013, S. 7, s.165.

kişinin istihdam edildiği, vakfa gelir olarak nelerin tahsis edildiği gibi önemli noktalara değinmek pek mümkün gözükmemektedir. Nitekim var olan belgeler ve kayıtlar sonraki devirlere aittir. Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'na ait gelirleri gösteren en erken tarihli kayıt 338 Numaralı Tapu Tahrir Defteridir²⁰². Defterde Menteşe yöresinde bulunan Peçin kazasına bağlı bulunan Eskihisar köyüne ait arazi gelirlerinin Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'na ait olduğu kayıtlıdır. Buna göre II. Bayezid annesinin türbesi için 1502 yılında Eskihisar köyünü vakfetmiş ve köyü pek çok vergiden muaf tutmuştur. Ancak daha sonra köylüler “*bizi avârıza katarlar*” diyerek şikayet etmişler ve bunun üzerine dönemin padişahı Yavuz Sultan Selim'in emri ile ferman yenilenmiş ve köylüler eskiden olduğu gibi ulak, cerahor, azab, salgun, sekban ve hisar yapımından, nüzul tahlılardan, kürekçiden, sürgünden, angaryadan, doğancıdan oluşan avarız ve divani vergilerden muaf tutulmuştur²⁰³. Türbe Vakfı için köyden elde edilen gelir 1530 yılında 29.164 akçe, 1562 yılında ise 31.164 akçedir²⁰⁴.

Eskihisar köyünün haricinde Türbe Vakfı'na, Tokat'ta bulunan Taşhan'daki dükkan kiralari ek gelir olarak ilave edilmiştir. Vakfa gelir getiren bu dükkanların sayısı ve yıllık kira ücretleri tam olarak belli değildir. Ancak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi fonlarında karşımıza çıkan iki belge üzerinden kira getiren dükkanların sayısı 28 olarak ifade edilmektedir²⁰⁵. Taşhan'ın Türbe Vakfı gelirine dahil olduğunu işaret eden belgeler üzerinde “*Tokat'ta vâki‘ Taşhan icâresi*” şeklinde ifadelere rastlanmaktadır. Bir başka belgeye göre, İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi evkafından Tokat'da vâki‘ Taşhan icâresi mutasarrıfları olan Es-Seyyid Ebubekir ve Seyyid Mehmed isimli şahıslar icar gelirini zimmetlerine geçirmiş ve alınmak istendiğinde bir türlü ödemeye razı olmamışlardır. Bunlardan Ebubekir'in üzerinde dört senelik 360 kuruş, Mehmed'in üzerinde ise iki senelik 240 kuruş vakıf kirası bulunmaktadır. Kişiler bahsi geçen meblağları ödemek istemedikleri için Sivas valisine ve Tokat kadısına gönderilen hükümde vakıf kirasının tamamen tahsil edilmesi ve vakfın o anki mütevellisi olan Es-seyyid Ömer'e teslim edilmesi istenilmiştir²⁰⁶.

²⁰² BOA. TT. d. 0338/s.55; Ayrıca günümüzde Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri kataloglarında “TT.d. nr: 0338” künyesi ile bulunan defter Prof. Dr. Ahmet Yiğit tarafından neşredilmiştir. Ahmet Yiğit, XVI. Yüzyıl Menteşe Livası Vakıfları (338 Numaralı Mufassal Evkaf Defteri H.970/M.1562), Ankara: Barış Platin Kitabevi 2009, s.60.

²⁰³ BOA.TT.d. nr: 0338/55.

²⁰⁴ Ahmet Yiğit, age,s.60.

²⁰⁵ VGMA/ Küçük Evkaf Atik Rumeli Tafsili Defteri. D.00669/00037; 00669/00070.

²⁰⁶ VGMA/Atik Tafsilat Defteri /D.00667. (8 Receb 1182/ 18 Kasım 1768).

Türbe Vakfı'nın çalışanları konusunda, vakfiyesine ulaşılmadığından kesin bilgiler vermek mümkün olamamaktadır. Ancak Gülbahar Hatun'un ölümü 1492 senesi olup ardından Eskihisar köyü gelirlerinin buraya bağlanması ise 1502 yılındadır. Arada var olan on yıllık süreçte türbenin inşaa edilip vakfı oluşturularak buraya bağlanmış olmalıdır.

Gülbahar Hatun'un Türbe Vakfı'nın tesisi büyük ihtimalle 1502 yılında olmasına karşın, yapılan arşiv taramalarında bu vakfin çalışanları hakkında elde edilebilen en erken tarihli evrak H. 1026/M.1617 yılına ait olan Vakıf Muhasebe Defteridir²⁰⁷. Bu Vakıf Muhasebe Defterine göre, Türbe Vakfı'nda 1617 yılında toplam 38 çalışan bulunmaktadır. Bunlardan 30 kişi, "eczahan/cüzhan"²⁰⁸ olarak görev yapmaktadır. İçlerinden bir tanesi ise kendilerine başkanlık/reislik etmekle görevli olan "ser-mahfil"dir. Eczahanlar günlük ikişer akçe ser-mahfil ise üç akçe ücret almaktadır. 30 kişinin günlük ücreti 61 akçe olup aylık tutarı ise 1830 akçedir. Eczahanların haricinde kabaca vakfin yönetici zümresi olarak adlandırabileceğimiz çalışanlar ise sekiz kişi olup bunlar eczahanlardan ayrı bir grup olarak yazılmıştır. Ayrıca alacakları ücretlerin de yine eczahanlarla birlikte değil ayrı olarak hesaplandığı görülmektedir. İdareci grup içerisinde günlük ücreti en yüksek olan 12 akçe ile vakfin mütevellisidir. Diğerlerinin ücretleri değişiklik göstermektedir. Yönetici sınıfın günlük ücretleri toplamı 34 akçe olup aylık ödenen miktar ise 1020 akçedir. 30 kişinin eczahan, sekiz kişinin de yönetici olarak görev aldığı vakfin aylık görevli ücretleri toplamda 2850 akçedir. 1617'de Türbe Vakfı'nın çalışanlarının kimler olduğu, yürüttükleri görevler ve günlük ücretlerine dair veriler aşağıda Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: 1617'de İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı Çalışanları

Çalışanın İsmi	Yürüttüğü Görev	Aldığı Günlük Ücret (Akçe)
Mehmed	Ser-mahfil	3
Ali Muharrem	Eczahan	2
Şaban İbrahim	Eczahan	2
Bekir	Eczahan	2
Hüseyin Abdülbaki	Eczahan	2
Mustafa İbrahim	Eczahan	2

²⁰⁷ BOA. İE.EV. 1/86. (18 Zilhicce 1026/17 Aralık 1617).

²⁰⁸ Cüzhan/Eczahan: Cami, tekke ve zaviyelerde Kuran-ı kerimden cüz' okumakla görevli olan kimsedir. Ali Himmet Berki, age, s.10.

Ahmed Şaban	Eczahan	2
Mehmed Yusuf?	Eczahan	2
Hasan Mushab	Eczahan	2
Hasan Abdullah	Eczahan	2
Hüseyin Mustafa	Eczahan	2
Mehmed Emrullah	Eczahan	2
Ali Sâdeddin	Eczahan	2
Mehmed Muharrem	Eczahan	2
Ali	Eczahan	2
Rıza Şaban	Eczahan	2
İsa Said	Eczahan	2
Süleyman Mehmed	Eczahan	2
El-Hac Mehmed Hasan	Eczahan	2
Mehmed Mahir?	Eczahan	2
Mehmed Hasan	Eczahan	2
Mehmed Mahmud	Eczahan	2
İsmet? Mehmed	Eczahan	2
Mehmed Mustafa	Eczahan	2
Şaban Ahmed	Eczahan	2
Ahmed Halil	Eczahan	2
Süleyman İbrahim	Eczahan	2
Mustafa Yusuf	Eczahan	2
Derviş Süleyman	Eczahan	2
Ahmed İskender	Eczahan	2
Mahmud Ağa	Mütevelli	12
Mehmed	Türbedar	4
Hasan	Noktaî	2
Ahmed İskender	Hafız-ı Ecza-i Şerif	3
Ahmed	Kâtip-i Karye	3
Mehmed	Cabi	4
Diğer Mehmed	Kâtip-i Karye	2
-	Kâtip ve Câbi-i Tokat	4
Toplam		95

Gülbahar Hatun'un, İstanbul'da türbesi bulunan ilk hanım sultan olduğu düşünülürse vakfın gelirleri, çalışanlarının sayısı, vakfın giderleri ve bu giderler için ayrılan ücretlerin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Yine vakfın gelirlerinin bir

kısmı Menteşe yöresinde bulunan Eskihisar köyünden bir kısmı ise Tokat'ta bulunan Taşhan'ın dükkan kiralarından sağlanmaktadır.

2.3. Diğer Vakıfları (Amasya-Edirne)

Çeşitli kaynaklarda Gülbahar Hatun'un vakıflarından bahsedilirken, onun Amasya ve Edirne'de de vakıflarının bulunduğu ifade edilmektedir. Amasya Vakfı yerine bazen "Hatuniye Camii"²⁰⁹ ifadesi de kullanılmaktadır. Amasya'daki Hatuniye Camisi ile Gülbahar Hatun Vakfı'ndan olan Tokat'taki Hatuniye Camii'nin birbiri ile alakası yoktur. Bu durum zaman zaman karışıklığa neden olabilmektedir. Karışıklığın sebebi, Hatuniye Camii'nin Amasya'da Hatuniye Mahallesi'nde bulunması ve Gülbahar Hatun'a ait olan Tokat Vakfı'nın da Hatuniye olarak adlandırılmasıdır. Oysa Amasya'da Hatuniye Camii olarak ismi geçen cami II. Bayezid'in eşlerinden olup Şehzade Ahmed ve Hundi Sultan'ın anneleri olan Bülbül Hatun tarafından inşaa ettirilmiştir²¹⁰.

Amasya'da II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun'un bazı köy ve mezralar vakfettiği cami, "Enderun Camii"²¹¹, "Cami-i Gazi Beg" ya da halk arasındaki ifadesi ile "Loğ Minare Camii" olarak bilinen camiidir²¹². Enderun Cami Gülbahar Hatun tarafından yaptırılmamıştır. Hüseyin Hüsâmeddin, camiinin çok yüksek ihtimalle Dânişmendliler döneminde, Melik Şemseddin İsmail Gâzi Beg ya da İzzeddin Mehmed Gâzi Beg tarafından yaptırıldığından bahseder. Böyle düşünülmesine sebep olarak da o döneme ait mimari tarz ile yapılmasını ileri sürer. Caminin minaresinin loğ taşına benzemesinden ötürü halk arasında Loğ Minare Camii olarak adlandırılmıştır. Camiden günümüze harabeden başka bir şey kalmamıştır.

Enderun Camii, Osmanlı Devleti'nin bölgeye hakim olduktan sonra kendisine seleflerinden kalan mirasa dahildir. Şehzade Bayezid'in Amasya sancakbeyi zamanında, kendisi ile birlikte Amasya'da bulunan Gülbahar Hatun tarafından H.879/M.1474-75 yılında bu camiye bazı köy ve mezraalar vakfedilmiştir²¹³. Gülbahar Hatun tarafından buraya pay ayrılmış ya da başlı başına ayrı gelirlerin tahsis edilmiş olması Enderun

²⁰⁹ İ. Aydın Yüksel, "Hatuniye Camii", *DİA*, C.16, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s.500-501.

²¹⁰ M. Çağatay Uluçay, age, s.44.

²¹¹ Mesut Aydın-Güler Aydın, *Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Yasar/ Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Celîlesi Kuyûd-ı Kadîme-i Arabî Mütercimi/ Amasya Tarihi*, C.I, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2013. s.61-62; Mehmet Tektaş, "Enderun Cami", *DİA*, C.11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s.187.

²¹² Bk. Fotoğraf 6.

²¹³ Mesut Aydın-Güler Aydın, age, s.62.

Camii'nin Gülbahar Hatun Vakfı olarak bilinmesine neden olmuştur. Bu nedenle arşiv kataloglarında ya da literatürde Amasya Gülbahar Hatun Vakfı şeklinde kayıtlarla karşılaşılmaktadır²¹⁴. Enderun Camii'ne, Gülbahar Hatun'un ardından Gül Çiçek Hatun²¹⁵ tarafından da çeşitli gelirler vakfedilmiştir²¹⁶.

Edirne Gülbahar Hatun Vakfı ise diğerlerine nispeten kaynaklarda daha az karşımıza çıkmaktadır. Edirne vakfı hakkında ulusal arşiv kataloglarında az sayıda belgeye rastlanmaktadır. İnşaa edilen yapı kaynaklarda bazen camii²¹⁷ bazen de mescid²¹⁸ olarak adlandırılmaktadır. Cami vakfının vakfiyesi bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışanları ve gelirleri hakkında çok net cümleler kurmak mümkün değildir. Ancak mevcut belgelerden anlaşıldığına göre, Gülbahar Hatun Camii'nde görev yapan personele maaş olarak Hatice Sultan²¹⁹ Evkafı'ndan pay ayrılmıştır. Cami günümüzde mevcut olmamakla birlikte yine belgeler üzerinden hareketle Edirne Sarayı civarında inşaa edildiğini söyleyebiliriz²²⁰. Edirne'de inşaa edilen cami yirminci yüzyılda yıkılmıştır²²¹.

Necdet Sakaoğlu'na göre Edirne'deki bu camiinin Gülbahar Hatun'a ait olduğu konusuna temkinli yaklaşmak gerekir. Buna dayanak olarak ise günümüzde Edirne Müzesi'nde bulunan kitabesini göstermektedir. Kitabe Hicri 855 tarihli olup Miladi olarak 1451 yılına denk gelmektedir. Fatih Sultan Mehmed'in tahta yeni çıkmış olduğu

²¹⁴ BOA.C.EV. 352/17863. (17 Muharrem 1139/14 Eylül 1726).

²¹⁵ Gül Çiçek Hatun; II. Bayezid'in oğullarından Şehzade Ahmed'in eşidir. Şehzade Ahmed, II. Bayezid tarafından Amasya Sancak Beyi olarak Amasya'ya gönderilmiştir. Kaynaklarda, Şehzade Ahmed'in, II. Bayezid tarafından tahtın varisi olarak gösterildiği ve kendisini çok sevdiği belirtilir. Şehzade Ahmed'in Gül Çiçek Hatun ile ne zaman evlendiği belli değildir. Kendisi sadece Şehzade Ahmed'in "*halîlesi*" yani eşi olarak bilinmektedir. Mesut Aydın-Güler Aydın, Abdî-zâde Hüseyin Hüsametdin, age. s.62; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, age. C.II., s.234; Haldun Eroğlu, "Osmanlıya Karşı Savaşan Osmanlı Şehzadesi: Şehzade Ahmet'in Oğlu Şehzade Kasım (907/1501-924-1518)", OTAM, S.13, Ankara 2002, s.229.

²¹⁶ Mehmet Tektaş, agm, s.187.

²¹⁷ BOA.C.EV. 460/23292. (18 Şaban 1165/ 1 Temmuz 1752).

²¹⁸ BOA.C.EV. 659/33246. (24 Rebi'ül-evvel 1185/ 7 Temmuz 1771).

²¹⁹ Edirne Gülbahar Hatun Camii, belgelerde Edirne Sarayı civarında tanımlanmaktadır. Edirne de var olan saraylara ve diğer vakıflara Hatice Sultan'ın çok sayıda katkısı olduğu bilinmektedir. Bahsi geçen Hatice Sultan'ın, IV. Mehmed'in annesi olan Hatice Turhan Sultan olmalıdır. Hatice Sultan'ın kişisel sevetiyle hayır eserleri inşaa ettirmiştir. Tuhan Sultan'ın pek çok vakıf tesis ettiği, yarım kalmış vakıf eserlerini tamamlanmasına vesile olduğu ya da daha önceleri kurulmuş olan vakıflara kaynak ayırdığı bilinmektedir. Edirne'de, "*Tunca Sarayı*", "*Hünkâr Sarayı*", "*Edirne Sarayı*" gibi isimlerle de anılan "*Saray-ı Cedîd*"'ın sık sık tamir geçirdiği ve Hatice Sultan'ın da burayı tamir ettirerek oğlu IV. Mehmed adına bir daire ekletmiş olduğu bilinmektedir. Bu konu ile ilgili olarak daha detaylı bilgi için bkz: Lucienne Thys-Şenocak, age. s.104, 252, 296; M. Tayyib Gökbilgin, "Edirne", *DİA*, C.10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.429; Filiz Karaca, "Turhan Sultan", *DİA*, C.41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s.423; Necdet Sakaoğlu, age, 335-348.

²²⁰ BOA.C.EV. 460/23292. (18 Şaban 1165/ 1 Temmuz 1752).

²²¹ Semavi Eyice, "Edirne", *DİA*, C.10. TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.436; Necdet Sakaoğlu, age, s.150.

göz önünde bulundurulursa eşlerinden bir tanesinin o tarihlerde cami yaptırmış olup olamayacağı konusu tartışılır. Kitabe üç satır olup, ilk satırda Kuran-ı kerimden bir ayet ikinci satırda Gülbahar Hatun'un yaptırdığı ve son satırda ise yapılış tarihi yazmaktadır²²².

²²² Necdet Sakaoğlu, age, s.150.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜLBAHAR HATUN VAKIFLARININ İŞLEYİŞİ

Osmanlı Devlet’inde vakıf kurumlarının birbirinden farklı alanlarda hizmet verdiği bilinmektedir. Bayındırlık hizmetlerinden eğitim faaliyetlerine, sağlık hizmetlerinden sosyal hizmet alanlarına varıncaya kadar geniş bir yelpazede vakıfların varlığı görülmektedir. Bu denli geniş bir yapı ağına sahip olan bu kurumların mümkün olduğunca sorunsuz ve düzgün bir şekilde işleyebilmesi için de şüphesiz iyi koordine edilmiş bir yönetiminin olması gerekmektedir. Bu cümleden olmak üzere vakıfların işleyişi konusunda çalışanların eşgüdüm sağlayarak hareket etmesi düzenin aksamaması adına önemlidir. Kısaca iyi işleyen bir yönetim ve denetim mekanizmasının varlığı hemen her vakıf kurumunda bulunmalıdır.

Vakıfların işleyişlerine genel olarak göz atıldığında belirli bir düzenin varlığı görülmektedir. Vakıf kurumlarının işleyişinden genel olarak “*mütevelli*”²²³ adı verilen yönetici ile yanında bulunan diğer idari görevliler sorumludurlar. Vakfın vakfiyesi düzenlenirken, vâkıf tarafından vakfa bir mütevelli tayin edilir ya da kuran kişi direk olarak kendisi vefatına kadar mütevellilik görevini üstlenirdi. Vakfiyede vakfın hangi amaca hizmet etmek için kurulduğu açık bir şekilde yazılmaktadır. Kuruluş amacına uygun olarak hareket edildiğinde vakfa, vakfın çalışanlarına ve vakfın yönetimine müdahale edilmezdi. Bu açıdan bakıldığında vakıflar mütevellileri tarafından idare edilen özerk yapıları denilebilir²²⁴.

Özerk yapıya sahip olan bu kurumların devletin denetiminden tamamen uzak olduğu düşünülmemelidir. Çünkü bu konuda da mütevellilerin üzerinde bir denetim görevlisi olarak adlandırılabilen olan nazırlar bulunmaktaydı. Nazırlar vakıfların idaresi konusunda birinci derecede önemli olan kişilerdi. Nazırların kimler oldukları ve nasıl görevlendirildiklerinden bahsetmeden önce Osmanlı yöneticilerinin bu konuda nasıl bir yol izlediğini ifade etmek gerekmektedir. Vakıfların denetimi konusunda Osmanlı Devleti’nin kendisinden önce gelen Türk-İslam devletleri gibi hareket ettiği görülmektedir. Genel olarak Türk-İslam devletlerinde vakıflarda denetim vazifesi, yargı teşkilatı aracılığı ile yürütmüştür. Gazneliler ve Eyyubiler’de vakıflar kadılar tarafından

²²³ Mütevelli: Vakıf işlerini idare ve rü’yet etmek üzere tayin olunan zattır. Ali Himmet Berki, age, s.43.

²²⁴ Ziya Kazıcı, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003, s.103.

idare edilirken Abbasiler ve Büyük Selçuklu Devleti'nde ise mütevelliler tarafından idare edilen vakıfların denetim işlerinden kadılar sorumluydu²²⁵.

Osmanlıların vakıfların idaresi ve denetiminde kısaca Anadolu Selçuklu Devleti modelini izlediği söylenebilir. Mütevelliler tarafından idare edilen vakıfların murâkabe işi kadılara aitti. Ancak padişahlar, vezirler, valide sultanlar ve harem mensubu diğer kişiler tarafından kurulan vakıflarda durum biraz daha farklılık arz etmekteydi. “*Selatin Vakıfları*” ya da diğer adı ile “*Mazbut Vakıflar*” olarak adlandırılan bu vakıfları kuran devletin üst düzey simaları, kurdukları vakıflara müteveli olarak evlatlarını tayin ederken denetleme işlerini ise şeyhülislam ya da Darüssaade ağalarına bıraktıkları görülmektedir²²⁶.

Aslında Osmanlı Devleti'nde vakıfların denetimi meselesi Evkaf Nezareti'nin kuruluşundan öncesi ve sonrası şeklinde ikiye ayrılabilir. İlk dönem Osmanlı yöneticileri kurdukları vakıfların nezaret işini vezir-i azam, şeyhülislam ya da Babüssade ağaları aracılığı ile yürütmüşlerdir. Orhan Bey Bursa'da tesis ettiği vakfının nezaretini, kendisinin o dönemde veziri olan Sinan Paşa'ya tevcih etmiştir. Yıldırım Beyazıt her vilayet için birer “*Müfettiş-i Ahkam-ı Şer'îye*” adı verilen görevliler atamış ve bu kişiler aracılığı ile nezaret işini yürütürken, Çelebi Mehmed “*Hakimü'l-Hükkâmi'l-Osmaniye*” unvanı ile bir kadı tayin ederek nezaret görevinin merkezden idare edilmesini sağlamıştır. Fatih Sultan Mehmed, nezaret görevini sadrazamlarına bırakmıştır. 868/1463 yılında Veziriazam Mahmud Paşa'ya, 872/1467 yılında da bu görevi Veziriazam İshak Paşa'ya vermesiyle “*Sadr-ı Âli Nezâreti*” kurulmuştur. Kendisinden sonra yerine geçen oğlu II. Bayezid zamanında bu görevi şeyhülislamlar yürüttüğünden “*Şeyhü'l-İslam Nezareti*” ortaya çıkmıştır. Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise Babüssaade ağaları evkaf nazırı olarak atanmıştır. 1545 yılında Kapı ağası Hadım Mehmed Ağa nazırlık görevini yürüten ilk kişidir. Hadım Mehmed Ağa, Hürrem Sultan'ın İstanbul vakıflarını denetlemekle yükümlü idi. Böylece “*Kapı Ağası Nezareti*” ortaya çıktı. Takvimler 995/1586 tarihini gösterdiğinde ise Darüssaade Ağası

²²⁵ Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf müessesesi*, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 2013, s.361; İsmail Kurt, “Vakıf Müessesesi XV. ve XVI. Asır Vakıfları”, *XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, (edt. Abdülkadir Özcan), İstanbul: Ensar Neşriyat, 1997, s.501-535.

²²⁶ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2018. s.66; Mehmet Bayartan, “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, İstanbul Üniversitesi *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, X-1, İstanbul: 2008, s.157-175.

olan Habeşî Mehmed Ağa'nın girişim ve çabası ile bu görev Babüssaade ağalarından Darüssaade ağalarına tevcih edilmiş böylece de “*Evkaf-ı Haremeyn Nezareti*” ortaya çıkmıştır. İlerleyen yıllar içerisinde dönemin değişen şartları nedeniyle 12 Rebiülevvel 1242/ 14 Ekim 1826'da “*Evkaf-ı Hümayûn Nezâreti*” oluşturulmuş ve selatin vakıfları buraya bağlanmıştır. Bunların dışında kalan vakıflar için ise düzen değişmemiş, kadılar ve ya da özel olarak atanan nazırlar aracılığı ile vakıflar denetlenmeye devam etmiştir²²⁷.

Selatin vakıflarından olması nedeniyle Gülbahar Hatun Vakıflarına da yukarıda bahsi geçen devlet görevlileri nezaret etmişlerdir. Gülbahar Hatun adına tesis edilen veya hisse tahsisi yapılan birbirinden farklı vakıfların mevcut olduğunu ve bunların neler olduğundan daha önceki bölümde bahsedildiği için burada tekrara düşmemek adına detaya inilmeyecektir. Tesis edilen vakıflar birbirlerinden farklı şehirlerde ve başlı başına müstakil kurumlar şeklinde oldukları için hepsinin işleyişini kendi içerisinde değerlendirmenin daha doğru bir yaklaşım olacağı kanaatindeyiz.

1. TOKAT GÜLBAHAR HATUN (HATUNİYE) VAKFI'NIN İŞLEYİŞİ

Vakfiyesinde yazıldığına göre 1492 yılında hizmet vermeye başlayan Gülbahar Hatun veya Hatuniye İmareti yahut halk arasındaki adı ile Meydan Camii Vakfı'nın çok sayıda çalışanı bulunmaktadır. Mevcut olan muhasebe kayıtlarına göre sayıları yıllara göre değişiklik göstermekle birlikte genel olarak 50 ila 80 kişi arasında değişen bir seyir takip etmiştir. Görevli sayılarındaki bu değişkenlik bazı görevlerin birden fazla kişi arasında paylaştırılması ya da bir kişinin birden fazla görevi birlikte yürütmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, 1614/15 yıllarında Abdülatif isimli bir çalışan vakfın imaretinde hem hammal-ı gûşt (et hamalı) hem de nekkad-ı ürz (pirinç ayıklayıcı) olarak görev yapmıştır²²⁸. Yine, 1763 yılında asıl görevi kâtiplik olan Ali bin Halife Mustafa vakıfta pek çok görevi aynı anda yürütüp ücret olarak günlük 17 akçe ödeme almaktaydı²²⁹. Ali'nin hangi görevi için ne kadar ücret aldığı yazılmadığı için diğer vazifeleri hakkında net bir çıkarımda bulunmak mümkün değildir. Gülbahar Hatun

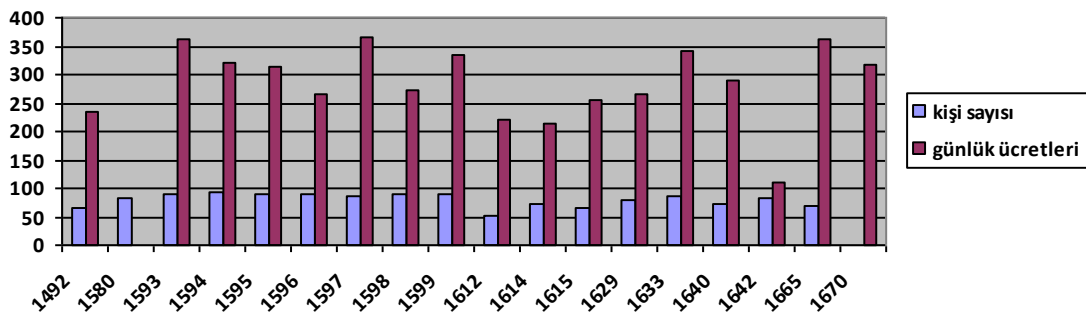
²²⁷ Ziya Kazıcı, age, s.111; Ahmed Akgündüz, age, s.363; Elif Genca, “Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkaf-ı Hümayun Nezareti)”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.LXXII, S.1, 2014, s.531-554.

²²⁸ Bahaeddin Yediyıldız, “Vakıf İstılahları Lügatçesi”, *Vakıflar Dergisi*, s.XVII, VGM Yayınları, Ankara 1983, s.59.

²²⁹ VGMA/Defter/00795/00040.

Vakfı'nda bir kişinin birden fazla işi yürütmesi uygulaması özellikle XVII. yüzyılın ortalarına doğru yoğunluk kazanmıştır. Bir çalışanın ikinci bir işi daha yapması sıradan ve alışlagelmiş bir durumdur. Ancak bazen altı görev bir çalışan üzerinde görülmüştür. Bu da bir kişinin aynı anda altı farklı görevi nasıl yerine getirebildiği sorusunu da akıllara getirmektedir.

Vakfiyesinde tanımlandığı şekli ile vakfın, câbiler hariç 1492 yılında toplam 64 çalışan vardır ve bunların bir günlük ödemesi 233 akçedir. Câbilerin hariç olması sebebi ise kesin bir sayı belirtilmeyip vakfın ihtiyacı kadar istihdam edilmelerinin istenilmesidir. Bu nedenle de vakıf için, kuruluşunda 64 kişi ile çalışmaya başlamıştır demek doğru bir yargı olmaz. Vakıfta 1580 yılında 83 çalışan olup günlük ücretleri tam olarak belli değildir. Müteakip yıllarda vakfın görevli sayısı ve günlük ücret toplamları ise şöyledir: 1593 yılında 92 kişi, 319 akçe; 1594 yılında 89 kişi, 313 akçe; 1596 yılında 188 kişi, 266 akçe; 1597 yılında 87 kişi, 366 akçe; 1598 yılında 88 kişi, 274 akçe; 1599 yılında, 89 kişi, 334 akçe; 1612 yılında 53 kişi, 220 akçe; 1614 yılında 74 kişi, 214 akçe; 1615 yılında 64 kişi, 254 akçe; 1629 yılında 81 kişi, 265 akçe; 1633 yılında 85 kişi, 343 akçe; 1640 yılında 79 kişi, 286 akçe; 1642 yılında 83 kişi, 110 akçe; 1665 yılında 75 kişi, 3361 akçe ve 1670 yılında ise kişi sayısını belli olmayıp 318 akçedir²³⁰. Bu verilerin görsel yansıması aşağıda Grafik 2'de verilmiştir.

Grafik 2: Gülbahar Hatun Vakfının Çeşitli Yıllara Ait Toplam Çalışan Sayıları ve Günlük Ücretleri

Tüm bunların dışında bahsedilmesi gereken önemli bir başka nokta ise gönüllü çalışanlardır. Çeşitli yıllara ait veriler içerisinde sayıları yüzleri bulan çalışanlar incelemeye tabi tutulduğunda, bunların içerisinde sadece üç kişinin hasbi olarak yani

²³⁰ BOA. MAD.d. 2076, 153/a, 141/a, 131/a, 115/a, 101/b, 91/a, 69/a, 61/a, 53/a, 27/b, 19/a, 15/a, 9/a.

karşılıksız, Allah rızası için görev yaptığına rastlanılmıştır. Vâkıfın Sorkuoğlu isimli köyde bulunan camisinde cüzhan ve müezzin olarak atanan Molla Eyüp ve Molla Mehmed isimli kişiler karşılıksız olarak görev yapmışlardır. Ancak iki görev için iki ayrı ismin birlikte kaydedilmiş olması nedeni ile kimin hangi görevi yürütmekle görevli olduğu konusu net değildir. Fakat her ikisinin de ücret almadan çalıştıkları kesindir. Hasbi olarak görev yapan bir diğer isim ise 1731 yılında vaizlik görevine getirilen Mahmud Halife isimli çalışandır. Kendisi göreve şeyhülislamın işareti ile atanmış ve yapacağı vaizlik işi için ücret almamıştır²³¹.

Zamanın getirdiği şartlar neticesinde vakfın kuruluşunda yer almamasına karşın yeni görevlerin ihdas edildiği de görülmüştür. Örneğin, vakfiyede imam olarak bir kişinin görevlendirilmesi istenmesine karşın 1628 yılına gelindiğinde vakıftaki imam sayısı ikiye çıkarılmıştır. Bunlardan birincisi “*imâm-ı evvel*”, ikincisi “*imâm-ı sani*” olarak ifade edilmiştir²³². Yine bir başka örnek olarak vaizlik görevi gösterilebilir. XVIII. yüzyıla kadar vakıfta vaizlik gibi bir görevle karşılaşılmazken, 1703 yılından itibaren vaiz olarak birilerinin vakıfta istihdam alanı buldukları görülmüştür²³³.

Osmanlı Devleti’nde vakıflar pek çok görevi yerine getiren büyük ölçekli organizasyonlar olduğu için, içerisinde yer alan görevlileri de genel olarak “*idari personel*” ve “*hizmet personeli*” olarak ikiye ayrılmaktadır²³⁴. Vakfın sağlıklı bir şekilde işleyişinde iyi bir denetim mekanizmasının varlığı zorunludur. Bu bağlamda çalışanlar konusunda en yukarıdan yani vakfın idarecilerinden başlamak gerekmektedir. Aşağıda değerlendirmeye tabi tutulan idari görevlilerle ilgili veriler büyük çoğunlukla muhasebe defterleri ve hurufat defterleri esas alınarak hazırlanmıştır. Bunların yanı sıra müstakil evraklardan da istifade edilmiştir.

1.1. İdari Görevliler

Vakıf kuruluşlarının işletilmesinin temelinde personelin iyi kordine edilmiş olması esası bulunmaktadır. Bu nedenle tüm işlerin bir düzen içerisinde devam edebilmesi için, yürütücü yani idareci sınıfın sorumlulukları diğer çalışanlardan bir

²³¹ VGMA.d/Hurufat/1094,s.10.

²³² BOA.MAD.d.2076, s.27/b, 19/a.

²³³ VGMA.d/Hurufat/1121,s.36.

²³⁴ Nazif Öztürk, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV Yayınları, Ankara 1995, s. 45.

nebze daha fazladır. Hizmet sınıfında istihdam edilen personel, sadece yükümlü olduğu işi yerine getirmekle görevli iken, görevlerin yerine getirilip getirilmediği, çalışanların arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözümlenmesi ya da vakfın gelir-giderlerinin ne durumda olduğunun kontrolü gibi farklı türden sorumluluk arz eden işler için yönetim ve denetim mekanizmasının çok iyi çalışması gerekmektedir. Osmanlı vakıflarında müteveli, müteveli kaymakamı, nazır, katip ve câbî idari personel olarak sayılabilir²³⁵.

Selatîn Vakıfları'nın kurucuları olan padişahlar ve diğer saray mensupları, kendi soylarından gelecekları için müteveli olarak, devrin padişahı kim ise onu tayin etmişlerdir. Ancak bu işi sahada aktif olarak yürütmeleri için müteveli olarak farklı isimleri atamışlardır. Müteveli olarak atanan bu kişi vakfın tüm işleyişinden sorumluydu²³⁶. Müteveli olarak görev yapacak kişiyi denetlemesi için de nazır adı verilen görevliler bulunmaktaydı. Nazırlık işi zaman içerisinde farklı kurumlar aracılığı ile yürütülmüştür. İlgili tarihte Şeyhülislam, Sadrazam, Bâbüssâde Ağaları ve Darüssâde Ağaları nazırlık vazifesini yürütmüşlerdir.

Müteveli ve nazırdan başka idari personel anlamında, müteveli, müteveli kaymakamı ve nazırın yanı sıra katip ve câbîleri görmekteyiz. Vakfın gelir ve giderlerine ait her türlü işlemi kayda geçiren katip ya da katipler bulunmaktaydı. Bunun dışında vakfa ait olan gelirleri toplayıp vakfa teslim etmesi için de câbî görevlendirilmiştir. Vakfın büyüklüğüne ve gelirlerinin toplandığı yerlerin vakıf merkezinden uzaklığına göre sayıları artırılabilen cabiler, günümüzdeki tahsil memurları olarak düşünülebilir.

Gülbahar Hatun İmaret Vakfı'nda görev alan idari personel olarak sırasıyla; nazır, müteveli, katip ve câbîlere ait veriler, çalışma şekilleri ve aldıkları ücretlere dair konular izah edilmeye çalışılacaktır.

1.1.1. Nazır

Padişahlar, hanım sultanlar, üst düzey devlet adamları ve valide sultanlar tarafından yaptırılan vakıflara nezaret etme işi uzun yıllar Darüssaade ağaları tarafından yürütülmüştür. Harem Dairesi'nin şekillendiği ilk yıllarda olmasa bile zaman içerisinde,

²³⁵ Mübahat S. Kütükoğlu, age., s.66.

²³⁶ Özen Tok, *XIX. Yüzyıl Ortalarında Kayseri Vakıflarının Arazi Gelirleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015. s.59.

özellikle ünlü Harem Ağası Habeşî Mehmed Ağa'nın çabaları ile Dârüssâade ağaları sarayda önemli görevler üstlenmişlerdir. Pek çok önemli işi yürütmekle sorumlu olan Dârüssâade ağalarının görevlerinden bir tanesi de saray eşrafı tarafından tesis edilen ve Selâtin Vakıfları olarak bilinen büyük çaplı vakıfların idaresine nazırlık etmektir. Sultan vakıflarına nezaret etme işi, 1586-1587 senesinde Dârüssâade ağalarına bırakılmıştır. Devlet ekonomisi içerisinde büyük bir payı olan Sultan vakıflarının idaresi Dârüssâade ağalarının gücüne güç katmış ve kendileri devlet idaresine karışabilecek kadar nüfuz sahibi olmuşlardır²³⁷.

Gülbahar Hatun (Hatuniye) Vakfı ilk kuruluşunda Şeyhülislam Nezareti'ne bağlı iken daha sonra Babüssaade arkasından da Darüssaade Ağaları tarafından denetlenmiş olduğu düşünülmektedir. Aşağıda görülen nazırlar listesi, tespit edebildiğimiz kadarıyla Gülbahar Hatun Vakıflarına ait kayıtlara dayalı olarak oluşturulmuştur. Çeşitli yıllara ait olan bu kayıtlar bizlere oldukça kıymetli veriler sağlamıştır. Hazırlanan listede daha çok muhasebe defterleri ve bunlara ek olarak arşivlerden elde edilen müstakil belgelerden istifade edilmiştir. Şüphesiz listede olmayan ama görev yaptığı bilinen Darüssaade ağaları da bulunmaktadır. Sadece Gülbahar Hatun vakıflarına dair olan belgeler ve defterler ışığında isimleri geçen ağalar listeye eklenmiştir. Listede görülen nazırlar, ağaların görev aralığını değil kaydın tutulduğu yılı göstermektedir. Okuyucuya kolaylık sağlaması adına görevlinin çalıştığı yılın sağ tarafına miladi takvime denk gelen tarih de eklenmiştir. Tabloda yer alan isimler Ahmed Resmî Efendi'nin Hamîletü'l-Küberâ²³⁸ isimli eseri ile karşılaştırılarak verilmiştir. Darüssade ağaları ile ilgili olarak oldukça

²³⁷ Sarayda görevde bulundukları süre içerisinde pek çok görev ve sorumlulukları olan Darüssaade ağaları daha çok zenci hadım ağalardan oluşmaktaydı. Topkapı Sarayı'nın nüfusu III. Murad döneminde zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde sayıları 1000-1200'ü bulan hadımlar zaman içerisinde Akağalar ve Karaağalar olarak ikiye ayrıldı. Irk ve renk farkı ile başlayan bu ayrışım zamanla çok keskin çizgilerle sınırları belirli hale geldi. Harem Dairesi, başlangıçta Babüssaade ağaları olan Akağalar tarafından idare edilmekteydi. "Harem Ağası" ya da "Kızlar Ağası" ifadeleri ile de anılan Akağalar, III. Murad zamanında 982/1574 yılında Habeşî Mehmed Ağa'nın çabaları ile Karaağaların eline geçti. Harem'in idaresini ele geçiren Karaağalar zamanla haremi idare etmekle yetinmeyip yıllar içerisinde nüfuzlarını artırarak sarayda birer otorite halini aldılar. Sahip oldukları farklı görev ve sorumlulukları sebebiyle padişahlar ve valide sultanlar ile sürekli irtibat halinde bulunmaları onları zaman zaman devlet idaresine karışabilecek kadar güçlü bir konuma yükseltmiştir. 995/1586-87 yılı ise tabir-i caizse Afrika'dan getirilen tavâşîler için bir milattır. Çünkü artık üzerlerinde bulunan görevlerden bir tanesi de Haremeyn-i Şerifeyn ve Selatin Vakıfları'nın idaresi idi. Örneğin, 1079/1668'de Darüssaade Ağası nezaretinde 113 vakfın olduğu bilinmektedir. Penzer'in "pinti ve para biriktirmeye meraklı" tipler olarak tanımladığı hadımlar için, vakıfların denetimi meselesinin oldukça önemli bir iş olduğu düşünülmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz: Çağatay Uluçay, a.g.e., s.206-207-209-211; Ülkü Altındağ, a.g.m., 1-3; Murat Kocaaslan, a.g.e., s.77; Norman M. Penzer, a.g.e., 197.

²³⁸ Ahmed Resmî Efendi, *Hamîletü'l-Küberâ*, (haz: Ahmet Nezihi Turan), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000.

önemli bir yere sahip olan eserde yer alan ağalar listesinin benzer ve farklı yönleri de mümkün olduğunca ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tespitlerimize göre, Gülbahar Hatun Vakfı'nın nezaretine dair en erken tarihli kayıt, bu vakfın nazırlığının Darüssaade Ağası Ömer Ağa'ya tevcih edildiğine dair III. Murad'ın Sivas beylerbeyi ve kadılarına gönderilen 15 Cemaziyelahir 994/3 Haziran 1586 tarihli fermanıdır²³⁹. Ancak burada üzerinde durulması gereken dikkat çekici bir husus vardır. Literatürde mevcut olan tüm kaynaklarda III. Murad'ın saltanatının başında 982/1574 yılında ilk Darüssaade Ağası olarak Habeşi Mehmed Ağa'nın göreve getirildiği ve kendisinin on altı yıl bu görevi yürüttüğü bilgisi yer almaktadır²⁴⁰. III. Murad'ın 994/1586 yılına ait fermanına göre, bu görev Ömer Ağa'nın üzerinde görülmektedir. Yine elimizdeki kayıtlara bakıldığında, Ömer Ağa'nın dışında Habeşi Mehmed Ağa'nın görev aralığı olarak ifade edilen H.892-999/M.1486-87/1590-91 yılları arasındaki 997 (1588-89) yılında Mustafa Ağa isimli bir Darüssaade Ağası'nın daha varlığı görülmektedir. Bu durum, gerçekten Habeşi Mehmed Ağa'nın kesintisiz olarak 16-17 yıl görev yapıp yapmadığını sorgulamaya itmektedir. Buradan birkaç farklı yol açılabilir. Birincisi Habeşi Mehmed Ağa'nın aralıksız olarak görev yapmadığı, yani zaman zaman yerine bir başka kişinin Darüssaade Ağası olarak görev yapmış olabileceğidir. İkincisi ise en azından Mustafa Ağa'nın görevi hakkında, Habeşi Mehmed Ağa'nın 999 (1590-91) değil daha önceki yıllarda görevinin sonlanmış olabileceğidir. Eldeki kayıtlara bakıldığında ise Mustafa Ağa'nın hemen öncesinde Habeşi Mehmed Ağa'nın kesinlikle görev yaptığı görülmektedir.

Bunların haricinde liste içerisinde, Ömer Ağa gibi çok kısa görev yapanların yanı sıra I. Mustafa'nın tahttan indirilmesinde etkili bir isim olup, yerine Sultan Osman'ın geçmesini sağlayarak, olaylarda oldukça faal bir şekilde yer alan ünlü harem ağası Mustafa Ağa²⁴¹ da görülmektedir. Kayıtlar içerisinde karşımıza çıkan en son isim ise 1802 yılında görevde olduğu anlaşılan Mehmed Ağa'dır. Literatür kaynaklarında Anber Mehemed Ağa şeklinde kayıtlıdır.

²³⁹ BOA. TS.MA.e. 892/20.

²⁴⁰ Ahmed Resmi Efendi, age, s.164; Murat Kocaaslan, *IV. Mehmed Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi İktidar, Sınırlar ve Mimari*, İstanbul: Kitapyayinevi, 2014, s.77; Ülkü Altındağ, "Dârüssaâde", *DİA*, C.9, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.1-3.

²⁴¹ Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi*, II, (haz: Prof Dr. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara: Kültür Bakanlığı/467 Başvuru Kitapları/1, 1992, s.338; Murat Kocaaslan, age., s.80.

Tablo 6: Gülbahar Hatun Vakfı'nda Nazır Olarak Görev Yapan Dârüssâde Ağaları

Sıra No	Vakfa Nezaret Eden Darüssade Ağaları	Görev Yaptığı Kayıt Yılı: Hicri	Görev Yaptığı Kayıt Yılı: Miladi
1	Ömer Ağa ²⁴²	994	1585
2	(Habeşi) Mehmed Ağa ²⁴³	995	1587
3	Mustafa Ağa ²⁴⁴	997	1589
4	Mustafa Ağa ²⁴⁵	1000	1592
5	Osman Ağa ²⁴⁶	1001	1593
6	El-Hac Mustafa Ağa ²⁴⁷	1019	1610
7	İsmail Ağa ²⁴⁸	1028	1619
8	İdris Ağa ²⁴⁹	1037	1628
9	İbrahim Ağa ²⁵⁰	1048	1639
10	Sünbül Ağa ²⁵¹	1052	1642
11	Muslu Ağa ²⁵²	1075	1664
12	Abbas Ağa ²⁵³	1080	1670
13	Ahmed Ağa ²⁵⁴	1102	1690
14	Hacı Beşir Ağa ²⁵⁵	1135	1723
15	Hacı Beşir Ağa ²⁵⁶	1159	1746
16	Ahmed Ağa ²⁵⁷	1169	1756
17	İdris Ağa ²⁵⁸	1205	1790

²⁴² BOA. TS.MA.e. 892/20. (15 Cemaziyelahir 994/ 3 Haziran 1586).

²⁴³ BOA. TS.MA.d 1377. s.2/a. (29 Zilhicce 995/ 30 Kasım 1587).

²⁴⁴ BOA. TS.MA.d.9299. s.2/a. (23 Rebiülahir 997/ 11 Mart 1589).

²⁴⁵ BOA. TS.MA.d.1655-0001.s.2/a. (26 Cemaziyelevvel 1000/ 10 Mart 1592). Muhasebe defterinde darüssaade ağası olarak Mustafa Ağa görülmektedir. Hamîletü'l-Küberâ'da, "Ak Ağa Hacı Mustafa Ağa" şeklinde, Ahmet Nezihi Turan'ın darüssaade ağaları ile ilgili olarak kaleme aldığı makalesinde ise "Saray Ağası el-hac Mustafa Ağa" olarak kaydedilmiştir. Muhtemelen yukarıda listede görülen üçüncü sıradaki Mustafa Ağa ile bu Mustafa Ağa aynı kişidir ve 1000/1592 yılından daha önce göreve gelmiştir. Ahmed Resmî Efendi, a.g.e., İstanbul: Kitabevi Yayınları,2000, s.164; Ahmet Nezihi Turan, "Mahremiyetin Muhafızları Darüssaade Ağaları", *Osmanlı Araştırmaları, XIX*, İstanbul: Enderun Kitabevi,1999, s.123-148.

²⁴⁶ BOA. MAD.d.2076. s.151/a (7 Cemaziyelahir 1001/ 11 Mart 1593).

²⁴⁷ BOA. MAD.d.2076. s.75/a. (2 Rebiülevvel 1019/ 25 Mayıs 1610).

²⁴⁸ BOA. TSMA.d.1655/002.s.2/a. (20 Şevval 1028/ 30 Eylül 1619). Hamîletü'l-Küberâ'da, bu tarihlerde "el-Hac Mustafa Ağa" hala görevde görünüyor. Ayrıca yine aynı eserde Mustafa Ağa'dan sonra yerine Süleyman Ağa isminde birisinin göreve getirildiği kayıtlıdır. Ahmed Resmî Efendi, age, İstanbul: Kitabevi Yayınları,2000, s.165.

²⁴⁹ BOA. MAD.d. 2076. S.27/a. (24 Ramazan 1037/ 28 Mayıs 1628).

²⁵⁰ BOA. MAD.d.2076.s.15/a. (1048/1639).

²⁵¹ BOA. MAD.d.2076.s.3/a. (Evahir-i Cemaziyelahir 1052/ Ağustos sonları 1642).

²⁵² BOA. MAD.d.07823.s.2. (1075/1664).

²⁵³ BOA. TS.MA.d.1789.s.2/a. (Mart başları 1670/ Zilkade başları 1080).

²⁵⁴ BOA. İE.EV.23/2751. (22 Receb 1102/ 21 Nisan 1691). Hamîletü'l-Küberâ'da, isminin önünde "Lala" ibaresi bulunmaktadır. Ahmed Resmî Efendi, age., İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000, s.169.

²⁵⁵ VGMA.Defter/00342/00088. (21 Cemaziyelevvel 1135/ 27 Şubat 1723).

²⁵⁶ BOA. C.EV.505/25501. (14 Muharrem 1159/ 6 Şubat 1746). Hamîletü'l-Küberâ'da, isminin önünde "Küçük" ibaresi bulunmaktadır. Ahmed Resmî Efendi, age., İstanbul: Kitabevi Yayınları,2000, s.170.

²⁵⁷ VGMA.Defter/00796/00050. (4 Cemaziyelevvel 1169/ 5 Şubat 1756). Hamîletü'l-Küberâ'da, isminin önünde "Ebû'l-vukuf" ibaresi bulunmaktadır. Ahmed Resmî Efendi, a.g.e., İstanbul: Kitabevi Yayınları,2000, s.171.

²⁵⁸ VGMA.Defter/00390/00051. (11 Muharrem 1205/ 20 Eylül 1790). Hamîletü'l-Küberâ'da, isminin önünde "Hazinedar" ibaresi bulunmaktadır. Ayrıca 1204 yılında kendisinin öldüğü yerine ise Büyük Bilal Ağa'nın darüssaade ağası olarak listede yer aldığı görülmektedir. Ahmed Resmî Efendi, age, İstanbul: Kitabevi Yayınları,2000, s.171-172.

18	Bilal Ağa ²⁵⁹	1217	1802
19	Mehmed Ağa ²⁶⁰	1229	1814

1.1.2. Müteveli

Müteveli, vakfın idari işlerini yürütmekle görevli kişi olarak tanımlanır. Mütevellinin, tevliyet işini yerine getirirken vakfiye şartlarını esas almakla birlikte, şer’i hükümler ve örfi kanunlara da uygun olarak hareket etmesi gerekmektedir. Vakfa ait gelir gider dengesini sağlamak, vakfın hesaplarını tutmak, vakıf gelirlerine haksız müdahale edilmesini engellemek ve vakıfta görev yapan diğer personelin denetim işi gibi idari sorumluluk gerektiren pek çok husus mütevellinin görevleri arasında sayılabilmektedir. Mütevelliler vakfiyede belirtildiği şekilde görev almaktadırlar. Vakfın banisi, müteveli olarak kendisini belirleyebileceği gibi kendi soyundan gelenleri, evlatlarını ya da istediği her hangi bir kişiyi de müteveli olarak tayin edebilirdi. Bu işi yürütmek için bir veya birden fazla kişi görevlendirilebilirdi. Mütevellide aranan şartlar ve özellikle yapmasını istedikleri işler vakfiyede belirtilmektedir²⁶¹.

Gülbahar Hatun Vakfı’nda görev alacak mütevellilerde aranan şartlar ve özellikle kendisinden yerine getirmesi beklenen görevler vakfiyede detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Buna göre; müteveli olacak kimseler sözüne ve kendisine güvenilir emin bir kimse olmalıdır. Müteveli olacak kimseden; vakfın gelirlerini idare etmesini, vakfın ve imaretin ihtiyacı olan gerekli şeyleri satın almasını ve bu işi yaparken makul olan fiyatlardan ve ürünlerin kaliteli olanlarından temin etmesini, imaret için gerekli olan malzemeler içinse imaretin şeyhi ile uyum içerisinde hareket ederek gerekli ürünlerin sağlanmasını, çalışanların ücretlerini doğru bir şekilde ödeme yapması beklenilmektedir. Bunların haricinde vakfiyede tevliyetle ilgili olarak sadece ilk müteveli görülmektedir. Tevliyet işini yürütmesi için atanan ilk isim Hüseyin Ağa ibn-i

²⁵⁹ VGMA.Deftir/00389/00002. (29 Receb 1217/ 25 Kasım 1802). Hamiletü’l-Küberâ’da, isminin önünde “Küçük” ibaresi bulunmaktadır. Ahmed Resmî Efendi, age, İstanbul: Kitabevi Yayınları,2000, s.172.

²⁶⁰ VGMA.Deftir/00979/00124. (15 Şaban 1229/ 2 Ağustos 1814). Hamiletü’l-Küberâ’da, isminin önünde “Anber” ibaresi bulunmaktadır. Ahmed Resmî Efendi, age, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2000, s.172.

²⁶¹Nazif Öztürk, *Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 1983, s.94; M. Zeki Pakalın, age, C.II, s.640; Nazif Öztürk, “Müteveli”, *DİA*, C.32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s.217-220.

Abdullah'tır. Hüseyin Ağa'nın ardından bu görevi kim ya da kimlerin yürüteceği, vefat eden veya görevini bırakan mütevellinin yerine kimin geçeceği gibi konular ise belli değildir²⁶².

Aşağıda, Tablo 7'de tespit edilebildiği kadarıyla, Tokat Hatuniye Vakfı'nda görev yapmış olan mütevelliler sıralanmıştır. Vakfın müteveli kadrosunda görev yapan ilk isim Hüseyin Ağa ibn-i Abdullah'tır. 1580 yılında ise bu görevi Hacı Hasan Beğ devralmıştır. Ardından sırasıyla pek çok ismin görev yaptığı görülmektedir. Tez çalışmasının tarih aralığı çerçevesinde tespit edebildiğimiz en son isim ise Süleyman Ağa'dır. Kendisi 1766 yılında vakfın mütevelliliğini yapmıştır. Tevliyet işini yürütenler içerisinde, sarayda görev yapan ve oldukça imtiyazlı bir görev olan “*bevâbân-ı dergâh-ı âlî*”²⁶³ çavuşlarının da yer aldığı görülmüştür. Diğer isimlerin aksine müteveli olan kişi bevâbân-ı dergâh-ı âlî çavuşu ise muhakkak isminin yanına bu unvanı eklenmiştir. Görev yapan isimler içerisinde asker kökenli bir aileye mensup olan Mehmed'in de ismi yer almaktadır. Günlük 40 akçe ile çalışan Mehmed, 3 Kasım 1623-28 Mayıs 1628 tarihleri arasında 5 yıl kadar bu görevi yürütmüştür. 1665-1681 yılları arasında görev yapan diğer Mehmed Ağa ise yaklaşık 16-17 yıl tevliyet işini yürüterek en uzun süre mütevellilik yapan isim olarak karşımıza çıkmıştır. 1754 senesinde ise iki farklı ismin, İnâtlıade? Hasan Beğ ve Ali'nin vakıfta müteveli olduğu görülmektedir.

Vakıf mütevelliliği görevinin ücreti vakfiyede 30 akçe olarak belirlenmiştir. Mütevelliler de diğer çalışanlar gibi ücretlerini yevmiye yani günlük üzerinden almışlardır. Tevliyet işini yürüten ilk isim Hüseyin Ağa ibn-i Abdullah 30 akçe ile çalışmış olmasına karşın zaman içerisinde müteveli ücretlerinde değişim olduğu görülmektedir. Kendisinden hemen sonra gelen Hacı Hasan Beğ'in bu görevi 35 akçeye ifa ettiği tespit edilmiştir. Daha sonra gelen isimler içerisinde ise bazı kişilerin tevliyet görevi karşılığında 40 akçe aldığı bilinmektedir. Buradan yola çıkılarak, müteveli ücretlerinin tamamen sabit olmadığı ve zamanla değiştiği söylenebilir. Bu ücret artışı, bize vakfiyede belirtilen ücretlerin zamanın şartlarına göre ayarlanabileceğini göstermektedir.

²⁶² VGMA, Vakfiye, nr. 740, sıra nr. 158, s. 405.

²⁶³ Topkapı Sarayı'nda ortakapı da denilen Bâbüsselâm'ı bekleyen kapıcılar “bevâbân-ı dergâh-ı âlî” unvanıyla anılırlardı. Bk. Abdülkadir Özcan, “Kapıcı”, *DİA*, C.24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s.345-347.

Hatuniye Vakfı'nda görev yapmış bütün görevlilerinin ücretlerini ayrıntılı olarak kaydeden Vakıf Muhasebe Defterlerine göre, 30, 35 ya da 40 akçe gibi gündelik alan mütevelliler, müderrislerden²⁶⁴ az ama diğer görevlilerden daha fazla yevmiye almaktadırlar. Bazı vakıflarda mütevellilik görevi aynı anda birden çok isim aracılığı ile yerine getirilse bile Tokat Gülbahar Hatun İmaret Vakfı için bu durum söz konusu değildir. Yine zaman zaman kadınların da vakıflarda tevliyet işi yaptığı bilinmektedir. Hatuniye Vakfı'nda ise görev yapan mütevellilerin tamamının erkeklerden oluştuğu görülmüştür.

Tablo 7: Gülbahar Hatun Vakfı'nda Müteveli Olarak Görev Yapan İsimler

Mütevellilerin isimleri	Görev Tarihi (Hicri)	Görev Tarihi (Miladi)	Aldığı Günlük Ücret (Akçe)
Hüseyin Ağa ibn-i Abdullah ²⁶⁵	21 Zilkade 898-?	3 Eylül 1493-?	30
Hacı Hasan Beg ²⁶⁶	Gurre-i Muharrem 988-?	Şubat/Mart 1580-?	35
Ali Çelebi Bevvab-ı Dergâh-ı Âlî ²⁶⁷	Muharrem 995- 12 Receb 1004	10 Mart 1590-12 Mart 1596	40
Mehmed Yusuf ²⁶⁸	12 Receb 1004- 02 Şaban 1006	12 Mart 1596- 10 Mart 1598	40
Mahmud Bevvaban ²⁶⁹	2 Şaban 1008-?	17 Şubat 1600-?	40
Mehmed ²⁷⁰	Evasıt-ı Şevval 1014-?	Şubat/Mart 1606-?	-
Ebubekir Bevvaban-ı dergah-ı ali ve müteveli-i evkaf ²⁷¹	2 Rebiülevvel 1019- 2 Muharrem 1021	25 Mayıs 1610- 5 Mart 1612	-
Ahmed Çelebi Bevvaban-ı dergah-ı ali ve müteveli-i evkaf ²⁷²	2 Muharrem 1021- 13 Rebiülahir 1023	5 Mart 1612- 23 Mayıs 1614	-
Rıdvan Beg ²⁷³	10 Şaban 1031-?	20 Haziran 1622-?	40
Ali Halife müteveli-i evkaf ²⁷⁴	13 Rebiülahir 1023- 10 Muharrem 1033	23 Mayıs 1614- 3 Kasım 1623	40
Mehmed An-ebna-i sipahiyan müteveli-i evkaf ²⁷⁵	10 Muharrem 1033- 24 Ramazan 1037	3 Kasım 1623- 28 Mayıs 1628	40

²⁶⁴ Müderris ücretleri için birkaç örnek; BOA.MAD.d.2076.s.19,101,141,153.

²⁶⁵ VGMA.Vakfiye, nr. 740, sıra nr. 158, s. 405.

²⁶⁶ TSMA.d.8167/s.3/a.

²⁶⁷ TSMA.d.1655/0001/s.4/b.

²⁶⁸ BOA.MAD.d.2076/s.115/b.

²⁶⁹ TSMA.d.3705-0002/s.3/a; TSMA.d.3705/0003/s.3/b.

²⁷⁰ TSMA.e.0717/0004.

²⁷¹ BOA.MAD.d.2076/s.75/a.

²⁷² BOA.MAD.d.2076/s.67/a.

²⁷³ TSMA.d.1655-02/s.4/b.

²⁷⁴ BOA.MAD.d.2076/s.61/b.

²⁷⁵ BOA.MAD. d.2076/s.35/a.

Ahmed Çavuş mütevellî-i evkaf ²⁷⁶	24 Ramazan 1037-19 Şaban 1041	28 Mayıs 1628- 11 Mart 1632	40
Mustafa mütevellî-i evkaf ²⁷⁷	19 Şaban 1041-?	11 Mart 1632-?	40
Hüseyin Ağa mütevellî-i evkaf ²⁷⁸	1048-Evahir-i Zilhicce 1052	1638/39- Şubat Sonları 1643	30/40
Hacı Selim ²⁷⁹	1072-?	1661/1662-?	-
Mehmed Ağa ²⁸⁰	29 Zilhicce 1075-	13 Temmuz 1665-1681/82	30
Hacı Mustafa Ağa ²⁸¹	1088-?	1678-?	-
Yusuf ²⁸²	Receb 1102	Mart/Nisan 1691	-
Mustafa ²⁸³	Cemaziyelahir 1103	Şubat/Mart 1692	-
Seyyid Abdurrahman ²⁸⁴	Şaban 1104	Nisan/Mayıs 1693	-
Himmet ²⁸⁵	Şevval 1109	Nisan/Mayıs 1698	-
İnatlızade? Hasan Beğ ²⁸⁶	17 Safer 1168	3 Aralık 1754	-
Ali ²⁸⁷	Rebiülevvel 1168	Ocak 1754	-
Merzifonlu Mollazade Mehmed Efendi ²⁸⁸	17 Safer 1173	10 Ekim 1759	-
Süleyman Ağa ²⁸⁹	11 Rebiülahir 1180	16 Eylül 1766	-

1.1.3. Mütevellî Kaymakamı

Vakıflar bünyesinde görülmesi muhtemel bir başka görev ise mütevellî kaymakamlığı, diğer bir ifade ile “*kâimmâkâm-ı mütevellî*” dir. Sürekli olarak görev almayan mütevellî kaymakamları daha çok mütevellîler görev yerlerinden uzaklaştığında, kendilerine ulaşamadığında, mütevellînin yardıma ihtiyaç duyması hali gibi durumlarda görevlendirilmektedirler. Kısacası vakıfta ihtiyaç hasıl olduğunda mütevellî kaymakamları görev almaktadırlar. Gülbahar Hatun Vakfı’nda da çok sık olmasa bile mütevellî kaymakamlarının çalıştırıldığı bilinmektedir. Mütevellî kaymakamı olarak görevlendirilen ilk kişinin ismi bilinmemekle birlikte vakıfta görev

²⁷⁶ BOA.MAD.d.2076/s.29/a

²⁷⁷ BOA.MAD.d.2076/s.19/b.

²⁷⁸ BOA.MAD.d.2076/s.15/b.

²⁷⁹ TSMA.d.3995-0008.

²⁸⁰ BOA.MAD.d.7823/s.3. Mehmed Ağa yıl 1092’de hala görevde görünüyor. Ancak görevinin ne zaman son bulduğunu tespit etmek mümkün olmamıştır. TSMA.e.0821-0017-004-001.

²⁸¹ TSMA.d.3995/0009.

²⁸² VGMA/Defter/Hurufat/1121,s.23.

²⁸³ VGMA/Defter/Hurufat/1121,s.25.

²⁸⁴ VGMA/Defter/Hurufat/1121,s.28.

²⁸⁵ VGMA/Defter/Hurufat/1140,s.230.

²⁸⁶ VGMA/ Defter/00332/00083/s.90.

²⁸⁷ VGMA/Defter/Hurufat/1092,s.2.

²⁸⁸ VGMA/Defter/00362/00038/s.61.

²⁸⁹ BOA.C.EV.30561-606.

almıştır. 1772 senesinde, oldukça ileri bir tarihte çalışmış görünen mütevellî kaymakamının aldığı ücret ise belli değildir²⁹⁰.

Vakıfta bir sene sonra (1773'te) mütevellî kaymakamı olarak görev alan isim ise Emin Ağa'dır. Adının mahkemede bir şikayete karıştığı görülen Emin Ağa'nın ne kadar bu görevi yürüttüğü ise belli değildir. Ayrıca yine kendisinin almış olduğu ücreti de bilinmemektedir²⁹¹.

1.1.4. Katip

Katip, literatürde pek çok farklı şekilde açıklanıp farklı tanımlamalar getirilmesine karşın, vakıflar söz konusu olduğunda, vakfa dair her türlü gelir gider ve diğer işlere ait gerçekleştirilen işlemleri kayıt altına alan görevli olarak tanımlanabilir²⁹². Kitabet işi her vakıfta ayrı bir görev olarak tanımlanmamış olabilir. Özellikle küçük ölçekli vakıf kurumlarında bu işi vakfın mütevellisi yürütebilmektedir. Ancak daha büyük vakıf organizasyonlarında kitabet görevini yürütmek için ayrı bir görevlinin tayin edilmesi istenilmektedir. Hatta kâtip sayısı vakfın büyüklüğüne göre artış gösterip, yürüttükleri işe göre ise farklı isimlerle adlandırılabilir. Bu duruma en iyi örnek Hatuniye imaretinde görevli katipler gösterilebilir²⁹³.

Gülbahar Hatun Vakfı'na ait olan vakfiyede vakfa kâtip olarak, kendisine güvenilip itimat edilebilecek kimselerin tayin edilmesi istenmektedir²⁹⁴. Kâtibin vakfa ait olan gelir gider kayıtlarını düzenli bir şekilde kayıt altına alması beklenmektedir. Vakfiyede vakfa kâtip olarak bir kişinin görevlendirilmesi istendiği görülüyor. Ancak elimizdeki kayıtlara bakıldığında vakıfta genellikle iki ayrı kişinin kâtip olarak görev aldığı tespit edilmiştir. Özellikle muhasebe defterlerinin bazılarında vakıfta “*Katib-i Vakf*” adıyla “vakıf kâtibi” ve “*Kâtib-i Kılar/ Kâtib-i Matbah*” adı ile de “kiler katibi” olmak üzere iki farklı katiplik görevi oluşturulduğu görülmektedir.

Aşağıda 8 numaralı tabloda vakıfta kâtip olarak görev alan isimler kronolojik olarak sıralanmıştır. Tablonun detaylarına bakıldığında, ikiye ayrılan kitabet işini zaman

²⁹⁰ VGMA. Kuyud-ı Bervat Defteri. 1288/00112. (4 Safer 1186/ 7 Mayıs 1772).

²⁹¹ TŞS. 1/50. (9 Rebiülahir 1187/ 30 Haziran 1773).

²⁹² Erhan Afyoncu, Recep Ahışalı, “Katip”, *DİA*, C.25, TDV Yayınları, İstanbul 2002, s.49-52; Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, s.183-184.

²⁹³ TSMA.d.8167/s.2/b,3/a.

²⁹⁴ VGMA, Vakfiye, nr. 740, sıra nr. 158, s. 405.

zaman birbirinden farklı iki kişi yürütürken, bazı senelerde ise her iki görevi tek bir ismin yürüttüğü anlaşılmaktadır. Kitabet iki farklı isimde ise ismin hemen altına vakıf veya kiler kâtibi olduğu belirtilirken, görev tek kişide ise isminin altına sadece kâtip ibaresi eklenmekle yetinilmiştir. Örneğin; 12 Mart 1596-11 Mart 1599 yılları arasındaki muhasebe kaydında, Hacı Mehmed, vakıf kâtibi iken Ömer ise kiler kâtibi olarak görev yapmaktaydı. Buna karşın bir diğer kayıta, 25 Mayıs 1610- 5 Mart 1612 yılları arasında Ömer Çelebi, kâtip olarak yazılmıştır. Bu örneklerden görevin muhakkak tek bir isim tarafından ya da mutlaka iki farklı kişi tarafından yürütülmesi gibi bir düzenin olmadığı anlaşıyor (bkz. Tablo 8). 1691 yılında ise Katip Mustafa'nın uzak bir yere gitmesi nedeniyle görevi, vakfın mütevellisi Yusuf tarafından Molla Yusuf'a verilmiştir. Ertesi sene Mustafa gittiği yerden döndüğünde görevi yeniden kendisine iade edilmiştir²⁹⁵. Muhtemelen bu durum vakfın işlerinin aksamaması adına yapılmış bir uygulama idi. Molla Yusuf bir seneliğine Mustafa'nın yerine vekalet etmiştir (bkz. Tablo 8).

Gülbahar Hatun Vakfı'nın vakfiyesinde kâtiplik görevinin ücreti için günlük 6 akçe belirlenmiştir. Kayıtlara bakıldığında ise kâtiplik işini tek kişi yaptığında 6 akçe ödendiği, iki kişinin bu görevi yürüttüğü zamanlarda ise vakıf kâtibi olana 4 akçe, kiler kâtibi olana ise 2 akçe ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır. 1580 tarihli muhasebe defterinde “matbah katibi” ve “vakıf katibi” olarak iki farklı katiplik görevi kaydedilmiş ancak görevin kimler tarafından yürütüldüğü belirtilmemiştir (bkz. Tablo 8). Burada matbah kâtibinin kiler kâtibi olduğu anlaşılmaktadır.

17 Şubat 1763 tarihli bir kayda göre, vakıfta kâtip olarak görev yapan Ali bin Mustafa Halife'nin günlük ücreti 17 akçedir (bkz. Tablo 8). Ücretin bu kadar yüksek olmasının nedeni ise Mustafa Halife'nin aynı anda pek çok görevi üzerinde bulundurmasıdır. Yürüttüğü her görev için ayrı bir ücretlendirme yapılmayıp hepsinin karşılığında aldığı toplam ücret yazılmıştır. Bu nedenle kâtiplik ücretinin ne kadar olduğunu tespit etmek mümkün değildir. Esasen Mustafa Halife o dönemde vakıftaki tüm kâtiplik işlerini de tek başına yürüten isimdi. Görevleri arasında, “vakıf katipliği”, “kiler katipliği” ve diğer kayıtlarda görülmedik şekilde “*kitab-i kura*” yani “köyler katipliği” adı altında farklı bir kitabet görevi de vardı. Ayrıca kendisi, vakfın hem vekil-i harcı hem habbazı hem de ferraşı idi. Yazılan 17 akçe tüm bu görevlerin karşılığıydı.

²⁹⁵ VGMA/Defter/Hurufat/1121, s.25.

Divana yansıyan bu kayıttan Ali bin Mustafa Halife'nin bazı işleri için uzak bir yerlere gideceği, üzerindeki görevleri için vekil tayin etmek istediği bu nedenle başvuru yaptığı anlaşılmaktadır²⁹⁶.

Tablo 8: Gülbahar Hatun Vakfı'nda Kâtip Olarak Görev Yapan İsimler

Kâtibin İsmi	Görev Yaptığı Birim	Görev Tarihi (Hicri)	Görev Tarihi (Miladi)	Günlük Ücreti (Akçe)
²⁹⁷	Matbah/Kiler Kâtibi	Gurre-i Muharrem 988-?	Şubat/Mart 1580-?	2
²⁹⁸	Vakıf Kâtibi	Gurre-i Muharrem 988-?	Şubat/Mart 1580-?	4
Hacı Süleyman ²⁹⁹	Vakıf Kâtibi	26 Cemaziyelevvel 1000- 11 Receb 1004	10 Mart 1592- 11 Mart 1596	4
Ömer bin Hüseyin ³⁰⁰	Kiler Kâtibi	26 Cemaziyelevvel 1000- 11 Receb 1004	10 Mart 1592- 11 Mart 1596	2
Hacı Mehmed ³⁰¹	Vakıf Kâtibi	12 Receb 1004- 13 Şaban 1007	12 Mart 1596- 11 Mart 1599	4
Ömer ³⁰²	Kiler Kâtibi	12 Receb 1004- 13 Şaban 1007	12 Mart 1596- 11 Mart 1599	2
Ömer Çelebi ³⁰³	Kâtip	2 Rebiülevvel 1019- 2 Muharrem 1021	25 Mayıs 1610- 5 Mart 1612	6
İsmail ³⁰⁴	Kâtip	2 Muharrem 1021- 10 Muharrem 1033	5 Mart 1612- 3 Kasım 1623	6
Ömer Çelebi ³⁰⁵	Kiler Kâtibi	10 Muharrem 1033- 18 Zilhicce 1033	3 Kasım 162- 1 Ekim 1624	2
Hacı Ömer ³⁰⁶	El-kâtip	24 Ramazan 1037- 1038	28 Mayıs 1628- 1629	2
İsmail ³⁰⁷	Vakıf Kâtibi	24 Ramazan 1037- 1038	28 Mayıs 1628- 1629	10
Ömer ³⁰⁸	Kâtip	19 Şaban 1041-?	11 Mart 1632-?	2
Abdurrahman ³⁰⁹	El-kâtip	19 Şaban 1041- Şaban 1042	11 Mart 1632- Şubat/Mart 1633	4
Ahmed ³¹⁰	Kâtip	5 ? Receb 1048- 23 Cemaziyelahir	12 Kasım 1638- 1 Kasım 1638	6

²⁹⁶ VGMA/Defter/00795/00040.

²⁹⁷ TSMA.d.8167/s.2/b.

²⁹⁸ TSMA.d.8167/s.3/a.

²⁹⁹ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b,141/b,131/b.

³⁰⁰ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b,141/b,131/b.

³⁰¹ BOA.MAD.d.2076, s.115/b,103/a, 91/a.

³⁰² BOA.MAD.d.2076, s.115/b,103/a, 91/a.

³⁰³ BOA.MAD.d.2076, s.77/a.

³⁰⁴ BOA.MAD.d.2076, s.71/a, 61/b, 53/b, 39/a.

³⁰⁵ BOA.MAD.d.2076, s.39/a.

³⁰⁶ BOA.MAD.d.2076, s.29/a.

³⁰⁷ BOA.MAD.d.2076, s.29/a.

³⁰⁸ BOA.MAD.d.2076, s.19/b.

³⁰⁹ BOA.MAD.d.2076, s.19/b, 15/b.

³¹⁰ BOA.MAD.d.2076, s.9/a.

		1048		
Derviş ³¹¹	El-Kâtip	5 ? Receb 1048-23 Cemaziyelahir 1048	12 Kasım 1638-1 Kasım 1638	6
Abdurrahman ³¹²	Kâtip	5 ? Receb 1048-23 Cemaziyelahir 1048	12 Kasım 1638-1 Kasım 1638	4
Yusuf ³¹³	Kiler Kâtibi	Evahir-i Cemaziyelevvel 1052	Ağustos Sonları 1642	6
Ömer ³¹⁴	Kâtip	29 Zilhicce 1075-Evail-i Zilkade 1080	13 Temmuz 1665-Mart Başları 1670	4
Molla Yusuf ³¹⁵	İmarethane Kâtibi	Receb 1102-?	Mart 1691-?	1
Mustafa ³¹⁶	İmarethane Kâtibi	Cemaziyelevvel 1103-?	Şubat 1692-?	6
İsmail ³¹⁷	Vakıf Kâtibi	Cemaziyelahir 1103-?	Mart 1692-?	4
Ali bin Mustafa Halife ³¹⁸	Vakıf Kâtibi, Köylerin Kâtibi, Kiler Kâtibi	3 Şaban 1176-?	17 Şubat 1763-?	17
Es-Seyyid Hafız Salih Efendi İbn-i El-Hac Ahmed ³¹⁹	Katip	9 Rebiülevvel 1187-?	30 Haziran 1773-?	-

1.1.5. Câbî

Türk-İslam devletlerinde devlete ait olan vergileri toplamakla görevli olan kişiler câbî olarak adlandırılırken, Osmanlı Devleti'nde ise vakıf gelirlerini toplayan görevliler için câbî terimi kullanılmıştır³²⁰. Özellikle vakfa ait olan gelirlerin uzak bölgelerde olması durumunda muhakkak câbî görevlendirildiği bilinmektedir. Küçük çaplı ya da aile vakıflarında pek çok görevde olduğu gibi bu görev için de mütevellilerin rol aldıklarını biliyoruz, fakat orta veya büyük ölçekli vakıflar söz konusu olduğunda vakıf çalışanları içerisinde câbîlerin varlıklarını görmek mümkündür. Vakıflardaki câbî sayısı vakfın büyüklüğü ile doğru orantılı olarak artmaktadır. Bazı vakıflarda bir ya da iki câbî

³¹¹ BOA.MAD.d.2076, s.9/b.

³¹² BOA.MAD.d.2076, s.9/b;3/a.

³¹³ BOA.MAD.d.2076, s.9/b, 3/b.

³¹⁴ BOA.MAD.d.7823, s.3/b; TSMAd. 1789/0001,s.2/b.

³¹⁵ VGMA/Defter/Hurufat/1121, s.23.

³¹⁶ VGMA/Defter/Hurufat/1121, s.25.

³¹⁷ VGMA/Defter/Hurufat/1121, s.25.

³¹⁸ VGMA/Defter/00795/00040.

³¹⁹ BOA.TSS. 1, 50/1.

³²⁰ Bahaeddin Yediyıldız, agm. s.56; Mehmet İpşirli, "Câbî", *DİA*, C.6, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s.529-530; Türk Ansiklopedisi, C.9, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1970, s.158, Ali Himmet Berki, age, s.9.

görevlendirilirken selâtın vakıflarda ise sayıları on ila yirmileri hatta bazen otuzları bulabilmektedir³²¹.

Hatuniye Vakfı Tokat merkezde kurulmuş olmasına karşın vakfa ait gelirler oldukça dağınık ve merkezden uzak yerlerdedir. Bu nedenle gelirleri toplamak için vakıfta câbîler görevlendirilmiştir. Vakfiyede câbî olarak kaç kişinin görev yapacağı kısmı açık bırakılmış, herhangi bir sayı verilmemiştir. Yine vakfiyede yer alan “*kıfâyet mikdarı müeaddit câbî bulunup bunlar mezkûr evkâfın gallâtını sıdk u sedât üzre toplamalarını şart*” ifadesi ile vakıfta pek çok câbînin görevlendirilmesi ve bunların doğruluk üzere vakıf gelirini toplamaları istenmiştir.

Vakfiyede özel bir sayı belirtilmediği için Hatuniye Vakfı’nda câbî sayısının senelere göre çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Genellikle, câbî olarak 8 kişinin görev aldığı vakıfta bazen sayının 11’e çıktığı bazen de 7’ye düştüğü görülmüştür. Örneğin, 1580 yılında 8, 1593 yılında 8, 1610 yılında 7, 1632 yılında 9, 1638-39 yılında ise 11 kişi câbî olarak görev almıştır (bkz. Tablo 9). Buradan yola çıkarak ortalama bir sayı vermek gerekirse, vakıfta genel olarak 8 kişinin cibayet işini yürütmekte olduğu söylenebilir. Bu 8 kişiden her biri birbirinden farklı köylerde istihdam edilirken, sadece “Hacı” köyü için 2 kişi câbî olarak görev almıştır. Sorkuoğlu, Tuht, Sirçelü, Kışlacık, Ahmedoğlu ve Kalecik ise câbî görevlendirilen diğer kaza ve köylerdir. Elimizde bulunan arşiv malzemelerine bakıldığında, XVII. yüzyılın ilk yıllarından itibaren ise muhasebe kayıtlarında köylerin isimleri ve câbînin görevi yerine getirme şekline dair çok fazla kaydın olmadığı dikkat çekmektedir. 1610’dan sonra defterlerdeki kayıtların hemen hepsinde sadece câbî isimleri yazılmıştır (bkz. Tablo 9).

Câbîlere ait ilk verilerde sadece köylerin isimleri mevcut olup, görev yapan câbîlerin kimler oldukları ve görev türlerine ait verilere denk gelmek mümkün olmamıştır (bkz. Tablo 9). Câbîler içerisinde görev türü olarak bazı kayıtlarda isimlerin altında “*câbî-i süvârî*” yani atlı cabi ibaresi bulunmaktadır. Bunlar çok yüksek ihtimalle daha uzak yerlerdeki gelirleri toplamakla görevliydi. Çok yüksek ihtimalle diyoruz çünkü atlı câbîlerin hangi köyde ya da nerelerde istihdam edildikleri belirtilmemiş sadece câbî-i süvârî şeklinde kayda geçirilmiştir. Ayrıca atlı câbîlerin diğer câbîlere nazaran daha fazla ücrete çalıştıkları tespit edilmiştir. Cibâyet görevini yürütmek için

³²¹ Mehmet İpşirli, agm. s.529-530.

istihdam edilen personel genellikle 2-3 akçeye çalışırken, atlı câbiler 4 akçe gibi bir ücret karşılığı görev yapmaktaydılar (bkz. Tablo 9). Tabloda listelenen isimler içerisinde; İbrahim bin Abdülkadir ve Ali bin Davud gibi uzun yıllar görev yapan isimlerin yanı sıra Said ve Cabbar gibi sadece bir defaya mahsus câbîlik yapmış olan isimler de bulunmaktadır.

1772 yılına ait bir kayıttan, Hacı köyü câbisi olan Ali Halife'nin "*bilâ veled*" yani çocuksuz olarak ölmesi sebebiyle görevin mütevellî kaymakamı tarafından diğer Ali Halife'ye, onun ölümü sonrasında da 1767 yılında Hafız Seyyid Salih'e tevcih edildiğini ancak ilerleyen zamanda merhum Ali Halife'nin oğlu Hasan Halife'nin ortaya çıkmasıyla görevin kendisine verildiğini öğreniyoruz³²².

Tablo 9: Gülbahar Hatun Vakfı'nda Câbî Olarak Görev Yapan İsimler³²³

Görev Tarihi Hicri/Miladi	Câbinin İsmi	Görev Şekli	Görev Yaptığı Yer	Günlük Ücreti (akçe)
Gurre-i Muharrem 988/ Şubat/Mart 1580 ³²⁴	-	-	Tuht Köyü	2
	-	-	Güles Köyü	3
	-	-	Bozoğlan Köyü	3
	-	-	Sorkuoğlanı Köyü	3
	-	-	 Köyü	4
	-	-	Ahmedoğlanı Köyü	2
	-	-	Sirçelü Köyü	3
	-	-	Kışlacık Köyü	3
26 Cemaziyevvel 1000/ 10 Mart 1592 ³²⁵	Ali bin Seydi	-	Sorkuoğlanı Köyü	3
	İbrahim bin Abdülkadir	Atlı Câbi	-	4
	Ali bin Davud	Atlı Câbi	-	4
	Ömer bin Budak	-	Hacı Köyü	2
	Hüseyin bin Mustafa	-	Hacı Köyü	2
	İbrahim bin Süleyman	-	Sirçelü Köyü	3
	Mehmed bin Hasan	-	Ahmedoğlanı Köyü	2
	Mehmed bin Receb	-	Kalecik köyü	3
7 Cemaziyelahir 1001/ 11 Mart 1593 ³²⁶	Ali	-	Sorkuoğlanı Köyü	3
	İbrahim bin Abdülkadir	Atlı Câbi	-	4
	Ali bin Davud	Atlı Câbi	-	4
	Mustafa Mahmud	-	Hacı Köyü	2
	Hüseyin bin Mustafa	-	Hacı Köyü	2
	Pir Ali Süleyman	-	Sirçelü Köyü	3
	Mehmed	-	Ahmedoğlanı	2
	Mehmed bin Receb	-	Kışlacık Köyü	3
	Ali bin Seydi	-	Sorkuoğlanı Köyü	3
	İbrahim bin Abdülkadir	Atlı Câbi	-	4

³²² VGMA. d/1288/00112. s. 222.

³²³ Bu tabloda verilen câbî listelerine ait referans numaraları herhangi bir karışıklığa sebebiyet vermemek adına, referans bilgileri ile ilgili olarak hicri tarihe denk gelen miladi tarihler başına eklenerek verilmiştir.

³²⁴ TSMA.d.8167/s.3/a.

³²⁵ TSMA.d/1655/001/s.4/b.

³²⁶ BOA.MAD.d.2076/s.155/a.

19 Cemaziyelahir sene 1002/ 12 Mart 1594 ³²⁷	Ali bin Davud	Atlı Câbi	-	4
	Mustafa Mahmud	-	Hacı Köyü	2
	Hüseyin bin Mustafa	-	Hacı Köyü	2
	Pir Ali Süleyman	-	Sirçelü Köyü	3
	Mehmed	-	Ahmedoğlanı	2
	Mehmed bin Receb	-	Kışlacık Köyü	3
11 Recep sene 1003/ 22 Mart 1595 ³²⁸	Ali bin Seydi	-	Sorkuoğlanı Köyü	3
	İbrahim bin Abdülkadir	Atlı Câbi	-	4
	Ali bin Davud	Atlı Câbi	-	4
	Mustafa Mahmud	-	Hacı Köyü	2
	Hüseyin bin Mustafa	-	Hacı Köyü	2
	Pir Ali Süleyman	-	Sirçelü Köyü	3
	Mehmed	-	Ahmedoğlanı	2
	Mehmed bin Receb	-	Kışlacık Köyü	3
12 Receb 1004/ 12 Mart 1596 ³²⁹	Ali bin Seydi	-	Sorkuoğlanı Köyü	3
	İbrahim bin Abdülkadir	Atlı Câbi	-	4
	Ali bin Davud	Atlı Câbi	-	4
	Mustafa Mahmud	-	Hacı Köyü	2
	Hüseyin bin Mustafa	-	Hacı Köyü	2
	Mehmed Balı?	-	Sirçelü Köyü	3
	Mehmed	-	Ahmedoğlanı	2
	Mehmed bin Receb	-	Kışlacık Köyü	3
22 Receb 1005/ 11 Mart 1597 ³³⁰	Ali bin Seydi	-	Sorkuoğlanı Köyü	3
	İbrahim bin Abdülkadir	Atlı Câbi	-	4
	Ali bin Davud	Atlı Câbi	-	4
	Mustafa Mahmud	-	Hacı Köyü	2
	Hüseyin bin Mustafa	-	Hacı Köyü	2
	Mehmed Balı?	-	Sirçelü Köyü	3
	Mehmed	-	Ahmedoğlanı	2
	Mehmed bin Receb	-	Kışlacık Köyü	3
02 Şaban 1006/ 10 Mart 1598 ³³¹	Ali bin Seydi	-	Sorkuoğlanı Köyü	3
	İbrahim bin Abdülkadir	Atlı Câbi	-	4
	Ali bin Davud	Atlı Câbi	-	4
	Mustafa Mahmud	-	Hacı Köyü	2
	Hüseyin bin Mustafa	-	Hacı Köyü	2
	Mehmed Balı?	-	Sirçelü Köyü	3
	Mehmed	-	Ahmedoğlanı	2
	Mehmed bin Receb	-	Kışlacık Köyü	3
2 Rebiülevvel 1019/ 25 Mayıs 1610 ³³²	İbrahim	-	-	4
	Ali	-	-	8
	Musab?	-	-	2
		-	-	3
	Ahmed	-	-	4
	Molla Ömer Çelebi	-	-	3
	Abdülkerim	-	-	4
2 Muharrem 1021/ 5 Mart 1612 ³³³	Ahmed	-	-	10
	İsa	-	-	8
	Mustafa	-	-	2

³²⁷ BOA.MAD.d.2076/s.141/b.

³²⁸ BOA.MAD.d.2076/s.131/b.

³²⁹ BOA.MAD.d.2076/s.117/a.

³³⁰ BOA.MAD.d.2076/s.103/a.

³³¹ BOA.MAD.d.2076/s.91/b.

³³² BOA.MAD.d.2076/s.77/a.

³³³ BOA.MAD.d.2076/s.71/a.

	Said	-	-	3
	Diğer Said	-	-	3
	Hüseyin	-	-	4
13 Rebiülahir 1023/ 23 Mayıs 1614 ³³⁴	Ahmed	-	-	10
	Hacı Ali	-	-	8
		-	-	2
	Rıdvan	-	-	3
	Ali	-	-	2
	Hüseyin	-	-	4
10 Muharrem 1024/ 9 Şubat 1615 ³³⁵	Ahmed	-	-	10
	Hacı Ali	-	-	8
	Fazlı	-	-	2
		-	-	3
	Rıdvan	-	-	3
	Ali	-	-	2
	Hüseyin	-	-	4
10 Muharrem 1033/ 3 Kasım 1623 ³³⁶	Hacı Ali	-	-	8
	Rıdvan	-	-	10
	Derviş Çelebi	-	-	4
	Şaban Çelebi	-	-	4
	Mahmud	-	-	4
	İsa	-	-	3
	Sefer	-	-	3
	Cabbar	-	-	2
	İbrahim	-	-	3
24 Ramazan 1037/ 28 Mayıs 1628 ³³⁷	Hacı Ali	-	-	8
	Mahmud	-	-	4
	Ali	-	-	5
	Derviş	-	-	6
	Kara? Ali	-	-	3
	Ali	-	-	2
19 Şaban 1041/ 11 Mart 1632 ³³⁸	Hacı Ali	-	-	8
	Mahmud	-	-	4
	Şaban	-	-	6
	Derviş	-	-	4
	Kara? Ali	-	-	3
	Diğer Ali	-	-	5
	Hüseyin Mehmed	-	-	2
	Mehmed	-	-	3
	Diğer Mehmed	-	-	2
1048/ 1638/39 ³³⁹	Hacı Ali	-	-	8
	Musa	-	-	5
	Kara? Ali	-	-	3
	Güvenç?	-	-	3
	Mehmed	-	-	4
	Derviş	-	-	6
	Şaban	-	-	4
	Mehmed	-	-	3
	Yusuf Salih	-	-	4

³³⁴ BOA.MAD.d.2076/s.61/b.

³³⁵ BOA.MAD.d.2076/s.53/b.

³³⁶ BOA.MAD.d.2076/s.39/b.

³³⁷ BOA.MAD.d.2076/s.29a/b.

³³⁸ BOA.MAD.d.2076/s.21/a,19/b.

³³⁹ BOA.MAD.d.2076/s.15/b.

	Ali	-	-	2
	Balı	-	-	2
5? Receb 1048/ 12 Kasım 1638 ³⁴⁰	el-Hac Ali	Atlı Câbi	-	8
	İsa	-	-	5
	Hacı Mahmud	-	-	4
	Ebubekir	-	-	4
	Mehmed	-	-	4
	Kara? Ali	-	-	3
	Diğer Ali	-	-	7
Evahir-i C 1052/ Ağustos Sonları 1642 ³⁴¹	Hacı	-	-	8
	Derviş	-	-	6
	Mahir?	-	-	5
	Hacı Mahmud	-	-	4
	Şaban	-	-	4
	Mehmed	-	-	3
	Kara? Ali	-	-	3
		-	-	3
	Balı	-	-	2
	Ali	-	-	2
29 Zilhicce 1075/ 13 Temmuz 1665 ³⁴²	Süleyman	-	-	8
	Balı	-	-	2
	Ali	-	-	4
	Diğer Ali	-	-	2
	Yakup	-	-	3
	Mustafa	-	-	3
	Halil	-	-	3
	Mehmed	-	-	2
	Şaban	-	-	4
	Ali	-	-	7
Evail-i Zilkade 1080/ Mart Başları 1670 ³⁴³		-	-	8
	Süleyman	-	-	4
	İsa	-	-	4
	Hızır	-	-	5
	Ali	-	-	4
		-	-	4
	Ahmed	-	-	4
	Mustafa	-	-	3
Cemaziyelahir 1103/Şubat/Mart 1692 ³⁴⁴	Osman	-	-	4
	Şeyh Mehmed	-	-	10
	Hüseyin	-	-	6
Muharrem 1141/Ağustos /Eylül 1728 ³⁴⁵	Ahmed	-	-	3
4 Safer 1186/ 7 Mayıs 1772 ³⁴⁶	Hasan Halife	-	Hacı Köyü	4
9 Rebiülevvel	İspir Mehmed	-	-	-

³⁴⁰ BOA.MAD.d.2076/s.9/b.

³⁴¹ BOA.MAD.d.2076/s.3/b.

³⁴² BOA.MAD.d.7823/s.3/b.

³⁴³ TSMAd. 1789/0001,s.2/b.

³⁴⁴ VGMA.d/Hurufat/1121,s.25.

³⁴⁵ VGMA.d/Hurufat/1141,s.226.

³⁴⁶ VGMA. d/1288/00112. s. 222.

1187/ 30 Haziran 1773 ³⁴⁷				
Gurre-i Safer 1196/ Şubat Başları 1782 ³⁴⁸	es-Seyyid Derviş Mustafa	Atlı Câbî	-	4
	Hafız es-Seyyid Salih	-	Hacı Köyü	4

1.2. Medrese Görevlileri

Osmanlı eğitim kurumları içerisinde medreseler ayrı bir öneme haizdir. Devlet medreselere büyük önem vermiş ve ülkenin pek çok yerinde medreseler inşaa ettirmiştir. Diğer kurumlarda olduğu gibi medreseler de vakıflar aracılığı ile ihdas edilmiş ve işletilmiştir. Nitekim bu denli önemli olan kurumların bünyesinde birçok insan görev almıştır. Başta müderrisler olmak üzere, muid, medrese imamı ve bevvap gibi görevliler medreseler kadrosunda yer almışlardır.

1.2.1. Müderris

Müderris, Osmanlı medreselerinin temel yapı taşıdır. Zira Osmanlı eğitim sisteminde, talebenin hangi medreseden mezun olduğu değil, hangi hocadan hangi dersleri gördüğü önemlidir³⁴⁹. Nitekim medreselerde görev alan müderrisin kim olduğu hangi kitaplardan hangi dersleri verdiği de ayrı bir önem arz etmektedir. Bu noktadan hareketle Osmanlı medreseleri derecelendirilmektedir. Kurulan medresenin hangi medrese gurubunda yer aldığı vakfiyede yer almaktadır. Ancak ihdas edilen medresenin sürekli olarak aynı derece eğitim vermesi gibi bir durum da söz konusu değildir. Özellikle XVI. yüzyıl ortasından itibaren medreselerin dereceleri konusunda değişikliklerin yaşandığı görülmüş, elli akçelik bir medrese altmış akçeye çıkabilirken, elli akçelik bir başka medrese de kırk akçelik medreseye düşürülebilmıştır³⁵⁰.

Gülbahar Hatun Vakfı vakfiyesine göre medresede müderris olarak görev alanlara günlük otuz akçe ödeme yapılması istenilmektedir. Literatüre göre, Hatuniye Medresesi kuruluşunda, “Miftah Medreseleri” ya da “Şerh-i Miftah” olarak da adlandırılan “Otuzlu Medreseler” sınıfında yer almıştır. Cahid Baltacı’nın kaleme aldığı esere göre, uzun yıllar bu seviyede eğitim veren medrese 1568/69 yılından önce “Kırklı Medreseler sınıfına çıkmış, 1652/53 yıllarında ise “Haric” sınıfına, daha sonra ise

³⁴⁷ BOA.TŞS. 1, 50/1.

³⁴⁸ VGMA. d/0363/00214. s. 422.

³⁴⁹ Mehmet İpşirli, “Medrese (Osmanlı Dönemi”, DİA, C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s.327-333.

³⁵⁰ Mehmet İpşirli, agm. s.330.

Şeyhülislam tarafından “Dahil” payesine yükseltilmiştir³⁵¹. Bu bilgilerden, medresenin derecesinin zaman içerisinde yükseltildiği anlaşılabilmektedir. Ancak arşiv kaynaklarından anlaşıldığına göre, düzenli bir paye yükseltilmesi yoktur. Medrese dereceleri genellikle müderrislerinin aldıkları ücretlerle belirlendiğine göre, ücretler bazında Hatuniye Medresesi’nin derecesi inişli çıkışlı bir izlenim göstermektedir. Çünkü bir müderris kırk akçeye çalışırken kendisinden sonra gelen diğer müderrisin otuz akçeye çalıştığı, daha sonra bir başka müderrisin ise günlük ödeme olarak elli akçe adlığı görülmüştür. Bu durumda sürekli olarak sabit bir dereceye sahip olduğu ya da sürekli olarak payesinin yükseltildiğini söylemek mümkün değildir. Ya da tüm bunların dışında genel olarak bilindiği gibi medreselerin derecelendirilmesi hususu sadece müderris ücretlerine bağlı değildir. Bu durumun altında yatan sebepler araştırmacılar için başlı başına yeni bir çalışma konusu olabilir.

Aşağıda Tablo 10’da kaynakların elverdiği ölçüde Gülbahar Hatun Medresesi’nde görev yapmış olan müderrisler sıralanmıştır. Listede ilk göze çarpan nokta çeşitli yıllara ait verilerde müderrislerin ücretlerindeki değişikliklerdir. Ücretler konusunda durağan bir durum ya da sürekli artış gösteren bir durum yoktur. Belli yıllarda altmış akçeye görev yapan bir müderris varken hemen ertesi yıl yirmi beş akçe gibi çok daha düşük ücretle çalışan bir başka müderrisin varlığı dikkati çekmektedir. Hatta bundan çok daha önemlisi aynı yıl içerisinde görev alan müderrislerin bile birbirinden farklı ücretlerle çalıştıkları görülebilmektedir. Bu duruma neden olan temel nokta müderrislerin kıdem durumları ve yetkinlikleridir. Yani ücretler müderrislerin kalifiye olma derecelerine göre değişiklik göstermektedir. Öte yandan, bir başka açıdan bakılacak olursa, bir yılda müderrislik görevi birden çok kişiye paylaştırıldığında ödenen ücret ister istemez düşüş gösterecektir³⁵².

Müderrislerin okuttukları kitaplar ve vermiş oldukları eğitime göre medresenin derecesi değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin H.988/M.1580 yılında medresede iki farklı müderrisin görev aldığı görülmektedir. Arka arkaya müderrislik yapan Efendi ile Hasan Efendi’nin ücretleri birbirinden farklıdır. Efendi günlük 60 akçe alırken kendisinden sonra görevi devralan Hasan Efendi’nin ise günlük 50 akçeye çalıştığı görülmektedir. Aynı yıl görev yapan her iki müderrisin geliri arasındaki fark, yukarıda

³⁵¹ Cahid Baltacı, age, s.334.

³⁵² Mehmet İpşirli, a.g.m.,s.330.

bahsedildiği gibi muhtemelen okuttukları dersler ile ilgilidir. 1610 senesine gelindiğinde ise aynı yıl dört farklı ismin birbirinden farklı ücretlerle müderris olarak görev aldıkları görülmektedir (bkz. Tablo 10).

Dikkat çeken bir diğer husus ise bazı çalışanların görevleri bırakıp yeni görevlinin vazifeyi teslim alması arasındaki boşluk günlerdir. Örneğin 1614 yılında görev alan Mevlana Abdullah Efendi ile diğer Abdullah Efendi arasında 14 günlük boşluk bulunmaktadır. Mevlana Abdullah Efendi 9 Mayıs günü görevi bırakırken, diğer Abdullah Efendi ise 23 Mayıs'ta göreve başlamıştır. Arada kalan 14 gün içerisinde, medresede derslerin yapılıp yapılmadığı veya müderris yokluğunda mudirler ile eğitime devam edilip edilmediği konusunda herhangi bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Aynı durum ertesi seneki müderrisler için de geçerlidir. Abdullah Efendi ile Mevlana Süleyman Efendi arasında bir aydan daha fazla bir süre görev boşluğu görülmektedir. Yine burada da medresedeki derslerin akıbeti belli değildir (bkz. Tablo 10).

Tablo 10: Gülbahar Hatun Vakfı Medresesinde Müderris Olarak Görev Yapan İsimler

Müderrisin İsmi	Görev Tarihi (Hicri)	Görev Tarihi (Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Şair Sinan Efendi (İnşasında ilk müderris olarak) ³⁵³	-	-	-
Seydî Karamanî Efendi ³⁵⁴	923'ten önce	1517/18'den önce	30
Aşıcı-zâde Hasan Çelebi ³⁵⁵	929'dan önce	1522/23'den önce	-
Muhyiddin Mehmed Hüseynî Efendi ³⁵⁶	-	-	-
Atâullah Ahmed Efendi ³⁵⁷	954'ten önce	1547/48'den önce	30
Sinan Çelebi ³⁵⁸	966'dan önce	1558/59'dan önce	30

³⁵³ Cahid Baltacı, age, s.334.

³⁵⁴ Cahid Baltacı, age, s.334.

³⁵⁵ Cahid Baltacı, age, s.334.

³⁵⁶ Cahid Baltacı, age, s.334. Baltacı'nın eserinde Muhyiddin Mehmed Hüseynî Efendi için bir çalışma tarihi bulunmamaktadır. 1566/67'de vefat ettiği şeklinde bir ifade yer almaktadır. Kendisi Hatuniye Medresesi'nde bu tarihten önce görev almış olmalıdır.

³⁵⁷ Cahid Baltacı, age, s.334.

³⁵⁸ Cahid Baltacı, age, s.334.

Circin-zâde Efendi ³⁵⁹	Hasan	976'dan önce	1568/69'dan önce	30
.... Efendi ³⁶⁰		Gurre-i Muharrem 988-26 Cemaziyelevvel 988	Şubat/Mart 1580- 9 Temmuz 1580	60
Hasan Efendi ³⁶¹		Gurre-i Muharrem 988- Gaye-i Zilhicce 988	Şubat/Mart 1580- 4 Şubat 1581	50
Mevlana Abdüsselam Efendi ³⁶²		?-26 Cemaziyelevvel 1000	?-10 Mart 1592	50
Mevlana Hüsam Efendi ³⁶³	Hüsam	?-11 Recep 1003	?-22 Mart 1595	60
Mevlana Osman Efendi ³⁶⁴	Osman	22 Recep 1005-?	11 Mart 1597-?	60
Mevlana Ahmed Efendi ³⁶⁵	Ahmed	2 Rebiülevvel 1019	25 Mayıs 1610	25
Mevlana Mustafa Efendi ³⁶⁶	Mustafa	2 Rebiülevvel 1019	25 Mayıs 1610	30
Mevlana Rıdvan Efendi ³⁶⁷	Rıdvan	2 Rebiülevvel 1019	25 Mayıs 1610	25
Mevlana Abdi Efendi ³⁶⁸		2 Rebiülevvel 1019	25 Mayıs 1610	30
Ahmed Efendi ³⁶⁹		2 Muharrem 1021- 8 Cemaziyelevvel 1021	5 Mart 1612- 7 Temmuz 1612	30
Mustafa Efendi ³⁷⁰		9 Cemaziyelevvel 1021- 8 Recep 1021	8Temmuz 1612- 4 Eylül 1612	40
Mehmed Efendi ³⁷¹		9 Recep 1021- 24 Zilkade 1021	5 Eylül 1612-16 Ocak 1613	30
Hüseyin Efendi ³⁷²		25 Zilkade 1021- 29 Zilhicce 1021	17 Ocak 1613-20 Şubat 1613	25

³⁵⁹ Cahid Baltacı, age, s.334.

³⁶⁰ TSMA.d.8167/s.2/b.

³⁶¹ TSMA.d.8167/s.2/b.

³⁶² TSMA.d 1655/0001/s.4/a; BOA.MAD.d 2076/s.153/a,141/a.

³⁶³ BOA.MAD.d 2076/s.131/a,115/a.

³⁶⁴ BOA.MAD.d 2076/s.101/b,91/a.

³⁶⁵ BOA.MAD.d 2076/s.75/b.

³⁶⁶ BOA.MAD.d 2076/s.75/b.

³⁶⁷ BOA.MAD.d 2076/s.75/b.

³⁶⁸ BOA.MAD.d 2076/s.75/b.

³⁶⁹ BOA.MAD.d 2076/s.69/a.

³⁷⁰ BOA.MAD.d 2076/s.69/a.

³⁷¹ BOA.MAD.d 2076/s.69/a.

³⁷² BOA.MAD.d 2076/s.69/a.

Mevlana Abdullah Efendi ³⁷³	15 Zilhicce 1022- 29 Rebiülevvel 1023	26 Ocak 1614- 9 Mayıs 1614	30
Abdullah Efendi ³⁷⁴	13 Rebiülahir 1023-9 Cemazziyelevvel 1023	23 Mayıs 1614-17 Haziran 1614	30
Abdurrahman Efendi ³⁷⁵	10 Cemaziyelevvel 1023- 14 Zilhicce 1023	18 Haziran 1614-15 Ocak 1615	40
Abdullah Efendi ³⁷⁶	10 Muharrem 1024- 3 Şaban 1024	9 Şubat 1615-28 Ağustos 1615	25
Mevlana Süleyman Efendi ³⁷⁷	20 Ramazan 1024- 15 Zilkade 1024	13 Ekim 1615-6 Aralık 1615	30
Mevlana Ahmed Efendi ³⁷⁸	15 Zilkade 1024-3 Zilhicce 1024	6 Aralık 1615-24 Aralık 1615	40
Mevlana Es-Seyyid ... ³⁷⁹	Şevval 1028-Zilhicce 1029	Eylül/Ekim 1619- Ekim/Kasım 1620	40
Mevlana Müderris Efendi Halife ³⁸⁰	10 Muharrem 1033-?	3 Kasım 1623-?	60
Mevlana Süleyman Efendi ³⁸¹	24 Ramazan 1037-?	28 Mayıs 1628-?	30
Mevlana Müderris Efendi ³⁸²	19 Şaban 1041-?	11 Mart 1632-?	60
Hafız Ahmed Efendi ³⁸³	9 Cemaziyelevvel 1047-?	29 Eylül 1637-?	15
Mevlana Seyyid Abdürrezzak ³⁸⁴	1048-?	1638/39-?	30
Mevlana Ahmed Efendi ³⁸⁵	Evahir-i C sene 1052-?	Ağustos sonları 1642-?	50
Es-Seyyid El-Hac Halil b. Ahmed ³⁸⁶	19 Recep 1064-?	5 Haziran 1654-?	15 akçe ile nısf hisse

³⁷³ BOA.MAD.d 2076/s.62/a.

³⁷⁴ BOA.MAD.d 2076/s.61/b.

³⁷⁵ BOA.MAD.d 2076/s.61/b.

³⁷⁶ BOA.MAD.d 2076/s.53/b.

³⁷⁷ BOA.MAD.d 2076/s.53/b.

³⁷⁸ BOA.MAD.d 2076/s.53/b.

³⁷⁹ TSMA.d 1655/0002/s.4/a.

³⁸⁰ BOA.MAD.d 2076/s.39/a.

³⁸¹ BOA.MAD.d 2076/s.27/b.

³⁸² BOA.MAD.d 2076/s.19/a.

³⁸³ VGMA.EV.HMH/00030/00029.

³⁸⁴ BOA.MAD.d 2076/s.15/a.

³⁸⁵ BOA.MAD.d 2076/s.13.

³⁸⁶ VGMA.EV.THR/00011/00043.

Mevlana Efendi ³⁸⁷	Kuddüs	29 Zilhicce 1075-?	13 Temmuz 1665-?	60
Mevlana Efendi ³⁸⁸	Müderriş	Zilhicce 1080	Nisan/Mayıs 1670	60
Müderriş ³⁸⁹		Şaban 1103	Nisan/Mayıs 1697	Senede 6 müd hınta

1.2.2. Diğer Medrese Çalışanları

Medrese kadrosunda müderrislerden başka görev yapan personel olarak, muid, medrese imamı, muallim ve bevvab gibi görevlileri saymak mümkündür. Medrese kadrosunda yer alan diğer çalışanlara ait veriler aşağıda Tablo 11’de özetlenmiştir. Vakfiyede, Gülbahar Hatun Medresesi’nde eğitim faaliyetlerinin aksamadan yürütülebilmesi için müderrise yardımcı olmak amacıyla günlük dört akçe karşılığında görev yapacak bir muidin bulunması şart koşulmuştur. Yine medresede hazır bulunan cemaate namaz kıldırması için bir imamın görevlendirilmesi istenmiştir. Görev alması istenen bu imamın dinde salih bir kişinin olması ve görevi karşılığında kendisine günlük iki akçe ödeme yapılması şart koşulmuştur³⁹⁰.

Tespit edebildiğimiz kadarıyla vakıfta muidlik görevi ile ilgili en erken tarihli belge 1580 yılına aittir. Bu belgede görev yapan muidin ismi belirtilmemiş sadece muid olarak kayıtlara girmiş ve günlük dört akçe aldığı görülmüştür. Medresede muid olarak görev yapan isimler içerisinde en uzun süre görev yapan isim olarak ise Avnullah Efendi görünüyor. 23 yıl muid olan Avnullah Efendi’nin ismi, medrese imamları içerisinde de geçmektedir. Muhtemelen aynı kişi olan Avnullah Efendi senelerce muidliğini yaptığı medreseye 1614 yılında imam olarak da görevlendirilmiştir. Vakıflarda zaman zaman bir kişinin birden çok işi üstlendiği bilinmektedir ve bu uygulama sadece Gülbahar Hatun Vakfı’na ait bir uygulama değildi³⁹¹. Aynı durum Avnullah Efendi’nin yürüttüğü görevlerde de görülmektedir. Yüksek olasılıkla böyle bir görevlendirmeye gitmek hem vakıf açısından hem de Avnullah Efendi açısından

³⁸⁷ BOA.MAD.d 7823/s.2/a.

³⁸⁸ TSMA.d.1789/s.2/a.

³⁸⁹ VGMA.d./Hurufat/1121/s.27.

³⁹⁰ VGMA, Vakfiye, nr. 740, sıra nr. 158, s. 405.

³⁹¹ Murat Yıldız, *Balkanlar’daki Osmanlı Vakıf Mirasından Amca Hasan Ağa Vakfı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2012, s.47.

oldukça pozitif ve akla yatkın bir iştir. Çünkü Avnullah'ın iki görevi üstlenmesi ile vakıf yeni bir görevli arayışına girişmekten kurtulmuş olmakla birlikte Avnullah da daha fazla gelir elde etmiş olmanın mutluluğunu yaşamış olması muhtemeldir.

Bazı yıllarda ise “medrese imamı” adı altında herhangi bir kayıt yoktur. Kaydın olmadığı tarihlerde imam olarak medresede kimsenin görevlendirilmediği düşünülebilir. Eğer medresede yine bir başka görevli imam olarak yer almış olsaydı tıpkı yukarıda bahsi geçen Avnullah gibi her iki görevi de kayıtlardaki yerini almış olurdu.

Medresenin bevvabı/kapıcısı vakti geldiğinde mektebi açıp kapayan, çocukların hal ve tavırlarına nezaret etmekle yükümlü olan kişidir³⁹². Gülbahar Hatun Vakfı vakfiyesinde bahsedildiğine göre bevvaba ücretinin haricinde medrese hücrelerinden bir tanesinin tahsis edilmesi de istenilmiştir³⁹³. Vakfiyesinde şart koşulmasına karşın arşiv kayıtlarında ilk defa 5 Mart 1612 tarihinde medresede bir bevvabın görevlendirildiğini görüyoruz. Günlük iki akçe ödeme yapılan bu görevlinin kim olduğu ise belli değildir³⁹⁴.

“Muallim-i sıbyan” ya da “muallim” adı altında bahsi geçen görevlilere ise elimizde mevcut olan Hurufat Defterlerinde denk gelinmiştir. Vakıfta muallim-i sıbyan olarak görünen ilk görevli Abdülkerim'dir ve 1704/1705 yılında görev almıştır. Kendisinin isminin yanında “*Gülbahar Hatun camii kurbunda yeni ta'mir edilen mu'allimhâne*” şeklinde bir açıklama bulunmaktadır³⁹⁵. Ancak vakfiyede böyle bir eğitim biriminin varlığından ya da tahsis edilmesinden bahsedilmemektedir. Vakfiyesinde olmamasına karşın zaman içerisinde ihtiyaç mukabilinde bir muallimhane inşaa edilmiş olması muhtemeldir. Bu muallimhanenin ne zaman inşaa edildiği bilinmemektedir. Her şeye rağmen “*ta'mir edilen*” ifadesi olduğuna göre bu muallimhanenin 1704/1705 yıllarından önceki bir tarihte inşaa edilmiş olacağı açıktır.

Ayrıca tüm bu bahsi geçen çalışanların dışında vakfiyede medresede görevlendirilmek üzere, medrese tuvaletini temizlemek için bir hizmetçinin yer alması istenmektedir. Vakfiyede böyle bir görevliden bahsediliyor olmasına rağmen incelenen arşiv kayıtlarında medresenin görevli kadrosunda herhangi bir hizmetçiye denk gelmek

³⁹² Ali Himmet Berki, age, s.9.

³⁹³ VGMA, Vakfiye, nr. 740, sıra nr. 158, s. 405.

³⁹⁴ BOA.MAD.d. 2076/s.69/a.

³⁹⁵ VGMA 1121, s. 37.

mümkün olmamıştır. Fakat medrese çalışanlarında olmasa bile imarethane ve camii personelleri içerisinde görülebilen temizlik elemanlarının medreseyi de temizlemiş olabileceği düşünülebilir.

Tablo 11: Gülbahar Hatun Vakfı Medresesinde Yer Alan Diğer Görevliler

Görevi	Görevlinin İsmi	Görev Tarihi (Hicri-Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Muid	Muid ³⁹⁶	Gurre-i Muharrem 988/ Şubat/Mart 1580	4
	Avnullah ³⁹⁷	26 Cemaziyelevve I 1000/10 Muharrem 1024 10 Mart 1592/9 Şubat 1615	4
	Murad Çelebi ³⁹⁸	10 Muharrem 1033/ 3 Kasım 1623	4
	Mevlana Murad Efendi ³⁹⁹	24 Ramazan 1037/ 28 Mayıs 1628	4
	Mevlana Hasan Efendi ⁴⁰⁰	19 Şaban 1041/ 11 Mart 1632	4
	Mevlana Yusuf Efendi ⁴⁰¹	1048/1638/39	4
	Mevlana Muid Efendi ⁴⁰²	5 Receb sene 1048/ 12 Kasım 1638	4
Medrese İmamı	İmam-ı Medrese ⁴⁰³	Gurre-i Muharrem 988-?/ Şubat/Mart 1580-?	2
	Osman Halife ⁴⁰⁴	26 Cemaziyelevvel 1000-02 Şaban 1006/10 Mart 1592- 10 Mart 1598	2
	Avnullah ⁴⁰⁵	13 Rebiülahir 1023/ 23 Mayıs 1614	2
	Murad Çelebi ⁴⁰⁶	10 Muharrem 1033/ 3 Kasım 1623	2
Muallim/Muallim-i Sıbyan	Abdülkerim ⁴⁰⁷	Zilkade 1116/ Şubat/Mart 1705	1 akçe ve senede 1 müd hinta
	Osman Halife ⁴⁰⁸	Safer 1172- Safer 1175/ Ekim/Kasım 1758/ Eylül 1761	1
	Abdurrahman ⁴⁰⁹	Şevval 1180/ Mart 1767	1
	Seyyid Hafız Mehmed Şükrü b. İbrahim ⁴¹⁰	Ramazan 1243/ Mart/Nisan 1828	1

³⁹⁶ TSMA.d.8167/s.2/b.

³⁹⁷ TS.MA.d. 1655/0001/s.4/a; MAD.d. 2076/s.153/a, 141/a, 131/a, 115/a, 101/b, 91/a, 61/b, 53/b.

³⁹⁸ BOA.MAD.d. 2076/s.39/a.

³⁹⁹ BOA.MAD.d. 2076/s.27/b.

⁴⁰⁰ BOA.MAD.d. 2076/s.19/a.

⁴⁰¹ BOA.MAD.d. 2076/s.15/a.

⁴⁰² BOA.MAD.d. 2076/s.9/a, 3/a.

⁴⁰³ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁴⁰⁴ TS.MA.d. 1655/0001/s.4/a; MAD.d. 2076/s.153/a, 141/a, 115/a, 91/a.

⁴⁰⁵ BOA.MAD.d. 2076/s.61/b, 53/b.

⁴⁰⁶ BOA.MAD.d. 2076/s.39/a.

⁴⁰⁷ VGMA 1121, s. 37.

⁴⁰⁸ VGMA 1092, s. 29; VGMA 1076, s. 101;

⁴⁰⁹ VGMA 1076, s. 111

⁴¹⁰ VGMA 542, s. 153

Bevvab	⁴¹¹	2 Muharrem 1021- 8 Cemaziyelevvel 1021/5 Mart 1612- 7 Temmuz 1612	2
	Mustafa ⁴¹²	13 Rebiülevvel 1023/ 23 Mayıs 1614	2
	Hüseyin ⁴¹³	Evahir-i Cemaziyelahir 1052/Ağustos Sonları 1642	2

1.2.3. Medrese Talebeleri

Medrese kadrosundan bahsederken talebelerin de bu zümreye eklenmesinin doğru bir yaklaşım olduğu düşünülmektedir. Çünkü vakfiyelerde medrese personelinin bahsedilirken medresede eğitim görecektir talebeler için de pay ayrılmaktadır. Gülbahar Hatun Medresesi'nde eğitim alan talebeler için vakfiyede, “*talebe için her hücreye iki dirhem olmak üzere yevmî yirmi dört dirhem ta'yin*” şeklinde bir ifade yer almaktadır. Buna göre günlük ikişer akçeden toplamda yirmi dört akçe on iki talebe için ayrılmış bulunmaktadır.

Medreselerin Osmanlı eğitim sistemindeki önemi yadsınamaz. Modern anlamda yüksek öğretim kurumları olan medreselerde eğitim gören kişiler devlet bünyesinde pek çok mühim görevleri yerine getirmektedir. Bu noktadan hareketle Osmanlı toplumu içerisinde ilmiye sınıfına mensup olan kişiler, müderrislerden talebelerine varıncaya kadar, toplumda saygı ve değer gören bir grubu teşkil etmiştir.

Toplumun hemen her kademesinden saygı ve itibar gören bu zümre zaman zaman sorun teşkil eden bir grup haline de bürünmüştür. Özellikle XVI. yüzyılın sonlarında şiddeti iyice artan Büyük Celali İsyanları öncesince medrese talebelerinin isyanları ve başı bozuk zümreye dahil olması devleti oldukça uğraştırmıştır. Yer yer isyancı grubun başını çeken medrese talebeleri ya da diğer kullanımı ile sùhte/softa zümresini durdurmak için merkezden emirler gönderilmiştir⁴¹⁴. O dönemde yaşanan Celali isyanlarının Anadolu topraklarında belli başlı bölgelerde yoğunlaştığı

⁴¹¹ BOA.MAD.d. 2076/s.69/a.

⁴¹² BOA.MAD.d/2076/s.61/b, 62/a, 53/b, 39/a, 27/b.

⁴¹³ BOA.MAD.d. 2076/s.3/a.

⁴¹⁴ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası Celali İsyanları*, Barış Yayınları, Ankara 1999, s.156; Halil İnalcık, *Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.191.

görüştür.

Coğrafi konumunun kendisine sağladığı bir avantajla Tokat doğal korunaklı bir yerdi ve isyancılar için de sığınıp saklanabilmeleri açısından oldukça elverişli bir şehirdi. İsyân hareketlerinden şehirde bulunan medreseler de nasibini almış ve bazı medrese talebelerinin de isyancılara katıldıkları görülmüştür. Bu dönemde Gülbahar Hatun Vakfı Medresesi'nde eğitim gören talebelerin de isyana katkı verdiklerine dair şikayetler bulunmaktadır. Örneğin, 1560 yılında vakfın mütevellisi olan Ali, durumu Divan-ı Hümayun'a bildirerek, bu fesadın önlenmesini istemiştir. Ali'nin söylediğine göre; medreseye bağlı olan bazı talebeler, imaretin kilerine zorla girerek buradan bal, yağ ve et almışlar, aldıkları diğer malzemeler ile şarap yapmışlardı. Müteveli Ali bu durum karşısında, olaya karıştığı düşünülen talebelerin olanların aksini ispat edebilecek kefillerinin bulunmadığından şikayetçiydi ve olaya ismi karışanların uzaklaştırılmasını talep ediyordu. Şikayete ilişkin olarak, Sivas beylerbeyine ve Tokat kadısına hitaben yazılan hükümde, konunun teftiş edilmesi ve müteveli Ali'nin söyledikleri eğer doğru ise zorla kilere girenlerin, Hatuniye Medresesi çatısı altında barındırılmamaları isteniyordu⁴¹⁵.

Bahsedilen isyanlar sırasında Gülbahar Hatun Medresesi'nde eğitim faaliyetlerinin aksayıp aksamadığı, öğrencilerden kaçının bu isyan hareketlerine dahil oldukları ya da talebe sayısında herhangi bir anormal artış ya da azalışın olup olmadığı belli değildir. Ancak 1580 yılındaki verilerde medresedeki talebelerin sayısının vakfiyede bahsedildiği gibi olup toplam 12 talebeye günlük iki akçe ödeme yapılarak toplamda yirmi dört akçenin ödendiği görülmektedir⁴¹⁶. Hatta bu durum Celali etkilerinin devam ettiği XVII. yüzyılın ilk senelerinde bile devam etmiştir. Kayhan Orabay'a göre vakıf gelirlerin azaldığı dönem olmasına karşın Gülbahar Hatun Vakfı 1612 senesinde diğer gruplarla birlikte medrese talebelerine de ödeme yaparak, şehrin ve şehir halkının zor günleri atlatmasına katkı sağlamıştır. Üstelik bu maaşları ödeme işini vakfın imaretine harcama yapmama pahasına gerçekleştirmiştir⁴¹⁷.

⁴¹⁵ A.DVN.MHM,3/1065, (7 Şaban 967/3 Mayıs 1560).

⁴¹⁶ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁴¹⁷ Kayhan Orbay, "The "Celâli Effect" on Rural Production And Demography in Central Anatolia The Waqf Of Hatuniyye (1590s to 1638)", *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung*, Volume 71 (1), 2018, s.29-44.

Tablo 12’de medresede eğitim gören talebelerin sayısı ve günlük ödeneklerine ilişkin veriler yer almaktadır. Buna göre denilebilir ki, kuruluşundan itibaren Hatuniye Medresesi’nin talebe sayısı 1638 yılı istisnasıyla hemen hemen hiç değişmemiştir. 1638 yılında talebelerin sayısında keskin bir düşüş gözlemlenmektedir. Sürekli olarak 12 öğrencisi olan medresenin 1638 yılındaki talebe sayısı altıdır. Sayının yarı yarıya düşüş göstermesinin nedeni bilinmemekle birlikte ilerleyen yıllarda sayı yeniden 12’ye çıkarak eski mevcuduna kavuşmuştur.

Tablo 12: Gülbahar Hatun Vakfı Medresesi’nde Eğitim Gören Talebelerle İlgili Veriler

Talebe Sayısı	Günlük Ücretleri (akçe)	Tarih (Hicri)	Tarih (Miladi)
12 ⁴¹⁸	24	Gurre-i Muharrem 988	Şubat/Mart 1580
12 ⁴¹⁹	24	26 Cemaziyevvel 1000	10 Mart 1592
12 ⁴²⁰	24	7 Cemaziyelahir 1001	11 Mart 1593
12 ⁴²¹	24	19 Cemaziyelahir 1002	12 Mart 1594
12 ⁴²²	24	11 Recep 1003	22 Mart 1595
12 ⁴²³	24	12 Recep 1004	12 Mart 1596
12 ⁴²⁴	24	22 Recep 1005	11 Mart 1597
12 ⁴²⁵	24	02 Şaban 1006	10 Mart 1598
12 ⁴²⁶	24	2 Muharrem 1021	5 Mart 1612
12 ⁴²⁷	24	13 Rebiülahir 1023	23 Mayıs 1614
12 ⁴²⁸	24	10 Muharrem 1024	9 Şubat 1615
12 ⁴²⁹	24	24 Ramazan 1037	28 Mayıs 1628
12 ⁴³⁰	24	19 Şaban 1041	11 Mart 1632
6 ⁴³¹	12	1048	1638/39
6 ⁴³²	12	5 Recep sene 1048	12 Kasım 1638
12 ⁴³³	24	Evahir-i Cemaziyelahir 1052	Ağustos Sonları 1642

⁴¹⁸ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁴¹⁹ TS.MA.d. 1655/0001/s.4/b.

⁴²⁰ BOA.MAD.d. 2076/s.153/a.

⁴²¹ BOA.MAD.d. 2076/s.141/a.

⁴²² BOA.MAD.d. 2076/s.131/a.

⁴²³ BOA.MAD.d. 2076/s.115/a.

⁴²⁴ BOA.MAD.d. 2076/s.101/b.

⁴²⁵ BOA.MAD.d. 2076/s.91/a.

⁴²⁶ BOA.MAD.d. 2076/s.69/a.

⁴²⁷ BOA.MAD.d. 2076/s.61/b.

⁴²⁸ BOA.MAD.d. 2076/s.53/b.

⁴²⁹ BOA.MAD.d. 2076/s.27/b.

⁴³⁰ BOA.MAD.d. 2076/s.19/a.

⁴³¹ BOA.MAD.d. 2076/s.15/a.

⁴³² BOA.MAD.d. 2076/s.9/a.

⁴³³ BOA.MAD.d. 2076/s.3/a.

1.3. Cami Görevlileri

Günümüzde cami olarak kullanılan mekanlar sadece namaz kılmak için kullanılırken, Osmanlı Devleti'nde çok daha fonksiyonel kurumlardı⁴³⁴. Camiler idabethane olmanın yanı sıra halkın sosyal anlamda kaynaşmasına olanak tanıyan yerlerdi. Bu cümleden olmak üzere camiler, çok daha sık kullanılan mekânlardı denilebilir. Çok yönlü olan bu yapıların çalışanları da oldukça çeşitliydi. Örneğin; imam ve hatip olarak başlı başına iki ayrı görev bulunuyordu. Camiler, yaygın olarak bilinen, imam ve hatiplerden başka, vaiz, müezzin, cüzhan, devirhan, ferraş, muarriş, siracî, hafız-ı ecza, noktai, saatî/muvakkit gibi çok çeşitli personel kadrosuna sahipti

1.3.1. Hatip/Hatib ve İmam

Gülbahar Hatun Vakfı ya da camiisi olan herhangi bir vakfın cami çalışanlarına bakıldığında imamlık ve hatiplik görevlerinin iki ayrı vazife olarak görüldüğü ve farklı isimlerin görevlendirildiği dikkat çekmektedir. Örneğin, 1592 yılında Gülbahar Hatun Camiisi'nde imam olarak Mevlana Musluhuddin Efendi, hatip olarak da Mevlana Veli Efendi göreve getirilmiştir⁴³⁵. Günümüzde ise camilerde imam-hatiplik tek bir vazife olarak kabul edilmektedir.

Camiide namaz vakitlerinde hazır bulunan cemaate namaz kıldırarak görevli kişiye “imam” adı verilirken, Cuma günleri camide hutbe okumakla görevli olan yani hitabet işini yürütmekle görevli olan kişiler ise “hatip” olarak tanımlanmaktadır. Gülbahar Hatun Vakfı vakfiyesinde belirtildiği gibi, camiisinde hatip olarak görev yapanların ücreti günlük 6 akçe iken imamlar ise günlük 5 akçe almaktaydılar. Aşağıda Tablo 13'teki verilere bakıldığında, imamların ücreti genel olarak sabit kalmış ve 5 akçeye çalışmışlardır. Eyüp Halife gibi bazı çalışanlar ise görevini mahsul olarak almışlardır. Hatipler ise başta günlük 6 akçeye çalışırken zaman içerisinde ücretleri artmış, XVII. yüzyılın ortalarına doğru hitabet ücreti günlük 10 akçeye çıkarılmıştır.

Yine Tablo 13'teki verilerden yola çıkarak, 1623 yılında camii hizmetlerinin yürütülmesinde bazı değişiklikler göze çarpmaktadır denilebilir. Bunlardan en önemlisi cami çalışanların üstlendikleri görevlerde meydana gelen değişimlerdir. Mesela 1596

⁴³⁴ Ahmet Akın, “Tarihi Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.15, S.29, 2016/1, s.194.

⁴³⁵ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a, 131/a.

yılından beri camiinin imamlığını yürüten Hüsam Efendi, imamlıkla beraber devirhanların da içerisinde yer almış ve birlikte yürüttüğü bu iki görev için günlük 8 akçe ödenek almıştır. Yine hatiplerde de bir kişi birden fazla görevi yürütmüştür. İsmi belirtilmeyen bir çalışan, hatipliğin yanı sıra ser-mahfil ve devirhanlık da yapmıştır. Hatiplik ücreti olan 6 akçenin dışındaki diğer iki görev içinse 3 akçe alarak, toplamda yevmiyesi 9 akçeye çıkmıştır.

Görevler konusundaki bir diğer husus ise, bazı görev değişiklikleri sırasında kimi görevlerin babadan oğula geçmesidir. Örneğin, 1758 yılında camiinin hem imamı hem de hatibi olan Abdülkadir'in ölmesi ile görevi oğlu Abdullah'a devredilmiştir. Abdullah imam ve hatipliğin yanı sıra günde 2 akçe karşılığında cüzhan olarak da görev yapmıştır. Abdullah'ın görevleri konusunda dikkate şayan bir diğer husus ise imamlığı karşılığında aldığı ücretidir. Abdullah yürüttüğü görevlerden hatiplik için 10, cüzhanlık için 2 akçe alırken imamlık görevi için ise diğer imamlardan (genelde 5 akçe) daha yüksek bir ücret yani 10 akçe almaktadır (bkz. Tablo 13). Abdullah'a imamlık için daha fazla para ödenmesinin sebebi belirtilmemiştir.

Görev değişikliği sadece görevlinin ölmesi neticesinde vuku bulmaz feragat yoluyla ya da azil sebebiyle de değişiklik yaşanması mümkündür. Bazen kişiler kendi istekleri ile de görevlerini çocuklarına ya da bir başkasına bırakmışlardır. 1691 yılında Gülbahar Hatun Camii'inde hatip olan Mehmed Efendi kendi hüsn-i rızası ile görevini oğlu Abdullah Efendi'ye bırakmıştır⁴³⁶. O tarihte Darüssade ağası olan Ahmed Ağa durumu uygun görerek Abdullah Efendi'nin görevini onaylamıştır.

XVII. yüzyılda camiinin işleyişinde dikkat çeken bir diğer husus ise imamların sayısıdır. Tablo 13'ten görüleceği üzere, 1628 yılına kadar camiide bir tane imam görevlendirilirken, bu tarihten itibaren camiideki imamların sayısı artış göstermiş ve “*imam-ı evvel(birinci imam)*” ve “*imam-ı sanî (ikinci imam)*” adı altında iki kişi görevlendirilmiştir. Kişilerin hangisinin birinci imam hangisinin ikinci imam olduğu ise her zaman belirtilmemiştir.

Tablo 13: Gülbahar Hatun Vakfı Camiinde İmam ve Hatip Olarak Görev Alan Kişiler

⁴³⁶ BOA.İE.EV.23/2751.

Yürüttüğü Görev	Görevlilerin İsimleri	Görev Tarihi (Hicri)	Görev Tarihi (Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Hatip	Hatib ⁴³⁷	Gurre-i Muharrem 988-?	Şubat/Mart 1580-?	6
	Mevlana Veli Halife ⁴³⁸	26 Cemaziyelevvel 1000- 12 Receb 1004	10 Mart 1592- 12 Mart 1596	6
	Abdurrahman ⁴³⁹	12 Receb 1004-2 Rebiülevvel 1019	12 Mart 1596- 25 Mayıs 1610	6
	Hacı Abdi ⁴⁴⁰	2 Rebiülevvel 1019- 2 Muharrem 1021	25 Mayıs 1610- 5 Mart 1612	6
	Hacı Abdullah ⁴⁴¹	2 Muharrem 1021	5 Mart 1612	6
	Abdurrahman ⁴⁴²	13 Rebiülahir 1023- 10 Muharrem 1033	23 Mayıs 1614- 3 Kasım 1623	6
	İsimsiz ⁴⁴³	10 Muharrem 1033-	3 Kasım 1623- 28 Mayıs 1628	9
	Mevlana Mehmet Efendi ⁴⁴⁴	24 Ramazan 1037-19 Şaban 1041	28 Mayıs 1628-11 Mart 1632	10
	Mevlana Hatib Efendi ⁴⁴⁵	19 Şaban 1041- Evahir-i Cemaziyelahir 1052	11 Mart 1632- Ağustos Sonları 1642	10
	Mevlana Ahmed Efendi ⁴⁴⁶	Evahir-i Cemaziyelahir 1052- ?	Ağustos Sonları 1642-?	10
	Mehmed Efendi ⁴⁴⁷	?-22 Recep 1102	?-21 Nisan 1691	10
	Abdullah Efendi ⁴⁴⁸	22 Recep 1102- Recep 1103	21 Nisan 1691- Mart/Nisan 1692	10
	Süleyman ⁴⁴⁹	Recep 1103-?	Mart/Nisan 1692-?	5
	Abdullah Halife ⁴⁵⁰	10 Şevval 1171-?	17 Haziran 1758-?	10
	Abdullah Efendi ⁴⁵¹	9 Rebiülevvel 1187-?	30 Haziran 1773-?	-
	İmam-ı cami-i şerif ⁴⁵²	Gurre-i Muharrem 988-?	Şubat/Mart 1580-?	5
	Mevlana Musluhuddin ⁴⁵³	26 Cemaziyelevvel 1000-12 Receb 1004	10 Mart 1592- 12 Mart 1596	5
	Mevlana Hüsam ⁴⁵⁴	12 Receb 1004- 19 Şaban 1041	12 Mart 1596- 11 Mart 1632	5/8
	Süleyman Halife ⁴⁵⁵ (İmam-ı sani)	24 Ramazan 1037- 1048	28 Mayıs 1628- 1638/39	4

⁴³⁷ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁴³⁸ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a, 131/a.

⁴³⁹ BOA.MAD.d.2076, s.115/a, 101/b, 91/a.

⁴⁴⁰ BOA.MAD.d.2076, s.75/b.

⁴⁴¹ BOA.MAD.d.2076, s.69/b.

⁴⁴² BOA.MAD.d.2076, s.61/b, 53/b.

⁴⁴³ BOA.MAD.d.2076, s.39/a.

⁴⁴⁴ BOA.MAD.d.2076, s.27/b.

⁴⁴⁵ BOA.MAD.d.2076, s.19/a, 15/b, 9/a.

⁴⁴⁶ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

⁴⁴⁷ BOA.İE.EV.23/2751.

⁴⁴⁸ BOA.İE.EV.23/2751.

⁴⁴⁹ VGMA.d/Hurufat/1121,s.26.

⁴⁵⁰ BOA.C.EV.313/15902.

⁴⁵¹ BOA.TŞS. 1, 50/1.

⁴⁵² TSMA.d.8167/s.2/a.

⁴⁵³ TSMA.d.1655/0001, s.4/b. BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a, 131/a.

⁴⁵⁴ BOA.MAD.d.2076, s.115/a, 101/b, 91/a, 75/b, 69/b, 61/b, 53/b, 39/a, 27/b.

⁴⁵⁵ BOA.MAD.d.2076, s.27/b, 19/a.

İmam	Mevlana Hüsameddin ⁴⁵⁶ (İmam-ı Evvel)	19 Şaban 1041- 1048	11 Mart 1632- 1638/39	5
	Molla Mehmed ⁴⁵⁷	1048-?	1638-?	5
	Molla Tahsin ⁴⁵⁸	1048-?	1638-?	5
	Mevlana Mehmed Efendi ⁴⁵⁹	5 Receb sene 1048	12 Kasım 1638	5
	Mevlana Süleyman Efendi ⁴⁶⁰	5 Receb sene 1048- Evahir-i Cemaziyelahir 1052	12 Kasım 1638- Ağustos Sonları 1642	5
	Mehmed Efendi ⁴⁶¹	Evahir-i Cemaziyelahir 1052	Ağustos Sonları 1642	5
	Mustafa ⁴⁶²	Evahir-i Cemaziyelahir 1052	Ağustos Sonları 1642	5
	Yunus ⁴⁶³	Recep 1103	Mart/Nisan 1692	5
	Eyüp ⁴⁶⁴	Recep 1103	Mart/Nisan 1692	5 akçe ve senede 6 müd hınta
	Eyüp Halife ⁴⁶⁵	Muharrem 1139	Ağustos/Eylül 1726	Senelik 4 müd hınta
	Abdullah Halife ⁴⁶⁶	10 Şevval 1171-?	17 Haziran 1758-?	10
	Abdullah Efendi ⁴⁶⁷	9 Rebiülevvel 1187-?	30 Haziran 1773-?	-

Gülbahar Hatun Camii'nde hatipler ve imamların dışında vaizler de görevlendirilmiştir. Ancak bunların hemen hepsi geç tarihlidir. XVIII. yüzyılın başından itibaren vakıfta vaizlerin varlığı görülmektedir (Bkz. Tablo 14). Onun öncesinde ise gerek muhasebe kayıtları olsun gerekse diğer belge türleri olsun hiç birinde vaiz olarak çalışan kimse görülmemektedir. Ayrıca vakfın vakfiyesinde de vaizden bahsedilmemektedir.

Bu tarihten önce vakıfta vaiz var mıydı yok muydu? yahut farklı bir isimle mi anılıyorlardı? ya da tüm bunlardan farklı olarak vakfın hatipleri vaizlik görevini de mi yürütüyorlardı? gibi soruları cevaplamak oldukça güçtür. Elimizde bulunan kaynaklar da bu durumu açıklama konusunda bize yardımcı olabilecek durumda değildirler. Fakat

⁴⁵⁶ BOA.MAD.d.2076, s.19/a.

⁴⁵⁷ BOA.MAD.d.2076, s.15/a

⁴⁵⁸ BOA.MAD.d.2076, s.15a.

⁴⁵⁹ BOA.MAD.d.2076, s.9/a, 3/a.

⁴⁶⁰ BOA.MAD.d.2076, s.9/a.

⁴⁶¹ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

⁴⁶² BOA.MAD.d.2076, s.3.

⁴⁶³ VGMA.d/Hurufat/1121,s.26.

⁴⁶⁴ VGMA.d/Hurufat/1121,s.27. Eyüp isimli çalışanın, 1116 senesindeki görevlendirmesinde ise senede 5-6 müd hınta karşılığında çalıştığı görülüyor. VGMA.d/Hurufat/1121,s.36.

⁴⁶⁵ VGMA.d/Hurufat/1143,s.37.

⁴⁶⁶ BOA.C.EV.313/15902.

⁴⁶⁷ BOA.TŞS. 1, 50/1.

böylesi bir durum yalnızca Gülbahar Hatun Vakfı'nda görülmemektedir. Gülbahar Hatun'un eşi Fatih Sultan Mehmed'in kendi adını taşıyan vakfında da en başta vaiz olarak kimse görevlendirilmemiştir⁴⁶⁸. Burada ise akıllara, erken dönem tesis edilen vakıflarda vaiz gibi bir görevlinin olmadığı bu işi daha çok hatiplerin üstlendiği gibi bir durum gelebilir.

Hurufat kayıtlarından tespit ettiğimiz Gülbahar Hatun Camii vaizleri ile ilgili veriler aşağıda Tablo 14'te listelenmiştir. Bu tabloya göre karşımıza çıkan ilk vaiz Ebubekir isimli bir kişi olup kendisinden görevini bir başkasına 1703 senesinde ferağ ettiği için haberdar olmaktadır. Kendisinin göreve ne zaman başladığı ya da kendisinden önce vaiz olarak görev yapan bir başka ismin var olup olmadığı bilinmemektedir. Görevini Mehmed Emin'e bırakan Ebubekir, iki sene sonra ise Cuma vaizliği görevini de aynı isme ferağ etmiştir. 1731 yılında ise, Şeyhülislam işareti ile perşembe günü vaizi olarak Mahmud Halife atanmıştır. Burada akıllara, her gün cemaate vaaz vermek için ayrı bir vaiz mi görev alıyordu? gibi bir soru gelmektedir. Mahmud Halife vaizlik görevini hasbi yani gönüllü olarak yürütmekteydi. Daha sonra ise Es-Seyyid Eş-şeyh Ömer vafat edince görevi küçük oğlu Seyyid Ahmed'e kalmış fakat kendisi muhtemelen çok küçük olduğu için yerine abisi Seyyid Mehmed'in vekâlet etmesi kararlaştırılmıştır.

Tablo 14: Gülbahar Hatun Vakfı Camii'nde Vaiz Olarak Görev Alan Kişiler

Görevlilerin İsimleri	Görev Tarihi (Hicri)	Görev Tarihi (Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Ebubekir ⁴⁶⁹	?-Zilhicce 1114	?-Nisan/Mayıs-1703	1
Mehmed Emin ⁴⁷⁰	Zilhicce 1114-?	Nisan/Mayıs 1703-?	1
Ebubekir (Cuma Vaizi) ⁴⁷¹	?-Zilhicce 1116	?-Mart/Nisan 1705	1
Mehmed Emin (Cuma Vaizi) ⁴⁷²	Zilhicce 1116-?	Mart/Nisan 1705-?	1
Mahmud Halife ⁴⁷³	?-Şevval 1143	?-Nisan/Mayıs 1731	Hasbi
Mustafa ⁴⁷⁴	?-Cemaziyelahir 1172	?-Ocak/Şubat 1752	1
Şeyh Abdurrahman ⁴⁷⁵	Cemaziyelahir 1172-?	Ocak/Şubat 1752-?	1

⁴⁶⁸ Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s.256.

⁴⁶⁹ VGMA.d/Hurufat/1121,s.36.

⁴⁷⁰ VGMA.d/Hurufat/1121,s.36.

⁴⁷¹ VGMA.d/Hurufat/1121,s.37.

⁴⁷² VGMA.d/Hurufat/1121,s.37.

⁴⁷³ VGMA.d/Hurufat/1094,s.10.

⁴⁷⁴ VGMA.d/Hurufat/1092,s.31.

⁴⁷⁵ VGMA.d/Hurufat/1092,s.31.

Abdurrahman Halife ⁴⁷⁶	?-Şevval 1176	?-Mart/Nisan 1763	1
Osman Halife ⁴⁷⁷	Şevval 1176-?	Mart/Nisan 1763-?	1
Mehmed Ali Efendi ibn-i Salih Efendi ⁴⁷⁸	9 Rabiülevvel 1187-?	30 Haziran 1773-?	-

1.3.2. Müezzin

Vakfın merkez camiisi olan Gülbahar Hatun camiisinde sürekli olarak iki müezzin yer almıştır. Vakfiyede belirtildiğine göre müezzin olacak kişilerin sesleri güzel olmalıydı. Görevleri karşılığında ise kendilerine kişi başına 3'er akçe ödeme yapılacaktı. Tablo 15'te yer alan verilere göre vakıfta müezzin olarak 2'şer kişi çalışmıştır. Pek çok görevlinin birden fazla görevi birlikte yürüttüğü bilinen vakıfta bazı senelerde müezzin olarak kayda geçen kimse bulunmamaktadır. 1612 yılı müezzinleri olarak Halil ve Mahmud'tan sonra tam 20 yıl camiide müezzin olarak kimse kayıtlara geçirilmemiştir. 1612 ve 1632 yılları arasındaki muhasebe kayıtlarında müezzin kaydına rastlanılmamıştır. 20 yıl gibi uzun bir süre camiide hiç müezzin çalıştırılmamış olması pek mümkün görülmemektedir. Vakıftaki diğer çalışanlardan bazılarının bu görevi yürütmüş olabileceği akla gelen ilk ihtimaldir. Ancak öyle bir durumda da diğer görevi ile birlikte müezzin olarak muhakkak kayda geçirilmesi gerekirdi. Çeşitli arşiv kaynakları üzerinde yapılan çalışmalarda da duruma açıklık getirecek herhangi bir veri bulunamamıştır.

1692 yılında Seyyid Mustafa isimli bir müezzinin çalıştığı anlaşıyor. Kendisinin görevi o tarihte yenilenmiştir. Ancak o yıl yine Seyyid Mustafa isimli bir çalışanın üzerinde sâlâ müezzinliği görevi de görülmektedir. Her iki kayıta yer alan Seyyid Mustafa çok yüksek ihtimalle aynı kişidir. Ancak vakfiyede “sâlâ müezzinliği” şeklinde herhangi bir görev yer almıyor. Seyyid Mustafa'nın yürüteceği bu sâlâ müezzinliği görevi için ise herhangi bir ücret belirtilmemiştir. Seyyid Mustafa'dan sonra XVIII. yüzyılın sonlarına doğru sâlâ müezzinliği görevini yürüten Molla Abdullah isimli bir çalışandır. Molla Abdullah'ın kayıtlara göre 1773 senesinde vakıfta görev yaptığı anlaşıyor. Ancak tıpkı Seyyid Mustafa'da olduğu gibi Molla Abdullah'ın da aldığı ücrete dair herhangi bir veri bulunmamaktadır (bkz. Tablo 15).

⁴⁷⁶ VGMA.d/Hurufat/1076,s.103.

⁴⁷⁷ VGMA.d/Hurufat/1076,s.103.

⁴⁷⁸ BOA.TŞS. 1, 50/1.

Tablo 15: Gülbahar Hatun Vakfı Camiinde Müezzin Olarak Görev Alan Kişiler

Müezzin İsmi	Görev Tarihi (Hicri)	Görev Tarihi (Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Müezzin ⁴⁷⁹	Gurre-i Muharrem 988-?	Şubat/Mart 1580-?	6
Yusuf ⁴⁸⁰	26 Cemaziyelevvel 1000- 11 Recep sene 1003	10 Mart 1592- 22 Mart 1595	3
Hayreddin ⁴⁸¹	26 Cemaziyelevvel 1000 11 Recep sene 1003-	10 Mart 1592- 22 Mart 1595	3
Hüsam ⁴⁸²	11 Recep sene 1003-2 Rebiülevvel 1019	22 Mart 1595- 25 Mayıs 1610	3
Sadeddin ⁴⁸³	11 Recep sene 1003-12 Receb 1004	22 Mart 1595-12 Mart 1596	3
Hayreddin ⁴⁸⁴	12 Receb 1004-2 Rebiülevvel 1019	12 Mart 1596-2 Rebiülevvel 1019	3
Ali ⁴⁸⁵	2 Rebiülevvel 1019-2 Muharrem 1021	25 Mayıs 1610-5 Mart 1612	3
İsimsiz ⁴⁸⁶	2 Rebiülevvel 1019-2 Muharrem 1021	25 Mayıs 1610-5 Mart 1612	3
Mahmud ⁴⁸⁷	2 Muharrem 1021-?	5 Mart 1612-?	3
Halil ⁴⁸⁸	2 Muharrem 1021-?	5 Mart 1612-?	3
Mehmed ⁴⁸⁹	19 Şaban 1041-1048	11 Mart 1632-1638/39-	6
Seyyid Ali ⁴⁹⁰	19 Şaban 1041-1048	11 Mart 1632-1638/39	3
Molla Hüseyin ⁴⁹¹	1048- Evahir-i Cemaziyelahir 1052	1638- Ağustos Sonları 1642	5
Mehmed ⁴⁹²	1048- Evahir-i Cemaziyelahir 1052	1638- Ağustos Sonları 1642	6
Hasan ⁴⁹³	Evahir-i Cemaziyelahir 1052	Ağustos Sonları 1642	5
Mehmed Çelebi ⁴⁹⁴	Evahir-i Cemaziyelahir 1052	Ağustos Sonları 1642	5
Seyyid Mustafa ⁴⁹⁵	Recep 1103	Mart/Nisan 1692	5
Seyyid Mustafa (Sala Müezzini) ⁴⁹⁶	Recep 1103	Mart/Nisan 1692	-
Muhammed Halife ⁴⁹⁷	Rebiülevvel 1142	Eylül/Ekim 1749	5

⁴⁷⁹ TSMA.d.8167/s.2/a.⁴⁸⁰ TSMA.d.1655/0001, s.4/a; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a.⁴⁸¹ TSMA.d.1655/0001, s.4/a; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a.⁴⁸² BOA.MAD.d.2076, s.131/a, 115/a, 101/b, 91/a.⁴⁸³ BOA.MAD.d.2076, s.131/a.⁴⁸⁴ BOA.MAD.d.2076, s.115/a, 101/b, 91/a.⁴⁸⁵ BOA.MAD.d.2076, s.75/b.⁴⁸⁶ BOA.MAD.d.2076, s.75/b.⁴⁸⁷ BOA.MAD.d.2076, s.69/b, 61/b, 53/b.⁴⁸⁸ BOA.MAD.d.2076, s. 69/b, 61/b, 53/b.⁴⁸⁹ BOA.MAD.d.2076, s.19/a.⁴⁹⁰ BOA.MAD.d.2076, s.19/a.⁴⁹¹ BOA.MAD.d.2076, s.15/a, 9/s.⁴⁹² BOA.MAD.d.2076, s.15/a.⁴⁹³ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.⁴⁹⁴ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.⁴⁹⁵ VGMA.d/Hurufat/1121,s.26.⁴⁹⁶ VGMA.d/Hurufat/1121,s.26.⁴⁹⁷ VGMA.d/Hurufat/1144,s.229.

Molla Mehmed bin Mustafa ⁴⁹⁸	9 Rebiülevvel 1187	30 Haziran 1773	-
Molla Osman ⁴⁹⁹	9 Rebiülevvel 1187	30 Haziran 1773	-
Molla Abdullah ⁵⁰⁰	9 Rebiülevvel 1187	30 Haziran 1773	-
Diğer Abdullah ⁵⁰¹	Recep 1191	Ağustos/Eylül 1777	2

1.3.3. Cüzhan

Camii, tekke ya da türbe gibi dini mekânlarda Kur’ân-ı Kerim’den belirli kısımları belirli vakitlerde okumakla yükümlü olan kişiler cüzhan olarak adlandırılmıştır. Vakfiyede özel bir şart koşulmadığı sürece, cüzhanlar genellikle sabah ve ikinci namazlarından sonra Kur’ân okumakla sorumluydular⁵⁰². Bir kurumda görevlendirilecek cüzhan sayısı yine vakfın vakfiyesinde yer almaktaydı.

Gülbahar Hatun Vakfı vakfiyesinde cüzhanlar ile ilgili olarak bazı hususlar mevcuttur. Vakfiyeye göre cüzhanların sayısı 15 olup içerinden bir tanesi kendilerine reislik edecekti yani ser-mahfil olacaktı. Bu kişi her kim olursa hem cüz okuyacak hem de diğer arkadaşlarından sorumlu olacak ve kendisine diğerlerinden 1 akçe fazla ödenecekti. Cüzhanların yevmiyeleri ise 2’şer akçe şeklinde belirlenmişti. Camiide cüzhan olarak görev yapacak kadroya toplamda 31 akçe pay ayrılmıştır. Bunların haricinde ise kendilerinden, acele etmeden, kurallara uygun olarak, sabah namazından sonra Kur’ân-ı Kerim’i yüzünden bir tam cüz okumaları istenmiştir. Cüzhanların bu işi yaparken “dünya kelâmı etmemeleri” yani dünyaya ait herhangi bir şey konuşmamaları da diğer bir şarttı. Ayrıca cüzhan olarak görev alacak kişilerin tecvid bilmeleri özellikle istenmiştir.

Aşağıda Tablo 16’da Gülbahar Hatun camiinde cüzhan olarak çalışmış olan görevlilerle alakalı veriler yer almaktadır. Bu verilere göre, 1580 yılında görev yapan cüzhanların sayıları belli olmakla birlikte bu kişilerin kimler olduklarına dair herhangi bir veri bulunmamaktadır. Vakfiyeye riayet edilerek çoğunlukla 15 kişi cüzhan olarak görevlendirilmiştir. Ancak zaman zaman cüzhan sayısı değişiklik göstermiştir. 1612 yılına kadar sürekli olarak 15 kişi görev alırken, 1612 senesinde 16 kişinin istihdam edildiği görülüyor. Bir süre bu şekilde devam eden düzen 1628 yılında yeniden eski

⁴⁹⁸ BOA.TŞS. 1, 50/1.

⁴⁹⁹ BOA.TŞS. 1, 50/1.

⁵⁰⁰ BOA.TŞS. 1, 50/1.

⁵⁰¹ VGMA.d/Hurufat/1158,s.137.

⁵⁰² Berki, age, s.10.

haline dönmüş ve cüzhan sayısı tekrardan 15 olmuştur. XVII. yüzyılın ortalarına yaklaştıkça, sayıları tekrardan artış göstermiş ve 1638 yılında cüzhanların sayıları 17 kişiye ulaşmıştır.

Tablo 16'dan da okunabileceği gibi cüzhanlar çok sık değişiklik göstermemiş, aynı isimler pek çok sene vakıfta görev almışlardır. 1692 yılında Eyüp isimli bir çalışan cüzhan kadrosunda yer alırken, daha sonraları Seyyid Yakup adlı birisi görevi zorla zapt etmiş ve görev kendisine verilmiştir. Seyyid Yakup cüzhanlar içerisindeki yerini aldıktan birkaç ay sonra durum anlaşılmış, görev önce iptal edilmiş ardından da eski yürütücüsü olan Eyüp'e yeniden verilmiştir⁵⁰³. Ulema sınıfına mensup kişiler arasında görevlerin babadan oğluna geçmesi usulü genellikle alışlagelmiş bir durumdur. Ancak çok fazla alışık olunmayan örnekler de karşımıza çıkmıştır. 1703 yılında cüzhanlar içerisinde bulunan Himmet isimli çalışan görevini damadı Veliyüddin'e iki akçe karşılığında ferağ etmiştir.

Tablo 16: Gülbahar Hatun Vakfında Cüzhan Olarak Görev Alan Kişiler

Görev Tarihi Hicri/ Miladi	Cüzhanın İsmi	Günlük Ücreti (akçe)
Gurre-i Muharrem 988-?/ Şubat/Mart 1580-? ⁵⁰⁴	Cüzhan 15 kişi	30
26 Cemaziyelevvel 1000/ 10 Mart 1592 ⁵⁰⁵	Feyzullah Ali	2
	Seyyid Ömer	2
	Hamdi bin Mehmed	2
	Mehmed bin İbrahim	2
	Hüseyin bin Osman	2
	Mustafa bin Mehmed	2
	Ahmed bin Musluhuddin	2
	Ali bin Musluhuddin	2
	Hafız İbrahim	2
	Abdurrahman Halife	2
	Ahmed bin Hüseyin	2
	Mehmed bin İlyas	2
	Diğer Feyzullah Ali	2
	Ahmed bin İbrahim	2
	Yahşi Şeyh Üveys	2
	Feyzullah Ali	2
	Seyyid Ömer	2
	Mahmud Hamdi	2
	Mehmed bin İbrahim	2
	Osman Hasan	2
	 Mustafa Mahmud	2

⁵⁰³ VGMA.d/Hurufat/1121,s.25; VGMA.d/Hurufat/1121, s.23; VGMA.d/Hurufat/1121, s.24; VGMA.d/Hurufat/1121, s.25; VGMA.d/Hurufat/1121, s.25.

⁵⁰⁴ TSM.A.d.8167/s.2/a-b.

⁵⁰⁵ TSM.A.d.1655/0001, s.4/b.

7 Cemaziyelahir 1001/ 11 Mart 1593 ⁵⁰⁶	Ahmed Musluhuddin	2
	Ali Musluhuddin	2
	Hafız İbrahim	2
	Abdurrahman Halife	2
	Ahmed Hasan	2
	Mehmed bin İlyas	2
	Feyzullah Ali	2
	Ahmed İbrahim	2
	Yahşi Şeyh Üveys	2
19 Cemaziyelahir 1002/ 12 Mart 1594 ⁵⁰⁷	Feyzullah Ali	2
	Seyyid Ömer	2
	Mahmud Hamdi	2
	Mehmed İbrahim	2
	Osman Hasan	2
	 Mustafa Mahmud	2
	Ahmed Musluhuddin	2
	Ali Musluhuddin	2
	Hafız İbrahim	2
	Abdurrahman Halife	2
	Ahmed Hasan	2
	Mehmed bin İlyas	2
	Feyzullah Ali	2
	Ahmed İbrahim	2
	Yahşi Şeyh Üveys	2
11 Recep 1003/ 22 Mart 1595 ⁵⁰⁸	Feyzullah Ali	2
	Seyyid Ömer	2
	Mahmud Hamdi	2
	Mehmed bin İbrahim	2
	Osman Hasan	2
	 Mustafa Mahmud	2
	Ahmed Musluhuddin	2
	Ali Musluhuddin	2
	Hafız İbrahim	2
	Abdurrahman Halife	2
	Ahmed Hasan	2
	Mehmed bin İlyas	2
	Feyzullah Ali	2
	Ahmed İbrahim	2
	Yahşi Şeyh Üveys	2
12 Recep 1004/ 12 Mart 1596 ⁵⁰⁹	Feyzullah Ali	2
	Seyyid Ömer	2
	Mahmud Hamdi	2
	Mehmed bin İbrahim	2
	Osman Hasan	2
	 Mustafa Mahmud	2
	Ahmed Musluhuddin	2
	Ali Musluhuddin	2
	Hafız İbrahim	2
	Hafız Sa'di	2
	Ahmed Hasan	2

⁵⁰⁶ BOA.MAD.d.2076, s.153/b.

⁵⁰⁷ BOA.MAD.d.2076, s.141/a-b.

⁵⁰⁸ BOA.MAD.d.2076, s.131/b.

⁵⁰⁹ BOA.MAD.d.2076, s.115/b.

	Mehmed bin İlyas	2
	Feyzullah Ali	2
	Ahmed İbrahim	2
	Yahşi Şeyh Üveys	2
22 Recep 1005/ 11 Mart 1597 ⁵¹⁰	Feyzullah Ali	2
	Seyyid Ömer	2
	Mahmud Hamdi	2
	Mehmed bin İbrahim	2
	Osman Hasan	2
	 Mustafa Mahmud	2
	Ahmed Musluhuddin	2
	Ali Musluhuddin	2
	Hafız İbrahim	2
	Hafız Sa'di	2
	Ahmed Hasan	2
	Mehmed bin İlyas	2
	Feyzullah Ali	2
	Ahmed İbrahim	2
	Yahşi Şeyh Üveys	2
02 Şaban 1006/ 10 Mart 1598 ⁵¹¹	Feyzullah Ali	2
	Seyyid Ömer	2
	Mahmud Hamdi	2
	Mehmed bin İbrahim	2
	Osman Hasan	2
	 Mustafa Mahmud	2
	Ahmed Musluhuddin	2
	Ali Musluhuddin	2
	Hafız İbrahim	2
	Seydi bin Mustafa	2
	Ahmed Hasan	2
	Mehmed bin İlyas	2
	Feyzullah Ali	2
	Ahmed İbrahim	2
	Yahşi Şeyh Üveys	2
2 Rebiülevvel 1019/ 25 Mayıs 1610 ⁵¹²	Seyyid Ömer Çelebi	2
	Ahmed Çelebi	2
	Ahmed Çelebi	2
	Mehmed Çelebi	2
	Abdullah Çelebi	2
	İbrahim Hakkı?	2
	Mehmed Kasım	2
	Hüseyin Çelebi	2
		2
	Molla Sadi	2
	İsmail Çelebi	2
	Molla Hüsam	2
	Molla İsa	2
	Mahmud Çelebi	2
	Süleyman Avnullah	2
	İsa	2
	Mahmud	2

⁵¹⁰ BOA.MAD.d.2076, s.103/b.

⁵¹¹ BOA.MAD.d.2076, s.91/a.

⁵¹² BOA.MAD.d.2076, s.77/a.

2 Muharrem 1021/ 5 Mart 1612 ⁵¹³	Avnullah	2
	Mahmud Süleyman	2
	Seydi	2
	Seyyid Mahmud	2
	Ahmed Çelebi	2
	Kasım	2
	Mehmed Kasım	2
	İsmail Çelebi	2
	Ahmed	2
	İbrahim	2
	Hüseyin Ahmed	2
	Hasan Kasım	2
	Abdullah	2
	Mahmud	2
13 Rebiülahir 1023/ 23 Mayıs 1614 ⁵¹⁴	Mehmed	2
	Avnullah	2
	Ali	2
	Mehmed Süleyman	2
	Seyyid Ömer	2
	Seydi	2
	Mevlana Ahmed	2
	Kasım	2
	Mehmed Çelebi	2
	Hasan	2
	İsmail	2
	İbrahim	2
	Abdurrahman	2
	Hüseyin	2
10 Muharrem 1024/ 9 Şubat 1615 ⁵¹⁵	Mehmed	2
	Avnullah	2
	Ali	2
	Mehmed Süleyman	2
	Seyyid Ömer	2
	Seydi	2
	Mevlana Ahmed	2
	Kasım	2
	Mehmed Çelebi	2
	Hasan	2
	İsmail	2
	İbrahim	2
	Abdurrahman	2
	Hüseyin	2
	Mahmud	2
	Ahmed	2
	Seyyid Ömer	2
	Kasım? Çelebi	2
	Ahmed Musluhuddin	2
	Ahmed Çelebi	2
	Abdurrahman	2

⁵¹³ BOA.MAD.d.2076, s.69/b.

⁵¹⁴ BOA.MAD.d.2076, s.61/b.

⁵¹⁵ BOA.MAD.d.2076, s.53/b.

24 Ramazan 1037/ 28 Mayıs 1628 ⁵¹⁶	Hüseyin Çelebi	2
	İsmail Çelebi	2
	Ömer Kasım	2
	Mehmed Çelebi	2
	İbrahim Çelebi	2
	Mahmud Çelebi	2
	İbrahim Çelebi	2
	Süleyman Çelebi	2
	Ömer Çelebi	2
	Mahmud İbrahim	2
19 Şaban 1041/ 11 Mart 1632 ⁵¹⁷	Molla Hüsam	2
	Seyyid Ömer	2
	Ahmed	2
	Diger Ahmed	2
	Abdurrahman	2
	Haşim Çelebi	2
	Hüseyin Çelebi	2
	İsmail Halife	2
	Ömer Çelebi	2
	Mehmed Çelebi	2
	İbrahim Çelebi	2
	Fuad Çelebi	2
	Diğer İbrahim	2
	Süleyman Çelebi	2
	Mehmed İbrahim	2
1048/ 1638/39 ⁵¹⁸	Seyyid Halil	2
	Molla Ali	2
	Mahmud Çelebi	2
	Molla Mehmed	2
	Molla Ömer	2
	Ahmed Çelebi	2
	Diger Ahmed	2
	Ahmed Çelebi	2
	Kasım Çelebi	2
	Molla Hüseyin	2
	Molla İsmail	2
	Hüseyin Çelebi	2
	Molla Ömer	2
	Es-Seyyid Halil	2
	İbrahim Çelebi	2
5 ? Receb sene 1048/ 12 Kasım 1638 ⁵¹⁹	Seyyid Halil	2
	Molla Mehmed	2
	Molla Ali	2
	Ahmed Çelebi	2
	Diger Ahmed Çelebi	2
	Kasım Çelebi	2
	Diger Ahmed Çelebi	2
	Hasan Çelebi	2
	İsmail Çelebi	2
	Hüseyin Çelebi	2

⁵¹⁶ BOA.MAD.d.2076, s.29/a.

⁵¹⁷ BOA.MAD.d.2076, s.19/b.

⁵¹⁸ BOA.MAD.d.2076, s.15/a-b.

⁵¹⁹ BOA.MAD.d.2076, s.9/a.

	Süleyman Çelebi	2
	Seyyid Halil	2
	İbrahim Çelebi	2
	Seyyid Halil	2
	Ahmed	2
	Molla Ömer	2
	Şeyh Süleyman	2
Evahir-i C 1052/ Ağustos Sonları 1642 ⁵²⁰	Seyyid Halil	2
	Ali	2
	Mehmed Çelebi	2
	Abdullah	2
	Ömer Çelebi	2
	Avni Çelebi	2
	Yusuf Çelebi	2
	Yusuf Çelebi	2
	Rüstem Çelebi	2
	Hasan Çelebi	2
	İsmail Çelebi	2
	Hüseyin Çelebi	2
	Ömer Çelebi	2
	Seyyid Halil	2
	İbrahim Çelebi	2
	Seyyid Halil	2
Cemaziyelahir 1103/ Şubat/Mart 1692 ⁵²¹	Abdülkadir	-
	Himmet	-
	Eyüp	-
	Seyyid Yakup	-
	Mustafa	2
Şaban 1105/ Mart/Nisan 1694 ⁵²²	Süleyman	Senede 1 sehim mahsul
Şaban 1110/ Şubat/Mart 1699 ⁵²³	Seyyid Mustafa	1
Ramazan 1113/ Ocak/Şubat 1702 ⁵²⁴	Seyyid Hasan (Cüzhan ve Noktacı)	4
	El-hac Hasan	1
	Veli	3
Muharrem 1115/ Mayıs/ Haziran 1703 ⁵²⁵	Veliyyüddin	2
Şaban 1137/ Nisan/Mayıs 1725 ⁵²⁶	Mehmed	2
Muharrem 1140/ Ağustos/Eylül 1727 ⁵²⁷	Ahmed	3
Şaban 1142/ Şubat/Mart 1732 ⁵²⁸	Şeyh Mustafa	2
	Salih Halife	2

⁵²⁰ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

⁵²¹ VGMA.d/Hurufat/1121,s.25; VGMA.d/Hurufat/1121,s.23; VGMA.d/Hurufat/1121,s.24;
VGMA.d/Hurufat/1121, s.25; VGMA.d/Hurufat/1121, s.25.

⁵²² VGMA.d/Hurufat/1121,s.42.

⁵²³ VGMA.d/Hurufat/1140,s.233.

⁵²⁴ VGMA.d/Hurufat/1121,s.34; VGMA.d/Hurufat/1121,s.33; VGMA.d/Hurufat/1121,s.38.

⁵²⁵ VGMA.d/Hurufat/1121,s.35.

⁵²⁶ VGMA.d/Hurufat/1129,s.16.

⁵²⁷ VGMA.d/Hurufat/1143,s.319.

⁵²⁸ VGMA.d/Hurufat/1144,s.229.

Zilkade 1143/ Mayıs/Haziran 1731 ⁵²⁹	Abdullah	2
	Molla Ahmed	Senede 1 müd galle
Muharrem 1144/ Temmuz/ Ağustos 1731 ⁵³⁰	Ziyaeddin, Yusuf ve Hacı Osman	Senede 4 müd galle ve seneden 2 müd hinta
	Numan Halife	1
	Mahmud	2
13 Şevval 1170/ 1 Temmuz 1757 ⁵³¹	Ahmed	3
28 Cemaziyelevvel 1171 /7 Şubat 1758 ⁵³²	Salih Halife	-
3 Rebiülevvel 1171/ 15 Kasım 1757 ⁵³³	Seyyid Ali bin Mehmed	2
9 Rebiülevvel 1187/ 30 Haziran 1773 ⁵³⁴	Es-Seyyid Ahmed Efendi ibn-i Eş-Şeyh Mehmed Efendi	-
Recep 1191/ Ağustos/Eylül 1777 ⁵³⁵	Diğer Abdullah	2
Ramazan 1204/ Mayıs/Haziran 1790 ⁵³⁶	Ahmed ve Mehmed	2

1.3.4. Devirhan

Terim olarak “devir-hân” tabiri, vakıf şartı gereği cuma günleri ya da belirli bir günde öğle namazlarından önce Mülk Suresi veya başka bir sure okumakla görevli kişi olarak tanımlanır⁵³⁷. Görev aldığı günlerin devretmesi nedeniyle bu işe devirhanlık, yürüten kişilere ise devirhan adı verilmiştir. Vakfiyeye göre, vakıfta devirhan olarak 6 kişinin çalışması ve yine cüzhanlarda olduğu gibi içlerinden birisinin 2 akçe yevmiye ile reis yani ser-mahfil olması şart koşulmuştur. Toplamda 7 akçe ödeme yapılacak olan devirhanların her biri için birer akçe yalnızca ser-mahfile iki akçe ödenecekti. Devirhanların görevi ise Cuma günleri belirli camilerde Kur’ân okumalarıydı. Kimin hangi camide görev aldığı konusu belli değildir. Muhtemelen kendi aralarında görev yeri paylaşımı vardı ve herkes alışık olduğu yerde devir okuyordu.

Tablo 17’de vakıf tarafından devirhan olarak görevlendirilen kişiler listelenmiştir. Buna göre devirhan istihdam sayısında vakfiyeye oldukça riayet edilmiştir. Ancak 1623 yılında vakfın farklı birimlerinde görev alan pek çok kişinin aynı

⁵²⁹ VGMA.d/Hurufat/1094,s.11;VGMA.d/Hurufat/1094,s.12; VGMA.d/Hurufat/1094,s.10.

⁵³⁰ VGMA.d/Hurufat/1094,s.13; VGMA.d/Hurufat/1144,s.225; VGMA.d/Hurufat/1094,s.13.

⁵³¹ VGMA.d/Hurufat/1092,s.18.

⁵³² VGMA.d/Hurufat/1092,s.22.

⁵³³ VGMA.d/Hurufat/1092,s.20.

⁵³⁴ BOA.TŞS. 1, 50/1.

⁵³⁵ VGMA.d/Hurufat/1158,s.137.

⁵³⁶ VGMA.d/Hurufat/537,s.182.

⁵³⁷ Ali Himmet Berki, a.g.e., s.12.

zamanda devirhan olarak da görev aldığı anlaşıyor. Ayrıca yine o sene devirhanların sayısı artış göstermiş ve sayıları 15'e ulaşmıştır. Bu durum fazla uzun sürmemiş 1623 senesini takip eden bir sonraki kayıt olan 1628 yılında durum normale dönmüş ve devirhanların sayısı eskiden olduğu gibi 6 kişi olarak belirlenmiştir.

Tablo 17: Gülbahar Hatun Vakfında Devirhan Olarak Görev Alan Kişiler

Görev Tarihi Hicri/ Miladi	Devirhan İsmi	Günlük Ücreti (akçe)
Gurre-i Muharrem 988-?/ ⁵³⁸ Şubat/Mart 1580-?	Cüzhan 6 kişi	-
26 Cemaziyelevvel 1000/ 10 Mart 1592 ⁵³⁹	İbrahim(Ser-mahfil maa Devirhan)	3
	Ahmed	1
	İsa?	1
	Osman Halife	1
	İsmail	1
	Ahmed	1
7 Cemaziyelahir 1001/ 11 Mart 1593 ⁵⁴⁰	İbrahim(Ser-mahfil maa Devirhan)	3
	Ahmed	1
	İsa?	1
	Osman Halife	1
	İsmail	1
	Ahmed	1
19 Cemaziyelahir 1002/ 12 Mart 1594 ⁵⁴¹	İbrahim(Ser-mahfil maa Devirhan)	3
	Ahmed	1
	Ali	1
	Osman Halife	1
	İsmail	1
	Ahmed	1
11 Recep 1003/ 22 Mart 1595 ⁵⁴²	İbrahim(Ser-mahfil maa Devirhan)	3
	Ahmed	1
	Ali	1
	Osman Halife	1
	İsmail	1
	Ahmed	1
12 Receb 1004/ 12 Mart 1596 ⁵⁴³	İbrahim(Ser-mahfil maa Devirhan)	3
	Ahmed	1
	Ali	1
	Osman Halife	1
	İsmail	1
	Ahmed	1
22 Receb 1005/ 11 Mart 1597 ⁵⁴⁴	İbrahim(Ser-mahfil maa Devirhan)	3
	Ahmed	1
	İsa?	1

⁵³⁸ TSMA.d.8167/s.2/b. Devirhanlara ait günlük ücret belirtilmeyip toplamda aldıkları ücret miktarı olarak 2160 akçe yazılmıştır.

⁵³⁹ TSMA.d.1655/0001, s.4/b.

⁵⁴⁰ BOA.MAD.d.2076, s.153/b.

⁵⁴¹ BOA.MAD.d.2076, s.141/a.

⁵⁴² BOA.MAD.d.2076, s.131/a.

⁵⁴³ BOA.MAD.d.2076, s.115/a-b.

⁵⁴⁴ BOA.MAD.d.2076, s.103/a.

	Osman Halife	1
	İsmail	1
	Ahmed	1
02 Şaban 1006/ 10 Mart 1598 ⁵⁴⁵	İbrahim(Ser-mahfil maa Devirhan)	3
	Ahmed	1
	Ali	1
	Osman Halife	1
	İsmail	1
	Ahmed	1
2 Rebiülevvel 1019/ 25 Mayıs 1610 ⁵⁴⁶	Hacı Abdi (Ser-Mahfil)	3
	Ahmed Halife	1
	Ömer Çelebi	3
	Molla Mehmed	1
	Molla Ali	1
	Mahmud Halife	1
2 Muharrem 1021/ 5 Mart 1612 ⁵⁴⁷	Hacı Abdi (Ser-Mahfil)	3
	Osman	1
	Mehmed	1
	Diğer Mehmed	1
	Ömer Çelebi	3
	Ahmed Çelebi	1
13 Rebiülahir 1023/ 23 Mayıs 1614 ⁵⁴⁸	Hacı Abdi (Ser-Mahfil)	3
	Ahmed	1
	Ali	1
	Mehmed	1
	Ömer	3
	Mehmed	1
10 Muharrem 1024/ 9 Şubat 1615 ⁵⁴⁹	Hacı Abdi (Ser-Mahfil)	3
	Ahmed	1
	Ali	1
	Mehmed	1
	Ömer	3
	Mehmed	1
10 Muharrem 1033/ 3 Kasım 1623 ⁵⁵⁰	(Hatib, Ser-mahfil, Devirhan)	9
	Mevlana Hüsam (İmam-ı cami-i şerif ma devirhan)	8
	Mehmed Çelebi	6
	Ali (Ferraş, Devirhan)	7
	İsa Çelebi (Devirhan ve)	7
	Ahmed (İmam-ı evvel ve devirhan)	3
	Ahmed Çelebi	3
	Ebulkasım	3
	İbrahim Çelebi	2
	Ömer Çelebi(devirhan ve hammal-ı guşt ve ambari?)	6
	Ahmed Hüseyin	3
	İbrahim Çelebi	2
	İsmail çelebi	2

⁵⁴⁵ BOA.MAD.d.2076, s.91/a.

⁵⁴⁶ BOA.MAD.d.2076, s.75/b.

⁵⁴⁷ BOA.MAD.d.2076, s.69/b.

⁵⁴⁸ BOA.MAD.d.2076, s.61/b.

⁵⁴⁹ BOA.MAD.d.2076, s.53/b.

⁵⁵⁰ BOA.MAD.d.2076, s.39/a.

	Abdullah Çelebi	1
	Ali veled-i Ahmed Çelebi	3
24 Ramazan 1037/ 28 Mayıs 1628 ⁵⁵¹	Mahmud (Ser-Mahfil)	2
	Mahmud	1
	Ahmed	1
	Molla Ali	1
	Ömer bin Kasım	1
	Seyyid Molla Ömer	3
19 Şaban 1041/ 11 Mart 1632 ⁵⁵²	Mahmud (Ser-Mahfil)	2
	Mehmed Mahmud?	1
	Ahmed	1
	Ali	1
	Ömer	1
	Molla Mehmed	1
1048/ 1638 ⁵⁵³	Mahmud (Ser-Mahfil)	2
	Mahmud Çelebi	1
	Molla Ömer	1
	Ahmed Çelebi	1
	El-Hac İbrahim	1
	Molla Mehmed	1
	Ömer Çelebi	1
5 ? Receb sene 1048/ 12 Kasım 1638 ⁵⁵⁴	Mahmud Çelebi (Ser-Mahfil)	2
	Ömer Çelebi	1
	Mehmed	1
	Molla Ömer	1
	Ahmed Çelebi	1
	El-Hac İbrahim	1
	Mehmed Çelebi	1
	Ömer Çelebi	1
Evahir-i C 1052/ Ağustos Sonları 1642 ⁵⁵⁵	Mehmed Çelebi (Ser-Mahfil)	2
	Mehmed Çelebi	1
	Hasan Çelebi	1
	Ahmed Çelebi	1
	Hacı İbrahim	1
	Mehmed Efendi	1
	Ömer Çelebi	1
Rebiülevvel 1103/ Kasım/Aralık 1691 ⁵⁵⁶	Ahmed	1
Şaban 1104/ Nisan/Mayıs 1693 ⁵⁵⁷	Seyyid Mustafa	1
Rebiülevvel 1142/ Eylül/Ekim 1729 ⁵⁵⁸	Ömer	1
Zilhicce 1144/ Mayıs/Haziran 1732 ⁵⁵⁹	Muhammed Halife	1
Rebiülahir 1172/ Aralık 1758 ⁵⁶⁰	Seyyid Süleyman	1

⁵⁵¹ BOA.MAD.d.2076, s.29/a.

⁵⁵² BOA.MAD.d.2076, s.19/b.

⁵⁵³ BOA.MAD.d.2076, s.15/a.

⁵⁵⁴ BOA.MAD.d.2076, s.9/a.

⁵⁵⁵ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

⁵⁵⁶ VGMA.d/Hurufat/1121,s.24.

⁵⁵⁷ VGMA.d/Hurufat/1121,s.28.

⁵⁵⁸ VGMA.d/Hurufat/1144,s.229.

⁵⁵⁹ VGMA.d/Hurufat/1094, s.18.

9 Rebiülevvel 1187/ 30 Haziran 1773 ⁵⁶¹	Abdurrahman bin Ahmed	-
---	-----------------------	---

1.3.5. Diğer Camii Çalışanları

Vakıfta, imam, hatip ve müezzin gibi günümüzde de bilinen çalışanların dışında başka görevliler de yer almaktaydı. Bu görevliler; camii ve çevresinin temizliğinden sorumlu olan ferraş⁵⁶², surelerin okunması işinden sonra dua edip bağışlayacak olan muarri⁵⁶³, camiide bulunan kandil ve mumları yakıp söndürme ve bakımından sorumlu olan siracı/kandilci⁵⁶⁴, camide bulunan Kur'an-ı Kerîm ve okunacak cüzlerin korunmasından sorumlu hafız-ı ecza, Kur'an-ı Kerîm'den belirli kısımları okumakla yükümlü olan görevlilerin nereye kadar geldiklerini kontrol eden noktaî⁵⁶⁵, ezan ve namaz vakitlerini ayarlamakla görevli olan saatî/muvakkit⁵⁶⁶, cami içerisinde bulunan kütüphane ile ilgilenen hafız-ı kütüp⁵⁶⁷ ve bir tamlama ile yazılan ancak öndeki kelimeyi okuyamadığımız, camiinin eksiklerini gidermek için görevlendirilen⁵⁶⁸-naks olarak adlandırılan bir görevliden oluşmaktaydı. Bu görevlilerle ilgili arşiv kaynaklarından tespit ettiğimiz veriler aşağıda Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18'deki verilere göre, Gülbahar Hatun Camiinde ferraş olarak iki kişi görevlendiriliyordu. Ancak zaman zaman kayıtlarda tek kişi de karşımıza çıkmaktadır. Ferraşlar içerisinde yer alan Hacı Mehmed ise 19 yıl görevde kalarak, en uzun süre ferraşlık yapan isimdir. 1759 senesinde vefat eden ferraş Abdullah'ın görevi ise oğlu Mehmed Emin Halife'ye devredilmiştir. Bir süre Mehmed Emin Halife'nin üzerinde olan bu görev, daha sonra ücreti artırılarak 2 akçe şeklinde yenilenmiştir.

Tablo 18: Gülbahar Hatun Vakfı Camiinde Görev Alan Diğer Çalışanlar

Görevi	Görevlinin İsmi	Görev Tarihi (Hicri/Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
	Ferraşan (İki kişi) ⁵⁶⁹	Gurre-i Muharrem 988-?	3

⁵⁶⁰ VGMA.d/Hurufat/1092, s.30.

⁵⁶¹ BOA. TŞS.1, 50/1.

⁵⁶² Berki, age, s.18.

⁵⁶³ Fahri Unan, age, s.264; Enver Çakar, "16. Yüzyılda Halep'te Bir Osmanlı Vakfı: Hüsreviye Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, S.41, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2014, s.81-82.

⁵⁶⁴ Bahaeddin Yediyıldız. Agm. s. 55-60.

⁵⁶⁵ Bahaeddin Yediyıldız, agm., s.59.

⁵⁶⁶ Bahaeddin Yediyıldız, agm., s.60.

⁵⁶⁷ Berki, age, s.21.

⁵⁶⁸ Bir kelime okunamadı.

⁵⁶⁹ TSMA.d.8167/s.2/b.

Ferraş		Şubat/Mart 1580-?	
	Osman Musluhuddin ⁵⁷⁰	26 Cemaziyelevvel 1000- 7 Cemaziyelahir 1001 10 Mart 1592- 11 Mart 1593	3
	Hacı Mehmed ⁵⁷¹	26 Cemaziyelevvel 1000- 2 Rebiülevvel 1019 10 Mart 1592- 25 Mayıs 1610	3
	Hacı Mustafa ⁵⁷²	7 Cemaziyelahir 1001- 12 Receb 1004 11 Mart 1593- 12 Mart 1596	3
	Sadi ⁵⁷³	12 Receb 1004- 2 Muharrem 1021 12 Mart 1596- 5 Mart 1612	3
	Molla Ali ⁵⁷⁴	2 Rebiülevvel 1019- 1048 25 Mayıs 1610- 1638/39	3
	Muharrem ⁵⁷⁵	2 Muharrem 1021- 24 Ramazan 1037 5 Mart 1612- 28 Mayıs 1628	3
	Süleyman ⁵⁷⁶	24 Ramazan 1037- 1048 28 Mayıs 1628- 1638/39	3
	Ahmed ⁵⁷⁷	1048- Evahir-i Cemaziyelahir 1052 1638/39- Ağustos Sonları 1642	3
	Mehmed ⁵⁷⁸	1048- Evahir-i Cemaziyelahir 1052 1638/39- Ağustos Sonları 1642	3
	Bekir ⁵⁷⁹	Evahir-i Cemaziyelahir 1052-? Ağustos Sonları 1642-?	3
	Ömer ⁵⁸⁰	Evahir-i Cemaziyelahir 1052-? Ağustos Sonları 1642-?	3
	Mehmed ⁵⁸¹ (Ferraş, Abkeş ve Müremmim)	Cemaziyelevvel 1103-? Ocak/Şubat 1692-?	1
	Osman ⁵⁸² (Ferraş ve Çerağdar)	Recep 1103-? Mart/Nisan 1692-?	-
	Muhammed ⁵⁸³ (Ferraş,	Ramazan 1109-?	0,5

⁵⁷⁰ TSMA.d.1655/0001, s.4/b.

⁵⁷¹ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a, 131/a, 115/a, 103/a, 91/a.

⁵⁷² BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a, 131/a.

⁵⁷³ BOA.MAD.d.2076, s.115/a, 103/a, 91/a, 75/b.

⁵⁷⁴ BOA.MAD.d.2076, s.75/b, 69/b, 61/b, 53/b, 39/a, 29/a, 19/a.

⁵⁷⁵ BOA.MAD.d.2076, s.69/b, 61/b, 53/b.

⁵⁷⁶ BOA.MAD.d.2076, s.29/a, 19/a.

⁵⁷⁷ BOA.MAD.d.2076, s.15/a.

⁵⁷⁸ BOA.MAD.d.2076, s.15/a.

⁵⁷⁹ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

⁵⁸⁰ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

⁵⁸¹ VGMA.d/Hurufat/1121,s.25.

⁵⁸² VGMA.d/Hurufat/1121,s.26.

⁵⁸³ VGMA.d/Hurufat/1140,s.230.

	Abkeş ve Müremmim)	Mart/Nisan 1698-?	
	Abdullah ⁵⁸⁴	?-Şevval 1172- ? Mayıs/Haziran 1759	1
	Mehmed Emin Halife ⁵⁸⁵	Şevval 1172-? Mayıs/Haziran 1759-?	1-2
Muarrif	Muarrif ⁵⁸⁶	Gurre-i Muharrem 988/ Şubat/Mart 1580	2
	Mustafa bin Bayram (Muarrif ve Hafız-ı ecza-i şerif) ⁵⁸⁷	26 Cemaziyelevvel 1000/ 10 Mart 1592	3
	Mustafa ⁵⁸⁸	7 Cemaziyelahir 1001/ 11 Mart 1593	2
	Gülabi(Muarrif ve Nâthan) ⁵⁸⁹	19 Cemaziyelahir 1002/ 12 Mart 1594- 2 Rebiülevvel 1019/ 25 Mayıs 1610	2
	Ömer Halife (Devirhan ve Nâthan) ⁵⁹⁰	2 Rebiülevvel 1019/ 25 Mayıs 1610-10 Muharrem 1024/9 Şubat 1615	3
	Abdullah ⁵⁹¹	20 Şevval 1028/ 30 Eylül 1619	2
Sirâci (Kandilci)	Ömer ⁵⁹²	Gurre-i Muharrem 988/ Şubat/Mart 1580- 26 Cemaziyelevvel 1000/10 Mart 1592	2
	Mehmed ⁵⁹³ (Ferraş, Abkeş ve Müremmim)	26 Cemaziyelevvel 1000/10 Mart 1592- 24 Ramazan 1037/ 28 Mayıs 1628	2
	Bekir ⁵⁹⁴	5 Recep 1048-?/12 Kasım 1638-?	2
	Osman ⁵⁹⁵ (Ferraş ve Çerağdar)	24 Ramazan 1037/ 28 Mayıs 1628-5? Receb 1048/12 Kasım 1638	2
	Muhammed ⁵⁹⁶ (Ferraş, Abkeş ve Müremmim)	5 ? Receb 1048/12 Kasım 1638-	2
Hafız-ı Ecza	Mehmed Emin Halife ⁵⁹⁷	Gurre-i Muharrem 988/ Şubat/Mart 1580	1
	Ömer ⁵⁹⁸	19 Cemaziyelahir 1002/ 12 Mart 159	1

⁵⁸⁴ VGMA.d/Hurufat/1092,s.35.

⁵⁸⁵ VGMA.d/Hurufat/1092,s.35; VGMA.d/Hurufat/1158,s.137.

⁵⁸⁶ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁵⁸⁷ TSMA.d.1655/0001, s.4/a.

⁵⁸⁸ BOA.MAD.d.2076, s.153/b.

⁵⁸⁹ BOA.MAD.d.2076,s.141/a, 131/a, 115/b, 103/a, 91/a.

⁵⁹⁰ BOA.MAD.d.2076, s.75/b, 69/b, 61/b, 53/b.

⁵⁹¹ BOA.MAD.d.2076, s.43/b.

⁵⁹² BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

⁵⁹³ TSMA.d.1655/0001, s.4/a; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a, 131/a, 115/b, 103/a, 91/a, 75/b, 69/b, 61/b, 53/b, 43/b; VGMA.d/Hurufat/1121,s.25.

⁵⁹⁴ BOA.MAD.d.2076, s.9/a.

⁵⁹⁵ VGMA.d/Hurufat/1121,s.26.

⁵⁹⁶ VGMA.d/Hurufat/1140,s.230.

⁵⁹⁷ VGMA.d/Hurufat/1092,s.35; VGMA.d/Hurufat/1158,s.137.

⁵⁹⁸ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

		2 Rebiülevvel 1019/ 25 Mayıs 1610	
	Mehmed ⁵⁹⁹ (Ferraş, Abkeş ve Müremmim)	?-Recep 1103-Mart/Nisan 1692	5
Nokta-i	Osman ⁶⁰⁰ (Ferraş ve Çerağdar)	19 Cemaziyelahir 1002/ 12 Mart 1594- 1048/1638/39	2
	Muhammed ⁶⁰¹ (Ferraş, Abkeş ve Müremmim)	1048/1638/39	2
	Mehmed Emin Halife ⁶⁰²	Ramazan 1113/Ocak/Şubat 1702-?	4
Saatî/Muvakkit	Ali Musluhuddin ⁶⁰³	7 Cemaziyelahir 1001/22 Recep 1005- 11 Mart 1593/ 11 Mart 1597	1
Hafız-ı Kütüp	Mehmed bin Mahmud ⁶⁰⁴	7 Cemaziyelahir 1001/22 Recep 1005- 11 Mart 1593/ 11 Mart 1597	2
.....-naks	Seyyid Ömer ⁶⁰⁵	26 Cemaziyelevvel 1000- 10 Mart 1592/ 2 Şaban 1006 -10 Mart	2

1.3.6. Du‘aguyân/ Dua Okuyucular

Gülbahar Hatun Vakfı’nın vakfiyesinde, camiide istihdam edilecek personel sıralanırken du‘aguyılara rastlanmaz⁶⁰⁶. Profesyonel anlamda dua okuyucuları olarak tanımlanan du‘aguy, devirhan ve cüzhanlardan görev olarak ayrıdır. Vakıf kurucularının özellikle istedikleri bir dua ya da gerçekleşmesini istedikleri bir arzuları için dua etmesi amacıyla görevlendirilirlerdi⁶⁰⁷.

Kuruluşunda yer almayan du‘aguyuluk vazifesi uzun seneler boyunca da vakıfta mevcut değildir. Ancak 1665 senesine ait olan kayıtlarda diğer camii görevlilerinin hemen arkasından farklı bir başlık altında du‘aguyulardan oluşan bir grubun varlığı görülmektedir. İlerleyen zamanlarda 1670 senesinin kayıtlarını içeren muhasebe defterinde de yine du‘aguy sınıfı mevcuttur. Aşağıda 19 numaralı tabloda vakıfta istihdam edilen du‘aguyular yer almaktadır. İlk olarak 1665 senesinde görülen du‘aguyuların, bu tarihten önce var olup olmadıklarına dair herhangi bir bilgi mevcut

⁵⁹⁹ VGMA.d/Hurufat/1121,s.25.

⁶⁰⁰ VGMA.d/Hurufat/1121,s.26.

⁶⁰¹ VGMA.d/Hurufat/1140,s.230.

⁶⁰² VGMA.d/Hurufat/1092,s.35; VGMA.d/Hurufat/1158,s.137.

⁶⁰³ BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a, 131/a, 115/b, 103/a, 91/a.

⁶⁰⁴ BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a, 131/a, 115/b, 103/a, 91/a.

⁶⁰⁵ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/a, 131/a, 115/a, 103/a, 91/a.

⁶⁰⁶ VGMA, Vakfiye, nr. 740, sıra nr. 158, s. 405.

⁶⁰⁷ Bahaeddin Yediyıldız, agm.,s.57.

değildir.

Tablo 19'a göre vakıfta görev alan du'aguyular altı kişidir. Altı kişi için toplamda günlük otuz bir akçe ödeme yapılmaktadır. Ödeme alan çalışanlar içerisinde günlük on akçe ile Şeyh Mehmed Efendi en yüksek ücrete sahip olan isimdir. Şeyh Mehmed Efendi'yi günlük altı akçe ile Halil Halife, arkasından da günlük dörder akçeye çalışan, Abdülkerim Halife, Mustafa Efendi ve İsmail Halife takip etmektedir. En düşük ücret ise günlük üç akçe karşılığında görev yapan Yusuf Halife'dir.

1665 senesinden sonra du'aguyuların görüldüğü ilk kayıt 1670 senesidir. 1670 senesindeki görüntü ise bir önceki kayıttan biraz farklıdır. Altı kişilik duacı grubuna bir kişi daha eklenmiş ve sayıları yedi olmuştur. Sayı olarak çok farklı bir artış görülmesiyle bile, yedinci kişi olarak gruba dahil olan Mehmed Çelebi isimli çalışan günlük aldığı on akçe ile du'aguyuların günlük ödemesini kırk bir akçeye çıkartmıştır.

Tablo 19: Gülbahar Hatun Vakfı Camiinde Görev Alan Dua Okuyucuları

Tarih (Hicri/Miladi)	Görevli İsmi	Günlük Ücreti (Akçe)
29 Zilhicce 1075/ 13 Temmuz 1665 ⁶⁰⁸	Şeyh Mehmed Efendi	10
	Yusuf Halife	3
	Abdülkerim Halife	4
	Mustafa Efendi	4
	Halil Halife	6
	İsmail Halife	4
29 Zilhicce 1080/ 20 Mayıs 1670 ⁶⁰⁹	Şeyh Mehmed Efendi	10
	Yusuf Halife	3
	Abdülkerim Halife	4
	Mustafa Efendi	4
	Halil Halife	6
	İsmail Halife	4
	Mehmed Çelebi	10

1.4. İmarethane Görevlileri

Osmanlı İmparatorluğu'nda ayrı bir öneme sahip olan imaretler birbirinden

⁶⁰⁸ BOA.MAD.d. 7823, s.3.

⁶⁰⁹ TSMA.d. 1789, 2/b.

farklı halk kitlelerini bir araya toplayabilme kapasitesine sahip olan merkezlerdir. Pek çok insanın faydalandığı imarethane mutfakları düzenli olarak yemek çıkarmakla kalmayıp aynı zamanda bu yemeklerin taksimini de yapmaktadır. Büyük bir nizam içerisinde çalışması gereken imarethanelerde işlerinin sorunsuz ya da minimum sorunla işleyebilmesi için pek çok insan görev almıştır. İmaretlerde görevlerin neler olduğu, her görev için kaç kişinin istihdam edildiği ve görevleri karşılığında aldıkları ücretlere yakından bakmanın faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1.4.1. Şeyh-i İmaret ve Vekil-i Harç

Osmanlı'da imaret kavramının birbirinden farklı anlamlarda kullanıldığı bilinmektedir. Bazen vakfın mutfağı anlamına gelirken bazen de pek çok vakıf ünitesinin bir arada bulunduğu kampüsü ifade etmek için kullanılmıştır. Hatuniye Vakfı'nın da farklı birimleri olduğundan, arşiv belgelerinde kimi zaman “*Gülbahar Hatun İmâreti*”, “*Evkâf-ı İmâret-i Hatuniye*” gibi ifadelerle tanımlanmıştır⁶¹⁰. Fakat yapılan çalışmaların etkisi ile mi bilinmez, Osmanlı'da imaret denince daha çok fakirlerin yemek yediği yer olarak hafızalarda canlanmaktadır. Buna karşın son yıllarda yapılan çalışmalar var olan bu algıyı ortadan kaldırarak, aslında imarethanelerin sadece fakirlerin yemek yediği yer olmaktan çıkıp, halkın farklı kesimlerinin ihtiyaçlarına cevap veren kurumlar olduğunu ortaya koymuştur⁶¹¹.

İmaretlerde çalışacak personel sayısı ve bunların hangi işi yapacakları genellikle vakfiyelerde kesin ifadelerle belirlenmektedir. Gülbahar Hatun Vakfı'nın imaretinde çalışanlar da vakfiyede belirtilmiştir. Bunların içerisinde; imaret çalışanlarının başı olarak adlandırılabilir imaret şeyhi, imaretin idarecisi olmasının yanında imarete gelip giden misafirleri ağırlamakla görevliyen, vekil-i harç ise imaretin ihtiyaç duyduğu eşya ve erzakın temin edilmesinden sorumludur. Her ikisi de kendi birimleri içerisinde yönetici olarak adlandırılabilir. İmaretin şeyhi ve vekil-i harcın dışında kâtipler de imaretin her türlü gelir giderini kaydettiği için bu gruba dahil edilebilir. Ancak kâtiplerden daha önce değinildiği için burada ayrıca bahsedilmeyecektir.

⁶¹⁰ Birkaç örnek için bakınız: TSMA.d. 8963; BOA.AE.SMST.II.181.

⁶¹¹ Amy Singer, *İyilik Yap Denize At Müslüman Toplumlarında Hayırseverlik*, Çev: Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012, s. 139; (ed.) Amy Singer, *Haydi Sofraya Mutfak Penceresinden Osmanlı Tarihi*, Çev: Pelin Tünaydın, Kitap Yayınevi, İstanbul 2015, s. 73; C. Huart, “İmaret”, *İslam Ansiklopedisi*, C. 5/2, MEB Basımevi, İstanbul 1987, s.985; Zeynep Tarım Ertuğ, “İmaret”, *DİA*, C.22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 219-220.

Vakfiyesinde bahsedildiğine göre imarethanenin şeyhi olacak kimsenin salih ve doğruluktan ayrılmayan bir kişi olması gerekir. Kendisine günlük sekiz akçe pay ayrılması belirtilmiştir. Sekiz akçe ile şeyh, imarethanenin en çok kazanan ismidir. Vekil-i harç olarak görev alacak kişinin alışverişte becerikli olması ve imaretin ihtiyaç duyduğu malzemeleri eksiksiz, hesaplı ve kaliteli alması şart koşulmuştur. Vekil-i harcın günlük ücreti dört akçe olarak belirlenmiştir.

Aşağıda Tablo 20’de, ulaşılabildiği kadarıyla Gülbahar Hatun imaretinde şeyh ve vekil-i harç olarak görev yapanlarla ilgili verilere yer verilmiştir. Bu bilgilere göre vakıf imaretinin şeyhleri çok sık değişmemiştir. En az görev yapan isimlerin bile beş yıl görevde kaldıkları görülüyor. Şeyhler içerisinde yer alan Hasan ise 11 yıl görevde kalarak elimizdeki listede en uzun görev yapan isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Vekil-i harçlar ise şeyhlere oranla daha sık görev değişikliği yaşamışlardır. İçlerinde yer alan Seydi Çelebi ise başka bir görevinin daha olmamasına rağmen günlük 13 akçe ile çalışmıştır. Durumun bu şekilde olmasının nedeni olarak da her hangi bir açıklama ya da farklı bir bilgiye ulaşamamıştır.

Tablo 20: Gülbahar Hatun Vakfı İmaret Şeyhleri ve Vekil-i Harçları

Görevi	Görevlinin İsmi	Görev Tarihi (Hicri/Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
İmaret Şeyhleri	Şeyh ⁶¹²	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	8
	Nurettin ⁶¹³	26 Cemaziyelevvel 1000- 22 Receb 1005 10 Mart 1592- 11 Mart 1597	8
	Muhyiddin ⁶¹⁴	22 Receb 1005- 2 Muharrem 1021 11 Mart 1597- 5 Mart 1612	8
	Hasan ⁶¹⁵	2 Muharrem 1021- 10 Muharrem 1033 5 Mart 1612- 3 Kasım 1623	8
	İsimsiz ⁶¹⁶	10 Muharrem 1033- 24 Ramazan 1037 3 Kasım 1623- 28 Mayıs 1628	8
	Seyyid Mehmed ⁶¹⁷	24 Ramazan 1037-?	8

⁶¹² TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶¹³ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b, 115/b.

⁶¹⁴ BOA.MAD.d.2076, s.103/a, 91/a.

⁶¹⁵ BOA.MAD.d.2076, s.69/b, 61/b, 53/b.

⁶¹⁶ BOA.MAD.d.2076, s.39/a.

⁶¹⁷ BOA.MAD.d.2076, s.29/a, 15/b, 9/a.

		28 Mayıs 1628-?	
Vekil-i Harç	Vekil-i Harç ⁶¹⁸	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	4
	Ali ⁶¹⁹	26 Cemaziyelevvel 1000- 02 Şaban 1006 10 Mart 1592- 10 Mart 1598	4
	İsa ⁶²⁰	02 Şaban 1006-? 10 Mart 1598-?	4
	İsa Çelebi ⁶²¹	2 Rebiülevvel 1019- 10 Muharrem 1033 25 Mayıs 1610- 3 Kasım 1623	4
	Seydi Çelebi ⁶²²	10 Muharrem 1033- 24 Ramazan 1037 3 Kasım 1623- 28 Mayıs 1628	13
	Hacı İbrahim ⁶²³	24 Ramazan 1037- 5 ? Receb 1048 28 Mayıs 1628- 12 Kasım 1638	4
	Bekir ⁶²⁴	5 ? Receb 1048- Evahir-i C 1052 12 Kasım Ağustos Sonları 1642 -1638	4
	Allahverdi ⁶²⁵	Evahir-i C 1052-? Ağustos Sonları 1642-?	4

1.4.2. Habbaz ve Tabbah

Gülbahar Hatun Vakfı'nın vakfiyesinde imaretinde çalıştırılmak üzere iki tane habbaz (ekmekçi) iki tane tabbahın (aşçı) görevlendirilmesi istenmiştir. Ekmek yapmakla yükümlü olan habbazların, ekmek yapmakta mahir olması, tabbahlar yani aşçıların ise çeşit çeşit yemek yapmayı biliyor olması gerekmektedir.

İmarethanelerin personel listeleri, vakfın büyüklüğü ile ilgili olarak araştırmacılara çeşitli somut deliller sunabilir. Küçük çaplı imarethanelerde pek çok işi bir kişi yürütebilirken daha büyük vakıflarda imarethanelerin pek çok çalışanı olup bir görev için birden fazla kişi görevlendirildiği bilinmektedir. Örneğin II. Bayezid'in Amasya'da tesis ettirdiği vakfın imaretinde dört habbaz ve dört tabbah çalışırken,

⁶¹⁸ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶¹⁹ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b, 115/b, 103/a.

⁶²⁰ BOA.MAD.d.2076, s.91/a.

⁶²¹ BOA.MAD.d.2076, s.77/a, 69/b, 61/b, 53/b.

⁶²² BOA.MAD.d.2076, s.39/a.

⁶²³ BOA.MAD.d.2076, s.29/a, 19/b.

⁶²⁴ BOA.MAD.d.2076, s.9/a.

⁶²⁵ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

İstanbul vakfında altı habbaz ile altı tabbahın görev yaptığı bilinmektedir⁶²⁶. Vakfın büyüklüğü nispetinde çalışan sayıları da değişkenlik göstermektedir.

Aşağıda arşiv kayıtlarına göre Gülbahar Hatun İmaretinde istihdam edilen habbazlar ve tabbahlara ait veriler tablolştırılmıştır. Tablo 21'deki verilere göre, genellikle vakfiyede şart koşulduğu gibi iki tane habbaz iki tane de tabbah çalıştırılmıştır. 1580 yılı kayıtlarında bu görevi birer kişinin yürüttüğü görülmüştür. İsmi belirtilmeyen bir tabbah ve bir habbaz vakfın yemeklerini ve ekmeklerini tek başlarına yapıyordu. Bu nedenle aslında günlük dört akçe olan görevin ücretlerini, sekizer akçe olarak iki kişilik ücreti tek başlarına alıyorlardı. 1628 yılında Mehmed, Ebubekir ve Deli Mehmed isimli üç tane aşçı çalıştırılmıştır. Habbazlar içerisinde yer alan Mehmed ise 1592-1628 yılları arasında tam 36 yıl vakıfta ekmekçilik yaparak en uzun süre görev yapan kişi olmuştur. 1703 yılında ise Hacı İsmail'in vefat etmesi ile görevi Eyüp devralmıştır. Daha sonra ise görev, ölüm tarihi bilinmeyen Ahmed Dede isimli çalışanın vefatıyla 1726 yılında Eyüp Halife üzerinde görülmektedir.

Tablo 21: Gülbahar Hatun Vakfı İmarethanesi Habbazları ve Tabbahları

Görevi	Görevlinin İsmi	Görev Tarihi (Hicri/Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Habbaz (Ekmekçi)	Habbaz ⁶²⁷	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	8
	Mehmed ⁶²⁸	26 Cemaziyelevvel 1000-24 Ramazan 1037 10 Mart 1592-28 Mayıs 1628	4
	Ramazan ⁶²⁹	26 Cemaziyelevvel 1000-13 Rebiülahir 1023 10 Mart 1592-23 Mayıs 1614	4
	Sadettin ⁶³⁰	13 Rebiülahir 1023 -24 Ramazan 1037 23 Mayıs 1614-28 Mayıs 1628	4
	Hacı Mehmed ⁶³¹	24 Ramazan 1037-1048 28 Mayıs 1628-	4

⁶²⁶ VGMA, Vakfiye, nr. 33, sıra nr. 1381, s. 1-113; Habibe Kazancıoğlu, “ 16. Yüzyıla Ait Bazı Vakfiyeler Işığında Osmanlı Dönemi İmaretleri”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.53,s.283-301.

⁶²⁷ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶²⁸ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b, 115/b, 103/a, 91/a, 61/b, 53/b.

⁶²⁹ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b, 115/b, 103/a, 91/a.

⁶³⁰ BOA.MAD.d.2076, s.61/b, 53/b.

⁶³¹ BOA.MAD.d.2076, s.31/a, 29/a, 19/b.

		1638/39	
	Diğer Mehmed ⁶³²	24 Ramazan 1037- 1048 28 Mayıs 1628- 1638/39	4
	Ebubekir ⁶³³	1048 1638/39	4
	Eyüp ⁶³⁴	Şevval 1114-? Şubat/Mart 1703-?	4
	Eyüp Halife ⁶³⁵	Muharrem 1139 Ağustos/Eylül 1726	3
Tabbah (Aşçı)	Tabbah ⁶³⁶	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	8
	Ali ⁶³⁷	26 Cemaziyelevvel 1000- 13 Rebiülahir 1023 10 Mart 1592- 23 Mayıs 1614	4
	Hayreddin ⁶³⁸	26 Cemaziyelevvel 1000- 13 Rebiülahir 1023 10 Mart 1592- 23 Mayıs 1614	4
	Halil ⁶³⁹	13 Rebiülahir 1023- 10 Muharrem 1033 23 Mayıs 1614- 3 Kasım 1623	4
	Mahmud ⁶⁴⁰	13 Rebiülahir 1023- 10 Muharrem 1033 23 Mayıs 1614- 3 Kasım 1623	4
	Mehmed ⁶⁴¹	10 Muharrem 1033- 24 Ramazan 1037 3 Kasım 1623- 28 Mayıs 1628	4
	Deli Mehmed ⁶⁴²	10 Muharrem 1033- 24 Ramazan 1037 3 Kasım 1623- 28 Mayıs 1628	4
	Ebubekir ⁶⁴³	10 Muharrem 1033- 24 Ramazan 1037 3 Kasım 1623- 28 Mayıs 1628	4
	Abdurrahman ⁶⁴⁴	24 Ramazan 1037- 19 Şaban 1041	4

⁶³² BOA.MAD.d.2076, s.31/a, 29/a, 19/b.

⁶³³ BOA.MAD.d.2076, s.15/b, 9/a, 3/b.

⁶³⁴ VGMA.d/Hurufat/1121,s.31.

⁶³⁵ VGMA.d/Hurufat/1143,s.317.

⁶³⁶ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶³⁷ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b, 115/a, 103/a, 91/a.

⁶³⁸ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b, 115/a, 103/a, 91/a.

⁶³⁹ BOA.MAD.d.2076, s.61/b, 53/b.

⁶⁴⁰ BOA.MAD.d.2076, s.61/b, 53/b.

⁶⁴¹ BOA.MAD.d.2076, s.39/a.

⁶⁴² BOA.MAD.d.2076, s.39/a.

⁶⁴³ BOA.MAD.d.2076, s.39/a.

⁶⁴⁴ BOA.MAD.d.2076, s.29/a.

		28 Mayıs 1628- 11 Mart 1632	
	Mahmud ⁶⁴⁵	24 Ramazan 1037- 19 Şaban 1041 28 Mayıs 1628- 11 Mart 1632	4
	Abdullah Mehmed	19 Şaban 1041- 1048 11 Mart 1632- 1638/39	4
	İsmail ⁶⁴⁶	19 Şaban 1041- 1048 11 Mart 1632- 1638/39	4
	Allahverdi? ⁶⁴⁷	1048- 5 Recep 1048 1638/39- 12 Kasım 1638	4
	Mahmud ⁶⁴⁸	1048 1638/39	4
	Hacı Abdüllatif ⁶⁴⁹	5 Recep 1048 12 Kasım 1638	4

1.4.3. Gülbahar Hatun Vakfı İmarethanesinin Diğer Çalışanları

İmaretin diğer çalışanları başlığı altında ambarî, bevvab-ı imaret, kaseşuy, gendüm-küb, kılarî, nakib-i guşt, nakib-i nân, nekkad-ı ürz, hammal-ı guşt, dolapçı ve meremmetçilik görevlerini üstlenenler ele alınacaktır. Bu görevlilerle ilgili arşiv kayıtlarından derlediğimiz veriler aşağıda Tablo 22’de sunulmuştur.

Bu görevliler içerisinde yer alan ambarî⁶⁵⁰ diğer adıyla ambar memuru, vakfın imaretinin ambarında muhafazası gerekli olan tüm maddelerin korunmasından sorumlu olan kişidir. Vakfiyede ambarîye günlük üç akçe ödenmesi istenmiştir. Ambarî olarak görev yapan Ahmed bin Balı’nın son görev tarihi olarak 1598 görünmektedir. Bu tarihten sonra 1623’e kadar ambarî kaydına denk gelinmemiştir (bkz. Tablo 22). Kesin olmamakla birlikte bu tarihler arasında vakıfta ambar memuru çalıştırılmamıştır gibi düşünülebilir.

Bevvab-ı imaret yani imaretin kapıcısı olan görevli⁶⁵¹ günlük iki akçe karşılığında, imaretin kapısında bekleyerek yemek almaya gelenleri sıraya sokmak ve yemek dağıtım işinde aksaklık ve kargaşa çıkmasını önlemekle görevliydi. Bevvablar

⁶⁴⁵ BOA.MAD.d.2076, s.29/a.

⁶⁴⁶ BOA.MAD.d.2076, s.19/b.

⁶⁴⁷ BOA.MAD.d.2076, s.15/b.

⁶⁴⁸ BOA.MAD.d.2076, s.15/b, 9/b, 3/b.

⁶⁴⁹ BOA.MAD.d.2076, s. 9/b, 3/b.

⁶⁵⁰ Ali Himmet Berki, age., s.5.

⁶⁵¹ Ali Himmet Berki, age., s.9.

içerisinde yer alan Süleyman tam 42 yıl görev yaparak, en uzun süre bevvablık yapan isim olmuştur (bkz. Tablo 22).

Kaseşuy, bulaşıkları temizlemek için görevlendirilen kişidir⁶⁵². Bulaşıkcı olarak da bilinen kaseşuy için vakıf gelirinden günlük iki akçe pay ayrılmıştır. Vakfiyesinde “gassal” olarak geçmesine rağmen muhasebe defterlerinde kaseşuy olarak kayıt edilmiştir. Kaseşuyar arasında ismi geçen İsmail’in tespit edemediğimiz bir görevi daha vardır. Bu nedenle kendisi diğer kaseşuylardan farklı olarak günlük üç akçe ödeme almaktadır. 1623 yılına gelindiğinde ise İsmail’in görevleri teke inmiş ve bununla doğru orantılı olarak ücreti de iki akçeye düşmüştür. Kendisi Cemaziyelahir 1052/1642 yılı Ağustos sonlarında hala görevdedir. Görevinin ne zaman sona erdiği ise bilinmemektedir (bkz. Tablo 22).

Gendüm-küb genellikle imarethaneler ve hastanelerin olduğu vakıflarda karşımıza çıkmaktadır. Bu tip vakıfların ihtiyaç duydukları buğdayı öğütüp işlenmeye hazır hale getiren görevlidir⁶⁵³. Kendisine vakfiyede üç akçe tahsis edilmiş olmasına karşın bazı görevlilerin ikişer akçeye çalıştığı görülmüştür (bkz. Tablo 22). Kılârî ya da vakfiyede geçtiği şekli ile “*kilerdâr*” vakfin ihtiyacı olan bal, yağ ve pirinç gibi gıda maddelerinin korunmasından sorumludur⁶⁵⁴. Bu görevi karşılığında vakfiyede kendisine üç akçe ödeme yapılması şart koşulmuştur. Daha sonraki dönemlerde de kılârîye üç akçe gündelik ödenmeye devam edilmiştir (bkz. Tablo 22).

Vakıfta nakibin de bulundurulması istenmiştir. Nakib; imarethane şeyhinin yardımcısıdır⁶⁵⁵. Bir başka ifade ile imaret şeyhinin vekili olarak tanımlayabileceğimiz nakib, Gülbahar Hatun Vakfı’nda iki kişidir. Vakfiyeye göre bunların görevleri tanımlandıktan sonra herhangi bir görev ayrımı yapılmamıştır. Ancak kayıtlarda “*nakîb-i nân*” ve “*nakîb-i gûşt*” adı altında kayıtlar görülmektedir. Muhtemelen zaman içerisinde nakip olarak çalışanlar kendi aralarında bir görev paylaşımına gitmişler ve bir tanesi nakib-i nân yani ekmek dağıtma, diğer ise nakib-i gûşt et/yemek dağıtma işini üstlenmiştir. Ayrıca nakiblerden et işi ile ilgilenen; muhtemelen vakfin mutfağına getirilen etin kalitesi ile de ilgileniyordu. Hazırlanan yemekler içerisine eklenecek olan

⁶⁵² Ali Himmet Berki, age., s.31.

⁶⁵³ Ali Himmet Berki, age., s.31.

⁶⁵⁴ Ali Himmet Berki, age., s.32.

⁶⁵⁵ M. Zeki Pakalın, age. C.II, s.648; Ali Himmet Berki, age., s.44.

etin kime hangi oranda dağıtılacağı da dikkat gerektiren bir iş kabul ediliyordu. Yine ekmekten sorumlu olan nakibin de hazırlanan ekmeklerin gramajına uygun hazırlanmasına ve usulüne uygun olarak kimin ekmek hakkı ne kadar ise o kadar hakkı olanlara dağıtılmasına dikkat etmesi gerekiyordu.

Gülbahar Hatun İmareti'nde nakibler için günlük üçer akçe pay ayrılması vakfiyede belirtilmiştir. Arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre nakiblere ödenen ücret konusunda vakfiyede belirlenen ödeme miktarına sadık kalınmıştır. Nakib olarak görev alan herkes üç akçe ödeme almıştır. Sadece nakib-i guşt olarak çalışan, Osman iki akçeye çalışmıştır. Nakib-i nan olan Hacı Osman'ın ise ne kadar ücret aldığı belli değildir (bkz. Tablo 22).

Yine imarethanede yer alması istenen bir diğer görevli ise nekkad-ı ürz'dür. Bu görevli imarethanenin kullanacakları pirinçlerin ayıklanması işini yürütmekle yükümlü idi⁶⁵⁶. Gülbahar Hatun Vakfı vakfiyesinde kendisine günlük üç akçe ödenmesi şart koşulmuştur. Nekkad-ı ürz olarak çalışan Abdüllatif, sadece pirinç ayıklamakla görevli iken 1624 yılına gelindiğinde nakib-i guşt görevini de yürütmeye başlamıştır. Bu iki görev için ise toplam dört akçe ödeme almıştır. Daha sonra ise nakib-i guşt görevi üzerinden düşürülmüş ve bir başka görev kendisine verilmiştir. Bu görevi ile de kendisine üç akçe ödeme yapılmıştır (bkz. Tablo 22).

Vakfiyede istihdam edilmesi istenilen görevlilerden bir tanesi de et hamalıdır. Hammal-ı guşt olarak da bilinen et hamalının görevi, çarşıdan güzel ve yağlı et bulup onları vakfın imaretine taşımaktır⁶⁵⁷. Bu işi yaparken etin kötü taraflarına itibar etmemesi ve eti almak için muhakkak bir kasap tayin etmemesi ve etin iyisini hangi kasapta bulursa alışverişini oradan yapması istenmiştir. Arşiv kayıtlarında 1596-1623 yılları arasında et hamalı olarak kimse görünmüyor. Bu nedenle bu tarihler arasında et hamalı olarak herhangi birisinin çalıştırıp çalıştırılmadığını belirlemek mümkün olmamıştır. Hammal-ı guşt olarak sıralanan isimler içerisinde Ömer Çelebi isimli çalışanın, diğer hamallardan farklı olarak günlük altı akçe aldığı görülmüştür. Bunun nedeni ise kendisinin et hamallığının yanında “devirhan” ve “ambarî” olarak da çalışıyor olmasıdır. Daha sonra ise görevi teke inmiş ve standart et hamallığı ücreti olan

⁶⁵⁶ Ali Himmet Berki, age., s.44.

⁶⁵⁷ VGMA, Vakfiye, nr. 740, sıra nr. 158, s. 405.

üç akçeye çalışmıştır (bkz. Tablo 22). Muhtemelen diğer iki görev için başkaları istihdam edilmiştir.

Vakıfların su ihtiyacını karşılaması için görevliler istihdam edilmiştir. Bu görevliler bazı vakıflarda, “çâhken/çâhkân”, “abkeş” gibi ifadelerle zikredilirken bazı vakıflarda özellikle de vakıf binalarına gelen bir su yolu varsa, mevcut su yolunun bakım ve onarımını da yaptığı için “su yolcu” ya da “su meremmetçisi” adı ile anılmıştır. Arşiv belgelerinde ise zaman zaman “çehkân/çâhkân” olarak kayıtlara geçmektedir⁶⁵⁸. Aslında literatürde mevcut olan tüm ifadelerin anlamları farklıdır⁶⁵⁹. Ancak bu ifadelerin temelinde vakıfların su temini ile ilgilendikleri için kavramların zamanla birbirinin yerine kullanılır hale gelmiş oldukları görünüyor.

Gülbahar Hatun Vakfı’nda meremmetçi olarak çalışmak üzere bazı kişiler istihdam edilmiştir. Ancak bunların haricinde vakfın su ihtiyacını karşılaması için farklı görevliler de çalıştırılmıştır. Bazı kayıtlarda “çâhken” bazı kayıtlarda ise “dolabî/dolapçı” olarak kayıtlara raslanılmıştır. Farklı ifadelerle kayıtlara geçen su görevlileri Tablo 22’de yer verilirken arşiv malzemelerindeki kayda hangi isimle geçirilmiş ise o ifade ismin yanında yazılmıştır. Tabloya bakıldığında bazı çalışanların su yolcu bazı çalışanların ise dolabî olarak kaydedildiği görülebilir. Birbirinden farklı ücretlerle çalışan bu görevlilerin bazıları farklı vakıflarda da görev almışlardır. Örneğin, kayıtlara çâhkân olarak geçen Yusuf ve Ali isimli çalışanlar, Gülbahar Hatun Vakfı’nın yanında Aksu adı ile bilinen suyun su yolculuğu ile şehirde büyük bir ticaret kolu olan, basmacılık faaliyetlerinin yürütüldüğü, Basmacılar Hanı’nın da su temininden sorumluydular⁶⁶⁰. İlerleyen yıllarda vakfın su görevlileri, yine şehirde tesis edilen Hisariye Medresesi’nde görev yürütür hale gelmişlerdir⁶⁶¹.

Tüm bunların haricinde vakıfta temizlik işleri ile bakım ve onarım hizmetlerinin yürütülmesi için “kennas”, “helaşor” ve “meremmetçi” olarak adlandırılan görevlilerden birisinin çalıştırılması istenilmiştir. Vakfiyede sadece hizmetçi olarak geçen bu görev

⁶⁵⁸ BOA.TŞS. 1, 50/1.

⁶⁵⁹ Abkeş, Dolabî, Çâhkân, Su Meremmetçisi, Su yolcu gibi ifadelerin detayları için bkz: Yusuf Sağır, “Osmanlı Su Vakıfları”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.15, 2016, s. 445-473; Ali Açikel- Ahmet İnanır (ed.), *Yıkık Bir Duvarın Saklı Sır Tokat Hisariye Medresesi Kuruluşundan Günümüze*, Sonçağ Akademi Yayınları, Ankara 2019, s.83; Berki, age. s.1,37; Pakalın, age., C.I., s.470.

⁶⁶⁰ BOA. C. EV. 505/25501; VGMA.d/Hurufat/1076,s.109; 1095, s.4.

⁶⁶¹ VGMA.d/Hurufat/542,s.143; Ali Açikel-Ahmet İnanır (ed.), age. s.83.

arşiv kayıtlarında bazen kennas bazen meremmetçi bazen de helaşor olarak yazılmıştır. Kennas kaynaklarda süpürgeci⁶⁶² olarak geçerken, meremmetçi ya da merammâtî ise özellikle vakfa gelen su ve suyollarının bakım onarım ve temizliği ile ilgilenen görevli⁶⁶³ olarak karşımıza çıkmaktadır. Tuvaletlerin temizliği ile ilgilenen görevli için ise “helaşuy” ya da “helaşor” tabiri kullanılmıştır. 1596 senesinde temizlik, bakım ve onarım için iki ayrı kişi görevlendirilmiş, bunlar kennas ve meremmatî olarak yazılmıştır. Görevin ücreti olan iki akçe de ikiye bölünerek her ikisine de birer akçe şeklinde ödeme yapılmıştır. Bu durum yaklaşık olarak 18 yıl sürmüş daha sonra ise durum eski haline dönüşmüştür (bkz. Tablo 22).

Tablo 22: Gülbahar Hatun Vakfı İmarethanesinde Görev Alan Diğer Çalışanlar

Görevi	Görevlinin İsmi	Görev Tarihi (Hicri/Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Ambarî (Ambar Görevlisi)	Ambarî ⁶⁶⁴	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	2
	Ahmed bin Balı ⁶⁶⁵	26 Cemaziyelevvel 1000- 02 Şaban 1006 10 Mart 1592- 10 Mart 1598	2
	Ömer Çelebi ⁶⁶⁶	10 Muharrem 1033- 19 Şaban 1041 3 Kasım 1623- 11 Mart 1632	6
	Mehmed ⁶⁶⁷	19 Şaban 1041- 1048 11 Mart 1632-1638/39	2
	Allahverdi ⁶⁶⁸	1048-? 1638/39-?	2
Bevvab-ı İmaret (İmarethane Kapıcısı)	Bevvab ⁶⁶⁹	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	2
	Hüsrev ⁶⁷⁰	26 Cemaziyelevvel 1000- 12 Receb 1004 10 Mart 1592- 12 Mart 1596	2
	Süleyman ⁶⁷¹	12 Receb 1004-1048 12 Mart 1596- 1638/39	2
	Hamza ⁶⁷²	1048-1638/39	2

⁶⁶² Ali Himmet Berki, age, s.31.

⁶⁶³ Ali Himmet Berki, age, s.37.

⁶⁶⁴ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶⁶⁵ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b, 115/a, 103/a, 91/b.

⁶⁶⁶ BOA.MAD.d.2076, s.39/a.

⁶⁶⁷ BOA.MAD.d.2076, s.19/b.

⁶⁶⁸ BOA.MAD.d.2076, s.15/b.

⁶⁶⁹ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶⁷⁰ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b.

⁶⁷¹ BOA.MAD.d.2076, s.115/a, 103/a, 91/b, 61/b, 53/b, 31/b, 29/a, 19/a.

⁶⁷² BOA.MAD.d.2076, s.15/b, 9/a, 3/b.

Kaseşuy/Gassal (Bulaşıkçı)	Kaseşuy ⁶⁷³	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	2
	Hasan ⁶⁷⁴	26 Cemaziyelevvel 1000- 12 Receb 1004 10 Mart 1592- 12 Mart 1596	2
	Ahmed ⁶⁷⁵	12 Receb 1004- 13 Rebiülahir 1023 12 Mart 1596- 23 Mayıs 1614	2
	İsmail ⁶⁷⁶	13 Rebiülahir 1023-? 23 Mayıs 1614-?	3/2
Gendüm-küb (Buğday Öğütme Görevlisi)	Kendüm Küb ⁶⁷⁷	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	2
	Abdi ⁶⁷⁸	26 Cemaziyelevvel 1000- 12 Receb 1004 10 Mart 1592- 12 Mart 1596	2
	Halil ⁶⁷⁹	12 Receb 1004- 13 Rebiülahir 1023 12 Mart 1596- 23 Mayıs 1614	3
	Ali ⁶⁸⁰	13 Rebiülahir 1023- 24 Ramazan 1037 23 Mayıs 1614- 28 Mayıs 1628	3
	Allahverdi ⁶⁸¹	24 Ramazan 1037- 28 Mayıs 1628	3
Kilari (Kiler Görevlisi)	Kilari ⁶⁸²	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	3
	Mehmed bin Hızır Halife ⁶⁸³	7 Cemaziyelahir1001 -12 Receb 1004 11 Mart 1593- 12 Mart 1596	3
	Kasım ⁶⁸⁴	12 Receb 1004- 10 Muharrem 1033 12 Mart 1596- 3 Kasım 1623	3
	Mehmed Çelebi ⁶⁸⁵	10 Muharrem 1033- Evahir-i C 1052 3 Kasım 1623- Ağustos Sonları 1642	5/3
	Abdullah ⁶⁸⁶	Evahir-i C 1052-	3

⁶⁷³ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶⁷⁴ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b.

⁶⁷⁵ BOA.MAD.d.2076, s.115/b, 103/a, 91/b.

⁶⁷⁶ BOA.MAD.d.2076, s.61/b, 53/b, 39/a, 31/a, 29/a, 15/b, 9/b, 3/b.

⁶⁷⁷ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶⁷⁸ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b.

⁶⁷⁹ BOA.MAD.d.2076, s.115/b, 103/a, 91/b.

⁶⁸⁰ BOA.MAD.d.2076, s.61/b, 53/b.

⁶⁸¹ BOA.MAD.d.2076, s.29/b, 15/b, 9/b, 3/b.

⁶⁸² TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶⁸³ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b.

⁶⁸⁴ BOA.MAD.d.2076, s.115/b, 103/a, 91/b, 69/b, 61/b, 53/b.

⁶⁸⁵ BOA.MAD.d.2076, s.39/a, 29/a, 19/b, 15/b, 9/b.

		Ağustos Sonları 1642	
Nakib-i Guşt (Et Sorumlusu)	Nakib-i guşt ⁶⁸⁷	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	3
	Mehmet ⁶⁸⁸	26 Cemaziyelevvel 1000- ? 10 Mart 1592-?	3
	Abdüllatif ⁶⁸⁹	13 Rebiülahir 1023- 24 Ramazan 1037 23 Mayıs 1614- 28 Mayıs 1628	3
	Hamza Abdüllatif ⁶⁹⁰	24 Ramazan 1037- 19 Şaban 1041 28 Mayıs 1628- 11 Mart 1632	3
	Osman ⁶⁹¹	19 Şaban 1041- 5 Recep 1048 11 Mart 1632- 12 Kasım 1638	2
	Hacı Abdüllatif ⁶⁹²	5 Recep 1048- 12 Kasım 1638	3
Nakib-i Nan (Ekmek Sorumlusu)	Nakib-i nan ⁶⁹³	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	3
	Kılıç ⁶⁹⁴	26 Cemaziyelevvel 1000- 13 Rebiülahir 1023 10 Mart 1592- 23 Mayıs 1614	3
	Ali ⁶⁹⁵	13 Rebiülahir 1023- 19 Şaban 1041 23 Mayıs 1614- 11 Mart 1632	3
	Ali Hüseyin ⁶⁹⁶	19 Şaban 1041- 1048 11 Mart 1632- 1638/39	3
	Allahverdi ⁶⁹⁷	1048-?-1638/39-?	3
	Ahmed ⁶⁹⁸	1048- Evahir-i C 1052 1638/39- Ağustos Sonları 1642	3
	Yusuf ⁶⁹⁹	Evahir-i C 1052 Ağustos Sonları 1642	3
	Hacı Osman ⁷⁰⁰	Zilhicce 1111-? Mayıs/Haziran 1700-?	-

⁶⁸⁶ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

⁶⁸⁷ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶⁸⁸ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b, 115/b, 103/a, 91/b.

⁶⁸⁹ BOA.MAD.d.2076, s.61/b, 53/b, 39/a. Abdüllatif'in tarihli kayıtlarda "nakib-i guşt" görevinin yanında "Devirhan" görevi de bulunmaktadır. Bu nedenle ilgili mali yılda 4 akçeye çalışmıştır.

⁶⁹⁰ BOA.MAD.d.2076, s.29/a.

⁶⁹¹ BOA.MAD.d.2076, s.19/b.

⁶⁹² BOA.MAD.d.2076, s.9/b.

⁶⁹³ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁶⁹⁴ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b, 115/b, 103/a, 91/b.

⁶⁹⁵ BOA.MAD.d.2076, s.61/b, 53/b.

⁶⁹⁶ BOA.MAD.d.2076, s.19/b.

⁶⁹⁷ BOA.MAD.d.2076, s.15/b.

⁶⁹⁸ BOA.MAD.d.2076, s.15/b, 9/b.

⁶⁹⁹ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

⁷⁰⁰ VGMA.d/Hurufat/1121,s.29.

Nekkad-ı Ürz (Pirinç Ayıklama Görevlisi)	Nekkad-ı Ürz ⁷⁰¹	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	1
	Mehmed ⁷⁰²	26 Cemaziyelevvel 1000- 13 Rebiülahir 1023 10 Mart 1592- 23 Mayıs 1614	1
	Abdüllatif ⁷⁰³	13 Rebiülahir 1023- 1048 23 Mayıs 1614- 1638/39	1/4/3
	Yusuf ⁷⁰⁴	Evahir-i C 1052 Ağustos Sonları 1642	3
Hammal-ı Guşt (Et Hamalı)	Hammal-ı Guşt ⁷⁰⁵	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	2
	İdris ⁷⁰⁶	26 Cemaziyelevvel 1000- 7 Cemaziyelahir sene 1001 10 Mart 1592- 11 Mart 1593	2
	Durmuş ⁷⁰⁷	7 Cemaziyelahir sene 1001- 12 Receb 1004 11 Mart 1593- 12 Mart 1596	2
	Hasan ⁷⁰⁸	12 Receb 1004-? 12 Mart 1596-?	2
	Ömer Çelebi ⁷⁰⁹	10 Muharrem 1033- 19 Şaban 1041 3 Kasım 1623- 11 Mart 1632	6/3
	Abdüllatif ⁷¹⁰	19 Şaban 1041- 1048 11 Mart 1632- 1638/39	2
	Ömer ⁷¹¹	1048- 5 ? Receb 1048 1638/39- 12 Kasım 1638	2
	Bekir ⁷¹²	5 ? Receb 1048- Evahir-i C – 1052 12 Kasım 1638- Ağustos Sonları 1642	2
	Ömer ⁷¹³	Evahir-i C 1052 Ağustos Sonları 1642	2
	Yusuf (Dolabı) ⁷¹⁴	22 Recepp 1005-13 Şaban 1007/	4

⁷⁰¹ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁷⁰² TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b, 115/b, 103/a, 91/b.

⁷⁰³ BOA.MAD.d.2076, s.61/b, 53/b, 39/a, 31/a, 29/a, 19/b.

⁷⁰⁴ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

⁷⁰⁵ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁷⁰⁶ TSMA.d.1655/0001, s.4/b.

⁷⁰⁷ BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b.

⁷⁰⁸ BOA.MAD.d.2076, s.115/b, 103/a, 91/b.

⁷⁰⁹ BOA.MAD.d.2076, s.39/a, 29/a.

⁷¹⁰ BOA.MAD.d.2076, s.19/b.

⁷¹¹ BOA.MAD.d.2076, s.15/b.

⁷¹² BOA.MAD.d.2076, s.9/b.

⁷¹³ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

⁷¹⁴ BOA.MAD.d.2076, s. 103/a, 91/b.

Abkeş- Dolabî/Dolapçı- Çâhkân- Su Yolcu		11 Mart 1597-11 Mart 1599	
	Seydi (Dolabî) ⁷¹⁵	2 Muharrem 1021-8 Cemaziyelahir 1021/ 5 Mart 1612-6Ağustos 1612	3
	Mehmed (Abkeş) ⁷¹⁶	Cemaziyelevvel 1103-?/ Ocak-Şubat 1692-?	1
	Mahmud (Çâhkân) ⁷¹⁷	Cemaziyelahir1109- Ramazan 1109/ Aralık/Ocak 1697/1698- Mart- Nisan 1698	-
	Muhammed (Abkeş) ⁷¹⁸	Ramazan 1109-?/ Mart-Nisan 1698-?	0,5
	Yusuf (Su Yolcu) ⁷¹⁹	Safer 1156- Mart/Nisan 1743	7
	Mustafa Halife (Abkeş) ⁷²⁰	Şaban 1173- Mart-?/ Nisan 1760-?	3
	Yusuf (Çâhkân) ⁷²¹	Şevval 1179-?/ Mart/Nisan 1766-?	5
	Ali Beşe (Çâhkân) ⁷²²	9 Rebiülevvel 1187-?/ 30 Haziran 1773-?	-
Helaşor-Kennas- Meremmetçi (Temizlik, bakım ve onarım görevlisi)	Helaşor ⁷²³	Gurre-i Muharrem 988-? Şubat/Mart 1580-?	2
	İsmail ⁷²⁴	26 Cemaziyelevvel 1000- 12 Receb 1004 10 Mart 1592- 12 Mart 1596	2
	Hakkı ⁷²⁵ (Meremmati)	12 Receb 1004- 13 Rebiülahir 1023 12 Mart 1596- 23 Mayıs 1614	1
	Yusuf ⁷²⁶ (Kennas)	12 Receb 1004- 13 Rebiülahir 1023 12 Mart 1596- 23 Mayıs 1614	1
	Abdullah ⁷²⁷	13 Rebiülahir 1023- 10 Muharrem 1033 23 Mayıs 1614- 3 Kasım 1623	3
	Mehmet Çelebi ⁷²⁸	10 Muharrem 1033- 1048 3 Kasım 1623- 1638/39	2
	Hasan ⁷²⁹	1048-	2

⁷¹⁵ BOA.MAD.d.2076, s.69/b.

⁷¹⁶ VGMA.d/Hurufat/1121,s.25.

⁷¹⁷ VGMA.d/Hurufat/1140,s.228.

⁷¹⁸ VGMA.d/Hurufat/1140,s.230.

⁷¹⁹ VGMA.d/Hurufat/1092,s.6

⁷²⁰ VGMA.d/Hurufat/1092,s.38.

⁷²¹ VGMA.d/Hurufat/1076,s.109.

⁷²² BOA. TŞS. 1/50.

⁷²³ TSMA.d.8167/s.2/b.

⁷²⁴ TSMA.d.1655/0001, s.4/b; BOA.MAD.d.2076, s.153/b, 141/b, 131/b.

⁷²⁵ BOA.MAD.d.2076, s.115/b, 103/a, 91/b.

⁷²⁶ BOA.MAD.d.2076, s.115/b, 103/a, 91/b.

⁷²⁷ BOA.MAD.d.2076, s.61/b, 53/b.

⁷²⁸ BOA.MAD.d.2076, s.39/a, 31/a, 29/a, 19/b.

		Evahir-i C 1052 1638/39- Ağustos Sonları 1642	
	Ebubekir ⁷³⁰	Evahir-i C 1052-? Ağustos Sonları 1642-?	2
	Mehmed ⁷³¹ (Ferraş, Abkeş ve Müremmim)	Cemaziyelevvel 1103-? Ocak/Şubat 1692-?	1
	Muhammed ⁷³² (Ferraş, Abkeş ve Müremmim)	Ramazan 1109-? Mart/Nisan 1698-?	0,5
	Mustafa Halife ⁷³³	Şaban 1170-? Mart/Nisan 1760-?	3

2. GÜLBAHAR HATUN TÜRBESİ VAKFININ İŞLEYİŞİ

Gülbahar Hatun Türbesine ait bir vakfiyenin elimizde mevcut olmadığını daha önce belirtmiştik. Bu nedenle işleyiş ve gelir gider dengesine ait verileri toplamak anlamlı bir bütün haline getirmek oldukça meşakkatli bir iş olmuştur. Bu amaç doğrultusunda İstanbul Şeriyeye Sicillerinin ilgili tarihlere denk gelenler taranmış ancak vakfiyeye ulaşılamamıştır⁷³⁴ Ancak çeşitli arşivlerde yapılan çalışmalar neticesinde Türbe Vakfı'nın nasıl işlediği ya da kaç personelin istihdam edildiğine dair çeşitli verilere ulaşılmıştır.

Türbe Vakfı personeline ait verilerin bulunduğu 1617 tarihli bir muhasebe defterine göre toplamda 38 kişi istihdam edilmiştir⁷³⁵. Bunların büyük çoğunluğu cüzhanlardan oluşmaktadır. Geriye kalan personel ise türbedeki diğer işlerden sorumlu çalışanlardır. Vakfın işleyişine bakıldığında, mevcut olan görevlerin boş bırakılmaması dolayısı ile de işlerin aksamaması için çaba sarf edildiği dikkatleri çekmektedir. Görevlilerden birisi vefat ettiğinde ya da vakıftan uzağa gittiklerinde işleyişin düzen içerisinde devam etmesi için yerine hemen bir başkası getirilmiştir.

Vakıflarda bir kişinin birden fazla işi bir arada yürüttüğü bilinen bir gerçektir. Nitekim Türbe Vakfı'nda da benzer örnekler karşımıza çıkmaktadır. Bir çalışanın aynı anda iki ya da üç görevi birlikte yürüttüğü alışlagelmiş bir durumdur. Ancak Türbe Vakfı'nda ender de olsa bir kişinin yedi görevi birden yürüttüğü anlaşılmaktadır.

⁷²⁹ BOA.MAD.d.2076, s.15/b, 9/b.

⁷³⁰ BOA.MAD.d.2076, s.3/b.

⁷³¹ VGMA.d/Hurufat/1121,s.25.

⁷³² VGMA.d/Hurufat/1140,s.230.

⁷³³ VGMA.d/Hurufat/1092,s.38.

⁷³⁴ BOA. MŞH.ŞSC.d. 5319, 5320, 5321, 5322, 5323, 5324, 5325, 5326, 5327, 5328, 5329, 5331, 5332, 5335, 5338.

⁷³⁵ BOA.İE.EV. 1/68.

Mustafa Halife ibn-i El-Hac İbrahim 1763 yılında öldüğünde, kâtip, buhuri, mutemed, cabi-i karye, noktacı, sanduki ve cüzhan görevlerini üzerinde bulunduruyordu. Kendisinin vefatı ile görevleri üç oğluna kalmıştır. Osman, Mustafa ve İbrahim kendi aralarında nasıl bir taksimat yaptı bilinmez ama babalarından kalan yedi görevi yürütme işinden sorumlu hale gelmişlerdir⁷³⁶.

Gülbahar Hatun Türbe Vakfı'nın görevlilerini arşiv kayıtları çerçevesinde müteveli, câbi, cüzhanlar ve diğer görevliler olarak dört ayrı başlık altında inceleyebiliriz.

2.1. Müteveli

Gülbahar Hatun'un vefatının ardından ihdas edilen vakfın vakfiyesine ulaşamadığı için ilk olarak kimin müteveli tayin edildiği belli değildir. Arşiv kayıtlarından belirlenebildiği kadarıyla, Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nda müteveli olarak görev yapan isimler aşağıda Tablo 23'de listelenmiştir. Tablodaki verilere göre vakfın mütevellye ayırdığı günlük ücret 12 akçedir. İçlerinde yevmiyeleri tespit edilemeyen mütevelliler olmasına rağmen, aldıkları ücretleri belli olanların hepsi 12 akçeye çalışmışlardır.

Mütevelliler vakfın genel işleyişinden sorumlu oldukları için İstanbul'da ikamet eden isimlerden tayin edildiği düşünülebilir. Nitekim var olan arşiv belgelerinden bazı mütevellilerin, türbe vakfından uzağa gittikleri için yerlerine başka kişilerin görevlendirildiği anlaşılmaktadır.

1679 yılında vakfın mütevellisi olarak görünen El-Hac Ramazan türbeden uzak bir yere gidip vakfın işleri ile ilgilenemeyeceği için, yerine bu görevi yürütebilecek olan Hasan isimli birisi tayin edilmiştir. Yine bir başka örnek olarak Ömer Halife'nin görevi gösterilebilir. Ömer Halife vakfın 1680 yılındaki mütevellisidir. Kendisi hacca gitmek için yola çıkmadan evvel görevini El-Hac Ahmed'e devretmiştir (bkz. Tablo 23). Burada da yine vakıftan uzaklaşma durumu söz konusudur.

Bunların dışında ise vakıfta tevliyet işini kendi rızaları ile bir başkasına bırakma durumları da olmuştur. Bu hususta dikkati çeken nokta mütevellilerin görevlerini genellikle kendi soylarından gelen birilerine bıraktıkları görülmektedir. Vakıflarda

⁷³⁶BOA.AE.SMST.III.188/14816.

tevliyet işinin vakfın vakfiyesine göre el değiştirildiği düşünüldüğünde, türbe vakfının vakfiyesinde böyle bir şart olduğu düşünülebilir. Malesef türbe vakfına ait herhangi bir vakfiye ya da vakıf senedi henüz mevcut olmadığı için vakfiyede böyle bir durum şart koşulmuştur diyemiyoruz. Vakfiyede şart olarak belirtildi mi yoksa zaman içerisinde tevliyetin bu şekilde değişmesi gelenek haline mi gelindi bilinmez ama mütevellilerin görevlerini çocuklarına bıraktıkları kayıtlara yansımıştır. Örneğin, 1762 yılında vakfın tevliyetini yürüten Es-Seyyid Ziyaeddin bin Abdullah görevini oğlu El-Hac Abdullah'a bırakmıştır. 1765 senesine gelindiğinde müteveli olan El-Hac Abdullah, üç sene önce babasından devraldığı görevini büyük oğlu Es-Seyyid Ömer'e devretmiştir (bkz. Tablo 23).

Tablo 23: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı Mütevellileri

Müteveli İsmi	Görev Tarihi (Hicri)	Görev Tarihi (Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Mahmud Ağa ⁷³⁷	18 Zilhicce 1026-?	17 Aralık 1617-?	12
El-Hac Ramazan ⁷³⁸	?-8 Ramazan 1090	?-13 Ekim 1679	12
Hasan ⁷³⁹	8 Ramazan 1090-?	13 Ekim 1679-?	12
Ömer Halife ⁷⁴⁰	?-29 Rebiülevvel 1090	?-29 Nisan 1680	-
El-Hac Ahmed ⁷⁴¹	29 Rebiülevvel 1090-?	29 Nisan 1680-?	-
..... bin Hüseyin ⁷⁴²	?-4 Rebiülevvel 1125	?-31 Mart 1713	12
Hasan Halife ⁷⁴³	4 Rebiülevvel 1125-?	31 Mart 1713-?	12
Mustafa ⁷⁴⁴	?-7 Zilkade 1170	?-24 Temmuz 1757	12
Ziyaüddin ibn-i Abdullah ⁷⁴⁵	7 Zilkade 1170- 6 Zilkade 1175	24 Temmuz 1757- 29 Mayıs 1762	12
El-Hac Abdullah ⁷⁴⁶	6 Zilkade 1175- 1 Ramazan 1178	29 Mayıs 1762- 22 Şubat 1765	12
Es-Seyyid Ömer ⁷⁴⁷	1 Ramazan 1178-?	22 Şubat 1765-?	12

2.2. Müteveli Kaymakamı

İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nın görev kadrosunda zaman zaman müteveli kaymakamlarının yer aldığı bilinmektedir. Tıpkı Tokat Vakfı'nda olduğu gibi İstanbul Türbe Vakfı çalışanları içerisinde de müteveli kaymakamları diğer personele oranla daha geç tarihlerde karşımıza çıkmıştır. Türbe vakfında görülen müteveli

⁷³⁷ BOA.İE.EV. 1/68.

⁷³⁸ BOA.C.EV.570/28784.

⁷³⁹ BOA.C.EV.570/28784.

⁷⁴⁰ BOA. İE.EV.18/2114.

⁷⁴¹ BOA. İE.EV.18/2114.

⁷⁴² BOA.İE.EV.53/5835.

⁷⁴³ BOA.İE.EV.53/5835.

⁷⁴⁴ BOA.AE.SOSM.III.66/4967.

⁷⁴⁵ BOA.C.EV.598/30155.

⁷⁴⁶ BOA.C.EV.598/30155.

⁷⁴⁷ BOA.TSMA.e. 773/17.s.1.

kaymakamı ilk olarak 1784 senesi kayıtlarında yer almaktadır. Çok yüksek ihtimalle daha önceki tarihlerde de bu görev için birileri çalıştırılmış olmalıdır. Ancak arşiv kaynakları erken dönemler için maalesef bu konuda çok fazla yardımcı olmamaktadır. Kendisinin kim olduğu ve günlük ücretine dair herhangi başka bir verinin olmadığı mütevellî kaymakamı, Tokat'ta bulunan Taşhan geliri konusunda karşımıza çıkmaktadır⁷⁴⁸.

Mütevellî kaymakamı olarak vakıfta görünen bir diğer isim ise Torun Seyyid Osman'dır. Kendisi vakfın belli başlı işlerini yürütmesi için görev almıştır. Zamanla ismi farklı konularda karşımıza çıkmıştır. Torun Seyyid Osman vakfı zarara uğrattığı iddiası ile şikayet edilmiş olsa da mütevellî kaymakamı olarak bir süre görev almıştır⁷⁴⁹.

2.3. Câbi

Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nın akarları İstanbul dışındaki yerleşim yerleri gelirlerinden oluşturulmuştur. Bir kısım gelirler Menteşe yöresi adı verilen Muğla civarında yer alan Eskihisar köyü vergileri, bir kısım ise Tokat'ta bulunan Taşhan'ın dükkan kiralarıdır. Muhtemelen bundan kaynaklı olarak vakıfla ilgili belgeler üzerinde câbilerinden bahsedilirken bazılarının hakkında “*câbi-i karye*”, bazılarında ise “*câbi-i Tokat*” ifadeleri yer almaktadır.

Tablo 24'te yer alan câbi listesine bakıldığında câbi ücretlerinin çok sabit olmadığı görülmektedir. Hemen hepsi farklı ücretlere görev yapmaktadır. Örneğin, Tokat'ta görev yapan câbilerden Ahmed Halife günlük beş akçeye çalışırken, bu görev için Torun Seyyid Osman günlük iki akçe almıştır. Çeşitli yıllara ait verilerin olduğu bu tabloda standart bir câbi ücretinden bahsetmek mümkün değildir.

Tablo 24: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı Câbileri

Câbi İsmi	Görev Yeri	Görev Tarihi (Hicri)	Görev Tarihi (Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Mehmed ⁷⁵⁰	-	18 Zilhicce 1026-?	17 Aralık 1617-?	4
- ⁷⁵¹	Câbi-i Tokat	18 Zilhicce 1026-?	17 Aralık 1617-?	4

⁷⁴⁸ VGMA. Küçük Evkaf Atik Rumeli Tafsili Defteri. 00669/00070 (14 Muharrem 1199/ 27 Kasım 1784).

⁷⁴⁹ BOA.C.EV.336/17057 (19 Safer 1207/ 6 Ekim 172); C.BLD.36/1791 (26 Zilkade 1209/ 14 Haziran 1795).

⁷⁵⁰ BOA.İE.EV. 1/68.

Ahmed Halife ⁷⁵²	Câbi-i Tokat	?-15 Şaban 1176	?-1 Mart 1763	5
Hafız Mehmed Halife ⁷⁵³	Câbi-i Tokat	15 Şaban 1176-?	1 Mart 1763-?	5
Mustafa Halife ibn-i El-Hac İbrahim ⁷⁵⁴	Câbi-i Karye	?-17 Rebiülevvel 1177	?-25 Eylül 1763	3
Mustafa Osman İbrahim ⁷⁵⁵	Câbi-i Karye	17 Rebiülevvel 1177-?	25 Eylül 1763-?	3
İbrahim	Câbi-i Karye	29 Rebiülevvel 1179	15 Eylül 1765	3
Mehmed Emin ibn-i Osman ⁷⁵⁶	Câbi-i Karye	?-29 Rebiülevvel 1179	?-15 Eylül 1765	3
Hüseyin Halife ibn-i -B- ⁷⁵⁷	Câbi-i Karye	29 Rebiülevvel 1179	15 Eylül 1765	3
Torun Seyyid Osman ⁷⁵⁸	Câbi-i Tokat	19 Safer 1207-?	6 Ekim 1792-?	2

2.4. Cüzhanlar

Cüzhanlar belki de türbe vakıflarında en çok istihdam alanı bulan meslek grubudur. Türbelerin pek çoğunda günün her saati Kuran-ı Kerîm okunması şart koşulması hasebiyle cüzhanları sıklıkla görebilmekteyiz. Nitekim Gülbahar Hatun Türbe Vakfı'nda da toplam çalışanlar içerisinde en kalabalık grubu cüzhanlar oluşturmaktaydı. 1617 yılı verilerine göre, vakfın toplam 38 çalışanından 30 tanesi cüzhandır. Bu oldukça önemli bir sayıdır. Cüzhanların reisi olarak adlandırabileceğimiz ser-mahfil hariç hepsi günlük iki akçeye çalışıyordu. Sadece ser-mahfil olarak görev yapanların yevmiyeleri üç akçeydi (bkz. Tablo 25).

Cüzhanlar içerisinde diğer pek çok görevde olduğu gibi kendi rızaları ile görevlerinden el çeken isimler dikkati çekmektedir. Bunlar arasında Es-Seyyid Mehmed bin Es-Seyyid Mehmed, Hafız Yusuf bin Recep ve Sabit bin Numan'ı sayabiliriz (bkz. Tablo 25). Görev değişiklikleri sadece bu şekilde gerçekleşmiyordu. Ölümüne sebebi ile de görev bir başkasına geçebiliyordu. Cüzhanlar içerisinde yer alan Mehmed bin Hasan vefat edince görevi Abdulgani Halife'ye geçmiştir. Yine Türbe Vakfı'nda cüzhan olarak görev yapan Ahmed Halife bin Ali evlatsız olarak vefat edince görevi Yusuf bin

⁷⁵¹ BOA.İE.EV. 1/68.

⁷⁵² TSMA.e.773/17.s.5.

⁷⁵³ TSMA.e.773/17.s.5.

⁷⁵⁴ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁵⁵ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁵⁶ BOA.C.EV.19/911.

⁷⁵⁷ BOA.C.EV.19/911.

⁷⁵⁸ BOA.C.EV.336/17057.

Osman'a verilmiştir (bkz. Tablo 25).

Cüzhan Hafız Ahmed bin Hasan'ın durumu ise biraz daha farklıdır. Görevi H. 11 Safer 1193/ M. 28 Şubat 1779 tarihinde kendisi öldü diye oğlu Seyyid Mehmed Said Halife'nin üzerine kaydedilmiştir. Sonrasındaki altı yıl oğlu bu görevi yürütmüştür. Takvimler H.16 Zilhicce 1199/ M. 20 Ekim 1785 tarihini gösterdiğinde ise Hafız Ahmed'in ölmediği anlaşılmış ve görev yeniden kendisine verilmiştir (bkz. Tablo 25). Aradan geçen altı sene boyunca Hafız Ahmed'in nerde olduğu ya da ne yaptığına dair herhangi bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır.

Tablo 25: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı Cüzhanları

Görev Tarihi Hicri/ Miladi	Cüzhanın İsmi	Günlük Ücreti (akçe)
18 Zilhicce 1026-?/ 17 Aralık 1617 ⁷⁵⁹ -?	Mehmed (Ser-Mahfil)	3
	Ali Muharrem	2
	Şaban İbrahim	2
	Bekir	2
	Hüseyin Abdülbaki	2
	Mustafa İbrahim	2
	Ahmed Şaban	2
	Mehmed Yusuf?	2
	Hasan Mushab	2
	Hasan Abdullah	2
	Hüseyin Mustafa	2
	Mehmed Emrullah	2
	Ali Sâdeddin	2
	Mehmed Muharrem	2
	Ali	2
	Rıza Şaban	2
	İsa Said	2
	Süleyman Mehmed	2
	El-Hac Mehmed Hasan	2
	Mehmed Mahir?	2

⁷⁵⁹ BOA.İE.EV. 1/68.

	Mehmed Hasan	2
	Mehmed Mahmud	2
	İsmet? Mehmed	2
	Mehmed Mustafa	2
	Şaban Ahmed	2
	Ahmed Halil	2
	Süleyman İbrahim	2
	Mustafa Yusuf	2
	Derviş Süleyman	2
	Ahmed İskender	2
2 Muharrem 1145/ 25 Haziran 1732	Hafız Yusuf bin Recep	2
	İshak bin El-Hac Abdullah	
4 Zilkade 1169/ 31 Temmuz 1756 ⁷⁶⁰	Mehmed bin Hasan	2
7 Rebiülahir 1176/ 26 Ekim 1762 ⁷⁶¹	Sabit bin Numan	2
	Mehmed bin Hasan	2
17 Rebiülevvel 1177/ 25 Eylül 1763 ⁷⁶²	Mustafa Halife ibn-i El-Hac İbrahim	2
	Mustafa Osman İbrahim	2
29 Rebiülevvel 1179/ 15 Eylül 1765 ⁷⁶³	Mehmed Emin ibn-i Osman	2
	Hüseyin Halife ibn-i –B-	2
11 Safer 1193/ 28 Şubat 1779 ⁷⁶⁴	Seyyid Mehmed Said Halife	2
16 Zilhicce 1199/ 20 Ekim 1785 ⁷⁶⁵	Hafız Mehmed bin Hasan	2
10 Şaban 1203/ 6 Mayıs 1789 ⁷⁶⁶	Ahmed Halife bin Ali	2
	Yusuf bin Osman	2
24 Cemaziyelevvel 1212/	Es-Seyyid Mehmed bin Es-Seyyid Mehmed	2

⁷⁶⁰ BOA.AE.SOSM.III.88/6781.

⁷⁶¹ TSMA.e.773/17.s.4.

⁷⁶² BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁶³ BOA.C.EV.19/911.

⁷⁶⁴ BOA.C.EV.218/10894.

⁷⁶⁵ BOA.C.EV.218/10894.

⁷⁶⁶ BOA.AE.SABH.I.254/17068.

14 Kasım 1797 ⁷⁶⁷	Mehmed bin Mustafa	2
------------------------------	--------------------	---

2.5. Türbe Vakfı'nın Diğer Çalışanları

Türbe Vakfı'nda mütevellî, cüzhan ve câbiler dışında, türbedar, buhurî, kâtip, nokta-i ecza, mutemet ve sanduk-i ecza gibi görevlilerin de var olduğu tespit edilmiştir. Bu görevlilerle ilgili arşiv kayıtlarından derlenen veriler aşağıda Tablo 26'da özetlenmiştir.

Bu grupta yer alan türbedar günlük dört akçe alırken, buhurî üç akçe, kâtipler genellikle altı akçe, mutemet üç akçe, nokta-i ecza ve sanduk-i eczalar ikişer akçeye çalışmışlardır (bkz. Tablo 26). Vakfın her türlü işini kayıt altına alan kâtipler içerisinde, en yüksek ücrete çalışan Mustafa Halife ibn-i El-hac İbrahim isimli kâtiptir. Mustafa Halife'nin gündeliği altı akçe olup vakfın mütevellisinden sonra vakıfta en fazla yevmiyeye sahipti (bkz. Tablo 26). Kendisini günlük beş akçe ile vakfın Tokat Câbîsi Ahmed Halife takip etmekteydi (bkz. Tablo 24). Geriye kalan tüm çalışanlar ise günlük iki ya da üç akçeye görev yapıyorlardı. (bkz. Tablo 26). Hatta vakfın diğer kâtipleri dahi günlük altı akçe almayıp daha düşük ücretlere çalışmaktaydılar. 1617 senesinde kâtip Mehmed ile 1770 yılında vakıfta kâtiplik yapan Mehmed Tahir Halife ise günlük iki akçe ile en az paraya kitabet işini yürüten isimlerdi (bkz. Tablo 26).

Bazı cami ve tekke vakıflarında buhurîlik olarak bir görevin olduğu bilinmektedir⁷⁶⁸. Vakıf şartında var mıdır yok mudur bilinmez ama arşiv kayıtlarında bazı kişilerin Gülbahar Hatun Türbesi'nde buhurî olarak görev yaptığı görülmektedir. Ayrıca vakıfta para işlerinden sorumlu olan sandukî ve mu'temetler de görev alıyordu (bkz. Tablo 26).

Tablo 26: Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nda Görev Alan Diğer Çalışanlar

Görevi	Görevlinin İsmi	Görev Tarihi (Hicrî/Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Buhurî	Mustafa Halife ibn-i El-Hac İbrahim ⁷⁶⁹	?-17 Rebiülevvel 1177/ ?-25 Eylül 1763	3
	Mustafa	17 Rebiülevvel 1177-?/ 25 Eylül 1763-?	3

⁷⁶⁷ BOA.C.EV.251/12700.

⁷⁶⁸ Enver Çakar, a.g.m.,s.81.

⁷⁶⁹ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

	Osman İbrahim ⁷⁷⁰		
	Mehmed Emin ibn-i Osman ⁷⁷¹	?-13 Ramazan 1183/ ?-10 Ocak 1770	3
Kâtip	Ahmed	18 Zilhicce 1026-?/ 17 Aralık 1617-?	3
	Diğer Mehmed	18 Zilhicce 1026-?/ 17 Aralık 1617-?	2
	Mustafa Halife ibn-i El- Hac İbrahim ⁷⁷²	?-17 Rebiülevvel 1177/ ?-25 Eylül 1763	6
	Mustafa Osman İbrahim ⁷⁷³	17 Rebiülevvel 1177-?/ 25 Eylül 1763-?	6
	Mehmet Tahir Halife ⁷⁷⁴	?-13 Ramazan 1183/ ?-10 Ocak 1770	2
Mu'temet	Mustafa Halife ibn-i El- Hac İbrahim ⁷⁷⁵	?-17 Rebiülevvel 1177/ ?-25 Eylül 1763	3
	Mustafa Osman İbrahim ⁷⁷⁶	17 Rebiülevvel 1177-?/ 25 Eylül 1763-?	3
	Mehmed Emin ibn-i Osman ⁷⁷⁷	?-13 Ramazan 1183/ ?-10 Ocak 1770	3
Nokta-i Ecza	Hasan ⁷⁷⁸	18 Zilhicce 1026-?/ 17 Aralık 1617-?	2
	Mustafa Halife ibn-i El- Hac İbrahim ⁷⁷⁹	?-17 Rebiülevvel 1177/ ?-25 Eylül 1763	2
	Mustafa Osman İbrahim ⁷⁸⁰	17 Rebiülevvel 1177-?/ 25 Eylül 1763-?	2
	Mehmed Emin ibn-i Osman ⁷⁸¹	?-13 Ramazan 1183/ ?-10 Ocak 1770	2
	Hafız Mehmed ⁷⁸²	?-17 Muharrem 1150/?- 17 Mayıs 1737	2

⁷⁷⁰ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁷¹ BOA.C.EV.19/911.

⁷⁷² BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁷³ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁷⁴ BOA.C.EV.19/911.

⁷⁷⁵ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁷⁶ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁷⁷ BOA.C.EV.19/911.

⁷⁷⁸ BOA.İE.EV. 1/68.

⁷⁷⁹ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁸⁰ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁸¹ BOA.C.EV.19/911.

⁷⁸² TSMA.e.773/17.s.2.

Sandukî	Mustafa ⁷⁸³	17 Muharrem 1150?-/17 Mayıs 1737-?	2
	Mustafa Halife ibn-i El-Hac İbrahim ⁷⁸⁴	?-17 Rebiülevvel 1177//?-25 Eylül 1763	2
	Mustafa Osman İbrahim ⁷⁸⁵	17 Rebiülevvel 1177-?/ 25 Eylül 1763-?	2
	Mehmed Emin ibn-i Osman ⁷⁸⁶	?-13 Ramazan 1183/ ?-10 Ocak 1770	2
Türbedar	Mehmed ⁷⁸⁷	18 Zilhicce 1026-?/ 17 Aralık 1617-?	4
	Seyyid Yusuf ⁷⁸⁸	?-23 Rebiülevvel 1152/?-30 Haziran 1739	4

3. DİĞER GÜLBAHAR HATUN VAKIFLARININ İŞLEYİŞİ

Gülbahar Hatun vakıflarının gelirlerinden farklı yerlerde bulunan vakıflar için de pay ayrıldığından bahsetmiştik. Özellikle vakfiyesinde bahsedilen Amasya sancağında Zünnunabad kazasına bağlı Sorkuoğlu⁷⁸⁹ adlı köyde, bir cami tesis edilmiş ve istihdam edilecek görevliler belirlenmiştir. Bu nedenle bu caminin çalışanları da ücretlerini Gülbahar Hatun Vakfı'ndan almışlardır. Yine vakfiyesinde belirtildiği gibi vakfın çalışanlarının ücreti daha çok ürün olarak ödenmekteydi. Ödemeler genellikle senelik ve ürün üzerinden yapılırken aralarında hasbi yani gönüllü olarak çalışanlar da mevcuttu.

Ücretini Hatuniye Vakıflarından olan Amasya Gülbahar Hatun vakfından almak üzere, Amasya'nın Bağluca/Bağlıca köyünde de görevliler bulunuyordu. Bunların haricince vakfiyesinde belirtilmemesine karşın, Çorum'un farklı köylerinde ve bugün Çankırı olarak bilinen Kengiri'ya⁷⁹⁰ bağlı Tuht/Yapraklı, Karahisar-ı Şarkî⁷⁹¹ yani Şebinkarahisar/Giresun'da da çalışma alanı bulan görevlileri vardı. Aşağıdaki Tablo 27'de vakfın çeşitli bölgelerde faaliyet gösteren çalışanları sıralanmıştır. Burada mevcut

⁷⁸³ TSMA.e.773/17.s.2.

⁷⁸⁴ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁸⁵ BOA.AE.SMST.III.188/14816.

⁷⁸⁶ BOA.C.EV.19/911.

⁷⁸⁷ BOA.İE.EV. 1/68.

⁷⁸⁸ BOA.TSMA.e.831/34.

⁷⁸⁹ Günümüzde Çorum ilinin Mecitözü ilçesinin sınırları içerisinde olan Söğütyolu köyüdür.

⁷⁹⁰ Tahir Sezen, a.g.e., s.606.

⁷⁹¹ Tahir Sezen, a.g.e., s.633.

olan isimler ve veriler farklı arşivlerde mevcut olan parakende evraklar üzerinden oluşturulmuştur. Bu nedenle kronolojik bir sırayı takip edebilmek mümkün olamamıştır. Ayrıca mevcut olan daha pek çok belge çalışmanın tarih sınırlaması sebebiyle tabloya dahil edilmemiştir.

Çalışanlar listesi içerisinde yer alan, Sorkuoğlu Camisi hitabeti için görevlendirilen görevliler arasında hitabet işi uzun yıllar sorun olmuştur. 1776 senesinde Seyyid Hüseyin Efendi görevini oğlu Seyyid Mehmed'e bırakmış ancak, başka bir Seyyid Mehmed isimli kişi görevi bir şekilde kendi üzerine kaydettirmiştir. Ortaya çıkan karışıklığın düzeltilmesi talep edilmiş ve aynı yıl içerisinde durum eski haline getirilmiştir. Aradan yirmi yıl geçtikten sonra bu kez de Seyyid Ömer isimli bir şahıs ortaya çıkmış ve görevi kendi üzerine kaydettirmiştir. Seyyid Mehmed divana başvurarak hatiplik görevini yeniden üzerine almayı başarmıştır (bkz. Tablo 27).

Tuht kasabasındaki görev ise Ali ve Mustafa Halife'ye babaları Ahmed Halife'nin ölümü ile geçmiştir. Yine Karahisar-ı Şarkî sancağına bağlı olan Paydarlı köyü camisinin imam ve hatibi olan Mehmed bin Halife bin Hüseyin hayata gözlerini evlatsız olarak kapatınca görevi Es-seyyid Bin Mehmed'in üzerine kaydedilmiştir. Ayrıca Ova/ Oda⁷⁹² köyünde bulunan caminin hatipleri de görevleri karşılığında ücretlerini ürün cinsinden Gülbahar Hatun Vakfı'ndan almaktaydılar (bkz. Tablo 27).

Tüm bunların dışında geliri Gülbahar Hatun Vakfı'na ait olan Virancık köyündeki köprü için köprücü atanması istenmiştir.

Tablo 27: Diğer Gülbahar Hatun Vakıflarının Çalışanları

Görev Yeri	Görevli İsmi	Görevi	Görev Tarihi (Hicri-Miladi)	Günlük Ücreti (akçe)
Virancık köyü/ Mecitözü	- ⁷⁹³	Köprücü	26 Safer 1140-?/ 13 Ekim 1727-?	-
Paydarlı köyü/ Karahisar-ı Şarkî	Mehmed bin Halife bin Hüseyin ⁷⁹⁴	Hatip/ İmam	?-6 Rebiülahir 1214/ ?-7 Eylül 1799	4/ 5
	Es-Seyyid Bin Mehmed ⁷⁹⁵	Hatip/ İmam	6 Rebiülahir 1214-?/ 7 Eylül 1799-?	4/ 5
Bağluca köyü/	Mustafa ⁷⁹⁶	Duaguy	17 Muharrem 1139/	2 müd Hint

⁷⁹² Ova/Oda köyü: Bu köyün bağlı bulunduğu kaza ve nahiyeyle dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

⁷⁹³ BOA.AE.SAMD.III. 135/13200.

⁷⁹⁴ BOA.C.EV.135/6720.

⁷⁹⁵ BOA.C.EV.135/6720.

⁷⁹⁶ BOA.C.EV.352/17863.

Amasya			14 Eylül 1726	(Senelik)
Sorkuoğlanı köyü/ Zünnunabad	Abdurrahman ⁷⁹⁷	Müezzin/ Cüzhan	?-Cemaziyelevvel 1139/ ?-Aralık-Ocak 1726	Hasbi
	Molla Eyub ve Molla Mehmed ⁷⁹⁸	Müezzin/ Cüzhan	Cemaziyelevvel 1139- ?/ Aralık-Ocak 1726-?	Hasbi
	Mehmed ⁷⁹⁹	Müezzin/ Cüzhan	-	senede 4 müd galle/senede 2 müd hinta
	Ziyaeddin Yusuf ve Hacı Osman ⁸⁰⁰	Müezzin/ Cüzhan	Muharrem 1144/ Temmuz/Ağustos 1731	senede 4 müd galle/ senede 2 müd hinta
	Es-Seyyid Hüseyin Efendi bin Abdülkerim ⁸⁰¹	Hatip	?-29 Rebiülevvel 1190/ ?-18 Mayıs 1776	3 müd Hinta (Senelik)
	Seyyid Mehmed bin Hüseyin ⁸⁰²	Hatip	29 Rebiülevvel 1190- ?/ 18 Mayıs 1776-?	3 müd Hinta (Senelik)
	Seyyid Ömer ⁸⁰³	Hatip	22 Şevval 1210/ 30 Nisan 1796	3 müd Hinta (Senelik)
	Seyyid Mehmed bin Seyyid Hüseyin ⁸⁰⁴	Hatip	25 Zilhicce 1211/ 21 Haziran 1797	3 müd Hinta (Senelik)
Tuht/ Kengırı	Ahmed Halife ⁸⁰⁵	Musalla Hatibi	?-19 Rebiülahir 1180/ ?-25 Ağustos 1766	4
	Ali ve Mustafa Halife ⁸⁰⁶	Musalla Hatibi	19 Rebiülahir 1180-?/ 25 Ağustos 1766-?	4
Ova/Oda köyü	Mehmed Raşid Halife ⁸⁰⁷	Hatip	?-11 Recep 1180/ ?-16 Eylül 1766	1 müd Hinta 1 müd şair(Senelik)
	Salih Mehmed Efendi ⁸⁰⁸	Hatip	11 Recep 1180-?/ 16 Eylül 1766-?	1 müd Hinta 1 müd şair(Senelik)
	İbrahim ⁸⁰⁹	Hatip	?-29 Zilhicce 1187/ ?-13 Mart 1774	-
	Muhammed Raşid ⁸¹⁰	Hatip	29 Zilhicce 1187-?/ 13 Mart 1774-?	-

⁷⁹⁷ VGMA.d./Hurufat/1143s.318.

⁷⁹⁸ VGMA.d./Hurufat/1143/s.318.

⁷⁹⁹ VGMA.d./Hurufat/1094/s.13.

⁸⁰⁰ VGMA.d./Hurufat/1094/s.13.

⁸⁰¹ BOA.C.EV.659/33214.

⁸⁰² BOA.C.EV.659/33214; BOA.C.EV.363/18405.

⁸⁰³ BOA.C.EV.363/18405.

⁸⁰⁴ BOA.C.EV.363/18405.

⁸⁰⁵ BOA.C.EV.488/24696.

⁸⁰⁶ BOA.C.EV.488/24696.

⁸⁰⁷ BOA.C.EV.606/30561.

⁸⁰⁸ BOA.C.EV.606/30561.

⁸⁰⁹ BOA.AE.SMST.III.216/17072.

⁸¹⁰ BOA.AE.SMST.III.216/17072.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜLBAHAR HATUN VAKIFLARININ EKONOMİK YAPILARI

3.1. Tokat Gülbahar Hatun (Hatuniye) Vakfı'nın Ekonomik yapısı

Vakıfların işleyişi ya da ekonomik yönlerini ele alan çalışmaların temel kaynakları olarak vakıf muhasebe defterleri gösterilebilir. Kaydedilme şekilleri ve muhtevaları bakımından oldukça kıymetli verileri, araştırmacıların hizmetine sunabilme potansiyelleri olan vakıf muhasebe defterleri, bu tez çalışmasının da ana kaynaklarını teşkil etmektedir. Vakıf muhasebe defterleri, özellikle vakfın gelir gider dengesini takip edebilmek, eğer varsa vakıf kasasının açıklarını gözlemleyebilme, gelir gider dengesi içerisinde vakfın ne derece hizmet sunabildiği, istihdam ettiği personelin maaşlarını karşılayabilmesi ve vakfın satın alma gücünü ortaya koyma konusunda son derece önemlidir.

Gülbahar Hatun Vakfı'na ait arşivlerde ulaşabildiğimiz en erken tarihli muhasebe kaydı, Muharrem 988/Şubat 1580 tarihinden itibaren tutulmaya başlanan defterdir⁸¹¹. Bu muhasebe defteri, vakfa ait olan vakfiyeden sonra karşımıza çıkan, ilk ayrıntılı muhasebe kaydıdır. 1580 tarihinden itibaren vakfa ait pek çok muhasebe defteri de arşivlerde mevcuttur. Fakat bu tarihler her yılı kapsayacak şekilde değildir. Bu nedenle mümkün olduğunda karşılaştırma yapmaya elverişli olan hemen her türlü kayıt çalışmaya eklenmiştir. Özellikle bazı kayıtlar birer senelik dönemleri kapsarken bazı kayıtlar dört ya da altı aylık dönemleri kapsayacak şekilde verilmiştir. Bu hususlar yeri geldikçe belirtilecektir.

Muhasebe defterlerinin haricinde ise tahrir defterlerinden de mümkün olduğu kadar istifade edilmeye çalışılmıştır. Ancak tahrir defterleri ile alakalı olarak bazı güçlükler yaşanmıştır. Gülbahar Hatun İmaret Vakfı'nın gelirleri farklı eyaletlerde olması hasebiyle aynı yıla denk gelen veriler bulunmamaktadır. Örneğin; Anadolu Eyaleti sınırları içerisinde yer alan Çankırı kazası ve buraya bağlı olan Çerkeş, Kalecik ve Tuht gibi gelir getiren yerleşim birimlerine ait tahrir 1521 senesinde, Rum eyaleti sınırlarına dahil olan Çorum ve Amasya gibi yerlerin gelirlerine ait tahrir ise 1520

⁸¹¹ TS.MA.d/8167.

senesinde gerçekleştirilmiştir⁸¹². Bu tahrir defterlerine ait veriler, büyük tablo olarak adlandırabileceğimiz Tablo 28’de yer almamaktadır. Ancak kaza ve nahiyelere ait olan ve mikro verileri içerilerinde barındıran diğer tablolarda bu veriler kullanılmıştır.

Çeşitli arşivlerde yapılan araştırmalar neticesinde, tezin çalışma tarihleri arasını kapsayan pek çok muhasebe defteri ve farklı türden defterler çalışmaya dahil edilmiştir. Fakat XVIII. yüzyıla ait müstakil bir muhasebe defterine rastlanamamıştır. Bu dönem yüksek ihtimalle, arşivlerde farklı vakıflarla birlikte büyük bir defterin içerisinde olabilir. Ya da günümüzde T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı tarafından, henüz araştırmacıların taramasına açılmamış olan TS.MA.d serisi içerisinde yer alıyor olabilir. Vakfa ait olan pek çok kayıt temin edilmiş ve vakfın ekonomik boyutunu oldukça detaylı olarak ortaya koyabilmek adına çalışmaya eklenilmiştir. Bu kayıtlar içerisinde aynı tarihlere denk gelen bazı defter ve belgeler hem T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı katalogları hem Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Katalogları hem de Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakfiye Arşivi kataloglarında rastlanılmıştır. Bunlar yeri geldikçe çalışma içerisinde dipnotlarda belirtilecektir. Ayrıca muhasebe kayıtları haricinde Mufassal İcmal Defterleri ve Şeriyye Sicilleri de bulunmaktadır. Vakfa ait, buralarda yer alan bilgiler ve diğer evraklar da çalışmada yerini almıştır. Bunların haricinde ise çok daha geç tarihli pek çok arşiv malzemesi bulunmaktadır. Ancak çalışmanın sınırlılığı açısından o malzemeler şuan için çalışmaya dahil edilmemiş, ilerde münferit bir çalışma konusu olarak ayrılmıştır.

Muhasebe defterlerinin özellikle kullanılma nedeni ise vakfa ait hemen her türlü konuyu barındırabiliyor olmasıdır. Çalışmanın bu bölümü için, gelirleri de yine muhasebe defterleri bize çok ayrıntılı biçimde sunmaktadır. Defter kayıtlarının tutulma mantığını bilmek bu konuyu anlamak için oldukça önemli bir adımdır. Çünkü pek çok farklı türden ifadelerle karşılaşmak zaman zaman karmaşaya sebep olabilmektedir.

⁸¹² BOA. TT.d. 438 (Defter Anadolu Eyaletine bağlı olan pek çok yerdeki vakıflara ait bilgiler, nüfus ve dirliklere dair verileri bulundurmaktadır. Defter içerisinde 703-752. sayfalar arasında Çankırı’ya ve buraya bağlı diğer yerleşim birimlerine ait veriler yer almaktadır); Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, *387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) II*, Ankara 1987. 387 numaralı defter 1530 yılında ait ise de büyük ölçüde Rum ve Karaman eyaletlerinde 1520 yılında tamamlanan mufassal sayım sonuçlarını özetlemektedir (Ahmet Şimşirgil, *Osmanlı Taşra Teşkilatında Tokat (1455-1574)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1990, s. 5).

Muhasebe defterleri genelden özele doğru inmektedir. Defterlerin en başında, vakfin ismi, mütevellisi, dönemin dârüssaâde ağası ve defterin kapsadığı tarihler gibi tanıtıcı ifadeler yer aldıktan sonra “*asl-ı mâl*” denilen ana başlık olarak ifade edebileceğimiz bir başlık altında para miktarı bulunur ki bu vakfin sahip olduğu toplam geliri ifade etmektedir. Daha sonra, “*muhasabe-i sene-i mâziye*” başlığı gelir. Bu başlık altında ise bir önceki seneden vakıf kasasında olan gelirler anlatılır. Ancak burada önemli bir hususa dikkat etmek gerekir. Bu başlık altında bahsi geçen gelirlerin hepsi, kasada bir önceki seneden devretmiş hali hazırda bulunan para anlamına gelmez. Önceki seneye ya da senelere ait olan ve henüz tahsil edilmemiş olan gelirleri de ifade eder⁸¹³. Defterler içerisinde, çoğunlukla “*ani’l-mahsûlât*” şeklinde yazılan başlık ile ilgili mali yıl içerisinde toplanan gelirler ifade ediliyordu. Bunlar defterlerde sürekli yer alan klasik ifadelerdir. Bunların haricinde ise sürekli olmayan bazı gelirler de deftere yazılıyordu. “*an-emvâl-i müteferrik*” başlığı ile ifade edilen gelirler ise vakfin sürekli olmayan dağınık gelirlerini anlatmak için kullanılan bir tabirdi. Bu başlık altında genellikle cami-i şerifin bahçesinden ve imaretin kilerinde arta kalan buğday ve arpa gibi hububat satılması ile elde edilen gelirleri ifade ediyordu.

Yukarıda ifade edildiği gibi genel başlıklar altında büyük miktarlar yazıldıktan sonra, daha özele inerek ayrıntılı şekilde gelirlerin nerelerden sağlandığı kaydedilmiştir. Gülbahar Hatun Vakfı’nın gelirlerinin tamamı civar kaza ve köylerden toplandığı için gelirler kaza kaza ayrılmıştır. Vakfa ait herhangi bir dükkân kirası ya da farklı gelir getiren kalemleri olsaydı onlar da yine bu kısımda yerini alacaktı. Kazalar içerisinde yer alan gelirler daha çok iltizama verildiği için mültezimleri de kayda eklenmiştir. Vakfin kendi câbîleri ile topladıkları ise “*ber-vech-i emânet zabt şode defter-i müfredât*” ifadeleri ile kayda geçirilmiştir. Câbîler gelirleri toplarken ihtiyaç olması halinde yanlarına kâtipleri de almışlardır⁸¹⁴. Böylece vakıf gelirlerini nerelerden ve kimler aracılığı ile elde ediyorsa hepsi kalem kalem muhasebe defterlerindeki kayd edilmiştir.

Muhasebe defterlerinde giderler kısmı ise gelirler kısmının hemen altında yer alıyor ve genelden özele gitme mantığı yine bu kısımda da devam ediyordu. “*vuzî’a*

⁸¹³ Kayhan Orbay, “Vakıf Muhasebe Defterlerinde Aynî Toplanan Tarımsal Gelirler ve Aynî Giderlerin Fiyatlandırılması ve Tarihsel Fiyat Endekslemeleri Konusunda”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.XXIV, İstanbul 2004, 292-293.

⁸¹⁴ Kayhan Orbay, “Edirne Muradiye Vakfı’nın Mali Yapısı ve Gelişimi (1589-1647)”, *Belleten*, S.283, C.LXXVIII, Ankara 2014, s.989.

min-zâlike” başlığı ile vakfa ait tüm gider miktarı da bu başlık içerisinde yer alıyor ardından sırası ile önce çalışan ücretleri ki bunlar birim birim ayrılmıştır, daha sonra imaret giderleri ve ardından da “*ihracât-ı sa’ire*” başlığı ile geriye kalan tüm giderlerin yer aldığı kısım geliyordu. İhracât-ı sa’ire kısmı ile ilgili değinilmesi gereken en önemli husus ise zaman zaman vakfın geçirdiği ufak çaplı tamiratların da bu kısımda verilmesidir. Bazı yıllarda muhtemelen daha büyük çaplı tamirlerin yapıldığına dair kayıtlar ise ayrı başlık altında toplanmıştır. Tüm bunların haricinde ise vakfın kilerine ait olan kayıtlar da bulunmaktaydı ve bu kayıtlar muhasebesi yapılan senenin hemen arkasında ayrı bir sayfada yer alıyordu⁸¹⁵.

Gelirler ve giderlere ait detaylı bilgiler, tespitler ve çıkarımlar çalışmanın ilerleyen kısımlarında yer alacaktır. Ancak oraya geçmeden evvel, vakfın ekonomik boyutunu anlamlandırmak adına gelir ve gider dengesinin ortaya konulmaya çalışıldığı genel bir tablo hazırlanmıştır (bkz. Tablo. 28). Bu tabloda Gülbahar Hatun Vakfı’na ait bazı yılları içeren veriler ayrıntılı olarak sütunlara yerleştirilerek verilmiştir.

Tablo 28’deki gelir-gider dengesine göz atıldığında 1591-92 yılı 445.225 akçe gibi bir miktarla en fazla kasa fazlası olan yıldır. Gelir fazlasının en az olduğu yıl ise 1623-24 senesidir. 29 akçe gibi cüzi bir miktar kasa fazlası ile seneyi kapatan vakıf o yıl gelirlerinin 99.085 akçesini mukâtaa, 55.942 akçesini de mahsul olarak tahsil etmiş ve toplamda 155,027 akçeye ulaşmıştır. Ancak daha önceki seneden kasada para olup olmadığı belli değildir. Bu nedenle toplam miktar olarak 155,027 akçe gelir olarak kayda geçirilmiştir. Bu gelir miktarına karşılık ise gider toplamı 154,998 akçe ile neredeyse gelir miktarı kadar olmuştur.

1595-96 yılları arasındaki muhasebe bilançosuna bakıldığında, cari yıl geliri bir önceki seneden daha düşük olmasına karşın, önceki yıldan kasada bulunan 206.322 akçelik mevcut bakiye ile toplam geliri bir önceki yıldan daha fazla olmuştur.

1597-98 yılları verilerinde ise cari yıl geliri ile sabık(önceki) sene geliri toplamı 658.737 akçe olarak verilmiştir. Ancak bu ikisinin toplamı 658.815 akçe yapmaktadır. Bu durumda arada 78 akçelik bir açık bulunmaktadır. Bu 78 akçelik açığın neden kaynaklandığına dair herhangi bir veri ya da açıklama bulunmamaktadır. Aynı durum

⁸¹⁵ Buraya kadar bahsi geçen defterlerin içerikleri ile ilgili birkaç örnek için bkz: TS.MA.d/1655.0001; MAD.d/2076.

bir sonraki dönemde de göze çarpmaktadır. 1598-99 yılları verilerinde cari yıl geliri ile sabık sene geliri toplamı 621.150 akçe olarak verilmiştir. Ancak bu ikisinin toplamı 621.105 akçe yapmaktadır. Bu durumda arada 45 akçelik bir açık bulunmaktadır. Bu 45 akçelik açığın neden kaynaklandığına dair herhangi bir veri ya da açıklama bulunmamaktadır. Yine, 1614-15 yılları arasını kapsayan muhasebe kaydında cari yıl geliri 124.931 akçe, sabık seneden kasada bulunan miktarı ise 12.091 akçe olarak vermiştir. Bu iki miktarın toplamı 137.022 iken gelirler toplamı olarak 136.822 şeklinde kayıt düşülmüştür. 136.822 akçelik gelir normalde olması gerekenden 200 akçe kadar eksiktir. Bu 200 akçelik açığın neden kaynaklandığına dair herhangi bir veri ya da açıklama bulunmamaktadır. Böyle durumların olduğu yıllarda orijinal verilere sadık kalmak adına kayıtlarda var olan miktarlar dikkate alınmıştır.

Genel tabloya bakıldığında vakıf kasası 1632-33 yılı haricinde hiç açık vermemiştir. İlgili mali dönemde görülen açık ise çok fazla olmadığı görülmektedir. Arada oluşan 1.370 akçelik küçük açığın nereden kaynaklandığı ise tespit edilememiştir. Bunun dışında kalan tüm yıllarda vakıf kasası, açık vermeden işleri yürütebilmiştir. Kendisinden bir önceki dönem olan 1623-24 döneminde bile 29 akçe gibi küçük de olsa kasa fazla vermiştir.

Tablo 28: Tokat Gülbahar Hatun Vakfı Gelir Gider Dağılımı (1580-1678)

Gelirler					Giderler					Kasada Kalan Miktar
Tarih Aralığı		Cari Yıl Gelirleri (Sene-i Cedid/Anı'l-Mahsulât)	Bir Önceki Yıldan Kasada Olan (An-bakıyye-i muhasebe-i sene-i maziye/sabıka)	Kasadaki Toplam Miktar (Asl-ı mal)	Çalışan Ücretleri	Mutfak Harcamaları	Çeşitli Giderler	Tamir Harcamaları	Toplam Harcama Miktarı	Kalan
Hicri	Miladi									
Gurre-i Muharrem 988 ⁸¹⁶	Şubat/Mart 1580	369.353	106.314	475.667	124.650	193.357 ⁸¹⁷	-	-	318.007	157.066
15 Cemaziyelevvel 999/ 15 Cemaziyelevvel 1000 ⁸¹⁸	11 Mart 1591/ 28 Şubat 1592	427.620,5	364.298	791.918	111.814	178.227	55.058	-	346.693	445.225
26 Cemaziyelevvel sene 1000/6 Cemaziyelevvel 1001 ⁸¹⁹	10 Mart 1592/ 10 Mart 1593	417.213,5	445.225	862.438	126.960	270.688	41.950	-	431.514	430.924
7 Cemaziyelahir 1001/18 Cemaziyelahir 1002 ⁸²⁰	11 Mart 1593/ 11 Mart 1594	500.100	151.077	651.177	118.921	270.688	41.950	-	431.514	219.663
19 Cemaziyelahir 1002/29 Cemaziyelahir 1003 ⁸²¹	12 Mart 1594/ 11 Mart 1595	416.172	184.387	600.559	114.036	217.167	39.034	-	370.034	230.525
11 Recep1003/ 11 Recep 1004 ⁸²²	22 Mart 1595/ 11 Mart 1596	394.901	206.322	601.223	121.080	207.214,5	40.144,5	-	247.359	353.864
12 Recep 1004/ 22 Recep 1005 ⁸²³	12 Mart 1596/ 11 Mart 1597	634.755	158.783	793.538	132.020	256.660	72.923	-	461.603	331.935

⁸¹⁶ TSMA.d.8167/s.2/a.⁸¹⁷ 1580 yılına ait olan bu kayıta matbah harcamaları ve çeşitli harcamalar tek kalemde verilmiştir. Bu nedenle ilgili yıldaki kayıta “Çeşitli Harcamalar” başlığı boş bırakılmıştır.⁸¹⁸ TSMA.d.8963/s.2/a.⁸¹⁹ TSMA.d.1655/0001, s.2/a.⁸²⁰ BOA.MAD.d.2076, s.151/a.⁸²¹ BOA.MAD.d.2076, s.139/a.⁸²² BOA.MAD.d.2076, s.129/a.⁸²³ BOA.MAD.d.2076, s.113/a.

22 Recep 1005/ 02 Şaban 1006 ⁸²⁴	11 Mart 1597/ 10 Mart 1598	440.880	217.935	658.737	129.520	238.977	56.281	-	424.778	233.959
02 Şaban 1006/ 13 Şaban 1007 ⁸²⁵	10 Mart 1598/ 11 Mart 1599	442.981	178.124	621.150	124.582	230.603	48.624	-	279.227	341.923
2 Muharrem 1021/ 8 Cemaziyelahir 1021 ⁸²⁶	5 Mart 1612/ 6 Ağustos 1612	84.186	24.270	102.650	77.760	-	13.680	-	102.515	135
13 Rebiülahir 1023/ 3 Zilhicce 1023 ⁸²⁷	23 Mayıs 1614/ 4 Ocak 1615	124.931	12.091	136.822	80.040	5.820	17.802	-	103.662	33.016
10 Muharrem 1024/ 3 Zilhicce 1024 ⁸²⁸	9 Şubat 1615 24 Aralık/ 1615	188.101	10.750	198.851	104.490	30.318	18.682	-	153.490	45.361
8 Muharrem 1030/ 3 Zikade 1031 ⁸²⁹	3 Aralık 1620/ 9 Eylül 1622	204.142	7.430,5	211.578	113.760	71.984	18.357	-	204.101	7.477
10 Muharrem 1033/ 18 Zilhicce 1033 ⁸³⁰	3 Kasım 1623/ 1 Ekim 1624	155.027	-	155.027	131.000	-	23.998 ⁸³¹	-	154.998	29
19 Şaban 1041/ Şaban 1042 ⁸³²	11 Mart 1632 Şubat/Mart 1633	80.000	68.750	148.750	123.480	12.600	14.040	2.200	150.120⁸³³	-1.37 0
23 Cemaziyelahir 1048 ⁸³⁴	1 Kasım 1638	169.491	-	169.491	103.680	23.245	39.716	-	169.310⁸³⁵	181
Evahir-i Cemaziyelahir 1052 ⁸³⁶	Ağustos Sonları 1642/	131.410	-	168.904	113.040	14.970	31.324	-	159.334	9.057

⁸²⁴ BOA.MAD.d.2076, s.101/a.

⁸²⁵ BOA.MAD.d.2076, s.89/a.

⁸²⁶ BOA.MAD.d.2076, s.67/a.

⁸²⁷ BOA.MAD.d.2076, s.59/a.

⁸²⁸ BOA.MAD.d.2076, s.51/a.

⁸²⁹ TSMA.d.9300/0001.s.2/a.

⁸³⁰ BOA.MAD.d.2076, s.35/a.

⁸³¹ 1623 yılında “Çeşitli Harcamalar” başlığı içerisine vakfın geçirdiği tamirat tutarlarını dahil edilerek miktar verilmiştir. Bu nedenle “Tamir Harcamaları” başlığı boş bırakılmıştır.

⁸³² BOA.MAD.d.2076, s.19/a.

⁸³³ Ücretlerin toplamı 152.320 yapıyor fakat kayıta 150.120 gösterilmiştir. Kayda sadık kalmak adına defterde yazılı olan miktar toplam olarak verilmiştir.

⁸³⁴ BOA.MAD.d.2076, s.7/a.

⁸³⁵ 1638 yılı harcamaların toplamı 166.641 yapıyor ama kayıta 169.310 olarak kaydedilmiştir. Orijinal veriye sadık kalmak adına defterde yazılı olan miktar girilmiştir.

⁸³⁶ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

1072 ⁸³⁷	1661-62	155.600	-	155.600	126.000	26.856	-	1.930	154.786	814
Şaban 1077/ 5 Ramazan 1078 ⁸³⁸	Şubat 1667/ 18 Şubat 1668	160.800	-	160.800	129.960	30.771	- ⁸³⁹	-	160.731	69
29 Zilhicce 1080 ⁸⁴⁰	20 Mayıs 1670	163.620	-	163.620	121.860	26.550	7.830	-	156.240	7.38
1088 ⁸⁴¹	1677/78	190.640	-	190.640	129.240	38.557	14.034	8.565	190.396	244

⁸³⁷ TSMA.d.3995/0008.

⁸³⁸ TSMA.d.3856/0001, s.1/b. Şaziye Ulubaş Şahin, 17. Yüzyıl Anadolu'da Vakıf Muhasebesi: Tokat Hatuniye Vakıf Muhasebesi Örneği, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat 2014, s.73.

⁸³⁹ Defterde bu kısmın denk geldiği yer silik olması nedeniyle okunamamıştır.

⁸⁴⁰ TSMA.d.1789/s.2/a.

⁸⁴¹ TSMA.d.3995/0009.

3.2. Gelirler

Gülbahar Hatun Vakfı'nın gelirlerinin büyük bir bölümü vakfa tabi köylerden tahsil edilen mahsul vergilerinden (aşâr) oluşmaktaydı. Mahsul vergilerinin büyük bir kısmı ise iltizama verilen mukâtaa⁸⁴² gelirleriydi. Bilindiği gibi, XV. yüzyılın sonlarına doğru sayıları sürekli artan mukâtaalar XVI. yüzyıla gelindiğinde devletin bütçe gelirlerinin yarısından fazlasını teşkil ediyordu⁸⁴³. Voyvodalık ile idare edilen Tokat, mukâtaa sayısı bakımından devlette oldukça önemli bir yere sahipti ve bölge mukâtaa uygulamasının zaman içerisinde nasıl yaygınlaştığının takip edilebileceği bir yerdi. Nitekim, Tokat merkezde tesis edilen Gülbahar Hatun Vakfı da mukâtaa uygulamasının görülebileceği en iyi örneklerdendir. Çevre kaza ve nahiyelerden pek çok köy geliri Gülbahar Hatun Vakfı'na tahsis edilmişti. Vakıf buralardan sağladığı mukâtaa gelirleri ile tüm ihtiyaçlarını karşılamaktaydı.

Gülbahar Hatun Vakfı'na gelir sağlayan pek çok köy ve mezralar kaza merkezleri ile birlikte aşağıda detaylı tablolar halinde verilmiştir. Ancak bunların sayısı oldukça fazla olduğu için veriler tek bir tablo halinde değil birbirine yakın olan kazalar ve nahiyeler ayrı ayrı tablolandırılmıştır. Tablolarla ilgili burada değinilmesi gereken ilk önemli husus, zaman içerisinde köylerin ya da bazı mezraların farklı kazaya bağlanmış olmasıdır. Başka bir ifade ile bazı köyler vakfiyede geçtiğinden farklı olarak başka kaza merkezine tabi olarak görülebilmektedir. Karışıklığa sebep olmamak için kaydın tutulduğu yılda bir köy hangi kazaya bağlı ise onun alt birimi olarak izah edilmeye çalışılmıştır. Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise zaman içerisinde kayıtların tutulma usullerinin uğradığı değişikliklerdir. Bazı yıllarda detaylı bir şekilde köy isimleri sıralanırken bazen de pek çok köy geliri bir köy başlığı altında yazılmıştır. Örneğin, 1596-97 senesi kayıtlarında Amasya'ya bağlı olan Bağluca köyü mukâtaası tek başına verilmişken, bir sene sonraki kayıtta “*Bağluca ve tevâbiha*” ifadesi ile Bağluca

⁸⁴² İltizam ve mukaata: Osmanlı İmparatorluğu'nda, geliri doğrudan devlete ait olan topraklar mukaata olarak adlandırılır. Bir bölgenin kanun çerçevesinde belirlenmiş olan vergilerinin toplanarak hazineye aktarma işidir. Mukaata adı verilen toprakların ihale usulü ile belirli kişiler aracılığı ile toplanması işine ise iltizam sistemi denilmektedir. İhale karşılığında vergilerin toplanması işini üstlenen görevliye de mültezim denilmektedir. Mehmet Ali Ünal, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Bir İltizam Sözleşmesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.6, S.1, 1991, s.59-77.

⁸⁴³ Mehmet Genç, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s. 102-103; Baki Çakır, *Osmanlı Mukaata Sistemi (XVI. ve XVIII. yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 36- 115.

köyü ile buna bağlı nüfuslu ya da nüfussuz mezraların gelirleri kayıt altına alınmıştır⁸⁴⁴.

Muhasebe defterlerinde bazı senelerde vergi gelirlerinin ürün olarak alınanları tek bir başlık altında yazılmış, kaza ya da köy olarak ayrılmamıştır. Haliyle bu tür gelirleri herhangi bir kaza gelirine dahil etmek mümkün olamamıştır. Örneğin, 20 Mayıs 1670 tarihli muhasebe defterinde ürün olarak alınan vergi gelirleri “*Hınta ve Şair ve Alef ve mahsul-ı sa’ire*” başlığı altında toplam 40.020 akçe olarak kaydedilmiştir⁸⁴⁵.

Gülbahar Hatun Vakfı’nın mahsul vergi gelirleri aynî (ürün) ve nakdî (para) olarak toplanmıştır. Nitekim bu konuya ilişkin, kazalar ve nahiyeler baz alınarak genel gelir türüne bakıldığında Çerkeş nahiyesi sürekli nakit olarak gelir getirirken, Mecidözü nahiyesinin ise daha çok mahsul olarak gelir getirdiği gözlenmiştir. Bu nedenle gelirler bazen sadece nakit para miktarını bazen de ürün olarak tahsil edilen gıda maddelerinin karşılıklarını ifade etmektedir. Gelir, ürün olarak tahsil edildiyse ürünün cinsi, miktarı ve birim fiyatı da kayda geçirilmiştir. Bu da bize özellikle hububat fiyatlarının artış ve azalışlarını, üretim azlığını ya da üretim fazlasını, temel gıda maddesi ya da zorunlu tüketim maddelerindeki narh fiyatlarını, bu fiyatlara uyulup uyulmadığını takip edebilmemizi mümkün kılmıştır. Söz konusu olan bu fiyat değişiklikleri çalışmanın ilerleyen kısımlarında yeri geldiğinde ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

Tablolarda kazanın mahsul vergi gelirleri sıralanmış, eğer ürün olarak tahsil edilme durumu varsa ürün diye belirtilmiştir. Ürünlerin de isimleri eğer varsa birim fiyatları ve tutarları da tabloya eklenmiştir. Bazı ürünleri sadece kile olarak değil, müd⁸⁴⁶ ve yük⁸⁴⁷ gibi farklı ölçü birimleri ile ifade edilmiştir. Eğer kayıta varsa bu bilgiler de tablolardaki yerlerini almıştır.

Ürün tablolarında en dikkat çekici husus ise bazı senelerde aynı köyden alınan mahsulün aynı yıl içinde birden farklı fiyatlarla alınmış olmasıdır. Örneğin, 1594-95 senesinde vakıf köylerinden olan Mecitözü kazasına bağlı Künikağılı’dan 130 kile ürün tahsil edilmiştir. Bunun 87 kilesi hınta (buğday), 43 kilesi ise şair (arpa) olarak kayda

⁸⁴⁴ BOA.MAD.d.2076, s.115/a, s.113/b, s.101/a-b.

⁸⁴⁵ TS.MA.d.1789.s.2/a.

⁸⁴⁶ Müd: Hububat ölçülerinden bir tanesi olan müd, yaklaşık olarak 20 kiledir. Taşkın, agt, s.90.

⁸⁴⁷ Yük: Himl olarak da bilinen yük, farklı alanlarda kullanılabilen bir ölçü birimidir çalışma konusunu içeren yük ise bir yük hayvanının taşıdığı miktarı ifade etmektedir. Anadolu’da genel olarak deve yükü kullanılır ve 255 kg ifade etmektedir. Taşkın, agt, s.119.

geçirilmiştir. 87 kile hintanın hepsi tek fiyattan değil, 46 kilesi 40 akçeden, 41 kilesi ise 30 akçeden alınmıştır. Yine Mezitözü kazasına bağlı olan Kışlacık köyü ürün gelirlerine bakıldığında 420 kile mahsul alındığı görülüyor. Bunun 240 kilesi hinta olup, hintanın 220 kilesini 30'dan geriye kalan 20 kilesini ise 40 akçeden almışlardır. 1596-97 senesinde ise aynı köyden bu kez de şair farklı fiyatlardan alınmıştır. Toplam 660 kile olan ürünün 440 kilesi hinta, 220 kilesi ise şairdir. Hintayı tek fiyattan 60'dan alınırken, 200 kile şairin 200 kilesi 35'ten, 20 kilesi ise 25 akçeden alınmıştır⁸⁴⁸.

Fiyat farklılığı için birden çok köy olduğunda durumu açıklamak oldukça kolaydır. Çünkü her ne kadar birbirine yakın köyler olsa bile arazi yapıları farklı olabileceği için bu durum ürün kalitesini etkilemektedir denilebilir. Ancak aynı köyden alınan ürünlerin kalitelerinin birbirine yakın olacağı düşünülmektedir. Fiyatların farklı olma sebebi ise çok yüksek ihtimalle tahsil zamanlarının birbirinden farklı olmasıdır. Mahsulün ilk hasat edildiği vakitteki fiyatı ile yılın farklı zamanlarında alınan fiyatlar muhtemelen birbirinden farklıdır. Ayrıca hasatın yeni yapıldığı zamanlar piyasada ürün bolluğu olduğu, yılın ilerleyen zamanlarında ise ürünün daha az olması sebebi ile fiyatların arttığı söylenebilir. Nitekim bu noktadan hareketle, iktisat tarihi alanında yapılan çalışmalarda bu durum göz önünde bulundurulmakta ve yıl içerisinde aynı ürünün farklı fiyatlardan alıcı bulması hususu normal karşılanmaktadır⁸⁴⁹. Ancak kayıtlarda ürünlerin ne zaman tahsil edildiği belirtilmediği için bu durumu netleştirmek oldukça güçtür. Kayıtlarda sadece tahsil edilen ürünün miktarı ve o sıradaki birim fiyatı kayda geçirilerek cari yıl gelirine dahil edilmektedir. Tüm bu bahsedilenlerin haricinde ise ürün türünde farklılık olabileceği de akıllara gelebilir ancak kayıtlarda ürünün türü değil sadece ismi bulunmaktadır. Yani alınan buğdayın farklı türden olup olmadığı kayıtlı değildir. Bu sebeple ürün çeşitlerinden kaynaklı bir fiyat farklılığı olduğunu söylemek mümkün değildir.

Birbirine benzer ürün fiyat değişiklikleri, çalışmanın konusu olan tüm bölgelerde karşımıza çıkmaktadır. Tablolarda yer alan tüm kazalara ait verilere bakıldığında tahsil fiyatlarının stabil durumdan çıkıp çok fazla düşüş ardından artış daha sonra ise yeniden normal eğrilere döndüğü görülmektedir. Tüm bu değişimleri aşağıda sırası ile gelecek olan kazalara ait detaylı tablolarda görebilmek mümkündür.

⁸⁴⁸ Bahsi geçen örnekler için bkz: TSMA.d.8167/s.2/b, s.3/a; BOA.MAD.d.2076, s.114/a-b, s.151/a.

⁸⁴⁹ Şevket Pamuk, *Osmanlı-Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim yayınları, İstanbul 2017, s. 117.

Yıl içerisinde ürün birim fiyatlarındaki bu değişiklik pek çok çalışmada Osmanlı Devleti'nin içerisinde bulunduğu siyasi kargaşa ortamından kaynaklı olduğu şeklinde bir açıklama yoluna gidilmektedir. Ancak meseleyi sadece Osmanlı'nun batıda Avusturya, doğuda İran ile yürüttüğü savaşlar ve devletin kendi içerisinde mücadele ettiği isyanlar ile açıklamak kanaatimizce doğru değildir. Zira atlanılmaması gereken ilk husus, paraların uğradığı değişimdir. Monometal dönemden çıkılıp farklı maden türlerinin artık piyasada kullanıldığı ve develüasyonların söz konusu olduğu dönemlere gelindiği de unutulmamalıdır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nde yaşanan parasal değişimlerin yanı sıra, bir nebze Avrupa kaynaklı fiyat hareketlilikleri ve devletin uğradığı iktisadi ve demografik gelişimler⁸⁵⁰ de göz önünde bulundurulmalıdır. Tüm bu amiller dikkate alındığında bu çalışmada görülebilecek fiyat hareketlilikleri normal karşılanabilir.

Hatuniye Vakfı'na gelir getiren diğer bir kaynak ise öşür vergisi dışında kalan diğer vergi gelirleridir. Pek çok köye ait olan örfi vergiler Gülbahar Hatun Vakfı tarafından toplanılmaktaydı. Bu örfi vergiler, pek çok selatîn vakıflarında olduğu gibi, köylüye işlemek için verilen arazilerin kira bedeli olarak alınan vergilerden meydana geliyordu. Toprağın büyüklüğüne göre alınan “*resm-i çift ve bennak*”, koyunlardan alınan “*resm-i ganem/âded-i ağnam*”, yaş meyve ve sebzelerden alınan “*resm-i güvâre*”, arazinin el değiştirmesi durumunda alınan “*resm-i tapu*”, işletilen değirmenlerden alınan “*resm-i asîyab*”, üretilen baldan alınan “*resm-i kovan*”, evlenenlerden alınan “*resm-i arûs/ârûsane*”, üzüm bağlarından alınan “*resm-i bağat*”, “*resm-i bahçe*” ismi ile geçip, yetiştirilen ürüne göre isimleri değişebilen “*resm-i kiras*”, “*resm-i meyveha*” ve “*resm-i piyaz (soğan)*” gibi ürün vergisi, pamuktan alınan “*öşr-ü penbe*”, yulaftan alınan “*resm-i alef*”, haşhaştan alınan “*resm-i afyon*”, otlak ve meralardan alınan “*resm-i çayır*”, Pazar yeri vergisi olarak bilinen “*bâc-ı bâzâr*” başlıca gelir getiren vergilerdendi⁸⁵¹. Hatuniye Vakfı'na gelir sağlayan örfi vergilerden elde edilen gelirler de kayıtlarda görülebilmektedir. Bu vergilere dair veriler de

⁸⁵⁰ Ömer Lütfi Barkan, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri”, *Belleten*, C.XXXIV, S.136, Ankara 1970, s. 557-607; Şevket Pamuk, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 159-161; Ahmet Tabakoğlu, *Türkiye İktisat Tarihi*, İstanbul, Dergah Yayınları, 2017, s. 440-441; Şevket Pamuk, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 119; Şevket Pamuk, age, s. 113.

⁸⁵¹ Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017, s.552-553-554; Şevket Pamuk, age, s. 44-45; Abdurrahman Vefik Sayın, *Tekalif Kavaidi: Osmanlı Vergi Sistemi*, Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s.38-39.

tablolaştırılmıştır.

Hatuniye Vakfı'nın en büyük gelir sağlayan birimi olan Mecitözü kazasına ait veriler aşağıda Tablo '9'da verilmiştir. Buna göre; gelirlerin sürekli olarak nakit ya da ürün olarak toplandığı söylenemez. Örneğin, Mecitözü nahiyesine tabi Ahmedoğlanı, Ortaca, Çukuryurt, Virancık, Dutbağı ve Tataralı köylerinin mukâtaa gelirleri 1593 senesinde toplu olarak nakit toplanırken bir sene sonra 1594'te ürün olarak tahsil edilmiştir. Ayrıca bazen köyler tek başına kayda girerken bazen de birkaç köy ile birlikte tek başlık altında verildiği gözlenmiştir. Bu yüksek ihtimalle mültezimler ile ilgili bir durum olabilir. Yani eğer bir mültezim birden çok köyün vergi gelirini toplama hakkına sahipse tüm köyler toplu bir şekilde tek başlık altında yer alabiliyordu. Yine eğer bir mültezime iltizam edilen tek bir köy ise sadece o köyün kayıtları bir arada yer almaktaydı.

Köylerden ürün olarak elde edilen gelirlerin kayda geçirilmesi esnasında çoğunlukla birim fiyatları da veriliyordu. Hatta, eğer aynı yıl içerisinde aynı ürün farklı birim fiyat ile alınmışsa yine bunlar da ayrı ayrı kayda geçiriliyordu. Ancak zaman içerisinde bu uygulama terk edilmiştir. Uzunca yıllar her türlü ürünün birim fiyatı yazılırken XVII. yüzyıldan itibaren var olan kayıtlarda bazı yıllardaki birim fiyatları verilmiş bazı senelerde ise verilmemiştir. Örneğin, 1623-24 senesinde, Mecitözü kazasına tabi Ahmedoğlanı ve İbek gibi köylerin kayıtlarında birim fiyatları varken Emirbağı adlı köyden tahsil edilen ürünlerin birim fiyatları kayıtlarda yazılmamıştır⁸⁵². Daha sonraki senelerde ise bu uygulamadan tamamen vazgeçilerek sadece ürün miktarları ve tutarları verilmiştir.

Birim fiyatları konusu ise yıllara göre çeşitlilik arz etmektedir. Örneğin, 1593-94 yılında Mecitözü kazasına bağlı Ahmedoğlanı köyünden alınan hintanın kilesi 30 akçeden şairin kilesi 10 akçeden alınmıştır. Yine Mecitözü kazasına tabi Kışlacık köyünden alınan ürünler ise 40, 50 ve 30 akçe gibi farklı fiyatlardan alınmıştır⁸⁵³. 1615 yılına gelindiğinde ise fiyatların iki katından daha fazla olduğu görülmektedir. Ortalama 30 ya da 40 akçe civarında dolaşan hintanın birim fiyatı 100 akçeye ulaşmıştır. İlerleyen yıllarda yeniden aşağı doğru dönen fiyat hareketliliği XVII. yüzyılın ortalarında yeniden

⁸⁵² BOA.MAD.d.2076, s.35/a-b.

⁸⁵³ BOA.MAD.d.2076, s.151/a-b.

normal sayılabilecek değerlere ulaşmıştır.

Tablo 29: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Mecidözü Kazası Gelirleri

Tarih	Köyler	Mültezim	Gelir Türü	Cinsi	Ürün Miktarı	Birim fiyatı (akçe)	Ürün Toplamı	Tutarı (akçe)	Toplam (akçe)
1530 ⁸⁵⁴	Ahmedoğlanı, Badam, Badın Börekçi, Ceneke, Çıkrık, Çukur, Dutbağı, Evyeribağı, Eymirbağı, Göynükağılı (Künikağılı), İbek, İsa, Karay, Kargu, Kışlacık, Kızılca, Killik, Saraycık, Sırçalı, Tataralı, Türkmendivanı, Orta, Virancık, Yassıkışla, Yüzbeği	-	Malikâne-Divani	-	-	-	-	-	90.255
			Mukâtaa	Hinta	410 kile	-	1.050 kile	15.570	29.805
				Şair	597 kile	-		13.575	
				Erzen	43 kile	-		660	
			Rüsum-ı Çift					5.598	5.598

⁸⁵⁴ Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530) II, Ankara 1987. s. 364,396, 478-41; Açıkel, agm, s. 9-10.

Şubat/Mart 1580 ⁸⁵⁵	Ahmedoğlu	-	ve Bennak	Nakit	-	-	-		
			Öşr-ü bağât					4.399	4.399
			Resm-i Kovan					102	102
			Aded-i Ağnam					672	672
			Resm-i Anbar					463	463
			Bad-ı Heva, Arusane, Tapu-yı Zemin					2.160	2.160
								780	780
	Kışlacık	-	Mukâtaa	Hinta	29 kile	-	344 kile	9.640	17.995
				Şair	315 kile	-		8.355	
			Rüsum-ı Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	3.560,5	3.560,5
			Öşr-ü bağât					4.619	4.619
			Aded-i Ağnam					369	369
			Resm-i Kovan					16	16
			Bad-ı Heva, Arusane, Tapu-yı Zemin					1.548	1.548
			Resm-i Meyve					140	140
			Ceviz					100	100
			Piyaz					160	160
			Mukâtaa-i boyahane der uhde-i					300	300

⁸⁵⁵ TSMA.d.8167/s.2/a.

	Sirçelü	-	Ahmed						
			Mukâtaa	Hinta	375 kile	-	1.193,5 kile	23.898	44.280
				Şair	753,5 kile	-		18.857	
				Erzen	65 kile	-		1.525	
			Rûsum-ı Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	4.877	4.877
			Öşr-ü bağât					3.546	3.546
			Resm-i Meyve?					1.269	1.269
			Aded-i Ağnam					755	755
			Resm-i Anbar					158	158
			Resm-i Kovan					72	72
			Bad-ı Heva, Arusane, Tapu-yı Zemin					3.684	3.684
10 Mart 1592/ 10 Mart 1593 ⁸⁵⁶	Ahmedoğlanı Ortaca Çukuryurt Virancık Dutbağı Tatarali	Yusuf bin Mustafa	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	50.000	50.000
	Kışlacık	Ahi bin İbrahim ve Ali bin Davud		Hinta	240 kile	220 kilesi 30 akçeden 20 kilesi 40 akçeden	21 müd 240 kile	7.400	9.200
				Şair	180 kile	10		1.800	
	Çukurviran ve Saraycık	Mehmed bin Recep ve Pehlivan İdris		Hinta	200 kile	35	15 müd 300 kile	7000	8.800
				Şair	100 kile	18		1.800	

⁸⁵⁶ TSMA.d.1655/0001, s.2/b, s.3/a.

	İbek	Fazlullah bin Hüseyin		Hinta	800 kile	35	7 müd 140 kile	2.800	3.400
				Şair	60 kile	10		600	
	Gülağıl	İbrahim bin Süleyman		Hinta	40 kile	35	4 müd 80 kile	1.400	1.800
				Şair	40 kile	10		400	
	Çubuk	Mehmed ve İdris	Resm-i Malikane, Ceviz, Kendir	Nakit	-	-	-	400	400
	-	-	resm-i Çift, resm-i Bağât, resm-i Asiyab	Nakit	-	-	-	10.319	10.319
	Sirçelü, Türkmanoğlu, Emirbağı, Kızılca, Dola, Killik, Kargu, ... ⁸⁵⁷ , Betan, nısf-ı/ Kızılca? Kışla	Abdulcebbar ve Osman ve Ebumüslim	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	47.000	47.000
	Ahmedoğlu ve Tataralı	Mehmed bin İbrahim	Mukâtaa	Hinta	400 kile	125 kilesi 35 akçeden, 90 kilesi 50 akçeden, 16 kilesi 60 akçeden, 169 kilesi 40 akçeden	30 müd 600 kile	16.595	20.595
				Şair	200 kile	20		4.000	
	Ortaca, Çukuryurt,	Yuşa? bin Mustafa		Hinta	300 kile	243 kilesi 45 akçeden	30 müd 600 kile	13.275	20.715

⁸⁵⁷ Bir köy ismi okunamamıştır.

11 Mart 1593/ 11 Mart 1594 ⁸⁵⁸	Dutbağı, Virancık ve ...					57 kilesi 40 akçeden			
				Şair	300 kile	25		7.500	
	Ahmedoğlanı der kaza-i Mecidözü	Mehmed bin Şaban	Mukâtaa	Hinta	67 kile	30	5 müd 100 kile	2.010	2.340
				Şair	33 kile	10		330	
		Mehmed bin Şaban	Resm-i Meyveha	Nakit	-	-	-	1.320	1.320
		-	Resm-i Çift, Resm-i bağât, resm- i asiyab	Nakit	-	-	-	10.494	10.494
		-	Resm-i tapu- yı zemin karye-i Ahmedoğlanı	Nakit	-	-	-	1.400	1.400
	Kışlacık ve Savcı	Hacı Bayram ve Osman	Mukâtaa	Hinta	347 kile	204 kilesi 40 akçeden 16 kilesi 50 akçeden 19 kilesi 40 akçeden 108 kilesi 30 akçeden	26 müd 520 kile	12.960	17.295
				Şair	173 kile	25		4.325	
	İbek	Mehmed bin Abdullah	Mukâtaa	Hinta	94 kile	76 kilesi 40 akçeden 18 kilesi 30 akçeden	7 müd 140 kile	3.580	7.040
				Şair	46 kile	10		460	
	Çukurviran ve Saraycık	Mehmed bin Şaban	Mukâtaa	Hinta	200 kile	146 kilesi 50 akçeden 54 kilesi 30	15 müd 300 kile	8.920	10.920

⁸⁵⁸ BOA.MAD.d.2076, s.151/a-b.

⁸⁵⁹ Bir köy ismi okunamamıştır.

						akçeden			
				Şair	100 kile	20		2.000	
	Künik Ağılı	İbrahim Süleyman	Mukâtaa	Hinta	87 kile	46 kilesi 40 akçeden 41 kilesi 30 akçeden	65 müd 130 kile	3.930	3.930
				Şair	43 kile	20		860	
	Kışlacık der kaza-i Mezcidözü	-	Resm-i Çift, Resm-i bağât, resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	8.966	8.966
	Sirçelü, Kızılca, Türkmenoğlu, Killik, Kargu, Betan, Beyan, Yassıkışla ve Yüzbeyi	Hüseyin bin Mustafa	Mukâtaa	Hinta	700 kile	400 kilesi 40 akçeden 80 kilesi 50 akçeden 220 kilesi 30 akçeden	70 müd 1.400 kile	26.600	43.100
				Şair	700 kile	500 kilesi 25 akçeden 200 kilesi 20 akçeden		16.500	
	Sirçelü der kaza-i Mecidözü	-	Resm-i Çift, Resm-i bağât, resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	10.875	10.875
		İbrahim bin Abdülkadir	Resm-i meyve, bostan, kovan	Nakit	-	-	-	6.500	6.500
	Ahmedoğlu, Tataralı, Dutbağı, Virancık, Ortaca, Çukuryurt	Mehmed Hacı, Merdan? Yusuf, Ramazan Halife, Mustafa Resul,	Mukâtaa	Hinta	1.266 kile	280 kilesi 20 akçeden 200 kilesi 25 akçeden 768 kilesi 30 akçeden	95 müd 1.900 kile	34.180	41.788
				Şair	634 kile	12		7.608	

12 Mart 1594/11 Mart 1595 ⁸⁶⁰		Hüseyin bin Abdullah, ..., Mehmed bin Mustafa							
	Ahmedoğlanı der kaza-i Mecidözü	-	Resm-i bağât, resm-i çift, resm-i asiyab, resm- i arusan	Nakit	-	-	-	10.494	10.494
			Resm-i tapu- yı zemin karye-i Ahmedoğlanı	Nakit	-	-	-	720	720
	Kışlacık, Savcı ve Gül	Mehmed bin Rıza	Mukâtaa	Hinta	334 kile	30	25 müd 500 kile	10.020	12.012
				Şair	166 kile	12		1.992	
	... ⁸⁶¹ ve Virancık	Ebubekir bin Hasan	Mukâtaa	Hinta	200 kile	30	15 müd 300 kile	6.000	7.200
				Şair	100 kile	12		1.200	
	İbek ve Evyeribağ	Memi Çavuş	Mukâtaa	Hinta	100kile	30	9 müd 180 kile	3.000	3.960
				Şair	80 kile	12		860	
	Künik Ağılı	Pir Ali bin Süleyman	Mukâtaa	Hinta	80 kile	30	5 müd 110 kile	2.400	2.760
				Şair	30 kile	12		360	
	Kışlacık der kaza-i Mezcidözü	-	Resm-i çift, resm-i bağât, resm-i asiyab, resm-i arusan	Nakit	-	-	-	8.966	8.966
	Sirçelü, Türkmenoğlanı, Killik, Emirbağı	İbrahim ve Mehmed	Mukâtaa	Hinta	467 kile	30	35 müd 900 kile	14.010	16.860
				Şair	233 kile	12		2.796	

⁸⁶⁰ BOA.MAD.d.2076, s.139/a-b.

⁸⁶¹ Bir köy ismi okunamamıştır.

	Dola	Küçük Hüseyin	Mukâtaa	Hinta	134 kile	30	10 müd	4.020	4.812
				Şair	66 kile	12	200 kile	742	
	Kargu ve Betan	Gedik Ali	Mukâtaa	Hinta	214 kile	30	16 müd	6.420	7.692
				Şair	106 kile	12	320 kile	1.272	
	Yassıkışla, Yüzbeği, Beyan	Yahşi Beğ	Mukâtaa	Hinta	40 kile	30	4 müd	1.200	1.680
				Şair	40 kile	12	80 kile	480	
	Sirçelü der kaza-i Mecidözü	-	Resm-i çift, resm-i bağât, resm-i asiyab, resm-i arusan	Nakit	-	-	-	10.875	10.875
	Ahmedoğlanı, Kışlacık, Sirçelü	Ramazan ve Mehmed ve Memi	Resm-i meyve, bostan, kovan, kiraz, ceviz	Nakit	-	-	-	5.000	5.000
22 Mart 1595/ 11 Mart 1596 ⁸⁶²	Ahmedoğlanı, Tataralı, Dutbağı, Virancık, Ortaca, Çukuryurt	Mehmed bin Abdullah	Mukâtaa	Hinta	734 kile	595 kilesi 35'ten 139 kilesi 30'dan	55 müd 1.100 kile	24.995	32.315
				Şair	366 kile	20		7.320	
	Ahmedoğlanı der kaza-i Mecidözü	-	Resm-i çift, resm-i bağât, resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	10.494	10.494
	 ⁸⁶³	Hüseyin Hızır?	Bâd-ı heva					600	600
			Mukâtaa	Nakit	-	-	-	80	80
	Kışlacık, Savcı,	Mehmed bin Rıza	Mukâtaa	Hinta	280 kile	35	28 müd	9.800	15.400
				Şair	80 kile	20	560 kile	1.600	

⁸⁶² BOA.MAD.d.2076, s.129/a-b.

⁸⁶³ Bir köy ismi okunamamıştır.

	Saray, Ova								
	İpek ve Evyeribağ	Musa	Mukâtaa	Hinta	80 kile	35	8 müd	2.800	4.400
				Şair	80 kile	20	160 kile	1.600	
	Künik Ağılı	İbrahim	Mukâtaa	Hinta	30 kile	30	3 müd	900	1.500
				Şair	30 kile	20	60 kile	600	
	Kışlacık der kaza-i Mezcidözü	-	Resm-i çift, resm-i bağât, resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	9.293	9.293
			bâd-ı heva	Nakit	-	-	-	400	400
	Emirbağı, Karay ve Killik	İbrahim bin Abdülkadir	Mukâtaa	Hinta	160 kile	35	16 müd	5.600	8.800
				Şair	160 kile	20	320 kile	3.200	
	Dola	Güdük Hüseyin	Mukâtaa	Hinta	80 kile	35	8 müd	2.800	4.400
				Şair	80 kile	20	160 kile	1.600	
	Sirçelü ve Türkmanoğlu	Mehme	Mukâtaa	Hinta	80 kile	30	8 müd	2.400	4.000
				Şair	80 kile	20	160 kile	1.600	
	Kargu, Betan ve Yassıkışla	Güdük Ali	Mukâtaa	Hinta	200 kile	35	20 müd	7.000	11.000
				Şair	200 kile	20	400 kile	4.000	
	Hisar Kavak	Mustafa Çelebi	Mukâtaa	Hinta	60 kile	30	5 müd	2.010	2.670
				Şair	33 kile	20	100 kile	660	
	Sirçelü der kaza-i Mecidözü	İbrahim	Resm-i çift, resm-i bağât, resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	1.875	1.875
			resm-i tapu- yu zemin	Nakit	-	-	-	600	600
	Ahmedoğlu, Tataralı,	Mehmed Hacı ve Hacı Ali ve	Mukâtaa	Hinta	1.133 kile	1008 kilesi 60 akçeden	85 müd 1.700 kile	63.480	80.615

12 Mart 1596/11 Mart 1597 ⁸⁶⁴	Dutbağı, Virancık, Ortaca, Çukuryurt	Yuşa				125 kilesi 25 akçeden			
				Şair	567 kile	30		17.010	
	Ahmedoğlanı der kaza-i Mecidözü	-	Rüsûmat-ı cibayet-i mezkur	Nakit	-	-	-	10.494	10.494
	Kışlacık	Mehmed	Mukâtaa	Hinta	440 kile	60	33 müd 660 kile	33.900	33.900
				Şair	220 kile	200 kilesi 35 akçeden 20 kilesi 25 akçeden		7.500	
	 ⁸⁶⁵	Abdullah Mehmed	Mukâtaa	Hinta	200 kile	50	15 müd 300 kile	10.000	13.500
				Şair	100 kile	35		3.500	
	Künik Ağılı	Mustafa	Mukâtaa	Hinta	106,5 kile	50	8 müd 160 kile	5.325	6.395
				Şair	53,5 kile	20		1.070	
	Kışlacık der kaza-i Mezcidözü	-	resm-i çift, bennak, resm-i bağât	Nakit	-	-	-	9.344	9.344
	Emirbağı ve Ovabağı	İbrahim Çelebi	Mukâtaa	Hinta	533,5 kile	50	40 müd 800 kile	26.696	35.696
				Şair	266,5 kile	102 kilesi 32 akçeden 164,5 kilesi 35 akçeden		7.021	
	Dola	Güdük Hüseyin	Mukâtaa	Hinta	133,5 kile	50	10 müd 200 kile	6.675	8.670
				Şair	66,5 kile	30		1.995	
	Sırçelü ve Türkmanoğlanı	Mustafa ve Hüseyin	Mukâtaa	Hinta	294 kile	50	22 müd 440 kile	14.700	17.620
				Şair	146 kile	20		2.290	

⁸⁶⁴ BOA.MAD.d.2076, s.114/a-b.

⁸⁶⁵ Bir köy ismi okunamamıştır.

	Yassıkışla	İsa Beğ	Mukâtaa	Hinta	104 kile	60	156 kile	6.240	7.800
				Şair	52 kile	30		1.560	
	Sirçelü der kaza-i Mecidözü	-	resm-i çift, resm-i bağât, resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	10.875	10.875
11 Mart 1597/10 Mart 1598 ⁸⁶⁶	Ahmedoğlanı ma tevabiha	Ahmed Çavuş	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	64.000	64.000
	 ⁸⁶⁷	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	10.494	10.494
	Kışlacık ve Sirçelü ma tevabiha	Mehmed bin Ali	Mukâtaa	Hinta	2.200 kile	30	165 müd	66.000	82.500
				Şair	1.100 kile	15	3.300 kile	16.500	
	 ⁸⁶⁸	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	20.219	20.219
10 Mart 1598/11 Mart 1599 ⁸⁶⁹	Ahmedoğlanı, Tataralı, Çat, Devletoğlanı, Ortaca, Evyeribağ, virancık ma tevabiha ma tabi-i kaza-i mezbur	Mehmed ve Ömer ve İlyas	Mukâtaa	Hinta	1.334 kile	843 kilesi 22 akçeden 311 kilesi 25akçeden 180 kilesi 28 akçeden	100 müd 2.000 kile	31.361	41.351
				Şair	664 kile	15		9.990 ⁸⁷⁰	
	 ⁸⁷¹	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	10.494	10.494
	Kışlacık, İbek, Künikağılı, Hızır	İbrahim ve Mehmed	Mukâtaa	Hinta	1.133 kile	953 kilesi 22'den 180 kilesi 28'den	85 müd 1.700 kile	26.600	34.511
				Şair	567 kile	15		8.550	

⁸⁶⁶ BOA.MAD.d.2076, s.101/a-b.

⁸⁶⁷ Bir köy ismi okunamamıştır.

⁸⁶⁸ Bir köy ismi okunamamıştır.

⁸⁶⁹ BOA.MAD.d.2076, s.89/a-b.

⁸⁷⁰ 664 kile şair, kilesi 15 akçeden alındığında 9.960 akçe yapar ancak 9.990 akçe şeklinde kayıtlara geçirilmiştir. Muhtemelen bir yazım yanlışdır. Yine de orijinaline sadık kalmak adına kayıtlardaki 9.990 akçe yazılmıştır.

⁸⁷¹ Bir köy ismi okunamamıştır.

	Sirçelü, Emirbağı, Ortaca, Evyeribağ	Mehmed ve Oruç	Mukâtaa	Hinta	400 kile	22	30 müd 600 kile	8.800	11.800
				Şair	200 kile	15		3.000	
	Türkmanoğlanı	Abdullah ve Mehmed	Mukâtaa	Hinta	333 kile	22	25 müd 500 kile	7.326	9.831
				Şair	167 kile	15		2.550	
	Dola	Güdük Hüseyin	Mukâtaa	Hinta	200 kile	22	15 müd 300 kile	4.400	5.900
				Şair	100 kile	15		1.500	
	 ⁸⁷²	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	20.219	20.219
	Killik, Kargu, Betan, Beyan, Yassıkışla	Musa ve Kadir	Mukâtaa	Hinta	600 kile	22	45 müd 900 kile	13.200	17.700
				Şair	300 kile	15		4.500	
5 Mart 1612/6 Ağustos 1612 ⁸⁷³	Emirbağı, Dola ve Kışlacık	Halil	Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	3.120	3.120
			Öşr-ü penbe	Nakit	-	-	-	4.160	4.160
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	250	250
			Resm-i Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	3.230	3.230
			Resm-i Kiraz	Nakit	-	-	-	120	120
			Resm-i Asiyab	Nakit	-	-	-	840	840
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	800	800
			Tapu-yı zemin	Nakit	-	-	-	600	600
			Mukâtaa	Nakit	-	-	-	14.010	14.010
			Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	2.233	2.233
			Resm-i Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	2.008	2.008
			Öşr-i penbe	Nakit	-	-	-	270	270
			Resm-i	Nakit	-	-	-	44	44

⁸⁷² Bir köy ismi okunamamıştır.

⁸⁷³ BOA.MAD.d.2076, s.67/a.

23 Mayıs 1614/4 Ocak 1615 ⁸⁷⁴	Emirbağı ve Ortaca	Rıdvan ve Süleyman	kovan						
			Resm-i ...	Nakit	-	-	-	75	75
			Resm-i Kiraz?	Nakit	-	-	-	92	92
			Resm-i Bostan	Nakit	-	-	-	24	24
			Resm-i Asiyab	Nakit	-	-	-	540	540
			Mukâtaa	Hinta	140 kile	35	270 kile	4.900	7.110
				Şair	130 kile	17		2.210	
	Kışlacık ve Dola	Hasan Çelebi ve Hacı Mehmed	Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	2.282	2.282
			Resm-i Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	1.942	1.942
			Öşr-ü penbe	Nakit	-	-	-	107	107
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	110	110
			Resm-i Kiraz?	Nakit	-	-	-	49	49
			Resm-i ...	Nakit	-	-	-	45	45
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	12.000	12.000
			Resm-i Asiyab	Nakit	-	-	-	102	102
			Mukâtaa	Hinta	155 kile	35	240 kile	5.425	6.807
				Şair	85 kile	17		1.445	
	İbek ve Künikağılı	Halil ve Rıdvan	Resm-i bağât	Nakit	-	-	-	100	100
			Resm-i Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	524	524
			Öşr-i penbe	Nakit	-	-	-	12	12
			Resm-i Asiyab	Nakit	-	-	-	20	20
			Mukâtaa	Hinta	80 kile	35	155 kile	2.800	4.075
				Şair	75 kile	17		1.275	

⁸⁷⁴ BOA.MAD.d.2076, s.59/a-b.

	Kargu ve Killik	Alaaddin	Resm-i bağât	Nakit	-	-	-	248	248
			Resm-i Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	140	140
			Resm-i Asiyab	Nakit	-	-	-	15	15
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	62	62
			Resm-i Kiraz?	Nakit	-	-	-	13	13
			Mukâtaa	Hinta	185 kile	35	285 kile	6.475	8.175
				Şair	100 kile	17		1.700	
	Emirbağı, Ortaca ve tevabiha	Rıdvan ve Süleyman	Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	2.230	2.230
			Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	2.008	2.008
			Öşr-ü penbe	Nakit	-	-	-	60	60
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	15	15
			Resm-i ...	Nakit	-	-	-	21	21
			Resm-i Kiraz?	Nakit	-	-	-	10	10
			Resm-i Bostan	Nakit	-	-	-	8	8
			Resm-i Asiyab	Nakit	-	-	-	620	620
			Mukâtaa	Hinta	75 kile	100	145 kile	7.500	10.750
				Şair	20 kile	50		1000	
				Erzen	50 kile	45		2.250	
			Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	1.722	1.722
			Resm-i Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	997	997
			Öşr-ü penbe	Nakit	-	-	-	25	25
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	20	20
			Resm-i	Nakit	-	-	-	15	15

9 Şubat 1615/24 Aralık 1615 ⁸⁷⁵	Kışlacık	Mehmed ve Ali	Güvare						
			Resm-i meyve?	Nakit	-	-	-	8	8
			Resm-i Arusan	Nakit	-	-	-	30	30
			Resm-i ...	Nakit	-	-	-	120	120
			Mukâtaa	Hinta	55 kile	100	82 kile	5.500	6.800
	Şair	17 kile		50	850				
	Erzen	10 kile		45	450				
	Dutbağı, İbek ve Künikağılı	Ebubekir ve Merdan?	Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	1.100	1.100
			Resm-i Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	1.195	1.195
			Öşr-ü penbe	Nakit	-	-	-	40	40
			Öşr-ü meyve	Nakit	-	-	-	50	50
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	38	38
			Resm-i Arusan	Nakit	-	-	-	70	70
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	290	290
			Resm-i Kiraz?	Nakit	-	-	-	22	22
			Resm-i tapu-yı zemin	Nakit	-	-	-	240	240
			Resm-i Asiyab	Nakit	-	-	-	102	102
			Mukâtaa	Hinta	75 kile	100	130 kile	7.500	10.125
				Şair	30 kile	50		1.500	
	Erzen	25 kile		45	1.125				
	Ahmedoğlanı,	Halil Çelebi	Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	500	500
			Resm-i Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	540	540
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	45	45

⁸⁷⁵ BOA.MAD.d.2076, s.51/a-b.

	Dut ve Virancık		Öşr-i meyve	Nakit	-	-	-	20	20
			Resm-i Arus	Nakit	-	-	-	30	30
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	100	100
			Mukâtaa	Hinta	70 kile	100	140 kile	7.000	10.300
				Şair	30 kile	50		1.500	
				Erzen	40 kile	45		1.800	
	Kargu, Killik, Yassıkışla ve tavbiha	Rıdvan ve Hacı Mehmed	Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	155	155
			Resm-i Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	435	435
			Öşr-i meyve	Nakit	-	-	-	65	65
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	12	12
			Resm-i tapu-yı zemin	Nakit	-	-	-	85	85
			Resm-i Arusan	Nakit	-	-	-	60	60
			Resm-i Asiyab	Nakit	-	-	-	45	45
			Mukâtaa	Hinta	72 kile	100	172 kile	7.200	11.925
				Şair	45 kile	50		2.250	
				Erzen	55 kile	45		2.475	
	Tataralı ve Dut	Ahmed Beğ	Resm-i bağât	Nakit	-	-	-	150	150
			Resm-i Çift	Nakit	-	-	-	400	400
			Öşr-ü penbe	Nakit	-	-	-	240	240
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	10	10
			Mukâtaa	Hinta	147 kile	28	320 kile	4.116	5.211
				Şair	73 kile	15		1.095	
	Ahmedoğlanı	Mustafa Çelebi	Resm-i bağât	Nakit	-	-	-	300	300
			Resm-i Çift	Nakit	-	-	-	340	340
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	250	250
			Mukâtaa	Hinta	120 kile	30	180 kile	3.600	4.560
				Şair	60 kile	18		960	

3 Kasım 1623/1 Ekim 1624 ⁸⁷⁶	 ⁸⁷⁷	-	Resm-i baġât	Nakit	-	-	-	1.050	1.050
			Resm-i Çift	Nakit	-	-	-	800	800
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	10	10
			Öşr-ü penbe	Nakit	-	-	-	240	240
			Resm-i Arus	Nakit	-	-	-	36	36
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	350	350
			Mukâtaa	Hinta	200 kile	30	300 kile	3.600	7.800
				Şair	100 kile	18		960	
	Cenke ve tevabiha	Ali	Resm-i baġât	Nakit	-	-	-	700	700
			Resm-i Çift	Nakit	-	-	-	500	500
			Resm-i ...	Nakit	-	-	-	35	35
			Resm-i Kiraz?	Nakit	-	-	-	65	65
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	400	400
			Mukâtaa	Hinta	80 kile	28	120 kile	2.240	2.920
				Şair	40 kile	17		680	
	İbek	Arif	Resm-i baġât	Nakit	-	-	-	42	42
			Resm-i çift	Nakit	-	-	-	10	10
			Resm-i bostan	Nakit	-	-	-	25	25
			Tapu-yu zemin	Nakit	-	-	-	215	215
			Mukâtaa	Hinta	80 kile	26	120 kile	2.080	2.720
				Şair	40 kile	16		640	
	Kışlacık	Hüseyin Beġ	Resm-i baġât	Nakit	-	-	-	825	825
			Resm-i çift	Nakit	-	-	-	415	415
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	30	30
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	280	280
			Mukâtaa	Hinta	93 kile	31	477 kile	2.883	3.776
				Şair	77 kile	-		893	

⁸⁷⁶ BOA.MAD.d.2076, s.35/a-b.

⁸⁷⁷ Bir köy ismi okunamamıştır.

	Emirbağı?	Ali	Resm-i bağât	Nakit	-	-	-	952	952
			Resm-i çift	Nakit	-	-	-	771	771
			Resm-i bostan	Nakit	-	-	-	85	85
			Resm-i meyve?	Nakit	-	-	-	130	130
			Resm-i Arusan	Nakit	-	-	-	800	800
			Resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	90	90
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	280	280
			Mukâtaa	Hinta	60 kile	-	90 kile	1.580	2.010
				Şair	30 kile	-		450	
	Dola	Hıdır	Resm-i bağât	Nakit	-	-	-	580	580
			Resm-i çift	Nakit	-	-	-	600	600
			Resm-i meyve?	Nakit	-	-	-	165	165
			Resm-i Arusan	Nakit	-	-	-	960	960
			Resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	540	540
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	215	215
			Mukâtaa	Hinta	60 kile	-	90 kile	1.580	2.010
				Şair	30 kile	-		450	
	Killik	Mahmud	Resm-i çift	Nakit	-	-	-	212	212
			Resm-i bostan	Nakit	-	-	-	45	45
			Mukâtaa	Hinta	40 kile	-	60 kile	1.200	1.600
				Şair	20 kile	-		400	
	Kargu	Mehmed	Resm-i bağât	Nakit	-	-	-	45	45
			Resm-i çift	Nakit	-	-	-	300	300
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	200	200
			Mukâtaa	Hinta	120 kile	-	180 kile	300	3.960
				Şair	60 kile	-		400	
28 Mayıs	Emirbağı? ve	-	Öşür	Hinta	40 kile	100	-	4.000	

1628/1629 ⁸⁷⁸	Dola			Şair	30 kile	50	-	1.500	6.900
				Erzen	30 kile	40	-	1.200	
				Resm-i bağât	Nakit	-	-	1.167	
	Kışlacık	-	Öşür	Hinta	10 kile	100	15 kile	1.000	1.250
				Şair	5 kile	-		250	
				Resm-i bağât	Nakit	-		-	
	Cenke	-	Öşür	Hinta	21 kile	-	63 kile	2.100	4.000
				Şair	22 kile	-		1.100	
				Erzen	20 kile	-		800	
			Resm-i bağât	Nakit	-	-	2.070		
	Hızır	-	Öşür	Hinta	40 kile	100	-	4.000	6.700
				Şair	300 kile	-	-	1.500	
				Erzen	30 kile	-	-	1.200	
			Resm-i bağât	Nakit	-	-	1.829		
	Ahmedoğlu	-	Öşür	Hinta	25 kile	-	60 kile	2.500	4.500
				Şair	15 kile	-		750	
				Erzen	20 kile	-		800	
			Resm-i bağât	Nakit	-	-	966		
	İbek	-	Öşür	Hinta	25 kile	-	65 kile	2.500	4.350
				Şair	25 kile	-		1.250	
				Erzen	15 kile	-		600	
			Resm-i bağât	Nakit	-	-	1.170		
	Dut?	-	Öşür	Hinta	30 kile	-	50 kile	3.000	3.900
				Şair	10 kile	-		500	
				Erzen	10 kile	-		400	
			Resm-i bağât	Nakit	-	-	1.670		
	Künikağılı	-	Öşür	Hinta	10 kile	-	35 kile	1.000	2.150
				Şair	15 kile	-		750	
				Erzen	10 kile	-		400	
			Resm-i bağât	Nakit	-	-	790		
	Kargu	-	Öşür	Hinta	15 kile	-	47 kile	1.500	2.730
				Şair	15 kile	-		750	
				Erzen	17 kile	-		480	

⁸⁷⁸ BOA.MAD.d.2076, s.27/a-b.

	Hacı	-	Resm-i baġât	Nakit	-	-	-	350	350
			Öşür	Hinta	30 kile	-	60 kile	3.000	3.350
				Şair	15 kile	-		750	
				Erzen	15 kile	-		600	
			Resm-i baġât	Nakit	-	-	-	110	110
	Evhad	-	Öşür	Hinta	35 kile	-	65 kile	3.500	4.900
				Şair	200 kile	-		1.000	
				Erzen	10 kile	-		400	
			Resm-i baġât	Nakit	-	-	-	500	500
			Resm-i baġât	Nakit	-	-	-	13.120	13.120
1 Kasım 1638 ⁸⁷⁹	Emirbaġı, Dola, Kızılca?, Kışlacık ve tevabiha	-	Öşr-ü ...	Nakit	-	-	-	4.160	4.160
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	2.550	2.550
			Resm-i çift ve bennak	Nakit	-	-	-	3.230	3.230
			Resm-i Kiraz?	Nakit	-	-	-	130	130
			Resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	2.830	2.830
			Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	2.800	2.800
			Tapu-yı zemin	Nakit	-	-	-	2.600	2.600
			Mukâtaa	Hinta	213 kile	40	418 kile	8.520	14.670
				Şair	205 kile	30		6.150	
	Kargu ve tevabiha	-	Resm-i baġât	Nakit	-	-	-	1.096	1.096
			Resm-i ...	Nakit	-	-	-	1.640	1.640
			Resm-i bostan	Nakit	-	-	-	135	135
			Resm-i çift	Nakit	-	-	-	1.090	1.090
			Resm-i afyon	Nakit	-	-	-	850	850
			Mukâtaa	Hinta	250 kile	40	450 kile	8.200	14.950
				Şair	225 kile	30		6.750	

⁸⁷⁹ BOA.MAD.d.2076, s.7/a-b.

Ağustos Sonları 1642 ⁸⁸⁰	Emirbağı	-	Resm-i çift, bennak ve çeşitli vergiler	Nakit	-	-	-	4.000	4.000
	Ahmedoğlanı			Nakit	-	-	-	2.500	2.500
	Dola			Nakit	-	-	-	1.800	1.800
	Sirçelü			Nakit	-	-	-	2.950	2.950
	Kargu			Nakit	-	-	-	500	500
	-		Aded-i ağnam	Nakit	-	-	-	5.300	5.300
20 Mayıs 1670 ⁸⁸¹	Yassıkışla	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	4.000	4.000
	Emirbağı			Nakit	-	-	-	2.000	2.000
	Çıkırık			Nakit	-	-	-	3.000	3.000

⁸⁸⁰ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

⁸⁸¹ TSMA.d.1789/s.2/a.

Gülbahar Hatun Vakfı'nın gelirlerinden olan bir başka yerleşim birimi, günümüzde Çankırı olarak adlandırılan Kengiri/Kengırı kazasıdır⁸⁸². Günümüzde Çankırı'ya bağlı olan Tuht/Yapraklı⁸⁸³ ile Ankara'ya bağlı olan Kalecik⁸⁸⁴ ilçeleri bazen idari taksimatta Kengiri'ye bağlanırken bazen de kendi başlarına bir birim olarak kayıtlarda görülmektedir. Bahsi geçen ilçelerden Kalecik çok eski tarihlerden beri müstakil bir nahiye olarak görülmektedir. Tuht ise başta Kengiri'ye bağlı büyük bir merkez köy iken daha sonra ayrı bir kaza olarak kayıtlarda geçmektedir. Tuht ilk dönem tahrirlerinde ayrı bir kaza olarak yer almazken XVI. yüzyılın sonlarına doğru kaza olarak kaydedilmiştir⁸⁸⁵. Bu idari yapı değişiklikleri de dikkate alınarak vakfa gelir sağlayan Kalecik, Kengiri ve Tuht'a tabi köy ve mezarların tamamına ait veriler tek bir tabloda, Tablo 30'da gösterilmiştir.

Vakfiyede Karıbazarı/Karıpazarı adı ile geçen ve bugün Çankırı'nın Orta ilçesi ve buraya bağlı Halfet (bugünkü adı Kalfat) ile Çerkeş nahiyesi ve Kurşunlu kazasına ait olan başta Dumlupınar köyü olmak üzere çeşitli köy ve mezarlar da bu tabloda yer almıştır⁸⁸⁶.

Tablo 30'daki Kalecik, Kengiri ve Tuht ile ilgili veriler incelendiğinde, 1580 yılı gelirlerinde Tuht kazasının 44.000 akçe gibi büyük bir miktar gelir getirdiği görülmektedir. Bu toplam muhtemelen Tuht'un kaza merkezinin değil, Gülbahar Hatun Vakfı'nın bu bölgede kendisine bağlı olan köy ve mezarlarının gelirini içeriyordu. Aynı durum Kengiri kazası için de geçerlidir. Vakfın Kengiri'ye tabi köylerinin vergi geliri pek çok yılda 40.000 ile 44.000 akçe bandında değişim göstermektedir. 1580 senesinde Kengiri kazasının alt birimi olarak sadece Güles/Gülas köyü görülürken, aynı miktar geliri altında Güles'le birlikte, Kuramaz/Guramaz ve Cenke köyleri vergi gelirleri de bu miktara dahildir.

Yine tabloda, vakfın 1592-93 senesi vergi gelirleri sıralanırken Rıdvan isimli kaçak bir köle için ödenen resm-i yave dikkat çekmektedir. Normalde Osmanlı Devleti'nde kaçak bir kölenin bulunması halinde sahibinden “*resm-i yave*” adı altında

⁸⁸² Tahir Sezen, age. s.117.

⁸⁸³ Tahir Sezen, age. s.495.

⁸⁸⁴ Tahir Sezen, age. s.266.

⁸⁸⁵ Ahmet Kankal, *XVI. Yüzyılda Çankırı*, Çankırı Belediyesi Kültür Yayınları, Çankırı 2011, s.23.

⁸⁸⁶ Tahir Sezen, age. s.125, 285.

bir vergi alınmaktaydı⁸⁸⁷. Ancak buradaki kayıta köle sahibinin ismi belirtilmediğinden kölenin kime ait olduğu bilinmemektedir. Muhtemelen muhasebe kayıtları tutulurken köle sahibinin kimliği yazılmamıştır. Çünkü vakıf açısından, asıl önemli olan kölenin kime ait olduğu değil ne kadar gelir getirdiği idi.

Tablo 30’da elde edilen vergi gelirlerinin ürün şeklinde olduğu kayıtlara bakıldığında, XVI. yüzyılın son çeyreğinin başında hintanın kilesi ortalama 30 akçe, erzen (darı) ve şairin kilesi ise 20 akçe iken, yüzyılın sonunda 1599 yılında hintanın kilesinin 24 akçe, şairin kilesinin ise 15 akçe olduğu görülmektedir. 1612 yılında ise fiyatlar; hinta 15, şair 8 akçe olarak sıralanmıştır. 1615 yılında tahsil edilen gelirler kayda geçirilirken ne yazık ki birim fiyatlar yazılmamıştır. Ancak Anadolu’nun pek çok yerinde olduğu gibi muhtemelen bu dönemde fiyatlar tavan yapmış ve vergiler çok yüksek fiyatlardan hesap edilmiştir. 1638 yılında ise tıpkı Mecidözü kazasında olduğu gibi fiyatlar yeniden normal çizgilere yaklaşmış ve birbirine yakın fiyatlardan vergi hesaplaması yapılmıştır. O yıl Mecidözü’nden tahsil edilen hintanın kilesi 40, şairin kilesi 30 akçe iken, Kengiri kazasından toplanan hintanın kilesi 35, şairin kilesi ise 25 akçe üzerinden işlem görmüştür.

Ürün olarak tahsil edilen vergi gelirlerine bakıldığında, Kengiri ve çevresinde, tıpkı Mecidözü ve çevresinde olduğu gibi, ağırlıklı olarak hinta ve şairden alınan vergi gelirleri olduğu görülmektedir. Tahsil edilen bir diğer hububat olan erzen (darı) ise hinta ve şaire göre daha azdır. Ayrıca Mecidözü ve çevresinden toplanan vergi gelirlerinden farklı olarak Kengiri civarından burçak ve nohutun da tahsil edildiği görülmüştür. 29 numaralı tablodaki fiyatlar incelendiğinde, 1612 senesinde ürün olarak alınan vergi gelirleri içerisinde birim fiyatı en yüksek olan nohut olduğu anlaşılmaktadır. Hintanın 15, şairin 8, burçağın kilesi 7 akçe iken nohutun kilesi ise 25 akçedir. Bu fiyat yüksekliği muhtemelen nohutun yetiştirilmesi ve hasadının zorluğundan kaynaklanmaktadır.

XVII. yüzyılın ortalarına doğru hinta ve şairin birim fiyatları artarken ilginç bir biçimde nohutun fiyatı sabit kalmış ve yine kilesi 25 akçeden hesap edilmiştir. Diğer hububatın kile başına birim fiyatları ise şöyledir: Hinta 35, şair 25, burçak 8 akçe. Hinta ve şairin kile fiyatları daha hızlı artarken burçağın birim fiyatı ise çok fazla değişim

⁸⁸⁷ Ahmet Tabakoğlu, “Resim”, *DİA*, C.34, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s. 583.

göstermemiştir. Burçağın 1612 senesinde 7 akçe olan birim fiyatı, 1638 senesinde 8 akçeden hesap edilmiştir.

Tablo 30: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Kalecik, Kengiri⁸⁸⁸ ve Tuht Kazaları Gelirleri

Tarih	Köyler	Bağlı Olduğu Kaza	Mültezim	Gelir Türü	Cinsi	Ürün Miktarı	Birim fiyatı (Akçe)	Ürün Toplamı	Tutarı (Akçe)	Toplam (Akçe)
1521 ⁸⁸⁹	Karıpazarı	Karıpazarı	-	-	Nakit	-	-	-	7.794	7.794
	Kozayağı	Kalecik	-	-	Nakit	-	-	-	8.412	25.810
	Gül		-	-	Nakit	-	-	-	8.248	
	Koramaz		-	-	Nakit	-	-	-	9.150	
	Kurşunlu	Kurşunlu	-	-	Nakit	-	-	-	4.994	4.994
Şubat/Mart 1580 ⁸⁹⁰	Tuht	Tuht	Şaban	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	44.000	44.000
	Güles	Kengiri	Hamza	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	44.000	44.000
10 Mart 1592/ 10 Mart 1593 ⁸⁹¹	Kuramaz, Gül ve Kozayağı	Kalecik	Ali Fakih, Ömer, İlyas, İshak ve Abdurrahman	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	40.000	40.000
	Güles/Gölas	Kengiri								
	Tuht ve Öyükü	Tuht	İbrahim bin Halil	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	15.000	15.000
				Resm-i meyveha, resm-i bostan, resm-i bâğat, Çayır, güvare	Nakit	-	-	-	3.000	3.000
				bâd-ı heva heva ve	Nakit	-	-	-	-	- ⁸⁹²

⁸⁸⁸ 1592-93 yılında sadece Güles köyü Kengiri'ye bağlı görünüyor ancak vakfiyesinde ve ilerleyen yıllarda bu tabloda yer alan tüm köyler Kengiri kazasına bağlı yerleşim yerleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle üst başlıkta Kengiri kaza olarak verilmiştir.

⁸⁸⁹ BOA. TT.d.4388/ 762,745,750.

⁸⁹⁰ TSMA.d.8167/s.2/a.

⁸⁹¹ TSMA.d.1655/0001, s.4/a.

⁸⁹² 1592-93 yıllarında vakfın gelirleri arasında bâd-ı heva heva, bac-ı bazar an kıst-ı salhane adı altında da vergiler toplanmaktaydı. Bu vergilerin miktarının kaydedildiği yer çürüdüğü için miktarı okunamamıştır.

				bac-ı bazar an kıst-ı salhane						
	Tuht	Tuht	-	Gulam-ı yave be- nam-ı Rıdvan	Nakit	-	-	-	4.600	4.600
	Tuht Öyüklü	Tuht	-	Rüsum-ı çift ve resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	5.065	5.065
11 Mart 1593/ 11 Mart 1594 ⁸⁹³	Kuramaz Gül ⁸⁹⁴ Kozayağı	Kalecik	Ali Fakih, Ömer, İlyas, İshak, Abdurrahman	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	40.000	40.000
	Güles/Gölas	Kengiri								
	Tuht Öyüklü	Tuht	Hacı Mehmed bin Hüseyin	Mukâtaa	Hinta	707 kile	30	55 müd, 110 kile	21.210	29.070
					Şair	353 kile	20		7.060	
					Erzen	40 kile	20		800	
				bâd-ı heva, bac-ı bazar ve resm-i arusan an kıst-ı salhane	Nakit	-	-	-	3.000	3.000
	Tuht	Tuht	Mehmed bin Ahmed	Resm-i tapu-yı zemin	Nakit	-	-	-	13.000	13.000
	Tuht Öyüklü	Tuht	Hacı Mehmed bin Hüseyin	Resm-i çift, Resm-i asiyab, aded-i ağnam	Nakit	-	-	-	5.249	5.249

⁸⁹³ BOA.MAD.d.2076, s.151/a.

⁸⁹⁴ Ahmet Kankal tarafından hazırlanan çalışmada “Gül” isimli köy “Göl” olarak okunmuştur. Kankal, age.,s.57.

				⁸⁹⁵	Nakit	-	-	-	1.000	1.000
12 Mart 1594/ 11 Mart 1595 ⁸⁹⁶	Güles/Gölas Guramaz Cenke	Kengiri	Hızır ve Hamdi	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	40.000	40.000
	Tuht ve Öyükü	Tuht	Mehmet bin Hacı Kasım ve Rüstem	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	36.667	36.667
22 Mart 1595/11 Mart 1596 ⁸⁹⁷	Güles/Gölas Guramaz Cenke	Kengiri	Hızır ve Hamdi	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	40.000	40.000
	Tuht ve Öyükü	Tuht	Mehmet ve Rüstem	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	38.667	38.667
12 Mart 1596/11 Mart 1597 ⁸⁹⁸	Güles/Gölas Guramaz Cenke	Kengiri	Hızır ve Hamdi	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	45.000	45.000
	Tuht ve Öyükü	Tuht	Hacı Mehmed ve Mustafa	Mukâtaa	Hinta	800 kile	50	60 müd 1200 kile	40.000	56.000
					Şair	400 kile	40		16.000	
	Tuht	Tuht	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	7.500	7.500
11 Mart 1597/ 10 Mart 1598 ⁸⁹⁹	Güles/Gölas	Kengiri Kalecik	Mehmed ve İsmail	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	40.000	40.000
	Tuht Öyükü	Tuht	Bayram ve Hasan	Mukâtaa	Hinta	800 kile	400 kilesi 25'ten 400 kilesi 28'den	60 müd 1200 kile	21.200	27.200
					Şair	400 kile	15		6.000	

⁸⁹⁵ Bir vergi ismi okunamamıştır.

⁸⁹⁶ BOA.MAD.d.2076, s.139/a.

⁸⁹⁷ BOA.MAD.d.2076, s.129/a.

⁸⁹⁸ BOA.MAD.d.2076, s.114/a.

⁸⁹⁹ BOA.MAD.d.2076, s.101/a.

	Tuht Öyükü	Tuht	-		-	-	-	-	7.500	7.500
10 Mart 1598/11 Mart 1599 ⁹⁰⁰	Gülas, Karıbazar, Gül köy, Kozayağı	Kengiri Kalecik	Hızır	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	50.000	50.000
	Tuht Öyükü	Tuht	Bayram ve Hasan	Mukâtaa	Hinta	827 kile	24	82 müd 1240 kile	19.848	26.043
					Şair	413 kile	15		6.195	
	Tuht Öyükü	Tuht	-		-	-	-	-	7.500	7.500
25 Mayıs 1610/Ocak /1611 ⁹⁰¹	Gölas, Kaza-i Kalecik, Gül, Odabağı, Dola	Kengiri	Hızır	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	12.000	12.000
	Tuht Öyükü	Tuht	El-Hac Hasan	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	6.000	6.000
5 Mart 1612/6 Ağustos 1612 ⁹⁰²	Tuht Öyükü	Tuht	Ahmed	Öşr-i bağât, resm-i kovan, resm-i zemin, resm-i asiyab, bac-ı bazar	Nakit	-	-	-	4.400	4.400
				Mukâtaa	Hinta	200 kile	15	354 kile	3000	4.272
					Şair	140 kile	8		1.120	
					Burçak	8 kile	7		56	
					Nohut	6 kile	25		96	
	Gülas	Kengiri	Hızır	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	12.000	12.000
23 Mayıs	Tuht	Tuht	Süleyman	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	10.500	10.500

⁹⁰⁰ BOA.MAD.d.2076, s.89/a.

⁹⁰¹ BOA.MAD.d.2076, s.75/a.

⁹⁰² BOA.MAD.d.2076, s.67/b-s.69/a.

1614/4 Ocak 1615 ⁹⁰³			Beğ ve İbrahim							
	Öyükü	Tuht	Halil	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	7.000	7.000
	Gülas	Kengiri	Mehmed ve Yusuf	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	8.000	8.000
	Guramaz Gül	Kengiri	Hızır ve Hasan	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	10.000	10.000
9 Şubat 1615/24 Aralık 1615 ⁹⁰⁴	Tuht	Tuht	Süleyman Beğ ve İbrahim	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	12.500	12.500
	Öyükü	Tuht	Halil	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	7.500	7.500
	Gülas	Kengiri	Hüseyin ve Musa ve Hızır	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	20.000	20.000
3 Kasım 1623/1 Ekim 1624 ⁹⁰⁵	Tuht	Tuht	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	18.000	18.000
	Gülas	Kengiri	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	20.000	20.000
28 Mayıs 1628/ 1629 ⁹⁰⁶	Öyükü	Tuht	Ali Beğ	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	32.000	32.000
	Gül ve Kozayağı	- ⁹⁰⁷	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	15.000	15.000
	Gülas	Kengiri	Mehmed Çavuş	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	11.000	11.000
11 Mart 1632/ Şubat/Mart 1633 ⁹⁰⁸	Gül	Kalecik	Yusuf Beğ	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	9.400	9.400
	Öyükü	Tuht	Mehmed Hüseyin	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	20.000	20.000
	Gülas	Kengiri	Hüseyin	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	8.400	8.400
1 Kasım 1638 ⁹⁰⁹	Tuht Öyükü	Tuht	Ahi Beğ	Öşr-i bağat, öşr-ü piyaz,	Nakit	-	-	-	4.400	4.400

⁹⁰³ BOA.MAD.d.2076, s.61/a.

⁹⁰⁴ BOA.MAD.d.2076, s.53/a.

⁹⁰⁵ BOA.MAD.d.2076, s.35/a.

⁹⁰⁶ BOA.MAD.d.2076, s.27/b.

⁹⁰⁷ 1628-29 tarihleri arasını kapsayan verilerde Gül köyü ayrı bir başlık altında yazılmış olup, hangi kazaya bağlı olduğu belirtilmemiştir. Bu nedenle bağlı olduğu kaza merkezi belli değildir. Kengiri kazası ya da Kalecik o tarihlerde yeniden kaza merkezi olmadıysa hangisine ait olduğunu kestirmek oldukça güçtür.

⁹⁰⁸ BOA.MAD.d.2076, s.19/a.

⁹⁰⁹ BOA.MAD.d.2076, s.7/b.

				resm-i kovan, resm-i zemin ,resm-i asiyab, bac-ı bazar						
				Mukâtaa	Hınta	325 kile	35	633 kile	11.375	17.830
					Şair	175 kile	25		4.300	
					Burçak	83 kile	10		830	
					Nohut	53 kile	25		1.325	
Ağustos Sonları 1642 ⁹¹⁰	Tuht Öyükü	Kengiri	-	Resm-i çift ve bennak ve divan-ı saire	Nakit	-	-	-	15.000	15.000
	Dumlupınar								14.000	14.000
	Bozoğlu								10.000	10.000
	Halfet								11.000	11.000
	Güles								7.000	7.000
	Kalecik			resm-i çift, bennak, rüsum-ı saire, meraha-yı mezkur					2.000	2.000
20 Mayıs 1670 ⁹¹¹	Tuht	Tuht	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	800	800
	Gül	Kengiri	Atai, Mahmud bin ..., Abdülatif	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	5.500	5.500

⁹¹⁰ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

⁹¹¹ TSMA.d.1789/s.2/a.

Yine Gülbahar Hatun Vakfı'na gelir getiren birimlerden bir diğer kaza Amasya'dır. Günümüzde Amasya ve Çorum sınırları içerisinde olan pek çok köy ve mezranın vergileri Gülbahar Hatun Vakfı gelirlerindendi. Özellikle Zünnunabâd adı ile bilinen ve günümüzde Mecitözü ilçesine bağlı Söğütyolu ya da diğer adı ile Zennûn köyü, Bağluca ve Geldigelenabâd/Geldiklan gibi yerleşim birimleri vakfın büyük miktarda gelir getiren yerlerindendi⁹¹². Vakfiyesinde Geldigelenabâd nahiye olarak kayıtlıdır. Ancak muhasebe kayıtlarında özellikle Zünnunabâd ve Amasya merkez olarak kayıtlara geçirilmiştir. Bu nedenle Tablo 31'de yer alan veriler “*Zünnunabâd ve Amasya*” başlığı adı altında verilmiştir.

Tabloda yer alan bazı köyler zaman zaman birbirinden farklı olarak verilmiştir. Bunun nedeni zamanla kayıtlarda bazen köy ve mezra isimlerinin farklı olarak yazılmış olmasıdır. Örneğin, Zünnunabâd'a bağlı olan Bilekyoğun köyü bazı kayıtlarda Bileğiyoğun, Terhoman köyü ise Tercüman olarak yazıldığı görülmektedir⁹¹³. Bu nedenle bazen metin içerisinde bazen de tablolarda yazım farklılıkları dikkat çekebilir. Orijinal verilere sadık kalmak adına arşiv malzemesinde nasıl yazıldıysa ilgili kayıt yazıldığı şekliyle verilmiştir. Yazım farklılıklarının dışında, yerleşim birimlerinin zaman zaman başka kazalara bağlandıkları da dikkat çekebilir. Bu durum çalışmanın dahilinde olan diğer kazalar ve bu kazalara bağlı olan köy ve mezralar için de geçerlidir. Vakfiyesine göre Mecidözü kazasına tabi olarak yazılan Tercüman/Terhoman köyü ile Habilhacı köyü, 1592-93 senesinde Amasya/Zünnunabâd kazasının yerleşim yerleri arasında görülmektedir. Ayrıca yine vakfiyeye göre Mecidözü sınırları içerisinde yazılmış olan Devletoglanı köyü de zaman içerisinde Zünnunabâd'a bağlanmıştır. Bu durum içinde ilgili yer o kayıtta hangi bölge sınırları içerisinde ise bahsi geçen kaza ya da nahiye dahil edilerek verilmiştir.

Tablo 31'de yer alan veriler daha çok günümüzde Amasya ve Yozgat civarında bulunan yerleşim birimlerine aittir. Yer adlarının geçirmiş olduğu değişiklikler nedeniyle bugün çoğu farklı isimlerle bilinen köyler diğer tablolarda olduğu gibi burada da arşiv malzemesinde yazıldığı gibi orijinal halleri verilmiştir. Değişik tarihlerde farklı kaza ya da nahiyeyle bağlı görünmekle birlikte; Bağluca, Hacı, Evhad, Devletoglanı,

⁹¹² Tahir Sezen, age. s.191, 540.

⁹¹³ Yazım farklılıkları hakkında birkaç örnek için bkz: TS.MA.d.1655/0001,s.3/b; BOA.MAD.d.2076, s. 153/a, 139/b.

Hacıköy, Habilhacı, Sorkuoğlanı, Bilekyoğun ve Emir/Eymir gibi yerleşim birimleri Amasya kazasının en çok gelir getiren köylerindendir.

Tablo 31’de daha ayrıntılı olarak görülebileceği üzere, ürün olarak tahsil edilen vergi gelirleri oldukça yüksek gelir getirmişlerdir. Özellikle, XVI. yüzyılın son çeyreğinde bu durum hemen göze çarpmaktadır. Duruma örnek olarak Sorkuoğlanı ve Hacı köyü örnek gösterilebilir. 1580 senesinde Sorkuoğlanı’ndan 58.314 akçe, Hacı köyünden ise 53.343 akçe gelir geldiği görülürken bu durum 1593-94 senesinde Sorkuoğlanı’ndan yine 58.318 akçe, Hacı adlı köyden ise 7.306 akçedir. Sorkuoğlanı köyü ve çevresinden elde edilen gelirden sadece 4 akçelik bir fark varken Hacı adlı köydeki fark oldukça fazladır. Bunun nedeni 1593-94 senesinde Hacı adlı köyün tek başına kayıtlara geçirilmiş olması ve diğer yerleşim birimlerinin eklenmemiş olmasıdır. Özellikle ürün bazında sağlanan gelirler oldukça büyük miktarlardadır. Örneğin; 1592-93 senesinde Hacı köyü ve çevresinden 1.800 kilelik bir ürün geliri varken aynı yıl Sorkuoğlanı’ndan 1.407,5 kilelik bir gelirin elde edildiği görülmektedir. Ertesi sene, 1593-94 yılında ise ürün miktarları, Hacı ve çevresinden 2.000 kile, Bağluca ve çevresinden 1.200 kile, Sorkuoğlanı ve çevresinden 1.700 kiledir. Bu artış, XVI. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir.

Vakfın bu köylerdeki büyük miktarlardaki ürün vergi gelirleri, XVII. yüzyılın başlarında şiddetli bir azalma eğilimi göstermiştir. 1612 yılında ürün olarak tahsil edilen gelirler, Bağluca köyü ve çevresinden 600 kile, Hacı köyü ve çevresinden 120 kile, Emir ve Evhad köyleri çevresinden 100 kile olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlar sert bir azalışı ifade etmektedir. Bu duruma paralel olarak fiyatlar da daha önceki senelere nazaran keskin bir düşüş yaşamıştır. Daha önceleri ortalama 30-40 akçe civarında değişen hinta ve şairin kile birim fiyatı 1612 senesinde cüzi fiyattan alıcı bulmuştur. Örneğin, 1593-94 senesinde hinta 30-40-45 akçe, şair 20-25 akçe gibi fiyatlardan alınırken, 1612’de hinta 10, şair ise 5 akçe gibi çok düşük fiyattan hesap edilmiştir (bkz. Tablo31).

XVII. yüzyılın ortalarına doğru toplanan ürün miktarları, yaşamış olduğu düşüş kadar keskin bir çıkış yakalayamamıştır. Mesela 1638 senesinde Hacı adlı köy ve çevresinden 183 kile, Emir ve Evhad köyleri ve çevresinden 100 kile ürün geliri vardır. 1638 yılında göze çarpan en büyük gelir ise 1.036 kile ile Bağluca ve çevresine aittir.

Bu durum muhtemelen Bağluca köyü çevresinde buna tabi eskiden olduğundan çok daha fazla yerleşim yerinden tahsilat yapılmış olduğunu işaret etmektedir. Çünkü Hacı, Evhad ve Emir gibi kyer çevreleri ile birlikte 100-200 kile ürün geliri sağlarken Bağluca ve çevresinin 10.036 kilelik büyük bir miktarı daha önce var olan köyleri ile sağlaması pek mümkün gözükmemektedir. Ancak yine de kayıtlarda sadece “*Bağluca ve tevbih*” şeklinde bir ifade düşüldüğü için tam olarak kaç tane köyün bu ürün miktarına dahil olduğunu kestiremiyoruz (bkz. Tablo 31).

Tablo 31: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Zünnunabad- Amasya Kazası Gelirleri

Tarih	Köyler	Mültezim	Gelir Türü	Cinsi	Ürün Miktarı	Birim fiyatı (Akçe)	Ürün Toplamı	Tutarı (Akçe)	Toplam (Akçe)
Şubat/Mart 1580 ⁹¹⁴	Sorkuoğlanı	Mehmed ve Bekir	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	58.314	58.314
	Hacı	Hacı Mehmed	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	53.343	53.343
10 Mart 1592/ 10 Mart 1593 ⁹¹⁵	Hacı, Evhad, Bilekyoğun ve Hızır	Gülabi, Mustafa ve Hüseyin	Mukâtaa	Hınta	1.200 kile	120 kilesini 25akçeden 1.058 kilesini 35akçeden 21 kilesini 23akçeden	9 müd 1.800 kile	35.228	42.788
				Şair	600	408 kilesini 10 akçeden 72 kilesini 20 akçeden 120 kilesini 17 akçeden		7.560	
	Bağluca	Mehmed bin Sıddık	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	14.000	14.000
	Hisar Kavak	Mehmet Beğ ve Mustafa Beğ	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	5.000	5.000
	Kozlu ve ... ⁹¹⁶	Mehmet Beğ ve Mustafa Beğ	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	5.000	5.000
	Hacı	-	Bad-ı heva	Nakit	-	-	-	4.980	4.980
	Hacı	-	Rüsum-ı çift, resm-i bağât, resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	7.634	7.634

⁹¹⁴ TSMA.d.8167/s.2/a.⁹¹⁵ TSMA.d.1655/0001, s.2/b, s.3/a.⁹¹⁶ Bir köy ismi okunamamıştır.

	Sorkuoğlanı	-	Mukâtaa	Hınta	677 kile	32	70 müd 1.407,5 kile	21.680	33.345
				Şair	588 kile	300 kilesini 21akçeden 288 kilesini 10 akçeden		9.180	
				Burçak	87 kile	20		1.740	
				 ⁹¹⁷	74,5 kile	10		745	
	Karacaviran	Mustafa bin Hüseyin Çavuş	Mukâtaa	Hınta	267 kile	33	20 müd 400 kile	8.811	10.141
				Şair	133 kile	10		1.330	
	Tercüman	Ali bin Davud	Mukâtaa	Hınta	80 kile	32	6 müd 120 kile	2.560	2.960
				Şair	40 kile	10		400	
	Devletoğlanı	-	Mukâtaa	Hınta	352 kile	32	23 müd 460 kile	11.264	12.404
				Şair	92 kile	10		920	
				 ⁹¹⁸	22 kile	10		220	
	Habilhacı	-	Mukâtaa	Hınta	246 kile	- ⁹¹⁹	17,5 müd 352 kile	7.965	9.025
				Şair	160 kile	-		1.06? ⁹²⁰	
	Habilhacı ⁹²¹	-	-	Hınta	-	-	39 müd	-	-
	Hacı, Evhad, Bilekyoğun, Hızır	Mustafa bin Hasan, Hüseyin bin Hasan	Mukâtaa	Hınta	1.334 kile	1.099 kilesi 40akçeden 48 kilesi 50akçeden 187 kilesi 30 akçeden	100 müd 2000 kile	51.970	67.160 akçe
				Şair	666 kile	374 kile 25 akçeden		5.840	

⁹¹⁷ Bir mahsul ismi okunamamıştır.

⁹¹⁸ Bir mahsul ismi okunamamıştır.

⁹¹⁹ Muhasebe defterinin bu kısmı çürümüş olup, hınta ve şaire ait diğer verileri okumak mümkün olamamıştır. TSMA.d.1655/0001, s.3.

⁹²⁰ Muhasebe defterinin bu kısmı çürümüş olup, hınta ve şaire ait diğer verileri okumak mümkün olamamıştır. Ancak toplam ürün tutarı 9.025 akçe, hınta ise 7.965 akçe olduğuna göre geriye kalan 1.06 akçe ise şair için ödenmiş olmalıdır. TSMA.d.1655/0001, s.3.

⁹²¹ Muhasebe defterinin bu kısmı çürümüş olup, hıntaya dair diğer verileri okumak mümkün olamamıştır. Defterin bu kısmında var olan tek veri 39 müd hıntadır. TSMA.d.1655/0001, s.3.

11 Mart 1593/ 11 Mart 1594 ⁹²²						292 kilesi 20akçeden			
	Bağluca tabi-i kaza-i Amasya	-	Mukâtaa	Hınta	800 kile	30	60 müd 1.200 kile	24.000	33.600 akçe
				Şair	400 kile	24		9.600	
	-	-	Resm-i Çift, Resm-i bağât, resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	7.306	7.306
	Sorkuoğlanı, Devletoğlanı, Habil Hacı, Terhoman mezrası	Maksud Ömer Hüsam	Mukâtaa	Hınta	1.135 kile	300 kilesi 40 akçeden 336 kilesi 50 akçeden 230 kilesi 45 akçeden 295 kilesi 30 akçeden	85 müd 1.700 kile	46.785	58.318
				Şair	566 kile	240 kilesini 20 akçeden 217 kilesi 25 akçeden 109 kilesi 12akçeden		11.533	
	Karacaviran, Hisarkavak , Zekeriyoğlanı	Ömer Beğ	Mukâtaa	Hınta	267 kile	160 kilesi 40 akçeden 107 kilesi 50 akçeden	20 müd 400 kile	11.750	15.075 akçe
				Şair	133 kile	25		3.325	
	Zekeriyoğlanı	-	Resm-i Tapu-yı zemin	Nakit	-	-	-	3.000	3.000
	-	-	Resm-i Çift, Resm-i bağât,	Nakit	-	-	-	2.677	2.677

⁹²² BOA.MAD.d.2076, s.153/a.

			resm-i asiyab						
	Ahmedoğlu, Kışlacık, Sirçeli, Hacı, Sorkuoğlu	-	Aded-i ağnam	Nakit	-	-	-	4.000	4.000
12 Mart 1594/ 11 Mart 1595 ⁹²³	Hisarlık?, Hacı., Hızır, Aşhad?, Bilekyoğun, Kozlu, Hisarkavak	Mustafa ve Hüseyin	Mukâtaa	Hinta Şair	1200 kile 600 kile	30 12	90 müd 1800 kile	36.000 7.200	43.200 akçe
	Bağluca	İbrahim ve Hacı Mehmed	Mukâtaa	Hinta Şair	1.067 kile 533 kile	30 12	80 müd 1.600 kile	32.010 6.396	
	Hacı	-	Resm-i çift, resm-i bağât, resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	7.306	7.306
	Sorkuoğlu, Devletoğlu, Hacı Hacı	Hacı Ahmed	Mukâtaa	Hinta Şair	1.067 kile 533 kile	30 12	80 müd 1.600 kile	32.010 6.396	38.406 akçe
	Karacaviran, Türkmanoğlu	-	Mukâtaa	Hinta Şair	334 kile 166 kile	30 12	25 müd 500 kile	10.020 1.996	12.016 akçe
	-	-	Resm-i çift ve resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	2.677	2.677
	Karacaviran	Hızır ve Mustafa	Mukâtaa	Hinta Şair	147 kile 73 kile	50 25	11 müd 220 kile	7.350 1.825	7.175 akçe
12 Mart 1596/11 Mart 1597 ⁹²⁴	Hacı, Karacaviran	Osman	Mukâtaa	Hinta Şair	533 kile 267 kile	48	40 müd 800 kile	25.284 7.510	33.074 akçe
	Hızır, Aşhad?	Şaban Halife	Mukâtaa	Hinta	400 kile	40	30 müd	16.000	20.000

⁹²³ BOA.MAD.d.2076, s.139/b.

⁹²⁴ BOA.MAD.d.2076, s.113/b, s.115/a.

				Şair	200 kile	20	600kile	4.000	
	Bilekyoğun	Ramazan	Mukâtaa	Hınta	66 kile	50	50 müd	3.300	3.980 akçe
				Şair	34 kile	20	100 kile	680	
	Bağluca	Şaban	Mukâtaa	Hınta	126 kile	40	7,5 müd	5.060	6.012 akçe
				Şair	63,5 kile	15	190 kile	952	
	Evhad	Mehmed bin Gülabi Çavuş	Mukâtaa	Hınta	267 kile	48	20 müd	12.816	14.814akçe
				Şair	133 kile	15	400 kile	1.995	
	Hacı	-	Resm-i çift, resm-i bağât, resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	7.306	7.306
	Habil Hacı , Devletoğlu	Mehmed ve Hacı	Mukâtaa	Hınta	2.467 kile	1.467 kilesi 48 akçeden 1.000 kilesi 35 akçeden	185 müd 3.700 kile	123.911	123.911 akçe
				Şair	1.233 kile	15		18.495	
	Sorkuoğlu	-	Resm- i çift, resm-i bağât ve gayrihu	-	-	-	-	2.677	2.677
	Sorkuoğlu	-	aded-i ağnam	-	-	-	-	4.250	4.250
11 Mart 1597/ 10 Mart 1598 ⁹²⁵	Hacı ve Karacaviran	Osman	Mukâtaa	Hınta	800 kile	30	60 müd	24.000	28.000
				Şair	400 kile	10	1.200 kile	4.000	
	Evhad ve tevabiha	Gülabi Çavuş	Mukâtaa	Hınta	267 kile	30	20 müd	8.010	10.050 akçe
				Şair	133 kile	15	400 kile	1.995	
	Hızır, Bilekyoğun, ... Bağı	Ali ve Hayreddin	Mukâtaa	Hınta	334 kile	30	25 müd	1.020	12.510
				Şair	166 kile	15	500 kile	2.490	
	Bağluca ve	Hasan ve Ali	Mukâtaa	Hınta	400 kile	30	30 müd	12.000	15.000 akçe

⁹²⁵ BOA.MAD.d.2076, s.113/b, s.101/a-b.

	tevabiha			Şair	200 kile	15	600 kile	3.000	
	Hacı	-	-	Nakit	-	-		7.306	7.306
	Sorkuoğlu, Devletioğlu, Habilhacı, tevabiha	Ramazan ve Mustafa	Mukâtaa	Hınta	1.334 kile	25	100 müd	33.350	43.340 akçe
				Şair	666 kile	15	2.000 kile	9.990	
	Sorkuoğlu	-	-	-	-	-	-	2.677	2.677
	kura-i evkaf-ı mezbur	-	aded-i ağnam-ı kura-i evkaf-ı mezbur	-	-	-	-	4.250	4.250
10 Mart 1598/11 Mart 1599 ⁹²⁶	Hacı ve Bilekyoğun	Osman ve Ali	Mukâtaa	Hınta	813 kile	22	61 müd 1.220 kile	17.886	23.991
				Şair	407 kile	15		6.150	
	Hızır ve Aşhad?	Hacı Ali	Mukâtaa	Hınta	400 kile	22	30 müd 600 kile	8.800	11.800 akçe
				Şair	200 kile	15		3.000	
	Evhad ve tevabiha	Bekdaş ve Kara Mustafa	Mukâtaa	Hınta	213 kile	22	160 müd 320 kile	4.686	6.291
				Şair	107 kile	15		1.650	
	Bağluca ve tevabiha	-	Mukâtaa	Hınta	800 kile	22	60 müd 1.200 kile	17.600	23.600 akçe
				Şair	400 kile	15		6.000	
	Hacı	-	Resm-i tapu-yı zemin	-	-	-	-	2.400	2.400
	Hacı	-	Öşr-ü dane?	-	-	-	-	4.000	4.000
	Hacı	-	-	-	-	-	-	7.360	7.360
	Sorkuoğlu, Devletioğlu, Habilhacı ve tevabiha	-	-	Hınta	1.733 kile	1000 kilesi 22 akçeden 733 kilesi 28 akçeden	130 müd 2.600 kile	42.524	55.529 akçe
				Şair	867 kile	15		13.050	

⁹²⁶ BOA.MAD.d.2076, s.89/b.

	Sorkuoğlanı	 ⁹²⁷	-	Nakit	-	-	-	2.677	2.677
5 Mart 1612/6 Ağustos 1612 ⁹²⁸	Bağluca ve tevabiha	İbrahim Halife	Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	927	927
			Öşr-ü penbe	Nakit	-	-	-	2.000	2.000
			Resm-i zemin	Nakit	-	-	-	150	150
			Resm-i Çift ve Bennak	Nakit	-	-	-	1.094	1.094
			Resm-i bostan	Nakit	-	-	-	216	216
			Resm-i Alef?	Nakit	-	-	-	210	210
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	50	50
			Mukâtaa	Hinta	300 kile	15	600 kile	5.400	7.800
				Şair	300 kile	8		2.400	
	Emir ve Evhad	Alaaddin ve Gülabi	Resm-i çift ve bennak	Nakit	-	-	-	450	450
			Mukâtaa	Hinta	50 kile	10	100 kile	500	750
				Şair	50 kile	5		250	
9 Şubat 1615/24 Aralık 1615 ⁹²⁹	Hacı, Dola, Karacaviran	Gülabi Çavuş, Osman Bey, Mustafa Çavuş ve İsmail	Resm-i çift ve bennak	Nakit	-	-	-	308	308
			Resm-i Kovan	Nakit	-	-	-	100	100
			Resm-i tapu- yu zemin	Nakit	-	-	-	200	200
			Resm-i asiyab	Nakit	-	-	-	90	90
			Mukâtaa	Hinta	200 kile	100	300 kile	20.000	25.000 akçe
				Şair	60 kile	5		300	

⁹²⁷ Bir isim okunamamıştır.

⁹²⁸ BOA.MAD.d.2076, s.67/a-b.

⁹²⁹ BOA.MAD.d.2076, s.53/a.

				Şair	100 kile	50		5.000	
3 Kasım 1623/1 Ekim 1624 ⁹³⁰	Bağluca	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	12.000	12.000
	Hacı	Osman Beğ	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	6.500	6.500
	Evhad	Ahmed Beğ	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	8.885	8.885
11 Mart 1632/Şubat/Mart 1633 ⁹³¹	Bağluca	Süleyman Beğ	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	4.700	4.700
1 Kasım 1638 ⁹³²	Hacı? ve Devletoğlanı	Osman Beğ	Resm-i çift ve bennak	Nakit	-	-	-	450	450
			Mukâtaa	Hınta	85 kile	40	183 kile	3.400	6.340 akçe
				Şair	98 kile	30		2.940	
	Bağluca ve tevabiha	Derviş Çavuş	Öşr-ü bağât	Nakit	-	-	-	927	927
			Öşr-ü yem?	Nakit	-	-	-	4.160	4.160
			Resm-i çift ve bennak	Nakit	-	-	-	1.044	1.044
			Resm-i bostan	Nakit	-	-	-	216	216
			Resm-i afyon?	Nakit	-	-	-	312	312
			Resm-i kovan	Nakit	-	-	-	250	250
			Mukâtaa	Hınta	476 kile	40	1.036 kile	19.040	35.840 akçe
				Şair	560 kile	30		16.800	
	Emir ve Evhad	-	Resm-i çift	Nakit	-	-	-	1.970	1.970
			Resm-i bennak	Nakit	-	-	-	740	740
			Mukâtaa	Hınta	110 kile	40	167 kile	4.900	6.110 akçe
				Şair	57 kile	30		1.710	
Ağustos Sonları	Karacaviran	-		Nakit	-	-	-	8.000	8.000

⁹³⁰ BOA.MAD.d.2076, s.35/a.

⁹³¹ BOA.MAD.d.2076, s.19/a.

⁹³² BOA.MAD.d.2076, s.7/b.

1642 ⁹³³	 ⁹³⁴	-	resm-i çift, bennak, rüşum-ı saire, meraha-yı mezkur	Nakit	-	-	-	4.000	4.000
	Odabağı?	-		Nakit	-	-	-	5.000	5.000
	Bağluca	-		Nakit	-	-	-	16.000	16.000
	Emirbağı	-		Nakit	-	-	-	4.000	4.000
	Kalecik	-		Nakit	-	-	-	2.000	2.000
	Evhad	-		Nakit	-	-	-	3.000	3.000
	Devletoğlanı	-		Nakit	-	-	-	1.500	1.500
20 Mayıs 1670 ⁹³⁵	Devletoğlanı	-	Mukâtaa	Nakit	-	-	-	3.500	3.500

⁹³³ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

⁹³⁴ Bir köy ismi okunamamıştır.

⁹³⁵ TSMA.d.1789/s.2/a.

Gülbahar Hatun Vakfı gelirleri arasında yer alan son nahiye ise Çerkeş'tir. Çerkeş günümüzde Çankırı sınırları içerisinde yer alan bir ilçe olmasına karşın, uzun yıllar bir nahiye merkezi olarak var olmuştur. Tam bu noktada Çerkeş'e ait verilerin daha önceden bahsi geçen Kengiri kazasına ait verilerin bulunduğu tabloya eklenilmediği sorusu akıllara gelebilir. Ancak mevcut olan muhasebe kayıtlarında Çerkeş nahiyesi sürekli olarak ayrı başlık altında verildiğinden bu bölgeye ait olan veriler de ayrı bir tablo halinde verilmiştir. Tablo 32'de Çerkeş nahiyesine ait bulgular görülebilmektedir.

Tablo 32'deki veriler incelendiğinde dikkat çeken ilk husus, Çerkeş nahiyesinin gelirlerinin sürekli olarak nakit tahsil edildiğidir. Çerkeş, vakfın merkezi olan Tokat'a oldukça uzak bir yerleşim birimidir. Hatta gelir getiren yerleşim noktaları içerisinde en uzak olanıdır. Günümüzde 400 km olarak bilinen iki yer arasındaki mesafe 15-18. yüzyıllardaki ulaşım şartları göz önüne alındığında çok daha uzun ve meşakkatli bir yol olmalıydı. Belki de bu nedenle gelirlerin tamamı nakit olarak tahsil edilmekteydi. Muhtemelen vakıf gelirlerinin ürün olarak tahsil edilmesi ne mültezim ne cabi ne de vakıf yönetimi tarafından arzu edilmiyor olmalıydı. Gelirler ister ürün olarak tahsil edilsin isterse ürün nakite çevrilip vakıf merkezine ulaştırılıyor olsun her iki durumda da uzun vakitler alacağından olsa gerek sürekli olarak nakit tahsil edilmiştir (bkz. Tablo 32).

Nahiye vakıf için XVI. yüzyıl boyunca 55.000 ila 65.000 akçe civarında gelir getirirken, XVII. yüzyıldaki ilk kayıt olarak görünen 1610-11 döneminde ise keskin bir düşüş yaşayarak 24.000 akçe gibi oldukça az bir gelir getirdiği göze çarpmaktadır. Aradan geçen birkaç sene sonra 1615 yılında ise yeniden yükselişe geçerek 40.000 akçeye ulaşmıştır. Daha sonra yüzyılın ortalarında 1642'de 35.000 akçe, 1670 yılında ise yeniden 40.000 akçeye yükselmiştir (bkz. Tablo 32).

Çerkeş nahiyesinin gelirlerinin % 95'lik kısmı mukâtaa gelirlerinden oluşurken çeşitli vergilerden karşılanan gelirleri ise % 5'lik gibi oldukça az bir miktara sahiptir. Diğer kaza ve nahiyelerde ise bu oranlar arasındaki makas birbirine daha yakındır. Ayrıca dikkat çeken bir başka husus ise mültezimleridir. Görünen o ki bu bölgede söz konusu olan Hatuniyye Evkafı için en uzun süre mültezimlik yapan isim Atai'dir. Atai 1580 yılından 1598 yılına kadar 18 yıl boyunca mültezimlik yapmıştır (bkz. Tablo 32).

Tablo 32: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Çerkeş Nahiyesi Gelirleri

Tarih	Köyler	Gelir Türü	Mültezimleri	Cinsi	Miktarı
1521 ⁹³⁶	Bozoğlu	-	-	Nakit	6.432
Şubat/Mart 1580 ⁹³⁷	Bozoğlu	Mukâtaa	Atai	Nakit	46.686
10 Mart 1592/ 10 Mart 1593 ⁹³⁸	Bozoğlu Halfet Dumlupınar	Mukâtaa	Hacı Ömer, Recep, Hızır, Ömer, Atai, Samim, Şems, Hızır, İsa	Nakit	62.667
11 Mart 1593/ 11 Mart 1594 ⁹³⁹	Bozoğlu Halfet Dumlupınar	Mukâtaa	Ömer, Atai, Mehmed, Şaban	Nakit	55.000
12 Mart 1594/ 11 Mart 1595 ⁹⁴⁰	Bozoğlu Halfet Dumlupınar	Mukâtaa	Ömer, Hacı Mehmed, Hüseyin, Receb, Hızır, Atai, İsa	Nakit	55.000
22 Mart 1595/ 11 Mart 1596 ⁹⁴¹	Bozoğlu Halfet Dumlupınar	Mukâtaa	Hacı Mehmed, Ömer, Hızır, Hüseyin, İsa ve Atai	Nakit	55.000
12 Mart 1596/ 11 Mart 1597 ⁹⁴²	Bozoğlu Halfet Dumlupınar	Mukâtaa	Atai, Yuşa bin Hacı, Mustafa ve ... ⁹⁴³	Nakit	65.000
11 Mart 1597/ 10 Mart 1598 ⁹⁴⁴	Bozoğlu Halfet Dumlupınar	Mukâtaa	Atai ve Hacı Şahi?	Nakit	65.000
10 Mart 1598/ 11 Mart 1599 ⁹⁴⁵	Bozoğlu Halfet Dumlupınar	Mukâtaa	Hacı Mustafa	Nakit	65.000
25 Mayıs 1610/ Ocak 1611 ⁹⁴⁶	Bozoğlu Halfet Dumlupınar	Mukâtaa	Mustafa	Nakit	24.000
5 Mart 1612/ 6 Ağustos 1612 ⁹⁴⁷	Bozoğlu Dumlupınar	Mukâtaa	Mustafa	Nakit	26.000
	Bozoğlu	Mukâtaa	Hacı Rıdvan	Nakit	10.000

⁹³⁶ BOA.TT.d. 438/ s.730.⁹³⁷ TSMA.d.8167/s.2/a.⁹³⁸ TSMA.d.1655/0001, s.4/a.⁹³⁹ BOA.MAD.d.2076, s.151/a.⁹⁴⁰ BOA.MAD.d.2076, s.139/a.⁹⁴¹ BOA.MAD.d.2076, s.129/a.⁹⁴² BOA.MAD.d.2076, s.113/a.⁹⁴³ Bir isim okunamadı.⁹⁴⁴ BOA.MAD.d.2076, s.101/a.⁹⁴⁵ BOA.MAD.d.2076, s.89/a.⁹⁴⁶ BOA.MAD.d.2076, s.75/a.⁹⁴⁷ BOA.MAD.d.2076, s.69/a.

23 Mayıs 1614/ 4 Ocak 1615 ⁹⁴⁸					
	Dumlupınar	Mukâtaa	Abdülhalil?	Nakit	14.000
	Halfet	Mukâtaa	Mehmed	Nakit	19.180
9 Şubat 1615/ 24 Aralık 1615 ⁹⁴⁹	Bozoğlu	Mukâtaa	Şaban Beğ	Nakit	13.000
	Dumlupınar Halfet	Mukâtaa	Mehmed Beğ	Nakit	27.000
3 Kasım 1623/ 1 Ekim 1624 ⁹⁵⁰	Dumlupınar	Mukâtaa	-	Nakit	10.000
	Bozoğlu	Mukâtaa	-	Nakit	10.000
	Halfet	Mukâtaa	-	Nakit	11.000
28 Mayıs 1628/1629 ⁹⁵¹	Dumlupınar	Mukâtaa	Şaban Çelebi	Nakit	15.000
	Halfet	Mukâtaa	Ömer Beğ	Nakit	15.000
11 Mart 1632/Şubat/Mart 1633 ⁹⁵²	Dumlupınar	Mukâtaa	Ali	Nakit	12.500
	Bozoğlu	Mukâtaa	Hızır	Nakit	14.000
	Halfet	Mukâtaa	Osman Beğ	Nakit	11.000
1638-39/ 25 Nisan 1640 ⁹⁵³	Bozoğlu	Resm-i çift ve bennak ve divan-ı saire	-	Nakit	12.000
	Halfet		-		12.000
	Dumlupınar		-		15.000
Şubat-Mart 1629/13 ağustos 1629 ⁹⁵⁴	Bozoğlu Dumlupınar	Mukâtaa	Osman Beğ	Nakit	15.000
Ağustos Sonları 1642 ⁹⁵⁵	Dumlupınar	Resm-i çift ve bennak ve divan-ı saire	-	Nakit	14.000
	Bozoğlu		-		10.000
	Halfet		-		11.000
20 Mayıs 1670 ⁹⁵⁶	Çerkeş	Mukâtaa	-	Nakit	10.000
	Bozoğlu	Mukâtaa		Nakit	12.000
	Halfet	Mukâtaa		Nakit	18.000

3.3. Giderler

Gelirler ve giderlerin muhasebe kayıtlarında nasıl ifade edildikleri yukarıda bahsedildiği için tekrara düşmemek adına burada yeniden bahsedilmeyecektir. Ancak yeri geldiğinde, özel durumlar için açıklama yapılacaktır. Vakıf muhasebe defterleri, sadece vakfın gelir-giderlerini ve paranın neler için harcandığını ortaya koymakla

⁹⁴⁸ BOA.MAD.d.2076, s.61/a. Bu tarihteki köylere ait veriler tek bir başlık altında değil ayrı ayrı verilmiştir. Üç köyün gelir toplamı ise 43.180 akçedir.

⁹⁴⁹ BOA.MAD.d.2076, s.53/a. Bu tarihteki köylere ait gelirler kaydedilirken Bozoğlu ayrı, diğer ikisi Halfet ve Dumlupınar ise birlikte verilmiştir. Üç köyün gelir toplamı ise 40.000 akçedir.

⁹⁵⁰ BOA.MAD.d.2076, s.35/a. Bu tarihteki köylere ait veriler tek bir başlık altında değil ayrı ayrı verilmiştir. Üç köyün gelir toplamı ise 31.000 akçedir.

⁹⁵¹ BOA.MAD.d.2076, s.27/b. Bu tarihteki köylere ait veriler ayrı başlıklar altında verilmiş olup, kazanın köylerinden olan Bozoğlu kayıtlarda bulunmamaktadır. Ayrıca Dumlupınar karyesi iki defa kayda geçilmiş olup, ilkinde bazı gelir miktarları yazılmamıştır. Bu nedenle tabloda ikinci kısımdaki veriler baz alınmıştır. İki köyün toplam geliri ise 30.000 akçedir.

⁹⁵² BOA.MAD.d.2076, s.19/a. Bu tarihteki köylere ait veriler tek bir başlık altında değil ayrı ayrı verilmiştir. Üç köyün gelir toplamı ise 37.500 akçedir.

⁹⁵³ BOA.MAD.d.2076, s.15/a. Bu tarihteki köylere ait veriler tek bir başlık altında değil ayrı ayrı verilmiştir. Üç köyün gelir toplamı ise 39.000 akçedir.

⁹⁵⁴ BOA.MAD.d.2076, s.7/b.

⁹⁵⁵ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

⁹⁵⁶ TSMA.d.1789/s.2/a.

kalmaz, vakfın istihdam kapasitesini, sıradan halkın beslenme alışkanlıklarını, gıda maddelerinin ya da farklı tüketim kalemlerine ait fiyatları, personel ücretlerini, tamiratları ve eğer varsa vakfın kilerinde nelerin saklandığı ve bu saklanan maddelerin ne şekilde harcandığı gibi Osmanlı Devleti'nin sosyal hayatına dair pek çok konuyu ortaya koymaktadırlar.

Aşağıda Tablo 33'de vakfa ait gider kalemlerinin büyük başlıklar halinde gruplanmış şekilleri yer almaktadır. Genel olarak dört farklı başlık altında gruplayabildiğimiz bu verilerde muhasebe defterleri esas alınmıştır. Çalışan ücretlerine vakıfta görev alan tüm personel ile birlikte zevaid horan grubu dahildir. Mutfak harcamaları ise vakıfta kullanılacak olan tüm gıda maddeleri ve bunların tamamının karşılığı olan tutar toplamalarını içermektedir. İhracat-ı saire kısmı ise diğer başlıklara nazaran daha grift verileri barındırır. Burada bir vakıfta akla gelebilecek tüm masraflar kayıtlıdır ve yine ücretlerinin karşılığında sarf edilen toplam miktarlar mevcuttur. Tamirat masrafları sütununun genel olarak boş olduğu dikkatleri çekebilir. Ancak bu durum, vakfın tamirinde kullanılacak malzemelerin çoğunlukla ihracat-ı saire kısmında kayıtlı olmasından kaynaklıdır. Tüm başlıklar Gülbahar Hatun Vakfı'nın gider kalemlerini meydana getirir.

Tablo 33'e bakıldığında ilk olarak en büyük harcamaların mutfak masrafları için yapıldığını görüyoruz. Özellikle XVI. yüzyılın sonuna kadar diğer tüm harcamalar mutfak harcamalarının çok gerisindedir. Ancak XVII. yüzyıldan itibaren durum değişmiştir. Bu tarihten itibaren mutfak harcamaları maaş ödemelerinin gerisinde kalmış ve sürekli olarak da maaş ödemelerini takip ederek ikinci sırada yer almıştır.

Özellikle XVII. yüzyılın başlarına denk gelen ilk tarih olarak elimizde var olan 1612 senesi verileri dikkat çekmektedir. İlgili mali yılda mutfak harcamalarına dair herhangi bir şey görülmemektedir (bkz. Tablo 33). O yıl imaretin matbahının çalışmadığı düşünülebilir. Ancak bu durumu açıklayacak herhangi bir somut veri mevcut değildir. Belki mutfakta çıkan bir yangın belki farklı bir problem mutfağın çalışmasını engellemiş görünüyor. Aslında akla en yakın olan sebep olarak ise imaretin o sene hizmet vermediği fikridir. Çünkü vakfın o sene mutfakta istihdam ettiği personel sayısının azlığı da bu durumu destekler niteliktedir. Nitekim ortada olan sıra dışı bu durum imarethanenin çalışanlarından da anlaşılabilir. 1612 senesindeki kayıтта

imarethane görevlisi olarak sadece 4 kişi görülüyor. Onlar da imarethanenin şeyhi Hasan, vekil-i harç İsa Çelebi, kilerci Kasım ve dolabî/Dolapçı Seydi isimli bir çalışandır⁹⁵⁷. İmaretin diğer çalışanlarına dair ise herhangi bir iz bulunmamaktadır. Normalde var olan aşçılar, ekmekçiler, pirinç ayıklayıcısı, bulaşıkçı ya da et hamalı gibi çalışanların o sene görev almadıkları anlaşıyor. Belli ki o sene anormal bir durum meydana gelmiş ve normalde yılın her günü aktif olan imarethane hizmet verememiştir.

İmarethanenin çalışmaması durumuna direk etki ettiği iddia edilmemekle birlikte akıllara dönemin önemli siyasi olaylarına bakılması fikri fayda sağlayabilir. Tokat şehrinin siyasi seyrine bakıldığında en çok dikkatleri çeken konu, Celâlî isyanları sırasında Tokat'ın uzun yıllar bu isyan hareketlerinin etki sahasında yer aldığıdır. Özellikle bu tarihler söz konusu olduğunda isyanları bastırmakla görevli olan komutanların ve ordularının konaklayarak dinlenme ya da kışlak olarak Tokat'ı kullandığı bilinmektedir. Örneğin bahsi geçen ilgili tarihten birkaç sene evvel 1609 senesinde isyancıları bastırmakla görevli olan Kuyucu Murat Paşa'nın Tokat'a uğradığı ve burada dinlendiği bilinmektedir. Bu isyanlar sırasında 1622-25 tarihleri arasında görevli olan orduların Tokat'ı kışlak olarak kullandıkları bilinmektedir⁹⁵⁸. Nitekim vakfın imaretinin çalışmadığı bir başka dönem ise 1623-24 senesidir. Bu tarihler arasında da tıpkı 1612 yılında olduğu gibi herhangi bir harcama kalemi kayıtlarda bulunmamaktadır. Böylesi durumlarda imarethanenin, kışı geçiren orduya hizmet verdiği gibi bir ihtimal akıllara gelebilir. Meydana gelen böylesi olağan dışı sebeplerden ötürü de vakfın mutfağının çalışmadığı düşünülebilir. Ancak o noktada da olağan üstü böyle durumların da kayıtlara yansması gerektiği düşünülebilir. Sonuçta Gülbahar Hatun Vakfı şehrin tam merkezinde yer alır ve her gün yemek hazırlayıp hizmet vermesi bakımından şehrin en büyük kuruluşudur ve genel olarak muhasebesi iyi tutulmuştur.

XVII. yüzyılın başından itibaren çalışanlar için yapılan maaş ödemeleri vakfın en büyük gider kalemini oluşturmaktadır. Tabloda daha detaylı görülebileceği gibi önceleri mutfak harcamalarının gerisinde olan maaş ödemeleri zaman içerisinde oldukça

⁹⁵⁷ BOA.MAD.d.2076, s.69/b.

⁹⁵⁸ Mehmet Beşirli, *Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I Tokat (1771-1853)*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın no: 16, Araştırma Serisi no:7, Tokat 2005, 7-9; Ali Açıklı, "Tokat", *DİA*, C.41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, 220. Kayhan Orbay, agm. s.36.

yüksek miktarlara ulaşmıştır. Bunun nedeni ise 64 kişi ile hizmet hayatına başlayan Gülbahar Hatun Vakfı'nın istihdam ettiği personel sayısı bazı senelerde 81 ya da 85 gibi rakamlara ulaşmış olmasıdır. Bu konu ile ilgili detaylı veriler tez çalışmasının önceki bölümlerinde bahsedilmiştir. Grafik 2'de bu durum çok daha net görülebilmektedir.

İhracat-ı saire başlığında mevcut olan giderler ise mutfak harcamaları ve maaş ödemelerinden sonra gelmektedir ve bu durum sürekli olarak devam etmiştir. Genellikle 30.000 ila 50.000 akçe bandında değişen harcama tutarları zaman zaman 70. 000 akçelere kadar yükselmiştir. Tablo 33, harcamaları içeren genel ve büyük bir tablo olduğundan konuya dair diğer detaylar çalışmanın ilerleyen kısımlarında yer alacaktır. Ayrıntılı tablolarda ise daha çok verilerin karşılaştırılabilir olanlarına yer verilmiştir.

Tablo 33: Gülbahar Hatun Vakfı'nın Giderleri

Tarih Aralığı		Çalışan Ücretleri	Mutfak Harcamaları	Çeşitli Giderler	Tamir Harcamaları	Toplam
Hicri	Miladi					
Gurre-i Muharrem 988 ⁹⁵⁹	Şubat/Mart 1580	124.650	193.357 ⁹⁶⁰	-	-	318.007
7 Rebiülahir 997/7 Rebiülahir 997 ⁹⁶¹	23 Şubat 1589/ 22 Mayıs 1589	68.353	60.211	662	-	129.226
15 Cemaziyelevvel 1999/15 Cemaziyelevvel 1000 ⁹⁶²	11 Mart 1591/ 28 Şubat 1592	111.814	178.227	55.058	-	346.693
26 Cemaziyelevvel sene 1000/6 Cemaziyelevvel 1001 ⁹⁶³	10 Mart 1592/ 10 Mart 1593	126.960	270.688	41.950	-	431.514
7 Cemaziyelahir 1001/18 Cemaziyelahir 1002 ⁹⁶⁴	11 Mart 1593/ 11 Mart 1594	118.921	270.688	41.950	-	431.514
19 Cemaziyelahir 1002/29	12 Mart 1594/	114.036	217.167	39.034	-	370.034

⁹⁵⁹ TSMA.d.8167/s.2/a.

⁹⁶⁰ 1580 yılına ait olan bu kayıta matbah harcamaları ve çeşitli harcamalar tek kalemdedir verilmiştir. Bu nedenle o yılı kayıta "Çeşitli Harcamalar" başlığı boş bırakılmıştır.

⁹⁶¹ TSMA.d. 9299/s.2/a. Bu kısımda gösterilen veriler bir yılı değil, 1589 yılındaki Şubat-Mayıs arasındaki 4 ayı içermektedir.

⁹⁶² TSMA.d.8963/s.2/a.

⁹⁶³ TSMA.d.1655/0001, s.2/a.

⁹⁶⁴ BOA.MAD.d.2076, s.151/a.

Cemaziyelahir 1003 ⁹⁶⁵	11 Mart 1595					
11 Recep1003/ 11 Recep 1004 ⁹⁶⁶	22 Mart 1595/ 11 Mart 1596	121.080	207.214,5	40.144,5	-	247.359
12 Recep 1004/ 22 Recep 1005 ⁹⁶⁷	12 Mart 1596/ 11 Mart 1597	132.020	256.660	72.923	-	461.603
22 Recep 1005/ 02 Şaban 1006 ⁹⁶⁸	11 Mart 1597/ 10 Mart 1598	129.520	238.977	56.281	-	424.778
02 Şaban 1006/ 13 Şaban 1007 ⁹⁶⁹	10 Mart 1598/ 11 Mart 1599	124.582	230.603	48.624	-	279.227
2 Muharrem 1021/8 Cemaziyelahir 1021 ⁹⁷⁰	5 Mart 1612/ 6 Ağustos 1612	77.760	-	13.680	-	102.515
13 Rebiülahir 1023/3 Zilhicce 1023 ⁹⁷¹	23 Mayıs 1614/ 4 Ocak 1615	80.040	5.820	17.802	-	103.662
10 Muharrem 1024/3 Zilhicce 1024 ⁹⁷²	9 Şubat 1615/ 24 Aralık 1615	104.490	30.318	18.682	-	153.490
8 Muharrem 1030/3 Zikade 1031 ⁹⁷³	3 Aralık 1620/9 Eylül 1622	113.760	71.984	18.357	-	204.101
10 Muharrem 1033/18 Zilhicce 1033 ⁹⁷⁴	3 Kasım 1623/1 Ekim 1624	131.000	-	23.998 ⁹⁷⁵	-	154.998
19 Şaban 1041/ Şaban 1042 ⁹⁷⁶	11 Mart 1632 Şubat/Mart 1633	123.480	12.600	14.040	2.200	150.120 ⁹⁷⁷

⁹⁶⁵ BOA.MAD.d.2076, s.139/a.

⁹⁶⁶ BOA.MAD.d.2076, s.129/a.

⁹⁶⁷ BOA.MAD.d.2076, s.115/a.

⁹⁶⁸ BOA.MAD.d.2076, s.101/b.

⁹⁶⁹ BOA.MAD.d.2076, s.91/a.

⁹⁷⁰ BOA.MAD.d.2076, s.69/a. Bu kısımda gösterilen veriler bir yılı değil, 1612 yılındaki Mart-Ağustos arasındaki 6 ayı içermektedir.

⁹⁷¹ BOA.MAD.d.2076, s.59/a.

⁹⁷² BOA.MAD.d.2076, s.55/a.

⁹⁷³ TSMA.d.9300/0001.s.2/a.

⁹⁷⁴ BOA.MAD.d.2076, s.35/a.

⁹⁷⁵ 1623 yılında “Çeşitli Harcamalar” başlığı içerisine vakfın geçirdiği tamirat tutarları dahil edilerek miktar verilmiştir. Bu nedenle “Tamir Harcamaları” başlığı boş bırakılmıştır.

⁹⁷⁶ BOA.MAD.d.2076, s.19/a.

⁹⁷⁷ Ücretlerin toplamı 152.032 akçe yapıyor fakat kayıta 150.120 akçe gösterilmiştir. Kayda sadık kalmak adına defterde yazılı olan miktar toplam olarak verilmiştir.

23 Cemaziyelahir 1048 ⁹⁷⁸	1 Kasım 1638	103.680	23.245	39.716	-	169.310 ⁹⁷⁹
Evahir-i Cemaziyelahir 1052 ⁹⁸⁰	Ağustos Sonları 1642	113.040	14.970	31.324	-	159.334
1072 ⁹⁸¹	1661-62	126.000	26.856	-	1.930	154.786
Şaban 1077/ 5 Ramazan 1078 ⁹⁸²	Şubat 1667/ 18 Şubat 1668	129.960	30.771	- ⁹⁸³	-	160.731
29 Zilhicce 1080 ⁹⁸⁴	20 Mayıs 1670	121.860	26.550	7.830	-	156.240
1088 ⁹⁸⁵	1677/78	129.240	38.557	14.034	8.565	190.396

3.3.1. Personel Giderleri

Çalışmanın bu bölümüne ağırlıklı olarak muhasebe defterleri kaynaklık etmiş olsa da farklı arşiv malzemelerinden de istifade edilmiştir. Muhasebe defterlerinde var olan personel giderleri ile ilgili detaylı kayıtlara geçmeden evvel vakfın ilk kuruluşundaki genel çerçeveyi ortaya koymamıza olanak sağlayan vakfiyesine göre genel bir değerlendirme yapmanın gerekli olduğunu düşünmekteyiz. 1492 yılı itibari ile faaliyet göstermeye başlayan Gülbahar Hatun Vakfı'nın bütün giderlerine ait toplam bir tutar vermek mümkün değildir. Çünkü bazı konulara ait harcamalar için vakfiyede net bir ifade belirtilmeyip ihtiyaç kadarının sarf edilmesi istenilmektedir. Örneğin, vakıfta personel istihdamından bahsedilirken, pek çok çalışan için sayı ve günlük ücret belirtilmiştir. Ancak görevlendirilecek câbîler için herhangi bir sayı verilmeyip sadece yeteri kadar istihdam edilmesi şart koşulmuştur. Sadece ödeme olarak günlük 20 akçe ayrılması istenilmiştir. Bunun haricinde vakfın tamirâtı için özellikle bir pay ayrılmamıştır. Gıda maddeleri için ise özel bir pay ayrılmamakla birlikte alınacak malzeme ile ilgili bazı sınırlamalar getirilmiştir. Örneğin, imaretin mutfağı için günlük 6 batman et alınması istenilmiştir. Bu etin alındığı vakitte birim fiyatı ne ise ona göre ödeme yapılması gerektiğinden sadece tüketilecek etin miktarı vakfiyede yer almaktadır. Fakat bu tip zorunlulukları bir kenara bırakıp vakfiyenin detaylarına inilirse

⁹⁷⁸ BOA.MAD.d.2076, s.7/a.

⁹⁷⁹ 1638 yılı harcamalarının toplamı 166.641 akçe yapıyor ama kayıta 169.310 akçe olarak kaydedilmiştir. Orijinal veriye sadık kalmak adına defterde yazılı olan miktar girilmiştir.

⁹⁸⁰ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

⁹⁸¹ TSMA.d.3995/0008.

⁹⁸² TSMA.d.3856/0001, s.1/b.

⁹⁸³ Defterde bu kısmın denk geldiği kısım silik olması nedeniyle okunamamıştır.

⁹⁸⁴ TSMA.d.1789/s.2/a.

⁹⁸⁵ TSMA.d.3995/0009.

sosyal hayata dair pek çok ipucu, alışkanlık ve düzenlemeleri görebilmek mümkündür.

Tez çalışmasının ilk bölümünde büyük fotoğrafı ortaya koymak amacıyla vakfiyeye göre istihdam edilmesi istenilen personel sayısı, birimleri ve bunların günlük ödemelerine dair veriler detaylı bir tablo halinde belirtilmişti. Yine vakfın diğer gider kalemlerine ilişkin veriler de ilgili bölümde yer almıştı. Burada daha çok harcamaların nasıl yapıldığı, istihdam edilen hangi personele ne kadar ödeme yapıldığı ve bunlardan kimlerin nasıl istifade ettikleri gibi hususlar üzerinde durulacaktır.

Öncelikle vakfiyede bahsedildiğine göre vakıf tarafından görevlendirilmesi istenilen personel sayısı 64'tür ve bu sayıya câbîler dahil değildir. Çalışanlar için günlük 233 akçe ödeme yapılması istenilmiştir. Hicri yılı (354 gün) olarak baz alırsak 1 senede ödenmesi gereken toplam tutar 82.482 akçedir. Ancak giderlerle ilgili olarak muhasebe defterleri bizlere bu rakamın çok üzerinde ödeme yapıldığını haber veriyor. Çok yüksek ihtimalle vakıf çalışanlarının zaman zaman vakfiyedekinden farklı ücret almaları, özellikle müderrislerin farklı ücretlerle çalışmaları, vakfiyede olmamasına karşın vakfın ilerleyen zamanlarda ihtiyaç karşısında personel artırımına gitmesi ve yine vakfiyede bahsedilmiyor olmasına karşın zevaid-horan (ek maaş) ödemeleri gibi kalemler yüksek tutarların oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Aşağıda Tablo 34'te bazı yıllara ait, çalışanların istihdam alanlarına ait toplam harcama tutarları verilmiştir. Tablo 34'teki verilerden görüleceği üzere, genel olarak 10 ya da 20 yıllık aralıklarla seçilen muhasebe kayıtlarındaki personel giderleri listelenmiştir. Bunun nedeni, bazı yıllara ait detaylı veriler olmayıp sadece personel maaş giderleri adı altında toplam bir miktarın verilip alt birimlere ayrılmamış olmasıdır. Bu nedenle en azından ödemelerin birimlere nasıl dağıldığını göstermek adına böyle bir yol izlenmiştir.

Tabloya göre, kuruluşa en yakın yıl olan 1580 tarihinde çalışanlar için toplam 95.880 akçe ödeme yapılmıştır. Ücretlerde XVII. yüzyılın başında bir düşüş yaşanmış görünüyor. Daha sonra ise ilerleyen yıllarda ücret ödemeleri yeniden yükselişe geçmiştir. Başta en büyük ödeme medrese çalışanlarına yapılırken, daha sonra cami görevlilerine ayrıldığı görülmektedir. Medrese ödemelerine müderris, muid, medrese imamı ve bevvabın haricinde talebe ücretleri de dahildir. Cami personeli imam,

müezzin, devirhan ve çok sayıdaki eczahandan oluşurken, imarethane bünyesinde; imaret şeyhi, kilerdar, habbaz, tabbah, nekkad-ı ürz gibi çok farklı görevleri ifa eden çalışanlardan müteşekkildi. Yönetici sınıf olarak ise; vakfın mütevellisi, kâtip ve câbi gibi çalışanlar akla gelmektedir.

Tablo 34: Gülbahar Hatun Vakfı Çalışan Ücretlerine Dair Veriler

Tarih		Birimi	Tutar	Toplam
Hicri	Miladi			
Gurre-i Muharrem 988 ⁹⁸⁶	Şubat/Mart 1580	Medrese	40.160	95.880
		Camii	23.960	
		İmarethane	19.440	
		Yöneticiler	12.320	
26 Cemaziyelevvel sene 1000/6 Cemaziyelevvel 1001 ⁹⁸⁷	10 Mart 1592/ 10 Mart 1593	Medrese	28.800	98.640
		Camii	26.280	
		İmarethane	35.280	
		Yöneticiler	8.280	
10 Muharrem 1024/3 Zilhicce 1024 ⁹⁸⁸	9 Şubat 1615/ 24 Aralık 1615	Medrese	10.500	54.430
		Camii	18.900	
		İmarethane	14.310	
		Yöneticiler	10.720	
Evahir-i Cemaziyelahir 1052 ⁹⁸⁹	Ağustos Sonları 1642	Medrese	28.800	105.694
		Camii	30.600	
		İmarethane	14.970	
		Yöneticiler	31.324	

3.3.2. Gelir Fazlasından Yararlananlar (Zevâid-Horân Ödemeleri)

Yukarıda bahsi genel gider tablosunda var olan çalışan ücretlerine zevaid-horan grubu da dahildir. Tablo 34'te sadece vakıfta hizmeti karşılığında ödeme yapılan çalışanlara ait veriler kullanılmış, bu tabloya zevaid-horanlar eklenilmemiştir. Vakfiyede yer almamasına karşın muhasebe kayıtlarına bakıldığında sürekli olarak bir zevaid horan grubunun varlığı görülmektedir. Nitekim şart-ı vakıf olmamalarına karşın zevaid-horan adlı grubun ya da ek gelir alıcıları olarak adlandırabileceğimiz kimselerin vakfın gelir fazlasından pay aldıkları bilinmektedir. Yani vakıf meydana getirilirken zevaid-horan gibi bir grup için pay ayrılmamakla birlikte, ortaya çıkan bütçe fazlasından ödeme aldıkları görülmektedir. Zevaid-horan grubuna; bazen şehrin önde gelen, hatırı sayılır kanaat önderi olan bir isim, bazen de görevini bir şekilde kaybetmiş

⁹⁸⁶ TSMA.d.8167/s.2/a.

⁹⁸⁷ TSMA.d.1655/0001, s.2/a.

⁹⁸⁸ BOA.MAD.d.2076, s.55/a.

⁹⁸⁹ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

olup ancak çalıştığı dönemde yüksek gelir grubuna dahil olan bir kişi dahil olabiliyordu⁹⁹⁰.

Önceleri bu tip devlet görevlilerinin yeni görev yerleri belli olana dek, vakıflardan aldıkları bu ödemeler sosyal dayanışma mantığı çerçevesinde değerlendiriliyordu. Maalesef zaman içerisinde devletin pek çok kurumunda yaşanan bozulmalar, bu zevaid-horan uygulamasında da kendisini göstermiş ve ilerleyen dönemlerde hiç çalışmadan oturduğu yerden gelir kapısı sağlamak sevdasında olan bir grubun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu durum özellikle XVI. yüzyıldan itibaren yaygın bir uygulama alanı haline gelmiş ve bu tür ödemeler için “*Oturak Akçesi/Oturak Ulufesi*” gibi meşhur ifadeler ile kullanılır olmuştur⁹⁹¹.

Ödeme yapılan zevaid grubuna genel olarak bilinenlerin dışında malulen emekli edilmiş olan kimseler de dahil olabiliyordu. Bununla ilgili olarak Gülbahar Hatun Vakfı’nda güzel bir örnek mevcuttur. Birbirine yakın tarihli iki farklı buyrudduda ismi Sivaslı Ahmed olarak kayıtlara geçirilmiş olan bir yeniçerinin hikayesi dikkatleri çekmektedir. Belgelerden anlaşıldığına göre; 1574 senesinde Sivaslı Ahmed gözlerini kaybetmiş ve bu nedenle görev yapamaz hale gelmiştir. Ancak kendisinin içinde bulunduğu bu zor durumu atlatabilmesi ve parasız kalmaması adına vakıftan kendisine günlük üç akçe ödeme yapılması istenilmektedir. Ayrıca üzerine kayıtlı mutasarrıf olduğu tımarın âmâ olması nedeni iptal edilerek Bali Çavuş oğlu adında birisine tevcih edilmesi buyrulmaktadır⁹⁹².

Bu örnekten yola çıkarak; zevaid-horan başlığı altında yer alan ödeme kaleminden sadece nüfuz sahibi kimselere ya da askerlere ödeme yapılmadığı; bunların yanı sıra, o bölgede yaşayan ihtiyaç sahibi olan ya da zor durumda olan bir kişiye de ödeme yapıldığı görülmektedir. Nitekim zevaid-horan ödemelerinin çıkış mantığı da tam olarak bu amaca hizmet vermeye yöneliktir. Çalışmamızda yer alan örnekte olduğu gibi, görme yetisini kaybetmiş sıradan bir kimsenin sosyal hayattan geri kalmaması ve kalan yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan maddiyata vakıflar aracılığı ile

⁹⁹⁰ Özge Aslanmirza, *Surplus-Recipients (Zevaid-i Horan) From Imperial Waqfs: Between Philanthropy And Political Economy*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2017, s. 28.

⁹⁹¹ Mehmet Zeki Pakalın, age. C.II, 743; Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lügati*, Kurtuba Kitap Yayıncılık, İstanbul 2015, s. 425.

⁹⁹² BOA. A.DVN.MHM, 25/1900; 25/1995.

ulaşabilmiştir. Devletin idare merkezinin bu tip konularla hemen ilgilenmesinin çok mümkün olamayacağı düşünüldüğünde, sosyal devlet anlayışına uygun olarak vakıflardan beklediği görev tam da bu noktada amacına ulaşmış görünüyor. Vakıfların kendilerine yayılma alanı olarak bu kadar geniş yer bulması, devlet-halk-şehir ilişkisi açısından ne denli önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Tablo 35'te Gülbahar Hatun Vakfı'nın gelir fazlasından pay alan isimler sıralanmıştır. Tabloya bakıldığında belki ilk dikkat çeken durum ilk yıllarda kendisine ödeme yapılan isimlerin azlığı, daha sonraki yıllarda ise listenin oldukça uzamasıdır. Kuruluşuna en yakın tarihli olan 1580 yılına ait muhasebe kaydında zevaid-horan başlığı görülmemektedir. Ancak hemen ertesi sene 1581 yılına ait olan bir buyruhduda Mevlana Musluhuddin isimli bir kişinin varlığı görülmektedir. Yukarıda bahsedilen 1574 senesindeki Sivaslı Ahmed'den sonra kendisi vakıftan ödeme alan ikinci isimdir. Sivaslı Ahmed'den daha önce zevaid olarak pay alan başka isimler var mıdır? Bilinmez ama 1574 ve 1581 senelerine ait sadece bu iki isim kayıtlarda mevcuttur. Sivaslı Ahmed'in ödeme alması kendisinin gözlerini kaybetmesi sonucudur. Mevlana Musluhuddin ise Amasya müfettişinin merkeze bildirmesiyle kendisinden haberdar olunmuştur. Bahsedildiğine göre Mevlana Musluhuddin bin Şeyh Hasan, o civarda yaşayan salih bir kişi idi ve bu nedenle ödeme yapılmaya layıktı. Müfettişin bu talebi merkezde karşılık bulmuş ve Mevlana Musluhuddin'e günlük 5 akçe ödeme çıkartılmıştır.

Tablo 35'deki verilerden anlaşılabacağı üzere, vakfın kuruluşunda yerleşik olmayan zevaid-horan uygulaması zamanla rutin bir hal almış görülüyor. Öyle ki ilk önceleri birkaç kişiden oluşan bu zümre zaman içerisinde oldukça kalabalıklaşmış ve sayıları bazı senelerde 10 kişiyi bulmuştur. Önceleri kendilerine günlük 3 ya da 5 akçe ödenen birkaç isim varken, ilerleyen senelerde günlük ödeme toplamı 50 akçeye, ödeme alan kişi sayısı ise 11 kişiye ulaşmıştır. Ödeme alan kişi sayısında 1612 yılından itibaren bir düşüş yaşanmış ancak ödeme kişi başına ödenen ücretler aynı oranda kalmıştır. Ödenen miktarlarda nasıl bir dağıtım metodu ya da nasıl bir yol izlendiği belli olmamakla birlikte bazı isimler 2 akçe alırken bazı isimler 10 akçe gibi yüksek ödemeler almıştır (bkz. Tablo 35). Ödenen 10 akçe o günlerde vakıf çalışanı olan pek çok ismin kazandığı paradan daha fazladır.

Zevaid-horan ödemelerinde kadın-erkek ayrımı da yapılmamıştır. XVII. yüzyılın ortalarına doğru zevaid-horan grubu içerisinde Emine Hatun ve Hadice Hatun isimli iki kadının da ödeme aldıkları görülmektedir. Yine tabloda dikkatleri çekebilecek isimler arasında *Tokadîler*(Tokatlılar) görülmektedir. Listede görülen Tokadîler, ünlü bir Nakşibendî şeyhi olan, Mehmed Emin Tokadî'nin kendisinden önce gelen aile bireylerinden olabileceği düşüncesini akıllara getirmektedir. Kaynaklarda, Mehmed Emin Tokadî'nin babası olarak Derviş Hasan isimli bir kişiden bahsedilmektedir⁹⁹³. Elimizde var olan kayıtlarda da Seyyid Hasan Tokadî isimli birisi görülmektedir. Mehmed Emin Tokadî'nin 1664 yılında dünyaya geldiği göz önüne alınırsa Seyyid Hasan Tokadî'nin, Mehmet Emin'in babası ya da dedesi olduğu düşünülebilir. Ancak kaynaklar Mehmed Emin Tokadî'nin babası Derviş Hasan'ın 1639 senesinde Diyarbakır'dan Tokat'a göç ettiğinden bahseder. Oysa elimizdeki kayıtlara göre 1639'dan çok daha önce 1591-92 senesinde Tokadîler olarak iki kişi görülmektedir. Bunlardan bir tanesi Seyyid Hasan Tokadî diğer ise Feyzullah bin Ahmed Tokadî'dir. Bu noktadan hareketle, Tokadî namıyla bilinen farklı bir ailenin eskiden beri bölgede mevcut olabileceği düşünülebilir. Sonuç olarak listede isimleri bulunan Seyyid Hasan Tokadî ve Fayzullah bin Ahmed Tokadî'nin Mehmed Emin Tokadî'nin aile büyüklerinden babası, amcası ya da dedeleri olabilecekleri gibi tamamen bir isim benzerliği de olabilir. Tüm bunlar ayrı bir çalışma konusu olarak değerlendirilebilir.

Görülen o ki Mehmet Emin Tokadî ile bir ilişkileri olsun ya da olmasın, yüksek ihtimalle Tokadîler bölgede saygı ve itibar gören önemli kanaat önderleri idi. Bu tip isimleri kullanmak çok sık görülen bir durum olmadığından, Tokadî ismini taşıyanların önemli şahsiyetler olduğu akıllara gelebilir. Bu tip elkabların, Osmanlı'da genellikle ilimle meşgul olan insanlar tarafından kullanıldığı düşünülürse, Tokadîlerin de birer ilim adamı olduğu söylenebilir. Gülbahar Hatun Vakfı gelir fazlasından bu kişilere pay ayrılması ise hayatını ilim peşinde harcamaya adanmış olan insanları desteklemek konusunda vakıfların ne kadar önemli rol üstlendiğinin göstergesidir. Bu da vakıfların sosyal dayanışma konusunda etkin bir hizmet anlayışı ile hareket etmiş olduklarının delilidir.

⁹⁹³ Halil İbrahim Şimşek, "Mehmed Emin Tokadî", *DİA*, C.28, TDV Yayınları, s. 467; Halil İbrahim Şimşek, "Mehmed Emin Tokadî'nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufi Şahsiyeti", C.III, *Tokat Sempozyumu (01-03 Kasım 2012)*, Tokat 2012, s. 389.

Tablo 35: Gülbahar Hatun Vakfı Gelir Fazlasından Pay Alan Zevaid-Horanlar

Tarih		İsim	Aldığı Ödeme (akçe)	Toplam (akçe)
Hicri	Miladi			
16 Rebiülevvel 982/ 24 Rebiülevvel 982 ⁹⁹⁴	6 Temmuz 1574/ 14 Temmuz 1574	Sivaslı Ahmed	3	3
19 Cemaziyelahir 989 ⁹⁹⁵	21 Temmuz 1581	Şeyh Hasan	5	5
15 Cemaziyelevvel 999/ 15 Cemaziyelevvel 1000 ⁹⁹⁶	11 Mart 1591/ 28 Şubat 1592	Seyyid Abdülcebbar	8	53
		Seyyid Hasan Tokadî	4	
		Şeyh	5	
		Kemal bin ...	2	
		Abdi	4	
		Feyzullah bin Ahmed	2	
		Abdülbaki bin Ahmed	4	
		Mehmed hızır	2	
		Musluhuddin	3	
		Mevlana Hasan	2	
		Hüseyin bin Ali	2	
		Abdi	10	
		Kasım	5	
26 Cemaziyelevvel sene 1000/6 Cemaziyelevvel 1001 ⁹⁹⁷	10 Mart 1592/ 10 Mart 1593	Seyyid Abdülcebbar	8	50
		Seyyid Hasan Tokadî	4	
		Feyzullah bin Ahmed Tokadî	2	
		Abdülbaki bin Nuri	4	
		Mevlana Abdi	4	
		Muharrem	5	
		Hasan	2	
		Kemal	2	
		Hüseyin bin Ali	2	
		Mehmed	2	
		Mehmed Hızır?	5	
		Abdi	10	
7 Cemaziyelahir 1001/18 Cemaziyelahir 1002 ⁹⁹⁸	11 Mart 1593/ 11 Mart 1594	Seyyid Abdülcebbar	8	53
		Seyyid Hasan Tokadî	4	
		diğer Seyyid Hasan	5	
		Feyzullah bin Ahmed Tokadî	2	
		Abdülbaki bin Nuri	4	
		Mevlana Abdi	4	
		Mevlana Şeyh Abdullah	5	
		Mevlana Kemal	2	

⁹⁹⁴ BOA.A.DVN.MHM. 25/1900; 25/1995.⁹⁹⁵ BOA.A.DVN.MHM. 45/833.⁹⁹⁶ TSMA.d.8963/s.5/a.⁹⁹⁷ TSMA.d.1655/0001, s.2/a.⁹⁹⁸ BOA.MAD.d.2076, s.151/a.

		Mevlana Hasan	2	
		Mehmed Hızır?	2	
		Mahmud Kasım	5	
		Abdi	10	
19 Cemaziyelahir 1002/29 Cemaziyelahir 1003 ⁹⁹⁹	12 Mart 1594/ 11 Mart 1595	Seyyid Hasan Tokadî	4	
		diğer Seyyid Hasan	5	
		Feyzullah bin Ahmed Tokadî	2	
		Abdülbaki bin Nuri	4	
		Mevlana Hamdi	4	
		Mevlana Şeyh Abdullah	5	45
		Mevlana Kemal	2	
		Mevlana Hasan	2	
		Kasım bin Mahmud	5	
		Mehmet Hasan	3	
		İbrahim Süleyman	3	
		Seyyid Hasan Tokadî	6	
11 Recep1003/ 11 Recep 1004 ¹⁰⁰⁰	22 Mart 1595/ 11 Mart 1596	Seyyid Ali? Tokadî	4	
		diğer Seyyid Hasan	5	
		Feyzullah bin Ahmed Tokadî	2	
		Abdülbaki bin Nuri	4	
		Mevlana Abdi	4	
		Mevlana Şeyh Abdullah	5	42
		Mevlana Kemal	2	
		Mevlana Hasan	2	
		Kasım bin Mahmud	5	
		Mehmed Hasan	3	
		Seyyid Hasan Tokadî	6	
12 Recep 1004/ 22 Recep 1005 ¹⁰⁰¹	12 Mart 1596/ 11 Mart 1597	Seyyid Mehmed bin? Seyyid Hasan	10	
		Mehmed Feyzullah	2	
		Abdüselam?	4	
		Mevlana Abdülhalim	5	45
		Mevlana Abdi	4	
		Mevlana Kemal	2	
		Mahmud Kasım	5	
		Mehmed Hüseyin	3	
		Mevlana Abdi	10	
22 Recep 1005/ 02 Şaban 1006 ¹⁰⁰²	11 Mart 1597/ 10 Mart 1598	Seyyid Mehmed bin? Seyyid Hasan	10	
		Mehmed Feyzullah	2	
		Abdülbaki Ahmed	4	
		Mevlana Abdi	4	45
		Mevlana Şeyh	5	

⁹⁹⁹ BOA.MAD.d.2076, s.139/a.

¹⁰⁰⁰ BOA.MAD.d.2076, s.133/a.

¹⁰⁰¹ BOA.MAD.d.2076, s.117/a.

¹⁰⁰² BOA.MAD.d.2076, s.103/b.

		Abdurrahman		
		Mevlana Kemal	2	
		Mehmed bin Kasım	5	
		Mehmed Hüseyin	3	
		Mevlana Abdi	10	
02 Şaban 1006/ 13 Şaban 1007 ¹⁰⁰³	10 Mart 1598/ 11 Mart 1599	Seyyid Mehmed bin? Seyyid Hasan	10	
		Mehmed Feyzullah	2	
		Abdülbaki Ahmed	2	
		Mevlana Abdi	4	
		Mevlana Şeyh Abdurrahman	5	
		Mevlana Kemal	2	
		Mehmed bin Kasım	2	
		Mehmed Hüseyin	3	
		Mevlana Abdi	10	
		İbrahim bin Abdülkadir	5	
2 Muharrem 1021/ 8 Cemaziyelahir 1021 ¹⁰⁰⁴	5 Mart 1612/ 6 Ağustos 1612	Abdülkerim Efendi	4	
		Mustafa.....	10	
		Mevlana Ömer	3	
		Şeyh Ahmed	4	
13 Rebiülahir 1023/ 3 Zilhicce 1023 ¹⁰⁰⁵	23 Mayıs 1614/ 4 Ocak 1615	Hacı Mustafa	10	
				
		Mevlana Ömer	3	
		Şeyh Ahmed	4	
10 Muharrem 1024/ 3 Zilhicce 1024 ¹⁰⁰⁶	9 Şubat 1615 24 Aralık/ 1615	Hacı Mustafa	10	
				
		Mevlana Ömer	3	
		Şeyh Ahmed	4	
10 Muharrem 1033/ 18 Zilhicce 1033 ¹⁰⁰⁷	3 Kasım 1623/ 1 Ekim 1624	Emin Halife	10	
		İsmail Halife	4	
		Ali Halife	6	
		Mehmed Çelebi	5	
24 Ramazan 1037/1038 ¹⁰⁰⁸	28 Mayıs 1628/1629	Hadice Hatun	5	
		Emine Hatun	10	
		Şeyh Hasan Efendi	4	
		Mehmed bin Kasım	5	
		Ali Efendi	6	
19 Şaban 1041/ Şaban 1042 ¹⁰⁰⁹	11 Mart 1632 Şubat/Mart 1633	Şeyh Hasan Efendi	4	
		Mehmed Çelebi	5	
		Emine Hatun	10	
		Hadice Hatun	4	
		Ali Efendi	6	

¹⁰⁰³ BOA.MAD.d.2076, s.89/a.

¹⁰⁰⁴ BOA.MAD.d.2076, s.67/a.

¹⁰⁰⁵ BOA.MAD.d.2076, s.59/a.

¹⁰⁰⁶ BOA.MAD.d.2076, s.51/a.

¹⁰⁰⁷ BOA.MAD.d.2076, s.35/a.

¹⁰⁰⁸ BOA.MAD.d.2076, s.29/b.

¹⁰⁰⁹ BOA.MAD.d.2076, s.19/a.

3.3.3. Mutfak Harcamaları

Vakıfların gider kalemleri içerisinde en büyük pay genellikle imarethane harcamalarıdır. Tokat Gülbahar Hatun Vakfı'na ait giderler göz önüne alındığında uzun seneler en büyük harcamanın bu vakfın imarethanesi için yapıldığı görülmektedir. İmarethaneler için genel geçer bir yanlışlık mevcuttur. Bu yanlışlık da imaretlerin, sadece fakir fukaranın yemek yediği yerler olarak algılanmasıdır. En başta durumun böyle olmadığını belirtmek gerekir. İmarethaneler, başta çalışanlar olmak üzere medrese talebelerinin, yoldan geçen yolcuların, ticaret yapan tacirlerin yemek yedikleri mekânlardı. Özellikle bu genel algıyı yıkmak için gösterilebilecek en açık belge Tokat Gülbahar Hatun Vakfı'nın vakfiyesidir. Vakfiyeye göre, sabah ve akşam olmak üzere her gün hazırlanan yemeklerden zengin ya da fakir ayrımı yapılmaksızın herkes yemek yiyebilecekti. İmarethane yılın her günü günde iki öğün yemek çıkaracaktı. Ayrıca Cuma günleri, Ramazan geceleri, Regaip ve Berat Kandilleri, bayram günleri ve Muharrem ayına denk gelen aşure günleri için özel menüler ve ekstra ikramlıklar hazırlanacaktı. Bu durum sıradan imarethanelerde çok görülmeyip daha çok, büyük ölçekli vakıfların gerçekleştirebildikleri faaliyetlerdi¹⁰¹⁰.

Vakfiye, imarette pişirilmesi istenilen yemekleri ve mutfaka alınan maddelerin nasıl kullanılacağına varıncaya dek pek çok konuyu ayrıntılı bir şekilde ele almıştır. İmarethanede her gün günde iki vakit ikram edilecek yemeklere her mevsim, mevsimine uygun sebzeler eklenecekti. Kabak, ıspanak, biber, soğan ve nohut eklenmesi özellikle istenen malzemelerdi. Kullanılması istenilen et ise o dönemde tüketilmesi daha makbul görünen koyun eti olup günlük tüketim miktarı ise 6 batmandı¹⁰¹¹. Yaklaşık 8 kilo olan bu etin yarısı sabah, geriye kalan diğer yarısı ise akşam yemeği için kullanılacaktı. Etin yarısı sabah çıkartılacak pirinç çorbasında, diğer yarısı ise akşam servis edilecek buğday çorbası içindi. Pişirilecek ekmek için günlük 12 batman un tahsis edilip, her bir ekmek 100 dirhem olacaktı. Gülbahar Hatun İmareti'nde pişirilecek çorbaların türü ve ekmeğin gramajı, genellikle büyük çaplı selatın vakıf imaretlerin hemen hepsinde hazırlanması istenen ölçülerdedir. Ayrıca imarethanelerde kullanılan et ve ekmek harcamaları

¹⁰¹⁰ Amy Singer, “ Osmanlı İmparatorluğu İmaretlerinin “Michelin Rehberi”, *Haydi Sofraya! Mutfak Penceresinden Osmanlı Tarihi*, Amy Singer (ed.) Kitap Yayınevi, İstanbul 2015; s. 73.

¹⁰¹¹ Vakfiyenin esas aldığı ve kullanılmasını istediği ölçek miktarına göre; 1 batman 6 okkadır. 1 okka ise 400 dirhemdir. Buna göre kullanılması istenilen et miktarı yaklaşık olarak 7.544 gram yani 8 kiloya yakın bir değerdir. Ünal Taşkın, agt, s. 15.

imaretlerin en büyük gider kalemleridir¹⁰¹².

Her gün hazırlanması istenilen yemeklere ek olarak; Cuma, Regaip ve Berat geceleri, iki bayram günleri ve aşure günlerinde pişirilip ikram edilmesi için 4 batman ayıklanmış temiz ve kaliteli pirinç, 8 okka halis sadeyağ, zerde tatlısı için 3 okka süzme bal ve bunların hazırlanması sırasında lazım olan diğer malzemeler de hazır bulundurulacaktı. Bahsi geçen bu malzemelerden, 4 batman pirincin 3 batmanı ile pilav geriye kalan 1 batmanı ile de zerde tatlısı ikram edilecekti.

Günlük menünün haricinde misafirler için; bal, paça, reçel, ekşiye konulacak malzemeler, dane pirinç aşı ile hayvanlarına yem almak için 20 akçe tahsis edilecekti. Ekşi diye adlandırılan yiyecek bir tür tatlı çeşidi olmalıydı. Misafirlerin yemek porsiyonları bile vakfiyede belirlenmişti. Buna göre misafirlere her dört kişi için sabah menüsü, bir tanesi 100 dirhem olmak üzere 4 adet ekmek, 1 tabak paça, 1 kase içinde 2 parça et ve iki kepçe çorbadan müteşekkildi. Akşam yemeği için ise; yine 400 dirhem undan yapılacak 4 tane ekmek, 1 tabak dane pirinç aşı, 1 kase içinde 2 parça et ve yine 2 kepçe çorba ikram edilecekti. Ayrıca imaretin yemek çıkardığı vakitler belli olup, yemek vaktine yetişemeyen misafirler de düşünülmüştü. Böylesi durumlar için yine her bir kişiye bir tane ekmek ve 50 dirhem bal hakkı ayrılmıştı. Böylece yetişebilen yemeği yer, yetişemeyen aç kalır gibi bir durumun önüne geçilmiş oluyordu.

Yine vakfın çalışanlarının hazırlanan yemekten nasıl faydalanacağı ve ne ölçüde yemek alabileceği de vakfiyede bahsi geçen hususlardandı. Bazı vakfiyelerde çalışanlar için yemeklik ücreti olarak adlandırılan bu kısım Gülbahar Hatun Vakfı'nda ayrıca bahsedilmeyip hazırlanan yemeklerin kime ne şekilde dağıtılacağı anlatılırken bahsi geçmektedir. Vakfın medresesindeki muid her yemek vaktinde, 300 dirhem ekmek, 2 parça et ve 2 kepçe çorba alma hakkına sahipti. Medresede eğitim gören talebeler için ise, yine her yemek vaktinde olmak üzere 200 dirhem ekmek, 1 parça et ve 1 kepçe çorba ayrılmıştı. Bu öğrenci menüsü her bir öğrenci içindi.

Vakfın çalışanı olan diğer hizmet gruplarında yer alanlar için, 200 dirhem

¹⁰¹² Bu konu ile ilgili birkaç imarethane örneği için bkz: Ömer Lütfi Barkan, “Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımından: Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.23, S.1-2, İstanbul 1963, s. 239-296; Feridun Emecen, “Şehzadenin Mutfağı”, *Soframız Nur Hanemiz Mamur*, Suraya Farooqhi ve Christoph K. Neumann (ed.), Alfa Tarih, İstanbul 2016, s. 110-111. Amy Singer (ed.), agm, s. 73-97.

ekmek, 2 parça et ve 2 kepçe çorbadan oluşan yemek hakları her vakit için geçerli idi. Hazırlanan yemekten nasiplenecek bir başka grup ise fakirlerdi. Buradan yemek almak isteyen fukara ve diğer öğrenci zümreleri için dağıtılacak yemek ise kişi başı değil iki kişiye verilmek üzere düzenlenmişti. Buna göre her vakitte 200 dirhem ekmek (ekmekler yine her kişi için 100 dirhem ağırlığında 1 adet üretilecekti) ve içinde iki kişiye bir parça et bulunan bir kase çorba tahsis edilmişti.

Buraya kadar bahsi geçen yiyecekler vakfiyeyi esas almaktadır. Vakıf kurulduktan sonra ise vakfiyede bahsedildiği gibi yemekler için ne lazım ise ihmal edilmeyip alınmıştı. Bunu da bize muhasebe defterlerinin harcama kısımları haber vermektedir. Aşağıda Tablo 36’te çeşitli senelere ait imaret mutfağına alınan malzemelere dair veriler yer almaktadır. Aslında her yıl tutulan muhasebe kaydında bu grup harcamalar mevcuttur. Ancak var olan verilerin hepsi aynı süreyi içermediğinden ve aynı düzende yazılmadığından elde olan her kayıt kullanılmamıştır. Örnek olarak bahsetmek gerekirse 1580 tarihli muhasebe kaydında imaret giderleri ayrı bir başlık altında verilmeyip “*ihracat-ı sa’ire*” yani diğer harcamalar başlığı ile ortak olarak kayda geçirilmiş ve tüm giderler için tek bir toplam yazılmıştır¹⁰¹³. Hal böyle olunca imarethane giderlerini, diğer giderlerden ayırmak mümkün olamamıştır. Bu nedenle karşılaştırılabilir nitelikte olan farklı yıllara denk gelen kayıtlardan örnekler seçilmiştir. Seçilen örneklerin 10 ya da 20 yıllık aralıklara denk gelecek şekilde olmasına dikkat edilmiştir.

Belirtilmesi gereken bir diğer konu ise, muhasebe defterlerinin mutfak harcamaları kısımlarına bakıldığında aynı gıda maddesi için farklı fiyatların yazılmış olduğu hususudur. Örneğin mutfak için alınan et tek seferde alınmadığı için birden farklı et fiyatlarını ve miktarlarını görmek mümkündür. Bu durum yılın farklı zamanlarında farklı fiyatlardan ve farklı miktarda et alınmasından kaynaklanmıştır. Toplam et miktarı ve ödeme toplamı da muhasebe defterlerinde yer aldığından tablolarda etin ayrıntılı fiyatları değil en başta kaydedilen toplam rakamlar verilmiştir.

Çalışmanın temelinde narh fiyatlarının değerlendirilmesi gibi bir amaç olmadığı için, fiyatlar sadece, bir malzemenin birim fiyatını ve o günün şartlarını yansıtmaya amacı taşımaktadır. Yine bu listeden yola çıkarak Osmanlı yemek kültürüne dair çıkarımlarda

¹⁰¹³ BOA. TSMA.d/8167,s.3/a.

bulunmak doğru değildir. Çünkü imarethaneler günümüzdeki yemekhaneler ve aşevleri mantığında hizmet veren yerler olduğundan daha çok temel gıda maddeleri ile yemek hazırlayan mekânlardı ve burada bahsi geçen yemekler büyük imarethanelerin hemen hepsinde mevcuttu¹⁰¹⁴.

Aşağıda verilen Tablo 36'ya göre, et, sadeyağ, darı, buğday ve bal en çok para ödenen mutfak giderleri idi. Vakfiyede tek tek bahsedilmeyip lazım olan gıda meddesinin alınmasının istenildiği diğer ürünler ise bakla, farklı üzüm çeşitleri, kayısı ve badem gibi yiyeceklerdi. Zerde tatlısının malzemelerinden olan nişasta, tatlıya kıvamını ve zerdeye tadı ile rengini veren zağferan/safran ise diğer malzemelerdi. Sözlüklerde mide okşayan anlamına gelen midenüvez yani maydanoz ise imaret mutfağına giren bir başka gider kalemi idi. İmarette her gün pişirilen çorba için kullanılacak buğday ile ekmek yapmak için kullanılacak buğday birbirinden ayrılıyordu. Kullanılan bu buğdayların cinsi birbirinden ayrı mıydı bilinmez ama çorba için kullanılacak buğday “*şorba-i imaret-i hinta*” başlığı ile ayrı bir gider kalemi olarak kayıtlardaki yerini alıyordu. Tarihsel akışı takip etmeye çalıştığımızda imarethanede, 1612 ve 1623-24 yılları haricinde yılın her günü yemek çıkartılmıştır. Bu tarihlerde ne olduğu ya da tam olarak ne yaşandığı belli olmasa da bir büyük bir sorunun varlığı açıktır. Bahsi geçen iki yılın haricinde imaret, her sene her gün ocağını tütürmüş ve halka hizmet sunmuştur.

Tablo 36: Gülbahar Hatun Vakfı İmarethane Giderleri

Tarih		Malzeme İsmi	Miktarı	Malzeme Tutarı (Akçe)
Hicri	Miladi			
26 Cemaziyelevvel 1000/6	10 Mart 1592/ 10 Mart 1593	Et	2.148 kıyye	70.674
		Sade Yağ	147 kıyye 6,5 yük	14.906,5
		Un	72 müd 11 yük	2.437,5
		Bal	111 kıyye 8,5 yük	13.129
		Kırmızı ve beyaz Darı	951 müd 8,5 yük	42.563
		Nohut	30,5 keyl 1 yük	1.892,5
		Buğday	1.379 keyl	48.491
		Safran	180 dirhem	1.214
		Tuz	240 kıyye	2.131
		Yem?	-	12.962
		Maydanoz	-	550
		Zeytinyağı	7,5 kıyye	1.440

¹⁰¹⁴ Ömer Lütfi Barkan, agm. s.239-296.

Cemaziyelevvel 1001 ¹⁰¹⁵		İncir	4 keyl	104
		Badem	8 ...	80
		Nışasta	2 kıyye	72
		 Siyah	3,5 keyl	174
		Kayısı	8 yük	36
		 Siyah	8 yük	24
		Yaş Üzüm	-	4
		Bakla	1 kile	60
		Buz	8 yük	32
		Pekmez	8 keyl 4 yük	400
10 Muharrem 1024/3 Zilhicce 1024 ¹⁰¹⁶	9 Şubat 1615/ 24 Aralık 1615	Buğday	40 keyl	4.000
		Et	40 kıyye	1.920
		Sade Yağ	50 kıyye	4.800
		Kırmızı Darı	119 müd	6.752
		Nohut	5 keyl	600
		Tuz	-	360
		Odun	1080 Çeki	11.880
		Maydanoz	-	6
Evahir-i Cemaziyelahir 1052 ¹⁰¹⁷	Ağustos Sonları 1642	Ekmek (Fodla) yapmak için buğday	90 keyl	7.200
		Çorbalık Buğday	52 keyl	4.200
		Et	450 kıyye	2.250
		Tuz	30 kıyye	120
		Sade Yağ	12 kıyye	900
		Mum Yağı (Cami İçin)	-	300

3.3.4. Diğer Harcamalar

Buraya kadar bahsedilen maaş ödemeleri ve imarethane giderleri vakfın düzenli ödemeleri olarak adlandırılabilir. Rutin ödemelerin dışında kalan her harcama ise muhasebe defterlerinde “*ihrâcât-ı sa’ire*” başlığı altında kaydedilmiştir. Bazı yıllarda gerekli görülen tamir masrafları bile bu kısma eklenmiştir. Diğer giderler ya da harcamalar olarak adlandırılabilen olan bu kısımda her türlü gider kalemi dahil edilmiştir. Başka bir ifade ile düzenli harcamaların yanında ihtiyaç duyulan tüm harcamalar bu başlık altında yer almaktadır.

Burada üzerinde durulması gereken ilk önemli husus tamirat masraflarıdır. Tamir masrafları normalde muhasebe defterlerinde ayrı birer başlık ile verilmektedir. Genellikle büyük ölçekli vakıflarda düzenli bir harcama kalemi olarak görülür. Ancak Gülbahar Hatun Vakfı’na ait muhasebe defterlerinde durum biraz farklıdır. Tamir kayıtları ayrı başlık altında bulunmayıp daha çok çeşitli giderler başlığı ile

¹⁰¹⁵ TSMA.d.1655/0001, s.2/a.

¹⁰¹⁶ BOA.MAD.d.2076, s.55/a.

¹⁰¹⁷ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

verilmektedir. Eğer vakfın tamir ihtiyacı durumu varsa lazım olan malzemeler ve bunların fiyatlarına ilişkin kayıtlar bu kısımda yer almaktadır¹⁰¹⁸.

Aslında bu başlık altında yer alan harcama kalemleri bizlere çok kıymetli veriler sunmaktadır. Bu kısımdan yararlanılarak dönemin vakıflarının şartları, vakıf birimlerinde hangi malzemenin ne amaçla kullanıldığı, vakıfta günlük işlerin nasıl yürütüldüğü, o dönemde cami içerisinin nasıl döşendiği ya da vakfın diğer birimlerinin mefruşatı gibi konuları gözler önüne serilebilmektedir. Yine kazan, bakır, arabacı ve hamal bedelleri, kullanılan kumaşlar ve dokuma malzemeleri, kağıt bedelleri, defter harçları gibi çok farklı alanlardaki malzeme, tüketim ve hizmetlere dair önemli veriler ihtiva etmektedir.

Gülbahar Hatun Vakfı'nın vakfiyesine göre diğer giderler, çalışmanın başında genel olarak Tablo 3'te verilmişti. Ancak kuruluştan sonraki süreçte vakfiyede olmayan pek çok harcama kaleminin bu başlık altında yer aldığını görmek mümkündür. Bu harcama kalemleri arasında en dikkat çekici olanı “*harc-ı îydeyn-i şerîfeyn*” yani iki dini bayramda ödenen bayram harçlıklarıdır. Çalışanlara ödenmek için ayrılan bu gider kalemi sürekli olmadığı için diğer harcamalar kısmında kendisine yer bulmuş olmalıdır. Çünkü her dönem kaydında olmayıp bazı senelerde görülmektedir. Bu da muhtemelen vakıf kasasının o yılki durumu ile ilgili idi. Öncesi ve sonrası tarihlerde görülmemesine karşın 1593-1598 yılları arasında arka arkaya her yıl çalışanlara bayram harçlığı verilmiştir¹⁰¹⁹. Bu seneler, yukarıda verilen büyük genel gelir-gider tablosundan görüleceği üzere, vakfın gelirinin en yüksek olduğu döneme denk gelmektedir.

Gülbahar Hatun Vakfı'nın çeşitli harcamaları aşağıda Tablo 37'de verilmiştir. Bu tabloda da tıpkı diğer gider tablolarında olduğu gibi belirli aralıklarla karşılaştırılabilir nitelikte veri sunan seçilmiş yıllık kayıtlar esas alınmıştır. Tablo incelendiğinde, görevi karşılığında ücretini hububat olarak alan bazı çalışanların buraya kaydedildiği görülmektedir. Daha önce ifade edildiği üzere, vakfiyesine göre, Gülbahar Hatun'un emri ile Mecidözü kazasına bağlı Sorkuoğlu köyünde bir cami yaptırılması ve bu camide istihdam edilecek personele yapılacak ödemelerin Gülbahar Hatun Vakfı'ndan karşılanması şart koşulmuştu. Sorkuoğlu köyü camisinde görev alan

¹⁰¹⁸ BOA.MAD.d.2076, s.11/a.

¹⁰¹⁹ BOA.MAD.d.2076, s.155/b, 143/b, 133/b, 117/b, 103/b.

personeler maaş olarak ödenen hububat giderleri de çeşitli harcamalar kısmına kaydedilmiştir.

Yine tabloya bakıldığında pek çok farklı yağ türünün vakfın harcamalarında yer aldığı görülebilir. Bunlar genel bir ifade ile vakıf binalarının aydınlatma harcamaları olarak değerlendirilebilir. Bazı yağlar, mumlar ve kandiller özellikle cami içi aydınlatmada ayrı bir öneme haizdi. Yanma seviyesinin diğer yağlara oranla daha yüksek olduğu pamuk yağı, çok yüksek ihtimalle cami içi aydınlatmasında kullanılan bir başka malzeme idi¹⁰²⁰. Yine kandillerde kullanılan bezir yağı ve zeytinyağı da bu amaçla alınan malzemelerdendi. Günümüzde gıda ve enerji sektöründe kullanılan bu tip yağlar, Osmanlı döneminde daha çok aydınlatma, ahşap malzemelerin korunması veya kumaş boyamada kullanılıyordu. Yiyecek olarak kullanılan yağ ise daha çok sadeyağ/tereyağı idi¹⁰²¹.

Ayrıca saz kamışı cami için alınan malzemelerden diğer bir tanesi idi. Bu sazlar ya camii tabanının en alt kısmında sergi olarak ya da kalabalık olan namazlarda cami bahçesinde geçici olarak kullanılıyordu. Yine camide kaliçe olarak isimlendirilen küçük pamuklu dokuma halılar kullanılmaktaydı. Muhtemelen bu halılar namazlık denilen seccadelerdi. Muhasebe kayıtlarına göre, camiye sürekli olarak kaliçe alımı için pay ayrılmaktaydı (bkz. Tablo 37).

Camii kapılarında bugün bile asılı olan halılar ya da yün dokumalı kumaşların kullanılması alışkanlığı günümüze kadar gelen çok eski tarihlerden kalmış bir adetti. Çünkü 1592-93 yılı harcamalarına bakıldığında cami kapısının kapatılması için yünlü bir kumaş türü olan çuha/çuka kullanıldığı ve bunun için 1.095 akçe para harcandığı görülmektedir (bkz. Tablo 37). Bu harcama “*Bahâ-i çuka-i sürh berâ-yı perde-i bâb-ı câmi‘-i şerîf*” başlığı ile ifade edilmektedir. Bu başlıktan harcamanın caminin kapı perdesi için kırmızı çuha kumaş alımına ait olduğu anlaşılmaktadır. Cami kapısında kullanılan kırmızı çuha halıların özellikle kış aylarında cami içerisine soğuk havanın girmesini engellediği düşünülebilir.

¹⁰²⁰ Muammer Kayahan, “Yağ Tüketimi ve Sağlık”, *Gıda Mühendisliği Dergisi*, S.9, Ankara 2000, s.11-16.

¹⁰²¹ Suraiya Faroqhi, *Osmanlılar Kültürel Tarih*, Çağdaş Sümer (çev.), Akılçelen Kitaplar, Ankara 2018, s.270.

Dikkat çeken giderlerden bir diğeri ise “*harc-ı habbazîn*”dir. Ekmekçiler harcı anlamına gelen bu harcama, ekmek ustalarının ekmek yapımında kullandıkları alet, malzeme ve benzeri giderlerini ifade etmek için kullanılan bir tabir olabilir. Çünkü ekmek ustalarının maaşları olsa bu kısımda yer almazdı. Nitekim bu husus çalışmanın önceki bölümlerinde habbaz ücreti olarak gösterilmiştir (bkz. Tablo 37).

Tablo 37: Gülbahar Hatun Vakfı’nın Çeşitli Harcama Kalemlere Ait Veriler

Tarih		Malzeme İsmi	Miktarı	Malzeme Tutarı (Akçe)
Hicri	Miladi			
26 Cemaziyelevvel sene 1000/6 Cemaziyelevvel 1001 ¹⁰²²	10 Mart 1592/ 10 Mart 1593	Vakıf köylerinden getirilen hintanın taşıma ücreti	-	10.710
		Değirmen Ücreti	-	1.013
		Buğday Öğütme Ücreti	-	560,5
		Dellal Ücreti	-	223
		Hamal Ücreti	-	500
		Sade Yağ Bedeli	7 kıyye	1.008
		Cami için saz Ücreti	-	175
		Erimiş mum bedeli	-	2.460
		Camiinin kapısı için çuka bedeli	3 zira ¹⁰²³ 1 rub	1.095
		Perde Ücreti	-	104
		Pamuk Halı (Seccade) ve Örtü	-	147
		Vakfın kazanları için tamir ücreti	-	540
		Pamuk yağı	19 kıyye ¹⁰²⁴	1.393
		Hububatların değirmene taşınması için hamal ücreti	-	1.018
		harc-ı cami-i şerif	-	256
		Çeşitli Harçlar	-	500
		Ekmekçi masrafları	-	126
		Seyyid Hasan’ın ücreti	40 kile hinta (Kilesi 32’den)	1.280
		Evhad köyü camisinin hatibi için	40 kile hinta ve şair (Kilesi 30 akçeden 20 kile hinta 600, kilesi 10akçeden 20 kile şair 200)	800
		Sorkuoğlu köyü camisindeki hatip, imam,	300 kile hinta (100 kilesi)	9.700

¹⁰²² TSMA.d.1655/0001, s.2/a.

¹⁰²³ Zira: Daha çok “*arşın*” olarak bilinen uzunluk ölçü birimidir. Osmanlı Devleti’nde genel olarak iki farklı arşın vardır. Burada bahsi geçen ise “*çarşı arşını*”dır. Kumaş ölçümünde kullanılan bu arşın yaklaşık değer olarak 68 cm kadardır. Ünal Taşkın, agt, s.142.

¹⁰²⁴ Yıl içerisinde farklı miktarlarda farklı fiyatlardan alınan pamuk yağı toplamda 18 kıyyedir. Ancak 19 kıyye olarak kayda geçirilmiştir. Muhtemelen bir yazım hatasıdır ancak orijinal veriye sadık kalmak adına tabloya 19 olarak yazılmıştır.

		müezzin, eczahan ücreti	33akçeden 3.300, 200 kilesi 32 akçeden 6.400)	
		Eczahan Saadettin'in ücreti	80 kile hinta 32 akçeden	2.560
10 Muharrem 1024/3 Zilhicce 1024 ¹⁰²⁵	9 Şubat 1615/ 24 Aralık 1615	Camii için mum yağı	-	1.200
		Camii için zeytin yağı	-	1.080
		Caminin kapısı için torba?	10...	41
		Cami-i şerifin ısınma gideri	-	55
		Minare için kandil ücreti	-	186
		Minarede kullanılacak kandil için bezir yağı	-	600
		 ¹⁰²⁶	-	5000
		Matbah ve Kiler harcı	-	800
		İmarat ambarına konulacak gelirleri taşıma ücreti	-	5.720
Evahir-i Cemaziyelahir 1052 ¹⁰²⁷	Ağustos Sonları 1642	Kandil Ücreti	66 adet	540
		Bera-yı imaret ...	-	80
		Çeşitli Harçlar	-	242
		Kazanların tamiri için	-	460
		Çuval bedeli	2 çift	80
		Su kuyusu için	-	35
		Cami için ...	-	38
		Mutfak için odun	250 çeki	1640
		Değirmen için hamal ücreti	-	660
		Cami için küçük halılar (Seccadeler)	-	14.309
		Cami, medrese ve imaretin eskimiş kumaşlı eşyaların tamir bedeli	-	13.300

3.3.5. Kiler

Büyük ölçekli vakıfların imarethanelerinde gerekli olan malzemelerin tutulması ya da malzeme fazlasının korunması amacı ile bir kiler ya da ambar bulunmaktadır. Çünkü her gün yemek hazırlanan bir matbahın çok fazla malzemeye sahip olması doğal bir durumdur. Tokat'ta ihdas edilen Gülbahar Hatun Vakfı'nın da bir kileri mevcuttu. Zaten bu kiler vakfiyenin birimleri sıralanırken belirtilmişti. Şehrin merkezinde konuşlandırılan vakfın imareti zengin fakir ayrımı yapılmaksızın isteyen herkese yemek sunması açısından oldukça büyük çaplı idi. Bu nedenle büyük miktarlarda alınan gıda maddeleri vakfın kilerinde tutuluyordu.

¹⁰²⁵ BOA.MAD.d.2076, s.55/a.

¹⁰²⁶ Bir gider kalemi okunamamıştır.

¹⁰²⁷ BOA.MAD.d.2076, s.3/a.

Muhasebe defterlerinde vakfın kilerinde bulundurulmuş malzemeler için kiler başlığı altında detaylı kayıtlar tutulmuştur. Ancak belirtilmesi gereken önemli bir husus ise bu kayıtların muhasebe kayıtları gibi her dönem düzenli olarak tutulmadığıdır. Kiler kayıtları mevcuttur ancak her sene için maalesef yoktur. Elimizde var olan pek çok muhasebe kaydında kiler kaydı bulunmamaktadır. Çalışma konusu ile alakalı olan en büyük muhasebe defteri olarak bahsedebileceğimiz BOA. MAD. d/2076 numaralı defterde bile sadece sekiz yılda kiler kaydı mevcuttur. Bu nedenle kiler verilerini kıyaslamak pek mümkün olamamıştır.

Vakfın kilerinde tespit edilen malzemelerle ilgili veriler, aşağıda Tablo 38’de verilmiştir. Tablodaki veriler, kiler kayıtlarının muhasebe defterlerindeki sırasına göre hazırlanmıştır. Kiler kayıtlarında kilerde mevcut her malzeme başlığı altında iki farklı miktar bulunmaktadır. Bu başlıklardan ilki bir önceki seneden kilerde var olan malzeme miktarını diğer başlık ise o sene eklenen malzeme miktarını ifade etmektedir. Örneğin, dakik başlığı ile kilerde bir önceki yıldan kalan un yazılırken diğer başlık altında da ilgili mali dönemde kilere konulan un miktarı yer almaktadır. Bazı malzemeler de bu durum görülmez, çünkü önceki dönemden olmayıp sadece o sene eklenen bir malzemedir. Mesela nohut bu konu için iyi bir örnektir. Mevcut olan kayıtlarda nohut hiçbir zaman önceki yıldan kalmayıp sadece tek başlıkla o dönemde kilerde yer alan miktarı verilmiştir. Muhtemelen nohut kilerde ne kadar varsa o dönemde tamamı tüketiliyordu.

Aslında kilerde yer alan malzemelerin türü de bu başlıkları belirlemekte etkili oluyordu. Örneğin nohut sadece o dönemde var olan miktarı içeriyorken dakik olarak bilinen un ise genellikle üç başlık altında ve farklı miktarlarda yazılıyordu. Un daha çok önceki yıldan kalan un, ilgili mali yılda kilere konulan un ve un öğütülecek buğday olarak ayrılıyordu. Tablo 38’de 1592-93 senesindeki un başlıklarına bakıldığında bu durum açıkça görülebilir. Yine aynı durum buğday, darı, bal ve sadeyağ gibi başlıklarda da görülebilir.

Kilerde yer alan gıda maddeleri genellikle miktarları ile veriliyor, bedellerini ifade edecek herhangi bir rakam yazılmıyordu. Bu durumu anlamlandırmak oldukça kolaydır. Çünkü zaten ücretleri ödenerek satın alınan gıda maddelerinin kilere yerleştirilirken bir kez daha fiyatlarının yazılması lüzumlu bir iş olarak görülmemiştir.

Ancak 1670 yılı muhasebe defterinde kiler malzemeleri kaydedilirken miktarlarının yanı sıra fiyatları da yazılmıştır.

Kilere yerleştirilen gıda maddeleri belirlendikten sonra bir başka başlık ile bu malzemelerin ne miktarda ve nasıl kullanılacağı da belirtiliyordu. Özellikle çalışanların yemek ücreti diyemeyeceğimiz ancak vakfın imaretinde hazırlanacak olan yiyeceklerin nasıl ve ne miktarda kullanılacağı belirtiliyordu. Bu kısım daha çok rutin olmayan belirli günler ve gecelerde hazırlanacak olan yiyeceklerle ilgili idi. Örneğin, Ramazan günlerinde pişirilecek çorbaya katılmak üzere ayrılan buğday ve aşure yaparken kullanılacak buğday ayrı başlıklar halinde yazılmıştı ve bunlar farklı miktardaydı. Tablo 38’de detayları görebilecek bir başka örnek ise baldır. Bal da diğer gıda maddeleri gibi iki başlık altında yazılmış olup bir kısmı genellikle Cuma ve Ramazan gecelerinde ikram edilmedilecek zerde tatlısı için, bir kısmı da “*ziyafet-i misâfirîn*” başlığı ile imarete gelecek misafirlere ikram etmek amacı ile ayrılmıştı.

38 numaralı tabloda, 1592-93 senesinde kilerde olmamasına karşın, 1598-99 senesi kiler kaydında yer alan zağferan yani safranın da varlığı görülebilmektedir. Zerde tatlısının en temel malzemesi olup rengini ve tadını veren zağferan pahalı bir malzeme olmasına rağmen vakıf tarafından satın alınarak kullanılmıştır. Ayrıca dikkatleri çeken bir başka önemli husus ise 1670 tarihindeki kayıta yer alan “*lahm-ı ganem*” yani koyun etidir. Diğer kiler kayıtlarına et başlığı hiç görülmemesine karşın o sene koyun etinin var olduğu görülüyor. Üstelik imaret kayıtları ve diğer kayıtlarda hiçbir zaman etin cinsi yazılmamış olmasına karşın o sene kiler kaydında etin, koyun eti olduğu belirtilmiştir. Vakfiyesine göre koyun eti kullanılması istenilmektedir. Ancak daha sonraki süreçte sadece et başlığı yazılmış ve etin cinsi belirtilmemiştir. Aradan geçen uzun seneler sonunda 1670 senesi kayıtlarında kullanılan etin koyun eti olması, bu hususta vakfın vakfiyesine hala sadık kalındığının göstergesidir.

Tablo 38: Gülbahar Hatun İmaret Vakfı’nın Kilerinde Bulunan Malzemeler

Tarih		Malzeme Adı	Miktarı	Toplam Miktarı
Hicri	Miladi			
		Bir önceki yıldan kalan un	62 kile 2,5 müd 3 yük	1071 kile
		Un	18 yük 12 müd	
		Un öğütülecek buğday	990 kile	

26 Cemaziyelevvel sene 1000/6 Cemaziyelevvel 1001 ¹⁰²⁸	10 Mart 1592/ 10 Mart 1593	Bir önceki yıldan kalan buğday	701.5 kile	2.080,5 kile
		Buğday	1379 kile	
		Bir önceki seneden kalan darı	330 müd	1.281 müd
		Darı	951 müd	
		Bir önceki seneden kalan bal	68 kıyye 1 yük	179 kıyye 9.5 yük
		Bal	111 kıyye 8.5 yük	
		Bir önceki seneden kalan sadeyağ	56 kıyye 6 yük	204 kıyye
		Sadeyağ	147 kıyye	
		Nohut	3.5 kile 1 şinik	3.5 kile
		Bir önceki seneden kalan tuz	1 kıyye 0.5 yük	240 kıyye 0.5 yük
		Tuz	240 kıyye	
		Fodula(Ekmek) yapmak için un (357 gün)	12 müd 1071 kile	12 müd 1071 kile
		Ramazan günlerinde sabah vaktinde pişirilecek çorba için buğday	327 kile	1.333 kile
		Aşure yapmak için kullanılacak buğday	1.5 kile	
		Un yapmak için ayrılan buğday	1004.5 kile	
		Ramazan ve Cuma günlerinde ikram edilecek zerde için ayrılan bal	64 kıyye	115 kıyye
		Misafirlere ikram etmek için ayrılan bal	51 kıyye	
		Ramazan ve Cuma günlerinde ikram edilecek çorba için ayrılan darı	350 müd	932 müd ¹⁰²⁹
		Ramazan ve Cuma günlerinde ikram edilecek zerde ve dane için ayrılan darı	308 müd	
		Misafirlere ikram edilecek yiyecekler için ayrılan darı	168	
		Ramazan ve Cuma günlerinde ikram edilecek yiyeceklerde kullanılmak üzere ayrılan sade yağ	90 kıyye	142 kıyye 8 yük
		Misafirlere ikram edilmek için ayrılan sade yağ	52 kıyye	
		Hazırlanacak dane ve çorba için nohut	40 kile 0.5 şinik	48 kile 1.5 şinik
		Ramazan günlerinde ikram edilecek dane için nohut	7.5 kile 1 şinik	
		Ekmek için ayrılan tuz (357 günlük)	297 kıyye 6 yük	297 kıyye 6 yük
		Kiler ve ambarda kalan toplam buğday	747.5 kile	747.5 kile
		Kiler ve ambarda kalan	349 müd	349 müd

¹⁰²⁸ TSMA.d.1655/0001, s.8/a-b.

¹⁰²⁹ Bahsi geçen darı miktarına bir harcama kalemi daha kaydedilmiştir. Ancak defterin bu kısmı çürümüş olduğundan okumak mümkün olmamıştır.

		toplam darı	7.5 yük	7.5 yük
		Kiler ve ambarda kalan toplam tuz	64.5 kıyye 3.5 yük	64.5 kıyye 3.5 yük
		Kiler ve ambarda kalan toplam sadeyağ	62 kıyye 1 yük	62 kıyye 1 yük
02 Şaban 1006/ 13 Şaban 1007 ¹⁰³⁰	10 Mart 1598/ 11 Mart 1599	Bir önceki yıldan kalan un	177 kile 3.5 şinik	1222 kile 3.5 şinik
		Un	1045 kile	
		Bir önceki yıldan kalan buğday	1.425 kile 3 şinik	3.025 kile
		Buğday	1600 kile	
		Bir önceki seneden kalan darı	550 müd 0.5 yük	1278 müd 6.5 yük
		Darı	728 müd 6 yük	
		Bir önceki seneden kalan sadeyağ	37 kıyye	195 kıyye
		Sadeyağ	157 kıyye	
		Bir önceki seneden kalan bal	74 kıyye	172 kıyye
		Bal	97 kıyye	
		Nohut	83 kile 3 şinik	83 kile 3 şinik
		Tuz	383 kıyye 4 yük	383 kıyye 4 yük
		Zağferan	120 dirhem	120 dirhem
		Fodula(Ekmek) yapmak için un (357 gün için her gün 12 müd)	1.071 kile	10.071 kile
		Ramazan günlerinde sabah vaktinde pişirilecek çorba için buğday (Her gün 1 kile)	328 kile	1.508 kile
		Un yapmak için ayrılan buğday	1.060 kile	
		Değirmen fazlasın?	121 kile	
		Aşure yapmak için kullanılacak buğday	1 kile	
		Ramazan ve Cuma günlerinde ikram edilecek çorba için ayrılan darı (sabah vakti)	348 müd 7 yük	793 müd 7 yük
		Cuma günlerinde ikram edilecek zerde ve dane için ayrılan darı	184 müd	
		Ramazan günlerinde ikram edilecek zerde ve dane için ayrılan darı	120 müd	
		Kandil günlerinde ikram edilecek zerde ve dane için ayrılan darı	4 müd	
		Misafirlere ikram edilecek yiyecekler için ayrılan darı	116 müd 7.5 yük	
		Kiler fazlası	20 müd 4.5 yük	
		Ramazan ve Cuma	89 kıyye	105 kıyye

¹⁰³⁰ BOA.MAD.d.2076, s.97/a-b.

		günlerinde ikram edilecek yiyeceklerde kullanılmak üzere ayrılan sadeyağ		
		Misafirlere ikram edilmek için ayrılan sadeyağ	15.5 kıyye	
		Ramazan ve Cuma günlerinde ikram edilecek zerde için ayrılan bal	64 kıyye 2 yük	90 kıyye 5.5 yük
		Misafirlere ikram etmek için ayrılan bal	26 kıyye 3.5 yük	
		Kiler ve ambarda kalan toplam un	151 kile 3,5 şinik	151 kile 3,5 şinik
		Kiler ve ambarda kalan toplam buğday	1517 kile	1517 kile
		Kiler ve ambarda kalan toplam darı	484 kile 7,5yük	484 kile 7,5yük
		Kiler ve ambarda kalan toplam sadeyağ	89 kıyye 7 yük 136 dirhem	89 kıyye 7 yük 136 dirhem
		Kiler ve ambarda kalan toplam bal	81 kıyye 8 yük	81 kıyye 8 yük
29 Zilhicce 1080 ¹⁰³¹	20 Mayıs 1670	Koyun eti	540 kıyye	540 kıyye
		Ekmek yapmak için buğday	90 kile	90 kile
		Çorba yapmak için buğday	54 kile	54 kile
		Sadeyağ	-	-
		Tuz	200 kıyye	200 kıyye
		İmarat için odun	-	-
		Buğday bedeli	-	-

3.2. İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nın Ekonomik Yapısı

Çalışmanın önceki bölümlerinde Türbe Vakfı ile ilgili çok fazla arşiv malzemesi olmadığını belirtmiştik. Maalesef bu vakfın ekonomik yapısına dair de bize çok kıymetli veriler sunacak arşiv malzemesi şu an için mevcut değildir. Özellikle muhasebe defterleri ve görevli atamalarını içeren arşiv kaynakları çok geç tarihlidir ve çalışmanın sınırları açısından konunun dışında yer almaktadırlar. Türbe vakfına ait vakfiye ya da herhangi bir vakıf senedi bulunmadığı için kuruluştaki durumu ile daha sonraki süreçte işleyişin nasıl olduğu konusunda ne yazık ki kaynaklar bize çok fazla veri vermez. Bu nedenle kuruluş süreci ve sonrasında işleyiş süreci arasında kıyaslama yapmaktan, bütün tarihsel süreci takip etmekten ve farklı yıllara ait örnekler sunabilmekten yoksun kalınmıştır. Bu konudaki sınırlı veriler daha çok tespit imkânı sunmaktadırlar.

¹⁰³¹ TSMA.d.1789/s.2/b. H.1080/M.1670 tarihli olan bu defterde kilerde bulunan malzemelerin fiyatları da verilmiştir. Bun göre; Koyun eti: 5.400, Ekmek yapmak için buğday: 9.000, Çorba yapmak için buğday: 5.400, Sade yağ: 1.500, Tuz: 200, İmarat için odun 3.000, Buğday bedeli: 2.050 akçe olarak kaydedilmiştir.

Söz konusu olan Türbe Vakfı'na ait bilinen en temel husus Gülbahar Hatun'un ölümünden hemen sonra değil ilerleyen yıllarda türbenin yapıldığı ve vakfın kurulduğudur. 1492 senesinde vefat eden Gülbahar Hatun'un türbesi için tesis edilen vakıf 1502 senesinde oluşturulmuştur. İhdas edilen vakıf için ise Menteşe yöresinde bulunan Eskihisar köyünün bütün vergi geliri olarak buraya bağlanmıştır. Eskihisar köyünden başka Tokat'ta bulunan ve 40 hisseli olduğu bilinen Taşhan'ın, 18 sehmi İstanbul Türbe Vakfı'na aittir¹⁰³². Tokat'ta bulunan Taşhan'dan tam olarak gelen gelir miktarı net değildir. Ancak Eskihisar köyü gelirleri 1530 yılında 29.164 akçe, 1562 yılında ise 31.164 akçedir¹⁰³³.

1617 yılı muhasebe defterine göre vakfın câbîleri Tokat câbîsi ve köy câbîsi olarak ikiye ayrılıyordu. Cabiler görevli oldukları Tokat ve Eskihisar köyünden gelirleri toplayıp merkeze ulaştırdıklarında en büyük pay 40 kişiden oluşan türbenin çalışanlarına ayrılıyordu. Çalışan zümresi içerisinde de 30 kişiden oluşan kabalık eczahan grubuna günlük 61 akçe, aylık 1.830 akçe, senelik ise 21.594 akçe gibi bir tutar ödeme yapılıyordu. Cüzhan ödemelerinin hemen arkasından ikinci büyük ödeme grubu ise yönetici sınıfı. İçerisinde Vakıf mütevellisi, türbedar, noktaî, hafız-ı ecza, kâtipler ve câbîlerin olduğu bu grubun günlük ödemesi ise 34 akçe idi. 1.020 akçe aylık tutarı olan yöneticiler için yıllık ödenen toplam miktar ise 12.036 akçeydi¹⁰³⁴.

Gülbahar Hatun adına Tokat'ta ihdas edilen imaret vakfına göre daha küçük çaplı olan türbe vakfının giderleri de haliyle daha sınırlı idi. Vakıf çalışanlarına yapılan ödemelerden sonra muhtemelen en büyük gider kalemi türbenin tamir işleri ve türbenin içerisinde mefruşatıydı. Bu konulara ait herhangi bir muhasebe kaydı bulunmamasına karşın vakfın çeşitli kaynaklar ile tamir ya da yeniden inşaa edildiği bilinmektedir. Türbe, XVIII. yüzyılın ortalarında 1766 senesinde meydana gelen büyük İstanbul depremi esnasında yıkılmıştır. Depremi ardından Sultan III. Mustafa tarafından türbenin yeniden inşaa edilmesi emredilmiştir. Türbenin yeniden inşaa edilmesi için gerekli olan 1780 kuruş Enderun Hazinesi'nden aktarılmıştır¹⁰³⁵.

¹⁰³² BOA.C.BLD.36/1791.

¹⁰³³ Ahmet Yiğit, age, s.60.

¹⁰³⁴ BOA. İE.EV. 1/68.

¹⁰³⁵ BOA. TSMA. e. 866/27.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GÜLBAHAR HATUN VAKIFLARININ YÖNETİMLERİNDE KARŞILAŞILAN PROBLEMLER

İnsanoğlunun var olduğu her yerde doğal olarak problemler de var olmuştur. Bu durum tüm insanlık tarihi boyunca devam etmiştir. Vakıf kurumları, Osmanlı Devleti'nde sosyal devlet rolünün gereği olan pek çok görevi yerine getirdiğinden, kaçınılmaz olarak çeşitli sorunları da bünyesinde bulundurmıştır. Ortaya çıkabilecek problemlerin çözümü için ise farklı mekanizmalar ve çözüm yolları geliştirmiştir.

Yaşanılan problemleri sadece bu tezin konusu olan imarethane ve türbe vakıfları gibi algılamak yerine, tüm Osmanlı vakıf organizasyonlarını göz önüne alarak düşünmekte yarar var. Sosyal hayatta var olan canlıların ihtiyaç duyabileceği hemen her türlü konuda tesis edilebilen vakıfların sorunsuz işlemesi mümkün değildir. Sorunların ortaya çıkmasından sonra ise meselenin çözümü için devreye kadılar girmektedir.

İlber Ortaylı'nın ifadesi ile kadı “*çok enteresan bir devlet bürokratıdır*”¹⁰³⁶. Pek çok görevi bulunan kadıların bir görevi de vakıfların denetlenmesi meselesiydi. Vakıflar konusunda ortaya çıkan sorunları çözmek kadar, vakıfların işleyişini ve çalışanların görevlerini yerine getirip getirmeme durumları da yine kadılar tarafından denetleniyordu. Bu nedenle vakıflar davalık olduğunda konu merkeze iletilirse cevap olarak gönderilen hükümlerde konusuna göre kadıya gönderiliyor ve kendilerinin nasıl yol izleneceği belirtiliyordu¹⁰³⁷.

Şikayet ve usulsüzlükler ile ilgili konular önceleri mühimme defterlerinde karşımıza çıkarken zamanın ilerlemesi ise artan şikayetler, bir süre şikayet defterlerine ve ardından da ahkam defterlerinde yer alır hale gelmiştir. Arşiv araştırmaları boyunca farklı arşivlerde yer alan çok çeşitli fonlarda anlaşmazlık ve problem içeren belgelere rastlanmıştır. Bu sorunlar bazen vakıfların mağdur edilmesi, bazen bir köylüden haksız yere fazla vergi talep edilmesi gibi farklı farklı konulara haizdir. Tamamının gelişi güzel çalışmaya dahil edilmesi karmaşaya yol açacağı açıktır. Tüm bunları mümkün

¹⁰³⁶ İlber Ortaylı, agm,s.28-29.

¹⁰³⁷ Bu konu ile ilgili birkaç örnek için bkz: BOA.A.DVN.MHM. 1/115,3/182,40/0053.

olduğunca konularına göre sınıflandırıp ayrı başlıklar halinde değerlendirmenin daha doğru olduğu düşüncesindeyiz.

4.1. Tokat Gülbahar Hatun (Hatuniye) Vakfı'nın Yönetiminde Karşılaşılan Problemler

II. Bayezid'in emri ile Tokat'ta tesis edilen vakıf bir külliye formunda olduğu için haliyle pek çok çalışanı bünyesinde barındırıyordu. Camii ve imarethanesinin bulunması nedeniyle, çalışanların haricinde de şehir halkının uğrak yerlerinden bir tanesiydi. Şehrin tam merkezinde bulunan vakıf kalabalık grupların da bir arada bulunduğu ve etkileşim içerisinde olmasına olanak tanıyordu. Haliyle bu durum zaman zaman sorunlara da neden oluyordu.

4.1.1. Vakıf Görevlileri Tarafından Kaynaklanan Sorunlar

Vakıflar, bünyesinde farklı gruplarda yer alan çalışanlara sahip kurumlardır. Bu gurupların neler olduğu çalışmanın önceki bölümlerinde yer aldığı için burada yeniden bahsedilmeyecektir. Vakıflar bünyesinde yaşanan problemlere bakıldığında hemen her grup çalışan tarafından zaman zaman sorun çıkartıldığı ya da bir çalışanın haksız yere mağdur edilebildiği görülmüştür. Mevcut olan kayıtlarda cabîlerden mütevellilere ferraşlardan et hamallarına varana kadar hemen her birimden çalışanın zaman içerisinde sorunlarla karşılaştığı ya da soruna sebep olduğu söylenilebilir. Tüm bunlar kendi içerisinde uygun yerlere yerleştirerek ele alınacaktır.

4.1.1.1. Mütevelliler Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler

Mütevelliler, genel anlamda vakfın her türlü işleyişinden sorumlu olmaları hasebiyle pek çok yetki ve sorumluluğu da üzerlerinde bulunduruyorlardı. Vakfın gelirlerinin ve giderlerinin mevcut durumları, çalışanların ücretleri ve görevlerini icraa etme durumları, vakıf gelirine müdahale eden varsa bunun engellenmesi ve gerekli hukuki yollara başvurma gibi çeşitli görevler mütevellinin görevleri arasındaydı.

Vakıfların yönetici sınıfında yer alan mütevellilerden beklenen, belki en önemli görev her kim olursa olsun çalıştığı kurumun suiistimal edilmesine fırsat vermemektir. Ancak durum her zaman istenildiği gibi olmuyor, bazen vakıfla hiç alakası olmayan kişiler bazen de vakfın kendi çalışanları doğrudan ya da dolaylı bir şekilde vakfın zarara uğramasına sebep oluyordu. Hatta bu duruma bazen mütevelliler de dahil oluyordu.

Arşiv belgelerinden anlaşıldığı kadarıyla vakfın mütevellisi olan isimler zaman zaman ihmalkar zaman zaman da direk kendileri Gülbahar Hatun vakfında işleyişin aksamasına neden olabilmekteydiler.

Mütevellilerin teşkil ettiği sorunlara ilk olarak 1576 senesinde denk gelmekteyiz. O dönemde vakfın mütevellisi Abdüllatif isimli birisidir. Hakkında çeşitli usulsüzlük yaptığı ve çevresinde kendi zihniyetinde adamlar topladığı şikayetleri merkeze ulaşmıştır. Durumun araştırılması istenilmektedir¹⁰³⁸. Geçen zaman içerisinde durum normale dönmemiş ve üç sene sonra Ekim, Kasım, Aralık aylarında arka arkaya şikayet dilekçeleri gönderilmiştir. 1579 senesindeki vaziyete bakılırsa, Abdüllatif'in etrafında sürekli olarak adam toplayıp çeşitli fesada karışıyor, başıbozuk gibi hareket etmesinin yanında sorumlu olduğu Gülbahar Hatun vakfını başıboş bırakarak, kurumun zor durumda kalıp işlerin aksamasına da neden oluyordu. Bunların haricinde Abdüllatif mütevellisi olduğu vakıf malından kendisine haksız pay ayırdığı iddia edildiği için Sivas kadısına merkezden emir gönderilerek durumla kendisinin bizzat ilgilenmesi, eğer zimmetinde vakfa ait herhangi bir mal çıkarsa kendisinin el koyması tembihlenmiştir. Sivas kadısının yanı sıra bu konuya Tokat kadısı Mevlana Ahmed de dahil edilmiştir. Eğer Abdüllatif'te vakfa ait alacak bulunursa, vakfın parasının tahsil edilerek yeni mütevellisine ulaştırmaları emrediliyordu. Vakfın işleyişi bozulduğu için de yine Sivas kadısı Abdullah'tan vakfın muhasebesini görmesi ve işleri düzeltmesi isteniyordu. Sivas kadısı Abdullah, emredilen işi yerine getirmiş ve müteveli Abdüllatif'in üzerinde 167.073 akçelik borcu olduğunu tespit etmiştir. Abdullah Efendi'den bahsi geçen bu borcun Abdüllatif'in kendisinin şahsi malından tahsil etmesi isteniyordu. Abdüllatif'ten alınacak olan vakıf malından Sivas kadısı sorumlu iken, halledilmesi gereken bir diğer önemli husus ise vakfın ihmal edilen ve toplanması gereken gelirleriydi. Bu konu ile ilgilenmesi için ise Amasya'dan Ali Çavuş görevlendiriliyor ve Gülbahar Hatun Vakfı'nın dağınık haldeki gelirlerini toplaması isteniyordu. Bu hususta eğer kendisi de Abdüllatif gibi ihmalkar davranır, toplanan gelirin tam bir şekilde vakfa teslim edilmesi

¹⁰³⁸ BOA.A.DVN.MHM.d. 27/866 (08 Zilhicce 893/ 1 Mart 1576).

konusunda bir sorun çıkarsa kendisinin de çavuşluktan azledileceği bildirilerek uyarılıyordu¹⁰³⁹.

Osmanlı Devleti'nde vakıflar aracılığı ile işletilen topraklar oldukça fazlaydı. Bu da haliyle zaman zaman vakıfların aralarında sorun çıkartabiliyordu. Bazen bir vakıf başka bir vakfın gelirine haksız yere müdahale ederken bazen de bir vakfın görevlisi kendisi ile alakası olmadığı halde başka bir vakfın işlerine karışabiliyordu. Vakıfların arasında kimi zamanda sınır konusunda anlaşmazlıklar yaşanabiliyordu. Bu duruma örnek teşkil edebilecek bir problemin varlığı kayıtlara yansımıştır.

Gülbahar Hatun Vakfı ve Medine-i Münevvere Vakfı'nın Zünnunabad kazasında gelirleri vardır. Her iki vakfın da gelirlerinden olan yerler birbirine sınırdır. Gülbahar Hatun Vakfı'nın gelirlerinden olan Küçükköy diğer adı ile Zekeriyaoğlu adlı mezranın sınırında sorun yaşanmıştır. 1591 senesinde Gülbahar Hatun Vakfı'nın mütevellisi olan Dergah-ı Ali Kapıcılarından olan Ali Çelebi ile bölgede yaşayan köylülerden; Ali Beğ ibn-i Hasan, Bin Karaca, Seydi Ahmed bin Mustafa, Ahmed Sofu ibn-i Şahkulu, Mahmud bin Ramazan, Mustafa bin Fazlullah, Çalabvirdi bin Hüdaverdi, Veli Fakih bin Recep ve diğer birkaç kişi ile aralarında mezra sınırında tartışma çıkmış ve sınırların kimlere ait olduğu araştırılsın denilmiştir. Bölgenin ahalisi yerel ifadelerle her iki vakfın sınırını anlatmış ve Zünnun köyü tarafına kalan yerlerin Medine-i Münevvere Vakfı'nın, Zekeriyaoğlu tarafında kalan yerler ise mezra olup Hatuniye Vakfı'nındır diye ifade etmişlerdir. Bunun üzerine konuya mübaşir olarak gelen Mahmud Çavuş ve adamı Ahmed'in yanı sıra köye Hatuniye Vakfı mütevellisi Kapıcı Ali de gelmiştir. Kapıcı Ali topuz ile vurarak konu hakkında ifade verenlerden bazılarını oldukça ağır bir şekilde darp etmiş, köyün sipahisi olan Seydi Ahmed Ağa'yı ayrıca darp edip, zincire vurmuş ve 200 akçesini cerime¹⁰⁴⁰ olarak almıştır. Yine içlerinden İsa isimli birini daha önce darp etmiş daha sonra onun da 200 akçesini cerime olarak almıştır. Ardından Mahmud Çavuş'un adamı Ahmed, Seydi Ahmed'in ellerini yaş sicimle kuvvetlice çekip gevşetmekle zarar vermiş ve 85 akçe de cerime almıştır. Yaşadıkları zulmü bu ifadelerle

¹⁰³⁹ BOA.A.DVN.MHM.d. 40/158, 170, 230 (12 Şaban 987/ 4 Ekim 1579); 41/332 (18 Ramazan 987/ 8 Kasım 1579); 41/350 (20 Ramazan 987/10 Kasım 1579); 41/549 (24 Şevval 987/ 14 Aralık 1579), 41/747 (21 Zilkade 987/ 9 Ocak 1580); 41/914 (10 Zilhicce 987/ 28 Ocak 1580).

¹⁰⁴⁰ Cerime: Bir suç karşılığında alınan para cezası anlamına gelmektedir. Fakat zaman içerisinde suç karşılığı olmayarak kanunsuz alınan para cezası manasında kullanır hale gelen bir ifadedir. Mithat Sertoğlu, a.g.e., s.99.; Mehmet Zeki Pakalın, a.g.e. C.I., s. 281.

anlatan köylüler, bahsettikleri sınırların asırlardır bu şekilde olduğunu ifade edip, Hatuniye Vakfı'nın köy tarafına mutasarrıf olmadığını ifade etmişlerdir. Durumdan şikayetçi olmaları üzerine durumun iyice araştırılması, haksızlığın önlenmesi ve sınır anlaşmazlığının çözülmesi istenilmektedir¹⁰⁴¹.

Yukarıda bahsi geçen olumsuz örneklerin benzerleri ilerleyen yıllarda da var olmuştur. Vakıf mütevellilerinin zimmetlerinde vakıf malının kalmış olması ya da vakfa ait olan herhangi bir gelirin mütevelliler tarafından kendilerine pay olarak ayrılmış olması karşılaşılan en yaygın örneklerdendir. Bu duruma bir örnek olarak 1605 senesinde kayıtlara geçmiş olan bir hüküm gösterilebilir. O sene vakfa müteveli olarak tayin edilen Mehmed göreve başladığında, kendisinden önceki dönemlere ait mütevelliler üzerinde bulunan vakıf malını tespit etmiştir. Kendisi vakfın gelirlerini eski mütevellileri olan Mustafa Beğ ve Recep isimli şahıslardan almayı talep ettiğinde kişilerin sürekli olarak bahane ürettiklerini “*bazen re'aya zimmetündedir bazen de eşkiya gasp etti*” gibi cümleler kurarak borçlarını bir türlü ödemeye yanaşmadıklarından şikayetçi olmuştur. Bu gibi durumlarda ise getirilen çözüm önerileri daha çok sulh yolu ile anlaşılması şeklinde oluyordu. Borcun tahsil edilmesi konusunda her iki tarafın da rencide edilmemesi özellikle tembihleniyor ve güzellikle ödenmesi isteniyordu. Nitekim bu dava için de aynı şekilde olaya yaklaşılması istenmektedir. Konu ile ilgilenecek olan görevlilerden kimsenin rencide olmasına mahal vermeden, kimseye haksızlık ve düşmanlık etmeden konuyu incelemelerini ve eğer bahsedildiği gibi vakıf malı tespit edilirse eksiksiz bir biçimde alınması emrediliyordu¹⁰⁴².

Mütevelliler tarafından kaynaklanan bir başka sorun ise vakıftan alacağı olan kişilerin alamadıkları ödemelerine ilişkindir. Tokat merkezde sakin olan Çöplüoğlu? lakabı ile bilinen bir kasap divana başvurarak, Gülbahar Hatun Vakfı'ndan alacaklı olduğunu ancak vakfın mütevellisinin ödemediğinden şikayetçi olmuştur. Çöplüoğlu'nun bahsettiğine göre vakfın imaretine 66,964 akçe tutarında et verip, bunu da vakfın katibi tarafından deftere kaydedilip, almak istediği vakit ise mütevellinin “*benim zamanımda alınmamıştır deyü*” vermeye yanaşmayıp kendisi mağdur edilmiştir. Konu görüşüldükten sonra kanunlara uygun olarak hareket edilip, kayıtlara bakılıp eğer

¹⁰⁴¹ BOA. TS.MA.e. 584/20. (12 Rabülevvel 1000/ 28 aralık 1591).

¹⁰⁴² BOA.A.DVN.MHM.d. 75/268 (02 Zilkade 1013/ 22 Mart 1605).

kasap doğru söylüyorsa kendisinin alacağı miktarın eksiksiz bir şekilde vakıf kasasından ödenmesi yönünde karar çıkarılmıştır¹⁰⁴³.

Bir başka örnekte ise mağdur olan tarafın Gülbahar Hatun Vakfı olduğunu görüyoruz. Vakfın gelirlerinden olan Zünnunabad kazasına bağlı Karacaviran adlı köyün ahalileri, kendi ifadeleri ile “*parakende ve perişan*” olduklarından şikayetçi olmuşlardır. Köylünün perişan olup zor durumda kalmalarına sebep olan ise yine o civarda gelirleri olan Heves? Hatun Vakfı’nın mütevellisi Hacı Mehmed isimli birisidir. Kendi köylerine yakın olan Kuyucak isimli köy Heves? Hatun Vakfı’ndan olup, vakfın mütevellisi on seneden beri kendisine bağlı bir naib ile kendi hakları olan gelirlerden başka civarda olan diğer köylerin gelirlerine müdahale ederek hem sınırların bozulmasına hem de köylünün perişan olmasına neden olmuştur. Mağdur olan köylerden bir tanesi olan Karacaviran’ın sakinleri, Hacı Mehmed’in haksız müdahalesinin sonlandırılıp eskiden olduğu gibi vergilerinin Gülbahar Hatun Vakfı’na ödeyerek Heves? Hatun Vakfı yöneticilerinin dahil olmalarının engellenmesini istemektedirler. Durumun kayıtlara bakılarak, hangi köy hangi vakfa ait ise herkesin hakkına riayet edip başkasının karıştırılmaması ve düzenin sağlanarak köylünün mağduriyetinin ortadan kaldırılması yönünde emir gönderilmiştir¹⁰⁴⁴.

1723 senesinde ise Gülbahar Hatun Vakfı’ndan olan pek çok kazada bulunan köylerin ahalileri, vakfın mütevellilerinin ihmal ve alakasızlıkları yüzünden civarlarında olan alakasız isimlerin köylerinin gelirlerine karıştıklarından şikayetçi olmuşlardır. Haksız olan tüm müdahalelerinin durdurulup, köylülerin eskiden olduğu ve kayıtlarda bahsedildiği gibi Gülbahar Hatun Vakfı’na ödemelerini, vakıfta müteveli olan kişilerin ise bu konuda daha dikkatli davranmaları istenmektedir¹⁰⁴⁵.

4.1.1.2. Câbîler ve Mültezimler Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler

Vakıfların idari personel sınıfında yer alan câbîler, vakfın gelirlerini toplayıp vakfa teslim ettikleri için mütevellilerin yardımcıları konumunda sayılabilirler. Gerektiğinde yanlarına vakıf katiplerini de alarak görev yapan câbîlerin de zaman zaman sorun çıkardıkları görülmektedir. Yine vakıfların kuruluşunda olmayıp daha

¹⁰⁴³ BOA.A.DVN.MHM.d. 78/1749 (12 Recep 1018/ 11 Ekim 1609).

¹⁰⁴⁴ VGMA. Hameyn Ahkamı Defteri. 00342/00014. (22 Şaban 1132/ 29 Haziran 1720).

¹⁰⁴⁵ VGMA. Hameyn Ahkamı Defteri. 00342/ 00088. (21 Cemaziyelevvel 1135/ 27 Şubat 1723).

sonradan Osmanlı Devleti'nde toprak sisteminde yaşanan değişimler neticesinde görülmeye başlanan mültezimlerin de bazen görevlerini suiistimal ettikleri kayıtlara yansımıştır.

1580 senesinde vakfın mütevellisi olan Hacı Hasan divana başvurarak vakfın câbîler tarafından zarara uğratıldığını iddia ederek şikayetçi olmuştur. İddiasına göre; görevli câbîler topladıkları gelirleri vakfa teslim etmemiş, bu nedenle de vakıf zor durumda kalmıştır. Ancak durum câbîlere sorulduğunda ise toplamış oldukları gelirleri vakfın eski mütevellisi olan Abdüllatif'e teslim ettiklerini, zimmetlerinde vakfa ait herhangi bir gelir bulunmadığı şeklinde karşılık vermişlerdir. Câbîlerin bu savunmasına karşılık olarak, vakıfta müteveli olan Hacı Hasan ise câbîlerin sahte evrak düzenleyerek durumdan kurtulma niyetinde olduğunu söylüyordu. Bunun üzerine mahkeme konunun derinlemesine araştırılmasını ve eğer câbîlerde vakıf malı çıkarsa eksiksiz bir şekilde kendilerinden tahsil edilmesini emretmiştir. Hatta bu durumu “ *bir akçe ve bir habbe bakî konmayub*” şeklinde ifade ederek vakıf malının kimsenin zimmetinde kalmaması isteniyordu¹⁰⁴⁶.

Bir başka örnekte ise mültezimler tarafından vakıf zor durumda bırakılmıştır. Vakfın gelir getiren birimlerinden olan Mecitözü ve Zünnunabad kazalarına bağlı olan köy ve mezralardan toplanan vakfın gelirleri vaktinde vakfa teslim edilmemiştir. Üstelik bu durum iki yıl arka arkaya tekrar etmiştir. Bahsi geçen bölgenin, 1766-67 dönemindeki mültezimi Mütevellizade Ömer Ağa, 1767-68 döneminde ise Hüseyin Ağa isimli çalışanlardır. Çalıştıkları dönemlere ait olmak üzere Ömer Ağa'nın üzerinde 300 kuruş, Hüseyin Ağa'da ise 523 kuruş olmak üzere toplam 823 kuruş vakıf malının kaldığı tespit edilmiştir. Mültezimlerin zimmetlerinde olan vakıf malının tahsil edilmesi ve vakfın mağduriyetinin giderilmesi istenilmektedir¹⁰⁴⁷.

İlerleyen yıllarda yine bu konu ile alakalı bir başka problem kayıtlara yansımıştır. Vakfın gelirlerinden olan Mecitözü kazası mukataasının Hicri 1185/ 86/ 87 Miladi 1771/ 72/ 73 senelerinde mültezimi olan El-Hac İbrahim Ağa yerine kendi rızası ile Hasan adlı birisini vekil tayin etmiştir. Daha sonra vakfa teslim edilmesi gereken meblağdan 4600 akçe eksik çıkmıştır. Bu para kendisinden istenildiğinde Hasan bir

¹⁰⁴⁶ BOA.A.DVN.MHM.d. 41/780 (23 Zilkade 987/ 11 Ocak 1580).

¹⁰⁴⁷ T.Ş.S. 1/50. (9 Rebiülahir 1187/ 30 Haziran 1773).

türlü ödemeye yanaşmamıştır. Hasan'ın bu sevdasından vazgeçip zimmetinde olan vakıf malının tahsil edilmesi hususunda sorun çıkarmaması istenilmektedir¹⁰⁴⁸.

4.1.1.3. Bazı Vakıf Görevlilerinin Vakıf Görevlerine Müdahaleleri

Vakıfların işleyişindeki temel amaç tüm kurumlarda olduğu gibi sıfır sorun ile yol almaktır. Ancak bu mümkün değildir. Her ne kadar iyi çalışan bir denetim mekanizması var olsa bile zaman içerisinde bazen yanlış anlamalar ya da yanlış uygulamalar, bazen de görevlinin yetkilerini usulsüz şekilde kullanması gibi olumsuz örnekler yaşanabilmektedir. Bu tip problemler sadece vakıf çalışanları ile halktan isimlerle ya da yerel idareciler değil vakfın kendi içerisinde çalışan ve aynı mesaiyi paylaşan personel arasında da yaşanabiliyordu.

Bu konu ile alakalı olarak karşımıza çıkan ilk problem 1554 senesine aittir. O dönemde vakfın imaretinde günlük iki akçe yevmiye ile çalışan et hamalı Hüseyin, görevini yerine getirme konusunda herhangi bir ihmal veya kusuru olmadığını, buna rağmen adı Hüseyin olan bir başka kişinin gelip görevine müdahale ettiğinden şikayetçi olmuştur. Görevine müdahil olan Hüseyin'in haksız ve usulsüz yaptığı bu muamelenin sonlandırılıp, kendisinin görevine devam etmesi konusunda talepte bulunmuştur. Durum divanda görüşülmüş ve bahsettiği gibi görevinde kusuru görülmediği için kendisinin yine et hamalı olarak görevini yürütmesine ve dışarıdan kimsenin görevine haksız yere müdahale etmemesine karar verilmiştir¹⁰⁴⁹.

XVI. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan bir başka problemde ise bu kez de vakıftaki ferraşlık görevi sorun olmuştur. Günlük üç akçe ile vakıfta ferraş olarak görev yapan Kasım divana başvurarak *“kusurum ve azlim icab ider bir hususum yoğ iken”* Mehmed ve Haydar isimli kişiler tarafından görevinin elinden alınmasından şikayetçi olmuştur. Görevini kaybetmesi ile işsiz kalıp zor duruma düşen Kasım görevinin kendisine geri verilmesini istemektedir. Mahkeme, bu konu için kayıtlara bakılarak görev kimin üzerine kayıtlı ise ona teslim edilmesini emretmiştir. Ancak Kasım'ın davası 21 Aralık tarihli olup aradan bir ay geçmeden 15 Ocak günü mahkemeye yine aynı konu ile ilgili bir başka şikayet ulaşmıştır. 15 Ocak tarihli bu dilekçe ise Kasım'ın görevini usulsüzce alan isimlerden birisi olarak gösterdiği kişilerden Haydar'a aittir.

¹⁰⁴⁸ VGMA. Kuyudat-ı Ahkam Evamir-İ Aliyye Defteri. 00368/00093. (11 Şaban 1188/ 17 ekim 1774)55

¹⁰⁴⁹ BOA.A.DVN.MHM. d. 1/ 1282 (05 Muharrem 962/ 30 Kasım 1554).

Haydar ise dilekçesinde tıpkı Kasım'ın kullandığı ifadeyi kullanarak, Kasım'ın suçladığı diğer isim olan Mehmed'den şikayetçi olmuştur. İddiasına göre Mehmed haksız bir şekilde görevini elinden usulsüz bir şekilde almıştır. Yaklaşık bir ay önce şikayetçi olan Kasım'ın elinden görevini aldıktan sonra Haydar ve Mehmed'in kendi içlerinde bir anlaşmazlık yaşayarak, Mehmed'in görevi bir şekilde Haydar'ın da elinden almış olabileceği akıllara gelebilir. Sonuç olarak şikayet konusu olarak ferraşlık görevinin kanunlara uygun olarak çözümlenmesi ve görev gerçekten kimin üzerine kayıtlı ise o kişiye teslim edilmesi yönünde karar çıkartılmıştır¹⁰⁵⁰.

Bir başka şikayet konusu ise vakfın tevliyeti ile alakalıdır. Vakfın 1606 senesinde mütevellisi olan Medmed'in görevine Sunnullah isimli sipahi tarafından gereksiz yere müdahale edilmiştir. Durumu mahkemeye taşıyan Mehmed, görevini eksiksiz yerine getirdiğini ve görevine müdahale etmeyi gerektirecek herhangi bir hatası olmadığını bu nedenle görevine yapılan bu gereksiz müdahalenin sonlandırılmasını talep etmiştir. Müteveli Mehmed'in eskiden olduğu gibi tevliyet işini yürütmeye devam etmesi ve gereksiz müdahalelerin tekrarlanmaması konusunda Tokat kadısına ve civar kadılara hitaben Sultan I. Ahmed'in hükmü gönderilmiştir¹⁰⁵¹.

II. Viyana Bozgunu sonrasında başlayan Osmanlı-Avurturya, Lehistan, Venedik ve Rus Savaşları sürecinde seferleri finanse etmek için halktan normal vergilerin dışında devlet avarız vergileri, eyalet valileri de imdad-ı seferiye vergileri talep etmiştir¹⁰⁵². Sultan II. Süleyman 1689 yılında büyük bir sefer hazırlığı başlattığında, Gülbahar Hatun Vakfı çalışanlarının toplam 6 aylık maaşlarını mühimmat harcı olarak vermeleri istenmiştir. Gülbahar Hatun Vakfı'ndan talep edilen 6 aylık maaş tutarı olan 65.880 akçenin Tokatlı Mustafa Efendi'ye teslim edilmesi emredilmiştir¹⁰⁵³. Bahsi geçen belge 27 Ekim 1689 tarihlidir. O günlerde devlet merkezinde de farklı hadiseler cereyan ediyor ve siyasi anlamda değişimler meydana geliyordu. Bu değişimlerin en önemlilerinden sayılabilecek olan hadise Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa'nın sadarete

¹⁰⁵⁰ BOA.A.DVN.MHM. d, 41/597 (02 Zilkade 987/ 21 Aralık 1597), 14/748 (27 Zilkade 987/ 15 Ocak 1597).

¹⁰⁵¹ BOA.TSMA.e., 717/4 (20 Şevval 1014/ 28 Şubat 1606).

¹⁰⁵² N. Jorga, a.g.e, C.IV,193; Bekir Kütükoğlu, "Süleyman II", *İA.*, C.IX, s.155-170.

¹⁰⁵³ BOA. AE.SSÜL.II.5/401 (13 Muharrem 1101/ 27 Ekim 1689).

getirilmesi idi¹⁰⁵⁴. 8 Kasım günü İstanbul'a gelerek göreve başlayan Mustafa Paşa'nın sadrazam olarak yaptığı ilk icraatı, halktan uzun senelerdir toplanan sefer vergilerinin kaldırılması oldu. Yeni sadrazam bir türlü arkası kesilmeyen ve halkı oldukça yıpratın vergilerin toplanmaması ve haksız toplanan vergilerin de sahiplerine iade edilmesini emretti¹⁰⁵⁵. Bu emir çerçevesinde Gülbahar Hatun Vakfı çalışanlarının 6 aylık maaşları olan 65.880 akçe vakfa ve çalışanlara geri iade edilip edilmediğine dair her hangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak sıradan bir vatandaşın, 6 aylık maaşının olmamasının kişinin zor durumda kalmasına neden olacağı açıktır. Vakıf çalışanları bu durumu nasıl telafi ettiler bilinmez ama mali açıdan zorlanmış olmaları muhtemeldir.

1692 senesinde ise vakıf çalışanları arasında cüzhanlık vazifesi sorun olmuştur. Cüzhan gurubunda yer alan Eyüp isimli bir çalışanın görevi Seyyid Yakup isimli bir kişi tarafından zorla elinden alınmıştır. Eyüp bu haksız müdahaleye razı olmayıp hakkını aramıştır. Bu sırada Seyyid Yakup ise cüzhan olarak vakıfta görev almaya başlamıştır. Ancak aradan geçen birkaç ayın sonunda durum anlaşılmış ve görev yeniden eski yürütücüsü olan Eyüp'e devredilmiştir¹⁰⁵⁶.

Zaman ilerlemiş ve XVIII. yüzyılın ortalarına doğru gelindiğinde ise bu kez de vakfın mütevellisi vakfın diğer çalışanlarından şikayetçi olmuştur. İddiasına göre vakfın çalışanları üzerlerine düşen görevleri icraa etmeleri karşılığında almaları gereken ücretlerine razı olmayarak, mütevelliden daha fazla ücret ödemesi konusunda kendisine baskı yapmışlardır. Durum haber alındığında vakıf çalışanlarının bu gereksiz baskılarının ve mütevellinin bu suretle rencide edilmesinin önüne geçilmesi yönünde emir gönderilmiştir¹⁰⁵⁷.

1772 yılında divanda kayda geçen bir başka konu ise vakfın câbîliğine dair olan husustur. Vakfın müteveli kaymakamının bildirdiğine göre, bu tarihten seneler evvel, Hacı köyüne câbî olan Ali Halife isimli çalışan “ *bilâ veled* ” yani evlatsız olarak hayata gözlerini yummuştur. Bu sebeple de kendisinden boş kalan görev yine ismi Ali olan bir

¹⁰⁵⁴ Abdülkadir Özcan; “Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa”, *DİA*, C.26, TDV yayınları, Ankara 2002, s.263-265.

¹⁰⁵⁵ Abdülkadir Özcan; “Süleyman II”, *DİA*, C.38, TDV yayınları, İstanbul 2010, s.75-80.

¹⁰⁵⁶ VGMA.d/Hurufat/1121,s.25; VGMA.d/Hurufat/1121, s.23; VGMA.d/Hurufat/1121, s.24; VGMA.d/Hurufat/1121, s.25; VGMA.d/Hurufat/1121, s.25.

¹⁰⁵⁷ VGMA. Defter-İ Kuyudat-I Evamir-İ Şerife Tabi' Kalem-İ Muhasebe-İ Haremü's Şerifeyn, 00323/00205. (14 Rebiülahir 1152/ 21 Temmuz 1739).

başka kişiye devredilmiştir. Ali'den sonra ise görev 1767 senesinde Hafız Seyyid Salih'e verilmiştir. Ancak aradan geçen süre zarfında, merhum Ali Halife'nin Hasan Halife adında bir oğlu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle görevin Hasan Halife'ye verilmesi gerektiğinden bahsederek durumu açıklamış ve görevin Hasan'ın üzerine kaydedilmesini talep etmiştir. Müteveli kaymakamının bu isteği karşılık bulmuş ve câbîlik işi Hasan Halifenin üzerine kayda geçirilmiştir¹⁰⁵⁸.

XVIII. yüzyılın son çeyreğine doğru ilerledikçe çalışanlar arasında meydana gelen bir başka anlaşmazlık konusu kayıtlara yansımıştır. Buna göre, vakfın pek çok çalışanının mahkemede şahit olarak hazır bulunup verdikleri ifadelerinde, vakfın müteveli kaymakamı olan Emin Ağa'nın, çalışanlardan Mehmed Efendi, Molla Habib, Mehmed ve bazı çalışanlara yevmiyelerini vermediğini, vakfın gelirinden 2.037,5 kuruşu zimmetine geçirdiğini ve bu nedenle vakfın muattal kalmasına neden olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca Emin Ağa'dan başka 1180 ve 1181 senelerinde vakfın mültezimliğini yapan isimlerden Ömer Ağa'nın zimmetinde 300 kuruş Hüseyin Ağa'nın zimmetinde ise 523 kuruş vakıf malı kaldığını ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Divan'dan gönderilen hükümde bahsi geçen paraların ilgili isimlerden tahsil edilerek mağduriyetin ortadan kaldırılması istenilmektedir¹⁰⁵⁹.

4.1.2. İdari Görevliler, Reaya veya Vakıfla Alakasız Kişiler ve Tımar Sahiplerinden Kaynaklanan Sorunlar

Gülbahar Hatun Vakfı'nda yaşanan olumsuz durumlara her zaman vakfın idarecileri ya da çalışanları sebep olmayabiliyordu. Zaman zaman farklı kişilerin problem çıkardığı ve bu kez de mağdur olan tarafın vakıf olduğu örnekler de görülebiliyordu. Yaşanan problemlere bazen bölgede görevli yerel bir idareci, bazen köy halkından birileri bazen de tımar sahibi bir isim neden olabiliyordu. Kayıtlara yansıyan olumsuz durumları genel olarak üç alt başlık altında toplamayı uygun bulduk.

4.1.2.1. Yerel İdareciler (Ehl-i Örf) Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler

Bölgenin yerel idarecilerinden kasıt, sancak beyleri, subaşılar, mir-i miran, mirliva ve ayanlar gibi görevliler akıllara gelmektedir. Bu konuda yaşanan ilk problemi

¹⁰⁵⁸ VGMA. Kuyud-ı Bervat Defteri, 1288/00112,s.222. (4 Safer 1186/ 7 Mayıs 1772).

¹⁰⁵⁹ T.Ş.S. 1/50. (9 Rebiülahir 1187/ 30 Haziran 1773).

vakfın mütevellisi olan Hacı Hasan bildirmektedir. Divana yaptığı başvurusunda vakıf köylüsünden alınması gereken vergilerin haricinde sancakbeyi ve havas-ı hümâyûn eminlerinin haksız vergi talep ettiklerini ve bu usulsüzlüğün önlenmesini istemekteydi. Hacı Hasan'ın bu talebi karşılık bulmuş ve eskiden olduğu gibi köylünün vergilerini, kanunda belirtildiği gibi sadece vakfa ödemeleri, bunun dışında hiçbir yerel idarecinin haksız vergi talep etmemesi emredilmiştir¹⁰⁶⁰.

Yine bir başka kayıta ise vakfın gelirleri içerisinde olan Tuht kazasının gelirlerine müdahale edildiğinden ötürü şikayete konu olmuştur. 1688 senesine ait olan bu kayda göre; ahali vergilerini vakfa verip diğer vergilerden muaftır. Ancak bölgedeki mütesellim ve diğer ehl-i örf taifesi tarafından haksız müdahalelerde bulunmaktadır. Bu durumun önlenmesi, bölgede yaşayan yerli halkın rencide edilmemesi istenilmektedir¹⁰⁶¹.

Mecitözü kazasının ahalileri 1728 senesinde Divan'a gelerek civardaki idarecilerden şikayetçi olmuşlardır. Ahalinin anlattığına göre hisselerine düşen vergilerini, ödemekle yükümlü oldukları Gülbahar Hatun Vakfı'nın yetkililerine teslim ettikleri ve bunun dışında herhangi bir vergi ödeme yükümlülüklerinin olmadıkları halde şehir kethüdarları ve bölge ayanları kendilerine karşı sürekli haksız vergi talebinde bulunuyorlardı. Var olan haksız vergi taleplerinin sonlandırılmasını ve kendilerinin bundan böyle bir konu ile rencide edilmemesini talep ediyorlardı. Kanunlarda bölge ahalisinin üzerlerine tanımlanmış olan vergilerin belli olduğu bu nedenle fazla ve usulsüz vergi talebinde bulunulmaması yönünde karar verilmiştir¹⁰⁶².

Hatuniye Vakfı'nın gelir kaynaklarından Mecitözü kazasında yine fazla vergi talebine örnek olabilecek bir dava konusu kayıtlara yansımıştır. Mecitözü ve buraya bağlı olan köyler vergilerini vakfa verirken, kaza yol üzerinde olduğundan gelip geçen idari ve asker kökenli görevlilerin sürekli olarak yetiştirdikleri hububatları el koyduklarından başka, Mecitözü kazasının Tokat'a ilhak olduğu bahanesi ile Tokat ayanından Hafız Seyyid Ömer Efendi ve Çıkrıkçıoğlu lakaplı bir kişi ile birlikte çeşitli isimlerle vergi talebinde bulunarak kazaya iki defa adam gönderdiklerinden şikayet

¹⁰⁶⁰ BOA.A.DVN.MHM. d, 41/832 (02 Zilhicce 987/ 20 Ocak 1580).

¹⁰⁶¹ BOA. TSMA. e. 821/17, 010. (25 Şaban 1099/ 25 Haziran 1688).

¹⁰⁶² VGMA. Kuyudat-ı Ahkam Tabi' Kalem-İ Muhasebe-İ Haremü's-Şerifeyn Defter.,00328/00034 (3 Şaban 1140/ 15 Mart 1728).

edilmişlerdir. Ayrıca Mecitözü kadısı naibi olan Seyyid Hüseyin Efendi vergi talebiyle Sivas müteselliminin de mübaşirler tayin ederek kazaya gönderdiklerini ve gelenlerin ahaliyi perişan ettiklerini bildirmiştir. Durumun düzeltilmesi, bölge ahalisinin huzurunun bozulmasına meydan verilmemesi ve ayrıca Sivas mütesellimlerinin her konu için mübaşir tayin etmemesi yönünde tezkire verilmiştir¹⁰⁶³.

XVIII. yüzyılın ortalarında ise bir başka şikayet kayıtlara geçmiştir. 1756 tarihli bu kayda göre vakfın gelir birimlerinden olan Mecitözü'ne bağlı Teslim? isimli köy ahalisinden olan Es-Seyyid Mustafa Çelebi ibn-i Seyyid Hamza Divan'a gelerek haksızlığa uğrayıp evinin basıldığından şikayetçi olmuştur. Seyyid Mustafa'nın anlattığına bakılırsa, kendisi vergisini Gülbahar Hatun Vakfı'na ödemekle yükümlü olup üzerine düşen meblağı vakıf tarafına ödemiştir. Ancak bir önceki sene Zile'de dört ay kadar voyvoda olan Boğazhisarı Ahmed mübaşir tayin ederek, köye yollamış ve kendisinden zorla 60 kuruş almıştır. Ayrıca bu sene Zile voyvodası da köye 20 civarında süvari göndermiş, gelenler köye zarar verip, Mustafa Çelebi'nin evini basıp kadınlara ait olan 2 tane gümüş kuşak, 2 baş Türkmen kısırağını alıp, türlü zararlar vermişlerdir. Yaşadıklarını bu şekilde ifade ettikten sonra, durumun düzeltilip kayıtlarda olduğu gibi vergisini sadece vakıf görevlilerine ödeyip, kendisinden alınan mallarının iade edilip, voyvodaların müdahalelerinin önlenmesini talep etmiştir. Kayıtlarda bahsi geçen bölge halkının Hatuniye Vakfı gelirlerinden olduğu açıkça ifade edilmekte olup, haksız aldıkları malları Seyyid Mustafa'ya teslim ederek voyvodalar tarafından bir daha müdahale edilmemesi emredilmiştir¹⁰⁶⁴.

Gülbahar Hatun Vakfı'ndan olan Kengiri/Çankırı sancağına bağlı Halfet isimli köy ahalisi mahkemeye gelerek kendilerinden fazla vergi toplanmaya çalışıldığından davacı olmuşlardır. İmdad-ı hazariyeden üzerlerine düşen vergiyi verdiklerini, bunun dışında herhangi bir vergi ödemekle mükellef olmadıklarını ancak Kengiri/Çankırı sancağında malikane mutasarrıfı olan Süleyman Paşa'nın kaza ayanlarından birileri ile yeniden kendilerinden hazariye vergisi talep ettiklerini ve bunun haksız olduğunu ifade etmişlerdir. Böyle davranarak asıl amaçlarının köylüyü taciz etmek olduğunu bu suretle İstanbul'a dilekçe vererek karşılığında bir ferman aldıklarını bu fermanı kendilerine dayanak olarak kullandıklarını anlatmışlardır. Köylülerin ifadesine göre, ellerindeki bu

¹⁰⁶³ VGMA. Ahkam-ı Evamir-i Aliyye Defter., 00329/00084 (24 Safer 1158/ 28 Mart 1745).

¹⁰⁶⁴ BOA. AE.SMHD.I., 35/2067 (Evahir-i Şaban 1169/ Nisan Sonları 1756).

fermanla köye gelmişler ve kazanın ayanı olan Veli Ağa, mahkemeye çıkarız diyenleri ağır bir şekilde darp edip çoğunu da yaralamıştır. Yanlarında getirdikleri bir serdengeçti ağası ve bir başka adamları, köylülerden kendilerine itiraz edenleri hukuksuz olarak kalebend etmişlerdir. Yaşadıkları zulmün tarifsiz olduğunu ve bu işkencelerin bir türlü sonunun gelmediğinden ötürü, çoğu köylünün perişan olup durumlarının bozulduğunu belirtmişlerdir. Uzun zamandır yaşadıklarını anlatarak bu haksızlığın sonlandırılmasını ve köyün eski normal düzenine dönmesini talep etmişlerdir. Divan'da konu görüşüldükten sonra bahsi geçen fermanın gerçek olup olmadığının araştırılması, eğer gerçekten köylünün bahsettiği gibi ise haksız müdahalenin önlenmesi ve köylüden gereğinden fazla vergi talep edilmemesi yönünde hüküm yazılmıştır¹⁰⁶⁵.

Yine Mecitözü kazası köylerinde bu tip bir sorun daha karşımıza çıkmaktadır. 1761 tarihli olan bu şikayet ise kazaya bağlı olan Bayraklı köyü ve çevresindeki yerleşim birimlerine aittir. Bölgedeki mukataalara civardan alakasız kişiler dahil olup vakfın gelirlerini zarara uğratmışlardır. Ayrıca bu tip müdahalelerin dışında bölgenin, mir-i miran, mirliva, mütesellimler ve subaşları da tekâlif-i şakka¹⁰⁶⁶ bahanesi ile sürekli olarak bölgeden haksız vergi istemektedirler. Konu divanda görüşülmüş ve haksız vergi talep edilmemesi yönünde karara varılmıştır¹⁰⁶⁷.

4.1.2.2. Reaya ve Alakasız Kişiler Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler

Vakıfların gelirlerine müdahale edilmesi ya da vakıflarla ilgili farklı problemlerin çıkarılması sadece görevliler ve ya da vakfın çalışanları tarafından yapılmıyordu. Zaman zaman vergi yükümlüsü olan reaya, ya da bölgede yaşayan ama vakıfla hiç alakası olmayan kişiler tarafından da usulsüzlüklerin yapıldığını görmek mümkündür.

Bu hususla ilgili olarak Mecitözü kazasından yansıyan bir kaydı örnek olarak gösterebiliriz. Kazanın köylerinden olan Ahmedoğlu köyünden birisi yaptığı başvurusunda, Sivas'ta sakin olan Gürcüoğlu lakaplı birisinin vakıfla hiç alakası olmadığı halde bir bahane ile vakıf gelirine sahip çıkmaya çalıştığından şikayetçi

¹⁰⁶⁵ BOA. AE.SMST.II., 9/597 (20 Rebiülahir 1172/ 21 Aralık 1758).

¹⁰⁶⁶ Tekâlif-i şakka: Savaş, doğal afetler ya da malî bir kriz gibi sebeplere bağlı olmadan, vergi kaideleri dışına çıkılarak konmuş vergilerdir. Şer'î izni bulunmadığından genellikle haksız kabul edilmektedir. Pakalın, age. C.III, s.439.

¹⁰⁶⁷ VGMA. Ahkam-ı Evamir Defter, 00360/00040 (14 Muharrem 1175/ 15 Ağustos 1761).

olmuştur. Sonuç olarak, Gürcüoğlu'nun lüzumsuz müdahalesinin durdurulması yönünde karar çıkartılmıştır¹⁰⁶⁸.

Bir başka şikayet konusu ise konar göçerler tarafından verilen zararlara ilişkindir. Kengiri/Çankırı sancağındaki Kalafat köyünün ahalisi Divan'a gelerek bölgelerine gelen Türkmen aşiretlerinden şikayetçi olmuşlardır. Aslında İskilip kazasındaki Kozluviran isimli bölgede olup birkaç seneden beri kendilerine yakın bir yerde bulunan Türkmen aşiretlerinin, çok eskiden beri Kalafat köyüne ait olan yaylaklara hayvan sürülerini sokup ekili arazilerine zarar verdiklerini, köylünün hasıl ettiği mahsullerini alıp zarara neden olduklarını ve bundan başka köye gelerek bazı evler ile köyün camisini yıkarak köy ahalisinden bazılarını darp ederek köyün ve köylünün perişan olmalarına neden olduklarından bahsetmişlerdir. Köylülerin içine düştükleri bu zor durumu Karıpazarı naibi de haber vermektedir. Türkmen aşiretinin eskiden olduğu gibi kendilerine gösterilen yere riayet edip, yaylaklarına dönmelerini ve köyde hasara sebep olanlardan hasarın karşılanmasını istemektedirler. Türkmenlerin kendi yaylaklarına dönmeleri, hasarı ödemeleri ve bir daha bölgeye zarar vermemeleri yönünde emir verilmiştir¹⁰⁶⁹.

Konuyla alakalı bir başka örnek ise vakıf köylüleri ile ilgilidir. Kengiri/Çankırı kazasının köylerinden olan Gül ve Kozayağı köylerin sakinlerinden olan bazı isimler, Hacı Mustafa, Seyyid İbrahim, Kafır oğlu Ali, Hafız Mehmed, Hacı Ahmed ve Gedik oğlu Mehmed daha önceden kendilerinden bölge ayanlarının gereksiz ve hukuksuz olarak vergi talep ettiklerinden şikayetçi olmuşlardır. Bu durum ayanlar tarafından reddedilmiş ve köylülerin şikayetlerinin asılsız olduğu iddia edilmiştir. Mesele Sadrazam Halil Paşa'nın nezaretinde incelenmiştir. Köylüler daha önceden bahsettikleri fazla vergi talebi konusunda yalan söylediklerini, ayanların kendilerinden vergi talep etmediklerini itiraf etmişlerdir. Böylece şikayetlerinin asılsız olduğu ortaya çıkmıştır¹⁰⁷⁰.

Gülbahar Hatun Vakfı'nın gelir birimlerinden olan Tuht kazası ahalilerinin ödemeleri gereken vergilerinden belirli bir kısmının kaldığı tespit edilmiştir. Ödemeleri

¹⁰⁶⁸VGMA. Defter-i Kuyudat-ı Evamir-i Şerife Tabi' Kalem-i Muhasebe-i Haremü's-Şerifeyn, 00323/00178. (24 Muharrem 1151/ 21 Temmuz 1739).

¹⁰⁶⁹BOA.C.EV. 267/13602 (21 Zilkade 1155/ 17 Ocak 1743).

¹⁰⁷⁰BOA.C.EV. 411/20836 (5 Zilkade 1171/ 11 Temmuz 1758).

gereken “mal-ı maktudan 1165 senesinden 1175 senesine gelinceye 10 sene zimmetlerinde bakaya müctemi olup” toplamda üzerlerinde 4.720 kuruş biriktiği anlaşılmıştır. Bu durum sorulduğunda reaya zimmetlerinde vakıf malı olduğunu itiraf etmiş ancak ödemeye geldiğinde içlerinden, Vali Muhammed, İranlı? Mustafa, Hatib Hüseyin, Murad oğlu Hasan, Molla Abdurrahman, Veli Bekir oğlu Süleyman, İmam oğlu Hasan, ... Mehmed, Ovalı Hacı Mehmed, Hacı Yusuf oğlu Ömer ve Hacı İsmail oğlu Hasan isimli şahıslar buna itiraz ederek müdahale etmişlerdir. Bahsi geçen isimlerin Ankara Kalesi’ne kalebend olarak gönderilmeleri ve vakıf malının tahsil edilmesi istenilmektedir. Vakıf tarafının isteği kabul edilerek Ankara Kalesi’ne gönderilecek isimlerin merkeze bildirilmesi ve zimmetlerinde kalan vakıf malının tahsil edilmesi konusunda ihtimam gösterilmesi emredilmektedir¹⁰⁷¹.

4.1.2.3. Tımar Sahipleri Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler

Gülbahar Hatun Vakfı’nın gelirlerinin tamamı toprağa dayalı olduğu için oldukça büyük arazileri mevcuttu. Bu büyük araziler geniş bir alana yayılmış olduğundan haliyle sorunlar çıkabiliyor ve bir başka vakıf ya da alakası olmayan kişilerin birbirlerinin gelirlerine kasıtlı veya yanlışlıkla müdahale edebiliyordu. Nitekim böylesi durumlar tımar erbabı tarafından da gerçekleştirildiği görülebiliyordu.

Gülbahar Hatun Vakfı reayalarının ödemeleri gereken vergileri vakfa ödeyip geriye kalan diğer vergilerden muaf oldukları kanunda belirtildiği halde bazen bu durum suiistimal edilip görmezlikten gelinmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Vakfın Amasya ve Kengiri/Çankırı kazalarındaki köylüleri, vergilerini ödedikleri halde bölgelerindeki yerel idarecilerin ve tımar sahiplerinin kendilerinden, yaylak ve kışlak, cürm-i cinayet ve dem ü diyet isimleri ile kanuna aykırı olarak vergi topladıklarından ve köylülerin çoğunun bu nedenle perişan halde kaldıklarından şikayet etmişlerdir. Bu nedenle vakfa ödemeleri gereken vergilerini zamanında ödeyemediklerini ya da eksik ödemek zorunda kaldıklarını ifade etmişlerdir. Kanunda kaydedildiği gibi vergilerini sadece vakıf tarafından gelen görevlilere vermek istediklerini, onun haricinde farklı kişiler tarafından zorla para toplanarak rencide ve perişan halde bırakılmaktan korunmalarını

¹⁰⁷¹ BOA. C.ML. 684/ 28069 (Evail-i Safer 1176/Eylül Başları 1762).

istemektedirler. Köylülerin şikayetlerinde haklı oldukları ve vakıf haricinde kimsenin kendilerinden gereksiz akçe talep ederek rahatsız edilmemeleri emredilmektedir¹⁰⁷².

Duruma bakılırsa bahsi geçen bu tip şikayetler son bulmamış uzun süre devam etmiştir. Davaya konu olan bir başka hükümde de yine tek bir nokta belirtilmemiş vakfa bağlı olan pek çok köy halkından bu tip şikayetler devam etmiştir. Köylüler kendilerine yakın olan çevrelerdeki tımar erbabı, zeamet ve malikane sahipleri tarafından haksız müdahale edildiğini ve vakfın mütevellilerinin ihmalleri yüzünden bu huzursuzlukların bir türlü arkasının kesilmediğini belirtmişlerdir. Söz konusu olan şikayetlerin gerçekliği ve vakfın sınırları, önce vakfiyeye, ardından da bölgelerin ihtiyar ve sözüne güvenilir isimlerine sorularak teyit edilmiştir. Bu durumun önlenip durumun düzeltilmesi, vakfın hakkı olan geliri toplaması ve tımar sahiplerinin kendi haklarına razı olarak vakfın gelirine gereksiz yere müdahale etmemesi istenilmiştir¹⁰⁷³.

Aynı durum 1778 senesinde de görülmektedir. Yine vakfın kazalarından olan Tuht mukaatasında yer alan köylüler böyle bir haksız uygulamaya maruz bırakıldıklarından dolayı rahatsızlıklarını dile getirmişlerdir. Ahali son birkaç seneden beri tımar sahipleri tarafından gelirlerine müdahale edildiğinden şikayetçilerdir. Tımar sahiplerinin Tuht mahkemesinde kitabet işini yürüten Abdullah Efendi ile bir başka kişiyi de yanlarına alarak müdahale ettiklerini özellikle belirtmişler ve yaşadıkları bu haksızlığın durdurulması talebinde bulunmuşlardır. Bu nedenle vakfa ödemeleri gereken vergilerini aksatmak zorunda kaldıklarını da dile getirmişlerdir. Yapılan araştırmalar neticesinde haksız müdahalenin var olduğu belirlenmiş ve durumun düzeltilerek haksız uygulamanın son bulması için gerekli çalışmanın yapılarak köylünün eskiden olduğu gibi normal düzene kavuşturulması emredilmiştir¹⁰⁷⁴.

4.2. İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfında Karşılaşılan Problemler

İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi vakfına gelir sağlayan iki birim, hem vakıf merkezinden hem de birbirinden oldukça uzaktadır. Bunlardan bir tanesi Eskihisar köyü gelirleri idi. Diğeri ise Tokat'ta bulunan Taşhan'ın çeşitli mevkilerinde yer alan yirmi sekiz tane dükkan kirası idi. Bu iki yerleşim merkezindeki gelirleri toplamak için câbîler

¹⁰⁷² BOA. AE.SMST. II. 2/181 (9 Rebiülevvel 1115/ 23 Temmuz 1703).

¹⁰⁷³ VGMA. Haremeyn Ahkamı Defteri. 00342/ 00088. (21 Cemaziyelevvel 1135/ 27 Şubat 1723).

¹⁰⁷⁴ VGMA. Kuyudat-ı Emr-i Alişan-ı Ahkam Defteri. 00339/ 00010. 15 Cemaziyelevvel 1192/ 11 Haziran 1778).

görevlendiriliyordu. Gelirlerin toplanıp vakıf merkezi olan İstanbul'a iletilmesi gerekiyordu. Ancak işleyişte hemen her yerde olduğu gibi sorunlar yaşanabilmekteydi.

Vakfın gelirleri ile alakalı olarak yaşanan sorunlar daha çok iki yönde yoğunlaşmıştır. Eskihisar köyünden toplanan gelirlerde ya alakasız bir kişinin gelire müdahale ettiği ya da köylüden haksız yere vergi toplandığı gibi şikayetler mahkemeye taşınmaktadır. Tokat'ta durum ise biraz daha farklı seyretmektedir. Özellikle vakfın gelirlerini toplaması için görevlendirilen câbî ya da câbînin emanet ettiği kişinin vakfın gelirlerine haksız müdahale ettikleri görülüyor. Bu müdahale, dükkan kiralardan elde edilen gelirler ya vaktinde İstanbul'a ulaştırılmamış ya da eksik gönderilmesi şeklindedir. Yansıyan sorunlarda genellikle kirayı toplayan isim her kim ise vakfın gelirini kendi elinde tutmuş ve bu durumda mahkemeye taşınmıştır. Bu hususlarla alakalı örnek dava belgeleri aşağıda değerlendirilmiştir.

Gelirlerle alakalı yaşanan aksaklıklar ve sorunlar dışında vakfın çalışanları ile alakalı olan sorunların da davalara konu olduğu görülmektedir. Bu sorunlardan en fazla dikkatleri çeken ise herhangi bir görevi sahibinden habersiz olarak bir başkasının üzerine haksız yere tevcih edilmesidir. Bir vakıf çalışanının ücretine mani olunması gibi sorunlar ise karşılaşılan bir başka sorun tipine örnektir. Bahsi geçen bu tip problemlerin dışında ise farklı birkaç sorun daha dava kayıtlarında yer almıştır. Bu sorunlarla alakalı örnek dava belgeleri aşağıda değerlendirilmiştir.

4.2.1. Vakıf Yöneticileri, Görevliler ve İdari Yöneticiler Tarafından Yapılan Müdahaleler ve Usulsüzlükler

Türbe Vakfı'na Eskihisar köylüsünün ödemekle yükümlü olduğu vergi miktarları belli iken fazla vergi ve sair talepler ile reayanın huzurunun kaçırılması gibi sorunlar kayıtlara yansımıştır. Bunlardan bir tanesi köy halkının "*bizi avarıza katarlar*" diye ettiği şikayettir. II. Bayezid köy gelirlerinden annesi için yaptırdığı türbe vakfına pay ayırdığında, köylüyü pek çok vergiden muaf hale getirmiştir. 1502 senesinde gerçekleşen bu şikayet neticesinde, dönemin padişahı Yavuz Sultan Selim tarafından yeni bir ferman çıkarılmıştır. Çıkarılan fermanla köylüler eskiden olduğu gibi, ulak, cerahor, azab, salgun, sekban ve hisar yapımından, nüzul tahılından, kürekçiden,

sürgünden, angaryadan, doğancıdan oluşan avarız ve divani vergilerden muaf tutulmuştur¹⁰⁷⁵.

Böylesi durumlar ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. 1718 yılında Türbe Vakfı köylüleri kendilerinden istenen vergilerin azaltılması konusunda talepte bulunmuşlardır. Bozüyük kadısı Mustafa Efendi'nin yazdığı arza göre; köylülerin avarız vergilerini İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'na ödemekle yükümlü olduklarını, yükümlülüklerini zaten yerine getirdiklerini, ancak bunun haricinde bazı katipler köylü üzerine 22 nüzul hanesi ve 441 kuruş sürsat bedeli kaydettiklerinden köylü zor durumda kalmıştır. Köylünün talebi, üzerlerine düşen vergiyi ödediklerini ve bunun dışında talep edilen diğer vergileri ödeyecek güçleri kalmadığından, kendilerinden toplanmak istenen nüzul ve sürsat bedeli olan 441 kuruşun üçte bir oranına düşürülerek 147 kuruş toplanılması yönündedir. Bu şekilde hareket edilirse köylünün bu miktarı ancak ödeyebileceği, çünkü çok fazla vergi talebi yüzünden çoğu köylünün başka diyarlara göç ettiği, kalanların ise 147 kuruşu bile ödemekte zorlanacaklarını belirtmişlerdir¹⁰⁷⁶.

Talep edilen nüzul ve sürsat bedelleri, Osmanlı sefer organizasyonları sisteminde, erzak toplamak şekliyle köylüden alınan vergilerdir. Toplanış şekilleri birbirinden farklı olsa bile elde edilen ürünler üzerinden toplanıldığı için köylü açısından da ödemesi oldukça güçtür. Nüzul, köylüden direk hububat olarak toplanırken, sürsat ise biraz daha farklı idi. Sürsat adı verilen vergi, önceden belirlenen askeri menzil merkezlerine erzakların getirilip düşük fiyata satılması yolu ile elde edilirdi¹⁰⁷⁷. Sonuç olarak köylünün talebi karşılık bulmuş ve 441 kuruş yerine 147 kuruş toplanılmasına karar verilmiştir¹⁰⁷⁸.

Aslında en başından beri kanunlar çerçevesinde Eskişehir köyü halkı “*serbest*” olarak tanımlanmış ve vakıf görevlileri dışında herkesin müdahalesine kapatılmıştır. Böylece vakfın gelirlerinin kesintisiz bir şekilde devam etmesi amaçlanmıştır. Ancak durum her zaman amaçlanan düzen içerisinde ilerlememiştir. 1785 yılında vakıfla hiç alakası olmadığı halde, vakfın eski mütevellisinin oğlu Seyyid Ömer isimli bir şahıs

¹⁰⁷⁵ BOA.TT.d. nr: 0338/55.

¹⁰⁷⁶ BOA. İE.ENB. 6/641. (1Rebiülevvel 1130/ 2 Şubat 1718).

¹⁰⁷⁷ Süleyman Polat, “Osmanlı Devleti’nde Nüzul Vergisinin Teşkili ve Gelişimi: XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Ekonomisini Nüzul Vergisi Üzerinden Değerlendirmek”, *Belleten*, C.LXXXII, S.295, 2018 Aralık, s. 829- 862.

¹⁰⁷⁸ BOA. İE.ENB. 6/641. (1Rebiülevvel 1130/ 2 Şubat 1718).

“*babamdan müntakıl çiftlikimdir, reayası hususi reayamdır*” diyerek zorla köyün değirmenine müdahale etmiştir. Bu iddia ile köyü zapt etmeye çalışan Seyyid Ömer, vakıf tarafından gelen görevlilerin de bir türlü işlerini yapmalarına müsaade etmemiştir. Şikayet edilen Seyyid Ömer’in köy ile her hangi bir alakasının olmaması ve bu nedenle müdahalesinin usulsüz olması nedeniyle, bir daha köy gelirine karıştırılmaması yönünde karar verilmiştir. Ayrıca sadece Seyyid Ömer değil, alakası olmayan herkesin müdahalesinin engellenmesi istenilmiştir¹⁰⁷⁹.

Vakfa gelir sağlayan bir başka birim ise Tokat’taki Taşhan’dır. Hanın içerisinde ve dışarıdan olmak üzere toplam 28 tane dükkanın kirası Gülbahar Hatun’un Türbesi Vakfı’na gönderilmektedir. Bu konuda yaşanan en büyük olumsuzluklar ise çeşitli görevliler tarafından vakfın kira gelirine müdahale edilmesi şeklindedir. Vakfın câbîleri olup gelirlerini toplayan es-Seyyid Ebubekir ve es-Seyyid Mehmed’in zimmetlerinde vakıf malı kalmış, alınmak istendiğinde ise vermemiştirler. Bunlardan başka, vakfın 3-4 senelik kiralari da bu isimlerin ellerinde kalmıştır. Ebubekir’in zimmetinde H.1179-1182/M. 1765-1768 yılları arasındaki dört senelik 360 kuruş, Mehmed’in zimmetinde ise H.1180-1182/M.1766-1768 arasında iki senelik 240 kuruş olmak üzere toplam 600 kuruş daha mevcuttur. Bahsi geçen durumu vakfın mütevellisi es-Seyyid Ömer haber vermiş ve vakıf malının toplanmazsa vakfın zor durumda kalacağını söylemiştir. Sonuç olarak mutasarrıfların elinde olan vakıf malının tamamının geri alınması ve bu konuda kimsenin zorluk çıkarmaması emredilmektedir¹⁰⁸⁰.

Bir başka şikayet kaydında ise vakfın H.1185-1195/M.1771-1781 dönemi gelirlerini toplayan câbîlerin zimmetlerinde vakfa ait 2.400 kuruş tespit edilmiştir. Bunun 690 kuruşu câbîler aracılığı ile toplanılmıştır. Bir defa da vakfın mütevellisi tarafından gönderilen Molla Hasan tarafından 560 kuruşu tahsil edilebilmiştir. Ancak hala mutasarrıfların zimmetlerinde 1255 kuruş vakfın alacağı olup, handaki 28 adet dükkana H.1177/M.1763 tarihinden H.1195/M.1781 senesine kadar mutasarrıf olanlardan her kimlerin zimmetlerinde tespit edilirse tahsil edilmesi istenilmektedir.

¹⁰⁷⁹ BOA.C.EV. 4115/21048. (24 Zilhicce 1199/ 28 Ekim 1785).

¹⁰⁸⁰ VGMA. Amasya ve Kazaları Ferağ, İntikal ve Sair Vakıf Belgeleri Defteri.04621/00008. (8 Safer 1182/ 24 Haziran 1768).

Ayrıca tespit ve tahsil işlemleri tamamlandıktan sonra vakfın gelirinin vakıf mütevellisine teslim edilmesi emredilmektedir¹⁰⁸¹.

Görülen o ki bu tip sorunlar XVIII. yüzyıl boyunca devam etmiştir. 1784 senesinde kayıtlara geçen bir başka sorun ise yine vakıf câbîlerinin zimmetlerinde kalan vakıf geliridir. Buna göre Taşhan'ın icaresine mutasarrıf olan Mehmed Emin ve Seyyid Ebubekir'in zimmetlerinde H.1183-1198/M. 1769-1784 senelerine ait toplamda 2.970 kuruş vakıf malı kalmıştır. Zaman içerisinde 1.960 kuruş bir şekilde tahsil edilmiş ancak yine de 1.010 kuruş vakfın alacağı söz konusu isimlerin elinde kalmıştır. Bundan başka ise H.1177-1198/M.1763-1784 yılları aralığında, Taşhan'ın içerisinde ve civarında toplam 28 tane dükkanın kiralarından oluşan 858 kuruş, Mehmed Emin'in elinde kalmıştır. İstanbul vakfının alacağı olan toplam 1.868 kuruş gelir, müteveli vekili aracılığı ile tahsil edilmiştir. Tahsil edilen miktarlardan başka Mehmed Emin'in zimmetinde yine vakfın alacağı olduğu düşünüldüğünden, zimmetinde kalan vakıf gelirinin tahsil edilmesi için Tokat Kadısı ve Tokat Voyvodasına emir gönderilmiştir. Toplanan gelirin ise vakfın o dönemdeki mütevellisi Hacı Ahmed Efendi ibn-i Mehmed'e teslim edilmesi yönünde karar verilmiştir¹⁰⁸².

Bir başka davada ise vakfa sorun olan isim Torun Seyyid Osman isimli çalışandır. Kendisi Tokat sakinlerinden olup vakfın câbîsidir. H.1209/M. 1795 senesinde vakıf tarafından şikayet edilmiştir. Şikayet edilirken kendisinden “*zümrre-i mütegalibeden ve eşirradan*” ifadesi kullanılarak zorba ve zararlı bir kişi olduğu belirtilmiştir¹⁰⁸³. Oysa kendisi yaklaşık 3 sene evvel, sadece vakfın câbîsi iken çalışanların ve vakfın diğer işlerini yürütmesi için müteveli kaymakamı olarak atanmıştır. O göreve atanırken de kendisinde her yönüyle görevi hak eden yetenekli bir isim olarak bahsedilmiştir¹⁰⁸⁴. Görülen o ki Taşhan'da vakıf adına işleri düzen içerisinde yürütmesi beklenen Osman, kendisinden beklenen işleri yapmadığı gibi vakfı bir de zarara uğratmıştır. Torun Seyyid Osman vakfın, Tokat Taşhan'da bulunan dükkanlarının belirli kısımlarına mutasarrıf olan Ebubekir, Şerife Arife ve Şerife Aişe'nin H.1200-1208/M. 1786-1793 senelerine ait hisselerini vakıf adına aldığını

¹⁰⁸¹ VGMA. Küçük Evkaf Atik Rumeli Tafsili Defteri.00669/00037. (17 Zilkade 1195/ 4 Kasım 1781).

¹⁰⁸² VGMA. Küçük Evkaf Atik Rumeli Tafsili Defteri.00669/00070.)14 Muharrem 1199/ 27 Kasım 1784).

¹⁰⁸³ BOA.C.BLD.36/1791 (26 Zilkade 1209/ 14 Haziran 1795).

¹⁰⁸⁴ BOA. C.EV. 336/17057 (19 Safer 1207/ 6 Ekim 1792).

belirterek zorla zapt etmiştir. Yine vakfın H.1209/M.1795 yılındaki dükkan kiralarnı toplayıp kendi kişisel harcamaları için kullanmıştır. Kendisinden vakıf malı istendiğinde tüm bunları inkar ederek vermemiştir. Tüm bu hukuk dışı davranışlarının haricinde, yine Tokat'ta ve Sivas'ta bulunan, Pir Ahmed ve Ahmed Beğ Zaviyesi vakıflarını da zarara uğratmıştır. İsmi geçen vakıfların mütevellisi olan Şerife bint-i Ebubekir tarafından vakıfların işlerini yürütmesi için Osman'a ihale olunmuş ancak kendisi bu vakıfların da gelirlerini ortadan kaldırmıştır. Osman'ın mal varlığı araştırıldığında zimmetinde, vakıf malları olarak 805,5 kuruş ile 58,5 kile mahsul tespit edilmiştir. Tespit edilen vakıf mallarının vakfın yeni mütevellî kaymakamı olan Es-Seyyid İbrahim tarafından tahsil edilmesi, Sivas valisi, Tokat naibi ve Tokat voyvodasının bu konuda kendisine her türlü yardımcı olması, vakıf mallarını her ne olursa olsun Torun Seyyid Osman'dan tahsil edilmesi emredilmektedir. Ayrıca bu işlemler tamamlanıp vakıf malı alındıktan sonra Torun Seyyid Osman'ın Samsun'a sürgün edilmesi ve daha sonra da Samsun kalesine kalabent olarak yerleştirilmesi emredilmektedir¹⁰⁸⁵.

4.2.2. İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nın Görevlileri Arasındaki Problemler

Vakıf çalışanları arasında meydana gelen en yaygın sorun görevin haksız bir şekilde el değiştirmesiydi. Vakfın İstanbul'da olması hasebiyle bazen görev sahibi hayatta olduğu halde bile öldü diyerek görevler bir başkası üzerine devredilebiliyordu. Bazen vakıfta ne iş yaptığı belli olmayan birisi sorun çıkarırken bazen de vakıfla hiç alakası olmayan isimler vakıf işleyişine karışmışlardır.

Arşiv belgelerine göre, 1730 senesinde türbedeki bir cüzhanlık görevi uzun süre paylaşılammış ve pek çok ismi mahkemelik etmiştir. Dava konusu olan cüzhanlık vazifesi sürekli birilerine emanet edilmiş ancak bu durumu fırsat bilen yabancı şahıslar tarafından gasp edilmek suretiyle alakasız isimlerin eline geçmiştir. Kısa aralıklarla sürekli olarak bu konu mahkemeye taşınmış ancak her seferinde farklı isimler dahil olmuştur. Bahsi geçen konu ile alakalı ilk hüküm, türbede yevmi iki akçe vazife ile cüzhan olan Seyyid Salih ibn-i Hacı Hüseyin'in görevinin kendisinden habersiz başkasına verilmesidir. Seyyid Salih görev tezkeresini babası Hacı Hüseyin'e emanet etmiştir, ancak kendilerinin hiç haberi yokken İsmail Halife ve kardeşleri bir şekilde

¹⁰⁸⁵ BOA.C.BLD.36/1791 (26 Zilkade 1209/ 14 Haziran 1795).

görevi kendi üzerlerine kaydettirmiştir. Görevine haksız yere müdahale edilen Salih ise işsiz kalmıştır. Duruma itiraz eden Salih görevin aslında kendisinin olduğunu ve bu nedenle kendisinin yeniden atanmasını rica etmiştir. Durumu mahkemeye haber veren vakıf nazırı olan Darü'ssade Ağası El-Hac Hasan Ağa'nın arzı ile kayıtlara bakılmış ve görevin gerçekten Salih'e ait olması nedeniyle, cüzhanlık görevi Salih'e verilmiştir¹⁰⁸⁶.

Aradan geçen birkaç sene sonra bir başka hükümde ise cüzhanlık konusu yine Divan'a taşınmıştır. Cüzhanlık vazifesinin asıl sahibi İbrahim bin Ahmed'tir. Görevini 40 kuruş karşılığında Seyyid Salih ibn-i Hacı Hüseyin'e emanet etmiştir. Seyyid Salih de görevi babasına emanet etmiştir. Görev babasında iken, ilk hükümde haksız yere el koyduğu iddia edilen İsmail Halife'nin kardeşi Seyyid Mehmed bir şekilde atama evrakını eline geçirmiş ve ben Seyyid Salih ibn-i Hacı Hüseyin'im diyerek görevden el çekmiş ve yerine görevi kardeşi İsmail Halife'ye devretmiştir. Göreve haksız yere müdahale edildiğini, görevin asıl sahibi olup 40 kuruş karşılığında Seyyid Salih'e emanet eden İbrahim bin Ahmed ve Hacı Ali Efendi ibn-i İbrahim vakıf mütevellisine haber vermiştir. Daha sonra ise Darü'saade Ağası görevi ilk sahibi İbrahim bin Ahmed'e vermiştir¹⁰⁸⁷.

Bir süre sonra görevle alakalı olarak yeni bir dava daha gelmiştir. Anlatılanlara göre İbrahim bin Ahmed görevi kendi rızası ile Seyyid Salih'e verdikten sonra ölmüştür. Bu durum üç ayrı kişiye sorularak doğrulanmıştır. Daha sonra Salih görevi yine bir başkasına emanet etmiştir. Fakat bu kez verdiği isim babası değil, bir önceki davada görevin asıl sahibi ile birlikte usulsüzlük yapıldığını mütevelliyeye haber veren Hacı Ali Efendi ibn-i İbrahim'dir. Seyyid Salih ve Hacı Ali Efendi kendi aralarında görevle ilgili olarak anlaşıldursun, daha öncede şikayetçi oldukları El-Hac Hüseyin, İbrahim'in ölmeden evvel hayatta iken görevi kendisine verdiğini iddia ederek devralmak istemiştir. El-Hac Hüseyin bir kez daha hayal kırıklığına uğramış ve olumsuz cevap almıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda, ölmesi nedeniyle görev İbrahim bin Ahmed üzerinden düşürülüp Hacı Ali Efendi üzerine kaydedilmiştir¹⁰⁸⁸. Uzun süre devam eden bu davada, kim haklı kim suçlu bilinmez ama görünen o ki görevi sürekli

¹⁰⁸⁶ VGMA.Küçük Evkaf Atik Nezaret Tafsili Defteri. 00660/00044. (26 Şaban 1142/ 16 Mart 1730).

¹⁰⁸⁷ VGMA.Küçük Evkaf Atik Nezaret Tafsili Defteri. 00660/00048. (Gurre-i zilhicce 1142/ Temmuz Başları 1730).

¹⁰⁸⁸ VGMA.Küçük Evkaf Atik Nezaret Tafsili Defteri. 00660/00049. (zilhicce 1142/ Temmuz 1730).

olarak birilerine emanet eden Seyyid Salih, El-Hac Hüseyin ve kardeşlerine karşı her defasında davayı kazanmıştır.

Gülbahar Hatun Türbesi içerisinde aydınlatma giderleri ile alakalı olarak vakıfta türbedar olanlara günlük 3 akçe ödeme yapılmaktadır. Bu görev şem‘-i revgan ve revgan-ı zeyt bahası yani mum ve zeytinyağı ücretidir. 1738 tarihli bir belgeye göre bu görevi tasarruf edecek kimse olmadığından Ahmed Halife’ye verilmesi kararlaştırılmıştır. Bir sene sonra ise çok eskiden beri bu ücretin vakıfta türbedar olarak görev yapanlar tarafından alındığı belirtilerek, o tarihte vakfin türbedarı olan Seyyid Yusuf vakfin mütevellisi Mustafa’nın bu ücreti kendisine vermemek için direndiğinden şikayetçi olmuştur. Ödemenin türbedarın hakkı olması nedeniyle 3 akçelik bu ödemenin Seyyid Yusuf’a yapılması istenilmektedir¹⁰⁸⁹.

Bir başka belgeye göre, mum ve yağ bedeli olarak Türbe Vakfı’nda türbedar olanlara ödenen günlük 3 akçeyi Molla Ahmed Halim isimli bir şahıs, bir şekilde kendi üzerine kaydettirmiştir. Görevin asıl sahibi Seyyid Yusuf Efendi bin Fazlullah, Molla Ahmed Halim’in bu vazife ile bir alakasının olmadığını, görevin kendisine ait olduğunu ve sözü geçen 3 akçenin eskiden beri türbedar olanlara mum ve yağ bedeli olarak ödendiğinden ödemenin kendi hakkı olduğunu ifade etmiştir. Kayıtlara bakılmış ve gerçekten Seyyid Yusuf’un dediği gibi kendisinin üzerinde olduğu anlaşıldığından eskiden olduğu görev Yusuf’a tevcih edilmiştir¹⁰⁹⁰.

Cüzhanlarla alakalı olarak 1749 senesinde bir sorun daha kayıtlara girmiştir. Vakfin 2 akçe ile cüzhanları içerisinde yer alan Hüseyin Abdullah vefat etmiş, kendisinden boşalan göreve Ahmed Halife isimli birisi getirilmiştir. Ahmed Halife, Hüseyin Abdullah’ın evlatsız olarak öldüğünü söyleyerek bu vazifenin kendisine tevcih edilmesini sağlamıştır. Ancak bir süre sonra Hüseyin Abdullah’ın oğlu Mehmed ortaya çıkınca Ahmed Halife’nin görevi usulsüz olarak üzerine aldığı anlaşılmış ve görev Mehmed bin Hüseyin üzerine kaydedilmiştir¹⁰⁹¹.

¹⁰⁸⁹ BOA.C.EV.540/27279. (28 Rebiülevvel 1151/16 Temmuz 1738); BOA.TSMA.e.831/34. (23 Rebiülevvel 1152/30 Haziran 1739).

¹⁰⁹⁰ VGMA.Küçük Evkaf Atik Nezaret Tafsili Defteri. 00660/000161. (8 Rebiülahir 1152/ 15 Temmuz 1739)

¹⁰⁹¹ VGMA.Küçük Evkaf Tafsili Defteri. 00662/00050. (4 Şaban 1162/20 Temmuz 1749).

1779 senesinde karşılaşılan bir başka sorun ise oldukça ilginçtir. Vakfın günlük 12 akçe ile mütevellisi olan Es-Seyyid Ömer, Hacı Abdurrahman Çavuş oğlu Ahmed ile birlikte firar etmiştir. Boşalan görev El-Hac Ahmed Halife ibn-i Mehmed'e verilmiştir. Ancak Ruvazlı? Ömer Ağa, kaçak Seyyid Ömer'in, eşinin kız kardeşinin oğlu olup, zevcesinin yeğeni olduğu gerekçesi ile üst mahkemeden i'lam elde etmiş ve bunu merkeze ulaştırmıştır. Bu yolla da vakfın Eskihisar köyüne ait olan geliri ortadan kaldırmış ve vakfın çalışanlarının da ücretlerini ödememiştir. Bu nedenle görevin yeni bir atama ile El-Hac Ahmed Halife ibn-i Mehmed'e verilmesi gerektiği, eğer görev Seyyid Ömer'in üzerine bırakılırsa türlü bahanelerle alakasız isimlerin vakfı perişan edeceğine dikkat çekilmiştir. Sonuç olarak görev vakfın selameti için El-Hac Ahmed Halife ibn-i Mehmed üzerine kaydedilmiştir. Aradan geçen beş aylık süre zarfında yılbaşı geçip görev belgeleri yenilenirken kaçak olan Seyyid Ömer ortaya çıkmış görevin yeniden kendi üzerine kaydedilmesini talep etmiştir. Hatta bu konuda sürekli olarak baskı da yapmıştır. Ancak ısrar ve çabaları karşılık bulmamış ve göreve yeniden El-Hac Ahmed Halife ibn-i Mehmed atanmıştır¹⁰⁹².

1780 senesinde İstanbul Türbe Vakfı'nda sıradışı bir olay yaşanmıştır. “Yobaz ve suhte” güruhundan ve Türbe Vakfı personelinden olarak tanımlanan Kastamonulu Molla Osman'ın sürekli olarak talebeyi çeşitli fitnelerle karıştırıp onları galeyana getirmek suretiyle huzursuzluk çıkardığından şikayet edilmiştir. Ancak Molla Osman'ın türbede hangi işi yaptığı ya da ne sıfatla bulunduğu ise kayıtlı değildir. Anlatılanlara göre Molla Osman bu türlü fesatlar çıkardığından ötürü kendisini tutuklayıp götürmek isteyen kolluk kuvvetlerine de bıçak çekip ellerinden kaçmaya çalışmıştır. Yaptığı bu zorbalıklar haber alınmış ve kendisinin Kıbrıs'a sürülmesi emredilmiştir¹⁰⁹³.

1785 yılına gelindiğinde ise cüzhanlık vazifesi yine dava konusu olmuştur. Vakıfta diğer cüzhanlar gibi günde 2 akçe karşılığı görev yapan, Hafız Mehmed bin Hasan'ın görevi kendisinin hiç haberi olmadan elinden alınmıştır. Vakıf ile alakası olmayan Seyyid Mehmed Said isimli bir kişi Hafız Mehmed bin Hasan öldü, kendisi babam olurdu ben onun oğluyum diyerek görevi kendi üzerine kaydettirmiştir. Hafız

¹⁰⁹² BOA. TSMA.e. 776/1 (4 Şevval 1193/ 15 Ekim 1779); VGMA.Küçük Evkaf Atik Rumeli Tafsili Defteri. 00669/00022. (4 Şevval 1193/ 15 Ekim 1779); VGMA.Küçük Evkaf Atik Rumeli Tafsili Defteri. 00669/00023. (26 Muharrem 1194/ 2 Şubat 1780).

¹⁰⁹³ BOA.C.ZB.31/1534. (2 Cemaziyelevvel 1194/ 5 Nisan 1780).

Mehmed bin Hasan'ın hala hayatta olduğunu ve Seyyid Mehmed Said adında bir oğlunun olmadığını da vakfın mütevellisi haber vermiştir. Seyyid Mehmed'in görevi haksız ve hukuksuz olarak üzerine geçirdiği anlaşıldığından vazife esas sahibine, Hafız Mehmed'e tekrar verilmiştir¹⁰⁹⁴.

¹⁰⁹⁴ VGMA.Küçük Evkaf Atık Rumeli Tafsili Defteri. 00669/00075. (16 Rebiülahir 1199/ 1785).

SONUÇ

Yürütülen bu çalışma, Gülbahar Hatun'un hayatı ve onun adına farklı şehirlerde inşaa edilen vakıflarını, bu vakıfların hangi alanlarda hizmet verdiklerini, üçüncü sektör olarak bilinen vakıflar aracılığı ile devletin yürüttüğü politikaları, bu politikalar sayesinde vakıfların devlet merkezinin üzerinden ne ölçüde yük kaldırdıklarını, tesis edilen vakıfların şehirlerin oluşumunda ya da şehre kimlik kazandırma adına ne derece etkili olduklarını, kuruldukları yerlerin kırsalları ile ne derece uyum sağladıklarını, sıradan halka sağlamış olduğu iş imkanlarını ne derecede devam ettirebildiğini, vakıflar omuzlarına yüklenen sorumluluklarını hangi oranda devam ettirdiklerini ya da çalışma düzeninin kesintiye uğrayıp uğramama durumlarını, Osmanlı sosyal ve ekonomik hayatında üstlendikleri fonksiyonları anlama doğrultusunda hazırlanmış mütevazı bir incelemedir.

Çıkılan yolda sorulan ilk soru Gülbahar Hatun'un kim olduğuydu. Çünkü Osmanlı Devleti'nde birden çok Gülbahar Hatun vardı hatta hemen arkasından gelen diğer Gülbahar Hatun yahut diğer ismi ile Ayşe Gülbahar Hatun, II. Bayezid'in eşiydi ve bu çalışmaya konu olan Gülbahar Hatun'un geliniydi. Kayınvalide ve gelin her ikisinin de aynı isme (*Gülbahar*) sahip olması, zaman zaman karıştırılabiliyor hatta Tokat ve Trabzon vakıflarının aynı kişiye ait olduğu bile düşünülebiliyordu. Oysa Tokat ve Trabzon'daki vakıflar birbirinden ayrı iki isme aitti. Bu nedenle öncelikle çalışmaya konu olan ve ismini veren Gülbahar Hatun'un kim olduğu önemlidir. Gülbahar Hatun, Fatih Sultan Mehmed'in ilk eşi, İstanbul Fatih Camii haziresinde Fatih Sultan Mehmed türbesinin hemen karşısında çok mütevazı bir şekilde inşa edilen türbede metfun bulunan, çoğu insanın uğramadığı hatta acaba burada kim var diye merak bile etmediği, II. Bayezid'in annesi olan bir valide sultandır.

Gülbahar Hatun'un cariyeye kökenli birisi olması haliyle onun nereden getirildiği, Fatih Sultan Mehmed ile nasıl tanıştırıldığı ve hayatını nerede sürdürdüğü gibi cevap bekleyen pek çok soru bulunmaktadır. Kökeni hakkında pek çok iddia mevcuttur ancak cariyeye kökenli olduğu açıktır. Öte yandan cariyeye olduğu düşünülen bir kadının Fransız Hanedanına mensup olduğu da ileri sürülmektedir. Ne olmuş olursa olsun soylu bir aileden olan bir kadının Osmanlı Devleti'nde cariyeye olarak adlandırılması oldukça

tuhaftır. Bu iddiaya sebep olan ise Evliya Çelebi olup seyahatnamesinde hem Cem Sultan'ın annesi Çiçek Hatun ve hem de II. Bayezid'in annesi Gülbahar Hatun için aynı hikayeyi yazmıştır. Onun eserini Hammer İngilizceye çevirmiş ve böylece Gülbahar Hatun'un Fransız Hanedanından olabileceği düşüncesi yabancı kaynaklara geçmiştir. Ancak yapılan çalışmalar Gülbahar Hatun'un Fransız Hanedanı ile herhangi bir bağlantısının olmadığı, kendisinin bir cariye olarak bir şekilde Fatih Sultan Mehmed ile tanıştırıldığı ve onunla yaptığı evlilikle de Osmanlı Hanedanı'na dahil olduğu anlaşılmıştır.

İddialardan bir başkası da Gülbahar Hatun'un gerçekte hiçbir zaman Müslüman olmadığı ve yapılan hayır işlerinin, o günün Osmanlı Haremi'nde bulunan bir kadının yerine getirmesi gereken bir görev algısı içerisinde gerçekleştirildiğidir. Gülbahar Hatun'un hayatını ve vakıflarını çalışmaktaki amacımız hiç bir zaman niyet okuyuculuğu yapmak ya da kişilerin inancını sorgulamak değildir, ya da Osmanlı elit sınıfını, sanki kendi mali güçlerini sadece halkın refahı ve huzuru için adanmış gibi göstererek övmek de değildir. Var olan kaynaklar ışığında objektif bir bakış açısı ile onun adına tesis edilen vakıf kurumlarının toplum hayatının neresinde olduğunu ortaya koymaktır. Ancak ortada göz ardı edilmemesi gereken bir hayırseverliğin var olduğu su götürmez bir gerçektir. Gülbahar Hatun gerçekten İslamiyet'i kabul etmiş olsun ya da olmasın, hem kendi sağlığında çeşitli vakıfların kurulmasını istemiş, hem daha önceden var olan vakıfların bazılarını kendi malından kaynak sağlamış ve hem de kendisinin ölümünden sonra oğlu tarafından yeni vakıflar kurulmuştur. İhdas edilen bu vakıflarda yüzyıllar boyunca birileri çalışmış, evlerine ekmek götürmüş, ailelerinin geçimlerini sağlamıştır. Öte yandan zengin- fakir ayrımı yapılmaksızın ihtiyacı olan ya da talepte bulunan herkese vakıf imareti hizmet sunmuştur.

Gülbahar Hatun'un haremde etkili bir isim olduğu ve devlet işlerine müdahale etme niyetinde olduğu da bir başka iddiadır. Bu iddialara dayanak olarak oğluna yazdığı mektuplar gösterilmektedir. XV. yüzyılda Osmanlı Haremi henüz XVII. yüzyılda olacağı kadar etki ve nüfuz sahibi değildi. Bilinen bu gerçeğin en bariz göstergesi ise harem dairesinin devlet merkezinden uzak olması idi. Ayrıca o günün Osmanlı'sında henüz "Valide Sultan" gibi bir tanımlama yoktu. Gülbahar Hatun, oğlu II. Bayezid'den uzakta olmasına rağmen devlet içerisinde gerçekleştirilen atamalardan, tayin ya da

azillerden haberdar olmuş ve mektuplarında kendince görüşlerini dile getirmiştir. Kendi çağdaşı olan harem kadınlarının yazdığı mektuplarla kıyaslandığında, Gülbahar Hatun'un devlet işleri ve siyasetle yakından alakalı olduğu düşünülebilir. Hatta arşiv çalışmalarımız neticesinde tespit edebildiğimiz henüz yayımlanmamış olan yeni bir mektup da yine Gülbahar Hatun tarafından siyasi bir gelişme üzerine oğluna yazılmıştır. Bu mektubunda Karamanoğulları'nın son temsilcisi olan Kasım Bey'in vefat haberini seviçe karşıladığı ve oğlunu tebrik ettiği görülmektedir.

Gülbahar Hatun'un ölümünden sonra oğlu II. Bayezid, Tokat'ta bir vakıf inşaa ettirmiştir. Bugün Tokat'ı gezdiğinizde önünden geçeceğiniz Gülbahar Hatun Vakfı, sadece cami ve yanındaki imaret mutfağının görüldüğü iki binadan ibaret değildir. Vakıf içerisinde, camii, medrese, abdesthane, imarethane/aşhane, ekmekthane, mahzen, kiler, odunluk ve ahırın bulunduğu bir külliye'dir. Bugün ise sadece camii ve son yıllarda restorasyon geçirmiş olan imarethane/aşhane binası ayakta'dır. Çalışmanın bize gösterdiği sonuçlara göre, külliye'de bugün mevcut olmayan bir de su kuyusu vardı. Kuyunun tam olarak nerede olduğu bilinmemekle birlikte şuan mevcut olan cami şadırvanının olduğu yerde olabileceği düşünülmektedir. Kuyunun olduğunun en büyük delili ise kuyudan su çekmesi için bir görevlisi ile yine vakfın su yollarının bakım ve onarımını yapması için bir görevlisinin bulunması'dır.

Yine cami içerisinde tam bir kütüphane sayılacak kadar büyük olmasa bile, bir kitaplığın olduğunu anlıyoruz. Bunun da en büyük delili ise modern tabirde kütüphane memuru olarak adlandırabileceğimiz “*hafız-kütüp*” görevinin bulunması'dı. 1593 ve 1597 senelerinde Mehmed bin Mahmud isimli cami çalışanı hafız-ı kütüp olarak görev almıştır. Cami içerisindeki kitaplıkta mevcut olan kitapların türü bilinmemekle birlikte yüksek ihtimalle Kuran-ı kerim ve çeşitli dini kitapların yer aldığı düşünülebilir.

Tokat Şehir merkezinde hanım sultanlar adına yapılan tek külliye olan Gülbahar Hatun Vakfı, “*Hatuniye İmaret-i*”, “*Hatuniye İmaret Vakfı*”, “*Gülbahar Hatun Vakfı*” ya da “*İmaret-i Amire*” olarak da belgelerde geçmektedir. Öte yandan şehir halkı tarafından daha çok “*Meydan Camii*” olarak adlandırılmaktadır. Şehir halkı arasında bu isimle yer etmesi anormal değildir. Çünkü inşaa edilen külliye etrafında şehir şekillenmiş ve şehrin tam merkezini ifade etmek adına “meydan” adı ile anılır olmuştur. Bu da vakıfların şehirlerin kimlik kazanmalarında ne kadar çok etkili olduklarını göstermektedir.

Vakfiyesine göre 1492 yılında faaliyet göstermeye başlayan vakıf, çoğu yapısı ortadan kalkmış olmasına rağmen bugün hala ayaktaadır. Kuruluşundan itibaren tarihsel sürecini takip etmeye çalıştığımız vakıf, pek çok insana istihdam sağlamıştır. Vakfiyesi ile kıyaslandığında, başlangıçtaki şartlara büyük oranda uyulsa bile zaman içerisinde gelişen ve değişen şartlar nedeniyle vakıf da zaman zaman değişim geçirmiştir. Vakfiyesinde olmayan bazı görevler ihdas edilmiş, bazı görevlerin sayısı artırılmış bazı görevler ise zaman içerisinde ortadan kalkmıştır. Örneğin; duaguy ve vaizlik gibi görevler kuruluşunda olmamasına karşın ilerleyen yıllarda ortaya çıkarılmıştır. Yine vakfiyesinde medrese görevlileri arasında bir temizlik görevlisinin bulundurulması istenmiştir. Ancak özel olarak bir medrese temizlik elemanı karşımıza çıkmamıştır. Bunların dışında ise en başta bir tane olması istenen imam sayısı zamanla ikiye çıkartılmış, bunlar “*imam-ı evvel*” ve “*imam-ı sanî*” olarak adlandırılmıştır.

Tıpkı imamlar gibi vakfın kitabet işi de yıllar geçtikçe değişikliğe uğramıştır. Katiplik görevi ikiye bölünerek çalışanların sayısı artırılmış ancak ödeme sabit kalmıştır. Katipler kendi aralarında, “*vakıf katibi*” ve “*kiler katibi*” olarak farklı isimlendirmelerle ifade edilir hale gelmiştir. Vakfiyesinde 6 akçe olarak belirlenen katiplik ücreti de tıpkı görev gibi ikiye bölünmüş ve vakıf katibine 4, kiler katibine ise 2 akçe ödeme yapılmak suretiyle böyle bir düzenlemeye gidilmiştir. Katipler gibi bir başka örnek ise imarethanenin nakipleri konusudur. Nakip olarak iki kişinin görevlendirilmesi istenilmiş ancak görevler arasında belirli bir ayrıma gidilmemiştir. Kayıtlarda ise “*nakib-i nan*” (ekmek sorumlusu) ve “*nakib-i guşî*” (et/yemek sorumlusu) olarak nakiplerin görev alanları belirlenmiştir.

Vakıf başlangıçta altmış küsur kişi ile çalışmaya başlamış zaman içerisinde bu sayı doksanlara yaklaşmıştır. Bazen de bir kişi birden çok görevi üstelenmiş ve böyle durumlarda vakfın çalışan sayılarında düşüş gözlenmiştir. Demekki vakıflarda gerekli görüldüğünde yeni görevler ihdas edilebilmekte ya da görev işlevselliğini yitirdiğinde ortadan kaldırılabilir. Tüm bunların yanı sıra var olan görevlerin bazıları ise daha iyi hizmet sunabilme ya da daha fazla kişiye istihdam sağlama adına ikiye bölünebilmiştir. Böyle durumlarda ise genellikle kasadan yeni kaynak ayrılmayıp görev için ayrılan ücret ikiye paylaştırılmıştır. Nitekim tüm bu uygulamalar vakıfların,

muhakkak vakfiyeye göre hareket etmediklerini gerekli ve faydalı görüldüğünde kısmen vakıf şartları dışına da çıkılabileceğini göstermektedir.

Yine vakfiyesini esas alarak gelirlerine baktığımızda, tamamı mukataalardan oluşan gelirleri çeşitli kaza, nahiye ve çok sayıda köylerden toplanan vergilerden oluştuğu görülmektedir. Öte yandan özellikle vakıf muhasebe defterleri üzerinden yapılan çalışmalarda bazı köylerin zaman içerisinde ortadan kalktığı, bazı köylerin bir süre sonra köy olmaktan çıkıp kaza statüsüne kavuştuğu görülmüştür. Oldukça iyi sayılabilecek bir ekonomik güce sahip olan Gülbahar Hatun Vakfı, gelirlerini vergilerden elde ettiği için ekonomik gücünü hiçbir zaman kaybetmemiş ve gelirleri kesintiye uğramamıştır. Vakıf kasası çoğu sene fazla vermiş sadece bir yıl küçük bir açık görülmüştür. Öte yandan tüm birimleri ile sürekli olarak halka kesintisiz hizmet sunabilmiştir.

Artış ya da azalış yaşansa bile vakıf gelirlerinin süreklilik arzemesi oldukça önemlidir. Her vakıf kendi büyüklüğü ölçüsünde, gerekli olan gelirlerin sürekliliği nispetinde faaliyet göstermektedir. Nitekim Gülbahar Hatun vakıfları orta ölçekli bir vakıf olarak faaliyet gösterebilmiştir. Aynı yıllarda faaliyet gösterdiğini bildiğimiz diğer hanım sultan vakıflarına bakıldığında, her vakfın büyüklüğüne göre vakıf geliri mevcuttur. Örneğin 1592 senesinde faaliyet gösteren hanım sultan vakıfları içerisinde, Üsküdar Atik Valide Sultan Külliyesi'nin cari yıl geliri 6.367.784¹⁰⁹⁵ akçe iken, Trabzon Gülbahar Hatun Vakfı/Hatuniye Vakfı'nın geliri 847.832¹⁰⁹⁶ akçedir. Tokat Gülbahar Hatun İmareti Vakfı/Tokat Hatuniye Vakfı cari yıl geliri ise 862.431 akçedir.

1600'lü yıllara kadar, yıllık geliri 600.000 akçeden fazla olan Gülbahar Hatun Vakfı gelirleri bu tarihten sonra gözle görülür bir düşüş yaşamış ancak kesintiye uğramamıştır. Örneğin 1596-97 yılında 793.538 akçe geliri olan vakfın 1642 senesinde yıllık geliri 168.904 akçeye gerilemiştir. Gelirlerle doğru orantılı olarak giderler konusunda da zamanla bir daralma yaşanmıştır. Örneğin, 1596-97 yılında gelir 461.603 akçe iken, 1642 senesi gider kalemleri toplamı 159.334 akçedir.

Özellikle değinilmesi gereken bir başka konu ise imarethanenin durumudur. Vakfiyesinde zengin fakir ayrımı yapılmadan her gelene yemek ikram edilmesi şart

¹⁰⁹⁵ Ramazan Pantık, age., s.59-60.

¹⁰⁹⁶ Ö. Özer Keskin, age., s.101.

koşulan imarethane, 1632-33 senesi haricinde hiç kesintiye uğramadan faaliyet göstermiştir. Kesintiye uğradığında ise neden faaliyet göstermediği konusunda herhangi bir bilgi ya da açıkça bir neden bulunmamaktadır. Fakat devletin geçirdiği siyasi süreçleri ve iç isyanları göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılabilir. Celali isyanlarından oldukça fazla etkilenen Tokat, muhtemelen vakıf imaretinin faaliyet gösteremediği zamanlarda sıkıntılı bir dönemden geçmekteydi. İlginç bir şekilde XVIII. yüzyıllara ait çok fazla muhasebe kaydı arşivlerde çıkmadığı için bu yüzyıla dair çok net ifadelerin kullanılmasına olanak yoktur. Ancak elimizde var olan dönemler göstermiştir ki imarethane çok düzenli işlemiş ve faaliyet göstermiştir.

Bir diğer vakıf olan İstanbul Türbe Vakfı konusunda en büyük eksiklik vakfiyenin henüz gün ışığına çıkmamış olmasıdır. Vakfiyenin olmamasına rağmen diğer arşiv belgelerinden Gülbahar Hatun'un ölümünün ardından türbesi için vakıf kurularak gelirler ayrıldığı görülmektedir. Kayıtlara göre vakfın iki farklı yerden geliri vardır. Bunlardan bir tanesi Menteşe Yöresi'ndeki Eskihsar Köyü, diğeri ise Tokat'ta bulunan Taşhan'ın dükkanlarından kira gelirleridir. Türbede medfun bulunan kadınlar içerisinde Gülbahar Hatun ve kızı Gevher Hatun dışındaki kadınların kim oldukları bilinmemekle birlikte muhtemelen kendilerinin hizmetlileri ya da başka saraylı kadınlar olduğu düşünülmektedir. Türbe başlangıçta sade ve altıgen planlı olarak inşaa edilmiştir. Ancak geçirdiği 1766 büyük İstanbul depreminde tamamen yıkılmış, daha sonra ise yeniden inşaa edilmiştir. İnşaa edilirken gerekli mali kaynak ise Enderun hazinesinden ayrılmıştır. Türbe daha sonra da Cibali Yangını esnasında büyük hasar görmüş ve ilerleyen yıllarda yeniden restore edilmiştir. En son restorasyonunu ise 2012 yılında geçirmiştir.

Gülbahar Hatun Türbesi Vakfı'nın en büyük çalışan grubunu, cüzhanlar oluşturmaktadır. Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde bahsettiğine göre türbede görevli olan cüzhanlar, Gülbahar Hatun'un gerçekte Müslüman olmadığını düşünüp tepki olarak sandukaya arkalarını dönerek Kuran okumaktaydılar. Bu durumu kendi gözleri ile gördüğünü ifade eden Evliya Çelebi'nin iddiaları gerçek mi bilinmez ama sayıları 30'u bulan kalabalık bir cüzhan grubu var olduğu ve bunların günlük ikişer akçe ödeme aldıkları bilinmektedir. Türbe gelirleri, vakıf merkezinden uzak olduğu için cabîler cüzhanlardan sonra gelen sayıları en fazla olan çalışanlardır.

Bunların haricinde Edirne’de bahsi geçen Gülbahar Hatun Mescidi’nin, çalışmanın konusu olan Gülbahar Hatun’a ait olmadığı kanaatindeyiz. Günümüzde mevcut olmayan mescit, Edirne Sarayı çevresinde inşaa edilmiş olup, zaman içerisinde buraya diğer hanım sultanlar tarafından da pay ayrıldığı bilinmektedir. Muhtemelen Gülbahar Hatun da buraya gelirlerinden pay ayırdı ancak mescide ismini veren ise bir başka Gülbahar Hatun idi. Şehir müzesindeki kitabeye göre mescit oldukça erken dönemde yapılmıştır. Fatih Sultan Mehmed’in ilk saltanat yıllarına gelen mescidi o tarihlerde eşi henüz tahta çıkmış bir ismin yaptırmış olması çok muhtemel görünmemektedir.

Öte yandan Amasya Gülbahar Hatun Camii diğer adı ile Enderun Camii olarak bilinen yapı, aslında Danişmendliler zamanından kalma olup bir başka ismi ise “*Loğ Minare Camii*”’dir. Gülbahar Hatun oğlu Bayezid ile birlikte burada uzun yıllar geçirdiği için yüksek ihtimalle bu cami için kendi mülklerinden pay ayırmıştır. Zaman içerisinde de cami Gülbahar Hatun adını almış olmalıdır. Ayrıca bulunduğu mahallenin isminin de “*Hatuniye Mahallesi*” olmasının, bu düşüncüyü pekiştirmiş olması ihtimali yüksektir. Hatuniye mahallesi günümüzde bile Amasya şehir merkezinin en işlek mahallelerinden bir tanesi olma özelliğini korumaktadır. Tüm bunların haricinde bazı arşiv malzemelerinde Gülbahar Hatun adına civarda bulunan kaza ve köylerin cami ve mescitlerine ödeme yapıldığı ya da çalışanların ücretlerini Gülbahar Hatun vakıflarından aldığı da görülmüştür.

Sonuç olarak, elde olan verilere göre, Gülbahar Hatun yaşadığı dönem için güçlü ve baskın bir karakter olduğu değerlendirilebilir. Elinden geldiğince devrindeki siyasi meseleler hakkında görüşlerini dile getirmekten geri durmamıştır. Bu etkin simasını hayır işlerinde de kullanmıştır. Sağlığında çeşitli vakıfların tesis edilmesi, var olanların desteklenmesi gibi faaliyetler içerisinde olmuştur. Hem kendisi hayatta iken hem de vefatının ardından kendisi adına yaptırılan vakıflar kuruldukları coğrafyaların ekonomik ve sosyal hayatlarına katkı sağlamıştır. Bugün bile bazı vakıflarının ayakta olduğu ve faaliyet içerisinde oldukları göz önüne alınırsa, Gülbahar Hatun’un büyük bir hayırsever olduğu düşünülebilir. Öte yandan tesis edilen vakıflar, özellikle Tokat’ta bulunan imaret vakfı şehrin ve bölgenin kimlik kazanmasında büyük rol oynamıştır denilebilir. Vakıflar etrafında meydanlar, mahalleler oluşmuş ve kentlerin karakteristik görüntülerinin

oluşmasında yardımcı olmuşlardır. Bu minvalde Gülbahar Hatun vakıfları “*Osmanlı Kadın Hayırseverliği*” konusunun en güzel örneklerinden olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri Abdülhamid I: AE.SABH.I.: 254/17068.

Ali Emiri Ahmed III. AE. SAMD.III.: 135/13200.

Ali Emiri Mahmud I: AE.SMHD.I.: 35/2067.

Ali Emiri Mehmed II: AE. SMMD. II. nr: 1/24; 1/29; 1/33.

Ali Emiri Mustafa II: AE. SMST. II.nr: 000002/00181; 9/597.

Ali Emiri Mustafa III: AE. SMST. III. nr: 188/14816; 216/17072.

Ali Emiri Osman III: AE. SOSM. III. nr: 66/4967; 88/6781.

Ali Emiri Süleyman II: AE. SSÜL.II.: 5/401.

Cevdet Belediye: C.BLD. 36/1791.

Cevdet Evkaf: C.EV. 19/911; 218/10894; 251/12700; 267/13602; 30561/606; 313/15902; 336/17057; 352/17863; 363/18405; 411/20836; 460/23292; 488/24696; 505/25501; 54027279; 570/28784; 598/30155; 606/30561; 659/33214; 659/33246; 4115/21048.

Cevdet Maliye: 684/28069.

Cevdet Zabtiye: C.ZB. 31/1534.

İbnülemin Ensab: İE.ENB. 6/641.

İbnülemin Evkaf: İE.EV.1/68; 1/86; 18/2114; 23/2751; 53/5835.

Maliyeden Müdevver Defter: MAD. d.2076; 02076; 7823.

Mühimme Defterleri: A.DVN.MHM.d. 1/115,1282; 3/182; 3/1065; 14/748; 25/1900; 25/1995; 27/866; 40/003; 40/158, 170,230; 41/332,350,549,597,747,780,832; 914; 45/833; 75/268; 78/1749.

Tapu Tahrir Defterleri: TT.d.0338; 387; 438; 4388.

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA)

BOA.TSMA.e.: 584/20; 717/4; 717/00004; 776/1; 773/17; 821/17; 831/34; 866/27; 892/20; **BOA.TSMA.d.:** 01655/0001; 01655/ 0002; 1377; 9299; 1789; 8167; 3856/0001; 3995/0008; 3995/0009; 8963; 9300/0001.

TSMA.e. nr: 0750.

TSMA.d. nr: 3705/0002; 3705/0003.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

Şeriyeye Sicilleri: Tokat Şeriyeye Sicili Defter No (TŞS): 1; 119.

İstanbul Şeriyeye Sicili Defter No (MŞH.ŞSC.d): 5319, 5320, 5321, 5322, 5324, 5325, 5326, 5327, 5328, 5329, 5331, 5332, 5335, 5338.

VGMA.EV.HMH: 00030/00029.

VGMA.EV.THR: 00011/00043.

VGMA. Hurufat Defterleri: 537; 542; 1076; 1092; 1094; 1095; 1121; 1129; 1140; 1141; 1143; 1144; 1158.

VGMA. Vakfiye: nr: 740/sıra nr: 158; nr:33/sıra nr:1381.

VGMA.d: 00354/00218; 00754/00127; 00795/00040; 00342/ 00088; 00796/00050; 00390/00051; 00389/00002; 00979/00124; 00332/00083; 00362/00038; 1288/00112; 0363/00214; 1092; 1076; 542.

VGMA.d: Amasya ve Kazaları Ferağ, İntikal ve Sair Vakıf Belgeleri Defteri. 04621/00008.

VGMA.d: Atik Tafsilat Defteri. 00667.

VGMA.d: Defter-i Kuyudat-ı Evamir-i Şerife Tabii Kalem-i Muhasebe-i Harmü's-şerifeyn. 00323/00205; 00323/ 00178; 00328/00034.

VGMA.d: Haremeyn Ahkam Defteri. 00342/00014; 00342/00088.

VGMA.d: Kuyudat-ı Emr-i Alişan-ı Ahkam Defteri. 00339/00010.

VGMA.d: Kuyudat-ı Ahkam-ı Evamir-i Aliyye Defteri. 00368/00093; 00329/00084; 00360/00040.

VGMA.d: Kuyud-ı Bervat Defteri. 1288/00112.

VGMA.d: Küçük Evkaf Atik Nezaret Tafsili Defteri. 00660/00044; 00660/00048; 00660/00049; 00660/000161; 00662/00050.

VGMA.d: Küçük Evkaf Atik Rumeli Tafsili Defteri. 00669/00022; 000669/00023; 00669/00037; 00669/00075.

Telif, Araştırma İnceleme Eserleri

AÇIKEL, Ali ve SAĞIRLI, Abdurrahman, *Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları-Vakfiyeler*, C.I, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, No:17, Araştırma Serisi No:8, Tokat 2005.

AÇIKEL, Ali, "Tokat", *DİA*, C.41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s.220-223.

- _____, “Osmanlı Döneminde Tokat Cami Vakıflarına Bir Örnek: Gülbahar Hatun Camii Vakfı”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi/ Gaziosmanpaşa University Social Sciences Researches Journal*, Kış.2/2, Tokat 2017, s.1-16.
- AÇIKEL, Ali, ve İNANIR, Ahmet (Ed.) *Yıkık bir Duvarda Saklı Sır Tokat Hisâriye Medresesi Kuruluştan Günümüze*, Sonçağ Akademi Yayınları, Ankara 2019.
- AHMED RESMÎ EFENDÎ, Ahmet Nezihi Turan (Hızl.), *Hamîletü'l-Küberâ*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2000.
- AFYONCU, Erhan ve AHİSHALI, Recep, “Katip”, *DİA*, C.25, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s.49-52.
- AĞAOĞLU, Sami, *Van Merkez Sancağındaki Vakıfları, XVI. ve XVIII. Yüzyıllar (Sosyal Hayat ve Eğitime Katkıları)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 2003.
- AKBULUT, İlhan, “Vakıf Kurumu, Mahiyeti ve Tarihi Gelişimi”, *Vakıflar Dergisi*, S.30, 2003, s.69-71.
- AKDAĞ, Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzen Kavgası Celali İsyanları*, Barış Yayınları, Ankara,1999.
- _____, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.
- AKGÜNDÜZ, Ahmed, *İslâm Hukuku'nda Kölelik-Cariyelik Müessesesi ve Osmanlı'da Harem*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları No:8, İstanbul 1995.
- _____, *İslam Hukuku'nda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 2012.
- AKIN, Ahmet, “Tarihi Süreç İçinde Cami ve Fonksiyonları Üzerine Bir Deneme”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.15, S.29, 2016/1, s.179-211.
- AKYILDIZ, Ali, “Valide Sultan”, *DİA*, C.42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s. 494-499.

- _____, Haremin Padişahı Valide Sultan Harem’de Hayat ve Teşkilat, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
- AKYILDIZ, Yasin ve ABAY, Ali Rıza, “Vakıf Müessesesinin Gelişimi ve Mahiyeti Tarihsel Bir Değerlendirme”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.15, 2017, s.143.
- ALTINDAĞ, Ülkü, “Darüssaâde”, *DİA*, C.9, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.1-3.
- ARGIT, İ., Betül, *Hayatlarının Çeşitli Safhalarında Harem-i Hümayun Cariyeleri 18. Yüzyıl*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2017.
- ARSLANMİRZA, Özlem, *Surplus- Receivers (Zevaid-i Horan) From Imperial Waqfs: Between Philanthropy And Political Economy*, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2017.
- ASARKAYA, Halis Turgut, (Cinlioğlu), *Osmanlılar Zamanında Tokat*, Tokat Belediyesi Kültür Yayınları, Tokat 2019.
- ÂŞIKPAŞAZÂDE, Necdet Öztürk (Hızl.), *Âşıkpaşazâde Tarihi, C.I. [Osmanlı Tarihi (1285-1502)]*, Bilge Kültür Sanat Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti, İstanbul 2013.
- AYBET, Ü. Gülgün, *Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1530-1699)*, İletişim Yayınları, İstanbul 2003.
- BALTACI, Cahid, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, C.I, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 2005.
- BARKAN, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıf ve Temlikler I. İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler”, *Vakıflar Dergisi*, C.2, İstanbul 1942, s.279-386.
- _____, “Vakıfların Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Kullanılması Diğer Şekiller”, *Vakıflar Dergisi*, S.1, 1942, s.354-365.
- _____, “954-955 (1547-1548) Mali Yılına Ait Bir Osmanlı Bütçesi”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.19, S.1-4, 1958, s.219-276.

- _____, “Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Bakımından: Osmanlı İmparatorluğu’nda İmaret Sitelerinin Kuruluş ve İşleyiş Tarzına Ait Araştırmalar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.23, S. 1-2, İstanbul 1963, s.239-296.
- _____, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri”, *Belleten*. C.XXXIV. S.136, Ankara 1970, s.557-607.
- _____, *Türkiye’de Toprak Meselesi, Toplu Eserler I.*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980.
- _____, *Türkiye’de Toprak Meselesi, Toplu Eserler II.*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980.
- BAŞOL, Samettin, *Kentleşme Ekonomik ve Sosyal Hayat Yönleriyle 17. Yüzyıl Bursa Vakıfları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2008.
- BAYARTAN, Mehmet, “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, *İstanbul Üniversitesi Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, X-1, İstanbul 2008, s.157-175.
- BAYSUN, M. Cavit, “Cem”, *İslâm Ansiklopedisi*, C.III., MEB Yayınları, İstanbul 1979, s.69-81.
- BERKİ, Ali Himmet, *Vakfa Dair Yazılan Eserlerle Vakfiye ve Benzeri Vesikalarda Geçen İstilah ve Tabirler*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1966.
- BEŞİRLİ, Mehmet, *Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I Tokat (1771-1853)*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 16, Araştırma Serisi No: 7, Tokat 2005.
- BEYDİLLİ, Kemal, “Mustafa III”, *DİA*, C.31, TDV Yayınları, Ankara 2006, s.280-283.
- BİLGİLİ, Ali Sinan, *İran Azerbaycan Ermenistan ve Gürcistan’da Osmanlı Vakıfları (XVI-XVII. Yüzyıllar)*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2011.
- CEZAR, Mustafa, “Tipik Yapıları ile Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemleri”, *Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları*, İstanbul 1985.

- ÇAKAR, Enver, “16. Yüzyılda Halep’te Bir Osmanlı Vakfı: Hüsreviye Külliyesi”, *Vakıflar Dergisi*, S.41, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2014, s.81-82.
- ÇAKIR, Baki, *Osmanlı Mukaata Sistemi (XVI. ve XVIII. Yüzyıl)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003.
- ÇİFTÇİ, Cafer, *Bursa’da Vakıfların Sosyo-ekonomik İşlevleri (1544-1588 ve 1749-1795 Yılları Arasında Vakıf Muhasebe Kayıtları ışığında)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2001.
- ÇOBANOĞLU, V. Ahmet, “Mehmet Tâhir Ağa”, *DİA*, C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s.535-536.
- _____, “Meydan Camii”, *DİA*, C.29, TDV Yayınları, Ankara 2004, s.499-500.
- _____, “Külliye”, *DİA*, C.26, TDV Yayınları, Ankara 2002, s.542-544.
- DAĞLI, Yücel, (vd.), *Evliya Çelebi Seyahatnamesi I. Kitap*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2011.
- DEMİR, Alpaslan ve DÖNDER, Yasin, “Gümüşhane Şeriyeye Sicili (1877-1892)”, *Mavi Atlas*, 5(1), 2017, s.160-171.
- DEMİRCAN, Yasemin, *Tahrir ve Evkaf Defterlerine Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri Vakıflar Bölge Müdürlüğü, Kayseri 1992.
- DEMİREL, Ömer, *Osmanlı Vakıf-Şehir İlişisine Bir Örnek: Sivas Şehir Hayatında Vakıfların Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- DEMİRTAŞ, Hasan, “Vakıf Araştırmalarında Kaynak Olarak Hurufat Defterleri: Kangırı Örneği”, *Vakıflar Dergisi*, S.37, 2011, s.47-92.
- EROĞLU, Haldun, “Osmanlıya Karşı Savaşan Bir Osmanlı Şehzadesi: Şehzade Ahmet’in Oğlu Şehzade Kasım (907/1501-924/1518)”, *OTAM*, S.13, Ankara 2002, s.227-236.
- EMECEN, Feridun, “Cebelü”, *DİA*, C.7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s.188-189.
- _____, “Gülbahar Hatun”, *DİA*, C.14, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s.230-231.

- _____, “İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, C.43, S.43, 2014, s.67-92.
- _____, “Şehzadenin Mutfağı”, *Soframız Nur Hanemiz Mamur*, Suraiya Faroqhi ve Christoph K. Neumann (Ed.), Alfa Tarih, İstanbul 2016, s.110-111.
- ENVERÎ, Necdet Öztürk (Hzl.), *Düsturnâme-i Enverî (19-22. Kitaplar) [Osmanlı Tarihi (1299-1465)]*, Çamlıca Basım Yayım, İstanbul 2012.
- ERGİN, O. Nuri, *Türk Şehirlerinde İmaret Sistemi*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul 1939.
- EROĞLU, Haldun, *Osmanlı Devletinde Şehzadelik Kurumu*, Akçağ Yayınları, Ankara 2004.
- ERŞAHİN, Seyfettin, “Vakıf Düşüncesini Doğuran Temel Dinamikler Üzerine”, *Vakıf Medeniyeti Sempozyum Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2003, s.27-47.
- ERTUĞ, T. Zeynep, “İmaret”, *DİA*, C.22, TDV Yayınları, İstanbul 2000, s. 219-220.
- EYİCE, Semavi, “Camii (Mimari Tarihi)”, *DİA*, C.7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s. 56-90.
- _____, “Edirne”, *DİA*, C.10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s. 431-442.
- FAROQHI, Suraiya, “Vakıf Administration in Sixteenth Century Konya, The Zaviye of Sadreddin-i Konevî”, *Journal of the Economic and the Social Histor of the Orient*, XVII/2, 1974, s.145-172.
- _____, “Agricultural Crisis and the Art of Flute-Playing: The Worldly Affairs of the Mevlevi Dervishes (1595-1652)”, *Turcica*, XX, 1988, s.43-70.
- _____, *Osmanlılar Kültürel Tarih*. Çağdaş Sümer (Çev.), Akılçelen Kitaplar, Ankara 2018.
- FENDOĞLU, T. Hasan, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kölelik ve Cariyelik Kamu Hukuku Açısından Mukayeseli Bir İnceleme*, BeyanYayınları, İstanbul 1996.
- FISHER, N. Sydney, *Sultan Bayezid Han 1481-1512*, Hazal Yalın (Çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul 2014.

- FREELY, John, *Osmanlı Sarayı Bir Hanedanlığın Öyküsü*, Ayşegül Çetin (çev.), Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.
- GABRIËL, Alberth, *Monuments Turcs d'Anatolie II Amasya-Tokat-Sivas*, Paris 1934.
- GENCA, Elif, “Osmanlı Hukukunda Vakıfların Denetimi (Evkaf-ı Hümayûn Nezareti)”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.LXXII, S.1, 2014, ss. 531-554.
- GENÇ, Mehmet, *Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, *XV. ve XVI. Asırlarda Edirne Paşa Livası Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, Üçler Basımevi, İstanbul 1952.
- _____, “Edirne”, *DİA*, C.10, TDV Yayınları, İstanbul 1994, s.425-430.
- GÜNAY, Ramazan, “Osmanlı Arşiv Kaynakları İçerisinde Ahkam Defterleri: Gelişim Seyri, Muhtevası ve Önemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.17, 2013, s.9-29.
- GÜNER, F.C. Zülfikar, *Aziz Mahmud Hüdayi Külliyesi'nin Kuruluşu ve İlk Yüzyılı*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999.
- GÜVEMLİ, Oktay ve GÜVEMLİ, Batuhan, “Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 46, 2016, s.9-21.
- HAMMER, B. Joseph, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C. I, Üçdal Neşriyat, İstanbul 2003.
- HIEROSOLIMITANO, Domenico, *Bir Yahudi Doktorun Harem, Saray ve İstanbul Hatıraları*, Esmâ Selçuk Demir (Çev.), Yeditepe Yayınları, İstanbul 2017.
- HOCA SADETTİN EFENDİ, Tacü't-Tevârih. C. IV, İsmet Parmaksızoglu (Hızl.), Kültür Bakanlığı Yayınları 305/ Başvuru Kitapları Dizisi/ 5, İstanbul 1992.
- HUART, Clément, “İmaret”, *İslam Ansiklopedisi*, C.5/2, MEB Basımevi, İstanbul 1987,s.985.
- HÜSÂMEDDİN, Hüseyin, AYDIN, Mesut ve AYDIN, Güler (Hızl.), *Abdî-zâde Hüseyin Hüsâmeddin Yasar/ Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti Celîlesi Kuyûd-ı Kadîme-i Arabî Mütercimi/ Amasya Tarihi*, C.I, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Amasya 2013.

İNALCIK, Halil, “Mehmed II”, İslam Ansiklopedisi, C.7, MEB Yayınları, Ankara 1979, s.506-535.

_____, “Bayezid I”, *DİA*, C.5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 231-234.

_____, “Mehmed II”, *DİA*, C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s.395-407.

_____, “Vakıf Medeniyeti”, Geçmişten Geleceğe Vakıf Medeniyeti, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Medeniyeti Yılı 2006 Vakıflar Dergisi Özel Sayısı*, Ankara 2006, s.6-7.

_____, *Seçme Eserler II: Devlet-i Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I Klasik Dönem (1302-1606) Siyasal, Kurumsal ve ekonomik Gelişim*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.

_____, *Seçme Eserler-XII Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-I. (1300-1600)*, Halil Berktaş (Çev.), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2018.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Harem”, *DİA*, C.16, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s.135-138.

_____, “Câbî”, *DİA*, C. 6, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s.529-530.

_____, “Medrese (Osmanlı Dönemi)”, *DİA*, C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s.327-333.

JORGA, Nicoale, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.I, Nilüfer Epçeli (çev.), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009,

_____, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C.IV, Nilüfer Epçeli (çev.), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.

KAPLAN, Salmir, *Hersekzâde Ahmed Paşa: Hayatı ve Eserleri*, , İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2010.

KAPUCU, Davud, “Mehmet Fuad Köprülü'nün İlmi ve Siyasi Hayatı”, *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, C.2020, S.2, 2020, s.205-227.

KARACA, Filiz, “Turhan Sultan”, *DİA*, C.41, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s.423-425.

KAYAHAN, Muammer, “ Yağ Tüketimi ve Sağlık”, *Gıda Mühendisliği Dergisi*, S.9, 2000, s.11-16.

- KAZANCIOĞLU, Habibe, “16. Yüzyıla Ait Bazı Vakfiyeler Işığında Osmanlı Dönemi İmaretleri”, *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.10, S.53, s.283-301.
- KAZICI, Ziya, *Osmanlı Vakıf Medeniyeti*, Bilge Yayınları, İstanbul 2003.
- KELEŞ, Hamza, *Vakfiyelerine Göre Yozgat Vakıfları (1400-1920)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996.
- KESKİN, Ö. Özkan, *Başlangıcından 19. Yüzyıla Kadar Trabzon Gülbahar Hatun Vakfı*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Samsun 2018.
- KESKİN, M. Çağhan, “II. Bayezid Dönemi Amasya Çevresinde Yerel Bir Bani: Hızır Paşa Oğlu Mehmed Paşa”, *İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Art Sanat Dergisi*, S.5, 2016, s.63-82.
- KILINÇ, Aslıhan, *XV ve XVII. Yüzyıllar Arasında Anadolu Üzerinden Kudüs'e Giden Batılı Seyyahlar ve Anadolu Hakkındaki İzlenimleri*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya 2014.
- KOCA, Salim, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.
- KOCASLAN, Murat, *IV. Mehmed Saltanatında Topkapı Sarayı Haremi İktidar, Sınırlar ve Mimari*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2014.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad, *İslam ve Türk Hukuku Tarihi Araştırmaları ve Vakıf Müessesesi*, Akçağ Yayınları, İstanbul 2006.
- KUNTER, Baki, “Türk Vakıfları ve Vakfiyeleri Üzerine Mücmel Bir Etüd”, *Vakıflar Dergisi*, S.1, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1938, s.103-130.
- KURT, İsmail, “Vakıf Müessesesi XV. ve XVI. Asır Vakıfları”, *XV. ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler*, Abdülkadir Özcan (Ed.), Ensar Neşriyat, İstanbul 1997.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, “Süleyman II”, *İslam Ansiklopedisi*, C.IX., s.155-170.

- KÜTÜKOĞLU, S. Mübahat, *Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisadi Yapısı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.
- MCNEILL, H. William, *Dünya Tarihi*, Alâeddin Şenel (Çev.), İmge Kitabevi, Ankara 2015.
- NEŞRÎ, M. Mehmed, *Cihânnümâ (Osmanlı Tarihi 1288-1485)*, Necdet Öztürk (hızl.), Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2008.
- OKUR, Münevver, *Cem Sultan Hayatı ve Şiir Dünyası*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.
- ORBAY, Kayhan, *The Financial Administration of an Imperial Waqf in an Age of Crisis: A Case Study of Bâyezid II's Waqf in Amasya (1594-1657)*, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2001.
- _____, “Vakıf Muhasebe Defterlerinde Aynî Toplanan Tarımsal Gelirler ve Aynî Giderlerin Fiyatlandırılması ve Tarihsel Fiyat Endekslemeleri Konusunda” *Osmanlı Araştırmaları*, S. XXIV, İstanbul 2004, s.292-293.
- _____, “16. Ve 17. Yüzyıllarda Bursa Ekonomisi: Sultan Çelebi Mehmed Yeşil İmareti'nin Mali Tarihi 81553-1650”, *OTAM*, S.22, 2007, s.125-158.
- _____, “Edirne Muradiye Vakfı'nın Mali Yapısı ve Gelişimi (1589-1647)”, *Belleten*, S.283, C.LXXVIII, Ankara 2014, s.989.
- _____, The “Celâlî Effect” on Rural Production and Demography in Central Anatolia the Vaqf of Hatuniyye (1590s to 1638)”, *Acta Orientalia Acedemiae Scientiarum Hung*, Volume 71 (1), 2018, s.29-44.
- ORTAYLI, İlber, “Bizim Medeniyetimizde Vakıf Müessesesi Çok Önemlidir”, Geçmişten Geleceğe Vakıf Medeniyeti, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Vakıf Medeniyeti Yılı 2006 Vakıflar Dergisi Özel Sayısı*, Ankara 2006, s.26-30.
- ORUÇ, B. Adil, *Oruç Beğ Tevârih-i Âl-i Osman [Osmanlı Tarihi 1288-1502]*, Necdet Öztürk (hızl.), Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2007.
- ÖNKAL, Ahmet ve BOZKURT, Nebi, “Camii (Dini ve Sosyo-kültürel Tarih)”, *DİA*, C.7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s.46-56.

ÖZ, Mehmet, “Tahrir”, *DİA*, C.39, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s.425-426.

ÖZCAN, Abdülkadir, “Kapıcı”, *DİA*, C.24, TDV Yayınları, İstanbul 2001, s.345-347.

_____, “Köprülüzâde Fazıl Mustafa Paşa”, *DİA*, C.26, TDV Yayınları, Ankara 2002, s.263-265.

_____, “Süleyman II”, *DİA*, C.38, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s.75-80.

ÖZGEN, Mutlu, *Şehr-i Meydan Tokat*, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2017.

ÖZGÜDENLİ, G. Osman, “Vakfiye”, *DİA*, C.42, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s.465-467.

ÖZTÜRK, Necdet, “Selçuklu Osmanlı Ulaşım Sisteminde ve Ticaretinde Tokat’ın Yeri”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (02-06 Temmuz 1986)*, S. Hayri Bolay vd. (Hızl.), Tokat 1987, s.71-80.

_____, *Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983.

_____, *Türk Yenileşme Tarihi Çerçevesinde Vakıf Müessesesi*, TDV Yayınları, Ankara 1995.

_____, “Mütevelli”, *DİA*, C.32, TDV Yayınları, İstanbul 2006, s.217-220.

_____, “Fatih Vakfiyelerinde Şehircilik”, II. Uluslararası İstanbul’un Fethi Sempozyumu (30-31 Mayıs) 1 Haziran 1997, *İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları*, İstanbul 2006.

PAKALIN, M. Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.I, MEB Yayınları, Ankara 1993.

_____, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, MEB Yayınları, Ankara 1993.

PAMUK, Şevket, *Osmanlı Ekonomisi ve Kurumları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

_____, *Osmanlı - Türkiye İktisadî Tarihi 1500-1914*, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.

- _____, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017.
- PANTIK, Ramazan, *Atik Valide Sultan Külliyesi (1686-1727)*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2014.
- PEÇEVİ, İbrahim, *Peçevi Tarihi*, C. I, Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal (Hızl.), Kültür Bakanlığı/ 467 Başvuru Kitapları/1, Ankara 1992.
- _____, *Peçevi Tarihi*, C. II, Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal (Hızl.), Kültür Bakanlığı/ 467 Başvuru Kitapları/1, Ankara 1992.
- PEIRCE, P. Leslie, *Harem-i Hümayun Osmanlı İmparatorluğu'nda Hükümranlık ve Kadınlar*, Ayşe Berktaş (çev.), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2016.
- PENZER, M. Norman, *Harem*, Alfa Tarih, İstanbul 2015.
- POLAT, Süleyman, “Osmanlı Devleti'nde Nüzul Vergisinin Teşkili ve Gelişimi: XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı Ekonomisini Nüzul Vergisi Üzerinden Değerlendirmek”, *Belleten*, C.LXXXII, S.295, Aralık 2018, s.829-862.
- RODED, Ruth, “Quantitative Analysis of Vaqf Endowment Deeds: A Pilot Project”, *Osmanlı Araştırmaları*, S.9, 1989, s.51-76.
- SABIRLI, Tijen, *Vakfiyesi ve Muhasebe Kayıtları Işığında Nur Banu Atik Valide Sultan Vakfı*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2012.
- SAĞIR, Yusuf, “Osmanlı Su Vakıfları”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S.15, 2016, s.445-473.
- SAĞIRLI, Abdurrahman, *Mehmed b. Mehmed Er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-tevârih ve'l-ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osman'ı (Metinler ve Tahlilleri)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Bu Mülkün Kadın Sultanları*, Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul 2015.

SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2007.

SARICA, Kemal, *XV. Yüzyıl Tarihçilerinden Kemal Selâtin-Nâme (1299-1490)*, Necdet Öztürk (haz.), TTK Basımevi, Ankara 2001.

SAYDAM, Abdullah, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Kitabevi Yayıncılık, İstanbul 2015.

SAYIN, A. Vefik, *Tekalif Kavaidi: Osmanlı Vergi Sistemi*. Maliye Bakanlığı Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara 1999.

SELÂNİKÎ, E. Mustafa, *Tarihî Selânikî*, C.II, Mehmet İpşirli (Haz.), TTK Yayınları, Ankara 1999.

SERTOĞLU, Mithat, “Osmanlı İmparatorluğu’nda XV. ve XVI. Asırlarda Girişilen Toprak Reformları”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.35, 1970, s.68-71.

_____, “Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Toprak Dirliklerinin Çeşitli Şekilleri”, VI. *Türk Tarih Kongresi (20-26 Ekim 1961)*, C.1, TTK Yayınları, Ankara 2011, s.281-293.

_____, *Osmanlı Tarih Lügatı*, Kurtuba Kitap Yayıncılık, İstanbul 2015.

SEZEN, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın Nu: 21, Ankara 2006.

SİNGER, Amy, *İyilik Yap Denize At Müslüman Toplumlarda Hayırseverlik*, Ali Özdamar (Çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

_____, *Haydi Sofraya Mutfak Penceresinden Osmanlı Tarihi*, Pelin Tünaydın (Çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul 2015.

SÖNMEZ, S. Erdem, *Annales Okulu’nun Türkiye’deki Tarih Yazımına Etkisi: Başlangıçtan 1980’e*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2008.

SÜREYYA, Mehmed, *Sicill-i Osmanî*, C.1, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

_____, *Sicill-i Osmanî*, C.2, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

_____, *Sicill-i Osmanî*, C.4, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

_____, *Sicill-i Osmanî*, C.5, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1996.

SPANDUNIS, Theodoros, *Osmanlı Sultanları*, Donald M. Nicol (hızl.), Necdet Balta (çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul 2015.

ŞAHİN, İlhan ve EMECEN, M. Feridun, “XV. Asrın İkinci Yarısında Tokat Esnafı”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, VII-VIII, İstanbul 1988, s.287-308.

ŞAHİN, U. Şaziye, 17. Yüzyıl Anadolu’da Vakıf Muhasebesi: Tokat Hatuniye Vakıf Muhasebesi Örneği, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Tokat 2014.

ŞAKİROĞLU, H. Mahmut, “Cem Sultan”, *DİA*, C.7, TDV Yayınları, İstanbul 1993, s.283-284.

ŞENER, N. Nilgün, “ Fatih Camii Külliyesi Hazire Duvarları ve Çeşmelerin Restorasyonu İle Sponsor Olarak Restore Edilen Türbeler/ Restorations of Fatih Mosque’s Cemetery Walls-Fountains and Sponsored Restorations of Tombs”, *Vakıf Restorasyon Yıllığı*, S.7, İstanbul 2013, s.165.

ŞİMŞEK, İ. Halil, “ Mehmed Emin Tokadî”, *DİA*, C.28, TDV Yayınları, Ankara 2003, s. 467-468.

_____, “ Mehmed Emin Tokadî’n in Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Şahsiyeti”, C.III, *Tokat Sempozyumu (01-03 Kasım 2012)*, Tokat 2012, s.389.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Valide Sultanlar ve Harem Osmanlı’nın Sır Dünyası*, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

_____, *Otağ II: Emir Timur*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

ŞİŞMAN, Nazife, *Mehmed Tahir Ağa*, Türk Mimarisinde İz Bırakanlar I. T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Afşar Matbaacılık, Ankara 2015.

TAŞKIN, Ünal, *Osmanlı Devleti’nde Kullanılan Ölçü ve Tartı Birimleri*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2005.

TABAKOĞLU, Ahmet, “Resim”, *DİA*, C.34, TDV Yayınları, İstanbul 2007, s.583.

- _____, *Türkiye İktisat Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul 2017.
- TEKTAŞ, Mehmet, “Enderun Cami”, *DİA*, C.11, TDV Yayınları, İstanbul 1995, s.187.
- THYS-ŞENOCAK, Lucienne, *Hadice Turhan Sultan Osmanlı İmparatorluğu’nda Kadın Baniler*, Ayla Ortaç (çev.), Kitap Yayınevi, İstanbul 2009.
- THUASNE, Louis, *Djem-Sultan fils de Mohammed II, frère de Bayezid II (1459-1495) D’après Les Documents Originaux en Gran de Partie Inédits*, Étude Sur La Question D’orient á La Findu XV e Siécle, Paris 1892.
- TOK, Özen, *XIX. Yüzyıl Ortalarında Kayseri Vakıflarının Arazi Gelirleri*, Çizgi Kitabevi, Konya 2015.
- TOURNEFORT, Joseph, *Tournefort Seyahatnamesi*, Stefanos Yerasimos (Ed.), Kitap Yayınevi, İstanbul 2013.
- TURAN, N. Ahmet, “Mahremiyetin Muhafızları Darüssade Ağaları”, *Osmanlı Araştırmaları XIX.*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1999, s.123-148.
- TURAN, Şerafettin, “Bayezid II”, *DİA*, C.5, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s.234-238.
- _____, “Hersekzâde Ahmed Paşa”, *DİA*, C.17, TDV Yayınları, İstanbul 1998, s.235-237.
- UĞUR, Yunus, “Şer’iyye Sicilleri”, *DİA*, C.39, TDV Yayınları, İstanbul 2010, s.8-11.
- ULUÇAY, M. Çağatay, *Osmanlı Sultanlarına Aşk Mektupları*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001.
- _____, *Harem II.*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.
- _____, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.
- _____, *Haremden Mektuplar*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.
- UNAN, Fahri, *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- UYSAL, A. Osman, “Tokat’taki Osmanlı Camileri”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (02-06 Temmuz 1986)*, S. Hayri Bolay vd. (Hızl.), Tokat 1987, s.328-337.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK Basımevi, Ankara 2011.

- _____, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, TTK Basımevi, Ankara 1988.
- ÜNAL, M. Ali, “XVI. Yüzyıl Sonlarında Bir İltizam sözleşmesi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.6, S.1, 1991, s.59-77.
- ÜSTEK, Fatma, 984 (1576) *Tarihli Defter-i Evkâf-ı Rum’a Göre Tokat Merkez Kazası Vakıf Kayıtları*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1985.
- YAZIR, M. Hamdi, *Kuran-ı Kerim ve Renkli Kelime Meali*, Seda Yayınları, İstanbul 2012.
- YEDİYILDIZ, Bahaeddin, “Müessese-Toplum Münasebetleri Çerçevesinde XVIII. Asır Türk Toplumunu ve Vakıf Müessesesi”, *Vakıflar Dergisi*, C.XV, 1982, s.23-53.
- _____, “XVIII. Asır Türk Vakıf Teşkilatı”, *Tarih Enstitüsü Dergisi (Prof. Tayyip Gökbilgin Hatıra Sayısı)*, S.XII, İstanbul 1982, s.171-190.
- _____, “Türk Vakıf Kurucularının Sosyal Tabakalaşmadaki Yeri 1700-1800”, *Osmanlı Araştırmaları*, C.III, İstanbul 1982, s.143-164.
- _____, “Vakıf İstılahları Lügatçesi”, *Vakıflar Dergisi*, S.XVII, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 1983, s.55-60.
- _____, “XVIII. Asır Türk Vakıflarının İktisadî Boyutu”, *Vakıflar Dergisi*, C.XVIII, Ankara 1984, s.5-41.
- _____, “Vakıf İncelemelerinde Metod Araştırmaları”, *Vakıf Haftası (3-9 Aralık 1984)*, Ankara 1985, s.16-19.
- _____, *Institution du Vafq au XVIIIé Siècle en Turquie-étude Socio-Historique*, Ankara 1985.
- _____, “Vakıf”, *İslam Ansiklopedisi*, C.13, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, s.171-172.
- _____, “İslam’da Vakıf”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, C.XIV, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, s.19-68.

- _____, “Hayrat Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi*, (Prof. Dr. İsmail Ercüment Kuran’a Armağan), XXVII/1-2, 1989, s.277-284.
- _____, “Türk Kültür Sisteminde Vakfın Yeri”, *Türk Vakıfları*, Z. Baloglu (Ed.). *Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı Yayınları*, İstanbul 1996, s.40-47.
- _____, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi: Bir Sosyal Tarih İncelemesi*, TTK Yayınları, Ankara 2003.
- _____, “Eserden Müessire: Türk Hayrât Siteleri ve Fikri Arka Planı”, *Vakıf Medeniyeti Sempozyum Kitabı*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2003, s.17-27.
- _____, “Vakıf (Tarih)”, *DİA*, C.12, TDV Yayınları, İstanbul 2012, s.479-486.
- YILDIRIM, Zafer ve HAYIRLIOĞLU, İ. Nezaket, “Mühimme Defterlerinin Tarih Araştırmaları Açısından Önemi, 82 numaralı Mühimme Defteri Örneği”, *Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 3(2), 2019, s.205-214.
- YILDIZ, Murat, *Balkanlar’daki Osmanlı Vakıf Mirasından Amca Hasan Ağa Vakfı*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2012.
- YİĞİT, Ahmet, *XVI. Yüzyıl Menteşe Livası Vakıfları (338) Numaralı Mufassal Evkaf Defteri H.970/M.1562*, Barış Platin Kitabevi, Ankara 2009.
- YİNANÇ, M. Halil, “Bayezid I”, *İslam Ansiklopedisi*, C.2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1986, s. 369-392.
- YÜKSEL, İ. Aydın, “Hatuniye Camii”, *DİA*, C.16, TDV Yayınları, İstanbul 1997, s.500-501.
- YÜKSEL, Hasan, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Hayatında Vakıfların Rolü (1585-1683)*, Sivas Dilek Matbaası, Sivas 1998.
- ZEYREK, S. Özlem, *Kadın Vakıfları: Kütahya Örneği (1789-1923)*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2007.

ZINKEISEN, W. Johann, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, Nilüfer Epçeli (Çev.), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2011.

İnternet Adresleri

Vakıflar Genel Müdürlüğü, <https://www.vgm.gov.tr/>. E.T. 05.09.2019.

EKLER

Ek 1: Tokat Gülbahar Hatun Vakfı Vakfiyesi¹⁰⁹⁷

¹⁰⁹⁷ Vakfiyeye ait görüntüler 2005 yılında Ali Açık ve Abdurrahman Sağır tarafından gözden geçirilerek hazırlanmış olan eserden alınmıştır. Ali Açık-Abdurrahman Sağır, *Osmanlı Döneminde Tokat Merkez Vakıfları- Vakfiyeler I. Cild*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın no: 17, Araştırma Serisi No: 8, Tokat 2005, s.179-193.

Gülbahar Hatun Vakfı Vakfiyesi¹. (898.11.21/1493.09.03)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي خلق الخلايق بحكمته و جعل الملوك سبباً لانتظامهم في ملكه بقدرته و
قدّر في الازل ارزاقهم لمعاشهم بلطفه و انار قلوب الابر...² بانوار معرفته و لهت عقول العقلاء في
بيداء كبريائه و غرفت افهام الراسخين من العلماء في بحار عزته شهدت الممكنات بآيات وجوب
وجوده و اقرت الضماير والافواه بربوبيته خرّت الجسبان والاذقان ساجدة لهيبته و جرت الرياح
والمياه خاضعة بامرّه و مشيته تعالت الارّه عن ان يحيط بها التحديد و جلّت نعمائه عن ان يحصرها
التعديد هو الذي ينزل الغيث من بعد ما قنطوا و ينشر رحمته وهو الولي الحميد نحمده حمداً يوافي
نعمه و يكافي كرمه معترفين بالقصور عن ادا حق حمده و قضاء كنه شكره قايلين ما قال به النبي
الكريم الاكرم والرسول الحليم المحترم سلطان سادات العرب والعجم صلي الله عليه وسلم سبحانه
ما عبدناك حق عبادتك سبحانه ما شكرناك حق شكرناك والصلوة والسلام علي من ايدّه الله تعالى
بنصره و بالمؤمنين النبي الامي الذي يتلو عليهم اياته و يزكيهم و يعلمهم الكتاب والحكمة و ان
كانوا من قبل لفي ضلال مبين سيّد الانبياء والمرسلين ما مخاطب بقوله تعالى وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً
لِّلْعَالَمِينَ³ و علي اله الاكياس المتعالمين عن الادناس علوا كبيرا الامثال الذين يهد الله ليذهب عنهم
الرجس و يطهرهم تطهيراً و علي اصحابه العظام الخيرة الاصفيا و اتباعه الكرام البررة الاتقياء⁴
ثبت عندي ما فيه من اصل الوقف و شرايطه و مصارفه و حكمت بصحته و لزومه و انا

الفقيه علي بن شيخ احمد القاضي بالعسكر المنصور في ولاية اناتولي

... مضمون هذه الوقفية موافقا للشرع القويم ... و امضيت الحكم الذي فيها و انا اقد

الوري محمد بن مصطفى بن الحاج حسن القاضي بالعسكر المنصور في ولاية الروم⁵

Kayd-şüd be-defter-i Muhâsebe-i Haremeynü's-şerîfeyn bâ-emr-i
hümâyûn-ı şevket-makrûn fî 24.S. sene 1180⁶.

و بعده فقد وضع عندالمجرب الكامل و صحّ لدي المهذب العاقل بل الخليع الغافل
والوضع الذاهل انّ الدنيا الدنية ماوي البلية و مئوي الرزية دار عبور و فرار لا دار حبور و قرار
منزل تزود و ارتحال و موطن فناء و انتقال معدومة البقاء مملوّ ساكنها بالتعب والشقاء دابها ان
تمرّ مرّ السحاب و تغرّ غرّ السراب ليس لنازلها مجال الاقامة و لالراحليها الا الجسرة والندامة
عروس مكاراة و عجوز غدّارة امرّ تقبل اولادها ثمّ تلطم و ترضع بينها قليلا ثمّ تظمّ اقبالها منوط
بادبارها و كماله مربوط بزوالها شرورها اضعاف سرورها و قبورها اكثر من قصورها لاثبات
لنعيمها كطلّ زایل و لاقرار لمقيمها كضيف راحل اولها رفعة المنازل والمقصور و اخرها ظلمة

المحافر والقبور فالعاقل من لا يركن الي الذاتها المشوبة بالسيم و لا يميل الي مسراتها المعقبة بالغم فطوب لمن قصر امله و حصر عمله و اتقى الله في اوقاته حق تقاته و قصر علي الطاعات ساعاته و نشم في ادخار الزاد و اقصر علي اقتناء العدة والعتاد ليوم المرجع والمعاد واعتبر بالوعد والايعاد عن قول الله سبحانه و تعالي مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ⁹ واجتهد كل الاجتهاد وليعن النظر ببصيرة الفؤاد في قوله عز و جل مثل الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ⁹ ابتغاء (s. 406) مرضات الله و تثبيتا من انفسهم كمثل حبة بربوة اصابها وابل فانت اكلها ضعفين فان لم يصيبها فطل والله بما تعملون بصير و في قوله عز و جل الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ¹⁰ و تأمل فيما قال سيدالبشر شفيع الامة يوم لاحشر مفخر الوري خير من يمشي علي الثري صلوات الله تعالي عليه سلامه، إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا من ثلاث : صدقة جارية أو علم ينتفع به أو ولد صالح يدعو له¹¹ في سبيل الله تعالي و فيما قال عليه افضل الصلوات و اكمل التحيات، ليس لك من دنياك آلا ما اكلت فافينت او لبست فابليت او تصدقت فابقيت¹² و فيما قال عليه الصلوة والسلام صلوة دائمة الي يوم الحشر والقيام، الرجل تحت ظل صدقته حتي يقضي بين الناس¹³ و من جملة من خصه الله تعالي بتوفيق الاتيان بما اشير اليه من الاعمال الحسان علي حضرة من اتاه لله تعالي بسعة لطفه نعيما و ملكا كبيرا و اولاه الاولاه من السلطنة والحكومة والحكمة و من يؤتي الحكمة فقد اوتي خيرا كثيرا و وفقه لتأييد الدين المتين و تبديل شمال الكفرة والمتمردين و ازال ظلمات الكفر عن الروم بسيفه و سنامه و ملأها امنا و امانا و يمنا و ايمانا بعدله و احسانه وهو السلطان الاجل الاعظم والحاقان، المبجل المكرم، مالك رقات الامم ظل الله تعالي في العالم سلطان سلاطين العرب والعجم والترك والديلم، النافذ حكمة المطاع في اطراف البر و اكناف اليم هو الشمس قدرا والملوك كواكب متي الشمس تبد و تضمحل الثواقب حافظ بلاد الله، حامي عباد الله، القايم بامر الله المجاهد في سبيل الله لاعلاء كلمة الله المؤيد من السماء بالفتح المبين، المظفر علي الاعداء الخمسة الاف من الملائكة المسومين يؤجج يوم الحرب، والجو مظلم لحرق الاعادي في ردينية اللطي و يمطر يوم الجود من غيم كفه علي

راحة السؤال ساحته الندي رافع سماء الانصاف بعمد رأفته، قانع الجور والاعتساف، بسوارم هيئته خليفة الله علي خليفته بحرا و برأ و بيده ازمة ملوك الممالك قاطبة و طرا، خليفة ملك الافاق، سطوته والحق كان مداه اية سلكا يحوم حول ذراه العالمون كما تري الحجيج بيت الله معتركا ناصر اولياء الله الملك العلّام، قاهر اعدائه بالصارم الصمصام، منكس رؤس الكفرة والاصنام، صاحب الجوار المنشئات في البحر كالاعلام، مارَ سرادقات الامن والامان علي الانام، ممهد قواعد احكام الاسلام، مستخدم اكابر الاطراف والافاق، مالك سرير السلطنة بالارث والاستحقاق، محرز قصبات السبق في مضمار العدل والاحسان والعلم والفضل والعرفان من اطاعه فهو مجتهد مصيب و من عصاه فماله في الآخرة من نصيب ملكي الحصال، فلكي الجلال، مظهر الجلال الرباني و منظر الجمال السبحاني، ثالث القمري محيي مآثر العمرين، صاحب النفس القدسيّة والكمالات الانسيّة والهدايات التهيّة والعنايات السنية سلاله السلاطين الكبار، خلاصة الحواقين الفخال جلّ فضاء محمده عن مرور الافهام و رل عن سلوك ميدان مدحته اقدام الحجي والاهام لا يدرك الواصف المطري خصايصه و ان بك سابقا في كل ما وصفا و ليس يزيد الشمس نورا و بهجة اطالة ذي وصف و اكنار ماحد امير المؤمنين و امام المسلمين شمس سماء السلطنة والدولة والدين، سمي سلطان الاولياء والعارفين المخصوص بمزيد عواطف رب العالمين الاهو سلطان وضع شرف شرفه اقدامها علي هامة الافلاك رفعة و كمالا والتي مظلة دولته طنابها علي رقية الشمس نمزة و جمالا السلطان ابن السلطان السلطان بايزيد خان ابن المرحوم السلطان محمد خان خلدالله سبحانه ملكه و سلطانه و اوضح علي العالمين برهانه و رحمه اسلافه و اعزّ اخلافه و لازال اعلامه شوكنه منشورة في الافاق و اولياء دولته منصورة الي يوم التلاق و شمس علائه محروسة عن الكسوف و اقمار بهائه محفوظة عن الحسوف كروضة تضحك من فوقها الازهار و جنته تجري من تحت الانهار ماحد الفلك الدوّار و ترنم العادل في الاسحار فانّ تلك الحفرة العالية السلطانية الحاقانية المجاهدية المرابطية المشاغرية زين الله سراير العز والخلافة بوجوده و افاض علي العالمين اثار عدله و جوده و ضافع الله تعالي قدر و شرح بانواع المعارف صدره و وفقه لسلوك سبيل المبررات و اعانه علي تقديم صنوف الخيرات و ايده في فعله و نيته و اطفره علي كل مأمول و امنيته ما هادي الحمام علي العرعر و ناح و نضوع العرار في النجد و فاح لما راي بعين البصيرة، انّ الدنيا مزرعة الآخرة لا دار البقاء و الاقامة¹⁴ و سمع قول الله تبارك و تعالي مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ¹⁵ (s. 407) و تيقن بعين اليقين بفضل الله الملك المعين ما قد ثبت بضرب من البرهان في الشرع اللازم الازعان من ان الصدقة من الاعمال الحسان لاسيما صدقة يستعان بها في الاعمال الشرعية والاستكمال بالعلوم الحقيقة والمعارف الالهية امر بناء العمارة العامرة المشرفة العالية الموصوفة باوصاف الكمال والاستحسان المؤسس بنيانها علي تقوي من الله و رضوان في باطن بلدة توقات حرسست عن البلية والافات و امر ايضا بناء المدرسة السامية كالجنة العاليه والروضة النامية في باطن

البلدة المذكورة المستغنين عن التحديد والتوصيف والتبيين والعريف لشهرتها في مكانهما ثم وقف العمارة المذكورة بجملة مالها من الحدود والحقوق والتوابع والالواح والمطبخ والمخزن والمخبر والمخياء والمحطب والاصطبل والميضاء والمحوطة وغيرها وجميع ما فيها من الالات والاسباب والالوان النحاسية والحديدية وغيرها لروح والدته المرحومة المدعوة گلبهار خاتون بيض الله عزتها ونور حفرها علي مصالح الواردين فيها والصادرين عنها من الفقراء والمساكين وغيرهم ووقف المدرسة المذكورة ايضاً لروح والدته المرحومة المزبوره علي مصالح طلبه العم الساكين فيها وقفاً صحيحاً شرعياً وحسباً صريحاً مرعياً جامعاً لضوابطه حاوياً لشرايط خالياً عن موانعه عارباً عن قواطعه تباتلاً جازماً مرضياً مرعياً بلزومه مقضياً ثم وقف وحسب السلطان المشارليه لازال بالفضل والعدل في الافاق مشاراليه لروح والدته المغفورة المزبورة علي مصالح العمارة والمدرسة العاليتين العامرتين بنية صافية وطوبة خالصة ماهو له وملكه وبيده وقبضية وتحت تصرفه وحوزته الي ان وقع عليه الوقفية وهو الوقف الاتي ذكره فيما بعد مفصلاً فمن ذلك جميع القري والمزارع والموقوفات الكاينة في ناحية مجيد اوزي و لما توقف التحرير لها والتعيين علي سبيل الانكشاف والتبيين علي تعيين حد يحيط الناحية مجيد اوزي ذكر الحد الجامع لتلك الناحية اولاً لتمييز تلك الاوقاف عند الناظر اخرأ وهو ينتهي من القنطرة المدعوة بفال طاش و الي ترلو ديه و الي المله طاغي و الي موطي ويرانى و الي قوري بيكار و الي يري بيكارى و الي بوكت باشى و الي حصار قواق بيكارى و الي ايوب باغى و الي قرجه اوزن و الي قزبل قوي و الي قاب كومله و الي كمال يوردي و الي ايروجه ديه و الي تغي قوم و الي كول بيكار و الي صرقلو زيارت و الي قوردانى و الي سونج جقورى و الي موملوجه قيا و الي اورس قيا و الي قري مشهد و الي علاء الدين طاشى و الي البنكلو كويروسي و الي قريلر سيني و الي خوك بيكارى و الي قره بيكار و الي ميانه سلطان و الي كوك ديه و الي اق بيكار و الي طنقوش و الي طان ديه و الي قيرلوجه و الي ابك سنورى و الي قواق الاكى و الي اغجه كچلو و الي اوج قوي و الي اق ديه و الي يصي چال و الي اخلاط و الي تاي بوغه الاكى و الي طاطو قياسى و الي صارو قيا و الي فال طاشى و من جملة تلك الاوقاف الداخلة في الحد المذكور نصف الحصه المالكية مع جميع الديوانى من قرية يصي قشلا مع توابعها تنتهي حدودها من القنطرة المدعوة بدكن طاش الي طريق حصارجق و الي تولو ديه و الي المله طاغى و الي اورته اغيل و الي فكلى يولى و الي كيللك دره سى و الي كونيت و الي كويروى و الي ياز يوردي و الي اغو دره سى و الي قورد قبانى و الي كويلوجه باشى و الي قرجه قيا و الي الك صوي صره صو ارماغه قرشدوغي بير و الي صو صره دكن طاش و منها نصف الحصه المالكية و ثمانية اتساع النصف الاخر المالكى مع جميع الديوانى من القرية المدعوة بيوز بكى تنتهي حدودها شرقياً الي حد يصي قيشله و قبلها الي قوشماجلر و غربياً الي كول دره سى صره دكلو طاش و الي ديه طام و الي جوقر ويرانده كى قيا و الي صاروبار باشى و شمالياً الي قوردانى و منها جميع المالكى والديوانى من القرية المدعوة ببيان و قد يسمي بباد ايمره؟ تنتهي حدودها شرقياً الي حد يوزبكى و غربياً الي صاروقيا و يصي قيا و الي القرية المدعوة بجمنت و الي الموضع المعروف

بصمانلق و الي بللق قيا و شماليًا الي حدّ طانون و منها جميع المالكي والديواني من القرية المدعوة ببطان تنتهي حدودها الي نهر چات و الي چويان ديه سي و الي يرمك كدوكي و الي كرش صره ديك چال و الي حصار قلعه سي و الي قوشجي ديه سي و الي بولاد مشهدي و الي النهر و منها النصف المالكي و جميع الديواني (s.408) من القرية المدعوة بكلك مع توابعها تنتهي حدودها الي حدّ بطان و الي باش ترلا و الي يول صره أو قيا و الي اكرجه چام طاشلغي و الي قزله قيشله و الي اغجه ديه و الي يوغن سنور و الي چات ارماغي يري و منها ثمانية اتساع المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة بقزله كوي مع توابعها تنتهي حدودها شرقيا الي حدّ كيللك و شماليا الي نسيم يوردي و الي صارو چاغشاق و الي سورجه قيا و الي قره اغج و الي بچاقچي كچود و الي اسكي ارماق صره يوغن سنور و منها ثمانية اتساع المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة بأمرى باغي مع توابعها تنتهي حدودها الي حدّ قزله كوي و الي قزل سكوباши و الي قرودره و الي ديوان بللغي و الي قوكورجه ديه سي و الي اقجه بيكار و الي اولو يول و الي كويري و الي دكرمن بندي و الي چاي كوي بندي باشي و الي بچاقچي كچودي و الي حدّ قزله كوي و منها ثلثة ارباع المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة بقشلاجق مع توابعها تنتهي حدودها الي چقرجق و الي چاردق اردوج و الي صرتلك دره سي و الي دلكلو ساقز و الي المسيل و الي قولشان چاي و الي سلمان يرندكي قبا اردوج و منها ثمانية اتساع المالكي و جميع الديواني من المزرعة المدعوة بجلي الاكي من توابع أمرى باغي تنتهي حدودها الي قرجه اوزن و الي بيل بيكار و الي كوكجه چوراق و الي داود اويكي و الي قيشله و الي حدّ كيللك و منها ثمانية اتساع المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة بتوركمان اوغلني تنتهي حدودها الي كوكرجنلك ترلا و الي داود اويكي بوغزي و الي چاير اوجي و الي طبل چام و الي ازمان بوغازلندوغي و الي قوز الاكي و الي كوكرجنلك ترلا و منها ثمانية اتساع المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة بجنكه تنتهي حدودها الي قورد قپاني و الي قاب كومله و الي ابقلو و الي كنيسه ديه جوكي و الي چوراق كزي و الي حدّ توركمان اوغلني و منها ثمانية اتساع المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة بسرچلو تنتهي حدودها شرقيا الي حدّ چنكه و شماليًا الي ايروجه ديه و غربيًا الي كونلو بوغزي و قبيًا الي كوكجه لك التنده طاشلوجه بورن و الي لك بيكاري و الي يوغن قره اغج و الي قرودره و الي قوشج ديه سي و الي قزله سكو باشي و منها جميع المالكي والديواني من القرية المدعوة بجقرق مع توابعها حدودها مع توابعها تنتهي الي دريند دره سي و الي صو ارغنده چام و الي كوجلوكز و الي چويان باغي و الي اسرك باغي و الي چاغشاق و الي الوادي و الي المسيل و الي قواقلوجه دره و الي بوكرتلن و الي اجي بادام و الي حدّ قشلاجق و الي قرودره و الي صغرجه قواغي و الي يرمجه اوبك و الي قزل علي دكرمني و الي بورنچقده ميشه و الي النهر و منها جميع المالكي والديواني من القرية المدعوة باوزنجه و لما كانت حدودها مشتبكة غاية الاشتباك ولم ينكشف الحدّ بذكر مسميات جوانبها ذكر مسميات المزرعة مع اسم صاحبها وهي الاتي ذكرها كراسلو چال و چاتلمق و يارباشي و چاي باغي و قزله باغ و قوز دبي في يد حسين بن عادل يوشان الت و

توت دبي و موسي باغي ياني و قره اغج دبي و چاي كناري و حاجي شارمان باغي اوكي و قوم باغ كناري في يد قاسم بن علي چاي كناري و قرك باشي و الياس باغي و باغ ياني و يوقش دبي و طوله حاجي باغي في يد بيرام بن عيسي يوشان الت و قول يري في يد علي بن حمزه قوز دبي و جام قوز و قزل قيا و صو ياني و اقجه قوز و قواق في يد طراق بن الياس طاشلو پاره و قزله ير و كوك پيكار في يد خليل بن محمود قيو پيكار و حاجي كولي و ايلنجق و قره كوجه يورت و يوشان الت و قپلوجه و بقرلوجه في يد عمر بن موسي كوك ير و قپلوجه في يد حاجي احمد بن حاجم اردوج دبي و سلمان پيكاري باشي و امرود دبي و انجير دبي و توت دبي و چاتلمق دبي و بقرلوجه و كوسه قوزي ياني في يد محمد بن يوسف چيق باغي في يد امير حاجي بن اسماعيل خرمانجق في يد پير عمر بن ايوب قري باغي في يد محمد بن علي عمر باغي في يد فضيل بن حمزه اكي باغي في يد و بسل بن فضيل قرچي يوردي في يد ابراهيم بن محمد و منها جميع المالكي والديواني من القرية المدعوة بمزرعة خلقت اوغلني تنتهي حدودها الي يوغن پليد و الي ايوك كزي و الي امت بلكي و الي قمشلو پيكار و الي كرش يولي و الي قارلو دره و الي چتل قيا و الي پليد و الي صو قراكنده قره اغاج و الي كويري باشنده دره و الي بوز ايوك و الي قيوجق و الي طبل ديه و الي يرجه ايوك و منها النصف المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة بجوقور يورت مع توابعها تنتهي حدودها شماليا الي قره كراس و الي طوشنجل (s.409) يواسي و الي كورتن طوقنان و الي سلمان پيكاري و الي كوك طاش و الي صره قواق و لما تعسر تحديد جوانبها الثلاث لامتراجها غاية الامتراج ذكرت مسمياتها مع اسم صاحبها ايضا وهي الاتي ذكرها كوك بير و كنانلك و كوك بول و قوز دبي في يد مراد بن احمد بادام دبي و اسكي كوي و ايت بورني و سكو و خرمانجق و نمازغو و دره باغ في يد عارف بن بايزيد كوك ديه و مهماد ككي و اين دره و كافر حرمان و قمري قوزي و قورجته؟ بادامي و باغ الت و يوشان الت و دانشمند باغي و خضر اوي اوستي و چايرجق باغي في يد طور علي بن حاجي محمود كونت الت و باغ الت و كوكجه طاملري يري و دكرمن اوكي و قوز دبي و دمرلو ديه في يد حسين بن حاجي ايمان چايرجق و طاش اين اوكي و اطا ديه و پورسق پيكاري و پليد دبي و بويك باغ و قاپو اوكي في يد اخي ايمان حاجي بن شادمان سلك يوردي و يونس چوقري و قبا كراس و ايوق و قواقر دبي و او اوكي و مشهد ياني في يد ابراهيم بن عمر قوزغون طاشي و دكرمن يقاسي و اطا ديه سي و اين اوكي و دكلنجك في يد حسن بن رجب باغلي الت و دكرمن اوكي و قاچي باغي و پيكار باغي في يد خضر بن اوليا قوز دبي و قوي پيكار و سلمان دره سي و دكرمن باشي و الما چالو و سلك يوردي و بورجق باغي في يد شعبان بن تكريورمش قره اغاج و صره سوكوند و پيكار باشي و كافر سيني و دمرلو ديه و كجه بصجق و ارق قيسي و كوك قوز دبي في يد علي بن خضر يارباشي و بيلك پيكاري اياغي و قزل قيا و اصماجق و اولوق باشي في يد اسماعيل بن يوسف قوم باغ في يد حمزه كيتي يري في يد نبي باغلر التنده يروك غريسي في يد سليمان قره اغاج دبي و يقا باغ في يد اسماعيل بن يوسف معهم جوك في يد محمد بن امينلك و منها جميع المالكي والديواني من القرية

المدعوة باحمد اوغلني مع توابعها تنتهي حدودها الي ابا قياسي و الي كنيسة و الي ايك الوج و الي جوراق و الي صارو طاش و الي مابين ارض سلمان حاجي و بين ارض عماد و الي قره كول باشنده بوكورتلن و الي ايواتي اوغلي تارلاسي و الي اويوق و الي نمازلغو و الي امجك قيا و الي طارو كچدي و الي قري سنله و الي حد تاتار علي و منها جميع المالكلي والديواني من القرية المدعوة بتاتار علي حدودها تنتهي الي قيا و الي تكنه طاش و الي يرو قيا و الي قلعه بوييني و الي كافر خرمني و الي قري مشهد و الي كجور و الي دكرمن جوقري و الي امجك قيا و الي قرو قوغه و الي حصار قيا و الي جوراق كرنيشي و الي قره بيل و الي اوينجي قياسي و الي قزبل ديه و الي يوند قسوغلي و الي اودن يولي و الي قوزولق و الي سورجه قيا و الي تكنه طاش و منها النصف المالكلي و جميع الديواني من القرية المدعوة بتوت باغي و يقال لها ايضا بتوت اغاجي مع توابعها تنتهي حدودها الي قزبل قيا و الي اق صنقور و الي شعيب و الي اوينجي قياسي و منها جميع المالكلي والديواني من القرية المدعوة بويرانجق مع توابعها تنتهي حدودها الي ياروجه اويوك و الي كسوك طاش و الي صره سوكوند و الي المله باغي و الي كوپروجك و الي دوه اولن و الي بلوكر طام و الي طار يول و الي ارمغان قياسي و الي ايو يولي و الي منكلن و الي كول بيكار و الي صروجه قيا و الي دتركن سيدي و الي طاغلو اردوج و الي اسكي دره جك و الي يرجه اويوك و منها جميع المالكلي والديواني من القرية المدعوة بكوينك اغيلي مع الموضع المشتهر بقواقلو بوك تنتهي حدودها الي ديتره كن دده دكي بوك قيا و الي جتال امرود و الي صرجه قيا و الي اوج قيا و الي قره موق بيكاري و الي حد خلقت اوغلاني و منها جميع المالكلي والديواني من القرية المدعوة بموسي كوي المقيد في الدفتر السلطاني بمزرعة عيسي تنتهي حدودها الي يوغن سنور و الي كيك اردوجي و الي اريك يولي و الي ...⁶ مشهدي و الي جاير باشنده يغلا چاقل و الي چايرده قيا اردوج و الي قويوق قره اغج يري و الي صره قره اغج و الي باش امرود و الي طاغلو قواق و الي قيو طاش و الي دكلو قيا و منها جميع المالكلي والديواني من القرية المدعوة بقارغو مع توابعها تنتهي حدودها الي چاتك اسكي ارماق و الي يغلو طاش و الي كوسره لك و الي اق قيا و الي بورچق ديه و الي صارو اين و الي قزبلجه لر و الي اطا ديه و الي ارماق و منها ثلثه ارباع المالكلي و ثمانية اتساع الربع الباقي المالكلي و جميع الديواني من القرية المدعوة بدوله و منها النصف المالكلي و جميع الديواني من القرية المدعوة بابيك و منها جميع المالكلي والديواني من المزرعة المدعوة بمزرعة ساوجي و منها جميع المالكلي من القرية (s. 410) بسرايچق و منها جميع المالكلي من القرية المدعوة بقراي و منها جميع المالكلي من القرية المدعوة او يري باغ و منها ثمانية اتساع المالكلي من القرية المدعوة بچات و منها سبعة اتساع المالكلي من القرية المدعوة ببوركجي و منها المواضع الداخلة في حدود القرى الموقوفات المذكورات الموقوفة بحسب وقفية تلك القرى كلها أو بعضها منها موضع معروف بچالو چايري و منها موضع معروف بقرواش الان و منها موضع مشهور بأربه اوزي و منها موضع شهريبك تاملري و منها موضع معروف بكول بيكار و منها موضع مشتهر بقرجه اوران

و منها موضع مشتهر بقوشلو و بيون قلو و منها موضع مشتهر معروف باخلاط الاكي و منها موضع مشهور باق ديه و منها موضع مشهور بغيرلوجه و منها موضع معروف بكاراس بيكاري و منها موضع مشهور بتوت الاكي و منها موضع معروف بچنمي بوكي و منها موضع مشهور بحصارحق و هذه الموقوفات المذكورات من قرية دوله الي حصارحق مستغنية عن التحديد لكون حدودها ظاهرة في مجيد اوزي و من ذلك ايضا جميع القرى والمزارع الموقوفات الكاينة في ناحية طانون اوزي المكتوب في الدفاتر السلطانية بهذا النون اوزي فالحد الفاصل الجامع للناحية المزبوره تنتهي الي كافر سيني و الي چتال قيا و الي يول چالي و الي كنيسه ديه و الي طوشان دره سي و الي طاشلوجه ايوك و الي قبئر قواغي و الي اوز صره قورو قوغه و الي مغاره قيا و الي بقاجق بورني و الي يصيجه ديه ده اويوك و الي قتر نعلي و الي سوربجه قيا و الي يلانلو قواق و الي اغيل قيا و الي يار كوي ويرانى و الي تنور طيراغي و الي قره جه ويران مقبره سي و الي اق يول و الي قورت بيكاري و الي حاجي بك امرودي و الي سكو ترلا و الي اوغرجه قياسي و الي قره بالحق قراكي و الي طاش كويري و الي چقور قوغه و الي قوزلجه قواغي و الي تكير يولي و الي پاشام چام و الي الا اغير دره سي باشي و الي اوغري دره سي باشي و الي ايمان بيكاري و الي اوطان اوزي و الي يصي بيكاري و الي طوشنلو چقوري و الي اق قيا و الي سدن قيا و الي سكو يورت و الي الت صاقصغان و الي اق بيكار و الي چالو چايري و من جملة تلك الاوقاف الداخلة في الحد المذكور جميع المالكى والديوانى من المزارع الست المسماة باروجك وهي مزرعة چتوك و اسكي كوي و ايمان بيكاري و سلمن ويرانى و اندق و اق بيكار المقيدة في الدفتر السلطاني تابع بكوكرسلك من توابع چوروملو حدودها تنتهي الي ايمان بيكاري و الي اوطان اوزي و الي يصي بيكار و الي طوشنلو چقور و الي اق قيا و الي سدن قيا و الي سكو يورت و الي صاقصغان و الي اق بيكار و الي چالو چايري و الي حد مجيد اوزي صره سونج جوڤري و الي حسن خرمني و الي حمزه ترلاسي و الي مصطفى چايري و الي موسي تارلاسي و الي انجه جك قول صره دره سيني و الي قمشلو قير و الي اورس قيا و الي قرجه ويران و الي چاقمه مشهد و الي يول صره ايمان بيكاري سوي القرية المدعوة بسورخو اوغلاني الداخلة في حد القرية المذكورة المحدود بدلسوز الماسي و دكلو طاش و قلچلانمش چام و يازي خرمان و ايوك و كافر مشهدي و طاش بيكار و كورليوك اغزي و شعبان بيكاري و اخيجق بيكاري و منها جميع المالكى والديوانى من القرية المدعوة بمزرعة ترجمان حدودها تنتهي الي چاقمه مشهد و الي خواجه ايكي باشي و الي يتلمش تارلاسي باشي و الي ويران و الي قواق و الي قزل بورن و الي طوره ويرانى و الي طورنك اولو تارلاسي باشي و الي قكلو يولي و الي عاصي ديه و الي طوره چاتنده صغر اكركي و الي ايتلر ويرانى و الي اواجق اوجي و الي اي كوناى و الي خضر يري و الي ترجمان تارلاسي و الي قورجه بيكار و الي شعبان اوغلي يري و الي حاجي يوسف يري و الي حد اروجك و منها جميع المالكى والديوانى من القرية المدعوة بدولت اوغلان تنتهي حدودها الي كول بيكار و الي چامورلجه و الي جبرائيل چايري و الي ايت بورني و الي سليمان بن اوزن نجچاسي و الي طورنكي نجچاسي و الي شرفلو مشهدي و الي اواجق اوجي و الي

آيو كوناي و الي خضر ترلاسي و الي قروجه بيكار و الي شعبان اوغلي يري و الي حاجي يوسف يري و الي دده سيني و الي اجه قول صره موسي ترلاسي و الي مصطفى چايري و الي حمزه ترلاسي و الي حسن خرمانلي و الي سونج چوقري و الي اريه اوزي و كول بيكار و منها جميع المالكي والديواني من القرية المدعوة بمزرعة زكريا اوغلي تنتهي حدودها الي اسكي ارق و الي مروّت ترلاسي باشي و الي بوزاغو اغيلي و الي قروجه سكوت و الي ابراهيم كتخدانك چتال ارمود و الي صو قويلوشن و الي قمشلق كچود و الي علي بك اوغلي دكرمن بندي و الي (s. 411) سرو قيا و الي دكرمن اوجاغنك شرقيسي و الي حمزه ترلاسي صره يول و الي يول صره يغلو طاش و الي ديه جك و منها جميع المالكي والديواني من القرية المدعوة بقرجه ويران مع تابعها ديوان كوي و قورتان چفتلكي تنتهي حدودها الي طريق اماسيه و الي اوج بيكار و الي اغجه بيكار و الي قيا و الي كرش صره حاجي عثمان ايوكي و الي محمود كتخدا ترلاسي و الي قراك صره قوتلو ساعت زيارت و الي دوه طامي و الي صو صره دكرمن ياننده يصي كچود و الي يومرو قيا و الي بيكار و الي دره چات و الي الو يول و الي قوغه باشنده قيا و الي كرش صره اماسيه يولي و منها النصف المالكي و ثلث النصف الاخر المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة بحاجي كوي مع تابعها حدودها تنتهي الي بيرق چوراق و الي تصمه اولان يورت و الي چتال ارمود و الي صو صره صو قوپارسي و الي كوپري و الي حاجي عارف باغي و الي اولو صو صره ايك ديه جك و الي قنبر قواغي و الي دره صره قورو قوغه و الي اولو يول صره ظوره حاجي ترلاسي باشي و الي عيسي فقيه ترلاسي و الي خورغو يولي صره بيكار و الي بيلغوچق و الي ميخال ارمودي و الي اميراخور مشهدي و الي چوراق و الي قره چالو و الي اجه يول صره عوض اوغلي دكرمن و الي صو صره كوكجه دره و الي حد مجيد اوزي و الي قورت قيانلي و الي يول صره ابوب چالي بورني و الي كوكلك الاكي و الي چوراق باشي و الي درويش يولي و الي حد البرك و منها النصف المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة باوحد مع تابعها تنتهي حدودها الي قورت بيكاري و الي يالكز چام و الي كرش صره بوجوقلق بيكار و الي او قيا و الي ديك اشغا باقلا دره سي و الي قبا اكده و الي اولو يول صره دره و الي دره صره يركوپري و الي اوج طاش و الي كوك ديه و الي كرش كرمش كب صرو يتاق باشي يول و يول صره سكمه و الي قنر نعلي و الي ميشه اوچنده سورجه قيا و الي يلانلو قواق و الي اغيل قيا و الي باير كوي و يراني و الي تنور طيراغي و الي قرجه ويران مقبره سي و الي اق يول و الي قورت بيكاري و منها جميع المالكي والديواني من القرية المدعوة بها بل حاجي و منها النصف المالكي و ثلث النصف الا المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة بالبرك و منها النصف المالكي و ثلث النصف الاخر المالكي و جميع الديواني من القرية المدعوة بتصمه و تابعها و منها اربعة اخماس المالكي من القرية المدعوة بقرية خضر فهذه الموقوفات من قرية مايل حاجي الي قرية خضر مستغنية عن التحديد لكون حدودها ظاهرة في ناحية طانون اوزي و من ذلك ايضاً جميع المالكي والديواني من القرية المدعوة بباغلوجه مع تابعها من اعمال كلدكلان اباد حدودها تنتهي الي دنبولدوك و الي

اطا ديه كرش صره دگرمن باشنده يومرو قيا و الي دره صره ستمه بيكاري و الي تنور دره باشي و الي طاشلق و الي كرش صره فوز بيكار اوستنده كي ايوك و الي كويلو چال و الي كرش صره يصجه قيا و الي كرش كرمش كب يول التنده اسكي ارق صره قورت طاشي و الي جورقه اق طاش و الي كويلو كويروسي و الي قوري يري و الي صرو طاش و الي ديوار پاره سوي المزارع الثلاث الموقوفة الكاينة احديها في قرية ويرانجق بناحية مجيد اوزي و ثانيها في قرية زكريا الكاينة بناحية طانون و ثالثها في قرية اغيلجق وهي تابعة لباغلوچه المذكوره و من ذلك ايضا جميع المالكى والديواني من القرية المدعوة ببورصوجق و جميع المالكى والديواني من القرية المدعوة باغيلجق فهاتان القريتان مستغنيان عن التحديد لكون حدودهما ظاهرة في حد قرية باغلوچه المذكورة و هذه الحدود المذكورة للقري والمزارع المزبورة مقررة بالتوقيع السلطاني بعد تفتيشها و تبينها مولانا محي الدين القاضي يومئذ بكانقري بالامرالخاقاني في شهر جمادى الاخر من سنة خمس و سبعين و ثمانمائة و من ذلك ايضا جميع قرية توخت و جميع قرية كولس و جميع قرية ايوكلو الكاينات في قضاء كانقري و جميع قرية قوراماز و جميع قرية فوز اياغي و جميع قرية كول الكاينات في قضاء قلعه جق و جميع قرية خلقت الكاينة في قضاء قاري بازاري و جميع قرية بور اوغلي الكاينة في ناحية جركش و جميع قرية طولمو بيكار الكاينة في قضاء قرشنلو و حدود هذه القري التسع (s. 412) ظاهرة بين اهاليها فلا احتياج الي ذكر الحدود

و جميع ما ذكر من القري والمزارع كلها موقوفة بجميع ماهو للاوقاف المذكورة من الحدود والحقوق والتوابع واللواحق والشعاب والتلال والوهاد والجبال والعام والغام و بكل حق لها داخلا فيها او خارجا عنها سوي الاوقاف والمسبلات و املاك الغير و ايضا وقفها السلطان الاعظم بجميع مايؤخذ من اهاليها من الحقوق علي ما يقتضية الشرع الشريف و يرتضية الدين الحنيف و ذلك بان يجعل و يعد ما يؤخذ منهم من الدراهم علي ماهو المعتاد من غيرالازدياد اجرة لمراعيهم و حدايقهم و ما يتصل بها ان لم يكن لهم اراض و مزارع و اجرة لمزارعهم مع ما يؤخذ لاجلها ان كانت لهم مزارع وقفا صحيحا شرعيا و حبا صريحا مرعيا حاويا لشرايط الصحة والانعقاد خاليا عن موجبات البطلان والفساد و اعلم ان للقري والمزارع الموقوفة المذكورة الكاينة في ناحية طانون اوزي و ذي النون و في ناحية مجيد اوزي و كلدكلان اباد و چورملو جهتين يعبر عن احديهما بالكانه و عن الاخرى بديواني و ماهو وقف من تلك القري والمزارع من الجهة الاولى ما زبر و فصل في هذه الوقفية من قبل من الكل والنصف والربع وغيرها و ماهو وقف منها من الجهة الثانية الديوانية فكل القري والمزارع علي ما زبر و فصل من قبل الا قرية سرايحق و قرية او يري باغ و قرية قراي و قرية چات و قرية بوركجي و قرية خضر فان وقفيتها اي وقفية هذه القري الست المستثناة المذكورة انما هي من الجهة الاولى المالكية فقط علي ما فصل و زبر من قبل لا من الجهة الثانية الديوانية و اما ساير القري الكاينة في قضاء كانقري و قلعه جق و قري بازاري و جركش و قورشنلو فكلها موقوفة بجميع حقوقها داخلة او خارجة بحيث لا يشد عنها شئ ثم شرط السلطان الواقف مد الله تعالى ظله الوارف ان ينصب في تلك الاوقاف المذكورة متولي امين موثوق به في

الدِّينَ ينصرف فيها و في غَلَّاتها و يصرفها الي مصارفها و مهمَّاتها و إن احتاج شئ من اواني العمارة و بسطها و غيرها الي التجديد يشتري مثلها في الجورة و لا يؤخر في هذا الامر و يعاون الشيخ كيلا يخالف امره المعقول خدمة العمارة فما رزقه الله تعالى من دخل و ربع يصرف الي عمارة الرِّقَبَاتِ اَوَّلًا ثُمَّ ما فضل منها يصرف الي مصالح العمارة العامة والمدرسة الشامية المذكورتين و الي ساير المصارف المعينة والسَّبل المبنية الاتي ذكره و تفصيلها علي الوجه المشروح فان فضل من رزق المستاكلة شئ بفضل الله تحفظه لدية محتوماً لكون ذلك المبلغ عدَّة لنواب الحدَّان فيصرفه الي ما يحتاج اليه حينئذٍ و عني الواقف للمتولي من محصولات الاوقاف حقاً للتولية كلَّ يوم ثلثين درهما و شرط ان يكون للعمارة خطيب صالح ذو حظ من العلم لاسيما العلم الذي لا بد منه للخطيب يخطب و يؤمَّر كلَّ يوم الجمعة علي ما يرتضيه الشرع الشريف والدين الحنيف و عيَّن للخطيب لخطابته كل يوم ستة دراهم و امام صالح قارئ عالم بما يتعلق بشرايط الصلوة و اركانها يؤمِّر الجماعة الحاضرين فيها في اوقات الصلوة كلَّها و يقيم ماجرت به العادة من التطوعات المؤداة بالجماعة كصلوة التراويح و غيرها و عيَّن للإمام كلَّ يوم خمسة دراهم و مؤذنان حسنا الاصوات عارفان بمواقيت الصلوات مواظبان علي النّادين في الاوقات و عيَّن لكل واحدٍ من المؤذنين كلَّ يوم ثلاثة دراهم و معرف صالح يشتغل كل يوم الجمعة بماجرت به عادة المعرفين من الحمد لامثله؟ والصلوة علي نبيه والدعاء لاولي الامر والثناء عليهم والاستغفار للمؤمنين والمؤمنات و كذا يشتغل بالدعاء في ساير الايام عقيب فراغ القراء عن تلاوة القرآن و قرآته و يشتغل ايضا كلَّ يوم بالايّتان بصندوق الاجزا لديهم و فتحه و اغلقه و تقسيم الاجزاء بينهم و جمعها و عيَّن للمعرف كلَّ يوم درهمن و خمسة عشر نفرا من القراء المجودين يحضرون العمارة المذكورة صبيحة كل يوم و يقرؤ كل واحد منهم جزءاً واحداً من ثلثين جزءاً من القرآن الحميد والفرقان المجيد علي وجه التمام والكمال عن وجه المصحف تجويداً و ترتيلاً لاسرعةً و تعجيلاً و لا يتكلم احد منهم بكلمات الدنيا في اثناء تلاوة القرآن حتي يتم علي وجه الكمال و يفرغ كل منهم عن التلاوة و عيَّن (s. 413) لقراء الاجزاء كلَّ يوم احداً و ثلثين درهما لكل واحد درهمن الا رئيسهم الموصوف بحسن الصوت و علم القراءة و حفظ كتاب الله فانَّ وظيفة كلَّ يوم ثلاثة دراهم و ستة نفر اخر من الحفاظ المجودين يقرؤن الدّور في العمارة المذكورة يوم الجمعة علي ماجرت به العادة في ساير الجمعات و عيَّن للحفاظ سبعة دراهم لكل واحد درهما الا كبيرهم المعروف بسرحفل فانَّ وظيفته كلَّ يوم درهمن و شرط خلدالله سبحانه ملكه و سلطانه ان يكون للعمارة المذكورة شيخ صالح طاهر الذيلي مامون الميل يقوم بايصال ما رتب للفقراء والعلماء والمسافرين من الاغذية و غيرها الي اهلها في وقتها و عيَّن للشيخ كلَّ يوم ثمانية دراهم و كاتب امين موثوق به يكتب الدّخل والخرج قليلا و كثيرا بالامانة والديانة و عيَّن للكاتب كلَّ يوم ستة دراهم و رجل صالح امين يقال له وكيل الخرج وليكن موصوفاً بالامانة والديانة والاستقامة ذاخيرة بالبيع والشراء ببيع و يشتري مايجب بيعه و شراء في وقته و يشتري الحيد من كل ما اشتراه و يعرضه علي الشيخ فان لم يقبله الشيخ يفسخ البيع و عيَّن له كلَّ يوم اربعة دراهم و خان نان امينان يعبر عن احدهما بكلاردار

يحفظ الامانة ما في الخزانة من العسل والسمن والارز و غيرهما مما في الخزانة و عن الاخر بانباردار يشتغل بحفظ ما فيه من الخنطة والشعير والخطب و غيرهما و يعطي العليق من الشعير لدواب المسافرين و عين لكلاردار كل يوم ثلثة دراهم و للانباري كل يوم درهمين و فراشان يؤديان ما يجب علي الفراش والقيم بطريق المناوبة والاجتماع و يقومان علي كنس العمارة ظاهر او باطنا و حريمها و بسط الفرش و طيها و ساير ما يجب علي الفراش والقيم من الخدمات و عين لكل واحد من الفراشين كل يوم ثلثة دراهم و نقيبا نقيان يواظبان علي توزيع الخبز و تقسيم الطعام للطلبة والفقراء والمسافرين بكرة و عشياً و علي خدمة كل من نزل في العمارة العامرة و احضار الاطعمة المعينة لهم من يوم النزول الي اخر اليوم الثالث و رعاية الرسوم الحسنه والعادات المرضية و عين لكل واحد من النقيبين كل يوم ثلثة دراهم و سراجي يوقد السرج والقناديل و يطفيهما و عين له كل يوم درهمين و طبّاخان امينان ماهران في طبخ المطقومات المتنوعة و عين لكل واحد من الطباخين كل يوم اربعة دراهم و خبازان حاذقان في اتخاذ الخبز و عين لكل واحد من الخبازين كل يوم اربعة دراهم و جباة قدر الكفاية يجمعون غلات الاوقاف المذكورة علي الصدق والسداد و عين للجباة كل يوم عشرين درهما يوزع بينهم علي تفاوت مراتبهم في الخدمة و رجل امين ينقي الارز الخنطة و يدقها و عين له كل يوم ثلثة دراهم و بواب يقوم علي الباب عند تقسيم الطعام فمن اساء الادب من الحاضرين ثم الاستيفاء الطعام يشتغل بمنعه و نصحه ثم بتعيينه فان لم يمتنع من الاساءة والشناعة فيضربه تاديباً له و عين للبواب كل يوم درهمين و حمال ياتي باللحم الجيد السمين من السوق الي مطبخ العمارة و لا يشتري الردي والعجف و لا يعين لاشترء اللحم قصاباً واحداً معيناً بل ياخذ اللحم الجيد اين ما وجد و عين له كل يوم درهمين و غسال الاواني والاولعية لغسلها و ينظفها و عين له كل يوم درهمين و خادم يغسل الكنيف والخلاء و ينظفه و عين له كل يوم درهماً و رجل يلازم اصطبل العمارة و يكتسر و يحفظ دواب المسافرين و مراكبهم و يغلق باب الاصطبل في الليل و يفتح في النهار و عين للاصطبلي كل يوم درهمين و عين لشراء الخطب الموقد في المطبخ والمخبز و كذا في بيوت المسافرين في العمارة المذكورة في شدة الشتاء كل يوم ثمانية دراهم و لشراء الملح كل يوم درهماً واحداً و لدهن السرج والقناديل للايقاد في العمارة المذكورة و في بيوت المسافرين فيها و لبسطها الحصرية كل يوم اربعة دراهم و عين لساير حوايج الطعام الملا...¹⁷ للفصول من القرع والاسفناج والفلفل والبصل والحمص و امثالها والزعفران للارز الاصفر لكل يوم اربعة دراهم و للخروج الغيرالمعين كالقصاع و خرج رصاص الاواني و غيرهما كل يوم درهمين ثم عين السلطان الواقف خلدالله سبحانه ملكه و سلطانه تهيئة للطعام للخواص والعوام لكل يوم من لحم الشاة (s. 114) الجيد السمين ستة امانان فليطبخ نصفها مع الارز المعين للمرق في الغداء والنصف الاخر مع الخنطة المعينة للمرق في العشاء و من الامنان الستة من اللحوم اللحم المطبوح للمسافرين واللحم المطبوخ في الليالي والايام الشريفه و لجعل كل اربعمائة درهم من ذلك اللحم ست قطع و لكل يوم من دقيق الخنطة لاجل الخبز اثني عشر مناً و كل خبز مائة درهم و لكل يوم

من الارز للمرق منّا واحداً و ربع منّ و من الحنطة للمرق لكل يوم منوين و نصف منّ و عيّن الارز للمطبوخ الموسوم بدانه برنج و زرده لكلّ ليلة من الليالي رمضان اربعة امانان ثلاثة امانان للمطبوخ الموسوم بدانه برنج و منّ واحد لاجل زرده و كذا لكلّ ليلة من اليال الجمعات والرّغائب والبرات و لكل يوم من ايام العيدين والعاشوراء لكلّ منها اربعة امانان من الارز الجيّد النقي و لكلّ من تلك الليالي والايام المذكورة ثمانية اوقيات من ...¹⁸ الخالص الجيّد و لكلّ من الليالي والايام الشريفة المذكورة للارز الاصفر ثلثة اوقيات من العسل المصفّي و عيّن الواقف عزّ نصره لضيافة المسافرين عشرين درهماً لشراء العسل والكراع الموسوم بياچه والرجال والحوامض والمطبوخ الموسوم بدانه برنج و عليق دواب المسافرين و عيّن ان يعطي لكل اربعة نفر منهم اربعمائة درهم من الخبز و طبق واحد من الكراع و كأس واحد فيه قطعتان من اللحم و كبجتان من المرق في الغداة و اربعمائة درهم من الخبز و طبق واحد من المطبوخ الموسوم بدانه برنج و كأس واحد فيه قطعتان من اللحم و كبجتان من المرق في العشيّة و يعطي لكل مسافر لا يدرك وقت الطعام خمسون درهماً من العسل مع خبز واحد و يعطي لمن يكون معيداً في المدرسة المذكورة كلّ وقت ثلثمائة درهم من الخبز و قطعتان من اللحم و كبجتان من المرق و لمن يكون مستعداً فيها كل وقت مائة درهم من الخبز و قطعة من اللحم و كبجة من المرق و يعطي لسائر الفقراء و طلبة العلم لكل فرد كل وقت مائة درهم من الخبز و للاثين منهم كأس واحد من المرق و فيه قطعة من اللحم الا أنّ الطلبة يقدمون علي سائر الفقراء في الاطعام و يعطي لخدمة العمارة لكل واحد منهم كل وقت مائة درهم من الخبز و قطعتان من اللحم و كبجتان من المرق و شرط ايضاً ان يطعم كل من حضر في العمارة غنياً كان او فقيراً و ان لايزاد و لا ينقص شئ مما عيّن من المقادير المذكورة في الوطايف والاخراجات ثمّ انّ المراد من الدرهم المذكور ماهو اروج الدراهم في بلدة توقات المحروسة و من المنّ المتعارف في البلدة المذكورة وهو في الحساب ست اوقيات كل اوقية وزن اربعمائة درهم ثمّ انّ السلطان الواقف المذكور مد الله ظلال سلطنة الي القضاء الدهور

شرط ان يكون للمدرسة المذكورة مدرس تقي صالح عالم بالعلوم النقلية والعقلية الفرعية والاصلية يلزم الدّرس و افاده العلوم المذكورة في الايام المعتادة كلّ يوم للمستعدين المستفيدين و يسعى في تكميل الطلبة و تربيتهم و عيّن للمدرس كل يوم ثلثين درهماً و معيد قادر علي تعليم المختضرات بل علي تعليم بعض المطولات و عيّن للمعيد كلّ يوم اربعة دراهم و امام صالح يؤمر الحاضرين في موضع المبرّعته بدرس خانه بعد ان جعل مسجداً يصلي فيه و عيّن لامام المدرسة كل يوم درهمين و عيّن للطلبة كل يوم اربعة و عشرين درهماً لكل حجرة كل يوم درهمين و يكون لبواب المدرسة حجرة من حجرات المدرسة مع جهتها و لحادم خلاء المدرسة كل يوم درهماً واحداً فيجب ان يشتغل كل واحد من المذكورين بما عليهم من الخدمات و يؤدّوها بالتسعي الجميل والجدّ الجزيل ثمّ عيّن السلطان الاجل الاعظم الواقف المحلي ذاته بانواع العلوم والمعارف مدّ الله ظلّه العالي مدي الايام والليالي لمصالح الجامع الشريف والمسجد اللطيف المؤسس بنيانه بامر والدته

المرحومة في قرية صورقو اوغلاني ممّا بقي و فضل بعدما تمّ و كمل ما عيّن لمصالح العمارة المذكورة والمدرسة المسطورة و مهمّاتهما كلّ سنة خمسة عشر مدّاً من الحنطة الصّافية بمدّ محروسة اماسيه حرست عن القلوب القاسية و وزعها بين مرتزقي الجامع المذكور بهذاالسلوب الآتي ذكره فقدّر و عيّن منها لمولانا خيرالدين الخطيب بخطابته ثمّ لمن كان خطيباً فيه بعده كلّ سنة خمسة امداد و لمولانا الياس فقيه الامام لامامته ثمّ لمن كان اماما فيه بعده كلّ سنة اربعة امداد و لمولانا كوكجه حاجي المؤذن لتأديته ثمّ لمن (s.415) كان مؤذناً فيه بعده كلّ سنة مدّين و ملازمي الجامع المزبور لقراءة الاجزاء كلّ سنة اربعة امداد تقسيم بينهم علي وجه السّوية ثمّ شرط السّلطان الواقف و نعوذ بالله ان انهدم تلك العمارة العالية والمدرسة السّامية اعادة بنائهما ان امكن و الا يصرف محصولات الاوقاف المذكورة الي فقراء المسلمين مادامت السّموات علي الارضين علي ما يراه الشرع القويم والدين المستقيم ثمّ فوضّ تولية تلك الاوقاف ضاعف الله حسناته مثل اجد اوقاف الي فخر خواص سديّة السنيّة و صدر مقرّبي حضريّة العليّة حسين اغا بن عبدالله زيد قدره و علاه و بعد مباشرته تعمير الاوقاف والصّرف الي الوجوه المذكورة بالاوصاف خاف الواقف الاعظم عن اضاءة الشهور والاعوام و عن شر الظلمة و شرور الاقوام و نظر فيما روي عن النّبي عليه السّلام ان اعظم الصدقة اجرا ان تصدّق و انت صحيح فاراد صرف تلك الاوقاف بيده العالية الي فقراء المسلمين والرجوع عن وقفيتها بذلك القول المتين تمسكاً بقول الامام الاعظم الوقف ممّا لا يجب و ممّا لا يلزم فرافعا الامر الي القاضي الموقع اعلي الكتاب و تحاصفا فقضي الحق باولي الخطاب نافذاً قضاوة بلزوم ما ذكر من الاوقاف اصلها ثابت و فرعها في السّماء كوقف الاسلاف علي وجه الواقف الموفق المومي اليه علي مذهب من يري لزوم الوقف والفتوي عليه حكما لازماً صحيحاً شرعياً و بجميع ما لا بدّ منه في الشرع صريحاً مرعياً فصار الوقف المذكور مسجلاً متفقاً عليه لا ياتي به الباطل من خلفه و لامن بين يديه حيث قال السّلطان المعظم الثاقف و بالعلوم الدّينية الواقف وقفت تلك الاوقاف في حيوتي و بعد مماتي علي الخط المسطور مؤيداً و اخرها الي العلماء و ساير الفقراء المسلمين مخلداً الي ان يرث الله الارض و من عليها وهو خير الوارثين ضاعف الله تعالي حسنات الابرار الواقفين لايتي عليه زمان الا احكمه و لا اوان الا الزمه لا يحل لاحد ممّن يؤمن بالله و ملائكته و كتبه و رسله واليوم الاخر من سلطان او ملك او وزير او حاكم تغيير هذا الوقف فمن غير شيئا من شرايطه او قانونا من ضوابطه و سعي في ابطله و تبديله و قصد في نسخه و تحويله بتاويل فاسد او توجيه كاسد فقد ارتكب المحرم وباء باصمه و تعرض لسخط ربّه و ساء بغضبه والله حسيب و مكافيه و طلبيه و مجازيه وهو من الاخسرين اعمالا الذين ضلّ سعيهم في الحياة الدّنيا والاخرة فمنّ بدله بعد ما سمعه فإنّما اثمّه علي الذين يبدّلونه إنّ الله سميعٌ عليمٌ⁹ و اجر الواقف فيمانوي علي الله الحي الكريم أنّه لا يضيع اجر المحسنين و في الوقف للواقف ثواب جليل اذ جاء التاريخ خيره جميل جري ذلك و حرر الشهاد في الحادي والعشرين من ذي القعدة لسنة ثمان و تسعين و ثمانمائة شهد بمافيه علي بن عبدالحلي الوزير الفقير

شهد بمافيه ابراهيم بن خليل الفقير الوزير
 شهد بمافيه حافظ بن عبدالودود الوزير الفقير
 شهد بمافيه اسكندر بن عبدالغفار الوزير الفقير
 شهد بمافيه يحيى بن عبدالله الميرميران روم ايلي
 شهد بمافيه احمد بن حمزه التوقيعي الفقير
 شهد بمافيه محمد بن شمس الدين الفقير المباشر بمصالح دفتر السلطاني
 شهد بمافيه حمزه بن علي الفقير دفتر دار خزانة العامره في تاريخه

Vakfiyenin Transkripsiyonu:

740 Numaralı Defterin 405. sayfa 158. sırasında kayıtlı II. Bayezit'in vâlidesi Gülbahar Hâtûn için yaptığı vakfa ait 898 H. (1492 M.) tarihli Arapça vakfiyenin âyet ve hadis ve dua fıkraları hariç tercümesidir¹⁰⁹⁸.

Hamd ü senâ ol Allah'a mahsûstur ki halâiki hikmet ile yaratmış ve milkinde halâikin intizâmılarına melikleri ve sultânları sebep kılmış ve halâikin yaşamaları için rızıklarını lutf ü kerem ile ezelde ta'yîn ve takdir ve ebrârın kalplerini envâr ma'rifeti ile tenvîr buyurmuştur. Ol zat-i eccl ü a'lânın kibriyası sahrasında ukalânânın akılları hayran ve bihari izzetinde ulemâ-i râsihinin fehimleri gark ve pürhân olmuş ve bütün mümkinât vücûdunun vücubunâ şehâdet etmiş ve kalpler ve lisanlar rububiyyetini ikrâr etmiş ve alınlar, yüzler heybetine secde ederek yere kapanmış ve bütün esen yeller ve akan sular Fermân ve meşîyyetine baş eğmiş ve mevâhibi, daire-i hudûda alınmaktan münezzeh ve nimetleri adet ile mâhsur olmaktan müte'ali bulunmuştur. O ümidler kesildikten sonra yağmurlarını yağdurup rahmetini neşreden ve veli ve Hamid sıfatlar ile muttasıf olunân bir ilâhi a'zamdır. Hamdîni hakkile edâ ve şükrünün künhünü kaza ve ifâdan aciz ve kasr bulunduğumuzu i'tirâf ederek ve nebiy-yi kerîm-i ekrem ve resul-i halim-i muhterem ve arab ve acem seyyidlerinin sultânı sallellahü aleyhi ve sellem hazretlerinin buyurduğu söyliyerek yani "*sübhâneke ma abednâke hakka ibâdetike ve sübhâneke ma şekernâke hakka şükrike*" diyerek nimetine vâfi ve keremine kâfi bir hamd ile kendisine hamd ederiz. Salat ve selâm, Cenâbıhakkın kendisini nusrati ile ve mü'minlerle te'yid buyurduğu nebiy-yi ümmînin ki müminlere âyâtini tilâvet ve anları tezkiye ve anlar açık dalaletle iken kendilerine kitâb-ı hâkimî ta'lîm buyuran ve enbiyâ ve mürselinin ulusu "*vema erselknâke illâ rahmeten lil âlemin*" kavî-i şerîfinin muhâtabı bulunân hazreti Muhammed ve lekelerden ulüvvi kebîr ile müte'âli, ukalâ ve zurefâ olan ve mekruhâtta tathir için cenâbı hakkın kendilerine hidâyet ettiği kimselerin emâsili bulunân âlinin ve ahyar ve asfiya olan ashâb-i izâminin ve ebrâr ve etkiya etba-ı kirâminin üzerine olsun.

Şu vecibeyi ifâdan sonra maksada gelince, tecribesi tam kimselerin nezdinde vâzıh ve ıslah edilmiş bir âkılın hatta câhil ve teemmülden ârî bî-nâsîb gâfilin bile indinde bir hakîkattır ki dünya-yi deniyye belâyâ ve mesaibinâramgâhidir ve geçit yeri

¹⁰⁹⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi tarafından yapılan transkripsiyonudur.

olup sürür ve karar yeri değildir tezevvüd ve irtihâl menzîli ve fenâ ve intikâl mevtinidir. Bekasi yok, sâkinleri mihân ü meşakkatle mübtelâ, adeti bulutlar gibi gelip geçmek ve serab gibi aldatmak, kendisine gelenler için ikâmete mecâl ve gidenler için de hasret ve nedâmetten başka bir hal yok, sâkinleri mihânü meşekkatle mübtelâ, adeti bulutlar gibi gelip geçmek ve serab gibi aldatmak, kendisine gelenler için ikâmete mecâl ve gidenler için de hasret ve nedâmetten başka bir hal yok. Hilekâr bir gelin, cefakâr bir kocakârı, evlâdını evvelâ öpüp sonra şamarlayan ve biraz emdirub sonra ayıran bir âna, ikbali idbârîne ve kemâli zevâline bağlı, şurûru sürûrundan kat kat fazla, kuburu kusurundan ekser, nimetleri zıllı zâil gibi sebatsız, mukimleri göçmeğe müheyya bir mûsafır gibi kararsız, evveli yüce menzîller ve kasırlar, âhiri muzlim ve karanlık çukurlar ve kabirlerden ibarettir. Akıl ol kimsedir ki dünyanın sem' ile karışık lezzatınâ meyil etmemiş ve âkibi gam olan meserratinâ aldanmamıştır ve ne mutlu ol kimseye iki emelini kasır ve amelini ta'ata hasır ve bütün vakitlerinde cenâbı haktan hakkıyla ittika ve saatlarını taatlere tahsîs etmiş ve yevmî meadi için zad ve zâhire tedârikine koyulmuş ve vakfiyede yazılı âyet-i kerîmenin A'zammın bulunduğu va'd ü va'id-i ilâhiye itibar ederek tam bir ictihâd ile çalışmış ve vakfiyede yazılı müteaddit ayât-i kerîme ve ehâdis-i şerîfenin mazmunlarınâ nazari im'an ve kalp gözü ile bakmıştır. Cenâb-ı Hakk'ın, işaret olunân a'mal-i haseneyi edâ ve ifâye muvaffakiyyetle mümtâz kıldığı ve vâsi' lutf ü keremi ile nâ'im ve mülk-i Kebîri in'am ve saltânat ve hükûmet ve hikmet gibi. (burada hikmeti medih eden bir âyet-i kerîme yazılıdır.) Mevâhibi ihsan ve din-i mübîni te'yide ve mütemerrid kâfirlerin cemiyetini perişan edip dağıtmağa muvaffak ve anın seyf ü sinâni ile memâlik-i Rum'dan zulumât-ı kufri izâle buyurduğu ve ol bilâdı anın adl ü ihsanı sebebiyle emn ü emân ve yümn ü îman ile doldurduğu kimseler zümresinden bulunân sultânî ecellü a'zam ve hakkân-i mübeccel ve mükerrerem, ümmetlerin rakabelerine mâlik, âlemde Tanrı'nın zıllı, Arap ve Acem ve Türk ve Deylem sultânlarının salâtînâ, berr ü bahrin her tarafında hükmü nâfiz ve muta, (Beytin tercemesi) Kadr ü menzîlet cihetinden kendisi şemis; sâir mülük hep kevâki 'b, şemis zâhir olunca kevâki 'b muzmâhil olur. Ve Tanrı'nın beldelerini muhafaza, kullarını himâye, emirlerini ifâye kıyam, ilâyı kelimetullah için fi sebillâh cihâd eden, semaden feth-i mübîn ile müeyyed ve a'dâ üzerine binlerce melekler ile muzaffer bulunân, harb gününde ortalık karanlık olsa da düşmanı cehennem karanlığında ihrak ve imhaye koşan ve hisan zemânında kendisine açılan dilek elleri üzerine keffinden ihsan ve atıyye

yağmurunu yağdıran, insaf semasını gerçekten re'fetiyle yükselden, cevri u i'tisafî heybeti kılıcı ile kökünden söken, Tanrı'nın, mâhlukatı üzerine bütün meleklerin zimâmı yedinde halîfesi (beytin tercemesi) o bir halifedir ki satvet ile âfaka malik olmuş ve nereye teveccüh etse gayesi hak olmuş ve âlimler ânın zıll ü sayesi etrafında hacıların izdihamı gibi izdihamla dolanmaktadır. Cenâb-ı Hakk'ın evliyâsının nâsırı ve a'dâsının seyfi sarimle kahiri bulunân ve kâfirlerin ve putların başlarını yere seren ve deryada gezen dağlar gibi gemilerin sahibi bulunân ve helâik üzerine emn ü emân perdelerini çeken ve ahkâmı İslâmiyyenin kavaidini tanzim ve cihânın en büyük kimselerini istihdâm eden ve saltânat tahtınâ irs ve istihkâk ile mâlik bulunân ve adl ü ihsan ve ilim ve fazl ü irfan meydanı müsabakasında ihrâzı sebk eden ve kendisine itaat eden müctehid musib olub ısyân eden ahirette bi-nâsib, haslette melek ve yükseklikte felek misal, celâl-i Rabbanî'nin mazhari, cemâl-i sübhânînin menzarı kamereynin üçüncü, Ömereynin measirinin ihya kerdesi, nefsi-i kudsiyye, kemâlât-ı ünsiyye, hidayat-i behiyye, inâyat-i seniyye sahibi büyük sultânların sülâlesi kendisiyle iftihar olunân hakanların bulasası medhinin fezasi fehimlerin mürûrinden âlî, sitayişinin meydana akıl ve vehim ayaklarının sülûkünden berî (beytin tercemesi) vakfında mübalakâr bir vâkıf bütün vasıflarında ileri olsa da ânın hasâisini idrak ve beyân edemez bir vâsıfın uzun uzadıye şemsin evsaf ve medâyihi beyân etmesi şemsin nûr ve behcetini tezyid edemez. Emiru'l-mü'minin, imâmu'l-müslimîn, saltânat ve devlet ve din semâsinin şemsi, velilerin ve âriflerin sultânı bulunân Bayezid-i Bestamî hazretlerinin hemnâmı, Rabbü'l-aleminin mezidi avâtıf-ı ile mümtâz bulunân sultân ibni sultân Sultân Bayezid Hân ibni merhûm Sultân Mehmed Hân hazretleri dünya ahiretin mezra'ası olup dar-ı beka ve ikâmet olmadığını kalb gözü ile rü'yet ve Cenâb-ı Hakk'ın vakfiyede yazılı kavli-i şerîfini istimâ ve sadaka-i câriyenin ve bilhassa a'mâl-i şer'iyede ve ulum-i hakîkiyye ve ma'arif-i İlâhiye'yi istikamelde kendisi ile istiane olunân sadakanın a'mâli haseneden olduğu şer-i lâzimü'l-izanda bi'l-bürhân sabit olduğunu bi-fazlihi teala yani yakiyn ile teyakkun edince;

Tokat beldesi dâhilinde kemal ve istihsan vâki 'fları ile mevsûf ve bünyanı takva rıza-ı ilahi üzerine müesses bulunân imaret-i şerîfe-i âliyenin binâsını ve kezâlik mezbûr belde dâhilinde cennet-i âliye misal medrese-i samiyenin binâsını emretti. Bunlar mahallerinde şöhretlerine mebnî tahditten müstağnilerdir. Sonra mezkûr imareti cümle hudut ve hukûk ve tevâbi ve levâhıkı ve matbah ve mahzen ve ekmekhâne ve kiler ve

odunluk ve ahur ve abdestlik ve muhavvata ve muhtavi bulunduğu bil-cümle esbâb ve bakır ve demir evâmı vesâir eşyası ile birlikte validesi Gülbahar Hâtûn'un ruhu için mezbûr imarete gelip giden fukara ve mesâkin vesâirenin mesâlihine vakfetti. Ve kezâlik mezbûr medreseyi zevabıtını cami, şeraitin hâvî, mevanîden hâli, kavaden ârî ve kat'î ve cezmî ve merdî bir şekilde mezbûr medresede sâkin olan talebe-i ulumun mesâlihine mezbûre validesinin ruhu için vakf-ı sahîhi şer 'î ve habsi sarih-i mer'î ile vakf ü habsetti.

Bundan sonra müşarun ileyh sultân aşağıda tafsilen beyân edilecek olan vakfin vuku'unâ kadar kabza-i temellük ve taht-i tasarrufunda mâlik bulunduğu şeyleri zikrolunân imâret ve medresenin mesâlihine merkûm validesinin ruhu için vakfetti:

Mecidözü nâhiyesinde kain vâkıf karyeler ve mezraaaler tamamen mezbûr mevkûfât cümlesindendir. Bu Mecidözü nâhiyesinde kâin mevkûfâtın inkişaf tarîki üzre tahdit ve ta 'yîni mezbûr nâhiyeyi çeviren hudûdun ta 'yînine mütevekkîf bulunduğundan evvelâ mezbûr nâhiyeyi cem eden hudut zikrolundu tâki sonra bakanın nazarında mevkûfâtın hudûdu temeyyüz etsin. Mezbûr hudut taş denilen Sahreden başlayarak Tülü depeye ve elma dağınâ ve mutı viranınâ ve kurupınâr'a ve ve peripınâr'a ve büketbaşına ve hisarkavak pınârınâ ve Eyyub bağınâ ve Karacaören'e ve Kızılkoya ve Kabgömele ve kemal yurdunâ ve ayruca depeye ve tağitemure ve gölpınâra ve sııklı ziyarete ve kurdinine ve sevinç çukurunâ ve musluce kayaya ve örs kayaya ve kari meşhede ve alaüddin taşınâ ve elbenekli köprüsüne ve karılar siniye ve hokpınarına ve karapınâra ve meyane sultâna ve gökdepeye ve akpınâra ve tankoşa ve tantepeye ve kırılucaye ve ibek sınırına ve kavak alanına ve ağcegeçiluye ve üç kuyuye ve aktepeye ve yassıçal'a ve ahlat'a ve tayboğa alanında ve tato kayasınâ ve sarıkayaya ve faltaşınâ müntehi olur işbu zikrolunân hudut dâhilinde kâin evkâf bervechi âtidir.

Bütün tevâbii ile birlikte Yassıkışla karyesinden hisse-i mâlikiyyenin cemi'î divanî ile beraber nısfı. Bunun hudûdu Dikentaş nâmındaki sahraden başlayarak hisarcık yolunâ ve tülü tepeye ve elma dağınâ ve Ortaağıla ve kanlıyolunâ ve killik deresine ve künbete ve köprüye ve yaz yurdunâ ve ağı deresine ve kurt kapanına ve küplüce başına ve karacakayaya ve eleksuyu sıra suvarmağa karıştığı yere ve susıra diken taşınâ müntehi olur.

Yüzbeyi nâm karyeden cemi'î divanî ile beraber hisse-i makiyyenin nısfı ve diğer nısfın sekiz tüsu. Bunun hudûdu şarkan yassı kışla sınırına kibleten kumaşçılara

garben gölderesi sıra dikilu taş ve depe dama ve çukurvirandaki kayaya ve saruyarbaşınâ şimâlen kurt inine müntehi olur.

Beyân ve nâmi diğeri Ba ‘demir nâm karyeden mâlikî divânînin temâmî. Bunun hudûdu şarkî yüzbeyi sınırınâ garbî sarukaya ve yassı kayaya ve cennet nâmındaki karyeye ve samanlık nâm ile ma ‘rûf mevziye ballık kayaya şimali tanon sınırınâ müntehi olur.

Betan nâm karyeden malikî ve divânînin temâmî bunun hudûdu çat nehrine ve çoban tepesine ve yermek gediğine ve sıra dibekçal kırşine ve hisar kalesine ve kuşcu tepesine ve pûlad meşhedine ve nehre müntehi olur.

Tevâbii ile beraber killik nâm karyeden mâlikînin nısfı ve divânînin temâmî. Bunun hudûdu betan sınırınâ ve baştarlaya ve yol sıra evkayaya ve eğrice çam taşlığınâ ve kızılca kışlaya ve ağaç tepeye ve yoğun sınıra ve çat ırmağı yerine müntehi olur.

Tevâbii ile beraber kızılca köy nâmındaki karyeden malikinın sekiz tûs’u ve divânînin temâmî. Bunun hudûdu şarkan killik sınırınâ şimali nesim yurdunâ ve sarı çağşağa ve sivrice kayaya ve karaağaca ve bıçakçı geçidine ve eski ırmak sıra yoğun sınıra müntehi olur.

Tevâbii ile beraber emirbağı nâm karyeden mâlikînin sekiz tûsu ve divânînin temâmî. Bunun hudûdu Kızılca köy sınırınâ ve Kızılseki başınâ ve Kurudereye ve divan ballığnâ ve Konurca tepesine ve Ağcapınâra ve ulu yola ve köprüye ve değirmen bendine ve çayköy bendi başınâ ve bıçakçı geçidine ve kızılca köy sınırına müntehi olur.

Tevâbii ile beraber Kışlacık nâm karyeden mâlikînin üç rubu ve divânînin temâmî. Bunun hudûdu Çakırıcığa ve Çardak ardıca sırtlık deresine ve deliklu sakıza ve su harkınâ ve koylaşan çaya ve selman yerindeki kaba ardıca müntehi olur.

Emirbağı tevâbii’nden Hulialanı nâmındaki mezrea’aden malikinın sekiz tûsu ve divânînin temâmî. Bunun hudûdu Karacaörene ve Belpınâra ve Gökce çorağa ve davut öyüğüne ve kızılca kışlaya ve killik sınırınâ müntehi olur.

Türkmen oğlanı nâm karyeden mâlikînin sekiz tûsu ve divânînin temâmî. Bunun hudûdu güğercinlik tarlaya ve davut öyüğü boğazınâ ve çayır ohunâ ve tabılçama ve azman boğazlandığı nâm mevziye ve koz alanınâ ve güğercinlik tarlaya müntehi olur.

Cenke nâmındaki karyeden mâlikînin sekiz tûsu ve divânînin temâmî. Bunun hudûdu kurt kapanınâ ve kabgömele ve ayakluya ve kilise tepeciğine ve çorak gezine ve türkmen oğlanı sınırınâ müntehi olur.

Sirçelu nâmındaki karyeden mâlikinin sekiz tûsu ve divaninin temâmı. Bunun hudûdu şarkan çenge sınırınâ şimali ayruca tepeye garbi günlu boğazınâ kıblesi gökceelek altındaki taşluca yurdunâ ve elek pınârına ve yoğun kara ağaca ve kuru dereye ve kuşcu tepesine ve kızılcaseki başınâ müntehi olur.

Tevâbii ile beraber çıkırık nâmındaki karyeden mâlikî ve divaninin temâmı. Bunun hudûdu tevâbî ile beraber derbend deresine ve su arğındaki çama ve gölcaza ve çoban bağınâ ve eserek bağınâ ve çağşağa ve vâdiye ve su harkınâ ve kavakluce dereye ve böğürtlene ve acı ba ‘deme ve kışlacık sınırına ve kuru dereye ve sığırca kavağına ve yarımca öyüğe ve kızılali değirmenine ve buruncuktaki meşeye ve nehre müntehi olur.

Ortakca nâmındaki karyeden malikî ve divâninin temâmı. Bunun hudûdu son derece karışık olup etrafının isimlerini zikir ile münkeşif olamıyacağından bütün mahaller sahiplerinin isimleri ile zikrolunmuştur o da şunlardır ki Hüseyin bini Adil yedinde bulunân kiraslu çal ve Çâtılmak ve Yarbaşı ve Çaybağ ve Kızılca bağ ve Kozdibi ve Kasim ibni Ali yedinde bulunân Yavşânaltı ve tutdibi ve musa bağı yanı ve Karaağaç dibi ve Çay kenârı ve haci Şadüman bağı önü ve Kumbağ kenârı ve Bayram ibni İsa yedinde bulunân Çay kenârı ve Kırınbaşı ve İlyas bağı ve Bağyanı ve Yokuşdibi ve Tula haci bağı ve Ali ibni Hamza yedinde bulunân yavşan altı ve kulyeri ve Durak ibni İlyas yedinde bulunân Kozdibi ve Çamkoz ve Kızılkaya ve Su yanı ve Akçakoz ve Kavak ve Halil ibni Mâhmut yedinde bulunân Taşlupare ve Kızılçayer ve Gökpinâr ve Ömer ibni Musa yedinde bulunân Kuyupınâr ve haci gölü ve İlancık ve Karagöce yurt ve Yavşan altı ve Kapluca ve Bakârluce ve Haci Ahmet ibni Hacim yedinde bulunân Gökyer ve Kapluca ve Mehmet ibni Yusuf yedinde bulunân Ardıçdibi ve Selmanpınarı başı ve Emruddibi ve İncirdibi ve Tutdibi ve Çâtılmak dibi ve Bakırluca ve Kösekozu yanı ve Emir Haci ibni İsmail yedinde bulunân Çoban bağı ve Pir Ömer bin Eyyub yedinde bulunân Harmancık ve Mehmet ibni Ali yedinde bulunân Karıbağı ve Fudayl İbni Hamza yedinde bulunân Ömer bağı ve Veysel ibni Fudayl yedinde bulunân Ekıbağı ve İbrâhim ibni Mehmet yedinde bulunân Kırçı yurdu nâm mahallerden ibarettir.

Halefetoğlanı nâmındaki karyeden malikî ve divâninin temâmı. Bunun hudûdu Yoğunpelid’e ve Öyükgezine ve Ümmet belenine ve Kamışlıpınâra ve Kirş yolunâ ve Karlı dereye ve Çatalkayaye ve Pelide ve Sokrakinde Karağaça ve köprübaşında dereye ve bozöyüğe ve kuyucağa ve davultepeye ve yarımca öyüğe müntehi olur.

Tevâbii ile birlikte Çukuryurt nâm karyeden mâlikinin nısfı ve divanînin temâmı. Bunun hudûdu şimâlen Kara kirasa ve Tavşancıl yuvasınâ ve Körtin tonâna ve selmanpınârınâ ve Göktaşâ ve sıra kavaka müntehi olur. Bunun üç tarafı son derece karışık olduğundan mâhaller yine sahiplerinin ismi ile zikrolunmuştur o da şunlardır ki Murat ibni Ahmet yedinde bulunân Gökyer ve Ketenlik ve Gökyol ve Kozdibi ve Ârif ibni Bayezit yedinde bulunân Ba ‘demdibi ve Eski köy ve İt burnu ve Sekü ve Harmancı ve Nâmazlığı ve derebağ ve Tur Ali ibni Hacı Mâhmut yedinde bulunân gök tepe ve Mehmed geni ve İn dere ve Kâfir harmanı ve Kumrukozu ve Kursata ba ‘demi ve Bağaltı ve yavşan altı ve Danişmend bağı ve hızişrevi üstü ve çayırıcık bağı ve Hüseyin ibni İman yedinde bulunân Künbetaltı ve bağ altı ve gökce damları yeri ve değirmen önü ve kozdibi ve demirli tepe ve ahi iman Hacı ibni Şadüman yedinde bulunân çayıecik ve taşın önü ve ada tepe ve porsuk pınarı ve pelid dibi ve büyük bağ ve kapu önü ve İbrâhim ibni Ömer yedinde bulunân sülük yurdu ve yunus çukuru ve kaba kiras ve oyuk ve kavaklar dibi ve ev önü ve meşhed yanı ve Hüseyin ibni Recep yedinde bulunân Kuzğuntaşı ve değirmen yakası ve adatepe ve İnönü ve deklencik ve hıziş ibni evliya yedinde bulunân bağlar altı ve değirmen önü ve kanıcı bağı ve pınâr bağı ve Şa’ bân ibni tanrıvermiş yedinde bulunân kozdibi ve kuyupınâr ve selman deresi ve değirmenbaşı ve elmaçalı ve sülük yurdu ve burçak bağı ve Ali ibni hıziş yedinde bulunân kara ağaç ve sıra söğüt ve pınârbaşı ve kâfirsini ve demirli tepe ve gecebasıcak ve ark kıyısı ve gök koz dibi ve İsmail ibni Yusuf yedinde bulunân yarbaşı ve bilek pınarı ayağı ve Kızılkaya ve asmacık ve Olukbaşı ve Hamza yedinde bulunân kumbağ ve Nebi yedinde bulunân kiti yeri ve Süleymân yedinde bulunân bağlar altında yörük garbsi ve İsmail ibni Yusuf yedinde bulunân Karaağaç dibi ve Yakabağ ve Mehmet ibni eminlik yedinde bulunân merhemcük nâm mevkilerden ibarettir.

Tevâbii ile beraber Ahmet oğlanı nâmındaki karyeden malikî ve divanînin temâmı. Bunun hudûdu abakayası ve kiliseye ve öyük aluca ve çorağa ve sarutaşa ve selman hacı arzı ile imad arzı arasına ve karagöl başındaki böğürtlene ve ayvati oğlu tarlasına ve oyuğa ve namazlığa ve emcik kayaya ve daru geçidine ve karisenleye ve Tatar Ali sınırına müntehi olur.

Tatar Ali nâmındaki karyeden maliki ve divaninin temâmı. Bunun hudûdu kayaya ve tekne taşâ ve yumru kayaya ve kale boynuna kâfir harmanına ve karı meşhede ve geçide ve değirmen çukuruna ve emcik kayaya ve kuru koğaya ve hisar

kayaya ve çorak kırışine ve kara bele ve oyuncu kayasınâ ve kızıl tepeye ve yoned kısığa ve odun yolunâ ve kuzuluğa ve sivrice kayaya ve teknetâşa müntehi olur.

Tevâbi'î ile beraber Tut bağı nâmi diğeri tut ağacı nâm karyeden malikinin nısfı ve divaninin temâmı olup hudûdu kızılkayaya ve ak sungura ve şuyabe ve oyuncu kayasınâ müntehi olur.

Tevâbi'î ile beraber virancık nâm karyeden maliki ve divaninin temâmı olup hudûdu yarımca öyüğe ve kesiktaş ve sıra söğüte ve elma bağınâ ve köprücüğe ve deve ölene ve yalnız dama ve dar yola ve armağan kayasınâ ve ayı yolunâ ve mengilene ve gölpınârınâ ve saruca kayaya ve ditreken seydiye ve dağlu arduca ve eski dereciğe ve yarımca öyüğe müntehi olur.

Kavaklıbük nâmile meşhur mevzile beraber Künik ağılı nâmındaki karyeden malikî ve divaninin temâmı olup ditreken dededeki büyük kayaya ve çatal armuda ve sıracâ kayaya ve üç kayaya ve karamık pınârına ve Halefetoğlanı sınırına müntehi olur.

Defteri sultânide İsa mezreaası nâmile mukayyed Musaköyü nâmındaki karyeden malikî ve divaninin temâmı olup hudûdu Yoğun sınıra ve geyik ardıcınâ ve erik yolunâ ve kimye meşhedine ve çayır yer başında yağlu çakıla ve çayırda kaya arduca ve koyuk karaağaç yerine ve sıra karaağaç ve baş armuda ve dağlı kavağa ve kaputaşa ve dikilu kayaya müntehi olur.

Tevâbi'î ile beraber Karğu nâmındaki karyeden malikî ve divanînin temâmı olup hudûdu çatık eski ırmağa ve yağlutaşa ve kösreliğe ve akkayaya ve burcak tepeye ve saru ine ve kızılcalara ve adatepeye ve ırmağa müntehi olur.

Dola nâmındaki karyeden malikinin üç rubu ve rub'-ı bâkinin sekiz tûsu ve divâninin temâmıdır.

İbek nâmındaki karyeden mâlikinin nısfı ve divanînin temâmı.

Savcı mezraası nâmındaki mezraaden malikî ve divaninin temâmı.

Saraycık nâmındaki karyeden mâlikinin temâmı.

Karay nâm karyeden mâlikinin temâmı.

Evyeribağ nâm karyeden mâlikinin temâmı.

Çat nâmındaki karyeden mâlikinin sekiz tûs'u.

Börekci nâmındaki karyeden mâlikinin yedi tûsu.

Zikrolunân vâki 'f karyelerin hudûdunda dâhil olan mevziler ki o karyelerin temâmen veya kısmen vakfiyeti hasebile vakf olan mevzilerdir. Bu mevziler, Çaluçayırı

ve Karavişalan ve arpaözü ve bey damları ve gölpınâr ve karacaozan ve kuşlu ve yunkılu ve ahlat alanı ve aktepe ve kırluca ve kiras pınârı ve dutalanı ve çetmibükü ve hisarcık nâmile meşhur mevzilerdir. Dola karyesinden Hisarçığa kadar zikrolunân şu mevkûfât hudutları Mecidözünde zâhir olduğundan tahditten müstağnilerdir.

Defatir-i sultânide Zinnu unözü nâmile yazılı bulunân Tanonözü nâhiyesinde kâin kura ve mezari-i mevkûfenin temâmıdır. Mezbûr nâhiyeyi cemedan haddi fasıl kâfir siniye ve çatal kayaye ve çalı yolunâ ve kilise tepeye ve tavşan deresine ve taşluca öyüğe ve kanber kavağınâ ve özsıra kuru kuvuğa ve mağara kayaye ve bakacık burnunâ ve yassıca tepedeki öyüğe ve katır nâlinâ ve sivrice kayaye ve yılanlu kavağa ve ağıl kayaye ve yarkoy viraninâ ve tennur toprağınâ ve karacaviran makberesine ve ak yola ve kurt pınârınâ ve hacibey armudunâ ve seku tarlaya ve uğrice kayasınâ ve karabalçık kiranınâ ve taşköprüye ve çukur kuvuğa ve kozluca kavağınâ ve tekir yolunâ ve paşam çama ve ala aygır deresi başınâ ve uğri deresi başınâ ve iymân pınârınâ ve otan pınârınâ ve bastı pınârınâ ve tavşanlı çukurunâ ve akkayaya ve südünkayaya ve sekü yurda ve altı saksığâna ve akpınâra ve çalıçayıra müntehi olur. Mezkûr sınırdâ dâhil olan vâkıflar.

Çorumlu tevâbiinden Kökirseliğe muzaf ve defteri sultânide mukayyed ve arucuk mezraası nâmında altı mezraaden ki çetuk ve eski köy ve iymân pınârı ve selmen virani ve andık ve akpınâr mezreaalerinden maliki ve divaninin temâmı olup hudûdu iymân pınârınâ ve otan özüne ve yassı pınâra ve tavşanlı çukura ve akkayaya ve südünkayaya ve sekü yurda ve saksığâna ve akpınâra ve çalıçayıra ve mecidözü sıra sevinç çukuru sınırınâ ve Hasan harmanınâ ve hamza tarlasına ve Mustafa çayırınâ ve musa tarlasına ve incecik kol sıra deresine ve kamışlı kıra ve örs kayaye ve karacevirâna ve çatma meşhede ve sıra iymân pınârı yolunâ müntehi olur. Mezkûr karyenin sınırında dâhil ve dilsüz elması ve dikulu taş ve kılıçlanmış çam ve yazı harman ve öyük ve kâfir meşhedi ve taşpınâr ve körliyok ağzı ve Şa'bân pınârı ve ahıcık pınârı ile mahdût sorhu oğlanı nâmındaki karye müstesnâdır.

Tercem 'an mezraası nâmındaki karyeden mâliki ve divaninin temâmı olup hudûdu çatma meşhede ve hoca eyki başınâ ve yetilmiş tarlası başınâ ve virâna ve kavağa ve kızılburunâ ve tura viraninâ ve turanın ulu tarlası başınâ ve kanluyolunâ ve âsı tepeye ve tura çatında sığır eğreğine ve itler viraninâ ve ovacık ucunâ ve ayi gönâne

ve hıızır yerine ve tercem'an tarlasına ve kurucapınâra ve Şa'bân oğlu yerine ve Hacı Yusuf yerine ve arucük sınırınâ müntehi olur.

Devlet oğlanı nâmındaki karyeden mâliki ve divaninin temâmı olup hudûdu gölpınâra ve çamurlucaya ve cebrail çayırına ve it burnuna ve Süleymân ibni uzun bahçesine ve tur beyi bahçesine ve şarıklı meşhedine ve ovacık ucunâ ve ayigünâyine ve hıızır tarlasına ve kuruca pınâra ve Şa'bân oğlu yerine ve Hacı Yusuf yerine ve dede siniye ve incekol sıra Musa tarlasına ve Mustafa çayırına ve Hamza tarlasına ve Hasan harmanına ve sevinç çukuruna ve arpa özüne ve gölpınârına müntehi olur.

Zekeriyya oğlanı karyesi nâmındaki karyeden mâliki ve divaninin temâmı olup hudûdu eski arka ve mürüvvet tarlası başına ve buzağı ağılına ve kuruca söğüte ve İbrâhim kethudanın çatal armuda ve su koyuleşene ve kamışlık geçide ve Alibeyoğlu değirmen bendine ve sarukayaye ve değirmen ocağının ve Uluyol sıra tura Hacı tarlası başınâ ve İsa Fakih tarlasına şarkına ve Hamza tarlası sıra yoluna ve yol sıra yağlı taşâ ve tepeciğe müntehi olur.

Tevâbi'i bulunân Divanköy ve Kortan çiftliği ile beraber Karacaviran nâmındaki karyeden maliki ve divaninin temâmı olup hudûdu Amasya yoluna ve üç pınâra ve ağçapınâra ve kayaye ve sıra Hacı Osman öyüğü kirşine ve Mâhmud kethuda tarlasına ve sırakutlu saat ziyaret kıranına ve deve damına ve su sıra değirmen yanındaki yassı geçide ve yumrukayaye ve pınâra ve dereçata ve ulu yola ve koğa başındaki kayaye ve kirş sıra Amasya yolunâ müntehi olur.

Tevâbi'i ile beraber Haciköy nâmındaki karyeden mâlikinin nısfı ve diğer nısfın sülüsü ve divaninin temâmı olup hudûdu yaprak çorağa ve tasma olan yurda ve çatal armuda ve su sıra sokuparesine ve köprüye ve Hacı Arif bağına ve ulususıra eyik tepeciğe ve kanber kavağına ve deresıra kuru koğaya ve horğu yolu sıra karacapınâra ve yılğinciğa ve mihal armudunâ ve emiriahur meşhedine ve çorağa ve kara çaltuye ve inceyol sıraıvaz oğlu değirmenine ve su sıra kökce dereye ve mecidözü sınırına ve kurt kapanına ve yol sıra ıyyub çalı burnuna ve güllük alanına ve çorak başınâ ve derviş yoluna ve elperek sınırına müntehi olur.

Tevâbi'i ile beraber Evhad karyesi nâm karyeden malikinin nısfı ve divaninin temâmı olup hudûdu kurt pınârına ve yalnız çama ve sıra boncukluk pınâr kirşine ve evkayaye vedik aşağı bakilla deresine ve kaba iğdeye ve uluyol sıra dereye ve dere sıra yerköprüye ve üçtaşâ ve göktepeye ve kermişkephar ve yatakbaşı yolu kirşine ve yol

sıra sekmeye ve katır nâline ve meşe ucunda sivrice kayaye ve yılanlukavağa ve ağılkayaya ve bayırköy viranînâ ve tennur toprağına ve Karacaviran makberesine ve ak yola ve Kurtpınârına mûntehi olur.

Habil Hacı karyesi nâm karyeden maliki ve divaninin temâmı.

Elperek karyesi nâm karyeden malikinin nısfı ve diğér nısıfının sülüsü ve divaninin temâmı.

Tevâbi'î ile beraber tasma karyesi nâm karyeden malikinin nısfı ve nısf-ı diğérinin sülüsü ve divaninin temâmı.

Hızır karyesi nâm karyeden mâlikinin dört humsu. Hâbil karyesinden hızır karyesine kadar olan şu mevkûfâtın hudûdu Tanonözü nâhiyesinde zâhir olduğundan tahditten müstağnilerdir.

Geldiklan âbâd muvazzafâtından tevâbii ile birlikte Bağluca karyesi nâm karyeden maliki ve divaninin temâmı olup hudûdu Dünbüldeke ve adatepe kırş sıra değirmen başındaki yumru kayaya ve dere sıra sıtma pınârına ve tennur deresi başına ve taşlığa ve kırş sıra koz pınâr üstündeki öyüğe ve küplüçala ve kırş sıra yassıca kayaya ve kırşikermişkep yol altında eski ark sıra kurt taşına ve çorakta aktaş ve küplü köprüsüne ve koru yerine ve sarutaşa ve divarpareye mûntehi olur. Biri Mecidözü nâhiyesinde virancık karyesinde ikincisi Tanon nâhiyesinde Zekeriyya karyesinde üçüncüsü mezkûr Bağlucaye tabi Ağıcık karyesinde kâin üç adet vâki 'f mezraa müstesnâdır.

Borsucuk karyesi nâm karyeden maliki ve divaninin temâmı.

Ağıcık nâm karyeden maliki ve divaninin temâmı. Bu iki karye, hudutları mezkûr bağluca karyesi sınırında zâhir olduğundan tahditten müstağnilerdir. Mezbûr karyelerin ve mezraaların zikrolunân hudutları ol günde Kanğırı (Çankırı) kadısı mevlâna Muhiddin'in emrihakanî ile sekizyüz yetmiş beş senesi Cemaziyel ahir ayında teftîş ve tebyînden sonra tevkii sultânî ile kararlaştırmıştır.

Kanğırı kazasında kâin Tuht karyesi ve Güles karyesi ve üyüklü karyesinin tamamları.

Kalecik kazasında kâin Kuramaz karyesi ve kuzuayağı karyesi ve gülkaryesinin tamamları.

Karıpazarı kazasında kâin Kalfat (Halefet) karyesinin tamamı.

Çerkeş nâhiyesinde kâin Bozoğlu karyesinin temâmı.

Kurşunlu kazasında kâin Dumlupınar karyesinin temâmı. Şu dokuzkaryenin hudûdu ehali arasında zâhir olmağla tahdîdine lüzüm görülmemiştir.

Zikrolunân karyelerin ve mezraaların hepsi bilcümle hudut ve hukûk ve tevâbi ve levâhiki ve dağ araları ve tepeleri ve ova ve dağları ve mamur ve gayrimâmur yerleri başkalarının vâkıfları ve hayırları ve mülkleri müstesnâ olarak ve hariç ve dâhil bilcümle haklar ile birlikte vakfedilmiştir. Ve kezâlik Sultân-ı a'zam mezkûr karyelerin ve mezraalarına halisinden şer 'i şerîf ve dini Hânîfin muktazası üzre ahzolan hakları dahi vakfetti. Bu da ehaliden ber mutad bilâziyâde alınân derahimi arazi ve mezraaları yoksa mer'alarının ve bahçelerinin ve bunlara muttasıl olan şeylerin ücreti ve eğer mezraaları var ise meralar ve bahçeler için alınân ile beraber mezraaların ücreti addetmek ile olur. Müşarun ileyh sultânınâ zam zikrolunân mevkûfâtını şeriatî sıhhatı ve inikâdı cami ve butlan ve fesad mûcibelerinden hâli olarak vakfı sahîhi şer 'i ve habsî sarihi mer'i ile vakf ü habsetti. Bilinsin ki Tanonözü (Şa'bân) nâhiyesinde ve Zinnun nâhiyesinde ve Mecidözü ve Geldigelen abad ve Çorumlu nâhiyesinde kâin zikrolunân vâki 'f karyeler ve mezraaların iki ciheti vardır bu iki cihetten birisine malikâne ve diğer cihete divanî tabir olunmaktadır. Mezkûr karyeler ve mezraalardan birinci cihetten vakfolanlar evvelâ bu vakfiyede kül ve nısıf ve rubu ve sâire ile tahrîr ve tafsîl olunânlardır ve ikinci cihetten vakfolanlar da divaniyyedir. Binâen aleyh cümle karyeler ve mezraalar evvelâ tahrîr ve tafsîl olunduğu vecih üzre yalnız saraycık ve evyeri bağ ve karay ve çat ve börekci ve hızır karyeleri müstesnâdır. Çünkü bu müstesnâ altı karyenin vakfiyeti evvelâ tafsîl olunduğu üzre ancak ciheti ulâsı malikiyyedendir ciheti sâniye-i divaniyyeden değildir. Amma Kânğırı ve Kalecik ve karıpazarı ve çerkeş ve kurşunlu kazasında kâin sâir karyeler ki bu karyelerin cümlesi hariç ve dâhil bütün haklar ile vakfolunmuştur ol haysiyetteki bunlardan hiç bir şey şaz ve ayrı olmiyacaktır.

Bundan sonra vâki 'f yapan müşarunileyh sultân, zikrolunân evkâfa emin ve dinde mutemed bir mütevellinin nasb ve ta 'yîn olunmasını şartkıldı. Bu mütevellî vâkıfta ve gallesinde tasarruf edecek ve gallâtini mühimmat ve havayicine sarfedecek ve imaretin evani (kapları) ve yaygılarından ve sâireden bir şey tecdide muhtac olursa eyilikte ve güzellikte anın mislini iştirâ edip bu husûsta tehir ve ihmalde bulunmiyacak ve imaretin hizmetinde şeyhin makul olan emrine muhalefette bulunmayup şeyha muavenet edecek ve cenâbıhakkın ihsan buyurduğu galle ve varidattan evvelâ imaretin

rakabatınâ sarf edecek sonra bundan artanı zikrolunân imareti âmirenin ve medrese-i samiyenin mesâlihine ve aşağıda beyân ve tafsiledilecek olan sâir masarifi muayyene ve sübûli mübeyyeneye vechi meşrûh üzere sarf edecek ve cenâbıhakkın fazlı ile mürtezâkâden bir şey artarsa anı nezdinde mühürlü olarak hıfzedecek taki âtiyen vukua gelecek olan hâle için bir hazırlık olup ol zemânda anı ihtiyac messeden husûsata sarf edecektir. Müşarun ileyh vâkıf, mütevellî için hakkı tevliyet olarak yevmî otuz dirhem ta ‘yîn etti. Müşarunileyh sultân, imaret için Sâlih ve ilimden nâsibedâr ve bilhassa hatib için her halde ıycab eden mesaili alim bir hatip nasbolunup her Cuma günleri şeri şerîf ve dini münîfîn razı olacağı bir mâhiyette hitabet ve imâmet etmesini şart ve bu hatib için hitabetinden dolayı yevmî altı dirhem ta ‘yîn etti ve Sâlih ve ehli kiraet ve nâmazın şerait ve erkânınâ taalluk eden mesaili alim bir imâm nasbolunup bütün evkati salatte imarete hazır olan cemaate imâmet ve salati teravih ve sâire gibi cemaat ile edâ olunân nâfile nâmazları berveçhi mutad ikame etmesini şart ve bu imâm için yevmî beş dirhem ta ‘yîn etti ve sesleri güzel ve evkatı salatı bilir ve vâkı ‘tlarında müezzinliğe devamlı iki müezzin nasbolunup bulardan her birine yevmî üçer dirhem ta ‘yîn etti ve Cuma günlerinde muarriflerin mutadî vechile cenâbıhkka hamd ve nebisine salevati şerîfe ve ulul emre dua ve senâ ve müminlere istiğfar ile iştiğal ve keza sâir günlerde kur’an okuyan zevâtın okumayı bitirmeleri akebinde dua ile iştiğal ve her gün anların önüne ecza sandığını getirmek ve açmak ve kapamak ve cüzleri anlara taksîm etmek ve toplamak gibi hizmetlerini iyfa eden bir muarrifin nasbolunup bu muarrife yevmî iki dirhem ta ‘yîn etti ve ehli tecvid kurradan on beş nefer zat her gün sabahları mezkûr imarete hazır olup bunlardan her birinin sür’at ve ta’cîl etmiyerek mushafın yüzünden tecvid ve tertîl ile tam birer cüz okumalarını ve kıra’at hitam bulmadan esnâi kiraette dünya kelâmî konuşmamalarını şart ve bu kiraet için yevmî otuzbir dirhem ki her bir okuyâna ikişer dirhem ve hüsnü sada ve edâ ve ilmi kiraet ve kur’anı hıfz ile mevsûf reislerine yevmî üç dirhem ta ‘yîn etti ve ehli tecvid hafızlardan altı nefer zatın imarete Cuma günlerinde sâir camilerdeki mu’tad vechile devir okumalarını şart ve bunlardan her birine yevmî birer dirhem ve bunların büyükleri olan ser mâhfile yevmî iki dirhem ki cem ‘an yedi dirhem ta ‘yîn etti. Müşarunileyh sultân, mezbûr imaret için Sâlih ve pak dâmen ve doğruluktan ayrılmayan emin bir şeyh nasb olunup fukara ve ulemâ ve müsafinin için tertip olunân eğziye ve sâireyi vaktında ehline iysal etmeğe kaim olmasını şart ve bunâ yevmî sekiz dirhem ta ‘yîn ve emin ve mevsuk bir kâtip

nasbolunup az çok vâridat ve masârifî emanet ve diyanetle tahrîr ve tesbit etmesini şart ve bunâ yevmî altı dirhem ta ‘yîn ve Sâlih ve emanet ve istikâmetle mevsûf ve bey’i ve şîrâda tecribeli bir vekilharç nasbolunup bey’ u şîrası lâzım olan şeyleri vaktında Mübâya ‘a ve iştirâ ettiği şeylerin a’lâsini iştirâ ve şeyha arz etmesini ve şeyh kabul etmezse bey’i fesh etmesini şart ve bunâ yevmî dört dirhem ta ‘yîn ve emin iki hazin ki birine kilerdar tabir olunup mahzende mevcut bal yağ ve pirinç ve sâireyi hıfzetmesini ve diğerine anbarcı tabir olunup bununda mahzende mevcut buğday ve arpa ve odun ve sâireyi hıfız ve arpadan müsâfirlerin hayvanlarının yemlerini vermesini şart ve kilerdara yevmî üç ve anbarcıye yevmî iki dirhem ta ‘yîn ve iki ferraş bulunup ferraş ve kayyim üzerine lâzım olan şeyleri bilmünâve ve bil’ictima edâ ve imaretin içini ve dışını harimini tanzîf ve yaygılarını serup kaldırmalarını ve ferraş ve kayyim üzerine lâzım sâir hizmetleri iyafa etmelerini ve bunlardan her birine üçer dirhem ve iki temiz nâkip bulunup bunların talebe ve fukara ve müsâfirine akşam ve sabah ekmek ve yemek tevzî ‘ ve taksîmine ve imârete gelenlerin hizmetine devam ve gelen müsâfirine ta‘yîn olunân taamları geldiği günden üçüncü günün sonunâ kadar ihzar ve rusumi hasene ve âdeti marziyyeye riâyet etmelerini şart ve bunlardan her birine yevmî üçer dirhem ve bir kandilci bulunup چراغ ve kandilleri yakup söndürmelerini şart ve bunâ yevmî iki dirhem ve emin ve türlü türlü yemek yapmakta mâhir iki aşçı bulunup bunlardan her birine dörder dirhem ve ekmek yapmakta mâhir iki ekmekci bulunup bunlardan her birine yevmî dörder dirhem ve kifâyet mikdârî müteaddit câbi bulunup bunların mezkûr evkâfın gallâtini sıdkusedât üzre toplamalarını şart ve bunlara yevmî yirmi dirhem ta ‘yîn ve bu yirmi dirhem aralarında hizmette mertebelerinin tefavütine göre tevzî‘ edilmesini şart ve emin bir kimse bulunup pirinci ayıklamasını ve buğdayı dövmesini ve öğütmesini şart ve bunâ yevmî üç dirhem ve bir bevvap bulunup taâmın taksîmi zemânında kapuda durarak yemek almak için terbiyesizlik edenleri meni ve nasihat ve tayib etmesini ve eğer dinlemez iseler te’dib için dövmesini şart ve bu Bevvâba yevmî iki dirhem ve bir hammal bulunup çarşudan güzel ve yağlı et alup imaretin matbahınâ getirmesini ve etin fenâsini iştirâ etmemesini ve et almak için bir kasab ta ‘yîn etmeyup eyi eti hângi kasabta bulursa ondan almasını şart ve bunâ yevmî iki dirhem ta ‘yîn ve bir gassal bulunup kapları yıkayup temizlemesini şart ve bunâ yevmî iki dirhem ve bir hizmetci bulunup kenif ve helâyî tanzif etmesini şart ve buna yevmî bir dirhem ve bir ahurcu bulunup imâretin ahurunu süpürmesini ve müsâfirlerin hayvanlarını muhafaza ve

ahurun kapusunu gicelerde kapayup gündüz açmasını şart ve bunâ yevmî iki dirhem ta 'yîn etti ve matbahta ve ekmekhânede ve kış günlerinde imarette müsafirlerin odalarında yakılan odun alınması için yevmî sekiz dirhem ve tuz için yevmî bir dirhem ve imarette müsafirlerin odalarında yânan چراغ ve kandillerin yağı ve hasırı için yevmî dört dirhem ve taamin mevsimlere münâsip kabak, ispânak, biber, soğan, nohut ve emsali ve sarı pirincin yani zerdenin safranı gibi havayıcı sâiresi için yevmî dört dirhem ve kablalarla kablaların kalaylanması ve sâire gibi gayri muayen masarîf için iki dirhem ta 'yîn etti. Müşârunileyh vâkıf, havas ve avâm'a mahsûs taam ıhzar edilmek üzere eyi ve semiz koyun etinden yevmî altı batman ta 'yîn etti ve bu altı batmanın yarısını çorbaya ta 'yîn edilen pirinçle beraber sabah ve diğer yarısını çorbaya ta 'yîn edilen buğdayla beraber akşam pişirilecek ve müsafirler için pişen et ve eyyâmî şerîfe ve leyali-i mübarekede pişirilen et bu altı batmandan olacak ve bu etin, her dörtyüz dirhemi altı parça yapılacaktır ve ekmek için yevmî on iki batman un ta 'yîn etti her bir ekmek yüz dirhem olacaktır ve çorbaya mahsûs pirniç için yevmî bir batman ve bir batmanın dörtte birini ve buğdaydan yevmî iki buçuk batman ve ramazani şerîfin her gecesine mahsûs pilav ve zerdeası için yevmî dört batman pirinç ta 'yîn etti bunun üç batmanı pilâv ve bir batmanı zerdeye ait olacak ve kezâlik Cuma gecelerinden her Cuma gecesinde ve reğaib ve berat gecelerinde ve iki bayram ve aşura günlerinden hergün için dört batman ayıklanmış temiz pirinç ve zikrolunân geceler ve gündüzlerden herbiri için sekiz okka eyi ve halis sade yağı ve zikrolunân leyali-i mübareke ve eyyâm-i şerîfe için zerdeye mahsûs olmak üzere üç okka süzme bal ta 'yîn etti. Müşârunileyh sultân, müsafirlerin ziyafetine mahsûs olmak üzere bal ve paça ve reçel ve ekşiye müteallik me'külât ve dane pirinç aşısı ve müsafirlerin hayvanlarınâ alef alınmak için yirmi dirhem ta 'yîn etti ve kezâlik müsafirlerden her dört nefer için sabah yemeğine mahsûs olmak üzere dörtyüz dirhem ekmek ve bir tabak paça ve bir kâse içinde iki parça et ve iki kepçe çorba ve akşam taaminâ mahsûs dörtyüz dirhem ekmek ve bir tabak dane pirinç aşısı ve bir kâse içinde iki parça et ve iki kepçe çorba ve yemek vaktınâ yetişemiyen müsafirin her biri için bir ekmek ile elli dirhem bal ve mezkûr medresede muid olan kimse için her vâki 'tta üçyüz dirhem ekmek ve iki parça et ve iki kepçe çorba ve mezbûr medresede okuyan müstaid talebe için her vâki 'tta ikiyüz dirhem ekmek ve bir parça et ve bir kepçe çorba ve sâir fukara ve talebei ulum için her ferdeher vâki 'tta yüzer dirhem ekmek ve iki kişiye içinde bir parça et bulunân bir kâse çorba it'amdan talebe sâir

fukara üzerine takdim edilecektir ve imaretin hizmetcilerinin her birine her vâki 'tta ikiyüz dirhem ekmek ve iki parça et ve iki kepçe çorba ta 'yîn etti. Müşarunileyh vâkıf yapan sultân, zengin olsun fakîr olsun imarete hazır olanın it'am olunmasını ve vezâif ve ihrâcatta ta 'yîn olunân mikdârdan hiç bir şey tezyid ve tankıs edilmemesini şart kıldı. Bundan sonra beyân olunur ki mezkûr dirhemden murad Tokat beldesinde rayic olan dirhem ve batmandan murad da mezkûr beldede mütearef olan batmandır bu da hesapta altı okka olup her okka dörtyüz dirhemdir. Bundan sonra mezkûr vâkıf zikrolunân medrese için mütteki, Sâlih, ulumi nâkliyye ve ulumi akliyyeyi ve usul ve furuu bilir ve derse ve zikrolunân ulumu musta'id ve müstefid olan zevate mu'tad olan günlerde ifade ve tedrîse devam eder ve talebenin tekmîl ve terbiyesine çalışır bir müderrisîn bulunmasını şart ve bu müderrise yevmî otuz dirhem ta 'yîn ve muhtasarâtın ve hatta bazı mutavvelâtın ta'limine muktedir bir mu'idin bulunmasını şart ve bu muide yevmî dört dirhem ve dersihâne tabir olunân mâhal mescit kılındıktan sonra anda hazır olan cemaate nâmaz kıldırarak Sâlih bir imâmın bulunmasını şart ve bu medresenin imâmına yevmî iki dirhem ta 'yîn ve talebe için her hucreye iki dirhem olmak üzere yevmî yirmi dört dirhem ta 'yîn ve medresenin hucrelerinden bir hucreyi ciheti ile beraber medresenin Bevvâbınâ tahsis ve medreseninhelâsinin hizmetcisineyevmî bir dirhem ta 'yîn eyledi ve zikir olunân kimselerin her birinin üzerlerine vacip olan hizmetler ile iştiğal ve bu hizmetleri sa'yicemîl ve ciddi cezîl ile edâ ve î'fâ etmeleri lâzîm ve muktazîdir. Bundan sonra müşarun ileyh vâkıf sultânı a'zam, Sorku oğlanı karyesinde merhûme validesinin emri ile binâ ve te'sis edilen cami şerîf ve mescidi latifinmeSâlihine zikrolunân imaretin ve medresenin mesâlih ve mühimmâtına ta 'yîn olunân şeyler itmâm ve ikmal edildikten sonra her sene Amasya ölçeği ile on ölçek arı buğday ta 'yînve bunu mezbûr cami şerîfin mürtezikalerine aşağıda zikir ve beyân olunâcak üslûb üzere tevzî ' etti şöyle ki: camişerîfin hatibi mevlâna Hayreddine ve andan sonra hatib olanlara hitabetinden dolayı her sene beş ölçek ve imâm mevlâna İlyas fakihe ve andan sonra imâm olanlara imâmetinden dolayı dört ölçek ve müezzin mevlâna gökce hacı'ya ve andan sonra müezzin olanlara müezzinliğinden dolayı iki ölçek ve cami şerîfin kiraeti ecza mülâzimlerine aralarında müsavât üzere dört ölçek ta 'yîn etti. Bundan sonra müşarunileyh sultân, zikir olunân imareti âliye ve medresei sâmiye münhedim olursa mümkün oldukça iade olunmasını ve eğer mümkün olmazsa

zikir olunân evkâfın mâhsulâtı gökler ve yerler sabit oldukca şeri şerîfi kavim ve dini müstekîmin kabulü veçhile sarf olunmasını şart kıldı.

Bundan sonra müşarun ileyh sultân, mezbûr evkâfın tevliyetini zat-ı şahâneleri mukarriblerinden Hüseyin Ağa ibni Abdullah’a tefviz etti. Ve bu mütevellî evkâfın ta ‘mîrine mübâşeret ve vucûh-ı mezkûresine sarfindan sonra büyük vâkıf, mezbûr evkâfı ayların ve senelerin yok etmesinden ve zalemenin şerrinden ve akvâmın mekrinden korktu. Ve Cenâb-ı Peyğamberden rivâyet olunân ecr ü sevabı en büyük olan sadaka sağ iken verdiği sadakadır. Mealindeki hadis-i şerîfe baktı da zikrolunân evkâfın fukarâ-i müslimîne kendi eliyle sarfını arzu ve vakfiyetinden rucu murad etti. Ve bu bâbta İmam-ı A‘zam’ın vâkıf, vacip ve lâzım olmıyan mesâildendir. Kavliyle temessük etti. Binâen aleyh balâ-yı vakfiyeyi tevki eden hâkime çıkup huzûrunda muhâsamada bulundular. İşbu hâkim eslâfın vâkıfları gibi asli sabit ve fer’i semada bulunân evkâf-ı mezkûrenin ve cümle mensûbâtının lüzûmunâ müfta bih olan ve cevaz veren mezheb üzre vâkıfın huzûrunda kazası nâfiz olarak ve hitâba evlâ ve ehak olan hakka mukarin olarak hükm-i lâzımı şer ‘i ve kaza-i sarihi mer’i ile hükmetti. Bu suretle mezkûr vâkıf müseccel ve müttefakun aleyh ve her veçhile butlandan beri bir vâkıf oldu. Ol haldeki zeki ve âkil ve ulûm-ı şer ‘iyyeye muttali olan vâkıf zikrolunân evkâfı hayatımda ve memâtımdan sonra üslûb-i mezbûr üzre müebbeden ve sonunu, Cenâb-ı Hak arza ve sekenesine varis oluncaya kadar ulemâ vesâir fukarâ-yı müslimîne muhalleden vakf ettim dedi. Üzerine gelen zemânlar ancak anı kavi ve muhkem ve lâzım kılacak. Tanrı’ya ve meleklerine ve kitaplarına ve peygamberlerine ve ahiret gününe iman eden sultân veya melik veya hâkime bu vakfı tağyîr etmek helal olmaz kim ki şartlarından bir şartını ve zevâbıtından bir kanununu tağyîr ve ibtâl ve tebdîline sa’y eder ve fâsid te’vil ve tevcîhlerle nesih ve tahvîlini kasd ederse muhakkak haramı irtikâb etmiş ve bu işinden günâh ile ve Cenâb-ı Hakk’ın sahat ve gazabınâ ma’rûz olarak avdet etmiştir. Ve anı hesabe çekip cezasını verecek olan Allah’tır. Ve ol kimse dünyada ve ahirette bütün mesâisi boşa giden ehl-i hüsrândan bulunmuştur. Kim ki bu vakfı işittikten sonra tebdîle derse vebâli ancak âna aittir. Şüphesiz Cenâb-ı Hakk semi’ ve alim sıfatlar ile muttasıftır. Vâkıfı niyyeti ile taltif hayy ü kerîm olan ve muhsinlerin ecrini zayi kılmayan Cenâb-ı Hakk’a aittir. Vâkıf için vakfında sevabı celîl vardır. Çünkü hayruhu cemîlün ibaresi tarih olmuştur.

Bu hâdisenin cereyânı ve şahitlerin tahrîri sekiz yüz doksan sekiz senesi Zilka'de ayının yirmi birinci günü vâki ' oldu. 898 H. (1492 M.)

TSMA.D.1655/0001. Transkripsiyonu:**2/a:**

Muhâsebe_____ -i

Mahsulât ve ihrâcât-ı evkâf-ı imâret-i Hatuniye vâlide-i merhûm ve mağfûrîn-leh Sultan Beyazid Han tâbe-serâhû der-nefs-i Tokat an tahvil-i Ali Çelebi an-bevvâbân-ı dergâh-ı âlî el-mütevellî-i müteferrika kıdvetü'l-havâss ve'l-mukarrebîn umde-i erbâbü'l-iz-ve't-temkîn zi'l-kuvveti ve'd-devleti hazret-i Mustafa Ağa ağa-yı dârü's-sâ'ade en-nâzır an-evvel-i mart el-vâkî' 26 Ca sene 1000 ilâ gâye-i felvâr el-vâkî' 6 Cemâziyelâhir sene 1001

Asl_____ 1

Mâl fî sene-i kâmile ma'a bakiyye-i muhâsebe-i sene-i mâziye

862.438 Akçe

An-bakiyye_____ i

Muhâsebe-i sene-i sâbika

445.225

Ani'-l mahsûlât_____ 1

Ma'a mebî'ât

417.213,5

An-mahsûl_____ 1

Mukâtaa-i karye-i Bozoğlu ve Halfet ve Dumlupınar tâbi'-i kazâ-i Çerkeş der-uhde-i el-Hâc Ömer ve Receb ve Hızır ve Ömer ve Atai ve Samim ve Şems ve Hızır ve İsa el-mültezimân-ı mukâtaa-i mezbûre an evvel-i mart el-vâkî fi 26 Ca sene 1000 ila gaye-i felvâr el-vâkî fi 6 C sene 1001 an-kıst-ı sene-i salîse ber-mûceb-i hüccet-i Mevlânâ Yakup kâdı-yı Karıbazarı.

Fî sene 62.667

Fî asl-ı iltizâm

Fî selâse sinîn 188.000

An-mahsûl_____1

Mukâtaa-i karye-î Güles/Gölas ve Kuramaz ve Kozayağı ve Gül tâbi'-i kazâ-i Kengiri ve Kalecik der-uhde-i Ali Fakih ve Ömer ve İlyas ve İshak ve Abdurrahman mültezimân-ı mukâtaa-yı mezbûr fi't-tarihi'l-mezbûr an-kıst-ı sene-i sâni ber-mûceb-i hüccet-i Mevlânâ Abdünnebî kâdı-yı Kalecik

Fî sene 40000

Fi'l-asl-ı iltizâm

Fî selâse sinîn 120.000

An-mahsûl_____1

Cibâyet-i karye-i Tuht der-kazâ-i mezbûr

31.465

An-mahsûl_____1

Mukâtaa-i gılâl-i karye-i Tuht ve Öyüklü der-uhde-i İbrahim bin Halil mültezim-i mukâta'a-i mezbûre fi't-tarihi'l-mezbûr ber-mûceb-i suret-i sicil-i Mevlânâ Taceddin kâdı-i Tuht

fî sene

ber-vech-i maktuû

15.000

An-mahsûl_____1

Mukâtaa-i resm-i meyveha ve resm-i bostan ve resm-i bağat ve resm-i çayır ve güvware an-karye-i Tuht ve Öyüklü der-uhde-i İbrahim bin Halil mültezim-i mukâta'a-i mezbûre fi't-tarihi'il-mezbûr ber-mûceb-i sûret-i sicil-i Mevlânâ-yı mezbûr

Fî sene

ber-vech-i maktû

3.000

An-mahsûl_____1

Mukâta‘a-i bâd-ı hevâ ve bâc-ı bâzar an-kıst-ı selhâne-i karye-i Tuht ve Öyükli der-uhde-i İbrahim bin Halil mültezim-i mukâta‘a-i mezbûr ber-mûceb-i sûret-i sicil-i Mevlânâ-yı M (Çürük)

An-mahsûl_____1

Mukâta‘a-i Bazar Bayraklı der-karye-i Tuht der-uhde-i İbrahim bin Halil mültezim-i mukâtaa-i mezbûr fî‘t-tarihi‘l-mezbûr ber-mûceb-i sûret-i sicil-i Mevlânâ M (Çürük)

2/b:

An-bahâ_____i

Gulâm-ı yave be-nâm-ı Rıdvan

4.600

An-mahsûl_____1

Rüsûm-ı çift ve resm-i asiyab der-karye-i Tuht ve Öyükli ber-vech-i emânet zabt-şode defter-i müfredât

Fî sene 5.065

An-mahsûl_____1

Mukâta‘a-i cibâyet-i karye-i Ahmedoğlu ve karye-i Ortaca ve Çukuryurt ve Virancık ve Dutbağı ve Tataralı der-kazâ-i Mecidözü der-uhde-i Yusuf veled-i Mustafa mültezim-i mukâtaa-i mezbûr fî‘t-tarihi‘l-mezbûr ber-mûceb-i sicil Mevlânâ Abdülbaki kâdı-yı Mecidözü

Fî sene 50.000

An-mahsûl_____1

Cibâyet-i karye-i Kışlacık der-kaza-î Mecidözü

33.419

An-mahsûl_____1

Mukâta‘a-i gılâl-i karye-i Kışlacık der uhde-i Ahi bin İbrahim ve Ali bin Davud
mültezîmân mukâta‘a-i mezbûre fî‘t-tarihi‘l-mezbûr ber-mûceb-i sûret-i sicil Mevlânâ
Abdûlbaki kadı-yı Mecidözü

Fî sene

Hinta ve Şair

21 müdden

Hinta 12 müdden Şair 9 müdden

Bi-hisâb-ı Keyl__ 420 kile

9.200

Hinta 240 keyl 7.400 Şair 180 keyl fî 10 dan 1.800

220 keyl fî 30 dan 6.600

20 keyl fî 40 dan 800

Min-ha_____

Be-imâret-i amire

208 keyl fî 30 dan

Be-ba‘zı kesân-ı vakf 32 keyl

20 keyl fî 40 dan 12 keyl fî 30 dan

An-mahsûl_____1

Mukâta‘a-i karye-i Çukurviran ve Saraycık tâbi‘-i cibâyet-i mezbûre der-uhde-i Mehmed bin Receb ve Pehlivan İdris el-mültezîmân-ı mukâta‘a-i mezbûre fî’t-tarihi’l-mezbûr ber-mûceb-i sûret-i sicil-i Mevlânâ Abdûlbaki kâdı-i Mecidözü

Fî sene

Hınta ve Şair 15 müdden

Bi-hisâb-ı keyl

300 keyl 8.800

Hınta 200 keyl

Şair 100 keyl

Fî 35 ten 7000

Fî 18 den 1.800

be-imâret-i âmire 157 keyl

be-ba‘zı kesân-ı vakf 43 keyl

An-mahsûl _____ 1

Mukâta‘a-i gılâl-i karye-i İbek der-uhde-i Fazlullah bin Hüseyin mültezîm-i mukâta‘a-i mezbûre ber-vech-i sûret-i sicil Mevlânâ Abdûlbaki kâdı-i Mecidözü

Fî sene

Hınta ve Şair 7 müdden

Hınta 4 müdden Şair 3 müdden

Bi-hesâb-ı kile 140 keyl 3.400

Be imâret-i şehr-i Tokat

80 keyl fî 35 ten 2.800

Şair 60 kile fî 10 dan 600

An-mahsûl-ı mukâta‘a-i karye-i Gülağıl der-uhde-i İbrahim bin Süleyman mültezîm-i mukâta‘a-i mezbûr iltizâm-ı mezbûr ber-mûceb-i sûret-i sicil-i Mevlânâ Abdûlbaki kâdı-i Mecidözü

Fî sene

Hınta ve Şair 4 müdden

Hınta 2 müdden

Şair 2 müdden

Be- hesâb-ı kile 80 keyl 1.800

Be imâret-i şehr-i Tokat

40 keyl fî 35'ten 1.400

Şair 40 keyl fî 10 dan 400

Mektup Transkripsiyonu:

Evzâlezalleef'âlefi'l-müşârik ve'l-mağribmahdûden

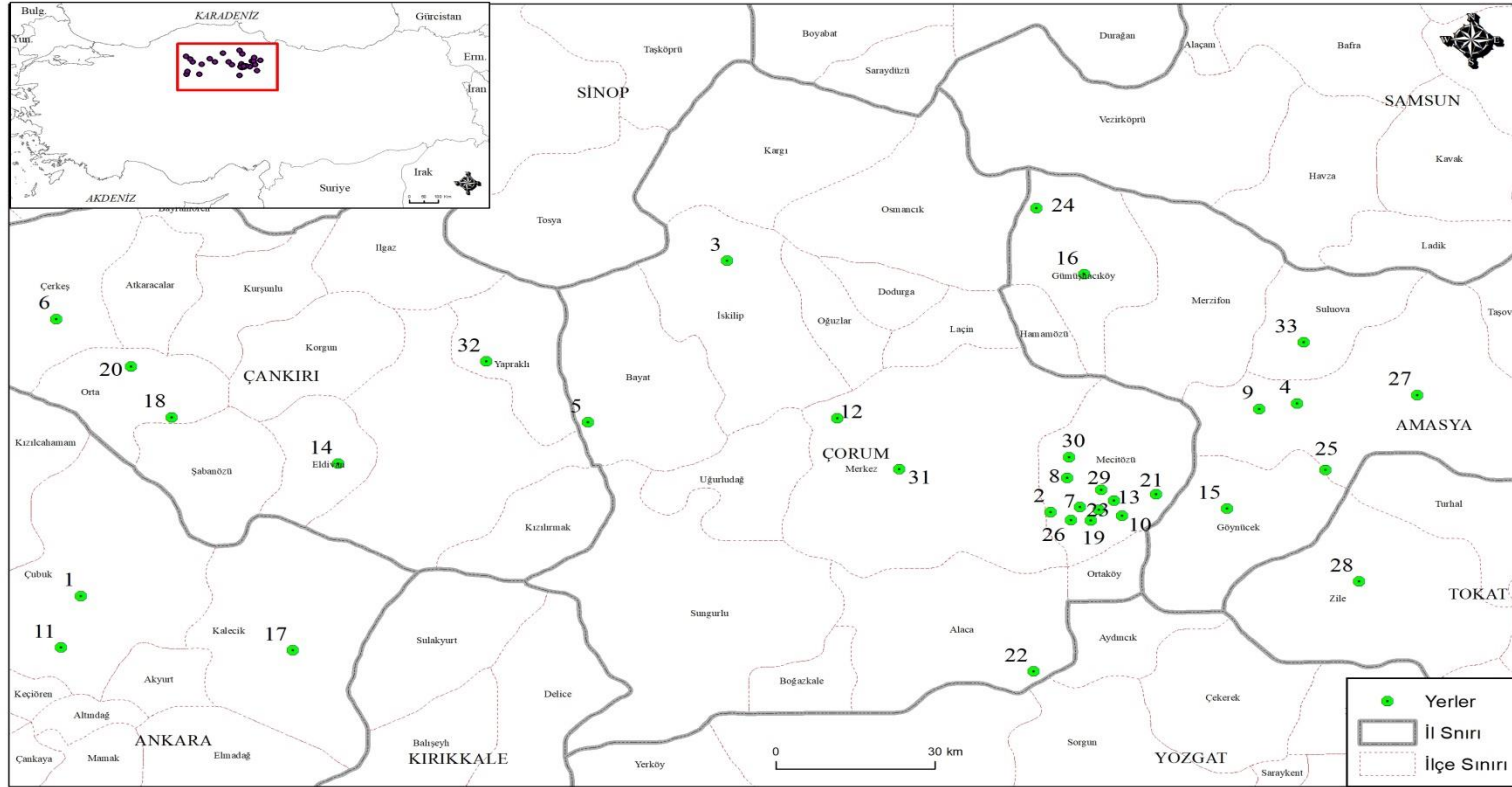
veTahkîki'l-makâsıt ve'l-mütâlibmaksûden

- 1- Çehre-i din ü devlet ve hakâyık-ı umur-ı ümmet ez-feyz-i eşî'a-ienvâr-ı re'y-i enver hazret-i tahmî drayet ...
- 2- Sultan-ı selâtînü'l-âlem-i padişah nesl-i âdem-i nur-dide-i ümmet-i Muhammedî şem'-i sa'adet-i millet-i Ahmedîkehfû'
- 3- S-sakaleyn zıllullâhfi'l-hâkikatı'l-mü'eyyedfi's-semâi'l-mütesavveri'l-muzaffer 'ale'l-a'dâ mazhar-ı
- 4- Kelimâti'llahi'l-aliyyepeyveste müzeyyen ve münevver bâd ve merâsim-i saltanat-ı mü'eyyed ve me'alim ferman
- 5-muhalles ba'de ez ref'da'vât-ı hâlisân ve külliyyât-ı sâfiyyât-ı vâfiyân ki karînicâbet
- 6- Olmuş ola a'lâm-ı âsitanselâtîn-i âşiyân budur kim şimdiki halde şöyle istimâ'
- 7- Olundu ki Karaman oğlu Kasım Beğ müteveffa olmuş Hak teâ'la sultanıma çok yıllar ömür-i
- 8- Devletleriyle makarr-ı devletdeve müstekarr-ı sa'adetedevlet-i etraf-ı 'âlemde ne kadar adâ
- 9- Ve hussâd var ise makhûr ve mahzûlkılubmümellîs ömürlerin kasîr ve zahmetlerin kesîr
- 10- Kılubcezaenbimâkânûya'melûne....Olanlar bakî devlet-i padişahî
- 11- Bi-'inâyet-i ilâhî zât-ı vücûd-ı memdûdbâd li-mücemmidihâlidü'l-emcâd
El-malikvalideniz

Ters Yazılan Kısım:

Ve ba'dehu benim sultanım ciğer köşem hazretinden temenni ve istid'â budur kim dâima hak turukunu feramüş kalmayub ana durasuz takim hak subhânehu vete'âla seni mu'âvin ola inşallah benim devletim.

Ek 4: Tokat Gülbahar Hatun Vakfı'nın Vakfiyesindeki Köyleri

Tablo 39: Harita Üzerinde Yer Alan Numaralara Karşılık Gelen Yerleşim Birimleri¹⁰⁹⁹

Harita Üzerindeki Numaralar	Köyün Günümüzdeki İsmi	Köyün Eski İsmi	Bugün Bağlı Olduğu İl/İlçe
1	Ağılcık	Ağılcık	Ankara/Çubuk
2	Ahmetoğlu	Ahmedoğlu	Çorum/Merkez
3	Avhatyaka	Evhad	Çorum/İskilip
4	Bağlıca	Bağluca	Amasya/Merkez
5	Bayan	Beyân/Ba'demir	Çorum/Bayat
6	Bozoğlu	Bozoğlu	Çankırı/Çerkeş
7	Çıkırık	Çıkırık	Çorum/Merkez
8	Devletoğlu	Devletoğlu	Çorum/Mecitözü
9	Doğantepe/ Zara	Geldiklan/Geldigelenabad/ Gelengiras	Amasya/Merkez
10	Doğla	Dola	Çorum/Mecitözü
11	Dumlupınar	Dumlupınar	Ankara/Çubuk
12	Dutköy	Dutbağı	Çorum/Merkez
13	Emirbağı	Emirbağı	Çorum/Mecitözü
14	Gölez	Güles	Çankırı/Eldivan
15	Göynücek	Yassıkışla	Amasya
16	Gümüşhacıköy	Hacıköy	Amasya
17	Gümüşpınar/Koramaz	Kuramaz/Koramaz	Ankara/Kalecik
18	Hüyükköy/Orta	Öyük/Üyük	Çankırı/Orta/Atkaracalar
19	İbek	İbek	Çorum/Mecitözü
20	Kalfat	Kalfat/Halefet	Çankırı/Orta
21	Kargı	Kargu	Çorum/Mecitözü
22	Killik	Killik	Çorum/Alaca
23	Kışlacık	Kışlacık	Çorum/Mecitözü
24	Kızılca	Kızılca	Amasya/Gümüşhacıköy
25	Musaköy	Musaköy/İsa mezarı	Amasya/Merkez
26	Örencik	Virancık	Çorum/Merkez
27	Saraycık	Saraycık	Amasya/Merkez
28	Savcıköy/Savcu	Savı mezarı	Tokat/Zile
29	Sırçalı	Sırçelü	Çorum/ Mecitözü
30	Söğütyolu/Zennun	Zünnunözü/ Zünnunabad	Çorum/Mecitözü
31	Tatar	Tatarali	Çorum/ Merkez
32	Yapraklı	Tuht	Çankırı/Merkez
33	Yüzbeyi	Yüzbeyi	Amasya/Suluova

¹⁰⁹⁹ Haritada yer alan yerleşim birimleri güncel verilerin, Osmanlı Yer Adları Sözlüğü 'nden teyit edilmesi yolu ile hazırlanmıştır. Ancak vakfiyede yer alan bazı köyler ve mezarlar tespit edilememiştir. Bunlar; Betan, Hulialanı mezarı, Türkmenoğlu, Cenke, Ortakca, Halfetoğlu, Çukuryurt, Kavaklıbük/Künik Ağılı, Karay, Evyeribağ, Börekçi, Terceman/Terhoman, Zekeriyaoğlu, Divanköy, Habilhacı, Elperrek, Tasma, Hızır, Borsucuk, Kuzuayağı/Kozayağı'dır.

Ek 5: Fotoğraflar

¹¹⁰⁰ 1939 depremi sonrası Gülbahar Hatun Camii. Hasan Erdem arşivi.

1101

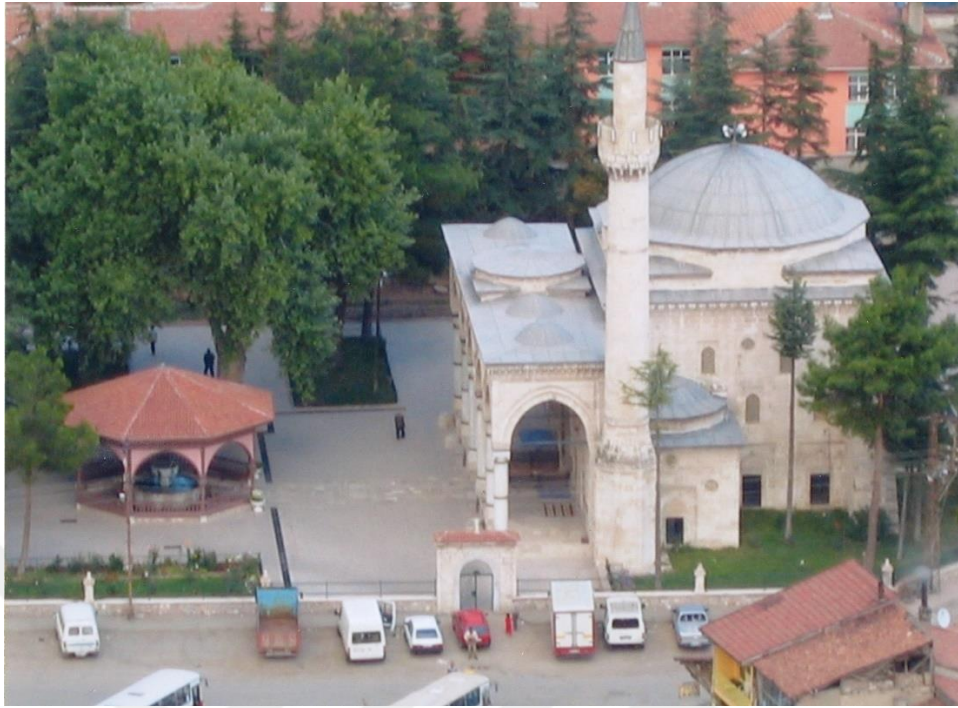

1102

Fotoğraf 1: Tokat Gülbahar Hatun Camisi'nin depremler sonrasına ait fotoğrafları.

¹¹⁰¹ 1942 depremi sonrası Gülbahar Hatun Camii. İsmail Aktaş arşivi.

¹¹⁰² 1942 depremi sonrası Gülbahar Hatun Camii. Hasan Erdem arşivi.

1103

1104

Fotoğraf 2: Tokat Gülbahar Hatun Camisi Şadırvanı

¹¹⁰³ Hasan Erdem arşivi.

¹¹⁰⁴ İsmail Aktaş arşivi.

1105

Fotoğraf 3: Gülbahar Hatun Camii Bezemeleri

¹¹⁰⁵ Hasan Erdem arşivi.

1106

1107

Fotoğraf 4: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi İçerisindeki Sandukalar

¹¹⁰⁶ 23/06/2017.

¹¹⁰⁷ 23/06/2017.

1108

Fotoğraf 5: İstanbul Gülbahar Hatun Türbesi

1109

Hüseyin Menç Arsivi

1110

Fotoğraf 6: Amasya Loğ Minare Camii

¹¹⁰⁹ Amasya Loğ Minare Camii kalıntısı. İsmail Aktaş arşivi.

¹¹¹⁰ Amasya Loğ Minare Camii kalıntısı. İsmail Aktaş arşivi.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Kübra DURSUN

Doğum Yılı ve Yeri: 1988/ Tokat

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi

Yabancı Dili: İngilizce

İş Deneyimi: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi- Araştırma Görevlisi (Hizmet süresi 5 yıl)

İletişim:

e-posta adresi: kubradursun02@gmail.com